

«ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ»
КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЕМЕС АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫ
НЕКОММЕРЧЕСКОЕ АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО
«КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ»

«ҚҰЗЫРЕТТІЛІКKE БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ АЯСЫНДА
БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ЖӘНЕ ОҚУ ПӘНДЕРІ БОЙЫНША
КҮТІЛЕТІН ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУ ТӘСІЛДЕРІ»
атты 51-ші Халықаралық ғылыми-әдістемелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

2021 жылдың 17-19 наурызы

2-кітап

МАТЕРИАЛЫ

51-ой Международной научно-методической конференции
«ОЦЕНКА ОЖИДАЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ ПО
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОГРАММАМ И УЧЕБНЫМ ДИСЦИПЛИНАМ В
КОНТЕКСТЕ КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА»

17-19 марта 2021 года

Книга 2

Алматы
«Қазақ университеті»
2021

«ҚҰЗЫРЕТТІЛІКKE БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ АЯСЫНДА БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ЖӘНЕ ОҚУ ПӘНДЕРІ БОЙЫНША КҮТІЛЕТІН ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУ ТӘСІЛДЕРІ» атты 51-ші Халықаралық ғылыми-әдістемелік конференциясының материалдары. 2021 жылдың 17-19 наурызы. 2- кітап – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – б.

ISBN

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2021

Ж.Т. КОЖАМКУЛОВА
РОЛЬ ИТОГОВОГО КОНТРОЛЯ В РЕАЛИЗАЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ
ОБУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье автором обосновывается роль итогового контроля в реализации результатов обучения по образовательной программе в целом, и отдельных дисциплин, в частности. Цель статьи – обосновать факторы, от которых зависит выбор формы итогового контроля в образовательной среде. Автор подробно описывает выбор каждой формы итогового контроля с выявлением особенностей их проведения. Проведенное исследование позволило сделать выводы относительно целесообразности выбора формы экзамена в зависимости от формируемых результатов обучения.

Ключевые слова: итоговый контроль, форма итогового контроля, письменный экзамен, устный экзамен, комбинированный экзамен, результаты обучения, факторы выбора формы итогового контроля.

Контроль достижений обучающихся – один из ключевых элементов образовательного процесса. В нем заложены нормы и процедуры достижения запланированных результатов обучения. Контроль достижений обучающихся может быть разных видов: текущий, промежуточный, итоговый. Итоговый контроль играет констатирующую роль в фиксации уровня достижений результатов обучения по той или иной дисциплине, в итоге позволяет определить эффективность реализации образовательной программы. Анализ педагогической и методической литературы относительно содержания понятия «итоговый контроль» свидетельствует о том, что существуют различные точки зрения. Есть мнение, что итоговый контроль представляет собой «объективное выявление результатов обучения, которые позволяют определить степень соответствия действительных результатов обучения и запланированных в программе. Направлен на проверку конечных результатов обучения, выявление степени усвоения студентами системы знаний, умений и навыков, полученных в результате изучения отдельного предмета» [1, с.19].

Таким образом, можно сказать, что итоговый контроль – это результативный показатель степени усвоения содержания дисциплины. Роль итогового контроля очень важна для образовательного процесса. Самый важный показатель успешности достижений студента – это именно итоговый контроль, который должен соответствовать определенным стандартам в системе образования. Оценки итоговых экзаменов могут служить ориентиром для коррекции учебного процесса, так как они являются показателем успешности в достижениях обучающихся. Также они могут быть и показателем для улучшения критериев оценочных инструментов, так как выполняют формирующую функцию в достижении результатов обучения по тем или иным дисциплинам, в конечном счете и образовательной программы в целом.

Выбор формы экзамена осуществляется по следующему алгоритму: выявляются факторы, влияющие на выбор формы итогового контроля; определяются особенности, преимущества и недостатки различных форм контроля; осуществляется организация выбора формы итогового контроля, выявляется при этом соотношение приемлемой формы контроля и платформы проведения при онлайн-обучении; осуществляется формирование программы итогового контроля и его утверждение.

Необходимо отметить, что при выборе формы итогового контроля необходимо руководствоваться в первую очередь результатами обучения, которые формируются в процессе обучения по той или иной дисциплине. Это основной фактор при выборе формы экзамена. Поэтому все последующее изучение будет основано на этом. Но также существуют и другие не менее важные факторы, влияющие на выбор итогового контроля. Рассмотрим их (рисунок 1).

Рисунок 1 – Факторы, влияющие на выбор формы итогового контроля*
* составлено автором

Так, одним из факторов, влияющих на выбор формы итогового контроля, является платформа, на которой будет проводиться экзамен. По каждой платформе есть свои достоинства и недостатки. По этому фактору необходимо учитывать технические возможности платформы, возможности прокторинга и проверки работ на уникальность. Так, если ППС желает при выборе тестовой формы экзамена составлять различные варианты вопросов, то такими возможностями обладает СДО Moodle. Если же важна надёжная система прокторинга, встроенная в саму платформу, то целесообразно выбрать «Окулык». Если предпочтение ППС отдается комбинированному экзамену, то надо соответственно выбирать и платформу, где существуют возможности реализации этой формы. Следующий фактор – это нормативные документы собственно каждого университета, где могут быть специфические требования, предъявляемые к экзаменационной сессии. Важным фактор выбора формы экзамена – совпадение предпочтений преподавателя и студента при выборе. Это идеальный случай, к нему надо стремиться. Но надо учесть, что молодое поколение может быстрее адаптироваться к различным платформам работы и быстрее их осваивает, и может отдавать предпочтение той или иной платформе, но не зная об особенностях той или иной формы итогового контроля. Поэтому следующий фактор – преимущества и недостатки самих форм экзаменов. Так, одна из форм итогового контроля в сочетании еще с платформой может ориентироваться в большей степени на воспроизведение информации по изучаемому курсу, другая – только на запоминание. Если же необходимо ориентироваться при изучении дисциплины на объяснение, анализ, синтез, то здесь предпочтительно выбирать уже ту форму, которая ориентирована на эти результаты обучения.

Далее рассмотрим подробнее особенности каждой формы итогового контроля.

Одной из распространенных форм итогового контроля является устная форма. Устный экзамен позволяет оценить теоретические, базовые, специальные знания, направленные на формирование: общего кругозора обучающегося, умение логически

правильно построить ответ. Также эта форма экзамена формирует когнитивные способности: умение критически мыслить, находить верное решение; коммуникативные способности: развитие мышления и речи, при чем монологической. Но необходимо учитывать особенности устной формы итогового контроля: оценка теоретических знаний часто оказывается значительно менее точной, чем при письменном экзамене в силу того, что студент может растеряться, ему может не хватить времени на подготовку, так как некоторое время ему приходится обдумывать ответ. Следовательно, важно обратить внимание при составлении экзаменационных вопросов на их сложность, не включать в билет много вопросов (максимально два вопроса, потому что при устном экзамене студенты располагают временем для решения только одной или двух заданий).

Рисунок 2 – Особенности устной формы итогового контроля*

* составлено автором на основе [2]

Также надо заметить, что высокие результаты обучения по той или иной дисциплине на устном экзамене могут демонстрироваться, если эти способности отрабатывались на текущих заданиях. Надо учесть, что если проводится сдача экзамена группой в целом, то возможна демонстрация средних достижений; при отдельной сдаче каждым студентом – демонстрируются от низких до высоких оценок. Известно, что устный экзамен часто проводится несколькими экзаменаторами, что приводит к разным мнениям о студенте. Значит должны быть стандартизированные и подробные критерии оценки.

Следующая форма итогового контроля – письменная, которая также имеет свои особенности (рис.3).

Письменная форма итогового контроля направлена на оценку базовых, специальных знаний и формирование когнитивных способностей (критически мыслить), функциональных и системных способностей. Функциональные способности направлены на выполнение определенных действий в соответствии с задачами конкретной дисциплины, системные – на разработку специальных продуктов действий на основе предыдущих функциональных результатов обучения. Данная форма также способствует развитию специальных коммуникативных способностей, таких как более точное изложение мыслей, их связанность и лаконичность предоставления, так как существует больше времени у обучающегося сосредоточиться на изложении материала. Эти особенности позволяют предоставлять в экзаменационных билетах большее количество вопросов, более сложное сочетание результатов обучения при их формулировке.

Рисунок 3 Особенности письменной формы итогового контроля *
* составлено автором

Также необходимо отметить, что данная форма позволяет проследить динамику достижений студентов – от низких до высоких при условии достаточного уровня прокторинга. Проверка результатов итогового контроля осуществляется обычно одним преподавателем, поэтому ему необходимо предоставить обучающимся стандартизированные критерии оценки.

Рассмотрим далее тестовую форму итогового контроля (рис.4).

Рисунок 4 – Особенности тестовой формы итогового контроля*
*составлено автором

Данная форма направлена на формирование базовых и специальных знаний; большей частью когнитивных способностей, в особенности способности критически мыслить; очень трудно реализовать формирование функциональных способностей (выполнение действий). Также трудно реализовать формирование системных результатов обучения (продуктов действий) и коммуникативных способностей, таких как точное изложение мыслей, их связанность; способность рассуждать, неординарность мышления, творческий подход. Трудно реализуются практические навыки. Также необходимо обратить особое внимание на то, что частое использование тестовой формы может привести к подмене учебных целей дисциплины, к тому, что обучающиеся привыкают к такой функции в учебном процессе, как узнавание (особенно, если большей

частью предлагаются задания на выбор правильного ответа из числа предложенных), а также в последующем это может у обучающихся затруднять изложение мыслей в письменной и устной форме. Исходя из этого важно применять данную форму экзамена только на тех дисциплинах, где это реально необходимо и возможно. Но тем не менее, есть мнение, что если же «тестовое задание носит проблемный характер, моделирует нестандартную ситуацию, не сводится к типовым учебным задачам, ... имитирует профессиональную ситуацию, то оно вполне соответствует современной логике оценки образовательных результатов» [2].

Следующие формы письменного контроля – это экзамены в виде проектных заданий, кейс-заданий и эссе. Их особенности можно проследить на основе таблицы 1. * составлено на основе [2,3,4,5,6]

Форма итогового контроля	Формируемые знания и способности	Особенности формы итогового контроля
Индивидуальное проектное задание - выявляет творческий потенциал студента при решении комплексных задач профессиональной деятельности в своей области	<ul style="list-style-type: none"> - процесс деятельности, связь теории и практики, междисциплинарные и системные взаимосвязи; - комплексное овладение когнитивными (критическая оценка литературы, профессиональных ситуаций), функциональными (выполнение действий на основе конкретных методик, техник, технологий), системными (создание продуктов действий) способностями. 	<ul style="list-style-type: none"> - цель и содержание проекта должны быть связаны с актуальным состоянием той профессии, которую осваивает обучающийся, с целевым заказом работодателей, опираться на опыт работы на практике, ориентироваться на приоритетные направления научных исследований; - тематика должна быть актуальной, учитывающей перспективы развития области науки, бизнес-процесса; - необходимы очень четко обозначенные критерии оценивания по каждому пункту проекта; - необходимо описание этапов выполнения проектного задания с указанием сроков его реализации.
Групповое проектное задание	<p>Помимо вышеназванных, также такие способности, как:</p> <ul style="list-style-type: none"> - командная работа; - творчество. 	<p>Помимо вышеназванных должен быть модератор в лице преподавателя, который может направить рассуждения и действия команды в нужное русло</p>
Эссе (франц. <i>essai</i> — опыт, набросок) — самостоятельное сочинение-размышление студента над научной проблемой, при использовании идей, концепций, ассоциативных образов из других областей науки, собственного опыта, общественной практики	<ul style="list-style-type: none"> - базовые и специальные; - критический анализ ситуации; - рассуждение, самостоятельное мышление. 	<ul style="list-style-type: none"> - подходит для базовых и вариативных дисциплин, а также профессиональных; - существуют различные виды: описательное, причинно-следственное, сравнивающее, аргументирующее (контраргументирующее) и др.; - необходимы четко обозначенные критерии оценивания в зависимости от дисциплины
Кейс - метод обучения, предназначенный для совершенствования навыков и получения опыта в следующих областях: выявление, отбор и решение проблем; работа с информацией — осмысление значения деталей, описанных в ситуации; анализ и синтез информации и аргументов; работа с предположениями и заключениями; оценка альтернатив; принятие решений.	<ul style="list-style-type: none"> - критическое мышление; - рассуждение, творчество; - проведение конкретных действий: например, рассчитывать данные, применяя конкретные методики и техники; - выдвижение (разработка) решения проблем; - в целом: аналитические, творческие, коммуникативные, социальные, самоанализ. 	<ul style="list-style-type: none"> - необходимы от обучающегося: самостоятельное целеполагание, сбор необходимой информации, ее анализ с разных точек зрения, выдвижение гипотезы, выводов, заключения; - необходимы четко обозначенные критерии оценивания в зависимости от дисциплины; - необходима постановка проблемных вопросов, которые предполагают не простое воспроизведение материала, а построение новых связей — между ранее изученными и новыми понятиями; между фактами и закономерностями; между причинами и следствиями; между изученным материалом и своим личным опытом и т. д.

Литература:

- 1 Методические рекомендации по формированию фондов оценочных средств. – Томск, 2012.
- 2 Педагогический контроль и оценка освоения образовательной программы – http://center-prof38.ru/sites/default/files/one_click/10_modulzadaniyamet.rek_5.pdf
- 3 Оценивание учебной деятельности студентов - <http://charko.narod.ru/tekst/an6/3.htm>
- 4 Проектирование образовательного процесса – http://center-prof38.ru/sites/default/files/one_click/09_modulzadaniyamet.rek_3.pdf
- 5 Гачко Г. А., Колоцей М. Я., Богдевич А. И., Шпак Д. С. Практико-ориентированный подход при итоговой аттестации студентов ГрГУ им. Я. Купалы //ВШ_18_ч.1-044-049.pdf (bsu.by)
- 6 Метод кейсов (case study) – Метод кейсов (case study) (evolkov.net)

Б.Т. КОЖАХМЕТОВ, Ж.К. МУКАЛИЕВ **ФОТОГРАММЕТРИЯДА ЖӘНЕ ЖҚЗ ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН** **БАҒДАРЛАМАЛЫҚ КЕШЕН**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Суреттердің үлкен көлемінің болуымен, салалардың кең ауқымында жаппай пайдалану үшін географиялық деректерге сұраныстың артуымен және күн сайын дамып келе жатқан жаңа технологиялар жерге орналастыру инженерін және картографиялық өндірісті, соның ішінде фотограмметрия үшін қолданылатын ең заманауи әдістер мен әдістерге жүгінуге мәжбүр етеді.

Түйін сөздер: Photomod бағдарлаалық кешен, ЖҚЗ, ҰҰА, жерге орналастыру және кадастр жұмыстары, сандық фотограмметриялық станция, фотограмметриялық процесс

«Фотограмметрия және ЖҚЗ» пәнін игерудің мақсаты толқын ұзындығының әртүрлі диапазондарында және түрлі түсіру жүйелерінен алынған қашықтықтан зондтау материалдарының метрикалық және дешифрлеу қасиеттерін зерттеу, суреттерді математикалық және тақырыптық өңдеу технологиясымен таныстыру, сондай-ақ жерге орналастыру және кадастрлық жұмыстарды орындау кезінде алынған нәтижелерді пайдалану болып табылады.

Оқу пәнін меңгерудің негізгі міндеттері:

– қашықтықтан зондтау материалдары бойынша картографиялық, жедел ақпаратты қалыптастырудың негізгі ережелерін, оларды өңдеу және жерге орналастыру, кадастр, жер мониторингі мақсаттары үшін қолдану тәсілдерін зерделеу;

– заманауи түсірілім жүйелерімен танысу;

– аэротүсірілімдердің метрикалық қасиеттерін, фотосхемалар жасау тәсілдерін зерттеу;

– суреттерді сандық фотограмметриялық өңдеу технологияларымен танысу;

– пландар құру үшін суреттерді дешифрлеудің заманауи технологияларын зерттеу;

– жерге орналастыру және кадастр мақсаттары үшін пландар мен карталар жасау технологияларымен танысу;

– жерге орналастырумен және кадастр жұмыстарымен байланысты тақырыптық міндеттерді шешу үшін жер ресурстарын басқару, экология және қоршаған ортаны қорғау саласында қашықтықтан зондтау деректерін қолдану дағдыларын қалыптастыру.

Фотограмметриялық жұмыстарды орындауға арналған бағдарламалық кешен фотограмметриялық есептердің қатаң математикалық шешімдеріне [1] (егер олар белгілі болса) негізделеді және аналогтық немесе цифрлық суреттердің проекциясын, масштабын, өлшеу және бейнелеу қасиеттерін ескере отырып, олардың барлық геометриялық дәлдігін іске асыруға мүмкіндік береді.

Бұл ретте пайдаланылатын алгоритмдер суреттерді бағдарлаудың негізгі процестерін орындауды, фотограмметриялық модель құруды [1] және жергілікті жер туралы цифрлық ақпарат алуды барынша автоматтандыруды қамтамасыз етуі тиіс. Алгоритмдер деректердің толықтығы мен дұрыстығын бақылаудың логикалық операторларымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Бағдарламалық кешен теориялық мүмкін болған барлық жағдайларда мәселенің шешілуіне кепілдік беруі керек. Сонымен қатар, қазіргі компьютерлердің жылдамдығы мен жад көлеміне байланысты қандай да бір шектеулерге жол берілмеуі тиіс.

Пайдаланушы интерфейсі жүйемен жұмыс істеудің ыңғайлылығын қамтамасыз етуі қажет. Бағдарламалық құжаттама толық және анық болуы керек [2].

Бағдарламалық қамтамасыз ету бағдарламалық-технологиялық құралдарды дамытудың жалпы үрдістеріне сәйкес өндірістік жұмыс істеу және жаңғырту тәжірибесін есепке алуды көздейтін авторлық сүйемелдеумен қолдау табуы тиіс [3].

Бағдарламалық өнімнің шектеулі қызмет ету мерзімін ескере отырып, өндірістің жаңа қажеттіліктеріне және белгілі бір уақытта кең таралған операциялық жүйелер мен компьютерлік техниканың мүмкіндіктеріне толық сәйкес келетіндей етіп оның мерзімді жаңартылуын бақылау ұстау керек.

Бағдарламалық кешен жеке суреттерді, жеке стерео жұптарды, еркін өлшем мен конфигурацияның фотограмметриялық желісіндегі көптеген суреттерді өңдеуге мүмкіндік беруі керек. Бағдарламалық кешен мыналарды қамтамасыз етуі керек:

- түсіру камерасы объективінің дисторсиясы үшін түзетулерді есепке алу мүмкіндігімен координаталық белгілердің (4-тен кем емес) немесе кресттердің (25-тен кем емес) еркін саны бойынша суреттерді ішкі бағдарлау;

- стереопара суреттері нүктелерінің еркін саны бойынша (6-дан кем емес) өзара бағдарлау;

- жоспарлы, биіктік, жоспарлы-биіктік тірек нүктелерінің еркін саны бойынша сыртқы бағдарлау;

- фотограмметриялық қоюлау сатысында немесе түсіру процесінде алынған ішкі және сыртқы бағдарлау элементтері негізінде жеке суреттер мен жекелеген стерео жұптардың бағдарлануын қалпына келтіру;

- көлденең, профильдер, РСМ (рельефтің сандық моделі) тұрақты және тұрақты емес торлары, жеке пикеттер, су кемерлері, құрылымдық желілер және т.б. түріндегі бедер туралы сандық ақпаратты жинау;

- жинау процесін автоматтандыратын объектілер типтерінің шаблондарын (тікбұрыш, шеңбер, параллель сызықтар және т.б.) пайдалана отырып, бапталатын жіктеуіші және ақпараттық қамтамасыз етуі бар контурлар туралы цифрлық ақпаратты жинау;

Photomod сандық фотограмметриялық жүйесі дәл фотограмметрия және ЖҚЗ үшін әзірленген. Жүйе көптеген модульдерден тұрады және олар стерео кескіндерді өңдеудің толық фотограмметриялық циклын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Бағдарламалық кешен автоматты өлшеудің жоғары дәлдігіне ие. Стерео режиміндегі автоматтандыру және қолмен жұмыс процестері тамаша үйлесім тапқан.

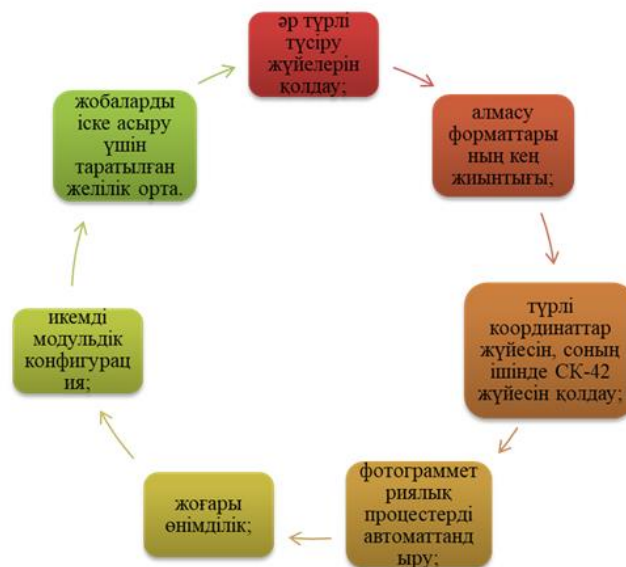

1-сурет – Photomod бағдарламалық кешенін қолданылу картасы.

Қолдау көрсетілетін жерсеріктік және ҰҰА [4] деректерінің кең спектрі Photomod СФС-ның (сандық фотограмметриялық станция) мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз ету нарығындағы сөзсіз көшбасшылардың бірі етеді.

Photomod бағдарламалық өнімдерінің желісіне:

- СФС Photomod – толық функционалды фотограмметриялық жүйе;
- Photomod GeoMosaic – тураланған гистограммасы бар мозаика жасауға арналған модуль;
- Photomod UAS – ҰҰА (ұшқышсыз ұшу аппараттары) деректерін өңдеуге және үш өлшемді модельдер жасауға арналған модуль;
- Photomod Radar – радарлық спутниктік суреттерді өңдеуге арналған модуль;
- Photomod Conveyor – «Ортоконвейер» модулінің кең аумақтар үшін мозаикалар мен ортофотопландардың автоматты құру модулі;
- Photomod Lite – мүмкіндігі шектеулі ғарыштық және аэрофотосуреттерді фотограмметриялық өңдеудің тегін нұсқасы [7].

2-сурет – Photomod бағдарламалық кешенінің негізгі артықшылықтары [7].

Жерге орналастыру және кадастр мамандықтарында оқитын студенттер үшін ақпараттық және цифрлық технологияларды қолдану аэро және ғарыш түсірілімдермен жұмыс процестерін автоматтандыруды тудырады [8].

Сандық фотограмметрия дайын компьютерлерді өңдеудің және пайдаланудың қарапайымдылығына байланысты фотограмметриялық өнімді қолдану аясын кеңейтеді. Сандық фотограмметрияның ең дамыған бағыттары:

– стереоскопиялық өлшеу үшін суреттің сәйкестігін қолдана отырып, фототриангуляцияны құру;

– жергілікті жердің цифрлық модельдерінің жеңілдетілген генерациясын алу;

– ортофотопландар;

– түрлі тақырыптық карталар құру;

– перспективалық көзқарас арқылы модельдеу.

Педагогикалық тәсіл білім мен деректерді алушы ғана емес, болашақ қабілетті және құзыретті мамандарды тәрбиелеу идеясына негізделген. Практика нәтижелері нақты жобалар мысалында әр түрлі міндеттерді шешу үшін білім мен құралдарды ұсынатын оқыту процесі әдіснамасының негізі болуы тиіс, бұл ретте студенттердің өздерін оқытудың қатысушылары мен құрылысшылары екендіктерін сезінуге мүмкіндік берудің маңыздылығы мен қажеттілігі атап өтілуі тиіс. Білім алушының пәнмен байланысты мәтіндерді, бейне сабақтарды, көмекші материалдарды, сондай-ақ заманауи аспапта жұмыс істеу тәжірибесін қолдануға ұмтылуын дамыту.

Бұл студенттерге фотограмметрия әдістері туралы жаңа білімді игеруге мүмкіндік береді. Егер сіз нақты жобаның орындалуын, кішкентай болса да, қоссаңыз, бұл сізге аудиториядағы «Жасап үйрену» тұжырымдамасын енгізу туралы айтуға мүмкіндік береді. Photomod бағдарламалық кешенді пайдалану фотограмметрияны түсінуді жеңілдетті. Оның логикалық схемасы студенттерге алған теориялық білімдерін оңай қабылдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1 Назаров А.С. Фотограмметрия: учебное пособие для студентов вузов. – Минск: Тетра-Системс, 2006.

2 Обиралов А.И., Лимонов А.Н., Гаврилова Л.А. Фотограмметрия и дистанционное зондирование. – М.: КолосС, 2006.

3 Лобанов А.Н., Буров М.И., Краснопевцев Б. В. Фотограмметрия. – М.: Недра, 1987.

4 Сечин А. Ю. Эпоха цифровой аэросъемки // Пространственные данные, 2009. – № 3. – С. 28-29.

5 Кадничанский С.А., Хмелевской С.И. Обзор цифровых фотограмметрических систем. – М.: Центр Ларис, 2009.

6 Сечин А. Ю. Современные цифровые камеры. Особенности фотограмметрической обработки [Электронный ресурс] // Ракурс: программные решения в области геоинформатики, цифровой фотограмметрии и дистанционного зондирования: [сайт]. URL: <http://www.racurs.ru/?page=254>

7 Руководство пользователя системы Photomod 5.21. [Электронный ресурс] // Ракурс: программные решения в области геоинформатики, цифровой фотограмметрии и дистанционного зондирования: [сайт]. URL: <http://www.racurs.ru/?page=592>

8 Области применения системы Photomod [Электронный ресурс] // Ракурс: программные решения в области геоинформатики, цифровой фотограмметрии и дистанционного зондирования: [сайт]. URL: <http://www.racurs.ru/?page=633>

9 Функциональные возможности модулей Photomod [Электронный ресурс] // Ракурс: программные решения в области геоинформатики, цифровой фотограмметрии и дистанционного зондирования: [сайт]. URL: <http://www.racurs.ru/?page=113>

А.А. КОХАЕВА
БОЛОНСКАЯ КОНВЕНЦИЯ И КАЧЕСТВО ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ В РК

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Через коммерциализацию науки возможен подъем экономики страны. Наука в системе высшего образования позволяет быть мобильным и студентам и преподавателям. Чтобы поднять науку надо поднимать качество образования. Болонская конвенция позволяет улучшить внешние показатели образования. Этими показателями занимались в основном менеджеры. Реальное качество образования зависит от профессионализма преподавателя и ответственности студента. Правильно выстроенные отношения сторон образовательного договора на условиях паритета позволяют гарантировать ответственность сторон. Чтобы соответствовать всем требованиям Болонской конвенции необходимо изучать и разрабатывать правильные методики организации обучения и онлайн, и офлайн. Андрогогика может стать новым словом в достижении качества высшего образования.

Ключевые слова: наука, образование, Болонская конвенция, VFUG, преподаватель, студент, ответственность, качество, менеджер, экономика, компетенции, внешнее обеспечение качества, методика, андрогогика.

После распада СССР все бывшие республики срочно перешли на рыночные методы хозяйствования. Появились термины: бизнесмен, менеджер, спрос, предложение, маркетинг, акционеры, учредители и т.д. Всем вдруг стало понятно, что любому предприятию для успеха нужен грамотный менеджер с западным экономическим образованием. Корпоративный, финансовый менеджмент требовал нового отношения к жизни и экономике.

Все бросились переучиваться, получать второе высшее образование из области экономики. Я не исключение. Экономическое образование можно получить как второе высшее за один год или два. Спрос на экономические специальности заполнил рынок армией новоиспеченных дипломированных менеджеров, экономистов.

Появилась особая категория людей, которые стали называться предприниматели. В СССР предприимчивые качества были у спекулянтов, это наказывалось по закону. Теперь предприимчивые качества стали определять как особый талант, за которую полагалось платить как за ноу-хау. В бухгалтерском балансе предприимчивость стали относить к себестоимости продукции. Только тот, кто имеет качества предпринимателя мог объединить разные ресурсы для организации производства, наладить выпуск продукции, который требуется спросом на рынке, получить прибыль, заплатить налоги, обеспечить процветание общества.

Любой бизнесмен, менеджер мог быть предпринимателем, но, между ними не было знака равенства. Тем не менее, грамотный менеджмент стал считаться залогом успеха любой организации.

Люди с элитным образованием менеджера стали управлять не только производствами, но и всеми бывшими государственными учреждениями. Туда попадали и учреждения образования, и медицинские организации, и даже театры.

Понятно, что даже самый квалифицированный педагог не сможет стать директором школы, если не будет знать законы капитала. Любое образовательное учреждение требует правильного обращения с материальными ресурсами, которые стоят денег. Здания, коммунальные услуги, ремонт, материально техническое оснащение, безопасность, организация труда педагогов, законодательные нормы – все это должен

знать менеджер. Но, процесс образования – это не производство материальных продуктов.

Чтобы вписать образование в рыночную экономику стали различать науку и искусство. Считается, что искусству нельзя научить без наставника. Для того, чтобы передать знания от гуру ученику нужны условия как в семье. В семье дети повторяют за родителями и перенимают опыт. Мастер в любом виде искусства собирает учеников и создает свою школу. А вот науке можно научиться без наставника, достаточно прочитать нужные книги. Если учитывать, что прогресс обеспечивала наука, внедряя новые технологии в производство, то образование должно давать вклад в производство через науку. Таким образом в определении высшего образования был сделан акцент на науку и из нее выпала педагогика.

Как следствие в определении высшего образования был сделан перекоп в сторону коммерциализации через вклад в науку. Менеджер высшей школы стал супер важной фигурой, а преподаватели потеряли статус уважаемого педагога. Менеджеры от образования спускают инструкции и требуют их буквального выполнения. Преподаватель, не опубликовавший научную статью, стал называться неквалифицированным, обделен в зарплате и возможностях. Стало очень много непонятных научных статей с большим количеством соавторов. Это никак не улучшило качество высшего образования.

Казахстан присоединился к Болонской конвенции. Реструктуризация системы потребовала выполнения многих инструкций, по которым образовательная система страны должна получить одобрение от экспертных групп BFUG. На сайте [1] можно явно увидеть, на какой стадии находится Казахстан в этом процессе. Все формальности выполнены, мы вроде почти сравнялись с европейскими вузами по показателям. Но, находясь внутри этого образовательного процесса, я, как преподаватель, констатирую, что уровень качества образования очень сильно упал за последнее десятилетие. Причин тому несколько.

Главная причина – это как сказано выше, отношение к преподавателю вуза со стороны администрации. Образовательный процесс строится на двух главных звеньях: преподаватель, студент. Все остальные – это сопутствующие этому процессу элементы. Наука в вузе позволяет постоянно поддерживать градус мобильности ученых, но, ее доля не может превышать максимум 20% от всего штата ППС. Вызовы времени в первую очередь должны отражаться на методической составляющей процесса обучения. Методика преподавания – это и наука, и искусство.

До вхождения в Болонский процесс университеты давали фундаментальное предметное образование. Теперь образование должно стать компетентное. Компетенции определяются из спроса на специалистов. Фундаментальное образование учило мыслить, исследовать, ставить задачи, принимать решение. Компетентное образование склоняется к формированию конкретных навыков, которые востребованы в данный момент на рынке труда. Это отдаляет студентов и преподавателей от науки.

Чтобы стать более включенным в Болонский процесс, менеджеры образования, формируют инструкции для преподавателей, чтобы внешняя картинка на бумаге была больше похожа на болонский процесс. При этом от лишнего старания эти документы иногда бывают неисполнимы для преподавателей, что мешает процессу обучения. Например, в документе «Методические указания по разработке и заполнению силлабуса» [2] в Казахском национальном университете им. аль-Фараби дан «Алгоритм разработки результатов обучения по дисциплине». Текст этих рекомендаций может сломать мозг любому ученому математику.

Например, знания разбиты на три блока: когнитивный, функциональный, системный. Допустим, что когнитивные – это то, что было раньше в блоке «знать», функциональный – это блок «уметь», системный – это блок «владеть». Далее требуется определить конкретное содержание результатов обучения (РО) по этим трем блокам в количестве не менее 5 и в каждом из РО_i определить 3 индикатора достижения (ИД) результата, по которым работодатель мог бы делать заключение о приобретаемой студентами компетенции. Если бы остановились на этом, то задача еще исполнима, но!

Далее преподаватель должен на каждый конкретный вид занятий в силлабусе указать индикатор достижения в виде одного из элементов массива ИД [5x3]. Если представить эти РО1, РО2, РО3, РО4, РО5 и в каждой из них по 3 ИД_i как разноцветные лампочки, то у работодателя от чтения таких силлабусов должна нарисоваться радуга восторга, кажется. Но, прежде преподавателю надо провести диагностику своего методического материала на предмет того, какая же лампочка, когда включится в голове у студента!? По инструкции они не могут все разом включиться! Это не укладывается ни в какие разумные рамки теории множеств и в психологию когнитивных процессов. Зато у администрации появляется инструмент преследования преподавателя за недолжное выполнение инструкции.

В моей практике были претензии со стороны ИНОТ к разработанным мною тестам по курсу «Технологии цифрового программирования» в системе Moodle. Согласно инструкции вопросы должны быть разделены на 4 блока по виду теста. Система Moodle позволяет создавать различные виды тестов: множественный выбор, численный ответ, вопрос на соответствие, верно/не верно, эссе и т.д. Любой процесс обучения строится от простого к сложному. Любой новый материал основывается на усвоенных ранее знаниях. В этой ситуации экзаменационные тесты должны обеспечить весь спектр пройденного материала. Выборка только по внешнему виду тестов делает абсолютно неоднородным состав вопросов на экзамен. Одному студенту могут достаться очень легкие вопросы, а другому наоборот, очень трудные.

Подобные разногласия инструкций с методикой преподавания указывает на то, что инструкции создаются специалистами без педагогического образования.

Важным элементом Болонского процесса является вовлеченность студентов в систему внешнего обеспечения качества образования. Здесь и соблюдение прав студентов, и формирование его активной позиции при участии в процессе обучения. Сегодня любой, кто учился или учится по системе «Болашак» в самых престижных вузах Запада, может рассказать, как там организован процесс обучения и в чем заключается активность студента.

«Внешнее обеспечение качества» – это личная инициатива студента, которая не может быть записана как требование в нормативных документах. Качество образования зависит не только от того, как организован процесс обучения, но и от того, насколько студент самостоятелен, насколько он мотивирован, насколько само организован. На качество образования могут влиять и личные возможности студента.

Преподаватель и администрация вуза со своей стороны обеспечивают организацию учебного процесса, а студент со своей стороны должен показать, как он выполняет свою ответственность, оговоренную в договоре об образовании. Степень прозрачности обеспечивается через электронный документооборот.

На Западе для обеспечения качества образования студент может выбрать личного тьютора. Тьютор – это репетитор, который организывает дополнительные занятия по запросу студентов. Студенты записываются на занятия к тьютору или тьютор публикует часы, в которые он может провести дополнительные занятия. Эти

занятия не регламентируются тематикой и формой, главное, чтобы студент мог получить ответы на свои вопросы, понял непонятый им материал.

В вузах Казахстана вовлеченность студентов в систему внешнего обеспечения качества образования понимается как опрос студентов о преподавателе и как право студентов жаловаться в администрацию на преподавателя. Многие преподаватели сталкивались с ситуацией, когда студенты пишут коллективные жалобы в администрацию с просьбой заменить преподавателя. Так же известно, что администрация удовлетворяла такие просьбы и у преподавателя забирали часы. Причем преподавателю не создавали возможности для паритета. Подобные случаи являются предметом для судопроизводства. Если преподаватель нарушает личные права студента, то студенты вправе писать такие жалобы и даже подавать в суд. Но, студенты не могут оценивать компетенцию преподавателя и определять, какой курс он будет вести. Если администрация вуза в решении таких вопросов не создает методическую комиссию, которая должна определить уровень выполнения ответственности участников образовательного процесса и удовлетворяет требования студентов без выявления причин, то это бьет по репутации преподавателя и вуза, и освобождает студента от ответственности. О каком качестве образования тогда может идти речь?!

В рамках среднего образования на уроках информатики школьники должны приобрести навыки использования прикладных программ, как Word, Excel, мультимедийных и веб приложений, чтобы отвечать вызовам времени. Все прикладные программы разрабатываются по стандартам, которые позволяют использовать одинаковые навыки в разных информационных приложениях. В итоге интерфейс всех приложений становится интуитивно понятным. Все приложения открываются в окнах, везде есть элементы управления окнами, могут быть организованы как одиночные или вложенные окна, везде есть меню и инструменты, везде одинаковые горячие клавиши и т.д. Меняется только функциональность приложения, который тоже можно легко узнать методом тыка или просто задав вопрос встроенному помощнику программы. Сегодня так разрабатываются банковские приложения для всего населения. Люди спокойно их осваивают и пользуются.

В ситуации карантина вузы РК перешли на дистанционное образование. Администрация вуза бросила очень много средств для организации вебинаров для освоения электронных платформ. Обучение проводилось на уровне детей младшего школьного возраста, потому что было организовано отделом технического обеспечения. Это было напрасной тратой времени и средств. В дистанционном образовании освоение платформ не было проблемой. Проблема была в методике онлайн занятий, которую преподавателю пришлось срочно решать самостоятельно, причем не имея возможности гарантировать качество.

На сайте центра Болонского процесса и академической мобильности есть документ – «Рекомендации по обеспечению качества электронного обучения» [4]. Там только рекомендации. Нет не единого ресурса, где бы исследовалась методика организации онлайн обучения. Все, что имеется в Интернете – это инструкции и техническая поддержка. Методика – это не только организация онлайн занятий, это психология, искусство владения вниманием студентов в ситуации, когда все технические средства позволяют студенту не выполнять свою долю ответственности в учебном процессе. В этой ситуации методы педагогики могут не работать, но помочь могут методы андрогогики.

Андрогогика – это организация непрерывного образования для взрослых. Чтобы использовать методы андрогогики, когда студента не надо контролировать, не надо заставлять, окружать его следящими за его действиями программами и оборудованием,

надо, чтобы в вуз приходили из школ взрослые ответственные люди. Для этого надо менять методику обучения в школах, чтобы она не тормозила искусственно процессы взросления детей после получения начального школьного образования. Возможно тогда все требования Болонской конвенции будут способствовать повышению качества образования. На сегодня мы наблюдаем только отрицательное влияние желания вписаться в мировой образовательный процесс. Внешние показатели пусть будут для Болонского процесса, а внутренние показатели качества образования полностью зависят от создания условий для преподавателя и его репутации как педагога, а не ученого! Только квалифицированные и уважаемые преподаватели могут внести вклад в качество образования и посредством этого могут поднять науку.

Литература:

1 Enic-Kazakhstan Центр Болонского процесса и академической мобильности. https://enic-kazakhstan.kz/ru/bologna_process/history

2 «Методические указания по разработке и заполнению силлабуса» в Казахском национальном университете им. аль-Фараби.

3 Инструкция для проведения итогового контроля осеннего семестра 2020-2021 учебного года с применением дистанционных образовательных технологий. Алматы.

4 Рекомендации по обеспечению качества электронного обучения. <https://enic-kazakhstan.kz/files/1562848476/rekomendacii-po-obespecheniyu-kachestva-elektronnogo-obucheniya.pdf>

А.Ғ. КӨШІМ, Р.Т.БЕКСЕИТОВА **ЖЕКЕ ПӘН БОЙЫНША ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ БІЛІКТІЛІКТІ** **МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада жеке пәндерді дамыту моделінен тұратын білім алушының (магистранттың) құзыреттілік моделін қалыптастыру тәсілдері келтірілген. Құзыреттілік матрицасын қалыптастырудың жалпы алгоритмі және біліктіліктің қалыптасуы тексерілетін бағалау құралдары қарастырылды. «Табиғи-техногендік жүйелерді үшөлшемді модельдеу» пәні мысалында оқу нәтижелерінің қалыптастыру ұсынылған.

Түйін сөздер: құзыреттілік моделі, құзыреттіліктің даму көрсеткіштері, бағалау құралдары, пән бойынша оқыту нәтижелері.

Соңғы жылдары Қазақстанның білім беру саласында, сонын ішінде, ЖОО-на көптеген өзгерістер енгізіліп жатыр. Оның бірі – білім беру бағдарламалары. Жүргізіліп жатқан реформалардың нәтижесі болып құзыретті түлекті даярлау болып саналады.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты болып білім алушыларда күтілетін оқу нәтижелерін, ал олардың негізінде тиісті кәсіптік міндеттерді шешу үшін алған білімді қолданудың жоғары мамандандырылған білімі мен іскерлігін немесе кәсіби құзыреттерді қалыптастыру болып табылады.

Оқытудан күтілетін нәтижелер жалпы білім беру бағдарламасы деңгейінде де (ББ паспортында), сондай-ақ әрбір нақты пән деңгейінде де (силлабуста) сипатталады:

– білім алушыларға нақты нәтижелерге қол жеткізуге бағдарланған бағдарламаның білім беру мақсаттары туралы түсінік беру;

– оқытудың жеке траекториясын таңдауды жүзеге асыруға негіз болатын ақпаратты нақтылау;

– оқытушыға пәннің білім беру мақсаттарын білім алушылар мен жұмыс берушілердің үміттері тұрғысынан айқындауға көмектесу;

– пәннің білім беру бағдарламасының бөлігі ретіндегі рөлін және оның мазмұндық және технологиялық жетілдіру бағытын айқындау;

– білім беру бағдарламаларын координаторлар мен құрастырушыларды бағдарлама мазмұнын бағалаудың объективті критерийлерімен, модульдер мен жалпы бағдарлама шеңберінде оның логикалық құрлымдылығы мен сәйкестілігімен қамтамасыз ету.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да оқу нәтижелері Б.Блум таксономиясының деңгейлері бойынша сипатталады: білімді түсіну, қолдану, талдау, синтездеу, бағалау (когнитивтік, функционалдық және жүйелік құзыреттер).

Білім алушыларда құзыреттілігін қалыптастыру үшін бірқатар пәндер (модульдер, тәжірибелер) бойынша оқытудың нақты нәтижелеріне қол жеткізу қажет. Құзыреттілік тәсіл негізінде жеке пән бойынша оқу нәтижелерін (ОН) көрсететін үлгіні алу үшін келесі алгоритм ұсынылады:

1) құзыреттіліктің бір бөлігі пәнді игеру барысында қалыптасатын әрбір құзыреттілікке қол жеткізу индикаторларын (ЖИ) тұжырымдау;

2) индикаторларды талдау және қажет болған жағдайда оларды ықшамдау (ұлғайту немесе), жалпы оңтайлы болатындай етіп топтастыру (бірақ 2-н кем болмау керек, 5-н көп болуы, бірақ ОН байланысты);

3) «түсіну», «білу», «меңгеру» категориялары бойынша (тесттер, бақылау жұмыстары, жоба, эссе, презентация және т. б.) бағалау құралдарын ойластыру;

Мысал ретінде магистратураның «7М05210-Табиғи техногендік қауіпті-қатерлер» білім беру бағдарламаның бейімдеуші циклының, жоғары оқу орнының компонентіне екі пән кіреді: «Табиғи-техногендік жүйелерді (ТТЖ) үшөлшемді модельдеу» және «ТТЖ дамуын жоспарлау». Бұл пәндердің оқыту нәтижелері ББ Паспортында 4 оқыту нәтижесін (ОН) қамтиды:

3-ОН: Табиғи процестер мен құбылыстардың даму болжамын жасау үшін ғылыми және практикалық міндеттерді шешуде, деректерді талдау және интерпретациялау кезінде теориялық білімді меңгеру және ақпараттық технологияларды қолдану;

5-ОН: Ғылыми және білім беру бағдарламаларын жоспарлау кезінде инновациялық әдістер мен қазіргі географияның перспективалы үрдістерін қолдануды көрсету;

7-ОН: Әртүрлі әдістерді, соның ішінде қоршаған ортаны бақылау және мониторинг ғарыштық жерсеріктік жүйелерін пайдалана отырып, табиғи-техногендік геожүйелерді картографиялық модельдеу тәсілдерін қолдану,

9-ОН: Табиғи-техногендік геожүйелерді картографиялық моделдеу және болжау кезінде жаңа идеялар мен сандық технологияларды игеруді көрсету). Ал біліктілікті қалыптастыруға жоғарыда аталған пәндердің қосатын үлесі жалпы кәсіби және арнайы кәсіби құзыреттілікке жатады. Әр құзыреттілік жетістік индикаторларына сәйкес келеді, оларды келесідей топтастыруға болады (ТБҚМ-н алынды):

1-ЖҚ-Кәсіби қызметте ақпаратты өңдеу үшін ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың әр түрлерін пайдалану;

2-ЖҚ-Кәсіби қызметте табиғи жүйелерді жобалау, болжау кезінде бағдарламаларды таңдау;

3-АҚ-ГАЖ қолдана отырып, қолайлы параметрлері бар Жерді арақашықтықтан зерделеу материалдарын таңдау және түсіндіру негізінде табиғи және табиғи-техногендік тәуекелдердің мәліметтер базасын құру;

4-АҚ- Алынған ақпаратты өңдеуді талдау негізінде табиғи-техногендік процесстер мен құбылыстарды картографиялау кезінде заманауи геоақпараттық және веб-технологияларды меңгеру.

«Табиғи-техногендік жүйелерді (ТТЖ) үшөлшемді модельдеу» пәннің деңгейінде оның мақсатына жету үшін 3- ОН-і қалыптасады:

1-ОН: Үш өлшемді кеңістіктік модельдер ұғымын түсіндіру үшін сандық және электрондық карталарды салыстыру арқылы үш өлшемді модельдеудің теориялық аспектілерін сипаттау;

2-ОН: ГАЖ бағдарламаларының арнайы қосымшаларының көмегімен ЖЖЦМ және ЖБЦМ құру үшін сандық топографиялық карталар мен пландарды құрастыру әдістемесі мен технологиясын талдау;

3-ОН: Картографиялық көздер мен АҚЗ мәліметтерін талдау негізінде ArcGIS (Spatial Analyst) бағдарламасы көмегімен табиғи-техногендік жүйелердің үш өлшемді моделін құрастыру;

«Табиғи-техногенді жүйелерінің дамуын жоспарлау» пән деңгейінде үш оқыту нәтижесі (3-ОН) қалыптасады:

1-ОН: ТТЖ жоспарлауды реттейтін әдістемелік, нормативтік және басқа да құқықтық құжаттарды талдау негізінде ТТЖ дамытуды жоспарлау қағидағтарын негіздеу және олардың мәнін бағалау;

2-ОН: Зерттелетін аумақта қолдану үшін табиғи-техногендік кешендерді дамытуды стратегиялық жоспарлау әдістерін талдау және таңдау;

3-ОН: Жаңа технологияларды қолдана отырып, аумақтың ТТЖ дамуының стратегиялық басымдықтарын негіздеу үшін аумақты ұйымдастыруға әсер ететін факторларды талдау негізінде геожүйелерді жоспарлау мен басқару жолдарын негіздеу;

Бұл жерде ең маңызды кезең – «индикатор-бағалау құралы» байланысын зерттеу – жоғарыда айтып кеткендей – «қолдану», «сараптау», «синтездеу», «бағалау» категориялары арқылы құзыреттіліктері қалыптасады, себебі, «түсіну» және «білу» категорияларын магистранттар бакалавриатта оқып жүргенде игерген (когнитивті біліктілік).

1-і ОН құзыреттілігі 5-индикатор арқылы меңгерілсе, 2-ОН және 3-ОН – құзыреттіліктері 8-9 индикаторлар арқылы іске асырылады. Осылайша, екінші пәнде 1-ОН және 2-ОН- нәтижелерінің құзыреттілігі 3- индикаторлар арқылы меңгерілсе, 3-ОН - 6-индикаторлар арқылы меңгеріледі.

Мысалы, «ГАЖ бағдарламаларының арнайы қосымшаларының көмегімен жергілікті жердің цифрлық моделін (ЖЖЦМ) және жер бедерінің цифрлық моделін (ЖБЦМ) құрастыру үшін сандық топографиялық карталар мен пландарды құрастыру әдістемесі мен технологиясын талдау» индикаторы үшін мұндай байланыстар болады:

– топографиялық карта мен панның айырмашылығын түсіндіріп беру – карта мен панның қасиеттерінің схемасы;

– цифрлік топографиялық карта мен панды құрастыру технологиясын сипаттау – карта құрастыру бағдарлама;

– жер бедерінің сандық моделін жүйелеуі – модель түрлері.

Әр бағалау құралы үшін, оны орындау нәтижелері бойынша жинаған баллдар анықталады. Пән бойынша құзыреттілікті меңгеру деңгейлері бойынша шкала келесі түрде болуы мүмкін: 0 - 49 балл – игермеді; 50- 69 балл – шекті деңгей; 70-89 балл – ілгері деңгей; 91-100 балл – өте жақсы деңгей.

Төменде «Табиғи-техногендік жүйелерді үшөлшемді модельдеу» және «Табиғи-техногенді жүйелерінің дамуын жоспарлау» пәнінің ОН-ң құрастырылу кестесі ұсынылады (1-кесте)

1-кесте – «TMPTS 5304- Табиғи-техногенді жүйелерді үш өлшемді моделдеу» пәні бойынша бағалау әдістемесі

ББ бойынша ОН	Пәндер	ОН	Нысандар	ЖИ	Оқыту әдістемесі	Бағалау әдістемесі	
						ағымды бағалау	қортынды бағалау
ОН3 ОН5 ОН7 ОН9	Табиғи-техногенді жүйелердің үш өлшемді моделдеу	1-ОН. Үш өлшемді кеңістіктік модельдер ұғымдарын ашу үшін сандық және электрондық карталарды салыстыру арқылы үш өлшемді модельдеудің теориялық аспектілерін негіздеу	– үш өлшемді модельдеудің теориялық аспектілері; – модельдеу ұғымдары; – сандық карталар; – электрондық карталар; – үш өлшемді карталар.	1.1. ЖИ: Үш өлшемді моделдеу принциптерін түсіндіру; 1.2. ЖИ: Цифрлық және электрондық карталарды салыстырыңыз; 1.3. ЖИ: Үш өлшемді нысандардың негізгі түсініктерін ашу; 1.4. ЖИ: Үш өлшемді моделдердің негізгі анықтамаларын сипаттау; 1.5. ЖИ: 3D моделдеудің көлемін сипаттау	салыстырмалы-аналитикалық проблемалық, диалог	МӨЖ, ситуациялық тапсырмалар, жоба, жеке тапсырмалар,	Ауызша емтихан
		2-ОН. ГАЖ бағдарламаларының арнайы қосымшаларының көмегімен ЖЖЦМ және ЖБЦМ құру үшін цифрлы топографиялық карталар мен жоспарларды жасау әдістемесі мен технологиясын талдау	– ЦТК мен пландарды құрастыру технологиясының әдісі; – ЖЖЦМ; – ЖБЦМ; – ГАЖ бағдарламалары.	2.1. ЖИ: ЦТК мен цифрлық жоспарлардың айырмашылығын салыстыру; 2.2. ЖИ: ЦТК және ЖБЦМ пайдалану саласын талдау; 2.3. ЖИ: ЦТК масштабын талдау; 2.4. ЖИ: Цифрлы топографиялық карталар мен жоспарларды жасау технологиясын анықтау; 2.5. ЖИ: ЖБЦМ жүйелеу; 2.6. ЖИ: Биіктіктердің тұрақты және тұрақты емес торлары (GRID). 2.7. ЖИ: Моделдерді салыстыру процесін түсіндіру беру.			
		3-ОН. Картографиялық көздер мен АҚЗ талдау негізінде ArcGIS (Spatial Analyst) бағдарламалық қамтамасыз етудің көмегімен табиғи-техногендік жүйелердің	– ТТЖ үшөлшемді моделі; – картографиялық бағдарламалар; – картографиялық көздер; – АҚЗ мәліметтері.	3.1. ЖИ: ЖБЦМ модельдеуде негізгі ақпарат көздерін талдау; 3.2. ЖИ: АҚЗ мәліметтердің өңдеу процесін түсіндіру; 3.3. ЖИ: ЖБЦМ құрастыру үшін пайдаланатын бағдарламаларды талдау;			

		үш өлшемді моделін құру		3.4. ЖИ: Үш өлшемді моделдер мен виртуалды суреттерді түсіндіру; 3.5. ЖИ: Геоморфологиялық 3D картасын жасау процесін түсіндіру; 3.6. ЖИ: Жер бедерін бейнелеу тәсілдерін сипаттау;			
ОН3 ОН5 ОН7 ОН9	ТТЖ дамуын жоспарлау	1-ОН: ТТЖ жоспарлауды реттейтін әдістемелік, нормативтік және басқа да құқықтық құжаттарды талдау негізінде ТТЖ дамытуды жоспарлау қағидаттарын негіздеу және олардың мәнін бағалау;	– ТТЖ жоспарлау принциптері; – әдістемелік, нормативтік, құқықтық құжаттар.	1.1. ЖИ: гео ээне эжожүйе айырмашылығын анықтау 1.2. ЖИ: табиғи жүйелердің құрлымы және қасиеттерін талдау 1.3. ЖИ: табиғатты пайдалану нысанын талдау	салыстырмалы-аналитикалық проблемалық, диалог	МӨЖ, ситуациялық тапсырмалар, жоба, жеке тапсырмалар	Ауызша емтихан
	2-ОН: Зерттелетін аумақта қолдану үшін табиғи-техногендік кешендерді дамытуды стратегиялық жоспарлау әдістерін талдау және таңдау;	– ТТЖ дамуын жоспарлау әдістері; – ТТЖ факторлары; – геожүйелер.	2.1. ЖИ: ТТЖ компоненттерін анықтау; 2.2. ЖИ: Табиғи-техногендік кешендер схемасын құрастыру; 2.3. ЖИ: Табиғи-техногендік кешендердің ластану факторларын анықтау				
	3-ОН: Жаңа технологияларды қолдана отырып, аумақтың ТТЖ дамуының стратегиялық басымдықтарын негіздеу үшін аумақты ұйымдастыруға әсер ететін факторларды талдау негізінде геожүйелерді жоспарлау мен басқару жолдарын негіздеу;	– Аймақтардың жоспарлауын ұйымдастыруға әсер ететін факторлар; – жаңа технологиялар.	3.1. ЖИ: ТТЖ жобалу және жоспарлау ерекшеліктерін анықтау; 3.2. ЖИ: ТТЖ аймақтық жоспарлауды талдау; 3.3. ЖИ: Өнеркәсіп жүйелер басқарылуын сипаттау; 3.4. ЖИ: Ауылшаруашылық жүйелер басқарылуын сипаттау; 3.5. ЖИ: Көлік жүйелерін жоспарлау 3.6. ЖИ: ТТЖ басқару әдісі ретіндегі мониторингі талдау				

Г.А.КУАНАЛИЕВА, Г.К.ШУЛАНБЕКОВА
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ
ОРЫНДАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК СЕРІКТЕСТІКТІ ҚҰҚЫҚТЫҚ
РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Әлеуметтік әріптестіктің қабылданған анықтамасын негізге ала отырып, біз кәсіптік білім беру жүйесіндегі әлеуметтік әріптестердің негізгі түрлерін сипаттайтын боламыз. Бірінші кезекте, біз әлеуметтік серіктестік санатын кәсіби білім беру жүйесінде де, жеке оқу орнында да қарастыруға болатындығын атап өтеміз. Әлеуметтік әріптестікке қатысушылар ретінде білім беруді басқару органдарымен бірге барлық білім беру мекемелері шартты түрде есептеледі.

Түйін сөздер: жоғары оқу орны, әлеуметтік әріптестік, сараптамалық бағалау әдістері, Қамқоршылық кеңес, кәсіподақтар.

Қазақстан әлемнің дамыған 30 мемлекеттің қатарына енудің екі сатысын қалыптастыруда. «Қазақстандық жол – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» ҚР тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауында: бірінші кезең: 2030-шы жылға дейін, ал екінші кезең: 2030-шы жылдан 2050-жылға дейін бағдарланды [1]. Білімге, ғылымға және инновацияларға негізделген қоғам құруда жоғары білім беру саласының маңызы мен рөлі жыл сайын артуда. Осы тұрғыдан алғанда мемлекет жеке меншік серіктестігінің әкімшілік және ұйымдық тұрғыдан жетілдіре отырып, ЖОО-да түрлі сипаттағы қоғамдық байқау кеңестері немесе қамқоршылық кеңестер құру үлкен маңызға ие болып отыр. Осы себептен білім беру саласындағы қайырымдылық пен демеушілік әрекетті ынталандыру және ұйымдастырудың шетелдік тәжірибесі ерекше болып табылады. Әрине бұл, түрлі елдердің құқық жүйелеріне сәйкес әрқилы сипатта болатыны белгілі.

Жоғары білім беру саласындағы әлеуметтік әріптестіктің дамуына теріс әсер ететін бірқатар проблемалар бар. Бұл түлектердің практикалық дайындығының сапасының жеткіліксіздігі, бұл жұмыс берушілердің бітірушілерге деген сенімін төмендетеді және оқу орындарымен ынтымақтасуға келмейтіндігін түсіндіреді. Ал еңбек нарығындағы жұмыссыздықтың салыстырмалы жоғары деңгейі жұмыс берушілерге қажетті қызметкерлерді таңдауға мүмкіндік береді.

Тағы бір себебі болып әлеуметтік әріптестердің кәсіптік білім берудің оқу орындарымен өзара іс-қимыл жасауынан нақты артықшылықтарын түсінбеуі саналады.

Кәсіпорындар мен кәсіподақтардың әлеуметтік әріптестерінің мотивациясының болмауы, олардың әртүрлі деңгейдегі бюджеттердің көмегімен кәсіптік білім беру қажеттілігіне бөлінген қаражаттың бөлінуіне қатыспауымен түсіндіріледі.

Әрине, өткен ғасырдың 90-жылдарындағы экономикалық құлдырау кезеңі әлеуметтік әріптестіктің дамуына ықпал еткен жоқ, өйткені кәсіпорындар өздерінің аман қалу мәселелерімен айналысып, дамудың стратегиялық жоспарлауына қызығушылық танытпады, ал жұмыс орындарын сақтау және жалақыны төлеу үшін күресіп жүрген кәсіподақтар болашақ даму мәселелерін елеусіз қалдырды.

Экономикалық тұрақтандырудың басталуы әлі де жұмыс берушілердің негізгі бөлігі мен олардың ұйымдары арасында кәсіптік біліммен әлеуметтік әріптестікті дамыту қажеттігі туралы хабардарлықты арттыруға мүмкіндік бермеді, бұл олардың

өзін-өзі ұйымдастыру саласындағы жеткіліксіз белсенділігіне байланысты. Бұл, әсіресе, өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық үшін, сондай-ақ шағын және орта бизнес кәсіпорындарына қатысты.

Мемлекеттік және аймақтық деңгейлердегі сауда-өнеркәсіп палаталары, өнеркәсіпшілер мен кәсіпкерлер қауымдастықтары сияқты қолданыстағы бірлестіктер де жұмыс күшін дайындауға жеткілікті көңіл бөлмейді. Әлбетте, кәсіптік білім беру мекемелерінің өздері экономикалық өмір мен еңбек нарығының субъектілерімен жемісті өзара әрекеттесуді қалыптастыруда бастамашылық пен белсенділік танытуы керек, өйткені кәсіптік білім беруде оқу орындарының тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату үшін осындай өзара әрекеттесу қажеттігі туралы саналылық пайда болды.

Әлеуметтік әріптестік саласындағы ахуалға еңбек нарығының жалпы жағдайы, сондай-ақ әлеуметтік және құқықтық факторлар ықпал етеді. Әлеуметтік серіктестіктің дамуы және кәсіптік білім беру оқу орындарының түлектеріне белгілі бір кепілдіктер беру кәсіпорын тұрақты дамыған және олардың кірістілігі болған жағдайда ғана мүмкін болады. 90-жылдардың басында көптеген ірі кәсіпорындардың құлдырауы және күтпеген экономикалық жағдайда көптеген шағын және орта кәсіпорындардың құрылуы оқу орындарымен әлеуметтік әріптестікті дамытуға ықпал ете алмады, өйткені басымдық экономикалық тіршілікте болды.

Кәсіпорындардың оқу орындарымен дәстүрлі байланыстарын бұзуы да теріс әсер етеді. Кәсіпорындар оқу орындарынан студенттерге өндірістік практикадан өту үшін жұмыс орындарын қамтамасыз ету үшін ақы талап ететін де фактілер бар. Жаңа шағын және орта кәсіпорындардың әлеуметтік серіктестіктің орбитасына іс жүзінде тартылмауы ерекше алаңдаушылық тудырады.

Қазіргі уақытта, өкінішке орай, білім беру ұйымдарының мүмкіндіктері өте шектеулі және мемлекеттік саланың өкілдерін кәсіптік білім беру жүйесіне бетін бұрдырта алмайды. Дегенмен, көптеген шетелдік елдерде осындай тәжірибе бар, әдетте, – бұл:

- білім беру мекемелерін белгілі бір нысанда қолдайтындар үшін елеулі салықтық жеңілдіктер;

- лицензиялау немесе сертификаттау кезінде қызметкерлердің біліктілігіне қойылатын міндетті талаптар;

- білім беру мекемелері мен өнеркәсіптің екі жаққа да пайдалы болатын көптеген мемлекеттік қолдау бағдарламалары.

Қазіргі білім беру ұйымдары өздерінің негізгі әлеуметтік серіктестерінен мемлекетінен осындай қолдаудан айырылған, сондықтан әлеуметтік серіктестерді өз бетімен іздеуге және олармен қарым-қатынас орнатуға мәжбүр болады.

Тұтастай алғанда, әлеуметтік-экономикалық дамудың негізгі басымдықтары жүйесіне кәсіптік білімберуді енгізуге негізделген мемлекеттік саясат мынадай негізгі міндеттерге бағытталуы керек:

1. Еңбек нарығының негізгі институционалдық субъектісі ретінде экономиканың нақты секторын дамытуға жағдай жасау, бұл жұмыс күшіне деген сұраныстың кәсіби және біліктілік құрылымын құрайды. Тұрақты жұмыс істейтін өндіріс өзі кадрларды кәсіби даярлау жүйесінің ең қуатты реттеушісіне айналып, білім беру өнімінің сапасына бір уақытта тапсырыс беруші және бақылаушысы ретінде сөйлейді.

2. Білім беру мекемелерінің өзара тиімді негізде екі жақтың да негізгі мүдделерін қанағаттандыруға ықпал ететін индустриямен өзара әрекеттестігінің жаңа түріне арналған нормативтік-құқықтық базаны қалыптастыру.

3. Еңбек нарығы мен білім беру қызметтері саласындағы ақпараттық ағымдардың ашықтығын арттыру, сұранысқа ие кәсіби және біліктілік құрылымы, еңбек нарығының негізгі макроэкономикалық көрсеткіштерін болжау, түлектерді жұмысқа орналастыру проблемалары, білім беру мекемелерінің рейтингі және т.б. туралы халықты кеңінен хабардар ету,

4. Кәсіпорындарға өз кадрларын қайта даярлау және біліктілігін арттыру бойынша белсенді бағдарламаларды жүзеге асыруға бағытталған мемлекеттік салық саясатының оңтайландыруы. Қызметкерлерді оқытуға байланысты шығыстардың барлық түрлерінің салық салу базасынан шығару туралы ережелерді қабылдау.

5. Білім беру және біліктілік қызметтер нарығын реттеу саласындағы мемлекеттік органдардың реттеуші және бақылау функцияларын күшейту. Бүкіл ел бойынша бірыңғай білім стандарттарын құру, оларды халықаралық стандарттарға сәйкес келтіру.

6. Меншік нысаны мен әкімшілік бағыныстылығына қарамастан, барлық білім беру мекемелері үшін нақты бәсекелестік ортаны қалыптастыру үшін жағдай жасау. Бюджет қаражатын бөлу мен пайдаланудағы ашықтық, бюджетаралық қатынастарды оңтайландыру [2].

Зерттеушілердің еңбектерінде жоғары мектеп пен жұмыс берушілер арасындағы өзара байланыстың ең жиі кездесетін формалары:

- өз талаптарын қадағалау үшін ЖОО-ның еңбек нарығының субъектілерімен тұрақты байланыстары;
- оқу жоспарларын әзірлеуде еңбек нарығының талаптарын ескеру;
- жас мамандарды нақты практикалық іс-әрекеттерге дайындаудағы жетістіктерін бағалау, түлектердің кәсіби мансабын кезеңдік зерттеу, оқу бағдарламаларын түзету үшін нәтижелерді пайдалану.

Жоғары кәсіби білім берудегі әлеуметтік әріптестік жүйесінің тиімділігіне әсер ететін факторлар: заңнамалық база; мемлекеттен ынталандыру; әлеуметтік-экономикалық жағдай; әлеуметтік әріптестік қажеттілігі; әлеуметтік серіктестіктер субъектілерінің ғылыми-техникалық әлеуеті; ЖОО ішінде ұйымдастырушылық мәдениетті қалыптастыру, оқу орындары мен бағдарламалардың аттестатталуына қатысу, жұмыс беруші ұйымдармен бірге мамандарды даярлаудың инновациялық формаларын дамыту; өндірістік практика; жұмыс берушілермен бірлескен бизнес-жобалар; кәсіптік бағдар беру, жұмысқа орналасу және жоғары оқу орындарының түлектерін бейімдеу жүйесін дамыту; ЖОО-лармен мамандарды бағыттар бойынша бірлесіп даярлау туралы келісімшарт жасасу; түлектерді жұмыс іздестірудің заманауи технологияларына және мансаптық жоспар құруға үйрету, сондай-ақ еңбек нарығының қазіргі жағдайы туралы хабардар болуын арттыру және т.б. [3].

Жоғарыда айтылғандардан әлеуметтік серіктестіктің қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларда қалыптасуы біршама ұзақ және күрделі процесс болып табылады, ол бірқатар субъективті және объективті себептерге (экономика жағдайы, әлеуметтік орта, оған билік органдарының қатысуға дайын болу, оқу орындары басшыларының еркі, ниеті мен мүмкіндіктері) байланысты өте ұзақ және күрделі процесс болып табылады.

Оқу орнының әлеуметтік серіктестермен жұмыс істеу нәтижелілігі мен тиімділігі, ең алдымен, жоғары білікті мамандарды даярлаудан тұратын өз мүдделерін іске асыру дәрежесімен анықталады және оның негізгі әлеуметтік функциясының дәрежесі бойынша бағаланады.

Білімді ұрпақ – Қазақстанның болашағы, тірегі. Білімді, сауатты ұрпаққа қарап біздің еліміздің «мән-мағынасы» анықталатыны сөзсіз. "Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруі тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет [4].

Білімді ұрпақтың қалыптасу негіздерінің бірі, оқу процесінде жоғары технологиялық инновациялық әдістер мен тәсілдерді қолдану болып табылады. Жастарға артылып отырған үміт орасан зор. Қазіргі күн – білімді ұрпақ пен жастардың күні. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты 30 қараша 2015 жылғы Қазақстан халқына Жолдауында: «Білімді, еңбекқор, бастамашыл, белсенді болуға қазірден бастап дағдыланыңдар. Жұмыс пен сұраныс бар өңірге батыл барыңдар. Шеберліктің шыңына жете білсеңдер мамандықтың бәрі жақсы. Қазір техникалық мамандықтардың, ғылым мен инновацияның күні туған заман. Ерінбей еңбек еткен, талмай ғылым іздеген, жалықпай техника меңгерген адам озады. Тұрмысы жақсы, абыройы асқақ болады. Біз жүзеге асырып жатқан түбегейлі реформалар мен атқарып жатқан қыруар істердің бәрі сендер үшін, болашақ үшін жасалуда» деп дұрыс көрсетілген [5].

Қазақстанда ұлттық білім беру жүйесін құру қажеттігі туындады. Осы тұрғыдан алғанда, жоғары білім жүйесін халықаралық деңгейде интеграциялау бағытындағы құнды шешім болып табылған 1997 жылғы Лиссобо́н конвенциясы. Қазақстан бұл құжатты басшылыққа алып, оқу жүйесіне ұтымды түрде пайдалануға шешім қабылдаған болатын. Ал 1998 жылы Батыс Еуропаның 4 елі (Германия, Италия, Франция, Ұлыбритания) білім берудің жүйелері мен құрылымдарын сәйкестендіру жөнінде Сорбон декларациясын қабылдаған болса, 1999 жылы Еуропаның 30-ға жуық елінің білім беру өкілдері Болон декларациясына қол қойды. Бұл декларацияға сәйкес 2010 жылға дейін Еуропалық білім берудің біріңғай жүйесіне көшу көзделген болатын.

Отанымыздың білім беру жүйесіндегі ізденістері мен бастамалары әлемдік білім кеңістігіндегі ықпалдастықты арттыру мен сапаны көтеруге бағытталған. Білім беру нормаларын өзара мақұлдау жөніндегі Лиссабон конвенциясын, жоғары білім саласы мен құрылымындағы бірізділікке қатысты Сорбон декларациясын қолдап, белсенді араласуға талпыныс жасаған мемлекеттердің арасында Қазақстан алғашқылардың қатарында тұр. Еліміздің Болон процесіне қосылуы отандық білімнің жаңа талаптары мен республиканың саяси-экономикалық таңдауына толық жауап береді. Бұл – білім сапасы мен бәсекелестік мүмкіндігін көтеру мақсатында істеліп жатқан қадам.

Әдебиеттер:

1 «Қазақстандық жол – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» ҚР тұңғыш Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауы // <https://www.akorda.kz/kz/addresses/> (қаралған күні 12.01.2021)

2 Глушанок Т.М. Социальное партнерство как средство повышения качества профессионального образования // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 6. – С. 80-83.

3 Назарова Н.А. Управление формированием системы социального партнерства в сфере высшего профессионального образования // [Электронный ресурс]. URL: <http://www.dissercat.com/content/upravlenie-formirovaniem-sistemy-sotsialnogo-partnerstva-v-sfere-vysshego-professionalnogo-o>. (дата обращения: 12.01.2021).

4 Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қаблеттілік» //https://www.akorda.kz/kz/addresses// (қаралған күні 12.01.2021)

5 «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы 30 қараша 2015 жыл //https://www.akorda.kz/kz/addresses// (қаралған күні 12.01.2021)

Қ.Е. КУБАЕВ, Қ.С. БАЙШОЛАНОВА, Н. БАЙШОЛАН ТҮЛЕКТЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІК МОДЕЛЫН ТҮРҒЫЗУ АРҚЫЛЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНА ӘСЕРІ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада түлектердің құзіреттілік модельін қалыптастыру арқылы құзіреттілікке бағытталған білім беру бағдарламасын жасау – бүгінгі білім беру кеңістігіндегі өзекті шара болып отырғандығы баяндалады. Ол үшін еңбек нарығының сұраныс жасаушы өкілдері – жұмыс берушілердің талаптарын қанағаттандыратын құзіреттіліктерді олармен бірлесіп жасап, білім беру нәтижесі ретінде қарау және сол арқылы түлектердің құзіреттілік модельін қалыптастыру механизмі сипатталады. Еңбек нарығындағы жоғары бәсекелестікте жеңіске жету үшін дұрыс қалыптасқан құзіреттілік модельінің маңызы, түлектердің жұмысқа орналасу көрсеткішінің шамасы білім беру бағдарламасы сапасының кепіліне айналғандығы жайында және қазіргі уақытта түлектердің бұрынғы біліктік сипатының енді құзіреттілік тәсіл арқылы қалыптасын модельін жасаудағы Tuning project алгоритмі туралы баяндалады.

Түйін сөздер: білім беру бағдарламасы, түлектер, құзіреттілік модельі, еңбек нарығы, Tuning project.

«Қазақстан-2050» Стратегиясы бойынша 30 дамыған елдер қатарына кіруді мұрат тұтқан Қазақстан Республикасы жаңа биіктер мен белестерді бағындыруға жетелейтін басты-басты басымдықтар ішінде заманауи білім беру, кадрларды даярлау мен қайта даярлау жүйесінің негізгі бағдарлары да белгіленген болатын.

Сонымен қатар, Цифрлық Қазақстан жағдайындағы еңбек нарығы да қазіргі таңда IT мамандарға жоғары сұраныс туғызып отыр.

Цифрлық Қазақстан бағдарламасындағы нысаналы индикаторлардың бірі «2022 жылы цифрландыру есебінен құрылған жұмыс орындарының өсуі - 300 мың адам» және «2022 жылы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту индексі – 30 орын» деген жоспарлы көрсеткіштер ұсынған болатын [1]. Ондағы «Қазіргі экономиканы цифрландыру» және «Болашақтың цифрлық индустриясын құру» бағыттары да ақпараттық сала мамандарына қойылатын талаптардың қайта қаралып, жаңарып отыруы қажеттілігі және «Өндірісті талап етілген мамандармен қамтамасыз ету мақсатында Ақпараттық коммуникациялық технологиялар (АКТ) саласындағы мамандықтар бойынша білім беру бағдарламаларының мазмұны қайта қарастырылатыны» аталған еді. Себебі, қазіргі таңда әлемдік еңбек нарығының ақпараттық технологиялар (АТ) саласын талдағанда, осы салаға қажетті жаңа мүмкін мамандықтар: виртуалды әлемнің дизайнері, лингвоэксперт, виртуалды сәулетші, желілік заңгер, нейрондық интерфейс дизайнері, интернет-қауымдастықтың ұйымдастырушысы, IT уағызшысы, АТ бойынша аудитор, цифрлық лингвист, big data моделін жасаушы, деректерді өндіру жөніндегі маман, Котлин бағдарламашысы,

биоинформатик, нейрондық интерфейс жасаушы, 3D-Дженералист, QA инженері деген сияқты мамандықтарға сұраныс пайда болды.

Осы орайда, жоғары оқу орындары (ЖОО) кәсіптік білім беруде еліміздің Цифрлық бағдарламасын жүзеге асыруға аса қажет және заманауи зияткерлік талаптарға сәйкес келетін мамандар қорын қалыптастырудағы негізгі жауапкершілікті өздеріне алып, белсенділікпен ат салысуда. Ол үшін ЖОО-ның академиялық өкілдері (профессор-оқытушылар қауымы) мен жұмыс беруші компаниялар және бітіріп шыққан түлектер өзара бірлескен кездесулер арқылы болашақ маманға тән құзіреттіліктер сипатын қалыптастырып, яғни сол арқылы білім беру бағдарламаларын жұмыс берушілермен бірлесіп өңдеуде, әрі қажет жағдайда білім алушылардың өндірістік алаңда зертханалық немесе тәжірибелік білім алуларына да мүмкіндіктер жасауда. Пәндік саладағы өндірістік білім алаңы шынайы қажет түлектерді қалыптастыруға ат салысады. Оның нәтижесі түлектердің жұмысқа тұруына жоғары кепілдік те береді.

Қазіргі уақытта жас маманның бұрынғы біліктілік сипатының орнына енді түлектердің құзыреттілік модельін ұсыну қарастырылуда. Ол болашақ маманның – енді түлектердің өз мамандығы саласындағы нақты тапсырмалар мен кәсіби функцияларды орындауы үшін білімі, дағдысы қандай, нені нақты жасай біледі деген секілді сұрақтарға берілетін жауаптармен, яғни еңбек нарығы талап ететін құзіреттілік арқылы қалыптасатын болды [2,3].

Айналып келгенде, түлектердің еңбек нарығындағы жоғары бәсекелестікте жеңіске жетуі немесе оларға деген тікелей жоғары сұраныстың көрсеткіші әрбір ЖОО беретін білім сапасының кепілі болып отыр. Бұл осы әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 2020–2025 жылдарға арналған даму стратегиясындағы «Кадрлық әлеуетті қалыптастыру – ұлттық және халықаралық еңбек нарықтарында бәсекеге қабілетті және сұранысқа ие мамандарды қалыптастыру, ...» деген миссиясында айқындалып, «тамаша білім сапасы» басты бағыттардың бірі ретінде көрсетілді [4].

Мысалы университеттегі 5B070300-Ақпараттық жүйелер мамандығы түлектерінің жұмысқа орналасу көрсеткіші 2020 жылы – 71,43% болды. Бұл шама осы мамандық түлектеріне жұмыс берушілердің сенім артқанын, қанағаттанарлық деңгейлерін білдіреді.

Жұмыс берушілердің талаптарын қанағаттандыру мақсатын көздейтін түлектердің құзіреттілік модельі – бұл жоғары оқу орнын бітірген кезде қол жеткізуге болатын белгілі бір бағытқа (мамандыққа) қажетті құзыреттер жиынтығы және ол:

- 1) біліктілік талаптарын;
- 2) жұмыс берушілер тарапынан қойылатын кәсіби талаптарын;
- 3) жеке талаптарды;
- 4) нарықтағы кәсіби орта талаптарын қанағаттандырудан тұрады.

Құзыреттер жиынтығына мамандандырылған және әмбебап құзыреттер кіреді. Ол түлектердің құзіреттілік модельінің өзегі болып табылады және білім беру бағдарламасындағы (БББ) пәндердің нәтижелері де соларға тоғысады. Түлектердің модельі білім берудің мақсаттарын, яғни күтілетінін білім беру нәтижелерін айқындайды деп айтға болады.

Бұл жерде басты рольді білім беру бағдарламасы (БББ) және оның сапасы анықтап, атқарады. Сондықтан БББ мазмұны мен құрылымы – білім беру тәсілдері мен оның нәтижесін бағалауды да қамтиды.

Оқу процессіндегі көп деңгейлі білім беру барысы әр деңгей үшін нақты нәтижелерді сипаттауды, яғни Дублиндік дескрипторларды қарастыратыны белгілі. Дублиндік

дескрипторлар: білім мен түсінік; білім (білу) мен түсінікті қолдану; пікір айту (пайымдау), коммуникативті дағдылар; өздігінен оқу қабілеті деген бес элементке негізделіп келеді. Сондықтан нақты кәсіби саладағы мамандарды даярлау деңгейлері - бакалавр, магистр және PhD докторы бойынша білім алушы түлектердің біліктіліктеріне де түрлі талаптар қойылады. Түлектердің құзіреттілік модельін жасауда білім алушының өзі, білім беруші жақ – академиялық қауымдастық және жұмыс берушілер үштігі өзара бірлесіп қатысатыны туралы жоғарыда айтылған еді. Көптеген әдебиеттерде осы шараны орындау үшін осы үш тараптардан, әсіресе жұмыс берушілер тарапынан анкета алу (жалпы құзіреттіліктер – әлеуметтік, жеке тұлғалық, коммуникациялық және дайындық бағыты бойынша арнайы кәсіби құзіреттіліктер) жүргізілетіні баяндалады және оны талдау нәтижесі бойынша ЖОО-ы еңбек нарығындағы жаңа талаптарды біліп және соны ескеріп қалыптасатын «түлектердің құзіреттілік модельі» арқылы БББ жасауды қолға алады. Сондықтан да бағдарламаны жасауға оқытушылармен қатар, еңбек нарығының өкілдері ретінде жұмыс берушілер мен жұмыс жасап жатқан түлектер, кәсіптік қауымдастық өкілі, білім алушылардың өздері де қатысуы ұсынылып отыр. Бірақ соңғы уақытта білім гранттары бойынша өз еліміздің еңбек нарығында жұмыс жасауға тиісті білім алушыларға арналған БББ-ын даярлау үшін оған шет елдік сарапшының қатысуы да қарастырылған.

Бұл жердегі басты мақсат – осындай әмбебап ұжыммен бірлесе отырып, дайындалатын құзіреттіліктер модельін қалыптастыру арқылы БББ жасау. Білім беру бағдарламасы бірнеше оқу модульдерінен (мағаналас пәндерді қамтитын) құрастырылады. Қандай пәндер арқылы және қандай білім беру тәсілдерін қолдау арқылы құзіреттіліктер қалыптасатыны, сол қалыптасқан құзіреттілікті қалай бағалауға болатыны туралы сұрақтардың жауабы сипатталады.

Сондықтан да қазіргі уақытта жыл сайын «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы еліміздің жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының рейтингін жүргізуде. Оның мақсаты – білім беру бағдарламасының кәсіптік стандарттардың және еңбек нарығының талаптарына сәйкестігін нақтылау.

Мысалы 2020 жылы БББ-ының рейтингін жасауда қолданған критерийлер мынандай сипатта:

1. түлектердің мансаптық болашағы – 52% (оның ішінде жұмысқа орналасу – 35%);
2. БББ сапасы – 41% (оның ішінде басым көрсеткіштер бағдарлама мазмұнының еңбек нарығындағы талаптарға сай болуы – 11%, ал оқыту нәтижелерін сәйкес салалар мен жұмыс берушілерге сәйкестендіру – 8%, пәндердің тәжірибеге бағыталуы – 5%, жұмыс берушілердің бағдарлама өңдеуге қатысуы – 2% және өндірістен келіп сабақ берушілер – 2%);
3. білім алушылардың жетістіктері – 7% болатын шамамен бағаланды [5].

Бұдан байқайтынымыз, басты мақсат – бизнес пен мемлекеттің мүдделерін қамтамасыз ету үшін даярланған білікті түлектерді әрі қарай еңбек нарығындағы сұранысқа сәйкес жұмысқа орналастыру болып отыр.

Мысалы, 2020 жыл бойынша жүргізілген БББ рейтингі бойынша әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Ақпараттық жүйелер (бакалавр) мамандығында түлектердің жұмысқа орналасуы – 71,43% көрсеткішіне ие болды, яғни 55 ЖОО арасынан 7-ші орынды иеленді. Ал 1-ші орынды иеленген Халықаралық ақпараттық технологиялар университетінде бұл басты көрсеткіш – 69,15%. 1-кестеден басқа да көрсеткіштерді салыстырып байқауға болады.

Өз мамандығы бойынша жұмысқа сәтті орналасу ол түлектердің құзіреттілігіне байланысты. Осылайша, құзіреттілік тәсіл – білім беру сапасын бағалаудың жаңа

әдіснамасына айналды. Қарастырып отырған мәселеде басты назар маманға емес, түлекке аударылатынын ұмытпау керек. Оны алда жас маман болу күтіп тұрғандықтан, түлектердің құзіреттілік модельінде оған әлеуметтік-кәсіби ортаға бейімделу, кәсіпқой тұлға ретінде ұдайы өсіп отыруы керектігін ескеретін кешендік тәсіл қолданылады. Бұл жерде оның әзірге кәсіби қызмет иесі емес, ол кәсіби білім иесі екенін ескерген жөн.

1-кесте – Ақпараттық жүйелер мамандығы (бакалавр) бойынша ЖОО-ның БББ-ның рейтингі

Көрсеткіштер	Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті	әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
	1-орын (1/55)	7-орын (7/55)
Түлектердің мансаптық перспективасы бойынша бағасы (жұмыспен қамтылуы және жалақы мөлшерін талдау)	1,91	1,91
Сараптамалық бағалау бойынша бағасы	1,06	0,99
Статистикалық деректер және студент жетістіктері бойынша бағасы	0,69	0,46
Жалпы бағасы	3,66	3,36
Орташа жалақы (теңге)	243 488,39	184 436,35
Жұмыспен қамтылу деңгейі (%)	69,15%	71,43%
Жұмыс іздеу ұзақтығы (ай)	1,43	1,33

Түлектің құзіреттілік модельіне қойылатын жалпы талаптарда:

1. құзыреттілік аясы білім беру процесіне қатысушылардың барлығына түсінікті, негізделген және қолжетімді болуы;
2. еңбек нарығының, қоғамның және жеке тұлғаның сұраныстарына жауап беретін сапалы немесе эталондық жүйелі білім беру нәтижелері;
3. білім беру нәтижелерін кәсіби қызметтің негізгі түрлері мен міндеттерін орындауға дайындық белгілері ретінде қалыптастыруға бағытталуы;
4. әрбір пән қалыптастыратын құзыреттіліктерді тексеру (өлшенуі, бағалануы) жабдықтарының болуы көрсетіледі.

Сонымен, құзыреттілікке негізделген осындай тәсілдің негізгі бөлігі – ол білім беру бағдарламалары болып отыр. Енді БББ-на білім алушыдан бастап, ЖОО, жұмыс берушіден, мемлекетке дейін қызығушылық білдірушілердің үміттерін ақтау қажеттігі жүктеледі. Ол үшін Болон процесі және академиялық ұтқырлық орталығы БББ-ын сараптамадан өткізуді ұйымдастырады.

Соңғы уақыттарда БББ-дағы құзіреттіліктерді талдауда Европалық сарапшылардың Tuning project бойынша талдау жасап жүргендігін ескерген дұрыс. Себебі бұл әдіс БББ-ын құрудың дұрыстылығын, ондағы компоненттерінің өзара байланысын, басқада параметрлерінің осы бағдарламаның мақсатына және оқыту нәтижелеріне сәйкестігін анықтауға мүмкіндік береді [6].

Tuning алгоритмі мынандай қадамдардан тұрады:

- 1-қадам. БББ-ның әлеуметтік «тапсырысын» растау, оның профилін анықтау.
- 2-қадам. БББ мақсаттарын тұжырымдау және оқыту нәтижелерін сипаттау.
- 3-қадам. БББ-сын игеру кезінде қалыптасуы керек жалпы және кәсіптік (пәндік) құзыреттіліктерді анықтау.

4-қадам. БББ-ның мазмұны мен құрылымын қалыптастыру және сипаттау (модульдердің құрамы және олардың кредиттік бірліктердегі көлемі).

5-қадам. БББ құрылымының өзара сәйкестігін, оқу нәтижелері мен құзыреттер жиынтығын тексеру.

6-қадам. Оқытудың технологиялары мен әдістерін анықтау және оқыту нәтижелеріне сәйкес қалыптасқан құзыреттіліктерді бағалау.

7-қадам. Білім беру сапасын бағалау және қамтамасыз ету жүйесін құру.

Сонымен қорыта айтқанда, сапалы БББ жасауға негіз болатын түлектердің құзіреттілік моделі:

1. білім беру бағдарламаларын әзірлеу, сараптау, іске асыру және жетілдіру кезінде негізгі бағдар ретінде қызмет етеді;

2. мамандық бағыты бойынша кәсіби дайындықтың қазіргі мазмұнын, оның практикалық бағдарлануын көрсетеді және білім беру қызметін ұйымдастырудың тәсілдерін айқындай отырып, еңбек нарығының серпінділігі жағдайында кәсіби қызметтің нақты шарттарымен талап етілетін құзыреттерді қалыптастыруда пайдаланылады;

3. құзыреттерді бағалау құралдары мен технологияларын, құзыреттер топтарын және олардың компоненттерін (білім, біліктілік, иелік) бақылау құралдарының түрлері (кәсіби емес және кәсіби) үшін қалыптасу деңгейлері мен шекті мәндерін айқындайды.

1. білім беру технологиялары аясында қызметті сәтті орындау үшін қажетті шараларды анықтайды;

2. құзыреттер арқылы көрсетілген бағалау процесінің нәтижелерін түлектер мен оқытушылар күткен сәйкестікпен анықтауға мүмкіндік береді.

Осылайша түлектердің құзіреттілік моделі білім беру нәтижелерінің сапалық сипаттамасын білдіреді және қазіргі құзіреттілікке бағытталған БББ-ын жасау - еңбек нарығының талабы мен еліміздің мүддесін қанағаттандыруды көздеген болса, ал оның мақсаты нәтижеге бағытталғандығында болып отыр. Сонымен қатар ЖОО тек білім нарығында ғана белсенділік танытпай және еңбек нарығында да бәсекеге қабілетті, жоғары сұранысқа ие болатын өз түлектерін де абыроймен ұсына алады.

Әдебиеттер:

1 «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>.

2 Мисиченко Н.Ю. Модель трудоустройства выпускников вуза в системе обеспечения качества подготовки специалистов // Вестник Ростовского государственного экономического университета (РИНХ). – 2009. – № 27. – С. 260-270.

3 Талызина Н.Ф. Теоретические основы разработки модели специалиста. – М.: Знание, 1986. – 108 с.

4 әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университетінің 2020–2025 жылдарға арналған даму стратегиясы, Алматы -2020, <https://www.kaznu.kz/ru/14960/page/>

5 <https://atameken.kz/ru/services/44-rejting-obrazovatel-nyh-programm-vuzov>.

6 Tuning Educational Structures in Europe. <https://www.unideusto.org/tuningeu>.

Г.М. КУРМАНОВА, В.Р. ДОЛГИХ
ОЦЕНИВАНИЕ ДОСТИЖЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ НА
ПРИМЕРЕ ЭКЗАМЕНА СТУДЕНТОВ 2 КУРСА СТОМАТОЛОГИИ
КАЗНУ ИМ. АЛЬ - ФАРАБИ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Компетентностный подход – подразумевает, что навыки, ценности и поведение так же важны, как и знания. А оценивание достижений результатов обучения должны быть четко сформулированы, измеримы, релевантные.

Ключевые слова: конечные результаты обучения, компетенции, экзамен, релевантность, репрезентативность.

Учебные программы дисциплин в привычном понимании обычно начинаются с указания целей и задач обучения. Однако, согласно компетентностному подходу обучения, цели и задачи немного разнятся в понятии с конечными результатами обучения.

Как правило, цели указывают на общее содержание и направленность дисциплины. Задачи учебной программы дисциплин по большей части служат последовательностью действий для достижения целей изучения программы.

С точки зрения компетентностного подхода, все же правильнее будет конкретно прописывать результаты обучения по дисциплине.

Конечные результаты обучения формируются таким образом, что по окончании курса или дисциплины обучающийся будет знать как, понимать, интерпретировать, описывать и показывать свои достижения. Правильно прописанные конечные результаты обучения являются более точными и простыми для написания и гораздо более приемлемыми, чем задачи.

Процедура достижения запланированных результатов обучения заключается в том, что, посредством прописывания результатов обучения в syllabusе формируется тот необходимый контент учебной дисциплины, который необходимо изучить. Важно отметить, что процесс проходит *step - by - step* от простого к сложному.

Задачи обучения отображают уровни навыков и знаний по таксономии Б.Блюма - первый уровень – это базовый, обучающийся знает; второй уровень – знает как; третий уровень – показывает и самый высокий четвертый уровень – делает, т.е. практическое выполнение в реальной ситуации. При знании точных формулировок и описания конечных результатов обучения преподаватель и студент будет точно знать в каком объеме и форме будут преподаваться и оцениваться навыки, более того, это даст понимание того, что именно студент будет изучать, какого уровня знаний и навыков он должен достичь и как должен демонстрировать свои результаты.

Разрабатывая результаты обучения, преподаватель обеспечивает исполнение надлежащей стратегии преподавания изучаемой дисциплины; максимально точное измерение и оценивание достижений обучающихся, подготовку оценочных мероприятий [1]. Четкие результаты обучения можно создать такую систему оценочных средств по изучаемой дисциплине, при которой каждый «заявленный» результат обучения возможно проконтролировать в процессе его формирования, измерить и оценить [2]. Каждый метод контроля имеет свои достоинства, недостатки и область применения. Поэтому только комплексное применение всех видов контроля

позволяет регулярно и объективно выявлять динамику формирования системы знаний и умений студентов [3].

На примере анализа экзамена по дисциплине «Основы терапевтической стоматологии» на 2 курсе курса Стоматологии кафедры клинических дисциплин Высшей Школы Медицины Казну Аль-Фараби рассмотрим пример формирования компетенций студента на основе конечных результатов обучения.

По завершению изучения дисциплины «Основы терапевтической стоматологии» на 2 курсе курса Стоматологии конечными результатами обучения будет способность студента:

1. демонстрировать знание и понимание особенностей анатомии и топографии полостей постоянных зубов, классификации кариеса;
2. демонстрировать знание и понимание этапов препарирования кариозных полостей на фантоме;
3. демонстрировать навыки препарирования кариозных полостей при различной локализации кариозных полостей;
4. демонстрировать знание и навыки работы современными пломбирочными материалами на фантоме.

Формат экзамена и контрольно-измерительные инструменты должны быть релевантные, репрезентативны и объективны.

Релевантность означает степень соответствия результатов обучения, репрезентативность отображает усвоение всего контента дисциплины в рамках экзамена (достигается применением тестовых заданий) и объективность обеспечивается структурированностью и корректностью заданий, прокторингом и созданием пошаговых оценочных листов.

Формат экзамена и контрольно-измерительные средства были направлены на оценку комплекса знаний, навыков и умений, приобретенных студентом в процессе обучения по дисциплине.

1 этап – комплексное тестирование. Его цель – проверка уровня теоретической подготовки студентов, овладения навыками, готовности к профессиональной деятельности, степени развития профессионального мышления. Компьютерное тестирование проводилось на платформе StartExam с применением прокторинга, что обеспечивает объективность и честность процесса. Платформа StartExam позволяет получить наглядное, удобное для интерпретации представление о качестве усвоения материала по результатам статистической оценки согласно разработанным тестам.

После проведения тестирования есть возможность оценить качество самих тестов скачав отчет.

В отчете используется несколько показателей качества.

Сложность (Слож.) – отношение количества неправильно ответивших участников на задание к общему количеству участников, ответивших на задание.

Дискриминативность (Дискр.) – показатель, который демонстрирует, какая из групп: сильная или слабая, лучше решает задание теста.

Комплексное тестирование проходило с применением удаленного прокторинга.

Всего тестовых заданий: 40. По итогам анализа тестов программой Старэкзамен были получены результаты.

Средняя сложность тестовых заданий: 0,05

сложность 0,00 – 32 теста (100% ответов, не пропускали, легкое задание)

сложность 0,11 – 5 тестов (89% правильного ответа, пропускали 1 раз)

сложность 0,22 – 1 тест (78 % правильного ответа, 1 пропустили)

сложность 0,50 – 1 тест (50% правильного ответа, пропускали 4 раза)
 сложность 0,89 – 1 тест (11% правильного ответа, пропускали 2 раза)

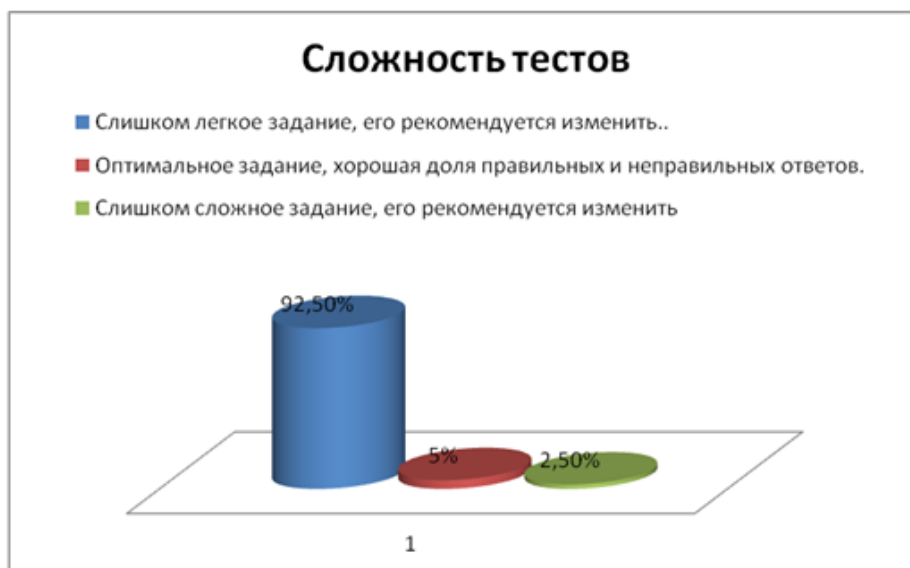

Рисунок 1 – Результаты сложности тестовых заданий по дисциплине «Основы терапевтической стоматологии»

Средняя дискриминативность: 0,39

25 тестов – дискриминативность 0,50 – Высокая дискриминативность. говорит о хорошем качестве задания, значит его лучше выполняют «отличники», а не «двоечники».

12 тестов – дискриминативность 0,00 – Низкая дискриминативность говорит о плохом качестве задания. Это означает, что «двоечники» лучше выполняют задание, чем «отличники».

3 теста – дискриминативность 1,00 – Средняя дискриминативность. говорит, что задание одинаково хорошо решается, как «двоечниками», так и «отличниками».

Рисунок 2 – Дискриминативность тестовых заданий по дисциплине «Основы терапевтической стоматологии»

Высокая дискриминативность – Сильная группа выполняет задание лучше, чем слабая группа. Задание хорошо разделяет сильных и слабых участников.

Низкая дискриминативность – Задание «не работает», т.к. не может отличить сильных или слабых участников. Отрицательная дискриминативность означает, что слабая группа выполняет задание лучше, чем сильная, что может указывать на ошибки в вариантах ответов. Средняя дискриминативность – Задание не очень эффективно разделяет сильных и слабых участников. Если это не связано с низкой или высокой сложностью, рекомендуется пересмотреть задание.

После анализа качества тестов были разработаны рекомендации к улучшению тестовых заданий по дисциплине.

2 этап экзамена – оценка практических навыков по методике shot-case. Его цель – оценка пошагового описания практических навыков с коммуникативными компетенциями в соответствии с квалификационными требованиями специальности.

Билет состоял из двух вопросов:

– описание анатомии зубов и особенностей препарирования кариозных полостей.

– описание алгоритма пломбирования зуба, с учетом правильного выбора пломбировочного материала и техники пломбирования.

Студенту необходимо описать конкретный зуб с вариантом расположения кариозной полости по Блеку и один из видов пломбировочного материала с техникой наложения.

Экзамен проводился в отдельный день, на онлайн платформе в присутствии 2х экзаменаторов, для обеспечения контроля и мониторинга проведения независимой оценки практических навыков студента. Был подготовлен пошаговый чек лист для проведения 2 этапа экзамена, содержащий 10 последовательных действий, необходимых для контроля второго уровня навыков. Отмечая пункты списка, экзаменатор отмечает корректность выполнения практического навыка.

Несмотря на достаточную репрезентативность экзамена по дисциплине «Основы терапевтической стоматологии» на 2 курсе курса Стоматологии, к сожалению, в силу сложившихся обстоятельств, связанных с дистанционным обучением, при проведении экзамена студенты не имели возможность показать умения и навыки. Однако, надеемся, что при возвращении в оффлайн – формат обучения, студенты смогут показать навыки в полном объеме, что положительно отобразится на релевантности проведения экзамена.

Таким образом, данный пример комплексного экзамена показывает высокую репрезентативность и объективность в достижении и оценивании конечных результатов обучения, что, несомненно, играет большую роль в формировании компетенций в рамках изучения учебной дисциплины.

Литература:

1 Болонский процесс: Результаты обучения и компетентностный подход (книга – приложение 1) \ Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.

2 Fry H., Ketteridge S., Marshall A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education. – London: Kogan Page, 2000.

3 Скляко А.Н. Инновационные технологии в обучении. Методические рекомендации. – М.: Издательство Международного юридического института, 2011. –225 с.

Г.М. КУРМАНОВА, А.Б. БУГИБАЕВА
ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКОГО ЭКЗАМЕНА В
УСЛОВИЯХ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ 3 КУРСА ОБЩЕЙ
МЕДИЦИНЫ КАЗНУ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы организационно-методических решений при проведении практического клинического экзамена у студентов 3 курса специальности «Общая медицина» в период онлайн обучения.

Ключевые слова: медицинское образование, практические навыки, результаты обучения, short-case study, онлайн обучение.

Медицинское образование в настоящее время испытывает глобальные трудности, вызванные растущей заболеваемостью новой пандемии Covid-19. Большинство образовательных учреждений, в том числе медицинское по всему миру, перешли на дистанционный режим обучения [1].

В условиях компетентностно-ориентированного обучения вопросы организации и объективного оценивания достигнутых результатов обучения приобретают особую важность в среде медицинского образования. Главным образом потому, что зачастую результаты обучения равны усвоенным практическим навыкам, которые в медицине включают еще и коммуникативные навыки.

Приближение условия обучения и оценивания к реальным условиям с настоящими пациентами продиктовано тем, что именно такой подход позволяет наглядно показать достижение компетенции III уровня – уровня применения.

В нашей программе обучения по дисциплине «Патология органов и систем» конечные результаты обучения прописаны в виде ясных и конкретных навыков, которые студент должен полноценно продемонстрировать на экзамене.

Например:

- умение собрать анамнез у пациента с патологией респираторной системы;
- умение выявить симптомы инфильтрации легочной ткани при проведении физикального осмотра;
- умение дать интерпретацию анализа крови, мокроты, мочи и т. д.;
- умение дать интерпретацию рентген снимка, ЭКГ пленки, КТ снимка;
- умение ставить синдромальный диагноз;
- умение назначить схему лечения.

Достижение таких результатов является залогом усвоения практических навыков применения, которые готовят из студента-медика врача. Поэтому обучение в медицине как ни в какой другой сфере требует контактного взаимодействия студентов с пациентом и преподавателем. Невозможно оспорить важность живого контакта будущих врачей с пациентом. Это основополагающий путь формирования коммуникативных навыков, умения беседовать с пациентом, умение тактично расспрашивать пациента о деликатных вопросах и, конечно же, наработка и оттачивание практических манипуляций. Строгие карантинные меры безопасности, которые весь мир вынужден принимать во время пандемии Covid-19, явились настоящим вызовом для всех сфер образования [1,2,3]. И медицинское образование оказалось в числе наиболее уязвимых в условиях дистанционного, бесконтактного обучения.

Перед нами встали новые задачи и вопросы: в каком формате проводить занятия? Как помочь студентам-медикам в освоении новых умений и практических навыков? Как оценить усвоение этих навыков? Как адаптировать формат объективного структурированного клинического экзамена (ОСКЭ) к новым реалиям? Как при этом соответствовать целям и результатам обучения?

Студенты третьего курса специальности «Общая медицина» проходили обучение по дисциплине «Патология органов и систем» в формате онлайн занятия на платформах Zoom, Google Meet. С целью формирования клинического мышления занятия обязательно включали разбор клинических ситуаций – short-cases, описывающих реальные ситуации по изучаемому синдрому. Грамотно составленные презентации, описывающие условия работы (врач приемного покоя, бригада скорой помощи, врач поликлиники) с тщательно подобранными снимками инструментальных методов диагностики, результатами лабораторных анализов дают возможность имитировать коммуникативные навыки, отрабатывать теоретическую часть, но возможности освоения практических навыков минимальны. Только наличие большого количества обучающих видео на различных электронных ресурсах (geekymedics.com, amboss.com, 3d4medical.com, www.uptodate.com, www.medscape.com) дает возможность ознакомиться с техникой выполнения мануальных навыков. Благодаря наличию и использованию тех же обучающих электронных платформ, электронных книг освоение теоретической части проходит наиболее успешно.

Таким образом, сочетание занятия по методике short-case и активное использование обучающего контента с бескрайних просторов Электронные ресурсы (geekymedics.com, amboss.com, 3d4medical.com, www.uptodate.com, www.medscape.com) позволяет выстроить занятие таким образом, чтобы успешно формировать у студентов навыки критического мышления. Возможно ли теперь оценить достижение результатов обучения студентами? Как выстроить методику проведения экзамена и оценивания?

На нашей кафедре экзаменационное оценивание студентов 3 курса по дисциплине «Патология органов и систем» была проведена в 2 этапа.

Первый этап – компьютерное тестирование на платформе StartExam, с использованием тестовых вопросов третьего уровня.

И второй этап – это разбор Short-case, решение проблемы.

С целью оценки ключевых компетенций в отношении основных нозологий было разработано 20 сценариев медицинской симуляции по каждому разделу дисциплины. Сценарии включали основные нозологии по разделам: кардиология (ОКС, клапанные пороки, анафилактический шок – как пример сосудистого шока), пульмонология (бронхиальная астма, внебольничная типичная и атипичная пневмония, грипп), гастроэнтерология (НР-ассоциированная патология, ГЭРБ, хронический гепатит), гематологии (ЖДА и В12дефицитная анемия), нефрология (острый гломерулонефрит, ХБП).

Каждому студенту предлагалось сдать 5 станций, то есть 5 нозологии из списка 20 сценариев. По каждой нозологии студент должен был продемонстрировать навыки сбора жалоб и анамнеза, физикального осмотра, обоснования и формулировки предварительного диагноза, интерпретации данных лабораторного и инструментального обследования, формулировки клинического диагноза, принципов лечения и тактики ведения пациента. В отношении ОКС и анафилактического шока необходимо было продемонстрировать навыки оказания первой врачебной помощи.

В условиях дистанционного обучения, без возможности применения медицинских симуляторов, тренажеров и стандартизированных пациентов, эти сценарии были адаптированы по типу short-case и оформлены в виде презентации Power Point. На слайдах была представлена информация о пациенте, основные жалобы, жизненные

показатели. Фотографии, взятые из медицинских книг, а также из собственного фонда кафедры использовались для демонстрации внешних проявления заболеваний. Результаты лабораторно-инструментальных исследований были представлены соответствующими рентген, КТ, МРТ снимками, ЭКГ пленками. На рисунке 1 представлен скриншот экрана компьютера во время экзамена в казахской группе.

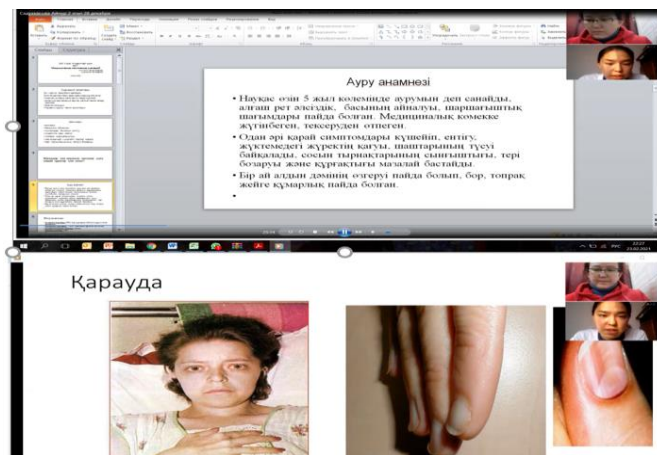

Рисунок 1 – Экзамен в казахской группе.

Для обеспечения объективности оценивания были разработаны чек-листы индивидуально к каждому сценарию, учитывая особенности и важные моменты сбора анамнеза, которые естественно имеют отличия в разных нозологиях. Отличительной частью чек-листа является детализация критериев оценивания и применение малого шага оценивания, что делает процесс оценивания навыков более объективным и дает возможность точнее определить достижение результатов обучения.

Кроме того, были прописаны ожидаемые верные ответы студентов, как образец правильного выполнения этапа. Это обеспечивает исключение субъективного оценивания ответа студента со стороны экзаменатора.

На рисунке 2 приведен пример такого чек листа.

Оценочный лист (check-list)
по клиническому случаю «Диагностика внебольничной пневмонии и тактика введения»

Код экзаменуемого _____ Дата экзамена _____
Экзаменатор _____

№	Критерии оценки шагов	Уточняющие вопросы для экзаменатора	Оценка в баллах		
			Выполнил правильно	Выполнил с замечаниями	Не выполнил
1	Сбор жалоб	- Уточнения характера одышки - Длительность одышки - Характер кашля - Выделяется ли мокрота, если да, то какой характер носит мокрота - Характер болей в животе - Длительность повышения температуры	1,0	0,5	0
2	Сбор анамнеза	- на что повлияли материально-бытовые условия пациента	1,0	0,5	0
3	Физикальное обследование – положение пациента, температура тела, осмотр кожи, видимых слизистых, лимфоузлов, волосы, ногти	Какие синдромы можете выделить? - интоксикации - ДН - сосудистый	1,0	0,5	0
4	Пальпация легких – голосовое дрожание	Какие изменения?	1,0	0,5	0
5	Перкуссия легких – сравнительная, топографическая	Какие изменения?	1,0	0,5	0
6	Аускультация легких	Какие изменения?	1,0	0,5	0

Рисунок 2

Все материалы экзамена были подготовлены на казахском и английском языках.

Во 2 этапе экзамена участвовало 9 студентов 3 курса общей медицины, из них 8 студентов казахской группы, 1 студент англоязычной группы.

По итогам экзамена средняя оценка составила по 5 модулям $89,2 \pm 14,2\%$. По респираторной системе средняя оценка составила $91 \pm 12,4\%$, сердечно-сосудистой $89,7 \pm 12,7\%$, желудочно-кишечной $88,3 \pm 14,9\%$, мочевыделительной $86,9 \pm 18,1\%$, кроветворной $88,8 \pm 15,2\%$ соответственно. Результаты приведены на рисунке 3.

Рисунок 3 – Средние баллы экзамена по модулям.

Учитывая все выше оговорённые ограничения для демонстрации мануальных навыков, студенты показали хорошие теоретические знания по патогенезу, классификации заболевания, методам диагностики и назначению лечения. Студенты, которые сдавали этот экзамен, в прошлом году проходили очные занятия по дисциплине «Пациент и врач», где сдавали навыки физикального осмотра и опроса на реальных пациентах на клинической базе. Несмотря на то, что эти студенты имели опыт живого контактного обучения по опросу пациента и проведению физикального осмотра, именно в этой части вопросов у них возникли наибольшие трудности. Видя перед собой лишь экран компьютера, студенты 3 курса не способны полностью сориентироваться в ситуации и показать навыки общения с пациентом. А демонстрация мануальных навыков была сведена лишь к устному описанию техники выполнения.

Проведя таким образом практический этап экзамена в условиях адаптации полноценного ОСКЭ к дистанционному формату, мы выявили ряд трудностей и недочетов.

Практические навыки, прописанные в сценарии, не выполнялись экзаменуемыми, поскольку в этом году на занятиях вживую не отработывались. Оценивание практических навыков было сведено к правильному описанию техники проведения того или иного навыка.

По тем же причинам у большей части экзаменуемых очень слабыми были коммуникативные навыки и навыки оказания неотложной помощи.

Сложность сценариев не всегда соответствовала заявленному уровню компетенции как в сторону усложнения, так и в сторону упрощения. Детальная проработка сценариев с перекрестным взаимоконтролем является неотъемлемой частью подготовки методического материала, особенно если экзамен будет проходить в обычном очном режиме.

В случае, когда экзаменуемых студентов гораздо больше, банк сценариев и круг патологии, охваченный в этих сценариях, должен быть шире. Сценарии должны

иметь много вариантов: например, ИБС или АГ в нескольких вариантах клинической формы и течения по степеням, функциональному классу, возрасту и полу пациента, сопутствующей патологии, ЭКГ картины, вариантам нарушения ритма сердца и т. п.

Все сценарии могут и должны быть использованы, собственно, в учебном процессе как в режиме ролевой игры, так и как метод самостоятельной работы в том числе в режиме тренингов в симуляционном центре.

Таким образом мы убедились, что оценивание навыков студентов, достижение результатов обучения в медицинской сфере требует максимально приближенного к реальности условия. Идеальным таким условием конечно же является экзамен у постели пациента. ОСКЭ со стандартизированными пациентами актерами является общепринятой в мире альтернативой экзамена с настоящим пациентом с настоящим заболеванием. А адаптации к дистанционному формату являются лишь грубым суррогатом, не позволяющим оценить важнейшие части компетентностных навыков будущих врачей.

Литература:

1 Алексеева А.Ю, Балкизов З.З. Медицинское образование в период пандемии Covid-19. // Медицинское образование и профессиональное развитие. – 2020. – №2. – С. 8-24.

2 Malathi Srinivasan, MD, Michael Wilkes, MD, PhD, Frazier Stevenson, MD, Thuan Nguyen, MS, MD, and Stuart Slavin, MD Academic Medicine. Comparing Problem-Based Learning with Case-Based Learning: Effects of a Major Curricular Shift at Two Institutions // Academic Medicine. – 2017. – Vol. 82. – P.74-82.

3 Досмагамбетова Р.С., Риклефс И.М., Риклефс В.П. Особенности медицинского образования в Казахстане// Медицинское образование и профессиональное развитие. – 2014. – №4 (18). – С. 75-85.

**Ш.А. ТАНКАЕВА, Г.М. КУРМАНОВА, А.Б. БУГИБАЕВА,
С.Е. САЛГАБАЕВА, Р.К. БИТЕМИРОВА
ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА КАЧЕСТВА ТЕСТОВЫХ
ЗАДАНИЙ НА ПРИМЕРЕ РУБЕЖНОГО КОНТРОЛЯ СТУДЕНТОВ 3
КУРСА**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы качества тестовых заданий в соответствии с требованиями новых программ медицинского образования. Приведен опыт аналитической оценки тестовых заданий формата MCQ (multiple-choice test) по клинической дисциплине на основе автоматизированных отчетов системы StartExam.

Ключевые слова: медицинское образование, качество тестовых заданий, сложность тестов, дискриминативность, анализ качества.

В условиях реализации компетентностно-ориентированной модели медицинского образования вопрос о способности тестовых материалов служить средством оценивания результатов обучения приобретает особую актуальность [1]. Для адекватного достижения компетенции, прописанных в результатах обучения, уровень и сложность тестовых заданий должны быть соответствующими, то есть релевантными. Если в результатах обучения прописано: умеет интерпретировать результаты общего анализа крови, то и тестовые задания должны быть составлены таким образом, чтобы проверить именно этот навык – интерпретация анализа, а не

просто знание уровня нормальных показателей крови. Структурно, содержательно составленные тесты на применение, позволяют оценить все 3 уровня мышления – знание, понимание и применение.

Кроме того, тестовые задания должны быть репрезентативны, то есть они должны показывать уровень усвоения контента дисциплины. Объективность тестовых заданий обеспечивается структурированностью и корректностью задания, применением методик контроля самостоятельного выполнения задания, таких как, например, прокторинг.

Процесс анализа тестовых заданий представляет значительную методическую ценность для преподавателей, разрабатывающих базу тестовых заданий. Слишком простые задания, также как и слишком сложные задания не могут дифференцировать учащихся по уровню подготовки, не могут отличить сильных студентов от слабых. И в этом смысле они являются неэффективными вследствие ошибок в условии задания или в дистракторах. Поэтому очень важным этапом в формировании базы тестовых заданий является апробация и последующий анализ тестовых материалов [1]. Кроме того, это эффективный способ выявления как недостатков в преподавании отдельной темы или раздела дисциплины на кафедре, так и имеющихся недоработок в учебно-методических материалах, что в итоге ведет к совершенствованию процесса обучения и эффективному достижению результатов обучения. Для проведения оценки качества тестовых заданий очень удобно применять автоматические компьютерные программы, которые формируют количественные характеристики, позволяющие судить о качестве задания [2].

На нашей кафедре апробация тестовых заданий по дисциплине патология органов и систем была проведена во время первого рубежного контроля. Первый этап рубежного контроля проводился методом тестирования на базе онлайн платформы Start Exam. Качество наших тестов мы проверяли на основе автоматизированных отчетов системы Start Exam, где каждый тестовый вопрос оценивается по уровню сложности и дискриминативности, где сложность – это соотношение количества неправильно ответивших участников на задание к общему количеству участников, ответивших на это задание. Сложность рассчитывается при наличии 3 и более ответов и имеет 3 уровня: оптимальное задание, слишком легкое задание, слишком сложное задание. И дискриминативность – это разница между процентом правильных ответов в сильной и слабой группах. Рассчитывается при наличии 5 и более ответов и имеет 3 уровня: высокая, средняя, низкая.

На первом этапе рубежного контроля был использован 91 тестовый вопрос по дисциплине патология респираторной системы. Тестирование прошли 7 студентов английской группы и 8 студентов казахской группы. С целью обеспечения репрезентативности тестов мы также провели апробацию этих тестовых вопросов среди врачей интернов. Общее количество студентов, прошедших тестирование на 3 языках, составило 29 человек.

По итогам анализа результатов тестирования программой StartExam, были получены следующие результаты.

Как видно по таблице 1 и графику 1 почти половина тестовых вопросов являются оптимальными, то есть равная доля тестирующихся студентов давали на эти вопросы как правильные, так и неправильные ответы. В плане оценки качества тестов это означает, что тестовое задание составлено и сформулировано правильно, дистракторы однородны – правильный или неправильный варианты ответов кажутся одинаково вероятными.

Таблица 1 – Сложность тестовых заданий

	Рубежный контроль, англ	%	Рубежный контроль, каз	%	Интерны, рус	%
оптимальное задание	47	51.6%	60	65.9%	68	74.7%
слишком легкое задание	15	16.4%	6	6.5%	8	8.7%
слишком сложное задание	29	31.8%	25	27.4%	15	16.4%
всего задания	91	100%	91	100%	91	100%

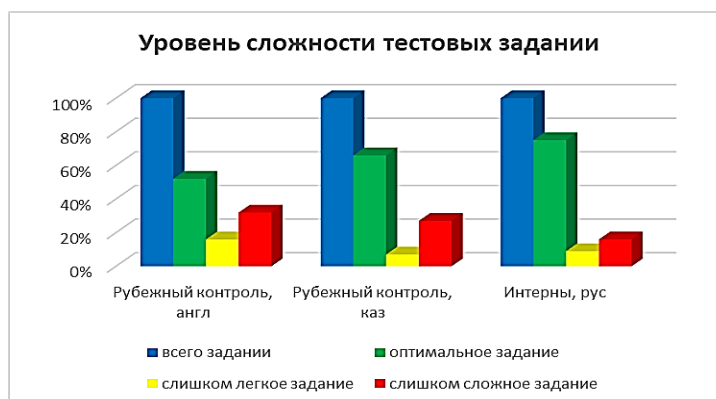

График 1 – Сложность тестовых заданий

Соблюдена одинаковая оптимальная длина вариантов ответов, то есть верный и неверный варианты ответа не выделяются длиной предложения. Соблюдение всех этих условия позволяет разработать такой тестовый вопрос, ответ на который требует от студента не только ясного и четкого знания основных теоретических вопросов, но и умения анализировать данные, представленные в вопросе тестового задания (уровень понимание) и выбрать правильный ответ (уровень применение). Приведем наглядный пример такого тестового вопроса на рисунке 1.

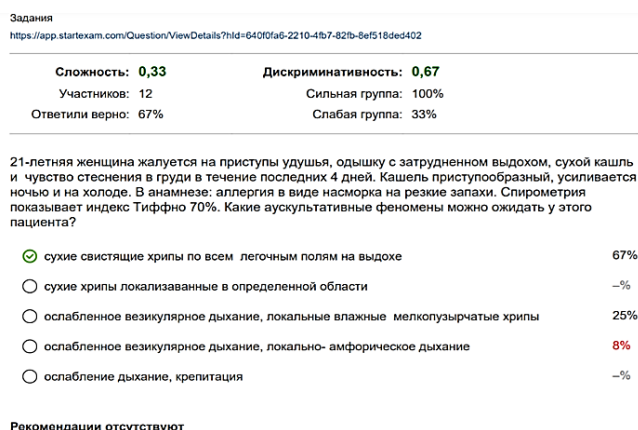

Рисунок 1

Меньше трети всех вопросов оценены как слишком сложные, малая доля тестируемых студентов давала правильный ответ на эти вопросы. Такие вопросы требуется пересмотреть и доработать как по содержанию, так и по смыслу. Требуется также переработать дистракторы, соблюдая однородность, правильную

формулировку, длину ответов. Наглядный пример такого тестового задания приведен ниже на рисунке 2.

Задания
<https://app.startexam.com/Question/ViewDetails?nid=9b145795-a65a-4d8e-b361-144b3e61d2f8>

Сложность: 0,73   **Дискриминативность: 0,00**
Участников: 11   Сильная группа: 0%
Ответили верно: 27%   Слабая группа: 0%

Женщина 50 лет, обратилась к врачу из-за эпизодического кашля и одышки в течение 1 месяца. Кашель непродуктивен и усиливается, когда она поднимается по лестнице и ночью. Восемь недель назад у нее была лихорадка, боль в горле и заложенность носа. Курит в течение 16 лет. При осмотра: Пульс 78/мин, дыхание 18/мин, артериальное давление 145/95 мм рт.ст. При аускультации выслушивается экспираторные сухие хрипы. Рентген грудной клетки не выявил никаких отклонений. Спирометрия показывает соотношение ОФВ1:ФЖЕЛ 65% и ОФВ1 60%. Каков патогенез развития данного синдрома?

Скопление слизи в альвеолы и бронхов   36%
 Дискинезия мембранозной части трахеи и главных бронхов   9%
 Экспираторный коллапс мелких бронхов   18%
 Нарушение профодимости капилляров бронхи   9%
 Спазм гладких мышц бронхов   27%

Рисунок 2

Как видно в этом тестовом вопросе неправильно сформулированы дистракторы, первый и последний варианты ответов являются одинаково верными, что и привело студентов в замешательство и снизило качество теста. Кроме того, задание содержит грамматические ошибки. Меньше десятой части тестовых вопросов оценены как слишком легкие, то есть практически все тестируемые могут дать на этот вопрос правильный ответ. Также приведем пример такого тестового задания (рисунок 3)

Задания
<https://app.startexam.com/Question/ViewDetails?nid=2133b039-d867-4fe6-8a22-7905e7ecb9db>

Сложность: 0,00   **Дискриминативность: 0,00**
Участников: 14   Сильная группа: 100%
Ответили верно: 100%   Слабая группа: 100%

У больного признаки дыхательной недостаточности. Экстренно проведено КТ легких: видны дефекты заполнения правой и левой легочных артерий, подтверждающие наличие массивной тромбоземболии. Контраст заполняет легочной ствол и проксимальные отделы правой и левой легочных артерии, внезапное прерывание контраста указывает на наличие тромбов. Какой лабораторный анализ подтверждает данную патологию?

снижение фибриногена   -%
 повышение эритроциты   -%
 повышение фибриногена   -%
 снижение D-димера   -%
 повышение D-димера   100%

Рекомендации

- Слишком лёгкое задание. Проверьте формулировку и доработайте задание.
- Низкая дискриминативность. Проверьте формулировку и доработайте задание.

Рисунок 3

В данном тестовом задании имеется ошибка в формулировке самого задания, уже указана основная проблема – наличие тромба в легочном стволе, это также дает прямое указание на диагноз-ТЭЛА. По этой причине это уже является тестом первого уровня может оценить только знание – что при ТЭЛА основной диагностический критерии повышение D – димера. Соответственно, все студенты, прочитавшие книгу

или лекцию, могут без труда дать правильный ответ. Далее в таблице 2 и на графике 2 приведены результаты оценки дискриминативности наших тестовых заданий.

Таблица 2 – Дискриминативность тестовых заданий

	Рубежный контроль, англ	%	Рубежный контроль, каз	%	Интерны, рус	%
высокая дискриминативность	71	78%	60	65.9%	68	74.7%
средняя дискриминативность	0	0%	6	6.5%	8	8.7%
низкая дискриминативность	20	21.9%	25	27.4%	15	16.4%
всего задания	91	100%	91	100%	91	100%

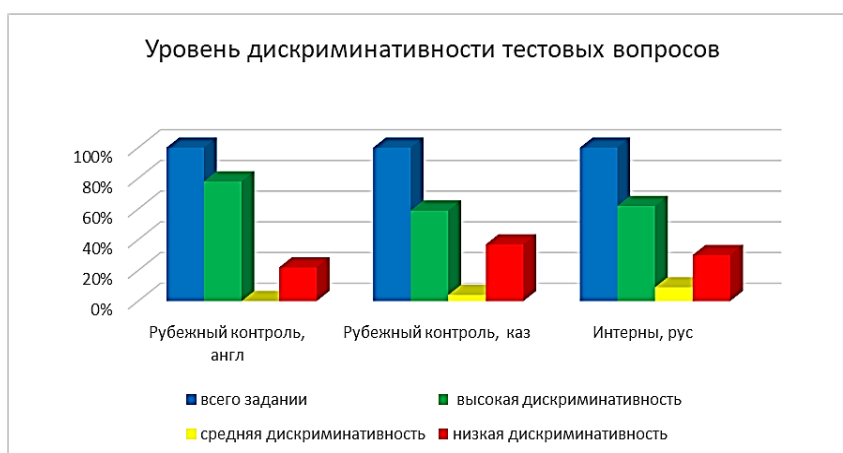

График 2 – Дискриминативность тестовых заданий

Половина тестовых вопросов имеют высокую дискриминативностью, это означает что такое задание хорошо отличает слабых студентов от сильных. Это означает, что сильные студенты отвечают на этот вопрос лучше, чем слабые студенты. Наглядный пример такого тестового задания соответствует уже рассмотренному образцу тестового задания на рис. 1.

До трети всех тестовых вопросов имеет низкую дискриминативность, то есть такое задание не отличает слабых и сильных студентов. Это может быть одинаково связано или с высокой сложностью задания, как на рисунке 2 с теми же ошибками или задание является слишком легким, как пример на рисунке 3. В целом общая оценка сложности и дискриминативности тестовых задания показала хорошие результаты.

На казахском языке: сложность оптимальная 0.50, дискриминативность высокая 0.39.

На русском языке: сложность оптимальная 0.42, дискриминативность высокая 0.33.

На английском языке: сложность оптимальная 0.51, дискриминативность высокая 0.60.

В результате были переработаны тесты, оцененные системой Start Exam как слишком сложные или слишком легкие с низкой дискриминативностью. Была проведена корректировка формулирования самих тестовых вопросов и вариантов ответов.

Преподавание дисциплины на 3 языках также создает свои трудности. Необходимо тщательно следить за качеством переводов. Для каждого языка перевод стоит максимально приближать к тому, что студенты читают в книгах и статьях.

Несоответствие переводов приводит к тому, что одни студенты, видя знакомые формулировки, легче распознают суть вопроса, а другие студенты, видя незнакомые слова и непривычные формулировки делают ошибки из-за непонимания вопроса или просто потому, что не успевают понять вопрос и выбирают ответ наугад, стараясь успевать по времени.

Литература:

1 Баскакова И.В., Курманова Г.М., Абирова М.А. Опыт оценки качества тестовых заданий по клинической дисциплине с применением метода дистракторного анализа // Science and world, International scientific journal. – 2016. – № 1 (29). – Vol. II – P. 69

2 Построение информационных систем непрерывного образования на основе интернет-технологий: монография / под ред. А.Э. Попова. – М.: Академия Естествознания, 2010. –130 с.

**А.М. КУСТУБАЕВА, А.Т. КАМЗАНОВА, М.К. ЖОЛДАСОВА,
Г.К. ДАТХАБАЕВА**
**НОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА «НЕЙРОНАУКА»:
ТРУДНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье приводится обоснование необходимости создания и внедрения новой образовательной программы «Нейронаука», вводимой впервые в Казахстане специальности. Определен круг профессиональных компетенций и квалификаций выпускника, обозначены основные трудности, возникающие при разработке образовательной программы, и перспективы развития нейронауки в Казахстане. Авторами также показано, что содержание новой образовательной программы детерминировано компетенциями, которыми должен будет обладать выпускник по новой специальности, определёнными с учетом мировой практики и запросов современного общества, включая потенциальных работодателей для выпускников новой специальности.

Ключевые слова: нейронаука, образовательная программа, компетенции.

Нейронаука – современная интегративная область знаний, сформировавшаяся на стыке нейрофизиологии, нейропсихологии, когнитивной психологии, нейролингвистики, информатики и искусственного интеллекта, математики, физики и других наук. Необходимость интеграции научных направлений было определено кризисной ситуацией в исследованиях мозга, сознания и поведения, которая потребовала междисциплинарного понимания научной проблемы и способности к интегративному мышлению, выходящему за рамки одной дисциплины. В задачи нейронауки входит изучение нервной системы на разных уровнях ее функционирования, от молекулярного до системного, биологических основ обучения, памяти, внимания, восприятия, поведения и сознания, их возрастных закономерностей и отклонений от нормы, путей их коррекции и профилактики. Э. Кандел в свое время определил перспективу нейронауки на стыке с когнитивной психологией: «Когнитивная нейронаука, изучающая восприятие, память, речь и избирательное внимание, со временем станет центром притяжения всех нейронаук в 21 веке» [1].

Расширение сферы нейронауки связано с внедрением новейших методов, позволяющих внедриться во внутреннюю среду от нервной клетки до мозга. Развитие новейших методов визуализации таких как функциональное магнитно-резонансное

сканирование, диффузно-тензорная томография, на клеточном уровне MAP (magnified analysis of proteome) и CLARITY, все эти методы существенно продвинули понимание функций мозга. Бурное развитие нейронауки создало потребность в подготовке специалистов в этой отрасли нового уровня с междисциплинарным подходом [2].

Действительно, на сегодняшний день образовательные программы (ОП) подготовки специалистов по нейронауке включены в учебные планы всех ведущих университетов мира, таких как Оксфордский, Кембриджский, Гарвардский и другие. Крупные научные центры и научные сообщества осуществляют международные интегративные программы по изучению мозга. Например, сообщество нейронауки в Оксфорде включает пять департаментов с привлеченными около 200 ведущих ученых, которые смогли привлечь 225 миллионов фунтов стерлингов внешних фондов для исследований. Human Connectivity Project [3], генеральным спонсором которого является Национальный университет здоровья (НИН, США) с начальным бюджетом в 40 миллионов долларов, успешно реализовывает интегративные исследования мозга. Сообщество ENIGMA (Enhancing Neuro Imaging Genetics through Meta Analysis) объединило мировых ученых для мета-анализа больших массивов данных (big data) в нейронауке и генетике. Особенно интересным является интеграция искусственного интеллекта и нейронауки, внедрение мозг-компьютер интерфейсов во всех сферах экономики и медицины.

Несмотря на бурное развитие в мировом научном и образовательном пространстве нейронаука в Казахстане на сегодняшний день представлена только во впервые организованном Центре когнитивной нейронауки при КазНУ им. аль-Фараби. На базе существующего два года Центра КогНейро уже объединяются специалисты и студенты с разных факультетов и кафедр – кафедры психологии, кафедры биофизики и биомедицины, кафедры искусственного интеллекта и Big Data, филологического факультета и другие. На базе Центра был начат ряд исследований в областях когнитивной нейронауки, клинической нейронауки, вычислительной нейронауки в сотрудничестве с такими ведущими университетами и научными институтами мира, как Кембриджский университет (Великобритания), университет Цинциннати (США), университет Центральной Флориды (США), международным научным сообществом ENIGMA (США, Калифорния), Институт психологии РАН (Россия), МГУ им. Ломоносова, Сколковский институт науки и технологий (Россия) и другими. В частности, на базе центра стартовали мультидисциплинарные исследования, охватывающие области нейрофизиологии, психологии и программирования, по направлениям исследования исполнительного контроля (Executive Control), принятия решения (Decision Making), когнитивных способностей и психогенетики (cognitive ability and psychogenetics), эмоций и когниций (Emotion and Cognition), соотношения депрессии и мозга (Depression and Brain), нейрокомпьютерный интерфейс (Brain Computer Interface). Кроме того, начата работа по объединению специалистов и студентов с разных факультетов и кафедр нашего университета КазНУ им. аль-Фараби – психологии, искусственного интеллекта и Big Data, филологического факультета (нейролингвистика) и других – с целью объединения усилий для проведения исследований мозга. Трудности организации научных исследований с данными студентами связаны с отсутствием мультидисциплинарной подготовки, отсутствием навыков интеграции. Это обстоятельство служит индикатором того факта, что развитие нейронауки в Казахстане необходимо начинать с подготовки соответствующих специалистов на основе междисциплинарной интеграции научных направлений. К сожалению, в Казахстане пока еще не существует образовательной программы (ОП) по нейронауке. В связи с

вышеизложенным, было предложено, что именно кафедра биофизики и биомедицины, где исторически проводились исследования мозга, имеет возможность создать и внедрить новую для Казахстана образовательную программу по подготовке специалистов по нейронауке. С ноября 2020 года кафедра была переименована как «кафедра биофизики, биомедицины и нейронауки».

Ввиду необходимости подготовки первых специалистов в области нейронауки в Казахстане кафедрой была поставлена фундаментальная задача по открытию специальности «Нейронаука» на всех трёх уровнях подготовки – бакалавриат, магистратура, докторантура PhD. Возникла проблема установления приоритетных направлений нейронауки, которые кафедра сможет реализовать с учетом наличия кадрового потенциала, научного задела, а также востребованности будущих специалистов в области нейронауки на рынке труда РК.

На первоначальном этапе разработки ОП «Нейронаука» была проведена работа по определению потенциальных работодателей для выпускников новой специальности и взаимодействию с ними с целью оценки необходимости и востребованности специалистов по нейронауке, согласования квалификационных требований к выпускникам. Так был выявлен достаточно широкий пласт потенциальных работодателей в лице представителей различных диагностических центров, медицинских учреждений, университетов, институтов, а также сферы экономики и бизнеса. Ими были запрошены такие компетенции специалиста в области нейронауки, которые позволили бы ему решать как теоретические вопросы развития нейронауки в Казахстане, так и прикладные вопросы, например, развития искусственного интеллекта, мозг-компьютер интерфейса, а также развитие таких отраслей как нейроэкономика, нейромаркетинг и прочие. При этом были внесены предложения по включению в ОП «Нейронаука» дисциплин, не только отражающих современные направления нейронауки, но и развивающих такие компетенции у выпускников, как умение программировать и моделировать нейронные сети, создавать алгоритмы и применять машинное обучение в анализе сигналов мозга, то есть интегрировать умения программирования со знаниями нейробиологических, психофизиологических и психологических закономерностей функционирования головного мозга человека.

В результате изучения мирового опыта подготовки специалистов по нейронауке и запросов потенциальных работодателей, сложился целостный целевой образ выпускника новой ОП «Нейронаука». В круг компетенций выпускника должны входить способность проводить самостоятельные исследования в таких перспективных направлениях, как изучение связи сознания и мозга; разработка принципиально новых технологий, например, таких как создание чувствительных протезов конечностей, которые могут полностью восстановить функции потерянной конечности; создание специальных спортивных экзоскелетов в военной промышленности; определить нейрофизиологические механизмы принятия решения для прогнозирования рынка нейромаркетинге; определение функциональных, анатомических и генетических связей в работе нейронов на разных уровнях взаимодействия с целью определения важных показателей работы мозга, которые можно считать диагностическими или прогностическими в медицине.

Высокая как теоретическая, так и практическая значимость нейронауки, а также заинтересованность потенциальных работодателей в специалистах этой современной области знания указывают на большие перспективы образовательного направления «Нейронаука» в Казахстане, призванного повышать кадровый потенциал страны, способный развивать нейронауку в республике для решения важнейших практических

задач, стоящих перед обществом. Обозначенные выше предпосылки детерминировали ход работы по формированию структуры ОП по всем трем уровням подготовки (бакалавриат, магистратура, докторантура). Также были определены три основных приоритетных направления специализации будущих выпускников ОП «Нейронаука»: когнитивная нейронаука, клиническая нейронаука, вычислительная нейронаука.

Как и любое новое начинание, разработка новой для Казахстана ОП «Нейронаука» сопровождается рядом трудностей объективного и субъективного характера. В то же время, наличие в КазНУ им. аль-Фараби и других казахстанских ВУЗах научных, медицинских центров и организациях опытных педагогов, ученых, практиков, заинтересованных в развитии в Казахстане нейронауки в ее теоретическом и прикладном аспектах, позволяет преодолевать возникающие проблемы. Так, одна из сложностей формирования структуры и результатов обучения по новой ОП по всем трем уровням подготовки обусловлена объективной причиной – междисциплинарным характером нейронауки. При разработке ОП всех трех уровней подготовки возникают затруднения на этапе согласования приоритетных дисциплин среди множества дисциплин в области нейронауки, определения специалистов, которые будут вести смежные дисциплины, установления специфики практик в связи с инновационностью специальности для Казахстана.

Решению проблемы по разработке ОП «Нейронаука» способствует ориентированность ОП на удовлетворение запросов современного казахстанского общества, включая потенциальных работодателей, а также опора на международный опыт, свидетельствующий о высокой востребованности специалистов в сфере нейронауки в связи с бурным прогрессом современных технологий. Это идеи мозг-компьютер интерфейса, искусственного интеллекта и другие научно-технические достижения, позволяющие решать насущные задачи человечества, в том числе задачи по повышению качества жизни людей с особыми потребностями со стороны здоровья, наиболее полному раскрытию потенциала подрастающего поколения, обеспечению здорового полноценного в физическом и умственном плане долголетия. А именно, содержание ОП «Нейронаука» детерминировано теми компетенциями и профессиональными квалификациями, которыми должен будет обладать выпускник по новой специальности.

Таким образом, учитывая мировую практику и назревшую в Казахстане потребность в подготовке специалистов в сфере нейронауки, можно заключить, что новое начинание по разработке и внедрению ОП «Нейронаука» на базе кафедры биофизики, биомедицины и нейронауки факультета биологии и биотехнологии КазНУ им. аль-Фараби имеет широкие перспективы, ведущие к динамичному развитию теоретических и прикладных аспектов нейронауки в РК, открытию этого направления подготовки в других ВУЗах РК, созданию новых научно-прикладных центров нейронауки в Казахстане, и вхождению Казахстана в мировое нейронаучное пространство. Необходимо отметить, что ученые с мировым именем, с которыми мы сотрудничаем на сегодняшний день, с большим интересом наблюдают за появлением ростков нейронауки в Казахстане и способствуют ее продвижению.

Литература:

- 1 Kandel Eric R. Principles of Neural Science, Fifth Edition. McGraw-Hill Education, 2012. – P. 5.
- 2 The Next 50 Years of Neuroscience Altimus C.M. Marlin B.J., Charalambakis N.E., et al. The Next 50 Years of Neuroscience // The Journal of Neuroscience. – 2020. – Vol.40. – P.101-106.
- 3 Bardin J. Neuroscience: Making connections // Nature. – 2012. – Vol.483. – P. 394-396.

И.Т. КУШЕГЕНОВА, А.Б.ТУМАНОВА
К ВОПРОСУ ОЦЕНИВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ
ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена вопросу оценивания коммуникативной компетенции в условиях многоуровневого образования в КазНУ им. аль-Фараби. В ней говорится об обновлении Каталога дисциплин по образовательной программе специальности «Русский язык и литература» с целью повышения мотивации к обучению и качества профессиональной подготовки обучающихся. В работе представлено краткое описание таких ключевых компетенций, как коммуникативные, общекультурные, социально-информационные и учебно-познавательные компетенции.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, коммуникативная компетенция, компетентностно-ориентированный подход, общекультурные, социально-информационные, учебно-познавательные компетенции.

Известно, что языковое образование напрямую связано с развитием антропоцентрической парадигмы в лингводидактике и педагогике, в которых язык рассматривается как средство формирования мышления и ментальности человека/общества в целом. В этой связи в системе образования особое внимание уделяется коммуникативной компетенции, включающей следующие обязательные компоненты: использование разнообразных языковых средств устной и письменной коммуникации для решения учебных и жизненных задач; выбора разнообразных стилей и жанров, адекватных решению коммуникативных задач; осуществления продуктивного взаимодействия в ситуациях учебного и социокультурного общения; самооценки своего участия в коммуникативной деятельности и самокоррекции на этой основе [1, с.12]. Так, по определению Ж.Х. Салхановой, коммуникативная компетенция – приобретенное в процессе естественной коммуникации или специально организованной деятельности особое качество речевой личности, складывающееся из нескольких составляющих, в числе которых выделяют как, присущие большинству носителей языка наиболее универсальные – языковую (знание единиц языка и правил их соединения), предметную (знание предметного мира), лингвистическую (система знаний по лингвистике) и прагматическую (отбор языкового материала в соответствии с ситуацией) компетенции [2, с.95]. Компетенции данного типа можно применять в самых различных ситуациях: умение работать с другими людьми; умение работать в команде; умение учиться и использовать знания на практике; умение самосовершенствоваться; умение решать задачи различного типа и др. Поэтому совершенствование коммуникативной компетенции необходимо для эффективного осуществления речевой деятельности, как в сфере социально-культурной, так и в будущей профессиональной. Это объясняется тем, что речь, с одной стороны, является средством общения и взаимодействия между людьми, с другой стороны, показателем развития интеллектуального потенциала будущего специалиста.

Целью статьи является попытка описать возможные пути формирования коммуникативной компетенции у обучающихся и способы ее оценивания в условиях многоуровневой системы обучения (в частности, русскому языку и литературе) в высшей школе Казахстана.

Обзор научно-педагогической литературы позволяет утверждать, что сегодня в центре внимания исследователей оказываются коммуникативные стратегии и технологии, которые ориентированы на системное изучение дисциплин филологического цикла, на разработку и внедрение личностно-ориентированного подхода для формирования коммуникативной компетентности (Лебедева О.Е., Мельник Е.В., Козырева О.А., Селевко Г.К., Дружилов А.П., Джадрина М.Ж., Екшембеева Л.В., Чингисова А.А., Салханова Ж.Х. и др.).

С целью повышения качества подготовки специалистов для научной и образовательной сфер высших учебных заведений РК преподавателями кафедры русской филологии и мировой литературы Казахского национального университета имени аль-Фараби разработан новый Каталог дисциплин с учетом модернизации образования, обусловленной процессами интеграции, экспансии, междисциплинарности современных научных направлений. Каталог дисциплин по образовательному направлению специальностей «Русский язык и литература» и «Русская филология» помогает выстроить индивидуальную траекторию обучения: цикл общеобразовательных дисциплин, цикл базовых дисциплин и цикл профилирующих дисциплин. Цикл общеобразовательных дисциплин включает дисциплины обязательного компонента, которые определяются Государственным общеобразовательным стандартом и являются обязательными для всех обучающихся по образовательной программе [Каталог дисциплин на 2019-2020 учебный год].

Общеизвестно, что при изучении профилирующих дисциплин по образовательной программе любой специальности (в нашем случае – русского языка и литературы) ведущая роль отводится коммуникативной компетенции и, соответственно, ее формированию. От того, насколько они у человека сформированы, зависит эффективность коммуникации. Кроме того, степень сформированности навыков речевой деятельности служит критерием оценки уровня владения языком и соответственно показателем общей культуры человека. Все это следует учитывать при составлении рабочих программ, силлабусов по дисциплинам филологического типа, при этом учитывать уровень обучения (бакалавриат – магистратура – докторантура). В этой связи для обеспечения качества образования и поиска путей повышения мотивации у студентов к изучению специальных дисциплин в вузе нами проведен ряд мероприятий: разработка рабочих программ и силлабусов в соответствии с новым Каталогом дисциплин (2019), корректировка их содержания с учетом профиля специальности, создание учебно-методических комплексов по дисциплинам, проведение семинаров-тренингов и др.

Если говорить о профессиональной компетентности специалиста, то имеется в виду прежде всего его знания по специальности, однако профессиональные знания должны быть подкреплены общей культурой человека, его умением вести себя в обществе, умением общаться и т.д. Известно, что умение общаться необходимо для целого ряда профессий, оно является составным компонентом профессиональной компетентности, показателем уровня профессионализма. Профессиональной речевой компетентности следует обучать системно в процессе всего периода учения в вузе, формировать базовые знания, умения и навыки по специальности. Понятно, что это входит в задачи профилирующих кафедр, однако результаты обучения будут только тогда эффективными, когда будет интегрирована деятельность преподавателей-предметников и лингвистов. Иными словами должна оптимизироваться работа по осуществлению межпредметных связей на новом, более качественном уровне. А для формирования коммуникативной компетенции, профессионально ориентированного

характера, необходимо обучать в пределах изучения языковых дисциплин: во-первых, овладению жанрами, которые являются определяющими для той или иной специальности; во-вторых, свободному употреблению узкоспециальных терминов; в-третьих, обретению знаний этикетно-речевых формул делового общения; в-четвертых, овладению основами риторики; в-пятых, учету экстралингвистических обстоятельств процесса общения и психологических особенностей собеседника и др. При этом следует соблюдать преемственность в обучении на всех уровнях образования.

Как показала практика, определение целей предмета должно предшествовать отбору его содержания: сначала надо выяснить, для чего нужен данный предмет, а затем уже отбирать материал, освоение которого позволит получить желаемые результаты, которые необходимо оценить на основе анализа выполняемых обучающимися (студентами, магистрантами, докторантами) работ. Каждый из перечисленных моментов педагогической деятельности требует глубокого и всестороннего рассмотрения и является темой для отдельной статьи. Остановимся лишь на оценке работ, подготовленных обучающимися самостоятельно во внеаудиторное время (СРСП/СРС, СРМП/СРМ, СРДП/СРД).

Известно, что в педагогической практике имеются различные виды оценивания работ: самооценка, взаимооценка, работа выбранного эксперта и др. Все эти виды оценивания способствуют научению студентов объективному определению качества работы, разработке умений и навыков адекватного оценивания работ (в балловой системе) на основе конкретных критериев и конкретных ситуаций общения в письменной и устной формах. Так, например, Р.С. Аликаев говорит о необходимости выделения двух интенций научной коммуникации: формирование у адресата определенных взглядов на какой-либо фрагмент действительности и убеждение его в справедливости научных взглядов адресанта. На основе этих интенций ученый разделяет все ситуации академического общения на статические и динамические [3].

При разработке си­лабусов и УМК по дисциплинам послевузовского образования (магистратура, докторантура) нами разработаны свои конкретные способы оценивания коммуникативной компетенции обучающихся. Для статических ситуаций оценивания языковой компетенции могут быть отнесены составленный обучающимся текст доклада по заданиям семинарских занятий, самостоятельная работа студента/магистранта/докторанта по подготовке конспекта, статьи, тезисов, аннотации, реферата и др. Динамические ситуации основываются на дискуссии профессионально-ориентированного характера: они включают обмен мнениями по поводу научных взглядов на определенную тему; дискуссии могут осуществляться в форме бесед, обсуждений, консультаций, отзывов на какую-либо статью/концепцию, рекомендаций и др. Представим данную информацию в виде таблицы.

Отбор параметров оценивания определяется каждым преподавателем самостоятельно и может варьироваться в зависимости от темы и выдвигаемых ожидаемых результатов обучения. Например, при постановке ожидаемого результата: развитие и совершенствование коммуникативной компетенции (в форме монолога) можно предложить следующие параметры для оценки. Во-первых, полнота содержания ответа на вопрос; во-вторых, логическая последовательность и связанность ответа, в-третьих, грамотность речи; в-четвертых, аргументированность ответа; в-пятых, индивидуально-авторская манера изложения. Критерии оценки разрабатываются в соответствии с требованиями рабочих программ и си­лабуса: это может быть от 0 до 5 баллов, или от 0 до 10-20 баллов и др. (более подробное описание системы контроля выходит за рамки данной статьи) [4, 5].

Таблица

№ п/п	Форма коммуникации	Форма ответа	Форма контроля	Форма оценки
1.	Статические ситуации	СРСП текст доклада по заданиям семинарских занятий	Устное выступление	Баллы от 0-8
		СРСП (студента/магистранта/докторанта) по подготовке конспекта	Устное выступление	Баллы от 0-8
		СРСП (студента/магистранта/докторанта) по подготовке тезисов	Устное выступление	Баллы от 0-8
		СРСП (студента/магистранта/докторанта) по подготовке аннотации	Устное выступление	Баллы от 0-8
		СРС (студента/магистранта/докторанта) по подготовке статьи	Устное выступление+ презентация	Баллы от 0-20
		СРС (студента/магистранта/докторанта) по подготовке реферата	Устное выступление+ презентация	Баллы от 0-20
2.	Динамические ситуации	СРСП Беседа-полилог (обмен мнениями по поводу научных взглядов на определенную тему)	Участие в полилоге	Баллы от 0-8
		СРСП Обсуждение (дискуссия) на определенную тему	Участие в полилоге	Баллы от 0-8
		СРСП Отзыв на какую-либо статью/концепцию	Участие в полилоге	Баллы от 0-8
		СРСП Рекомендации по определенной тематике	Участие в полилоге	Баллы от 0-8
		СРС Монолог (эссе) итогового характера на определенную тему	Презентация	Баллы от 0-20

Подводя итоги вышесказанному, отметим, что в учебном процессе преподавания филологических дисциплин в вузах Казахстана основное внимание уделяется содержанию дисциплины, конкретизации ожидаемых результатов, подбору эффективных приемов и методов их достижения и внедрению адекватных способов оценивания знаний на завершающем этапе обучения. Такой комплексный подход к обучению, на наш взгляд, будет способствовать повышению качества подготовки будущих специалистов.

Литература:

- 1 Государственный Общеобязательный Стандарт Образования Республики Казахстан. 2003. – Астана, 2008. – 50 с.
- 2 Салханова Ж.Х. Компетентность и компетенции. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 177 с.
- 3 Аликаев Р.С. Язык науки в парадигме современной лингвистики. – Нальчик: ЭльФа, 1999. – 318 с.
- 4 Туманова А.Б. Реализация компетентного подхода в преподавании русского языка в техническом вузе // Коллективная монография «Компетенции и компетентностный подход в современном образовании». Раздел 7. – Saint Louis, MO, USA. – Москва: РИНЦ, 2013. – С.210-230.
- 5 Туманова А.Б. Методические рекомендации по организации и проведению уровневого обучения языкам в высшей школе. – Алматы, 2015.

У.Т. ҚЫДЫРБАЕВА

ЖАППАЙ АШЫҚ ОНЛАЙН КУРСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЛАТФОРМАЛАР

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада жаппай ашық онлайн курстардың (ЖАОК) жоғарғы оқу орындарындағы білім беру үдерісінде қолданылуы және түрік тілін үйретуге арналған платформалардың ерекшеліктеріне жалпы шолу жасалған.

Дүниежүзіндегі соңғы пандемия жағдайына байланысты жоғарғы оқу орындарында онлайн білім беру жүйесі қарқынды түрде артып келе жатыр. Кейбір университеттерде деңгейлік және сертификат бағдарламалары университет қабырғасына бармай-ақ жүргізілуде.

Жаппай ашық онлайн курстары- университеттердің виртуалды түрде дайындаған дәрістеріне әлемнің кез-келген жерінде интернет көмегі арқылы тіркеліп, ішкі мазмұнын қарауға мүмкіндік беретін курс түрлеріне берілген атау. Ақысыз түрде ұсынылған курстарды дайындаған оқытушылар немесе университеттер әр-түрлі болғанымен жалпы курстың мазмұнына енген тақырыптарды түсіндіру құрылымы: видео, тест, тапсырмалар, пікірталас платформалары мен блоктарды құрайды [1]. Алайда курсқа қатысушылар мұндай курстарды меңгеру арқылы өзі білім алып жатқан университеттегі курсқа сәйкес дәрістің кредитін жаба алмайды. Тек алынған курсты толық меңгеріп сынақтан өткен жағдайда сертификат алуларына мүмкіндік береді. Ал кейбір университеттер онлайн түрде таңдалған курсты аяқтағаннан кейін, белгілі бір мөлшерде ақы төлеп, қорытынды сынақ түрінде жеке тексеру жүргізіп, студент сынақта жоғарғы баға алған жағдайда өтілген курсты студенттің жеке жоспарында көрсетілген пәннің кредитіне есептейді. Мұндай курстарды ұсынатын платформалардың бірі EdX алынған курс нәтижесі бойынша сертификатты ақылы немесе ақысыз түрде береді.

ЖАОК-тары сыныптағы бір оқытушының бекіткен пән мазмұнымен ғана шектелмей, алынған пән бойынша басқа елдердегі білім беру және ақпаратпен бөлісу тәжірибелері, басқа мәдениет, әр-түрлі жас ерекшелігі, жаңа ой-пікірлермен танысуға мүмкіндік береді. Курстардың әр-түрлі форматта артуы, қатысушылардың тақырыпты талдау барысында жас ерекшеліктері мен көтерілген мәселені әр-түрлі көзқараста талдауы авторларға курстың ішкі мазмұнын қайта қарап толықтыру енгізуіне түрткі болады. Сондықтан ЖАОК-тың мүмкіндіктерін курсқа қатысушы да және курсты ұсынған автор да пайдалана алады [1].

Жасалған зерттеулерге қарай, ЖАОК-тардың тиімді жақтары төмендегідей:

- ЖАОК-қа кез-келген Интернет желісі арқылы кіру.
- Мақсатты топтың талабына қарай ЖАОК-ты кез-келген тілде қолдану.
- Мақсатты топқа және тақырыптың мазмұнының ерекшеліктеріне қарай әр-түрлі Интернет құралдарын пайдалану.
- Уақыт шектеуінің болмауы.
- Қысқа уақыт аралығында қатысушыларға ақпарат беру.
- Сабақ мазмұнын басқа тыңдаушылармен бөлісу.
- Білім алудың бейресми ортада жүзеге асуы.
- Білім алудың қатысушылардың бір-бірімен пікір, ақпарат және тәжірибе алмасуы арқылы жүзеге асуы.

– Пәнаралық және топтар немесе институттар арасындағы байланыстарды арттыру.

– Курсты диплом алу немесе жақсы баға алу үшін ғана емес, тыңдаушының өзін-өзі дамытуы және мақсатты түрде үйренуі.

– ЖАОК-қа қатысу арқылы үздіксіз білім алу қабілетін арттыруға мүмкіндік береді [2].

Жалпы ЖАОК (MOOCs) атауы алғаш 2008 жылдан бері қолданыла бастады [3]. ЖАОК («Massive Open Online Courses» қыс. MOOC) атауын алғаш George Siemens пен Stephen Downes қолданған. 2008 жылы Канададағы Манитоба университетінде ашылған және 12 аптаға созылған «Connectism and Connected Knowledge» (Коннективизм және байланысты білім) атты курсқа 2325 студент онлайн түрінде тіркелген [4]. 2011 жылы Стэнфорд университеті «Artificial intelligent» (Жасанды интеллект) курсы ашады. Курсқа әлемнің 190 елінен 160 мың студенттің тіркелуінен кейін мұндай курстарға назар аударыла бастайды [5]. Алайда бұл курстар құрылымдық және педагогикалық жағынан әр-түрлі болғандығы үшін, оларды бір-бірінен ажырату мақсатында «сMOOCs» және «xMOOCs» деп бөлген. Яғни «коннективизм» және «экспоненциалды» ұғымдарынан келетін «сMOOCs» және «xMOOCs» «жаппай қатысу» немесе «кенейту» мағынасында қолданылған. Мәскеу физика-математика институтының Coursera платформасында жасалған «Онлайн курс дайындаудың теориясы мен тәжірибесі» атты курста, оқу бағдарламасын жобалауда «сMOOCs» -ты гуманитарлық, «xMOOCs»-ты жаратылыстану бағытында қолдануды ұсынады.

А.Ю.Уваровтың талдауында «xMOOCs» – көбіне танымал платформаларда ұсынылған курстар (EdX, Coursera және т.б.) және бейне дәрістерді кеңінен қолдану, автоматтандырылған бағалау (тесттер), қатысушылардың жұмыстарын өзара бағалау (кейде), курс авторларының қатысушылармен өзара әрекеттеспеу және талдауды оқып үйренуге арналған құралдарға қол жетімділіктің айта келе, осы курстарды жобалаудың айрықша ерекшелігі ретінде бағдарламалауды оқытудың сызықтық (Б.Скиннер) моделіне сүйене отырып, аудиторияға сапалы мазмұнды жеткізуге тырысатындығына басымдылық көрсетеді. Ал сMOOCs – оқу жұмысының мазмұнын анықтауға белсенді қатысатын студенттердің жоғары дербестігін ала отырып, белгілі бір уақыт аралығында жалғасады. Сыныптағы жұмыс барысында студенттердің интерактивті өзара әрекетін белсенді қолданады, сондықтан мұндай курстардағы оқу дәстүрлі курстарды оқуға қарағанда онлайн-кәсіби қоғамдастықта жұмыс істеуге икемделген. Бұл курстың басымдылығы құралдар мен ресурстарды кеңінен қолданылуы, әлеуметтік желілерге сүйенуі, курстың басқа қатысушыларымен әлеуметтік желілерді, пікірсайыс форумдарын және басқа байланыс түрлерін қолдана отырып қарқынды өзара әрекеттесуі, барлық қатысушылар арасындағы қол жетімділіктің, мазмұнның, жаттығулардың және коммуникацияның ашықтығының қамтамасыз етілуі және ресми түрде бағаланбауы жағында [6].

ЖАОК-тың шет тілін үйретудегі тиімділігі мен мүмкіндіктері орасан зор. ЖАОК-та нақты оқыту нәтижесін анықтау арқылы оқыту мақсатын айқындап, шет тілін үйрету деңгейіне қарай жүйелі, сапалы және сұранысқа ие курс жасауға болады. Әрине тыңдаушы санын арттыру ең алдымен автордың әдістемелік қабілетін шебер әрі тиімді пайдалануы немесе авторлық құрамның техникалық, әдістемелік, дизайнерлік т.б. қабілеттерінің жоғарғы деңгейде болуына байланысты. Шет тілін үйретудің ЖАОК-ын дайындауда авторлық құрамға шет тілін ана тілі ретінде сөйлейтін және теориялық білім беруде жергілікті оқытушыны қосу арқылы сонымен қатар, шетелдік тәжірибелер мен отандық тәжірибелердің ұтымды жақтарын саралап,

әр-түрлі форматтағы видео, аудио, мәтін, тізбе т.б. түрлерін пайдалану сабақтың сапасын арттырады. Мұндай курстарды жасауда платформаны таңдау өте маңызды. Себебі әр платформаның құрылымдық ерекшеліктері мен қойылатын талаптары алуан түрлі болып келеді. Мысалы Coursera көбіне жоғарғы оқу орындарымен және серіктес ұйымдармен жұмыс жасайды. Алайда түрік тілін үйрету курсы бұл платформада орын алмаған. Осы сияқты түрік тілін шет тілі ретінде үйретуге арналған және жалпы түрік тіліндегі салалық курстарды құрайтын Ерзурум Ататүрік университетінің «Оқыту мен оқуды дамытуды қолдану және зерттеу орталығы» дайындаған платформаны атауға болады. Бұл платформадағы кейбір курстарды ақысыз түрде тыңдауға болады. Түрік тілін деңгейлеп үйретуге арналған тағы бір платформа бастапқы кезде жеке тұлға тарапынан жасалып, қазір ақылы түрге көшкен idemu платформасы. Аталған платформада балаларға арналған түрік тілі курстары және түрік мәдениетіне және араб тілді тыңдаушыларға түрік тілін шет тілі ретінде үйрету курстары жасалған. Гарвард университеті негізін қалаған ағылшын және испан тілдерінде жасалған edX платформасында түрік тіліне қатысты курстар берілмеген. Бірақ Мевлана Румидің өмірі және парсы, араб, түрік әдебиетіне қосқан үлесімен кеңірек таныстыратын тарихи деректі фильм түріндегі курсты қарауға болады.

Қазіргі ақпараттық технологияның қарқынды дамыған кезінде ЖАОК-тың бәсекелестікке қабілетті маман дайындауда қосар үлесі жоғары. Алайда мұндай курстар студенттерге академиялық дәрежеде білім береді деуге келмейді. Осыған қарамастан, ЖАОК жоғары оқу орнынан кейінгі білім алу, дәстүрлі курстар шеңберінде оқытудың тиімділігін арттыру, оқытушылардың жұмысының сапасын арттыру және университеттер мен жеке оқытушылардың беделін өсіруіне үлкен үлес қосады.

Әдебиеттер:

1 Glance D. The teaching and learning foundations of MOOCs. – 2013. – (Url: <http://theconversation.com/the-teaching-and-learning-foundations-of-moocs-14644> (қаралған күні: 26.02.2021).

2 Demirci N. What is Massive Open Online Courses (MOOCs) and What is promising us for learning?: A Review-evaluative Article about MOOCs // Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED). – 2014. – 8, №1. – P.231-256.

3 Cormier D., Siemens G. Through the open door: open courses as research, learning, and engagement. // Educause Review. – 2010. – 45(4). – P. 30-39.

4 Downes S. 'Connectivism' and Connective Knowledge. // Huffpost Education. – 2011.

5 Pappano L. The Year of the MOOC //The New York Times. – 2012. – <https://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html>.

6 Уваров А.Ю. Зачем нам эти МУКи. // Научно-методический журнал Информатика и Образование. – 2015. – № 9 (268). – С. 3-18.

Е.А. ҚУАНЫШБАЕВ
ҚАЗАҚ ТІЛДІ АУДИТОРИЯДА ТҮРІК ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ
ФОНЕТИКА-СЕМАНТИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДЕР

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Түйін сөздер: түрік тілі, түрік тілдері, тіл үйрету әдіснамасы, фонетика-семантика, туыс тіл, ортақ лексикалық қор.

Әлемнің жаһандануы, техника-технологиялардың жылдам дамуы, кибернетика мен нано технологияның адам өмірінде маңызды рол ойнауы шекара, мемлекет, ұлт, салт-дәстүр секілді дәстүрлі ұғымдарды басқаша түсіндіре бастады. Ендігі күнде білім мен ғылымды үйрену үшін адамдар ел асып, шекара шектеп кетті. Адам баласы талаптанып ізденіп, белгілі бір жетістікке жету үшін бірнеше шет тілін меңгеру қазіргі заман талабы болды. Міне осындай заман талыбына сай, бәсекеге бейімді тұлға болу үшін дамыған елдердің тілін меңгеру ғасыр талабына айналды.

Еуразияның дамыған елдерінің бірі ретінде Түркия Республикасы, ХХІ ғасырда өзінің дамыған индустриалды экономикасы мен білімді адами ресурсымен әлемнің дамыған елдері қатарында келеді.

Түрік елі, кеңестік режимнің бұзылуымен бірге егемендігіне қауышқан түркі тектес мемлекеттермен тығыз байланыс жасап, оларға материалдық және моралдық көмек беріп, үзіліп қалған туыстық қатынасты дамытты. Нәтижесінде саяси-экономикалық, мәдени-әлеуметтік қатынастар дамып ТҮРКСОЙ, Түркі Академиясы, ТүркПа, Түркі Кеңесі, Түркі тектес елдер университеттер бірлігі, Түркі елдері бауырлас қалалары т.с.с көптеген іс-шаралар мен халықаралық қатынастар нығайтылды. Түркі халықтарының мәдени материалдық және материалдық емес құндылықтары, ақын жазушылары мен көрнекті қайраткерлері халықаралық дәрежеде еске алынып, ЮНЕСКО дәрежесінде мерей тойлары тойланды. Түрік инвесторлары кеңестік тоқыраудан шыққан түркі мемлекеттерінің дамуына үлес қосып әлеуметтік-экономикалық өркендеуіне ықпал етті.

Міне осындай үдерістер барысында түбі бір түркі халықтарының бір бірін түсінісу үшін, өзге тілді қолданып тілмаш жалдаудың орнына, бастау көзі бір, тамыры терең ғасырлардан нәр алған өз түрікшені үйрену қажеттілігі туындады.

Түркі тектес халықтар мен мемлекеттер бір бірлерінің тілдерін туыс тіл ретінде үйрену арқылы түсінісіп, тіл табысу табиғатына ие болды.

Тіл үйренуде шет тілін үйренумен бірге шет тілін туыс тіл ретінде үйрену метадологиясы соңғы кезде кеңінен қолданылуда. Түрік тілін – түркі тілдес халықтарға үйрету әдістері. Орыс тілін – славян тектес халықтарға үйрету. Ағылшын тілін – латын тектес халықтарға үйрету т.с.с.

Жалпы Түрік тілі, шетел тілі ретінде Түркия Республикасында ХХ ғасырдың 90 жылдары «ТӨМЕР» яғни түрік тілін үйрету орталықтарында үйретіле бастайды. Анкара университетінің Тіл Институтының бастамасымен құрылған бұл орталық Еуропалықтарға түрік тілін үйрету мақсатында құрылады. Мехмет Хенгрменнің бастамасымен құрылған бұл орталық неміс методологиясын негізге алып денгейлік жүйеде А1,А2; Б1,Б2 және Ж1,Ж2 секілді үш бөлімнен тұрады. «Хитит» кітап жинағымен үйреткен бұл орталықтың басты ерекшелігі шетел азаматтарына, яғни түркі тектес халықтардан тыс аудиторияға түркі тілін үйрету болып табылады [3].

Осы жылдары түрік тілін үйрену талабының өсуі мен экономикалық табыс көзі болуына байланысты «Гөк кушағы», «Түркше үйренелім», «Яванджы дилим түркче» т.с.с. көптеген түрік тілін үйрету оқулықтары мен тіл жинақтары жарық көрді.

Тоқсаныншы жылдың бастарында түрік тілін түркі тектес халықтарға да үйрету барысында жоғарыда атап өткен кітаптар қолданылды. Методистер бұл кітаптарды қолдану барысында түркі халықтарына тиімсіз екендігін және басқа әдіс-тәсілдердің керек екендігін түсінді. Себебі түбі бір түркі халықтарының тілдік жүйесі, грамматикалық құрылымы, сөз жасамы мен лексикалық базасы бірдей еді [4]. Яғни, шетелдік аудиторияда айталық 10 сағатқа жоспарланған тақырып түркі тілдес аудиторияда 1-2 сағатта қамтылып жатты. Міне осыдан жолға шыға отырып түркі

тілдес аудиторияға арналған жекелеген жоғарғы оқу орындары өз әдістемелік құралдары мен тіл үйрету кітаптарын дайындай бастады.

Қазақстанда алғашқы шыққан түрік тілін қазақ тілді аудиторияда оқыту әдістемелік құралы Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік Университетінің тіл үйрету орталығы дайындап шығарған «Түркия Түркчесі» атты кітап болды. Неждет Албай, Джемал Шафак және басқаларының бірлесе отырып дайындаған бұл оқулық түркі тілдерінің негізгі ортақ қағидаларына, ортақ сөздік қорының фонетика-семантикалық ұқсастық негіздеріне сүйене отырып түрік тілін үйрету методикасын ұстанды [2].

Бұл оқулықта түркі тілдерінің ортақ лексикалық қорына фонетикалық талдау жасай отырып түрік тілінің сөздік қорыны үйрету әдісін ұтымды қолданануды ұсынады.

Түркі тілдері фонетика-лексикалық ерекшеліктеріне қарай «оғыз, қыпшақ және қарлұқ» тілдік топтары болып негізгі үш топқа бөлінеді. Соңғы зерттеулерде, түркітану ғылымында, сібір түркі тобы деп якут(саха) тілдік тобын бөліп қарауда [1]. Міне осы тілдік топтардың сөздік қорының семантикалық ерекшеліктері фонетикалық жүйе арқылы айрылуда. Мысалы оғыз тілдік тобына жататын түрік тілі мен қыпшақ тілдік тобы өкілі қазақ тілін алып қарайтын болсақ мынандай фонетикалық айырмашылықтар көрестеді:

Сөз басында кездесетін дыбыстар:

Қазақ тілінде: ж-,к-, т-...

Түрік тілінде: у-, g-,d-...

Мысалы: жол-uol, жоқ-yok, жақсы-yaқşı, жылқы-yılkı, жарым-yaım, жыл-yıl, yenge-женге, yeғen-жиен, ...; кел-gel, кет-git, көр-gör, көз-göz, келін-gelin, көзілдірік-gözlük, көркем-görkem, күл-gül, келтір-getir ...; тоғыз-dokuz, толы-dolu, тұр-dur, тіл-dil, тілек-dilek, тіс-diş,...т.с.с.

Сөз ортасында кездесетін дыбыстар:

Қазақ тілінде: -с-

Түрік тілінде: -ş-

Мысалы: бесік-beşik, тесік-deşik, түсік-düşük, төсек-döşek...

Сөз соңында кездесетін дыбыстар:

Қазақ тілінде: -с,...

Түрік тілінде: -ş,...

Мысалы: бас-baş, тас-taş, төс-döş, түс-düş, бес-beş, ... т.с.с.

Өз түрікше сөздердің семантика-етимологиялық ерекшеліктері арқылы үйрету.

Мысалы: ұлыс-ulus, игі, ізгі-iyi, шөжек-şocuk, бала-bala, аға-aға, би-beу, ханым-hanım, женге-yenge, жиен-yeғen, ата-ata, қайната-kaynata, қайынана-kaynana, келін-gelin, ... т.с.с. мен-ben, сен-sen, ол-o, біз-biz, сіз-siz, олар-onlar; бір-bir, екі-iki, үш-üç, төрт-dört, бес-beş...;

Сонымен қатар түркі тілінің дамуы барысында мәдени ықпалдастық арқылы тілімізге кірген кірме сөздер мен терминдер арқылы үйрету.

Мысалы: мүсәпір-misafir, дұрыс-dürüst, әпенді-efendi, тамат-tamam, мүмкін-mümkin, имкан-imkan, мектеп-mekter, қалам-kalem, дәптер-defter, кәміл-kemal, кәдімгі-kadim, заман-zaman, ... т.с.с

Сондай-ақ тілдің даму тарихында морфологиялық құрылымы бідей бірақ семантикалық өзгеше сөздер де кездеседі.

Мысалы: түсу, бағу, жағу, сүрту,

Тіл білімдік құрылымдан алып қарағанда септіктер, тәуелдік жалғаулары, жіктік және жақтық жалғаулар мен сөз тудырушы жұрнақтардың, тағы басқаларының ұқсастықтары мен ортақтықтары қазақ тілді аудиторияда түрік тілін үйретудің әдістемелік тұрғыдан тиімділігі мен мүмкіншіліктерін береді[1].

Қорыта келгенде түрік тілін қазақ тілді аудиторияда үйретуде біріншіден лексика-семантикалық құрылымы бірдей бірақ фонетикалық айырмашылық көрсететін сөздік қорларды үйрету арқылы дамыту;

Екішіден түркілік немесе өз түрікше яғни морфологиялық, семантикалық орны келгенде фонетикалық жағынан бірдей сөздерді жаңғырту арқылы сөздік қорды дамыту;

Үшіншіден түркі тілдеріне ортақ мәдени ықпалдастықтар нәтижесінде тілімізге кірген кірме сөздердің ортақ ерекшеліктерін анықтау арқылы сөздік қорын дамыту;

Төртіншіден морфологиялық құрылымы бірдей бірақ семантикалық өзгешелік білдіретін сөздерді пайдалана отырып сөздік қорын дамыту әдістері ұсынылады.

Сондай ақ түркі тілдеріне тән фразеологизмдер мен сөз тіркестерінің де ұқсастықтар мен ортақ ерекшеліктері тіл үйретуде көптеген үлес қосатыны анық.

Әдебиеттер:

- 1 Қайдаров А., Оразов М. Түркітануға кіріспе. – Алматы: Арыс баспасы, 2004.
- 2 Şafak S., Kayhan G., Batı L., Albay N. Türkiye Türkçesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi Vakfı Yayınları. – Ankara, 1999.
- 3 Coşkun Volkan M., Kozirev T., Ömürbayev E., Adilbekova T. Türkiye Türkçesi Öğreniyorum I-II. – Türkistan, 2004.
- 4 Кадашева Қ. Түркі тілді аудиторияда тіл үйретудің лингвоелтанымдық мазмұны. – Түркістан: Қ.А.Яссауи университеті «Хабаршы», 2004.

А.В. ЛОВИНСКАЯ, З.А. ИНЕЛОВА, Л.К. БАКТЫБАЕВА РАЗРАБОТКА КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ МОДЕЛИ КВАЛИФИКАЦИИ ВЫПУСКНИКА ПО НАПРАВЛЕНИЮ ПОДГОТОВКИ «БИОЛОГИЧЕСКИЕ И СМЕЖНЫЕ НАУКИ»

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрены необходимость и принципы составления компетентностной модели квалификации выпускника (КМКВ). Описаны трудности, с которыми столкнулись члены рабочих групп по КМКВ. Коллектив факультета биологии и биотехнологии при разработке КМКВ на всех уровнях обучения по направлению подготовки «Биологические и смежные науки» учитывали мнения преподавателей, обучающихся, работодателей и требований рынка труда, сделав ее понятной для широкого круга заинтересованных лиц.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональные стандарты.

В последние годы остро обсуждают вопросы высшего профессионального образования. В настоящее время наблюдается острая нехватка высококвалифицированных специалистов, из-за того, что очень часто выпускники ВУЗов не умеют использовать полученные знания на практике. Быстрое устаревание информации и не умение обучающихся к самостоятельной работе также приводит к кризису реализации в дальнейшей жизни. Для решения данных проблем необходим переход образования на компетентностный подход, который предусматривает моделирование результатов

обучения для обеспечения качества высшего образования. В результате компетентностного подхода развивается личностный потенциал обучающегося для продуктивной, эффективной самостоятельной работы в профессиональной сфере, что увеличивает его конкурентноспособность как будущего специалиста.

Термины «компетенция» и «компетентность» являются базовыми понятиями компетентностного подхода. Компетенции как качественные характеристики результатов обучения представляют собой совокупность знаний, умений и навыков, необходимых для продуктивной работы с определенными объектами и процессами. Обладание человеком соответствующей компетенцией называется компетентностью [1]. Компетенции у обучающихся развиваются в течение всего периода обучения в университете. Чтобы максимально приблизить обучающихся к условиям их будущей профессиональной деятельности ВУЗ должен располагать соответствующей материально-технической базой и активно ее использовать при проведении всех видов занятий. Также необходимо для чтения лекций в качестве экспертов активно приглашать работодателей и ученых-исследователей для более глубокого освоения учебного материала.

Для оценки результатов обучения на основе компетентностного подхода разрабатывают компетентностную модель выпускника (КМВ). Данная модель должна охватывать требования к квалификации будущего специалиста, при этом учитывать междисциплинарные требования к результатам обучения и развитию soft-skills. В модели описывают какими знаниями, навыками и качествами должен обладать выпускник ВУЗа [2].

Для качественной разработки КМВ необходимо учитывать предполагаемые изменения на рынке труда с учетом развития общества, мнения преподавателей, работодателей, выпускников, обучающихся и других заинтересованных лиц. Компетентностная модель служит эталоном результатов обучения, которыми должен обладать выпускник как будущий высокопрофессиональный, конкурентноспособный специалист, готового к выполнению основных видов и задач профессиональной деятельности. В КМВ должна прослеживаться логичность и обоснованность подбора (состава) компетенций [3, 4]. Так как КМВ предназначена для широкого круга заинтересованных лиц, она должна быть ясна и логична для понимания.

При разработке компетентностной модели квалификации выпускника (КМКВ) по направлению подготовки «Биологические и смежные науки» были использованы международные, национальные и отраслевые рамки квалификаций, классификаторы и справочники должностей, профессиональные стандарты [5-13].

В КМКВ рассмотрены сферы, объекты сфер и виды профессиональной деятельности, а также перечислены виды компетенций, которыми должны обладать выпускники. Выпускник по направлению подготовки «Биологические и смежные науки» может работать в сферах науки, здравоохранения, пищевая и фармацевтическая промышленность, клинические лаборатории, сельское хозяйство, лесное хозяйство, сфере услуг по проведению анализа объектов предприятий и экологического мониторинга, а также образования (после обучения в магистратуре и докторантуре).

Выпускник бакалавриата может выполнять следующие виды профессиональной деятельности:

– научно-исследовательская: в научно-исследовательских и проектных отраслевых организациях биологического, генетического, биотехнологического,

биомедицинского, геоботанического, сельскохозяйственного профилей в качестве стажера-исследователя, инженера-исследователя;

– лабораторно-диагностическая: в молекулярно-генетических, биохимических, медицинских лабораториях и центрах в качестве лаборанта, медицинского технолога, инженера-лаборанта;

– производственно-технологическая: в предприятия по производству продуктов питания, фармацевтических предприятиях, организациях и предприятиях сельскохозяйственного профиля в качестве биотехнолога, микробиолога, технолога пищевой промышленности, главного инженера, специалиста в области оценки соответствия пищевой продукции качеству.

Выпускник магистратуры может выполнять следующие виды профессиональной деятельности:

– педагогическая деятельность в высших, среднеспециальных, профессионально-технических учебных заведениях биологического, экологического, биотехнологического, аграрного и биомедицинского профиля в качестве преподавателя;

– научно-исследовательская и управленческая деятельность в Государственных научно-производственных центрах, научно-исследовательских институтах, подразделениях в качестве младшего научного сотрудника, инженера-исследователя;

– лабораторно-диагностическая деятельность в Республиканских экологических, медицинских и санитарно-эпидемиологических службах в качестве главного лаборанта, инженера-лаборанта;

– управленческая деятельность в структурных подразделениях Министерства образования и науки Республики Казахстан, Комитетах по охране окружающей среды;

– учебно-методическая деятельность в учебных отделах в высших учебных заведениях в качестве методиста.

Выпускник докторантуры может выполнять следующие виды профессиональной деятельности:

– научно-исследовательская, научно-организационная, проектно-исследовательская деятельность в научно-производственных центрах, научно-исследовательских институтах, подразделениях;

– управленческая деятельность в структурных подразделениях системы образования и науки;

– информационно-аналитическая, лабораторно-диагностическая деятельность в медицинских и санитарно-эпидемиологических предприятиях;

– экспертная деятельность в научных экспертных, научно-исследовательских центрах и проектных фондах;

– учебно-методическая, педагогическая деятельность и менеджмент в высших учебных заведениях биологического, биотехнологического, аграрного и биомедицинского профиля;

– организационно-управленческая в сферах науки, образования, здравоохранения; в органах государственного и местного управления в качестве главного специалиста, менеджера, аналитика.

Для конкурентоспособности выпускника на рынке труда профессиональная направленность является важной составляющей компетенций. В связи с этим в

основу компетенций, описываемые в моделях на разных уровнях обучения, были взяты результаты обучения образовательных программ, реализуемые на факультете биологии и биотехнологии КазНУ им. аль-Фараби:

– в бакалавриате – «6B05101-Биологическая инженерия», «6B05102-Биология», «6B05103-Биотехнология», «6B05104-Биомедицина», «6B05105-Генетика», «6B05106-Геоботаника», «6B05107-Микробиология», «6B05108-Биофизика»;

– в магистратуре – «7M05101-Биология», «7M05102-Биомедицина», «7M05103-Биофизика», «7M05104-ИТ-Генетика», «7M05105-Генетика», «7M05106-Генетика» (1-год), «7M05107-Генетика» (1,5-год), «7M05108-Фитобиотехнология», «7M05109-Биотехнология», «7M05110-Пищевая биотехнология», «7M05111-Нанотехнология в пищевой промышленности», «7M05112-Геоботаника»;

– в докторантуре – «8D05101-Биология», «8D05102-Биомедицина», «8D05103-Биофизика», «8D05104-Генетика», «8D05105-Биотехнология», «8D05106-Нанотехнология в пищевой промышленности», «8D05107-Фитобиотехнология», «8D05108-Геоботаника».

При выборе результатов обучения образовательных программ, которые легли в основу КМКВ, члены рабочей группы соотносили их с описанием дескрипторов из Национальной рамки квалификаций высшего образования Республики Казахстан [8], учитывающие уровень подготовки.

К сожалению, в Казахстане отсутствуют профессиональные стандарты, отраслевые рамки квалификации для большинства специальностей биологического профиля, и это затрудняло работу.

Таким образом, в настоящий момент назрела большая потребность в разработке компетентностной модели квалификации выпускника. Коллектив факультета биологии и биотехнологии при разработке КМКВ учитывали мнения всех заинтересованных сторон, сделав ее понятной для широкого круга читателей.

Литература:

1 Хуторский А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Эйдос: электрон. журн. – 2002. – URL: <http://www.eidos.ru/journal>

2 Радевская Н.С., Иманов Г.М. Структурно-содержательные смыслы компетентностной модели выпускника ВУЗа // Человек и образование. – 2017. – No 2 (51). – С. 15-19.

3 Дворянских Н.В. Анализ и моделирование компетенций: учеб.-метод.пособие. – Пермь: Изд-во Перм. техн.ун-та, 2007. – 48 с.

4 Уиддет С., Холлифорд С. Руководство по компетенциям: пер.с англ. – М.: НИРРО, 2003. – 218 с.

5 Qualifications Framework of the European Higher Education Area (Рамка квалификаций Европейского пространства высшего образования (QF EHEA), Дублинские дескрипторы http://ecahe.eu/w/images/7/76/A_Framework_for_Qualifications_for_the_European_Higher_Education_Area.pdf).

6 European Qualifications Framework for Lifelong Learning. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. (Европейская квалификационная рамка для обучения в течение всей жизни (EQF). – Люксембург: Офис официальных публикаций ЕС. – 2008. – 24 с.) – <http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/nauk%20method%20rada/ekr.pdf>.

7 Qualifications Structures in Higher Education in Europe: Recommendations of the Bologna Seminar, Copenhagen, 27-28 March 2003 // Интернет: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Qualification_structures_Copenhagen_2003/10/5/030327-28Report_General_Rapporteur_576105.pdf.

8 Национальная рамка квалификаций Республики Казахстан. Протокол от 16 марта 2016 года Республиканской трехсторонней комиссией по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений.

9 Квалификационный справочник должностей руководителей, специалистов и других служащих. Приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 21 мая 2012 года № 201-ө-м. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 25 июня 2012 года № 7755.

10 НК РК 01-2017 Национальный классификатор. Классификатор занятий Республики Казахстан (НК РК 01-2017). Приказ Комитета технического регулирования и метрологии Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 11 мая 2017 года № 130-од.

11 Отраслевая рамка квалификаций в сфере охраны окружающей среды. Протокол Отраслевой комиссии по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений в сфере охраны окружающей среды от 17 августа 2016 года, № 2.

12 Единый тарифно-квалификационный справочник работ и профессий рабочих (выпуск 62) (изменения на 24 февраля 2020). Приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 24 февраля 2020 года № 68. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 27 февраля 2020 года № 20068.

13 Профессиональные стандарты – <https://atameken.kz/ru/services/16-professionalnyye-standarty-i-tsentry-sertifikatsii-nsk>.

Г.А.МАДЬЯРОВА, Б. БӨРІБАЕВ **БІЛІМ АЛУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПОРТФОЛИО ИННОВАЦИЯЛЫҚ** **БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ РЕТІНДЕ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Осы мақалада білім беру сапасын жоғарылату мақсатындағы заманауи құралдарға талдау жасалады. Портфолионың функционалдық жіктемесі талданады. Заманауи бағалау құралы ретінде, доктаранттармен магистранттарға электрондық портфолионың жобасы ұсынылады.

Түйін сөздер: портфолио, жұмыс, хаттамалық, процесс, жиынтық портфолиосы, жетістіктер бумасы, рефлексивті, зерттеу, тақырыптық портфолио

Қазіргі кездегі білім берудегі эволюцияның қалыптасуы мен дамуы ХХІ ғасырда болған жаһандық өзгерістермен тығыз байланысты болып отыр. Білім берудің барлық деңгейінде білім сапасын жоғарылату әрқашан да өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Білім сапасын жоғарылату оларды бағалау, салыстыру, көрсету арқылы жүзеге асырылатындығы анық. «Тек белгілі бір объектілер мен құбылыстарға сапалы, мазмұнды жасалған талдауды негізделген және сенімді өлшемдермен бекіту арқылы педагог-практиктерді, ғалымдарды, әдіскерлерді, басшыларды объективті ғылыми ақпаратпен қамтамасыз етуге болады», – деп атап өтті Н. М. Розенберг [1].

Білім берудің барлық деңгейлерінде оның сапасын көтеру мақсатында көптеген ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізіліп, дәстүрлі бағалау жүйелерімен қатар бірнеше жаңашыл әдіс тәсілдер тәжірибеден өткізіліп, білім жүйесінің орта мектепте критериялды, жоғару мектепте рейтингтік бағалау жүйесі енгізіліп отырғаны барлығымызға мәлім.

Күнделікті оқу үрдісінде бағалаудың дәстүрлі әдістері оқушылардың оқу жетістіктерінің сапасын өлшеуге арналған типтік міндеттерді шешу бойынша білім деңгейін, дағдылары мен біліктерін анықтауға бағытталған. Педагогикалық бағалаудың инновациялық әдістерінің мақсаты мұғалімдер арасында кеңінен

таралған, бағдарланған құзыреттілік деңгейін, білімділік, шығармашылық және практикалық міндеттерді шешуге дайындық деңгейін анықтау және бағалау болып табылады.

Соңғы жылдары бақылау мен оқыту арасындағы байланыстың күшеюі байқалды. Білім беру нәтижелерін анықтайтын мақсатты қондырғылар өлшенетін нәтижелер тұрғысынан беріледі. Өз кезегінде, оқыту процесі бақылаудың оқыту және дамыту функцияларын белсенді ету үшін құрылады. Жеке режимде ағымдағы бақылау үшін таңдалған оқу міндеттерінің мазмұны мен қиындықтарын оңтайландыру мақсатында әртүрлі инновациялық әдістер қолданылады. Бақылау барған сайын маңызды, ол өзінің сипатын өзгертеді және оқыту нәтижелерін тексеру және бағалау бойынша дәстүрлі функцияларды бүкіл оқу процесінің сапасын басқару функцияларымен біріктіреді.

Білім беру саласында отандық және шетелдік жұмыстарда ұсынылған портфолионың белгілі типологиясы бар. Жұмыс портфолиосына оқушының белгілі бір уақыт аралығындағы жұмысы кіреді, бұл оның оқу жетістіктерінің динамикасын көрсетеді. Құжаттық түрдегі хаттамалық портфолиосы оқу қызметінің барлық түрлерін көрсетеді және студенттің жұмысының тәуелсіздігін растайды. Портфолионың бұл түріне оқушының дайын жұмысы да, аяқталмаған жұмыстың жобалары да кіруі мүмкін. Процесс портфолиосы студенттің оқу процесінің әр түрлі кезеңдеріндегі жетістіктерін көрсетеді. Қорытынды портфолио, әдетте, оқу бағдарламасының негізгі пәндері бойынша оқушының білімі мен дағдыларының жиынтық бағасын алу үшін қолданылады. Соңғы жағдайда, портфолиоға, әдетте, оқытушымен бірлескен талқылаудан кейін өзі таңдаған студенттің ең жақсы аяқталған жұмысы кіреді. Портфолио материалдары әртүрлі формада ұсынылуы мүмкін, олардың арасында студенттің жұмысының мультимедиялық нұсқалары ерекше орын алады және қорытындылауда үлкен мәнге ие болады [2].

Білім беру жүйесінде портфолионың бірнеше түрлері кеңінен қолданылады.

Жұмыс портфолиосы оқушының белгілі бір уақыт кезеңіндегі жұмысын қамтиды, бұл оның оқу жетістіктерінің динамикасын көрсетеді.

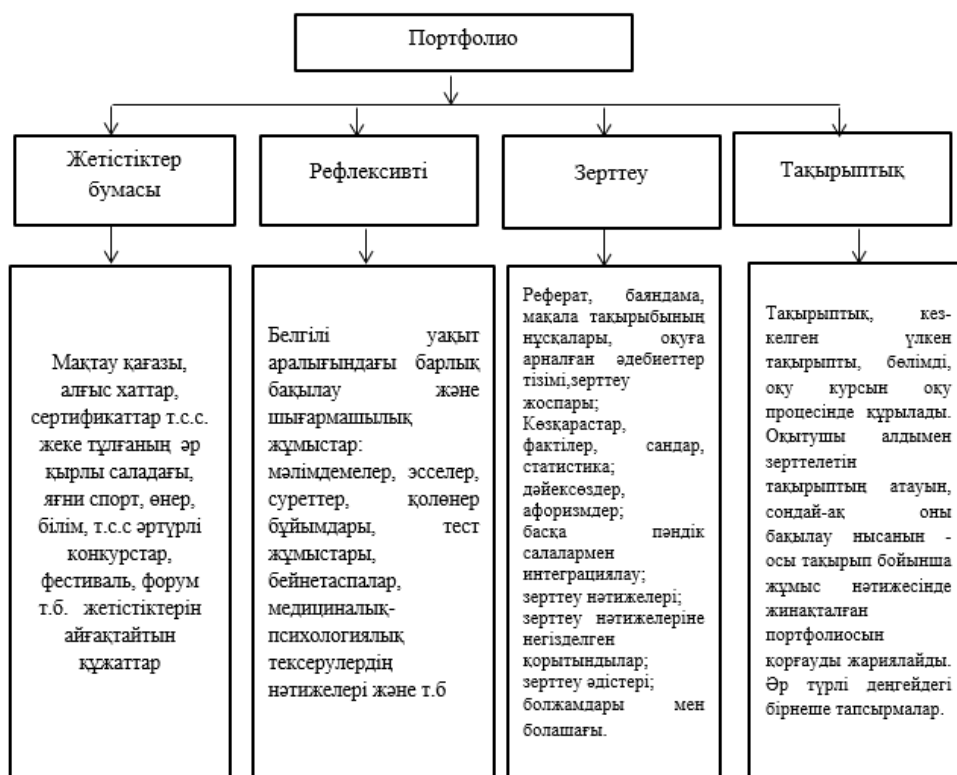
Хаттамалық портфолио құжаттық түрде оқу іс-әрекетінің барлық түрлерін көрсетеді және жұмыстың тәуелсіздігін растайды. Портфолионың бұл түріне оқушының дайын жұмыстары да, аяқталмаған жұмыстардың жобалары да кіруі мүмкін.

Процесс портфолиосы оқушының әр түрлі жетістіктерін көрсетеді оқу процесінің бағыты.

Жиынтық портфолио әдетте оқу бағдарламасының негізгі пәндері бойынша оқушының меңгерген білімі мен іскерлігін жиынтық бағалауды алу үшін қолданылады [2].

Бірқатар ғылыми еңбектерді талдау нәтижесінде анағұрлым оқу үрдісіне қолдануға тиімді, әрі ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізуге қолайлы портфолионың келесі жіктелуін ұсынамыз (сызба 1).

Жеке оқу пәндерінен оқу жетісігін бағалау мақсатында осы портфолионың Зерттеу және Тақырыптық түрлерін кеңінен қолдануға болады деп есептейміз. Білім алушыларға өздерінің зерттеу тақырыптары бойынша кестені толтыру ұсынылады (кесте 1). Бұл кестені зерттеушінің ұсынысы бойынша қосымша бағаналармен толықтыруға болатындығы ескертіледі.

Сызба 1 – Портфолионың функционалдық жіктемесі

Докторанттар мен магистранттардың зерттеу жұмысы бойынша электрондық портфолионы жеке зерттеу тақырыптары бойынша жинақтайды. Ғылыми жұмысқа соңғы 5 жыл ішіндегі еңбектер енгізіледі. Шет елдік және отандық ғалымдар бойынша сәйкестікті сақтау ұсынылады. Зерттеу статистикасын құруға да кеңес беріледі.

Кесте 1 – Электрондық портфолионың тапсырмалары

№	Ғылыми жұмыстың атауы	Авторлары	Жариялану уақыты	Зерттеу нәтижесі, әдістері	Практикалық құндылығы	Ғылыми жұмысқа сілтемелер саны
1	Портфолио: составление и применение в дошкольной образовательной организации	Е. Малютина	2021	Мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне арналған	Оқу құралы біліктілікті көтеру мақсатында қолданылады	Сілтеме саны: 4

Осы кесте бойынша білім алушы өзінің зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми жұмыстардың базасын гиперсілтеме арқылы жинақтай алады. Бұл кестені толтыру барысында жеке бумаға файлдар немесе құжаттарды сақтауды қажет етпейді. Себебі сілтеме арқылы, автордың осы тақырыптағы және басқа да жұмыстарын, сонымен бірге осы тақырыптарға ұқсас басқа зерттеу жұмыстарын да Интернет арқылы бірден шығуға болады.

Портфолионы толтырудағы мақсаттарға сәйкес келесі міндеттерді анықтаймыз:

1) жаңа еңбектерді іздеп табу (терминдер, фактілер, тұжырымдамалар, ережелер). Егер білім алушы зерттеу жұмыстарын өз тақырыбына сәйкес іздеп тапса мақсат орындалды деп саналады;

2) зерттелетін жұмысты тану, оны түсіндіру және түрлендіру. Зерттеу жұмысының шифрына сәйкес анықталады.

3) білімді (ережелерді, теорияларды) практикада, яғни жаңа нақты жағдайларда қолдана алу; Ғылыми жұмыс бойынша әдеби шолу жасалады.

4) материалды талдау туралы, яғни жеке элементтерді таңдау және олардың өзара байланысының логикасын белгілеу туралы. Егер зерттеуші бүтіннің бөліктерін және олардың арасындағы байланысты бөліп көрсетсе, зерттеу нәтижелерін пайымдау логикасынан көретін болса, себептер мен салдарды ажырататын болса, мақсат орындалды деп саналады;

5) жекелеген элементтерді жаңа тұтастыққа біріктіру мүмкіндігін қамтитын синтез. Мақсат білімгерлер шығармашылық жұмыстар жазса, есептер шығаруда әр түрлі саладағы білімді қолданса (мысалы, мақаланың қолжазбасын жазса), эксперимент жоспарын құрса және т.с.с орындалса мақсат орындалды деп есептеледі;

б) қандай да бір құбылыстарды белгілі бір критерийлер бойынша бағалау. Егер білім алушы критерийлерді анықтап, оларды орындай алса, әр түрлі критерийлерді көре алса, тұжырымдардың қолда бар мәліметтермен сәйкестігін бағаласа және фактілер мен құнды пайымдауды ажыратса, мақсат орындалды деп саналады.

Міндеттердің бұлай анықталуы белгілі американдық психолог Б.Блум таксономиясына негізделіп жасалды. Бұл тапсырмаларды орындау портфолионың мазмұнын қалыптастырады. Зерттеу жұмысымен байланыстырлған бұл портфолионы қалыптастыру өз кезегінде тек оқу жетісітігін бағалау ғана емес, келешекте диссертациялық жұмысты сауатты түрде жүргізуге мүмкіндік береді.

Оқу жетісітігін бағалау магистранттармен докторнаттардың өздеріне ұсынылады. Әрбір білім алушыға ғылыми жетекшісімен кеңесуге мүмкіндік беріледі. Осы портфолионы толтыруға оқу семестрінің 10 апта аралығындағы уақыт мерзімі бекріледі. Қорытынды семинарда келесі кестеде көрсетілгендей талдау және бағалау ұсынылады (кесте 2).

Кесте 2 – Портфолионы талдау сұрақтары

1	Портфолионың ұнаған тапсырмалары
2	Кеңінен жұмыс жасауға көмектесткен деректер
3	Өзіңіз қосуға қажет деп есептейтін бағана атауы
4	Портфолионы өзіңіздің критерий бойынша бағалауыңыз
6	Портфолио бойынша негізгі ойыңыз

Оқу жетісітігін бағалау үшін келесі кестені де ұсынуға болады. Бағалау параметрлерін зерттеушілер тағайындайды.

Кесте 3 – Портфолионы талдау сұрақтары

Портфолионың ұнамды жақтары	Кемшіліктері
1. (бағалау критерийлері)	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

Портфолио сияқты құралдың көптеген қолдаушылары бар және оларды шынайы бағалау құралдарына жатқызуға болады. Олардың қазіргі білім беру жүйесінде өзіндік жұмыстарға басымдылық беріп отырғандықтан оны білім беру сапасына қойылатын заманауи талаптарға сәйкес бағалау құралы ретінде қарастыруға болады.

Қорытындылай келе, портфолионың артықшылықтары сөзсіз екенін атап өткім келеді. Бұл оқушылардың танымдық қызығушылықтарын тереңдетудің және

қалыптастырудың, оқушылардың интеллектуалды рефлексивті қабілеттерін дамытудың, оқу материалын меңгеру деңгейін жан-жақты тексерудің, оқуды даралау мен саралаудың, жетістік мотивін қалыптастыратын, демек, сәттілік жағдайын құрудың тамаша құралы болып табылады.

Әдебиеттер:

- 1 Розенберг Н.М. Проблема измерений в дидактике. – Киев: Вища школа, 1979.
- 2 Лопаткина Е.В. Современные средства оценивания результатов обучения: учеб.пособие / Е.В. Лопаткина; Владим. гос. ун-т имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых. – Владимир: Изд-воВлГУ, 2012. – 110 с.

**Л.Х. МАЖИТОВА², Г.К. НАУРЫЗБАЕВА¹, Г.Л. ГАБДУЛЛИНА¹,
Н.Н. КАЛЫШЕВ²**
**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
ТЕХНИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ВУЗА (НА ПРИМЕРЕ
ФИЗИКИ)**

1 Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

2 Алматинский университет энергетики и связи им. Г. Даукеева, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье приведён пример организации профессионально-направленного курса физики на примере проведения лекции

Ключевые слова: профессионально-направленное обучение, физика, студент, университет.

На сегодняшний день, новые стратегические направления, приведённые в Послании Президента Касым-Жомарта Кемеловича Токаева народу Казахстана, направлены на повышение эффективности и конкурентоспособности экономики и общества и устанавливают высокие стандарты качества профессионального образования в подготовке молодых кадров. Инженеру нужны специальные компетенции, которые отличаются от научно-теоретических и простых практических видов компетенций. В этом случае обучение будущих инженеров в соответствии с требованиями профессиональной подготовки для реализации стратегии индустриально-инновационного развития и экономического роста общества в рамках высшего вуза предполагает целенаправленное формирование и развитие технических компетенций (ТК) студентов в процессе обучения.

Между тем, анализ современной литературы показал, что технические компетенции – это знания, умения и личностные качества, способствующие правильному действию в соответствии с требованиями производственной деятельности, организационному решению класса профессиональных задач в области технического труда. Таким образом, на основе теоретического анализа психолого-педагогической литературы нами было определено понятие «технические компетенции», критерии и показатели, уровни сформированности ТК, а предварительное анкетирование студентов показало, что технические компетенции студентов можно и нужно формировать в процессе изучения естественнонаучных дисциплин [1-2].

В этой связи нами разрабатывались педагогические условия эффективного формирования технических компетенций студентов на младших курсах технического университета на основе профессионально-направленного обучения с ориентацией его

на объект будущей профессиональной деятельности специалиста. Профессионально-направленное обучение можно рассматривать как основу в раскрытии положительного отношения к будущей профессии по профилю подготовки, в знании и понимании требований профессии к личностным качествам, в адекватной самооценке своих уже сформировавшихся технических компетенций.

В целях построения модели деятельности специалиста, работающего в отрасли электроэнергетики, были изучены и сравнены государственные образовательные стандарты по соответствующим специальностям высшего образования, типовые учебные планы. Изучалась и анализировалась научная информация об исследованиях в области электроэнергетики и моделирования педагогических процессов. Все это позволило нам построить модель деятельности специалиста для формирования технических компетенций будущего кадра в области электроэнергетики, включающая в себя основные компоненты, как: объект деятельности бакалавра и сферы его деятельности. Разработанная модель деятельности будущего бакалавра, дала возможность определить цели обучения на языке профессиональных задач на производстве, с помощью которых определены содержание и организационно-методическое обеспечение учебного процесса по формированию технических компетенций и построена модель подготовки бакалавра, которая включает следующие основные блоки: 1) систему факторов, определяющих содержание обучения (цели, задачи обучения); 2) учебно-методический комплекс дисциплины; 3) организационно-методическое обеспечение (методы, формы и средства обучения; 4) результаты обучения [3].

Так например, при формулировании цели обучения лекционных занятий, необходимо показать роль физических законов и явлений, учитываемых в будущей профессиональной практике студентов, в нашем случае, в технических средствах и инструментах, используемых в электроэнергетике, применение демонстрационных материалов в виде презентаций (слайдов, видео), которые раскрывают принципы построения и работы оборудования, основные законы физики и их особенности. Примером такого лекционного занятия является тема «Применение законов теплового излучения и фотоэлектрических эффектов в электрических цепях и системах». Здесь содержание и цели лекции ориентированы на профессиональный опыт, что можно увидеть на рисунке 1.

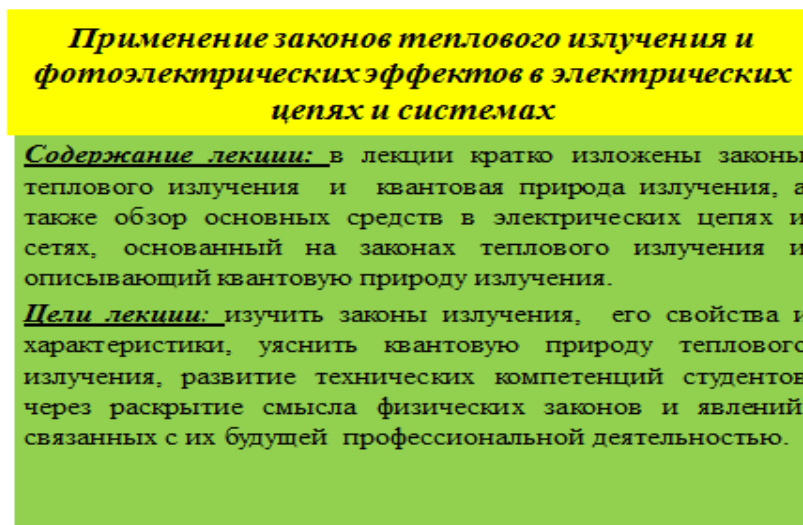

Рисунок 1 – Пример содержания и целей профессионально-направленной лекции по формированию ТК студентов вуза.

Эта тема является одной из самых важных тем для профессии, как тепловое излучение и законы фотоэлектрического эффекта применяются к важным устройствам, используемым в электрических системах, таким как счетчики тепла и пирометры, фотоэлементы, тепловое излучение и его датчики (рисунок 2).

Основная разница пирометра и тепловизора в том, что тепловизор измеряет температуру каждой точки объекта, а пирометр усредняет.

Рисунок 2 – Технические средства для исследования электроустановок на основе закона теплового излучения (на основе закона Стефана-Больцмана) и их различия.

В ходе лекции далее объясняются лектором принципы технических средств, их применения в электроэнергетике (рисунок 3).

Следующее устройство, соответствующее теме лекции, основано на явлении внешнего фотоэффекта – фотоэлементы. По этим устройствам также даются ряд информации (виды, принцип работы, применение в электроэнергетике), связанные с будущей профессиональной деятельностью бакалавров (рисунок 4).

Далее описываются физические теории и эксперименты, относящиеся к теме. Физические материалы, представленные в лекции, сведены в структурно-логическую схему лекции (рисунок 5), которая позволяет наглядно представить отдельные вопросы.

Важно отметить, что одна из основных идей лекции – представить квантовую гипотезу и формулу Планка как решение противоречий между экспериментальными результатами законов теплового излучения и их теоретическими интерпретациями в терминах классической и квантовой физики и их применением в технике в современные условия.

Использование профессионально-направленных материалов во время лекций позволяет студентам получить более полную и точную информацию о физических явлениях и процессах, связанных с повседневным жизненным опытом, и значительно увеличивает роль визуализации, интересов студентов и понимания современного образа физического мира. Это особенно актуально в связи с сокращением текущей загруженности лекций и большим количеством рассматриваемых вопросов.

Так как физика непосредственно связана с экспериментом, полученные физические знания студентов по данной лекции можно углублять и закреплять с помощью отобранных лабораторных работ по дисциплине «Физика», направленных на практическое применение в системах электроэнергетики, будущую профессиональную деятельность. Они отличаются от традиционных лабораторных работ тем, что цели, задачи и контрольные вопросы призваны объяснить студентам, что это явление можно использовать в различных схемах электрических цепей и электроэнергетических

установках. Выполнение таких родов лабораторной работы и обсуждение полученных результатов повысит интерес студентов и, как следствие, развитие ТК студентов.

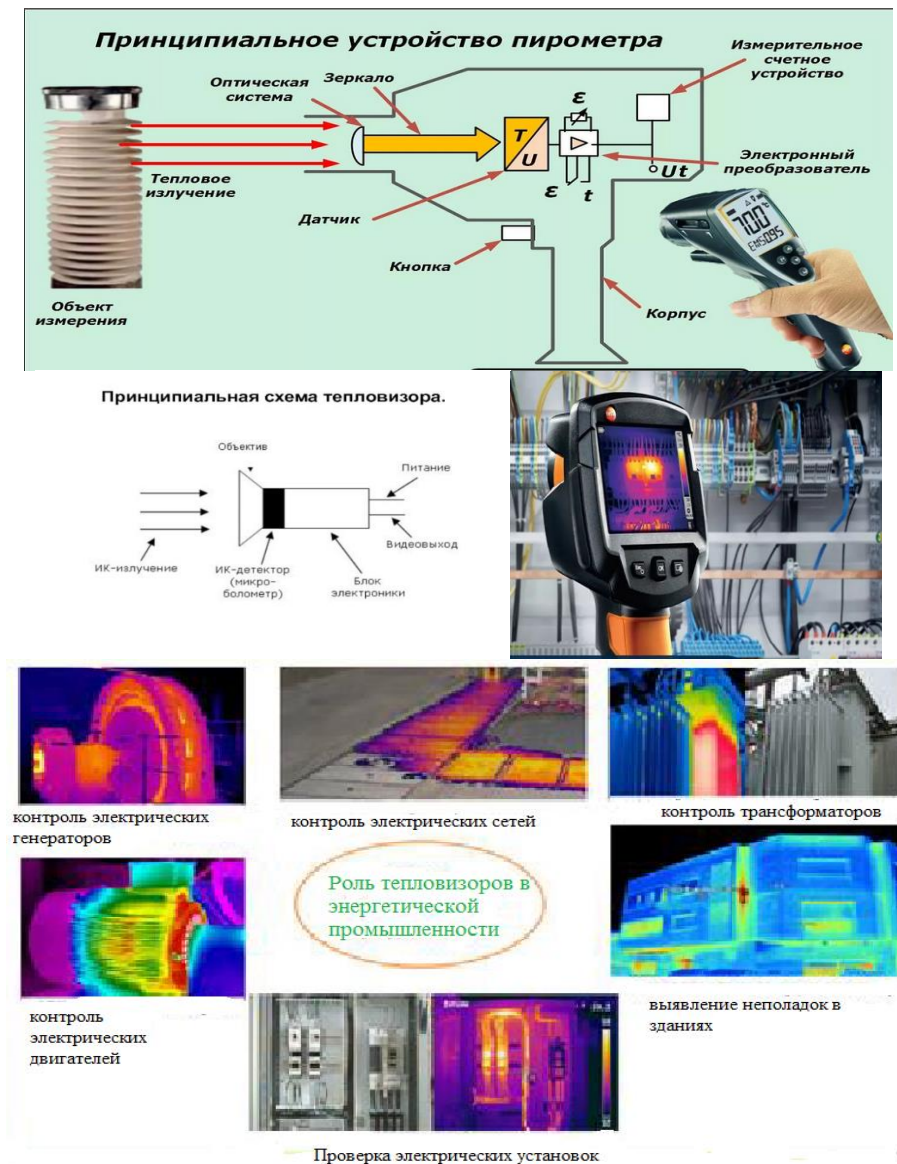

Рисунок 3 – Принципиальные схемы пирометра и тепловизора, область применения тепловизора.

Рисунок 4 – Принцип работы фотоэлемента.

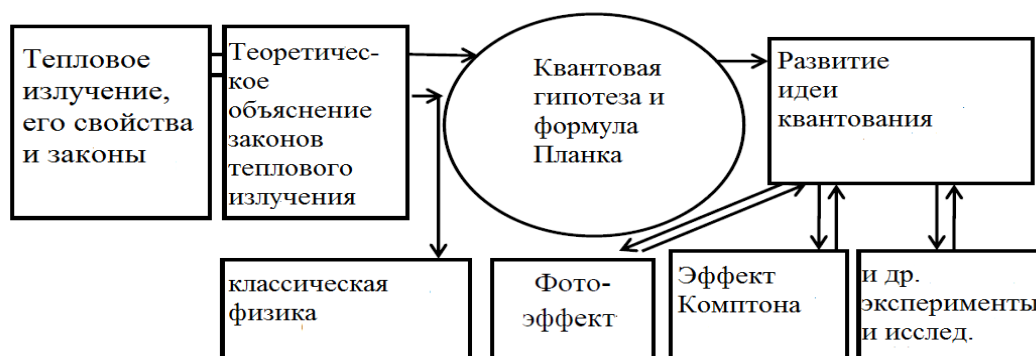

Рисунок 5 – Структурно-логическая схема лекции по формированию ТК на тему «Применение законов теплового излучения и фотоэлектрических эффектов в электрических цепях и системах».

К примеру, такой работы служит «Исследование принципа работы оптического пирометра при определении постоянной Стефана-Больцмана». Целью названной работы является изучение свойств теплового излучения, особенностей метода измерения температуры тела. При разработке и защите данной работы особое внимание уделяется применению в их профессиональной практике методов измерения, используемых в соответствии с законами физики. Для измерения температуры исследуемого объекта используется оптический пирометр оптический ЭОП – 66, который предназначен для точного измерения яркостных температур нагретых тел по их тепловому излучению в видимой области спектра. Диапазон измеряемых температур от 1073 до 10273°К (800 – 10000°С) делится на несколько пределов. Второй предел температур, используемый в работе, включает интервал 1400-2000°С. Источник излучения температуры, который надо измерить, может находиться на расстоянии 0,7 м до оптической бесконечности. При защите лабораторной работы, помимо физических законов и явлений, задаются дополнительные технические вопросы в соответствии с будущим профессиональным заданием, которые ориентированы на содержание рассматриваемой лекции.

При проведении формирующего эксперимента кроме лекционных и лабораторных занятий нами были особо выделены и остальные формы обучения, как расчётно-графическая работа (РГР), самостоятельная работа студента (СРС), научно-исследовательская работа студента (НИРС). Задания к РГР и СРС, наполненные с техническим содержанием, были разработаны и апробированы, выпущены в виде методических указаний для студентов специальности «Электронергетика».

Кроме того, одним из важнейших источников формирования ТК бакалавра является НИРС. В этой связи к НИРС был привлечён студент группы ЭЭж-19-1 Сейтбатал Б., результаты его работы были представлены на научно-практической студенческой конференции (НПСК), где по результатам НПСК занял призовое место. Научная работа студента на тему «ДВС на водородном топливе», на сегодняшний день является одним из технических направлений, что предусмотрено Государственной программой Энергосбережения Республики Казахстан. В данной работе студент исследовал и проанализировал принципы работы двигателей внутреннего сгорания, электромобилей, гибридов и пути выработки полученную энергию в электрическую и т.д. Таким образом, студент на практике участвовал в НИРС и сделал свои первые шаги в науке и результаты использованного ПНО по формированию ТК, показали возможность вовлечения каждого студента в самостоятельную, добросовестную, рациональную и результативную учебную и

научную работу по овладению знаниями и умениями по физике, ориентированные на профессиональную деятельность.

По результатам проведённого опыта, намечена тенденция, что по сравнению в констатирующем этапе, большая часть студентов показала достаточный и высокий уровень ТК. Это связано с тем, процесс ПНО по формированию ТК был ориентирован на модель деятельности бакалавра.

Литература:

1 Nauryzbayeva G.K., Revalde G.V. Development of technical competence of undergraduate students. // Вестник КазНУ. – 2019. – №4(61). – С.47-54.

2 Мажитова Л.Х., Наурызбаева Г.К. Техникалық мамандықтар студенттерінің техникалық құзыреттерін қалыптастыруда оқу жетістіктерін бақылау жүйесі. // ҚазҰУ хабаршысы. – 2020. – №4(65).

3 Наурызбаева Г.К. Модель деятельности специалиста для формирования технических компетенций бакалавра в области электроэнергетики. // V Арефьевские чтения: «Современный мир: стратегии развития, технологии и образы будущего». Материалы международной научно-практической конференции. – Москва, 24-25 октября 2019. – С.392-398, 531-535.

К.Н. МАКАШЕВА **МОДЕЛЬ ВЫПУСКНИКА ВУЗА В СВЕТЕ** **КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье автор, анализируя современные изменения в мировой системе образования, подчеркивает необходимость модернизации высшего образования, результатом которого должна быть подготовка выпускника, конкурентоспособного на рынке труда, мотивированного к работе по профессии и готового выполнять профессиональные обязанности. Компетентностный подход ориентирован на развитие личностного потенциала, расширяет содержание обучения, его практическую направленность и способствует формированию компетенций, требуемых условиями профессиональной деятельности.

Ключевые слова: компетенции, компетентность, модель, инновационный подход.

Высшее образование направлено на обеспечение высококвалифицированными кадрами по всем ключевым направлениям в соответствии с потребностями общества и государства. Реформы высшего образования, основанные на принципах Болонской декларации, сделали задачу подготовки конкурентоспособных и компетентных специалистов очень важной и актуальной проблемой [1]. Но отрыв знаний, полученных в образовательном процессе, от способности их использовать, нехватка квалифицированного и компетентного персонала, устаревание информации – все это стало проблемами традиционного высшего образования.

Изменения в мировой системе образования и целях связаны с глобальной задачей обеспечения интеграции человека в социальный мир, что требует более полной, интегрированной социально-лично-поведенческой мотивационно-ценностной, когнитивной составляющей явления в результате образования. Основным направлением модернизации профессионального образования в современном мире является поиск способов формирования активной позиции будущего специалиста в учебном процессе, решения новых проблем и задач,

способствующих формированию единого системного подхода к профессиональной деятельности [2].

Однако в нынешних условиях развития высшего образования недостаточно просто дать квалификацию в результате обучения. Необходимо обеспечить не только уровень профессиональной подготовки, но и характер общественной жизни в профессиональной жизни. Знания, навыки и умения должны быть дополнены развитыми способностями, духовными ценностями и готовностью к различным ситуациям.

Традиционно цели высшего образования определялись набором знаний, навыков и компетенций, которые должен приобрести выпускник. Сегодня этого подхода недостаточно. Сегодня обществу не нужны зубрилки, ему нужны выпускники, которые могут решать жизненные и профессиональные задачи на практике и готовы приобщиться к будущему. Сегодня главная задача – подготовить выпускника, который сможет найти несколько способов решения проблемы, выбрать лучший и обосновать свое решение.

Таким образом, создание модели выпускника основано на «ядре» – компетенции. В Концепции модернизации российского образования на период до 2020 года дано следующее определение понятию «компетенция». «Компетенция – это способность и готовность применять знания, умения, навыки в решении профессиональные задач. Компетентность, в свою очередь, определяется как набор компетенций, знаний, которые человек способен применять комплексно в профессиональной деятельности [3].

Это позволяет разрешить противоречия между:

1. Современными требованиями к подготовке выпускников вузов в форме систематически интегрированного качества - компетентности, и существующим опытом обучения в вузе, ориентированным на результат образования в виде квалификационных характеристик;

2. Необходимостью создания компетентностной модели выпускников и наличием квалификационных моделей специалистов, не отвечающих современным требованиям высшего образования.

Подход, основанный на компетенциях, соответствует общей европейской тенденции реформы высшего образования, которая имеет глубокие системные последствия, влияющие на обучение, содержание и оценку. В связи с этим актуальна разработка модели выпускников, выраженной в виде перечня компетенций, итоговых требований к выпускникам вуза.

Таким образом, концептуальная основа реформирования системы профессионального образования теперь представляет собой компетентностный подход, расширяющий содержание обучения, его практическую направленность и способствующий формированию компетенций, требуемых конкретными условиями профессиональной деятельности.

Что такое компетентность?

«Компетентность – это способность человека добиваться эффективных результатов в профессиональной деятельности на основе применения знаний, навыков, практического опыта и мобилизации необходимых личных качеств» [4].

Термин «компетентность» пришел к нам из английского языка. У англоговорящих есть термин, похожий на русскую аббревиатуру «ПКВ – профессионально важные качества». Это сокращенно KSAO – Knowledge, Skills, Aptitudes. В переводе это буквально означает «знания, умения и другие

характеристики», а по сути – знания, умения, способности и другие характеристики человека, влияющие на эффективность его деятельности. Если внимательно посмотреть на приведенные выше определения, компетентность – это любое качество, которое влияет на эффективность действий человека.

Поэтому актуален вопрос модели выпускника вуза – специалиста в той или иной сфере профессиональной деятельности. В этом случае требуется инновационный подход к обеспечению качества, критериям его оценки, новый подход к организации и управлению образовательным процессом.

По мнению Носко И.В., «в настоящее время определены концептуальные координаты компетентного подхода и сформулированы его основные положения. Начинается новый этап: компетентный подход переходит от этапа самоопределения к этапу реализации, когда опубликованные им общие принципы и руководящие принципы подтверждаются в различных приложениях» [5].

Что такое компетентная модель выпускника?

Модель компетентности выпускника – это научная основа результатов и процесса университетского образования, что находит отражение в системном качестве – компетентности, обеспечивающей готовность и способность выпускников к успешной (продуктивной) работе в профессиональной и социальной сферах.

И сразу возникает вопрос - каковы составляющие компетентности?

Во-первых, это знания, но не только информация, а быстро меняющиеся, разнообразные знания, которые необходимо найти.

Во-вторых, это умение применять полученные знания в реальных ситуациях; понимание того, как получить эти знания.

В-третьих, адекватная оценка себя, мира, своего места в мире, реальных знаний, их необходимости или бесполезности для своей деятельности, а также способа их получения или использования. То есть, компетентность – это мобильность знаний + гибкость методов + критическое мышление.

Несомненно, важной составляющей компетенции, делающей выпускника конкурентоспособным на рынке труда, является профессиональная направленность, которая определяется мотивацией выпускника к работе по профессии и готовностью выполнять профессиональные обязанности.

В настоящее время рабочая группа университета разработала компетентностную модель выпускника вуза [6]. Это структурно-концептуальная схема, отражающая идеальный образ молодого специалиста. Модель выпускника позволяет определить структуру личностных качеств, способностей, поведенческих характеристик, особенностей развития интеллекта, восприятия, мировоззрения и миропонимания. Формирование компетенций осуществляется через содержание образования. В результате студенты развивают способность решать проблемы реальной жизни: личные, социальные, профессиональные, предпринимательские.

В то же время необходимо выделить важную составляющую в модели выпускника вуза, например, языковую компетенцию. Рост межнациональных связей и широкого вербального межкультурного общения, интернационализация сфер жизни способствует формированию большого спроса на специалистов, владеющих иностранным языком, и резко повышает мотивацию студентов к обучению. Сегодня высокий уровень знания иностранного языка становится одним из необходимых требований для профессионалов любого профиля [7].

Таким образом, выпускник вуза – это специалист с интегративными социальными и профессиональными компетенциями, способный к самообразованию и непрерывному саморазвитию.

Модель выпускника вуза, основанная на компетенциях, включает ключевые глобальные компетенции:

- научиться познавать;
- научиться творить;
- научиться жить вместе;
- научиться жить.

Создать модель грамотного выпускника и обеспечить соответствующие условия для достижения результатов – это конкретные задачи, реализация которых даст новый результат обучения в соответствии с текущим состоянием общества и культуры, формирование грамотной личности.

Таким образом, сегодня квалифицированному специалисту недостаточно приобрести знания, навыки и умения. Сегодня в любой профессиональной деятельности востребован специалист с заранее подготовленным багажом способностей. А компетентностный подход кардинально изменит существующий образовательный процесс и будет ориентирован на развитие личностного потенциала в образовательном процессе и создании условий, способствующих подготовке выпускников к продуктивной самостоятельной деятельности в профессиональной сфере и в повседневной жизни.

Литература:

1 Болонский процесс: европейский и национальный стандарты квалификаций. Под ред. проф. В.М. Байденко // window.edu.ru/cftalog.pdf2

2 Авдеева Е.А. Компетентности как результат образования / Е.А. Авдеева, И.А. Дроздова // *Alma mater (Вестник высшей школы)*. – 2015. – № 12. – С. 45–48.

3 Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года. // http://www.firo.ru/?page_id=985

4 Базовая компетентностная модель. – М., 2007. – С. 5.

5 Носко И.В. Модель выпускника как основа формирования компетенций студентов в процессе вузовской подготовки. Автореферат дисс... уч. ст. канд. пед. наук. Владивосток, 2007. – С.3.

6 Жакупова Г.Т. Связь компетентностной модели выпускника по направлению с актуализацией образовательных программ по профессиональным стандартам // <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder21465>

7 Шишкина Н.А. Построение модели обучения иностранному языку при многоуровневой системе профобразования в техническом вузе: дис. ... канд. пед. наук. – Тольятти, 2004. – 199 с.

МАНСУРОВА М.Е., БЕЛЬГИБАЕВ Б.А. ПРОЕКТНО-ПРОТОТИПНАЯ МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ ВЫПУСКНИКОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ «ИНЖЕНЕРИЯ И ИНЖЕНЕРНОЕ ДЕЛО»

На современном этапе развития цифрового общества страны на первый план выдвигаются проблемы внедрения смарт-технологий в базовые отрасли промышленности, в сфере бытового и коммунального обслуживания населения. Крупные города стали широко использовать платежные онлайн системы, удаленную

электронную торговлю, заводы и предприятия шире внедряют автоматизацию технологических процессов с функциями сетевого межмашинного взаимодействия с последующим мониторингом и диспетчеризацией по каналам интернета. Ядром вышеперечисленных систем управления являются современные программно-аппаратные сетевые комплексы с микроконтроллерными системами управления.

Государство и общество ведет планомерную работу по подготовке отечественных квалифицированных специалистов, владеющих компетенциями по сопряжению технических объектов с помощью микроконтроллеров с современными интернет-сетями. Такие устройства, обладающие нейрофизическими свойствами в управлении за счет интернета, получили название технические объекты Интернета вещей (Internet of Things, IoT). Дальнейшим развитием этой концепции стало появление нового технологического уклада Индустрии 4.0 («умные» заводы) [1].

Отметим, что в стране наблюдается перекоп в количестве выпускников, владеющих компьютерными технологиями и средствами автоматизации на базе микроконтроллерного интернет управления технологическими процессами.

Реализация компетентностной модели КазНУ имени аль-Фараби по направлению «Инженерия и инженерное дело» вызвана для решения этих задач. Она предъявляет к выпускникам специализации «Интеллектуальные системы управления (ИСУ)» ряд специфических требований, связанных с созданием IoT устройств с сетевыми программно-аппаратными интерфейсами. Они призваны контролировать и управлять промышленными и бытовыми техническими объектами по интернету.

Сложность процесса обучения студентов, магистрантов и докторантов по «ИСУ» заключается в необходимости привития равновесного владения технологиями и высокими практическими компетенциями в информационно-программном обеспечении в сетевой версии, креативным мышлением, инжиниринговыми навыками и умениями с элементами маркетингового предвидения в создании востребованных и рентабельных программно-аппаратных средств микроконтроллерного управления сложными техническими объектами [2].

Например, создание актуального и востребованного для агрокомплекса страны прототипа робота-поливальщика как IoT устройства, который имеет функциональную опцию по отображению основных технологических параметров на экране смартфона, является одним из заданий типового проекта практики магистрантов первого года обучения специализации «ИСУ». Техническое задание на выполнение данного проекта включает в себя решение целого ряда научно-технических задач.

Во-первых, выбор шасси для данного мобильного устройства (колесный или гусеничный), технологическая схема полива (из возимой автономной емкости или из шланга, намотанного на барабан), IoT устройств, автономность в км и часах, тип двигателя (ДВС, электрический на постоянном/переменном токе), способ заправки емкости или траектория размотки шланга. Отчет по этому разделу осуществляется в виде технического аналитического обзора и описания перспективности имеющихся шасси.

Второй и самой сложной задачей, является создание программно-аппаратного комплекса для онлайн мониторинга и управления самоходного транспортного средства, основным функционалом которого является полив растений по определенным временным циклограммам и агротехническим требованиям. Режимы работы удаленного диспетчера-оператора с IoT устройством могут быть ручными, полуавтоматическими и роботизированными. Все перечисленные задачи необходимо решать шаг за шагом, от ручного режима управления к роботизированному (полностью автономного без участия диспетчера), от лабораторного прототипа к опытному образцу и полупромышленному изделию.

В лабораторных условиях проектирование прототипа робота-поливальщика осуществляется из следующих комплектующих элементов:

1. В качестве шасси используется электрифицированный колесный или гусеничный макет транспортного средства, сделанный в масштабе 1:10. На рисунке 1 приведены эти устройства. Как видно, они работают от моторчиков постоянного тока с рабочим напряжением в 6-12 вольт постоянного тока с понижающими редукторами 1:40.

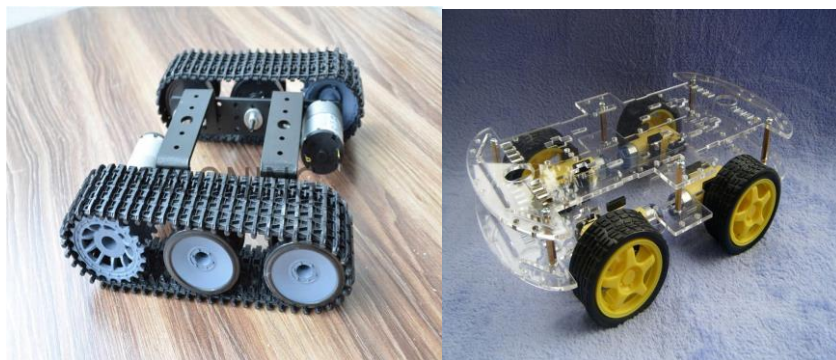

Рисунок 1 – Типы шасси для конструирования прототипов роботов как IoT устройств

2. Управляющий микроконтроллер ESP32-CAM, представленный на рисунке 2, который имеет следующие технические характеристики:

- 32-разрядный процессор с малым потреблением электроэнергии и ориентированный для решения прикладных задач;
- частота работы тактового генератора до 240 МГц при скорости вычислений до 600 DMIPS;
- оперативная память SRAM 520 Кб, внешний 4 м PSRAM;
- поддержка интерфейсов, таких как UART/SPI/I2C/PWM/ADC/DAC;
- поддержка камер OV2640 и OV7670, встроенная вспышка;
- поддержка загрузки изображения WiFi;
- поддержка tf-карты;
- поддержка нескольких режимов сна;
- встроенные Lwip и FreeRTOS;
- поддержка режима работы STA/AP/STA + AP;
- поддержка Smart Config/AirKiss в один клик распределительная сеть.

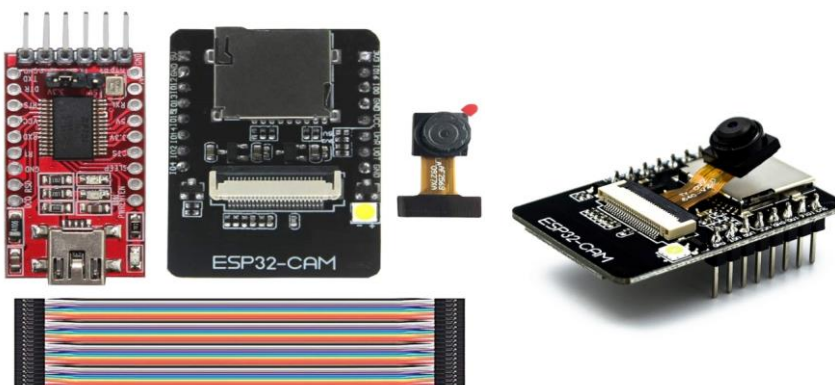

Рисунок 2 – Управляющий микроконтроллер ESP32-CAM

Как видно, микрочип ESP32-CAM при небольших габаритных размерах (3×2 см) имеет более высокие параметры по сравнению с микрочипами Arduino и позволяет в среде программирования Arduino IDE создать робота с широкими функциональными телекоммуникационными и нейрофизическими возможностями по распознаванию образа [3].

Относительно простой задачей является разработка робота с режимом ручного визуального управления по телеканалу в радиусе действия сигнала Wi-Fi. Заметим, этот режим является основным при телеуправлении на космических дальностях передачи сигналов луноходами и марсоходами. Даже в такой конфигурации требуется выполнение ряда условий для свободного маневрирования на местности. Например, дальность уверенного приема сигналов – важнейший показатель практической ценности робота с удаленным управлением. Известно, что сигналы Wi-Fi, Bluetooth, Zigbee, Z-Wave, LoRa имеют разные характеристики по дальности уверенного приема цифрового сигнала [4].

Из вышеперечисленных способов передачи сетевых сигналов на исполнительные механизмы робота-поливальщика только сигналы по технологии LoRa обладают дальностью от 3 км до 35 км в зависимости от профиля местности. Данная технология позволяет периодически передавать телеметрии в виде данных о температуре, заряде батареи робота, значениях датчиков расстояния до препятствия, количестве воды в емкости для полива и пространственного положения с чипа GPS.

Так, если длина передаваемого чипом LoRa приема-передатчика кванта информации имеет ограниченную длину в 51 байт, то вариант интерактивного управления роботом становится проблематичным. Поэтому, необходимо разработать сетевые алгоритмы для приема и передачи сессионных данных по определенной временной циклограмме. Это говорит о том, что робот-поливальщик при отсутствии сети интернет с сельской местности должен уметь работать в полуавтономном режиме.

Суть столь подробного описания технических характеристик внешне простой задачи заключается в том, что относительная простота электромеханической части робота-поливальщика усложняется фундаментальными и непростыми задачами в области интернет коммуникаций, способом удаленного контроля и управления техническими объектами. Поэтому, прототип, сделанный даже в зоне городского интернета, не может быть механически перенесен на сельскую местность. В этом сложность создания практически пригодного робота-поливальщика сельской местности, однако, малогабаритные прототипы таких роботов могут уверенно выполнять свои функции в условиях пригорода, приусадебного участка и квартиры для полива домашних растений.

Автономные роботы-пылесосы, газонокосилки уже имеются в продаже по цене от 300 до 500 \$ США. Адаптация алгоритмов работы этих роботов к условиям казахстанской сети интернет – важная и актуальная практическая задача при формировании компетенций выпускников нашего университета. Эту работу невозможно выполнить без привития навыков и умений в условиях современной IoT лаборатории.

Развитая лабораторная и научно-практическая база кафедры искусственного интеллекта и Big Data призвана обеспечить выполнение этих научно-методических задач, открывает большие возможности для активного вовлечения студентов, магистрантов и докторантов в проектирование, инжиниринг и внедрение в практику на разных уровнях сложности прототипов IoT устройств, востребованных на нашем рынке интернета вещей.

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, исходя из особой научно-образовательной роли для всей страны, направил значительные денежные средства на покупку современного оборудования и создал первую лабораторию «Промышленных контроллеров», ориентированную на современные тенденции проникновения smart систем во все сферы деятельности общества. В комплект закупленного оборудования входят 11 учебных стендов SIEMENS, оснащенные микроконтроллерами LOGO! для микро-автоматизации в малом и среднем бизнесе, SIMATIC S7-1200, SIMATIC S7-1500 и имеющие человеко-машинные интерфейсы HMI для ИСУ и IIoT (рисунок 3).

Рисунок 3 – Лабораторные стенды фирмы SIEMENS на базе SIMATIC S7-1200 с HMI, SIMATIC S7-1500 с HMI и SCADA-системы на базе WinCC

Широко внедрение на промышленных предприятиях, телекоммуникационных средствах связи, быстром жилищном строительстве и в цифровом сельском хозяйстве компьютеризированного оборудования, устройств и приборов, имеющих системы беспроводной цифровой связи с промышленным Ethernet и с глобальными сетями Internet, создает объективные предпосылки для перехода к технологиям индустриального интернета вещей (IIoT) и интернета вещей (IIoT) для малого и среднего бизнеса. Это оборудование и устройства берут на себя наиболее рутинные, часто повторяющиеся операции и ряд несложных эвристических интеллектуальных действий.

Рынок труда испытывает необходимость в подготовке продвинутых специалистов по настройке, наладке, разработке и перепрограммированию систем искусственного интеллекта, встраиваемых в системы IIoT. Подключение огромного числа устройств к интернету ведет к росту данных в Дата центрах как в региональном, так и в мировом масштабе. Поэтому возникает необходимость перепрофилирования части специалистов по IT в бизнес-аналитиков и исследователей больших массивов данных, которые призваны находить скрытые корреляционно-регрессионные зависимости в интернет маркетинге, медицине, технике и бизнесе. С целью решения этих научно-педагогических задач и координации межфакультетской подготовки по smart-технологиям была создана и успешно функционирует кафедра искусственного интеллекта и Big Data факультета информационных технологий КазНУ имени аль-Фараби. Лабораторный практикум по изучению межмашинного взаимодействия, компьютерных промышленных сетей, сети микроконтроллеров, средств связи по радио сетям в разных протоколах организуется в новой лаборатории «Интернета вещей» (рисунок 4).

Кроме того, для изучения современных подходов в создании и проектировании значимых автоматизированных систем управления закуплены 12 микропроцессорных

наборов AVR с соответствующей Си-подобной средой программирования элементов ИИ (рисунок 5).

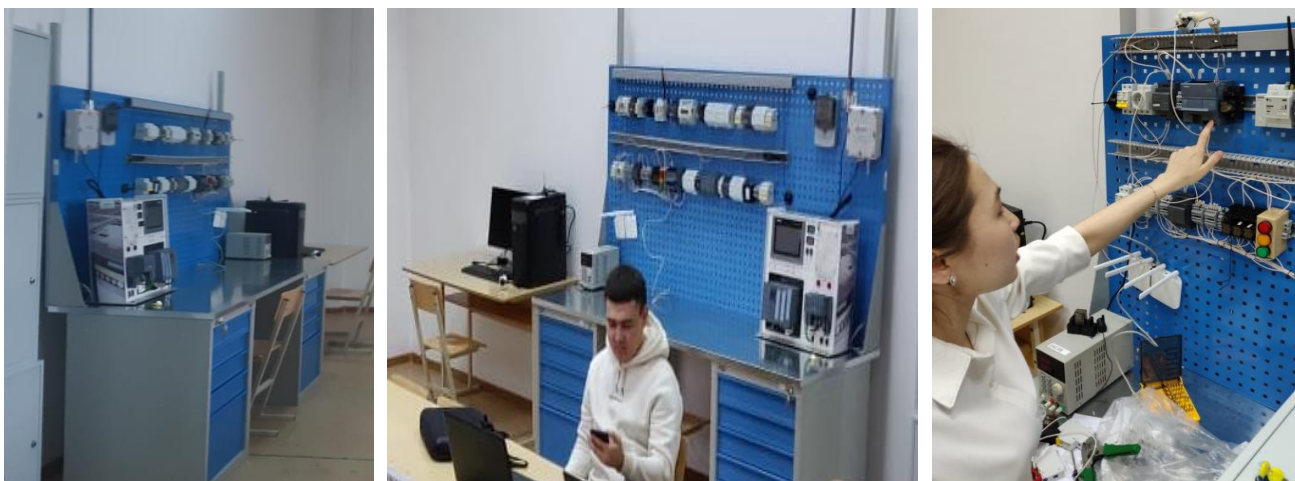

Рисунок 4 – Магистранты первого курса кафедры выполняют проектные задания в лаборатории «Интернета вещей»

Микроконтроллерные комплекты AVR популярны в робототехнике и бытовом IoT. Доступность и дешевизна сенсоров и актуаторов данного микроконтроллерного комплекта привела к возникновению массовой и очень популярной в социальной среде среди учащейся молодежи по научно-технической минироботизации и IoT [5].

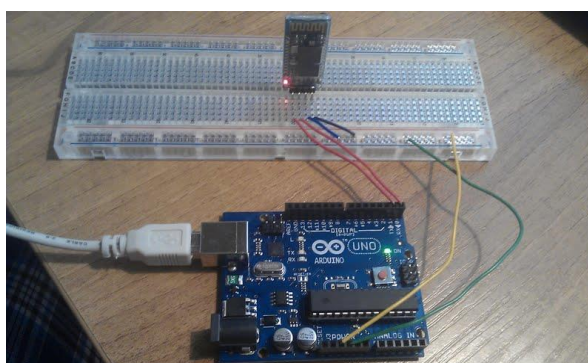

Рисунок 5 – Микроконтроллерный интерфейс на базе микроконтрллера Arduino UNO с сетевым микрочипом ESP32 на монтажной плате

Таким образом, на данный момент линейка микропроцессорного и сетевого оборудования, имеющегося на кафедре искусственного интеллекта и Big Data КазНУ им. аль-Фараби, позволяет организовать учебно-лабораторный практикум на трех уровнях:

- общеобразовательная дисциплина по смарт-технологиям на симуляторах от датчиков до сетевых приложений на всех факультатах университета;
- промышленные ИСУ и IoT для предприятий РК с возможностями удаленного управления технологическими процессами через интернет;
- промышленные комплексные многоуровневые ИСУ технологическими процессами со сбором данных через Ethernet на OPC-сервере с подключением по локальным сетям всех технологических параметров на графические интерфейсы

SCADA-системы с возможностью отображения социально значимой информации на сайтах интернета в режиме онлайн.

Решение вышеперечисленных образовательных задач требует быстрой реализации ряда кадровых, учебно-организационных мероприятий. Кафедра за короткий срок переподготовила преподавателей на курсах повышения квалификации в Санкт-Петербургском политехническом университете, Саратовском техническом университете имени Ю. Гагарина, Новосибирском техническом университете на базовом и продвинутом тренингах по микроконтроллерам SIMATIC S7-300, датчикам и приводам фирмы Festo в центре Didactic Festo г. Алматы, на пилотной установке SIMATIC S7-300 со SCADA-системой на базе WinCC ACU ТП Соколовско-Сарбайского ГОК в ТОО «Системотехника». Для чтения лекций по IoT привлечены известные зарубежные специалисты по автоматизации из вузов-партнеров, фирмы AMD, профессора ведущих российских технических университетов по нечеткой логике, ситуационному моделированию и системам беспроводной связи LoRaWAN.

Для оптимизации учебного процесса в рамках имеющихся базовых, профилирующих и элективных дисциплин бакалавриата, магистратуры и докторантуры кафедры предлагается повышение роли дисциплин общетеоретического характера. Для этого в учебных программах магистратуры рассматриваются следующие вопросы:

- линейные, инвариантные во времени системы и базовые сведения по теории этих систем;
- построение моделей динамических систем;
- одноконтурные системы с обратной связью;
- методы пространства состояний, конечные автоматы;
- программные пакеты Simulink и LabView, предназначенные для анализа, синтеза и быстрого проектирования систем регулирования (Rapid-Control-Prototyping);
- приборное оснащение систем автоматизации (включая системы программируемого управления);
- измерительные и исполнительные элементы.

В 2020 г. на кафедре искусственного интеллекта и Big Data по направлению подготовки «Инженерия и инженерное дело» проводится подготовка специалистов по следующим образовательным программам:

- «6B07113 – Интеллектуальные системы управления» (бакалавриат).
- «7M07128 – Интеллектуальные системы управления» (магистратура).
- «7M07115 – Машинное обучение и анализ данных» (магистратура).
- «7M07113 – Бизнес аналитика и Big Data» (магистратура).
- «8D07116 – Интеллектуальные системы управления» (PhD докторантура).
- «8D06114 – Искусственный интеллект в медицине» (PhD докторантура).

В дисциплинах, связанных с практическими приложениями, рассматриваются машинно-ориентированные языки программирования Ассемблер, языки программирования АСУ ТП STL, LAD, FBD, объектно-ориентированные языки программирования частично переориентированы на решение ряда практически важных задач на симуляторе SCADA-системы WinCC [6].

Магистранты по направлению «ИСУ» применяют при проектировании технические и программные средства моделирования и проектирования систем управления как Hardware-in-the-Loop-Simulation и Software-in-the-Loop-Simulation,

которые широко применяются в разных отраслях промышленности, для изготовления используется 3-хмерное моделирование и литье нестандартных корпусов и деталей на 3D принтере.

Сферы профессиональной деятельности будущих специалистов по направлению «ИСУ» будут включать проектирование, внедрение и использование современных интеллектуализированных коллективных беспроводных прототипов роботов, приставок, датчиков и устройств (так называемых устройств Интернета вещей – IoT) в промышленности и быту; разработка, сопровождение программного обеспечения для IoT устройств, управление и интеллектуализация существующих автоматизированных технологических процессов в индустрии, малом и среднем бизнесе, бизнес анализ маркетинговых и технологических данных на локальных и облачных серверах фирм с целью оптимизации бизнес процессов, применение облачных вычислений для анализа Big Data для крупных бизнес центров.

В заключение отметим, что организация практики по проектно-прототипной методике обучения ИСУ и IoT для смежных специальностей направления подготовки «Инженерия и инженерное дело» является особенной важной межвузовской задачей, это требует создания научных группы для магистерских программ.

Для развития научно-технического творчества в области IoT автоматизации на базе лаборатории «Интернета вещей» факультета информационных технологий открыто научно-техническое студенческое конструкторское бюро для старшекласников РФМШ и студентов младших курсов по инновационным задачам IoT устройств.

Курсовые проекты и диссертации магистрантов ориентированы на решение практически важных задач по ИСУ освещения, вентиляции и отоплению гражданских и производственных зданий, созданию «умных» перекрестков, освещения и полива минитеплиц и газонов. Все эти задачи решаются в версиях IoT устройства.

Для меры укрепления связей с предприятиями индустриально-инновационной дорожной карты на кафедре будет осуществляться подготовка инженерных кадров по межотраслевому промышленному IoT. Это позволит иметь обратную связь с производством и совместно взаимно выгодно выполнять научно-технические проекты по современным ИСУ в IoT.

Литература:

1 Зараменских Е. П. Интернет вещей. Исследования и область применения / Е.П. Зараменских, И.Е. Артемьев. – М.: ИНФРА-М, 2016. – 188 с.

2 Грингард, Сэмюэл Интернет вещей: Будущее уже здесь / Сэмюэл Грингард. – М.: Альпина Диджитал, 2015. – 261 с.

3 Хостинг веб-страницы с помощью ESP32 и SD-карты. URL:http://digitrode.ru/computing-devices/mcu_cpu/2565-hosting-veb-stranicy-s-pomoschyu-esp32-i-sd-karty.html

4 Интернет вещей – мир будущего для людей или для роботов. URL:<https://volti.ru/internet-of-things/>

5 Муромцев Д.И., Шматков В.Н. «Интернет Вещей: Введение в программирование на Arduino» – СПб: Университет ИТМО, 2018. – 36 с.

6 Практические вопросы по применению периферийных устройств и программированию микроконтроллеров. URL: <https://microkontroller.ru/tag/internet-veshhej/>

М.Е.МАНСУРОВА, А.ТУРСЫНОВА, Ф.Р.ГУСМАНОВА
ВОПРОСЫ ОЦЕНКИ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В РАМКАХ
НЕФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Люди постоянно учатся везде и во все времена. Не проходит ни одного дня, который не привел бы к дополнительным навыкам, знаниям и/или компетенциям для всех людей. Для людей вне системы начального образования и профессиональной подготовки, в частности взрослых, весьма вероятно, что это обучение, происходящее дома, на рабочем месте или в другом месте, является гораздо более важным, актуальным и значимым, чем тот вид обучения, который происходит в формальных условиях. Однако обучение, которое происходит за пределами формальной системы обучения, недостаточно хорошо понимается, становится видимым или, возможно, как следствие, должным образом оценивается.

Формальное обучение всегда организовано и структурировано и имеет цели обучения. С точки зрения обучающегося, это всегда преднамеренно: то есть явная цель обучающегося-получить знания, навыки и/или компетенции. Типичными примерами являются обучение в рамках системы начального образования и профессиональной подготовки или обучение на рабочем месте, организованное работодателем. Можно также говорить о формальном образовании и/или обучении или, точнее говоря, образовании и/или обучении в формальной обстановке. Это определение довольно условно.

Неформальное обучение никогда не организуется, не имеет определенной цели с точки зрения результатов обучения и никогда не является преднамеренным с точки зрения учащегося. Часто это называют обучением на опыте или просто опытом. Идея состоит в том, что простой факт существования постоянно подвергает индивида ситуациям обучения, например, на работе, дома или в свободное время.

Преимущество промежуточной концепции заключается в том, что такое обучение может происходить по инициативе индивида, но также и как побочный продукт более организованной деятельности, независимо от того, имеет ли сама деятельность цели обучения. В некоторых странах весь сектор обучения взрослых подпадает под неформальное обучение; в других большая часть обучения взрослых является формальным. Таким образом, неформальное обучение обеспечивает некоторую гибкость между формальным и неформальным обучением, которое должно быть строго определено, чтобы быть оперативным, будучи взаимоисключающим и избегая дублирования.

Ключом к разработке неформального опыта для поддержки обучения является четкое формулирование целей конкретного опыта. То есть чему участники должны научиться на собственном опыте? Процесс проектирования должен включать в себя четкие решения о том, какие результаты представляют основной интерес и для какой аудитории. Основной целью оценки предшествующего обучения в педагогическом образовании является повышение эффективности программ педагогического образования. Эта эффективность достигается за счет повышения доступности и гибкости формальных учебных программ, а также содействия участию в процессах обучения на протяжении всей жизни путем предоставления учителям возможность

записаться на учебные программы в соответствии с индивидуальными учебными планами. Второстепенными целями являются:

- избегать двойного обучения;
- согласовывать выбор учебной программы с индивидуальными потребностями в обучении;
- снижать затраты на обучение;
- оценивать соответствующую ценность предыдущего обучения на основе опыта;
- повышать самооценку и уверенность в себе преподавателей;
- определять, какие знания и навыки необходимо совершенствовать;
- способствовать более позитивному отношению к обучению на рабочем месте, делая акцент скорее на конкретных достижениях, чем учреждение или страна, где они были сделаны.

Хотя неформальные научные учреждения не используют те же инструменты для оценки обучения, что и университеты, например, тесты, оценки и рейтинги групп, исследователи, оценщики и практики, тем не менее, очень заинтересованы в оценке того, как неформальный опыт способствует развитию научных знаний и способностей. Природа неформальных условий представляет собой уникальный набор проблем в этой области, и эта область борется с теоретическими, техническими и практическими аспектами измерения обучения. Особенности неформальной среды обучения очень затрудняют разработку практических, ориентированных на фактические данные способов оценки результатов обучения. Важно рассмотреть обоснование оценки обучения в неформальных условиях обучения естественным наукам. Еще одна особенность неформальной научной среды обучения, которая создает проблемы для оценки, заключается в том, что опыт не может быть полностью предписан или предопределен. Скорее, окружающая среда ориентирована на студента, поэтому многое из того, что происходит, возникает в ходе деятельности. Поскольку каждый посетитель, участник или член аудитории ищет свой собственный уникальный опыт, чрезвычайно трудно установить единообразное вмешательство или деятельность, которая преуспела бы в оценке общего воздействия неформальной научной среды. Часть проблемы также заключается в том, что важно не вмешиваться в уникальный, свободный выбор или самонаправленный опыт, потому что часто именно эта особенность в первую очередь вдохновляет на обучение. Таким образом, задача состоит в том, как документировать происходящее обучение, не жертвуя при этом свободой и спонтанностью, которые являются неотъемлемой частью опыта. Совместные и социальные аспекты, присущие многим неформальным переживаниям, также создают проблему для оценки обучения. «Делать хорошо» в неформальной обстановке часто означает действовать в согласии с другими и достигать результатов в процессе. Таким образом, оценки, которые фокусируются только на результатах деятельности индивида, могут «недооценивать» обучение, поскольку они не учитывают материальные и человеческие ресурсы в окружающей среде, хотя использование таких ресурсов является отличительной чертой компетентного, адаптивного поведения. На самом деле определение результатов и целевых аудиторий для неформального научного опыта обучения может быть самой сложной задачей в процессе оценки, поскольку это требует глубокого понимания цели и различных способов, которыми неформальный

опыт может быть связан с прошлым и будущим опытом обучения. При разработке оценок, подходящих для изучения естественных наук в неформальной среде, следует руководствоваться тремя критериями.

Во-первых, оценки должны учитывать диапазон возможностей, которые имеют в виду проектировщики, включая не только когнитивные результаты, но и поведенческие и социальные результаты.

Во-вторых, оценки должны соответствовать тому виду опыта участников, который делает неформальную среду обучения привлекательной.

В-третьих, оценки должны быть валидными, то есть они должны измерять то, что они намереваются измерить (построить валидность), и согласовываться с возможностями для обучения, которые присутствуют в окружающей среде (часто называемой экологической валидностью).

Короче говоря, оценочные меры должны охватывать как можно большую часть широты обучения, которую может испытать разумная аудитория, должны согласовываться с характером опыта обучения и должны каким-то верным образом отражать фактическое обучение. Сделать это непросто. неформальное обучение представляет собой богатый источник человеческого капитала. Политика, которая признает это, может играть значительную роль в согласованной системе обучения на протяжении всей жизни, и нынешняя практика может быть улучшена, чтобы сделать знания и компетенции, приобретаемые людьми вне формального образования, более заметными. Знание компетенций, приобретенных людьми в ходе неформального обучения, непосредственно фокусируется на результатах обучения, а также обеспечивает ступеньку к дальнейшему формальному образованию или квалификации, которые имеют ценность на рынке труда.

Оценка – это процесс «измерения» достижений учащихся. Как таковой, он использует различные измерительные методы или инструменты. В тематических исследованиях оценка используется в четырех различных функциях для:

- подтверждение достижения учащимся результатов обучения в соответствии с заданными результатами обучения и компетенциями;
- определить, какие дополнительные знания должны быть разработаны и подтверждены для достижения определенных результатов обучения и компетенций;
- измерьте, что такое новое личностное обучение, не определенное заранее утверждениями о требуемом обучении, по сути, было достигнуто;
- подтверждать достижения в обучении, определенные индивидом для его личного профессионального развития.

Оценка подчиняется как общим, так и конкретным принципам, связанным с конкретной практикой и формами оценки.

Оценка неформального типа обучения чрезвычайно сложна. Трудности в оценке неформального обучения связаны не с отсутствием доказательств, а с тем, что неформальные учебные заведения задают неправильные вопросы. Они предлагают рассматривать неформальное обучение как метод улучшения процесса обучения и способности учебного заведения преподавать. Например, заслуживающие доверия подходы и системы для выявления и подтверждения неформального обучения повышают достоверность сделанных оценок. Там, где обоснованность оценки может быть поставлена под сомнение, уверенность и доверие к процессу, процедурам и критериям валидации эмпирического обучения ставятся под сомнение. Такие процессы, процедуры и критерии должны быть «справедливыми, прозрачными и подкрепленными механизмами обеспечения качества». Далее, процесс оценки должен

быть беспристрастным и должны быть созданы механизмы, позволяющие избежать любого конфликта интересов. Наконец, профессиональная компетентность тех, кто проводит оценку, также должна быть гарантирована.

В целом, существует три номинальные формы оценки: диагностическая, формирующая и суммирующая. Хотя каждая из них может быть использована в качестве исключительной функции, часто бывает так, что две (иногда все три) могут присутствовать в любой одной оценке.

Диагностическая оценка

Диагностическая оценка позволяет судить о том, присутствует или отсутствует конкретное обучение (навыки, знания или компетентность). Диагностическая оценка – это не просто «поиск неисправностей». Это важная первая оценка, которая может дать человеку полезную информацию как средство направления развития. Диагностическая оценка может выявить как сильные стороны, так и слабые. В какой-то степени любая заявка на признание неформального обучения включала заявитель и, возможно, другие лица, участвующие в диагностической оценке. Диагностическая оценка проводится везде, где человек призван провести самоанализ или самооценку. Такой самооценке может помочь предоставление наставника / консультанта / руководства, позволяющего сначала выявить предшествующее обучение, а затем провести оценку обучения для определения потребностей личностного развития.

Формирующая оценка

Формирующая оценка предназначена в первую очередь для мониторинга прогресса обучения индивида и обеспечения обратной связи. Обратная связь необходима для улучшения обучения и повышения производительности. Взаимодействие с такой обратной связью может обеспечить важную основу для обсуждения между учеником и преподавателем. Такая практика явно выражена во многих тематических исследованиях. Оценка может выполнять двойную функцию диагностики и формирования. Диагностическая оценка может указывать, например, на то, что чего-то «не хватает» и на то, как можно развить этот недостающий навык или знание.

Итоговая оценка

Итоговая оценка дает общее суждение в конце данного процесса (например, курса, задания). Итоговая оценка определяет, продемонстрировал ли учащийся необходимые знания, навыки и компетенции. Это вынесенное суждение, либо, например, во всех случаях, связанных с представлением портфолио. Итоговая оценка также может быть формирующей в тех случаях, когда первая заявка заявителя на портфолио не была принята. Обратная связь может указывать на то, что еще предстоит решить, чтобы добиться успеха позже.

Несколько вопросов ставят под сомнение общую достоверность оценок. Первый, вопрос справедливости, обычно ставят под сомнение обоснованность и надежность оценки. Надлежащая практика отвечает на вопросы: измеряет ли принятая форма оценки то, что она предполагает? И является ли какая-либо форма оценки последовательной от одного случая к другому? Тематические исследования показывают, что оценка может включать в себя более одной формы демонстрации обучения (например, портфолио и интервью, портфолио и практическое обучение) для обеспечения достоверного охвата целевых критериев или результатов.

Вопрос о надежности оценки также ставит под сомнение надежность оценщиков. Оценщики должны соответствовать определенным требованиям, которые могут быть по-разному описаны как:

- экспертные знания по предмету и программам или учебным планам;
- опытные преподаватели /тренеры и репетиторы;
- диапазон (определенных) знаний, опыта и компетенций;
- сертифицированный тренер или преподаватель, обучающей по соответствующей программе.

В целом, передовая практика направлена на обеспечение того, чтобы оценщики были компетентны проводить необходимые оценки. В большинстве случаев, когда предварительное обучение оценивается, например, путем подачи портфолио или разработки и завершения проекта, для оказания помощи и руководства учащимся назначается личный репетитор. В таких случаях тьютор участвует в создании формирующей оценки. Однако для того, чтобы итоговая оценка была беспристрастной, передовая практика предполагает, что в ней должны участвовать лица, помимо личного наставника. Введение группы экспертов или внешнего представителя обеспечивает большую беспристрастность оценки.

Н.Қ. МӘТБЕК **ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БІЛІМ** **БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ РӨЛІ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада инновациялық бағалау құралдарының түрлеріне тоқталып, білім сапасын арттырудағы маңызын ашып көрсетеді. Бағалаудың мағыналары, негізгі қағидалары мен ерекшеліктеріне талдау жасайды. Бағалаудың жаңа тәсілдерін тандау жолдары мен олардың артықшылықтарын негіздейді.

Түйін сөздер: бағалау құралдары, инновация, тестілеу, баға.

XXI ғасыр бүкіл әлемнің, сонымен қатар еліміздің жоғары мектептерінде бірқатар өзгеріске алып келді. Дәстүрлі білім беру жүйесінде оқу мазмұнын құрастыруға мән берілсе, қазіргі заман талабына сәйкес оқу нәтижелерін анықтау өзекті мәселеге айналды. Атап айтқанда, «бұрынғы тар мағынадағы «біліктілік» термині енді «құзырлылық» ұғымымен алмастырылған. Ал бұл дегеніңіз студенттің кең ауқымды контекст аумағында (рухани-моральдік, философиялық, әлеуметтік, экономикалық, саяси т.б) оқып-үйреніп, өмірдің көлденең тартқан қандай да болмасын проблемаларын шешуге құзырлы болуы керек дегенді білдіреді. Мәселе «өмір бойы азық боларлықтай білім беру» идеясының енді «өмір бойы өздігімен үйрену» ұстанымына өзгеруінде болып отыр» [1, бб.]. Осыған орай білім беру үдерісінің мақсаты білім алушыны адам болуға баулу, дүниеге өзіндік көзқарасы бар, сыни ойлай алатын, адам болып қалыптастыру.

Қазіргі уақытта аралық бақылауды, емтиханды білім алушылардан сұрақтарға ауызша жауап алу немесе тест түрінде қабылдау жеткіліксіз, бұл бағалаудың мазмұны мен ерекшеліктерін айқындамайды. Жоғары оқу орындарында білім алушылардың білім сапасын айқындау үшін студенттердің қандай білік, дағды, құзырлықтарды меңгергенін, яғни оқу үдерісінің нақты нәтижелерін бағалау қажет.

Туындап отырған қашықтан оқу жағдайында интернет, оқулық, ғылыми әдебиеттер мен баспасөз материалдарынан қажетті материалды таңдап ала білуі, өз бетінше жұмыс жасай алуы, талқыланып отырған мәселе бойынша өзіндік ой-пікірі, түсінігі болуы, өз тұжырымын өзгелерге жеткізуі, дәлелдер келтіруі және қорғай білуі қажет. Қасындағылардың пікірін тыңдап, санаса білуі, басқалармен сыйласа білуі, бірлесіп жұптық, топтық жұмыстар атқара алуы, жалпы адами құндылықтарды меңгеруі, сондай-ақ өз білімінің деңгейін шамалап, әрдайым дамытып отыруы, үздіксіз білім алу дағдыларын дамытып отыруы маңызды. Бағалау барысында білім алушылардың осындай құзырлықтары ескеріледі.

С.Мирсейітова «бағалау» терминінің ағылшын тіліндегі үш мағынасын келтіреді:

1. Бағалау (Evaluation). Мұнда бағалау талдау ретінде қарастырылады.
2. Мониторинг (Assessment). Бағалау құрал ретінде танылады.
3. Баға (Grade немесе Mark). Бағалау сандық (мөлшерлік) құрал ретінде қарастырылады [2, 58-59б.].

Бағалау адамның өзін қоршаған әлеммен, басқа адамдармен, қоғаммен қарым-қатынасы үшін қажет. Сабақта білім алушылардың талдау және бағалау дағдыларын қалыптастыру құралдарының бірі бағалау құралы болып табылады.

Педагогикадағы бағалау құралы – білім беру бағдарламасына, мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес жасалған бағалау әрекеттерін жүргізудің әдістемелік және техникалық құралдарының жиынтығы. Осы мағынада бағалау құралы технологияларды, әдістерді, формалары, оқыту тәсілдерін қамтиды.

Сөздің тар мағынасында бағалау құралдары бұлар бағалауды жүзеге асыратын арнайы құжаттар, яғни тестілер, сауалнамалар, өзін-өзі бақылау парақтары т.б.

Бағалау – тұрақты үдеріс. Білім алушының іс-әрекетінің нәтижелері мен олардың қалыптасу үдерісін бағаның көмегімен анықтауға болғанымен, жеке қасиеттеріне баға қоя алмаймыз. Білім алушының өзінің білімі мен дағдыларының деңгейін түсінуі мен дұрыс бағалауы және өз ұстанымын қалай жақсартуға болатынын түсінуі өте маңызды.

Бағалау білік пен білік санаттарына және жетістік деңгейлерінің сипаттамаларына негізделуі керек. Білім алушылардың ынтасын арттыру үшін бағалау әртүрлі болуы керек, жүйелі түрде беріліп, студенттерге білім мен дағдылардың барлық шеңберін жүзеге асыруға мүмкіндік беруі керек. Әрине, бағалау тәсілдері барлық білім алушылар үшін әділетті болуы керек.

Бағалаудың маңызды міндеттерінің бірі – бағалау әр оқушының білім жетістіктерін дамытуға және жақсартуға ықпал етуі керек. Бағалау арқылы оқытушы білім алушылардың өзін-өзі тәрбиелеу қабілетін және үдерістер мен оқу нәтижелерін өзін-өзі бағалау, нақта тапсырмаларды тұжырымдау қабілетін оңай дамыта алады. Білім алушының жетістіктерін бағалаудың маңызды сәті оқытушы бағалау іс-әрекетінде білім алушылардың жетістіктерін растайтын және көрсететін жұмыстарын қолдануы керек.

Бағалаудың маңыздылық, дәлдік (адекваттық), объективтік (дәлелділік), оқудың ажырамас бөлігі, жариялылық, қарапайымдылық сияқты қағидаларына сүйене отырып, маңызды нәтижелерді бағалауға, бағалаудың дәл құралын және нақты талаптарын таңдап алуға, бұл талаптарды қолдануға үйретуге, бағалаудың талаптары мен тәсілдерін білім алушылармен бірге белгілеп, алдын ала хабарлауға және бағалау үдерісі мен құралдарының мейлінше ыңғайлы, қарапайым болуына өз сабағымызда мән беруді мақсат етеміз. Мысалы, білім алушылардың сабаққа қатысуын,

тапсырмаларды уақтылы, жауапкершілікпен орындауын, тақырыптағы маңызды мәселеге назар аударып, өзіндік ой-пікір білдіріп, қорытынды тұжырым жасай алуына да мән береміз.

Жоғары оқу орындарының оқу үдерісінде кеңінен қолданылып жүрген білім алушыларды бағалаудың негізгі құралдары ретінде: тестілеу, бақылау, сауалнама, есеп беру, интервью, портфолио, жазбаша жұмыстар және өзін-өзі мен топ жұмысын бағалауды атауымызға болады.

Тестілеу әдісі білім алушылардың білім деңгейін анықтау құралы ретінде 90 жылдардан бастап енгізілді. Нақты ғылымдарға қарағанда гуманитарлық пәндерде, шығармашылық жұмысты қажет ететін мамандықтарда тестілеу әдісін қолдану жөнінде сын пікірлер де айтылып жүр. Біз өз тәжірибемізде келтірілген жауаптарының ішінде бірнешеуі дұрыс болып келетін жабық тест сұрақтарын дайындауды үйрету мақсатында магистрлерге тапсырма бердік.

«Жабық тест тапсырмаларын құрастырғанда келесідей шарттарды қадалаған орынды:

1. Тапсырмаларды сұрақ түрінде келтірмей, хабарлы сөйлем формасында беру керек.

2. Тапсырмалар 7-8 сөзден тұратын мағынасы нақтылы әрі түсінікті жай сөйлем ретінде құрастырылуы керек.

3. Тапсырмаларды бұйрық рай етістіктерін қолданбай («табыңыз/дар», «анықтаңыз/дар», «атаңыз/дар» секілді), тұйық етістіктердің көмегімен құрастыру керек: «табу керек», «анықтау қажет», «атау керек».

4. Барлық жауаптардың ұзындығы біркелкі болуы керек.

5. Бір тест жиынтығында келтірілген тапсырмалардың күрделілігі (оңай, орташа, қиын) тең болып, оларды күрделілігінің өсуіне қарай орналастыру керек.

6. Тест жиынтығын орындауға жұмсалатын уақыт мөлшерін көрсету керек». [1, 137б.].

Қазіргі заманғы білім сапасы деп білім алушының орта және жоғары мектепте алған білімін өмірде кездесетін түрлі жағдайларда туындаған мәселелерді шешуге қажетті құзыреттіліктерді қалыптастыратын білім беру нәтижесіне қол жеткізуді айтамыз.

Әдебиеттер:

1 Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Оқу құралы. – Алматы, 2009. – 263 б.

2 Мирсеитова С. Словарь RWCT. – Алматы: Верена, 2005. – 144 с.

S.A. METTIBAYEVA, A.A. TURGENBAY
THE SYSTEM OF CRITERIA BASED ASSESSMENT OF STUDENTS’
ACADEMIC ACHIEVEMENTS: MODERN TECHNOLOGIES FOR
ASSESSING STUDENTS ACADEMIC ACHIEVEMENTS

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article deals with the topical issues of the theory and practice of assessing students educational achievements in the light of the adoption of educational standards based on the competence approach. It is intended for students and undergraduates of the universities, and is also addressed to university teachers and anyone who is interested in the problem of monitoring the

quality of education and wants to master such modern technologies for evaluating students educational achievements as testing, portfolio, rating system, case technology, project activities, scaffolding.

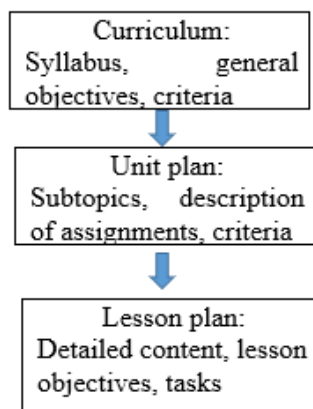
Key words: competence, educational achievements, scaffolding.

At the moment, education in the Republic of Kazakhstan is undergoing a number of changes, including in the teaching methodology and in the competence approach to assessing student achievements. The fact is that the old methods are aimed at revealing the degree of memorization of the material, and in the world today it is much more important to be able to analyze, synthesize, promote innovations, and therefore completely new skills are important for students. We want the student to study independently, build plans, and most importantly, be able to evaluate themselves. The effectiveness of the educational process at university largely depends on the teacher's knowledge of modern technologies for monitoring and evaluating the quality of students academic achievements. Today, many things in the world are done according to criteria, it is not enough to say "good" or "bad", it is important to accurately name what matches or does not match one or another criteria.

In a criterion-based assessment, a student's performance is assessed according to a set of predefined assessment criteria. The system of criteria is open and known in advance to all participants of the educational process. At the same time, the assessment is structured in such a way that the students themselves can be involved in the control evaluation activity, acquiring self-assessment skills. Each student will understand what and why it is necessary to perform for their development and, together with the teacher, analyze and adjust their further work.

All participants are aware of the assessment criteria at the beginning of the school year. In this regard, it is necessary to understand the expected results, training programs, syllabuses.

Teacher work planning for a clear assessment of students' achievements:

The term "rating" is a foreign language and in English (rating-to rate) means a cumulative assessment or an assessment that takes into account the previous one. In pedagogy, a rating is an individual total indicator of the level of a student's academic achievements and his / her attitude to the learning process, which is established at each stage of training. The rating can be calculated for each discipline, for all disciplines in a quarter or semester, in an academic year, and the final index of the student for the entire period of study can also be derived.

The rating system is:

- cumulative assessment system that reflects students' academic performance, their creative potential, psychological and pedagogical characteristics;
- integral assessment of all types of student activities;

- quantitative characteristics of the quality of educational work, expressed in points and aimed at stimulating the rhythmic, interested, active work of the student;
- a numerical value expressed in points, and integrally characterizes the student's academic performance in one or more subjects during a certain period of study (quarter, half-year, year, etc.).

The purpose of the rating system in the educational process is to create conditions for individualization of the learning process, activation of educational and cognitive activity of students, motivation of their independence by means of timely and systematic evaluation of the results of their work in accordance with real achievements.

In this regard, the main principles of the rating system for accounting for students' academic achievements are

- the principle of individualization of the learning process, which provides for the transfer of the center of gravity in the study of an academic subject to an independent student's work, which provides each student with the opportunity to plan an individual educational trajectory in the development of the subject, choose the pace of learning, types of educational work, the level of difficulty;

- the principle of continuous monitoring of the learning process, which involves systematic attendance of classes by students, timely completion of tasks provided for in the schedule of the educational process, conducting mandatory control measures – boundary sections, as well as providing the student with the opportunity at any time;

- get information about your academic achievements, expressed in rating points for each type of academic work, and make a forecast of the final rating for the subject;

- the principle of democratization of the learning process, which regulates the absolute "transparency", the openness of the rating system. Its implementation is achieved by the publicity of the results of all control procedures, the presentation of uniform requirements for all students. The main thing is that these requirements (rules for scoring points, calculating the overall rating, deadlines for reporting, etc.) are clear to students.

The rating system of knowledge assessment works especially well in higher education, as well as in middle and upper secondary school, when students begin to consider the learning process as a way of self-expression.

The role of the rating system for the student is shown in the fact that its use allows him to:

- independently plan your educational activities on the subject;
- choose the types of training tasks for the subject, taking into account your own needs, interests and opportunities;

- manage your own time on the basis of the developed individual schedule for the development of an academic subject;

- regularly receive information about your academic performance, compare it with the level of performance of other students;

- see the dynamics of your academic performance in the subject;

- predict the final grade for the subject;

- be eligible for the promotion of successful training has been identified bonuses (incentive points) for high-quality and timely completion of a certain task, exemption from mid-term or interim reporting.

The role of the rating system for the teacher is shown in the fact that its use allows him to:

- rationally plan the learning process in your subject;

- make timely adjustments to the organization of the educational process based on the results of the current rating control;
- improve discipline in the classroom by making students more focused on their studies;
- encourage students to do independent (extracurricular) work on the subject;
- comprehensively and objectively evaluate the performance of each student of a certain educational assignment;
- to differentiate the significance of the grades received by students for performing various types of educational work (independent work, work in the classroom, current, intermediate and final control);
- accurately and objectively determine the final grade for the discipline, taking into account the points of the current academic performance;
- increase the democratization of the learning process;
- it is better to focus on the interests and needs of students, to know and take into account their individual characteristics.

References:

- 1 Foster Reflection of Careers Adviser // The Journal of Association of Graduation. – 2006.
- 2 Hillage J., Pollard Department for Education and Employment.//Research Brief.– 2007. – P.21.
- 3 State Program of the Republic of Kazakhstan – The Development of Science and Technology for 2013-2020 years // Kazakh Education Journal. – 2019. – P.7.
- 4 Toffler Creating a new civilization. – Turner Publishing, 1995.
- 5 Drucker Innovation and Entrepreneurship. – New York, 2017.
- 6 Sieger P. Entrepreneurial intentions and activities. – University of St.Gallen, 2000.
- 7 Van Vaugh The EU innovation. – Agenda, 2009.

А.С. МОЛДАГАЛИЕВА
ЖОО БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ «ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ»
МЕН «ОНЛАЙН ОҚЫТУ» ҰҒЫМЫНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Аталған мақалада автор қашықтықтан оқыту нысанының білім беру жүйесіндегі маңызы мен ерекшеліктеріне тоқталады. Сондай-ақ, «қашықтықтан оқыту» және «онлайн» оқу нысандарына салыстырмалы талдау жүргізілген.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, үздіксіз білім беру, вебинар, онлайн режиміндегі оқыту, офлайн режимдегі оқыту, электронды оқу құралдары

Қашықтықтан оқыту өркениетті әлем елдеріндегі жоғарғы оқу орындарында дәстүрлі түрде өз орнын тауып келген оқыту нысанының бір түрі, ақпарат пен білімнің қатынас аймағы. Қазіргі таңда «қашықтықтан оқыту» нысанының маңыздылығы артуда.

Алдымен «қашықтықтан оқыту» деген ұғымға тоқталатын болсақ, қашықтықтан оқыту – адамның білім алуға және ақпарат алуға деген құқықтарын іске асыратын үздіксіз білім беру жүйесі нысандарының бірі ретінде мамандардың негізгі қызметін атқара жүріп білімін, біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту білім сапасына әсер етпейді, білім алушылардың босаңсуына да жол бермейді,

өйткені қазіргі заманғы технологиялар оқу үрдісінің барлық кезеңдерін қашықтық форматқа көшіруге, сондай-ақ, оқу үрдісін жалғастыруға мүмкіншілік туғызып отыр.

Қашықтан оқыту формасы бүгінде уақыт және кеңістік белдеулерінен тәуелсіз, көпшіліктің өз бетінше үздіксіз жалпы білім алу жүйесін, өзара ақпарат алмасуын қалыптастырады және жүзеге асырады. Одан басқа, қашықтан оқыту жүйесі әлеуметтік жағдайына қарамастан және еліміз бен шет елдің кез-келген ауданында тұрса да адамның білім және ақпарат алу құқығын қамтамасыз етеді. Ел азаматының білім алу құқығын қамтамасыз етуде және қоғам қажеттілігін өтеуде тек осы жүйе мейілінше икемді әрі тиімді. Жоғарыда айтылған факторларға сүйеніп айтқанда, мамандарды дайындау мен олардың жоғары квалификациялық деңгейін ұстап тұруда қашықтан оқыту ХХІ ғасырдағы ең әсерлі жүйе болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2020 жылдың 16-наурызынан бастап Қазақстан Республикасы халқының қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында елімізде төтенше жағдай енгізген болатын. Жоғарғы оқу орындары мен барлық білім беру ұйымдары Covid-19 жұқпалы дерттің таралу қаупіне байланысты жарияланған төтенше жағдайда өз жұмыстарын тоқтатып, білім алушыларды қашықтықтан оқытуға кірісті [1].

Осы орайда Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрондық), оффлайн (асинхрондық) және кең таралған үшінші түрі – вебинар.

Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта оқытушы экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру формасы.

Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен (электрондық пошта) мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтасыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың формасы.

Вебинар дегеніміз – интернет желілерінің көмегімен семинарлар мен тренингер өткізу формасы.

Қашықтықтан оқыту – бұл әдеттегі күндіз немесе сырттай оқудан көп айырмашылығы бар оқытудың жаңа, арнайы формасы. Ол оқушы мен мұғалімнің, оқушылардың өзара қарым-қатынасының өзгеше формасын, өзгеше оқу құралы мен әдістемені, оқытуды ұйымдастырудың өзгеше түрін ұсынады. Сонымен қатар оның құрамы кез-келген оқыту формасында, кез-келген оқыту жүйесінде бар компоненттерден, оқытудың барлық түрінде, әлеуметтік қажеттілікті өтейтін мақсаттардан; оқу орнының түріне қарай қолданыстағы программаларды қамтитын мазмұннан; әдістемелерден, ұйымдастыру формасынан, оқу құралдарынан тұрады.

Сырттай оқу мен қашықтан оқуды шатастырмау керек. Олардың басты айырмашылығы қашықтан оқытуда жүйелі әрі әсерлі интерактивтік оқыту қамтамасыз етіледі. Қашықтан оқытуды оқудың жаңа бір формасы деп, тиісінше қашықтан білім беруді (оқыту нәтижесі сияқты жүйені де, процестің өзін де) білім берудің жаңа формасы деп қарастыру керек. Әрине, оны басқа оқу жүйелерінің жетілдірілген түрі деп қарауға болмас. Қашықтан оқыту да күндізгі оқытудағыдай мазмұн мен мақсаттар негізінде құрылады. Бірақ, интернеттің ақпараттық ортасының және оның қызметінің мүмкіндіктеріне байланысты, қашықтан білім беруді жүзеге асыру ерекше болады [2].

Қашықтықтан оқу бұл көбінесе сырттай оқу формасымен байланысты, бірақ ол мүлде өзгеше тұжырымдаманы білдіреді. Қашықтықтан оқыту – білім беру процесінде компьютерлік және телекоммуникациялық технологияларға негізделген оқытудың дәстүрлі және нақты әдістері, құралдары мен формалары, күндізгі немесе

сырттай болады. Қашықтықтан білім беру орталығында студенттің өзіндік зерттеулері дамыған бағдарлама бойынша жүргізіледі. Жасалған жұмыстар туралы есептер мұғалімнің қарауына уақытылы төлейді.

Онлайн оқыту интернет, білім, компьютерге немесе интернетке қосылған басқа гаджетті пайдаланып білім мен дағдыларды игеру. Бұл форма қашықтан оқыту саласында пайда болды және интернеттің және цифрлық технологиялардың дамуымен оның логикалық жалғасы болды.

Онлайн-білім беру студенттерге білім беру ортасына толығымен енуіне мүмкіндік береді – дәріс оқып тыңдау, тапсырмаларды орындау, мұғалімдермен кеңесу және желіге қосылу арқасында сыныптастармен сөйлесу.

Интернеттегі оқытудың бір семантикалық байланысында «e-learning» сөздері мен сөйлемдері қолданылады. Олар студенттің түрлі форматта білім алу мүмкіндігін көрсетеді: аудио, видео, гиперсілтемелермен мәтін, инфографика, бағдарламалар, ойындар, құралдар мен материалдар, толықтырылған шындық арқылы білім алуға және т.б.

Онлайн оқыту мен қашықтықтан оқытудағы ұқсастықтар мен айырмашылықтары. Негізгі ұқсастық – өз бетінше білім алу, яғни жаңа білім мен дағдыларды алу үдерісі. Аудиториядан тыс және оқытушылармен тікелей байланыста болған бұл үдеріс студенттерден өзін-өзі тану және хабардарлықты арттыруды талап етеді [3, 18].

«Қашықтықтан оқыту» түсінігі оқытушы мен студент арасындағы қашықтықтың бар екенін көрсетеді. «Онлайн-оқыту» тақырыбы Интернет-байланыс арқылы жүреді. Қазіргі уақытта «қашықтықтан оқыту» және «онлайн оқыту» ұғымдары тек қана жасына және пайдалану жиілігінде ерекшеленеді. Қалғандарында олар бірдей болып келеді және келесі қасиеттерге ие:

Жаттығу қарқыны – топтар мен бағдарламаларға қарамастан, өзіңіздің қарқынды материалдарыңызды оқуға болады.

Икемді кесте – күндізгі немесе түнгі кез келген уақытта жұмыс істейді, бұл жұмыспен қамтудың жоғары деңгейі мен уақыт айырмашылығының мәселелерін шешеді.

Ұтқырлық – оқу кезеңінде мұғалімдерден тиімді кері байланыс.

Онлайн курстарға қатысар алдын бірнеше сұрақ қойып нақтылап алу қажет. Егер жауаптар қанағаттандырған болса болса, және жаттығу орындау түсінікті болса, онда сізге сабаққа қатысуға болады [4, 6].

Шетелдік тәжірибеге сүйенсек, қашықтықтан оқытудың тиімділігі – студенттің университетке бармай-ақ, өзіне ыңғайлы жерде отырып, берілген тапсырманы орындай беретіндігі, яғни уақыттың ұтымдылығы, екіншіден, оқу ақысының арзан болатындығы, шалғайдағы шетел жоғары оқу орнын елде жүріп-ақ оқып, диплом алу мүмкіндігінің болуы.

Біз үшін қашықтықтан оқытудың маңыздылығы – білім берудің біртұтас ақпараттық жүйесін құру арқылы студенттердің білім деңгейін көтеру. Сонымен қатар әлемдік ақпарат кеңістігіне жол ашып, оқушылардың ғылыми және шығармашылық ізденістерін арттырып, білікті маман дайындап, оны өз игілігімізге жарата білсек, ұтар тұсымыз да сол болмақ. Бүгінде, информация өңдеу мен халықаралық деңгейде еңбек түрлерін бөлу әлемдік экономиканың ең негізгі ерекшеліктері болып отырған кезде, білім алу кез келген маманның жеке және кәсіби табысының негізгі көзі болып қала береді. Білімнің адамның жұмысқа тұру мен өмір сүру деңгейіне тигізетін әсері бұрынғыға қарағанда анағұрлым күшейе бастады.

Әрине, білімге қойылатын талаптар да өзгеріске ұшырады: әрбір жанның негізгі білімі мен оның тұрақты жаңарып отыруымен қатар қазіргі маман информациялық қорларды табысты пайдаланып, заң және экономика негіздерін де игеруі тиіс. Қазіргі мамандардан шығармашылық тұрғыдан ойлай білуі, соның негізінде шешім қабылдауы және өмір бойы оқып үйренуі талап етіледі.

Функциональдық дайындау тұжырымдамасынан жеке тұлғаны дамыту тұжырымдамасына ауысу. Бұл ауысудың негізі тек приоритеттер ауысуы ғана емес, мұнда мамандарды мемлекеттік тапсырыс бойынша дайындаудан жеке тұлғаның талаптарын қанағаттандыруға көшу жүзеге асырылады. Жаңа тұжырымдама әрбір нақты адамның өз мүмкіндіктерін есепке ала отырып, соны іс жүзінде көрсету мен жетілдіру арқылы білім беруді жекелеп жүргізудің сипат алғанын көрсетеді. Бұл оқушылардың және мұғалімдердің өздерінің әртүрлі жеке мүмкіндіктеріне сәйкес алуан түрлі білім беру бағдарламаларын жасау арқылы іске асырылады. Білім беруді жетілдірудің осы бағытындағы маңызды фактор болып оқушылардың қазіргі және болашақта қолданылатын информациялық коммуникациялық технологияларды (ИКТ) пайдалану арқылы оқуға деген өз ынтасын (мүмкіндігін), өздерінің жеке басының когнитивті іс-әрекет жасауға икемділігін қалыптастыру ісі саналады. Мұғалімдер мен оқушылар жаңа білім игерудің, өзіне қажет әдістердің, жаңа ақпараттық технологиялардың куәгері немесе қатысушысы боларда, дискуссияға қатысарда, тамаша бір әдістеме немесе лабораториялық жұмыс көрерде осы интерактивті теледидардың маңызы зор. Қашықтан бұл формасының мамандар дайындау мен квалификациясын көтеруде маңызы зор, бірақ қазіргі таңда бұл өте қымбат технология болып табылады.

Қашықтан оқыту формасы туралы айтқанда құрамына барынша мүмкін болатын ақпараттың электрондық көздері, виртуалды кітапханалар деректер базасы, консультациялық қызметтер, электронды оқу құралдары, киберсыныптар, т.б. кіретін бірыңғай ақпараттық-білім кеңістігін жасау туралы айту керек, ол жүйеде мұғалім, оқушы және оқушы бар деп түсіну керек. Осыдан шығатыны қашықтан оқыту формасын ұйымастыруда ең бастысы электрондық курстар, қашықтан оқытудың дидактикалық жасалымы, педагог-үйлестірушілерді дайындау болып табылады. Қашықтан оқытуды сырттай оқытуға ұқсатудың қажеті жоқ, себебі бұл жерде мұғаліммен және киберсыныптағы басқа оқушылармен тұрақты байланыс бар, күндізгі оқудың барлық жағы, оқудың ерекше формасы ескеріле отырып қамтылған. Бұдан шығатыны, теориялық талдаулар, эксперименттік тексеру, жауапты ғылыми-зерттеу жұмыстары талап етіледі. Өкінішке орай біздің интернетте көріп жүргендеріміз компакт-дискілердегі электрондық оқулықтар педагогикалық талаптарға жауап бере алмайды. Сол себепті қашықтан оқыту курстарын жасақтаумен және оны әртүрлі базалық, тереңдетілген, қосымша білім беру мақсаттарындағы әдістемелер қолданумен байланысты проблемаларды шешудің мәні зор [5, 11].

Қашықтықтан оқыту түрінің еркіндігі мен икемділігі, географиялық жағдайға қарамайтын, кез-келген тұлғаның білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік тудыратын артықшылығы бар болғанымен, қашықтықтан жұмыс істеу кезінде қатысушылардың бір-бірімен жеке байланысы аз, кейде мүлдем жоқ деп те айтуға болады. Сондықтан мұндай оқыту нысаны коммуникабельділік, сенімділік, командада жұмыс істеу дағдыларын дамыту үшін қолайлы емес. Дегенмен, карантин аяқталып, өз жұмыс орнымызға оралған жағдайда дәстүрлі оқыту түрімен қатар қашықтықтан оқыту түрін де бірге ала жүреміз деген ойдамыз. Себебі жаңа ғасыр

адамзаттан оның кәсіби қызметіндегі барлық өзгерістерді біліп, үнемі білім деңгейін жетілдіріп отыруды қажет етеді.

Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін педагог оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс жүргізу ісін орындау шарт.

Қашықтықтан оқытуды күрделі процесс деп санамауымыз қажет, қазіргі білім беру ресурстарының болуы материалды зерттеуді ұйымдастыруда және оның дамуын бақылауда мұғалімнің міндеттерін жеңілдетуге арналған. Тек дұрыс материалды таңдап, оқушылармен байланысын жоғалтпау өте маңызды, үнемі сізбен бірге екендігіңізді және сабақ беру сіздің ортақ міндетіңіз екенін айқындап отырыңыз.

Қорыта келе айтарым, қашықтықтан оқыту жүйесінің рөлі қазіргі таңда білім саласы үшін өте жоғары, себебі бұл жүйе арқылы мұғалімдеріміз бен оқушыларымыз әлемдік ақпараттармен байланысуға, білімдерін онлайн жалғасыруға, ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпарат кеңістігінде өздерінің білімдерін шындауға зор мүмкіндік алады.

Әдебиеттер:

- 1 ҚР Президенті Қ.К. Тоқаевтың Төтенше жағдайды енгізу туралы Қаулысы. 15.03.2020.
- 2 Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі / Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. – Алматы: АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2013.
- 3 Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы. – 2016. – Б. 18-19.
- 4 Журнал «Мектеп» № 11. – 2014. – Б. 6.
- 5 Журнал «Информатика негіздері» № 1 – 2010. – Б. 11-14.

Ж.К. МУКАЛИЕВ, Ж.М. ЖҰМАТАЕВА **ГОДЕЗИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ** **ИНТЕГРАЦИЯЛАНУЫ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада геодезиялық білім берудің дамуы талданады. Геоинформатиканың басқа ғылымдармен байланысы қарастырылады. Геоинформатикадағы геоақпараттық технологиялардың мәні туралы сөз болады.

Түйін сөздер: білім беру, геоинформатика, геодезиялық білім беру, білім беру технологиялары, білім беруді интеграциялау, ақпараттық технологиялар, ақпараттық ресурстар.

Қазіргі уақытта білім беруде күрделі оң реформалар жүріп жатыр. Біріншіден, бұл үш деңгейлі оқыту жүйесіне көшу, еңбек шығындарын бағалау үшін несиелік бірліктері ұғымын енгізу, оқытудың жаңа стандарттарына көшу және басқа да ресми жаңалықтар. Сонымен қатар, білім беруде жалпы білімге әсер ететін өзіндік интеграциялық процестер жүруде. Мұндай интеграциялық процестің саласының мысалы геодезиялық білім болып табылады. Онда интеграция орталығы өзгерді және ғылым жүйесінде сапалы өзгерістер болды.

Геодезиялық білім интеграцияланған ұғым ретінде тек геодезия саласында білім алу мен мамандар даярлауды ғана емес, сонымен қатар онымен байланысты

ғылымдарды да қамтиды: фотограмметрия, картография, топография, қолданбалы геодезия, ғарыштық геодезия, жерге орналастыру, кадастр, геоинформатика, геоматика және т.б. Қорытындылай келе, 90-шы жылдарға дейін геодезия жер туралы ғылымдар саласындағы картография мен аэрофототүсірілімді өлшеуге байланысты және де басқа пәндердің интеграциялау орталығы болғанын атап өткен жөн.

Геодезия мен Геоинформатика арасындағы ортақ нәрсе білім беру қызметтерінің маркетингі болып қала берді [11], ол кеңістіктік ақпаратты ескере отырып, білім беру қызметтерінің геомаркетингіне өтеді [12, 13]. Өткен ғасырдың 50-ші жылдарынан бастап шетелде ғылыми пән – геостатистика қарқынды дамып келеді. Геостатистиканы қолдану [14] ең алдымен ықтималды компоненттері бар объектілер үшін қолданылады.

Геостатистиканың негізгі ақпараттық бірлігі вариограмма. Геостатистика кеңістіктік сипаттағы ақпараттық өрістерді құруға мүмкіндік береді [15]. Мысалы, су немесе ауа ортасындағы ластану алаңдары немесе пайдалы қазбалар кен орындарын бөлу алаңдары, жылжымайтын мүлікті жаппай бағалау алаңдары. Геостатистика ескі геодезиялық білім беруде өз орнын таба алмады, бірақ геоинформатикаға оңай кірді.

Геоинформатика геодезиялық білім берудің жаңа интеграциялық бағыты болып табылады. Өзінің тұжырымдамалық негізінде қазіргі геоинформатика біріншіден жер туралы ғылымдарды, екіншіден информатика әдістерін жалпылау болып табылады [16]. Қазіргі уақытта геоинформатика ғылыми және практикалық мәселелердің кең ауқымын шешу үшін, сондай-ақ білім беруде, оқыту құралы және білім беру технологиясы ретінде қолданылады [17]. Білім беруде геоинформатика пәнаралық интеграцияның маңызды міндетін шешеді. Геодезия, фотограмметрия, картография, жерді қашықтықтан зондтау пәндері жер туралы ғылымдарды интеграциялаудың объективті қажеттілігінен туды. Бұл пәндерді оқыту көптеген мәселелерді шешумен ерекшеленді. Іс жүзінде геодезистер көбінесе фотограмметрияда жұмыс істеді, фотограмметристер геодезиялық жұмыстарда жұмыс істеді немесе карта жасаумен айналысты және т.б. алайда мамандандыру өзін танытты. Геодезистер әрдайым картограф немесе фотограмметрист бола алмады, картографтар практикалық қызмет үшін геодезияны жеткілікті білмеді, фотограмметристер кадастрлық ақпаратты жақсы түсінбеді және т.б.

Геоинформатика осы пәндерді бірыңғай жүйеге біріктіруге ықпал ететін байланыстырушы буыны болып отыр. Қазіргі уақытта ол тек жер туралы ғылым ғана емес, білім беру саласындағы көптеген оқу пәндерін біріктіреді. Геоинформатика маманы бұл жер туралы ғылымдар саласындағы «әмбебап сарбаз» болып табылады, ол фотограмметрияны, геодезияны, картографияны, міндетті түрде қашықтықтан зондтауды, сондай-ақ кадастрды білуі және іс жүзінде қолдана білуі керек. Геоинформатиканың ақпараттық ресурстар және ақпараттық білім беру ресурстары геодезиялық ресурстарға қарағанда әлдеқайда кең. Алайда «Геодезиялық білім» термині жалпылама ретінде сақталып Геоинформатика саласындағы білім беру жүйесін қамтып отыр. Бұл қарама-қайшылықты тек формальды түрде ескеру қажет.

Информатика геоинформатиканың дамуына айтарлықтай әсер етті [18], дегенмен де геоинформатика өзінің геоақпараттық тәсілін қалыптастыра білді [10]. Геоинформатика-салыстырмалы түрде жаңа оқу пәні болып табылады. Бұл оң рөл атақарады, себебі ол қазіргі заманғы ақпараттық білім беру технологияларына сүйене алады.

Терминология. Қазіргі заманғы геоинформатика өзінің тұжырымдамалық аппаратымен тек жер туралы ғылымдарды ғана емес көптеген ғылымдарды жалпылай алады. Бірақ бұл терминологияда белгілі бір проблемалар туғызады. Көбінесе, әсіресе жас ғылыми дәреже іздеушілер стандарттарға, ГОСТ-қа және қабылданған терминологиялық қатынастарға сәйкес келмейтін терминдерді қолданады [2].

Жеткіліксіз қалыптасқан кәсіби терминология, осы ғылымның негізін қалаушылардың пікірлерінің айырмашылығына байланысты объективті ретроспективті көзқарастың шектеулі мүмкіндіктері Геоинформатика саласына да, оның басқа ғылымдармен және жалпы ғылыми-техникалық прогреспен байланысына да тұтас көзқарас қалыптастыруға кедергі келтіреді.

Ақпараттық бірліктерді қолдану. Қазіргі геоинформатиканың бір ерекшелігі-көптеген мәселелерді шешуде арнайы ақпараттық бірліктер жиынтығын қолдану [9]. Ақпаратты өңдеу бұрыннан еркін түрде жүзеге асырылмайды. Өңдеу үшін тек ақпараттық бірліктер мен ақпараттық модельдер қолданылады. Сақтау және сипаттау үшін ақпараттық бірліктер қолданылады. Лексикадағы классикалық ақпараттық бірлік-бұл сөз. Ақпараттық бірліктердің жиынтығы Геоинформатика тілін құрайды [10, 11], картографияда картографиялық ақпараттық бірліктердің жиынтығы карта тілін құрайды [12]. Ақпараттық бірліктерді пайдалану студенттердің қоршаған әлемді талдауға жүйелі көзқарасын дамытуға ықпал етеді.

Визуалдық модельдеу. Геодезия, Фотограмметрия, Картография, Жерді қашықтықтан зондтау сияқты Жер туралы ғылымдарда – кеңістіктік мәліметтермен және олардың визуалды көріністерімен үлкен көлемдегі жұмыстар атқарылады. Геоинформатикадағы Оқу ақпаратының негізін цифрлық модельдер мен цифрлық карталар құрайды. Бұл визуалды модельдермен жұмыс істеуді қажет етеді, бұл визуалды модельдерді қолдана отырып оқыту әдістерін қолдануға әкеледі [10]. Визуалды модельдерді пайдалану тек компьютерлік технологияны қолдану арқылы мүмкін болады. Демек, компьютерлік технологиялар саласындағы дайындық геоинформатиканы зерттеуден бұрын болады және студенттерден олардың дамуының жоғары деңгейін талап етеді. Геоинформатика кеңістіктік таратылған ақпаратты өңдеуді, визуалды модельдеуді және графикалық ұсынуды қамтиды, бұл аймақтық ақпаратты тиімді өңдеуге және талдауға және федерация субъектілері үшін, тіпті кішігірім аумақтық бірліктер деңгейінде білім беру жүйесінің жай-күйіне визуалды салыстырмалы талдау жасауға мүмкіндік береді. Бейнелерді өңдеудің және кеңістіктік деректерді талдаудың заманауи құралдары мен әдістері кеңістікті ғаламдық зерттеу ғылымдарын дамытудың ең перспективалы бағыты болып табылады, бұл оны университетте және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінде терең зерттеу қажеттілігін тудырады.

Кеңістіктік ақпарат. Геоинформатика кеңістіктік модельдеу мен визуалды модельдеуді зерттеуді қажет етеді. Геоинформатика кеңістіктік деректерді жинақтайды және өзінің нақты мәліметтерін – геодеректерді енгізеді. Сонымен қатар, геоинформатиканы зерттеу тақырыбы басқа ғылымдарда зерттелмеген, бірақ қолданылатын кеңістіктік қатынастар мен геореференция сияқты ұғымдар болып табылады. Мысалы, геоинформатикада және басқа ғылымдарда кеңістіктік ақпаратты талдау және деректерді іздеу үшін гео-коммуникация кеңінен қолданылады [11, 12]. Кеңістіктік ақпаратты зерттеуде виртуалды модельдер кеңінен қолданылады [14, 15].

Қашықтықтан зондтау. Қазіргі уақытта геоинформатикада Жерді қашықтықтан зондтау әдістерін кешенді қолдану орын алуда [13, 14]. Қашықтықтан зондтау әдістері неғұрлым тиімді жаһандық навигациялық спутниктік жүйелерді (ГНСС) пайдалану есебінен қолданылады. Спутниктік навигацияны инженерлік ізденістерде пайдалану объектілердің орналасқан жерін айқындау технологиясымен (жағдайды оқшаулаумен) шектемейді.

Навигациялық өріс – ақпараттық өріс болып табылады [18] және оның әр нүктесінде арнайы қабылдау аппаратурасының көмегімен тек орналасқан жерін ғана емес, сонымен қатар осы орынды анықтау уақытын да табуға болады. Осылайша, навигациялық өріс

кеңістіктік-уақыттық геоақпараттық объект болып табылады. Кеңістік пен уақыттың мұндай байланысы тек жедел орналасқан жерді анықтауға ғана емес, сонымен бірге нақты уақыттағы объектінің күйінің өзгеруін есепке алуға жағдай жасайды.

Аймақтық басқару. Аймақтық басқару кеңістіктік ақпаратты пайдаланады [17] және геоақпараттық технологияларға сүйенеді, сонымен қатар геоақпараттық басқару, Менеджмент және маркетинг пәндерін біріктіруді қажет етеді. Қашықтықтан зондтау деректерін басқару технологияларына қосу өңірлердегі елеулі өзгерістерді жедел қадағалауға, тіпті басқарудың жаңа әдістерін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Геоақпараттық мониторинг. Геоинформатика негізіндегі Мониторинг жаңа қасиеттерге ие болды. Жаһандық мониторинг [16] геоақпараттық тәсілді қолданады және осы негізде дамиды. Геоақпараттық мониторингті ұйымдастырудың жалпы қағидаттары мыналарды қамтиды: семантикалық ақпараттық бірліктерді, объектілердің ақпараттық модельдерін, жағдайлардың ақпараттық модельдерін. Геоақпараттық мониторинг нәтижелерін талдаудың жалпы принциптері мыналарды қамтиды: нәтижелердің сенімділігін бағалау, қателіктер мен белгісіздіктерді жою, нәтижелердің параметрлік сипаттамасы, корреляциялық талдау, визуалды модельдеу. Параметрлік сипаттама геоақпараттық мониторингте бірінші типтегі логика мәселелерін шешеді, яғни тікелей (көрінетін) себеп-салдарлық байланыстарды сипаттайды. Корреляциялық талдау екінші типтегі логика мәселелерін шешеді, яғни жасырын болып табылатын себеп-салдарлық байланыстардың күрделі тізбегін сипаттайды. Визуалды модельдеу ЛПР-дағы ақпараттық жүктемені азайтады және шешімдерді қабылдау үшін ыңғайлы түрде геоақпараттық мониторингтің нәтижелерін ұсынады.

Бірыңғай координаттық орта. Геоинформатиканың бір ерекшелігі – бірыңғай координаттық ортаны пайдалану [13]. Бұл нақты кеңістікте де, виртуалды кеңістікте де заманауи спутниктік навигациялық жүйелерді қолдана отырып практикалық сабақтарды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Жалпы, геоинформатикада модельдеу және виртуалды оқыту көп қолданылады.

Инновация. Бұл жағдайда біз ұзақ қашықтықтағы объектілермен немесе геотехникалық жүйелермен байланысты инновациялық жобалар туралы ойлауымыз керек және кеңістіктік факторларды міндетті түрде ескеру қажет. Бұл геоинформатиканы қолдануды талап етеді, ол зерттеу объектілерінің бірі ретінде кеңістіктік қатынастарды қарастырады. Бұл ретте геоинформатика бір жағынан инновациядағы түрлі бағыттарды интеграциялайды, екінші жағынан инновация білімін басқа қолданбалы салаларға пәнаралық ауыстыруға мүмкіндік береді.

Издестіру. Инженерлік ізденістерге қатысты мынадай негізгі тұжырымдамаларын бөліп көрсетуге болады: геоақпараттық тәсіл; жерді қашықтықтан зондтау әдістерін интеграцияландырып қолдану, геоақпараттық мониторинг, сақтау мен алмасудың ақпараттық бірліктерін қолдану, геоақпараттық логистика. Геоинформатикада жасанды интеллект әдістерін қолдану. Геоинформатиканың негізгі міндеттерінің бірі-жаңа білім алу [1]. Бұл жасанды интеллект пен геоинформатика әдістерін біріктіреді [16].

Қорытынды. Қазіргі геодезиялық білім әртараптандыру және интеграция процестерімен сипатталады. Геодезиялық білімнің жер қойнауынан фотограмметрияны, картографияны, кадастрды, қашықтықтан зондтауды және геодезияның өзін біріктіретін геоинформатиканың жаңа ғылымы пайда болды. Ғылым ретінде геоинформатика геодезиямен салыстырғанда анағұрлым іргелі болып табылады. Бірақ бұл саладағы білім әлі де геодезиялық деп аталады. Геоинформатика пайда болғанға дейін геодезия интеграция орталығы болған. Қазіргі уақытта картографиялық және геодезиялық ғылымдарды интеграциялау орталығы геоинформатика болып табылады.

Әдебиеттер:

- 1 Цветков В.Я. Международная конференция «Образование в области геодезии, кадастра и землеустройства: тенденции глобализации и конвергенции» // Инженерные изыскания. – 2012. – № 11. – С. 12–14.
- 2 Clark R.C., Mayer R.E. E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. – John Wiley & Sons, 2011.
- 3 Georgiev T., Georgieva E., Smrikarov A. M-learning-a New Stage of E-Learning // International Conference on Computer Systems and Technologies-CompSysTech. – 2004. – Т. 4., № 28. – С.1-4.
- 4 Maiorov A.A. Modern Development of Geoinformatics // European Researcher. – 2014. – Vol. (82), № 9-1. – P. 1620–1627.
- 5 Савиных В.П., Цветков В.Я. Геоинформатика как система наук // Геодезия и картография. – 2013. – № 4. – С. 52–57.
- 6 Булгаков С.В. Особенности преподавания геоинформатики в МИИГАиК // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2012. – № 10. – С. 64–68.
- 7 Майоров А.А., Цветков В.Я. Геоинформатика как важнейшее направление развития информатики // Информационные технологии. – 2013. – № 11. – С. 2–7.
- 8 Rozenberg I.N., Tsvetkov V.Ya. The Geoinformation approach // European Journal of Natural History. – 2009. – № 5. – P. 102-103.
- 9 Ozhereleva T.A. Systematics for information units // European Researcher. – 2014. – Vol. (86), № 11/1. – P. 1894–1900. DOI: 10.13187/er.2014.86. 1900.
- 10 Шорыгин С.М. Элементы языка визуального моделирования // Славянский форум. – 2014. – № 2 (6). – С. 171-175.
- 11 Цветков В.Я. Язык информатики // Успехи современного естествознания. – 2014. – № 7. – С. 129-133.
- 12 Лютый А.А. Язык карты: сущность, система, функции. – М.: ГЕОС, 2002. – 327 с.
- 13 Hill L.L. Georeferencing: the geographic association of Information. // Massachusetts Institut of Technology. – 2009.
- 14 Савиных В.П., Цветков В.Я. Особенности интеграции геоинформационных технологий и технологий обработки данных дистанционного зондирования // Информационные технологии. – 1999. – № 10. – С. 36-40.
- 15 Розенберг И.Н., Цветков В.Я. Космическая геоинформатика: учебное пособие. – М.:МГУПС (МИИТ), 2015. – 72 с.
- 16 Маркелов В.М. Пространственная информация как фактор управления // Государственный советник. – 2013. – № 4. – С. 34-38.
- 17 Tsvetkov V.Ya. Global Monitoring // European Researcher. – 2012. Vol. (33), № 11-1. – P. 1843-1851.
- 18 Розенберг И.Н., Цветков В.Я. Координатные системы в геоинформатике. – М.: МГУПС, 2009. – 67 с.

Ж.К. МУКАЛИЕВ, Б.Т. КОЖАХМЕТОВ
ГЕОДЕЗИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ
ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі уақытта елдің табысты дамуы үшін білім берудің ролі мен маңызы артып келеді. Қазіргі қоғамға білімді, жауапты және мақсаты айқын адамдар қажет, олар өз нәтижелерін болжай отырып, өз бетінше шешім қабылдай алады. Сондықтан, маңызды

міндеттердің бірі жоғары оқу орындарындағы білім беру процесін жаңғырту болып табылады, ол жаңа буын кадрларын даярлауға бағытталған. Өте күрт өзгерген өмір сүру жағдайлары дәстүрлі оқытуды жаңа технологиялармен толықтыруды қажет етеді.

Түйін сөздер: заманауи геодезиялық құрал, электрондық тахеометр, сандық нивелир, технологиялық инновация

Құрылыс алаңында геодезиялық жұмыстардың геометриялық жоғарғы дәлдігінің қамтамасыз етілуі үшін ол геодезиялық бөлу жұмыстары мен атқарушы түсірістердің инновациялық әдістерімен және де заманауи технологияларымен байланыстырылуы тиіс. Инновациялық геодезиялық технологиялар заманауи электронды автоматтандырылған өлшеу құралдарын қолдануға негізделген. Мысалы кодтық теодолиттер, сандық нивелирлер, лазерлік рулеткалар деп аталатын мини светодальномерлер, сонымен қатар сандық теодолит функциялары бар электронды тахеометрлер түріндегі әмбебап құрылғылар, қашықтықтан өлшеу құралдары, тригонометриялық нивелирлеу құралдары. Электрондық тахеометрлер жұмыс процесінде құрылыста қажетті геодезиялық міндеттердің кең ауқымын шешу үшін және де арнайы бағдарламамен жабдықталған аспап [2].

Бірақ күрделі электронды құрылғыларды сауатты және тиімді пайдалану мүмкіндігі орындаушының тереңдетілген геодезиялық дайындығы негізінде туындайды, ол техникалық профильдегі студенттер мен студенттерге арналған кейбір оқу бағдарламаларында қарастырылмаған деп айтсақ болады [3]. Нәтижесінде өндірісте геодезистерге жоғары дәлдіктегі геодезиялық бөлу жұмыстары мен атқарушылық түсірістер тапсырылады, ал іс жүзінде күрделі емес геодезиялық бөліністерді ЖОО-да оқыған кезде оптикалық-механикалық теодолиттер мен нивелирлерді меңгерген құрылысшылар жиі жедел орындайды.

Аталған жағдай техникалық мамандықтар бойынша жоғары және орта техникалық білім берудің осы кезеңінде инженерлер мен техник-құрылысшыларды қажетті геодезиялық даярлау іс жүзінде жоғары және орта оқу орындарының иелігіндегі 1980 жылдардағы шығарылған оптикалық-механикалық геодезиялық аспаптарды игеруге бағдарланғанын дәлелдейді (2т30п типті техникалық теодолиттер және Н3 және Н10 типті нивелирлер).

Кейбір жоғары және орта оқу орындарын заманауи геодезиялық аспаптармен қамтамасыздандырылуы 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасының жобасына жауап бермейді [1]. Мұның себебі-қаржыландырудың шектеулі болуы, соның салдарынан оқу орындары заманауи электрондық нивелирлерді, теодолиттерді, тахеометрлерді сатып ала алмайды. Егер мұндай аспаптардың үлгілері болса да, онда оқу процесінде олар көрсету үшін қолданылады, яғни олар плакаттардағы, геодезия кабинеттеріндегі құрылғылардың суреттерімен қатар экспонаттар рөлінде қолданылады. Қазіргі заманғы электронды геодезиялық құрылғылар әлі де оқу құралына айнала алмай келеді. Жоғары оқу орындарының құрылыс факультеттерінде және орта құрылыс оқу орындарында қалыптасқан жағдайларда құрылыстың геометриялық дәлдігін геодезиялық қамтамасыз ету жөніндегі инновациялар оқытушылардың сипаттамалық хабарламаларымен шектеледі. Айта кету керек, қазіргі онлайн оқу жағдайында жекелеген университеттерінде есеп шығару тапсырмаларында кестелер мен инженерлік калькуляторларға көшумен шектелді.

Сурет 1 – Қарапайым және заманауи геодезиялық аспаптар көрінісі.

Жоғары білім республика экономикасының барлық салалары үшін ғылыммен және өндіріспен кірігуде құзыретті және бәсекеге қабілетті мамандарды кәсіби даярлауды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Қазіргі уақытта 148 жоғары оқу орны жұмыс істейді (9 Ұлттық, 2 халықаралық, 32 Мемлекеттік, 12 азаматтық емес, 93 жеке меншік, оның ішінде 16 акционерлік), оларда 595 мыңнан астам адам оқиды. Дегенмен, жұмыс берушілердің көпшілігі жоғары оқу орындары шығаратын мамандарды даярлау сапасына қанағаттанбайды. Білім беру бағдарламалары әрдайым жұмыс берушілердің талаптарына жауап бермейді және экономиканың қажеттіліктеріне сәйкес келмейді деп жатады. Жоғары және орта оқу орындарында геодезияны оқытуға қатысты жоғарыда айтылған кемшіліктер [1]: Соңғы 10-15 жылда орта арнаулы оқу орындарының материалдық-техникалық базасы іс жүзінде жаңартылмаған десек болады. Себебі заманауи техникалар әр жыл сайын жаңарып отырады. Сол себепті жоғары оқу орындарының материалдық-техникалық ресурстары жеткіліксіз қарқынмен жаңартылуда.

Бірақ болашақ құрылыс инженерлері, геодезистер мен құрылыс техниктері үшін геодезияны оқытуда заманауи геодезиялық аспаптармен жұмыс істеу тәжірибесі болмаған кезде тек виртуалды «осы білім мен дағдылардың дамуын болжау және жобалау» мүмкін болады.

Геодезияны оқыту бастапқыдан бастап теория мен практиканың оңтайлы үйлесіміне негізделеді, яғни теориялық дайындықтан кейін студент заманауи геодезиялық өлшеу құралымен жеке жұмыс істейді, құрылыс жұмыстарында қолданылатын нақты геодезиялық есептерді шешеді және өлшеу нәтижелерін қажетті теориялық және қолданбалы сипаттамамен шешілетін мәселе есептейді. Нәтижесінде студенттерге құрылыстың геометриялық дәлдігін қамтамасыз етудегі геодезиялық әдістердің маңыздылығын түсіну үшін «тиісті пәнаралық байланыстар мен білім синтезі» қамтамасыз етіледі.

Қарастырылып отырған инновациялық бағдарламаның жобасында оқытудың ескі сипатын жеңу қажеттілігі де көрсетілген. Бірақ ақылға қонымды ескілік геодезияны оқытуға қарсы емес. Геодезия пәнін оқытуда инновациялық әдістерді енгізу әрдайым дәстүрлі және ең жақсы оқу тәжірибесінің тәжірибесіне негізделуі керек – студент заманауи геодезиялық құралдармен жеке әрекет етіп, ақпаратты кейіннен өңдеумен нақты тапсырмаларды орындаған кезде. Геодезия бойынша есептеу-графикалық

жұмыстарды орындаудың «ескілікті» еңсеру үшін білім алушыны егжей-тегжейлі (қадамдық) оқыту сатысын айналып өтіп, компьютерге отырғызуға болады. Бірақ мұндай инновацияның тиімділігіне күмән бар. Компьютерде жұмыс істеу кезінде геодезия элементтерінде дайын емес пайдаланушы қорытынды нәтижесінде шыққан сандық және графикалық ақпараттың дұрыстығын бағалай алмай қалуы немесе шығу жолын түсінбей қалуы мүмкін. Сонымен қатар, білім алушы құрылыстағы геодезиялық міндеттерді түсіну (игеру) бойынша жеткілікті тәжірибе алмайды. Әлбетте, ең жақсы деп есептеу-графикалық жұмыстардың барлық кезеңдерін компьютерде тексеру шешімімен жеке орындау үшін әдістемелік қондырғыны тану керек. Содан кейін геодезиялық ақпаратты өңдеудің компьютерлік әдістеріне толық көшу кезінде білім алушы белгілі бір арнайы дайындыққа ие болады.

Болашақ құрылыс саласына, жерге орналастыру саласына және инженерлер үшін геодезияны оқыту қазіргі уақытта дәстүрлі (ескі деп айтуға болады) және автоматтандырылмаған оптикалық-механикалық теодолиттер мен нивелирлермен жұмыс істеуге мәжбүр. Оқытудың мұндай бағыты құрылыстағы геодезиялық жұмыстардың практикасына сәйкес келеді, онда құрылысшылар тек қарапайым геодезиялық жұмыстар мен атқарушы түсірістерді орындайды, ал геодезиялық жұмыстардың негізгі көлемін электронды заманауи геодезиялық құралдардың көмегімен жүргізеді [4].

Осы тәжірибеге сәйкес жоғары оқу орындарының техникалық мамандықтарының студенттері үшін геодезия бойынша үлгілік оқу бағдарламалары құрылады, ал мұндай бағдарламалардың инновациялық жанарту оқу мекемелеріне қажетті көлемде заманауи геодезиялық құралдармен қамтамасыздануы жақын перспективасының болмауымен тежеледі.

Инженерлік геодезия бойынша оқу басылымдарын құрылыс-монтаждау өндірісінде электрондық геодезиялық аспаптарды қолданудың практикалық әдістерін кеңінен баяндай отырып, қазіргі заманғы күрделі геодезиялық аспаптарды құрылысшылардың өздері пайдалану практикасына енгізу процесі болмай қоймайтынын ескере отырып дайындау қажет. Оқу орындарын заманауи геодезиялық құралдардың қажетті жиынтығымен жабдықтаудың өзектілігі артып келеді.

Жоғары оқу орындарында инженерлік геодезияны, геодезияны, заманауи геодезиялық аспаптарды, жерге орналастырудағы геодезиялық жұмыстарды оқыту практикасына инновацияларды енгізу оқу процесін қазіргі заманғы оптикалық-механикалық және электрондық заманауи геодезиялық аспаптардың, сондай-ақ компьютерлердің қажетті жиынтығымен жабдықталғаннан кейін ғана нақты мүмкін болады.

Әдебиеттер:

1 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы. <https://nao.kz/blogs/view/2/105>.

2 Ямбаев Х.К. Геодезическое инструментоведение: Учебник для вузов. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2011. – 583 с.

3 Дементьев В. Е. Современная геодезическая техника и ее применения: Учебное пособие для вузов. – Изд. 2-е. – М.: Академический Проект, 2008. – 591 с.

4 Елисеев С. В. Геодезические инструменты и приборы. Основы расчета, конструкции и особенности изготовления. Изд. 3-е, перераб. и доп. – М., «Недра», 1973. – 392 с.

5 Захаров А. И. Геодезические приборы: Справочник. – М.: Недра, 1989. –314 с.

**Ж.К. МУКАЛИЕВ Ж.К., Б.Т. КОЖАХМЕТОВ, Г.Б. АУБАКИРОВА,
П.А. БАКИРБАЕВА, Д.П. ЕКЕЙБАЕВА**
**КАДАСТР ЖӘНЕ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЖҰМЫСТАРЫНДАҒЫ
ЗАМАНАУИ ЖАБДЫҚТАР МЕН ӘДІСТЕРІ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Заманауи геодезиялық жабдықтар мен құрылғылардың мәселелерін зерттеу қажеттілігі өлшеу құралдары мен жабдықтарды жетілдірудің тұрақты тенденциясымен, сондай-ақ жылжымайтын мүлік шекараларының сипаттамалық нүктелерінің координаталарын анықтау дәлдігін арттыру мүмкіндігімен байланысты. Мақалада жерге орналастыру мен кадастрларды жабдықтау, әртүрлі заманауи геодезиялық жабдықтардың мүмкіндіктері, артықшылықтары мен кемшіліктеріне салыстырмалы талдау жасалды, сондай-ақ қазіргі уақытта қолданылатын 2D кадастрдан 3D кадастрға заңнамалық деңгейде жоспарланған көшу мүмкіндігі анықталды.

Түйін сөздер: жерге орналастыру жұмыстары, автоматтандырылған жобалау жүйелері, кадастр, геодезиялық қамтамасыз ету, үш өлшемді кадастр, геодезиялық аспаптар мен жабдықтар

Қазіргі уақытта жер учаскелері мен басқа да жылжымайтын мүлікті қарастырудың техникалық, құқықтық, экономикалық, экологиялық аспектілеріне негізделген жерге орналастыру мен кадастрда көптеген зерттеу әдістері бар. Басқа ғылымдардағыдай зерттеулер стандартты әдістердің көмегімен жүргізіледі: математикалық модельдеу әдісі, экономикалық-математикалық және экономикалық-статистикалық әдістері, ғылыми абстракция әдісі, индукция және шегеру әдістері, талдау және синтез әдістері, статистикалық, монографиялық, есептеу-конструктивтік, эксперименттік әдістер. Әдетте, бұл әдістер геодезия және картография саласында, қолданыстағы кадастрлық және тіркеу жүйелерін сынауда, оның өзгерістерін талдауда, проблемаларды анықтауда және шешімдерді іздеуде қолданылады.

Еліміздегі кадастрлық жүйенің проблемалары туралы айта отырып, көптеген ғылыми еңбектер кадастрлық қателіктерге [5] және шекаралардың қабаттасуына немесе қиылысуына, сипаттамалық нүктелердің координаталарын анықтаудағы дәлсіздікке, геодезиялық жабдықты дұрыс пайдаланбау салдарынан кадастрлық жұмыстардың сапасыздығына арналғандығы туралы айтып өткен жөн [7].

Жерге орналастыру жөніндегі жұмыстарды сапалы жүргізу және жылжымайтын мүліктің мемлекеттік кадастрын жүргізуді қамтамасыз ететін қазіргі заманғы жабдықтар мен аспаптар мәселелерін зерделеу қажеттілігі – қолданылатын өлшеу құралдары мен аспаптарды жетілдірудің тұрақты үрдісімен, сондай-ақ жылжымайтын мүлік объектілері шекараларына тән нүктелерінің координаталарын анықтаудың дәлдігіне қойылатын талаптарды арттыру мүмкіндігімен туындады.

Мұндай зерттеудің негізгі міндеттерінің бірегейін атап айтсақ:

- жаңа геодезиялық аспаптар мен технологиялардың пайда болуын қадағалау;
- оларды дәстүрлі аспаптар мен технологиялармен салыстыру;
- ұтымдылықты ескере отырып, жабдықты кешенді қолдану нұсқаларын әзірлеу (қол жетімді баға және өлшеу нәтижелерінің дәлдігінің жеткілікті деңгейі);
- нақты геодезиялық құралдарды қолданудың проблемалық бағыттарын бөліп көрсету және оларды жетілдіру болып табылады.

Геодезиялық аспаптар мен бағдарламалық қамтамасыз ету кадастрлық инженерлерге, жерге орналастырушыларға, геодезистерге, сондай-ақ кадастрлық

және тіркеу қызметімен айналысатын басқа мамандарға арналған өндірістік базаға жататыны айдан анық.

Тарихи тұрғыдан қарастырсақ теодолиттер бұрыштық өлшеулерге арналған геодезиялық жабдық ретінде қолданылды, әлі де оқу процесінде қолданылып келеді. Стандартты оптикалық аспаптардан электронды аспаптарға ауысудың өзі прогресс болды. Себебі ол ақпаратты жинауға және сақтауға, сондай-ақ оны өңдеуге мүмкіндік берді. Кейінірек тахеометрлер әзірленіп, геодезиялық қызметке енгізілді, олардың дәлдігі жоғарырақ болды және ол жердің кез-келген нүктелерінің координаттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Тахеометрлерді пайдалану кезінде кездесетін кедергілер: жұмыс аумағының қол жетімсіздігі, геодезиялық пункттердің жеткілікті санының болмауы жиі кездеседі. Тахеометрлерді қолданудың осы және басқа да кемшіліктері, сондай-ақ спутниктік технологиялар мен жүйелердің қарқынды дамуы GNSS қабылдағыштарының пайда болуына және оларды геодезиялық мақсаттарда пайдалануға серпін берді.

Геодезиялық өлшеулерді автоматтандыру тенденциялары лазерлік сканерлердің пайда болуына әкелді, олар жағдайды түсірудің жоғары жылдамдықты әдістерін қолдана отырып, беттерді сандық түрде жасайды және оларды белгілі бір координаттар жүйесінде ұсынады. Келесі қадам геодезиялық және картографиялық қызметте спутниктік навигациялық қабылдағыштарды пайдаланатын (ҰҰА) ұшқышсыз ұшу аппараттарын қолдану болды, ал анықтамалар гироскоптар мен акселерометрлер арқылы жасалады [5].

Осы салаларда қолданылатын бағдарламалық қамтамасыздандырылуының артықшылықтары арасында, ең артықшылықтары мыналар: ақпаратты енгізу, өңдеу, шығару, сақтау, жою ыңғайлылығын қоса алғанда, деректер базасын құру; қайта конфигурацияланатын интерфейс, бір операцияны әртүрлі тәсілдермен орындау; көп функциялы және көп функциялы бағдарламалық өнім; суреттерді (векторлық немесе растрлық) оқу және жұмыс істеу, сондай-ақ оларды өңдеу мүмкіндігі; сұраулар бойынша іздеуді жүзеге асыру.

Қаралатын бағдарламалық кешендерінің қолданылуы оны пайдаланудан туындайды, мысалы автоматтандырылған жобалау жүйелері (АЖЖ) бірінші кезекте сызбаларды құруға [4], географиялық ақпараттық жүйелер (ГАЗ) – жергілікті жер объектілерінің кеңістіктік сипаттамалары (орналасқан жері) мен оларға сәйкес атрибутивтік ақпарат арасындағы байланыстарды ретке келтіруге арналған [2]. Онлайн карталар жерді қашықтықтан зондтау деректері ретінде пайдалану үшін растрлық және векторлық кескіндерді дайындауға және түсіруге, сондай-ақ еліміздің субъектілерінің, муниципалитеттердің және елді-мекендердің әкімшілік шекараларын анықтауға мүмкіндік береді. Бағдарламалық кешендер мен өнімдер геодезиялық іздестіру, кадастрлық және жерге орналастыру жұмыстарын жүргізу нәтижелері туралы қорытынды құжаттаманы қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Техникалық қамтамасыз етуге келетін болсақ, кесте 1 тұтынушылардың талаптарына байланысты өлшеу құралдарының жіктелуі көрсетілген. Мысалы теодолиттер мен тахеометрлер үшін дәлдік сипаттамалары, қашықтық өлшегіштер мен нивелирлер үшін дәлдікке қосымша өлшеу диапазоны, ал спутниктік жабдықтар үшін-компоненттер. Аспапты таңдау, әдетте, құрылғы жасаған өлшеулер нәтижесі немесе анықтамалар негізінде оның артықшылықтары мен кемшіліктерін ескере отырып жасалады (кесте 1).

Құрастырылған кесте қазіргі уақытта дәлдіктің жоғарылауымен және геодезиялық өлшеу аспаптарының көп мақсатты өсуімен оның құны өсетінін нақты

көрсетеді. Дегенмен, аспаптардың сенімділігі, функционалдығы және техникалық сипаттамалары олардың бағасын ақтайтын болады. Сонымен қатар, геодезиялық жұмыстардың дәлдігі олардың құнына да әсер етеді, осыған байланысты геодезист мамандығы бүгінде айтарлықтай беделді болып табылады.

Кесте 1 – Арнайы мақсаттағы геодезиялық жұмыстар кезінде қолданылатын өлшеу құралдарының мүмкіндіктері, артықшылықтары мен кемшіліктері

Техникалық камтамасыз ету	Мүмкіндіктер				Артықшылықтары (+) және кемшіліктері (-)		
	Бұрыштарды өлшеу	Қашықтықты өлшеу	Биіктікті өлшеу	Координаттарды анықтау	Аспаптың (аппаратураның) құны	Дәлдік	Жүргізілетін өлшеулер спектрі
Теодолиттер	+	-	-	-	+	-	-
Тахеометрлер	+	+	+	+	-	+	+
Жарық қашықтық өлшегіштер	-	+	-	-	+	-	-
Нивелирлер	-	-	+	-	+	+	-
Лазерлік рулетка	-	+	+/-	-	+	-	-
Спутниктік құрал-жабдықтар	+	+	+	+	-	+	+
Сканерлер	+	+	+	+	-	+	+

Арнайы геодезиялық мақсаттарға арналған жабдықтарды дамыту:

- урбанизация процесінің әсерінен болған құрылыс қарқынының ағымдағы өсуі;
- жылжымайтын мүлік объектілерінің кадастрлық жұмыстарын орындау (жер учаскелерін және күрделі құрылыс объектілерін кадастрлық есепке алу);
- іздестіру жұмыстарын, атап айтқанда, далалық жерге орналастыру зерттеулерін немесе жұмыстарын жүргізу.

Қорытынды. Осылайша, геодезия аумақтарды одан әрі кешенді дамытуға және жоспарлауға арналған құралдарды ұсынады, осылайша қала құрылысы, жерге орналастыру және кадастр салаларына әсер етеді. «Жылжымайтын мүлікті мемлекеттік кадастрлық есепке алу және жылжымайтын мүлікке құқықтарды және онымен жасалатын мәмілелерді мемлекеттік тіркеу саласындағы мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру» іс-шаралар жоспарына сәйкес [1] кеңістікті өлшемді бейнелеуді қолдану және үш өлшемді координаттар жүйелерінде кадастрлық есепке алуды жүргізу арқасында кадастрлық жүйені жетілдіру ұсынылады. Көбінесе құқық иесі ретінде әрекет ететін кадастрлық жұмыстарға тапсырыс берушінің қалауы бойынша жылжымайтын мүліктің кадастрлық есебі объектінің ұзындығы мен енін ғана емес, сонымен қатар 3D кадастр базасын толтыру үшін оның биіктігін де ескере отырып жүргізілуі мүмкін. Нысандардың биіктік сипаттамаларын есепке алу туралы айтатын болсақ, қолданыстағы заңнамаға сәйкес биік ғимараттардың негізгі сипаттамасы биіктік, ал сақтауға арналған құрылымдар – бұл инновациялардың орындылығы мен ұтымдылығын анықтайтын көлем екенін есте ұстаған жөн.

Сонымен қатар, жылжымайтын мүлік кадастрының заманауи жабдықтарын талдай отырып, бүгінде оның 3D кадастрына көшу үшін жеткілікті деңгейі бар деп қорытынды жасауға болады.

Біріншіден, бұрын қарастырылған бағдарламалық кешендерінің қазірдің өзінде биіктікті байланыстыруға және үш өлшемді сандық кеңістіктік модельдер жасауға

мүмкіндік береді. Екіншіден, нақты жайғастыру жүйелерін дамыту және тірек геодезиялық желілерді жетілдіру тұжырымдамаларында жылжымайтын мүлік объектілерін кейіннен 3D-модельдеуге және үш өлшемді кеңістікте жер бетіндегі геодезиялық есептерді шешудің қарапайым әдістерін әзірлеуге бағдар бар. Үшіншіден, көлемді суреттері бар карталарды жасау үшін 3D лазерлік сканерлер қолданылады, ал тахеометрлер мен спутниктік жабдықтардың әмбебаптығы үш өлшемде нүктелердің координаттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

- 1 Алакоз В.В. О проблемах геодезического обеспечения кадастра недвижимости / В.В. Алакоз, В.В. Бойков, М.А. Монахова, Е.С. Пересадыко // Геопрофи. – 2012. – № 4. – С. 11-15.
- 2 Ананьев Ю.С. Геоинформационные системы: учеб. пособие. – Томск: Изд. ТПУ, 2003. – 70 с.
- 3 Дубровский А.В. Земельно-информационные системы в кадастре: учеб.-метод. пособие. – Новосибирск: СГГА, 2010. – 112 с.
- 4 Варламов А.А. Государственный земельный кадастр: учебник в 6-ти томах. – М.: КолосС, 2007.
- 5 Сулин М.А. Современное содержание земельного кадастра: учеб. пособие.
- 6 Овчинникова А.Г. Классификация кадастровых ошибок//Земельный вестник.–2013.–№9.

Г.А. МУРАТБАЕВА

ИНСТРУМЕНТАРИИ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Автором рассмотрены вопросы оценивания результатов обучения по педагогическим дисциплинам, а именно на примере универсальной дисциплины отражены постановка ожидаемых результатов по отдельным дисциплинам, приведены примеры заданных творческих заданий и ответов магистрантов, направленных на успешное усвоение теоретических и практических основ процесса обучения.

Ключевые слова: учебные достижения, инструментарии измерения и оценивания, накопление опыта, тестовые задания, методика диагностики и психометрии.

В целях успешной реализации предоставляемых образовательных программ в системе высшего и послевузовского образования вносятся изменения, которые находят отражение в обозначении результатов обучения, трансформируемые далее в учебных программах и курсах отдельных дисциплин. Сегодня назрела необходимость в рамках обеспечения качества образования рассмотреть инструментарии оценивания результатов обучения, дать определение понятию «учебные достижения», структурировать систему заданий и разработать критерии оценивания результатов обучения в целом по образовательной программе, так и по отдельным дисциплинам.

Прежде чем обратиться к вопросу инструментарии оценивания результатов обучения, мы коротко остановимся на раскрытии значимости учебных достижений и в целом оценивания результатов обучения.

За последние годы как российскими, так и отечественными учеными широко рассматриваются оценка успешного освоения поставленных целей и задач предоставляемых образовательных услуг. Во всех учебных заведениях

разрабатываются образовательные программы, где прозрачно освещаются вопросы усвоения знаний и умений, накопление практических навыков профессиональной деятельности, ориентированные на результат.

Известные российские ученые В.И. Звонников и М.Б. Челышкова опубликовали учебное пособие, где выразили свои суждения о возрастании роли оценки достижений как информационной основы для принятия управленческих и педагогических решений [1, 8].

Н.Ф.Ефремова, обращаясь к вопросу конструирования современных тестовых заданий для оценки качества подготовки учащихся и студентов, рассматривают возможности практической реализации измерений учебных достижений обучающихся, определяя «учебные достижения как объект тестирования и показатель качества в образовании» [2, 11].

Выступление киргизского ученого С.К.Калдыбаева в определении рассматриваемого нами понятия для нас представляет интерес, когда он отмечает именно мотивацию и стремление студента к достижению знаний посредством самостоятельного изучения учебной информации для усвоения определенных навыков и профессиональных компетенций, где он отмечает, что «учебные достижения представлены как достигнутый результат обучения» [3,34].

Основной целью оценивания учебных достижений учащихся является определение степени соответствия полученных образовательных результатов предварительно запланированным [4, 14].

Оценивание должно отвечать поставленным целям в следующей последовательности:

- обозначение критериев достижения определенного успеха в овладении учебной информацией;
- соответствие целям обучения обозначенных критериев достижения успеха;
- учет индивидуальной траектории обучающегося;
- сохранение доступности и релевантности учебной информации для самостоятельного изучения научной литературы;
- осуществление рефлексии субъектов образовательного процесса;
- отслеживание процесса мотивации обучающегося на пути к успеху [4, 14].

В целом, процесс измерения и оценки учебных достижений обучающихся – это оценивание качества личности и выявление уровня подготовленности обучающихся по одной или нескольким дисциплинам [5, 47].

Применение такого рода определений сводится к мысли о том, что результаты оценивания учебных достижений обучающихся необходимы и для постановки конкретных задач в ходе реализации образовательных программ, модулей и отдельных дисциплин и для определения достижения успеха обучающимися в процессе обучения той или иной дисциплины предложенной образовательной программы, где четко расписаны ожидаемые результаты обучения и освоения профессиональных компетенций.

Для разработки результатов обучения отдельных дисциплин, необходимо при держиваться соблюдение следующих критериев:

- обозначение Национальных императивов;
- выделение особенностей рамки Национальной оценки качества образования;
- интерпретация принципов Болонского процесса, знание дискрипторов;
- соблюдение Институциональных требований;
- постановка целей и задач ОП направления;

- придерживание стратегии, миссии и видения университета;
- ориентация на задачи студентоцентрированного обучения;
- конструктивное согласование измеряемых репрезентативных принципов методооценки и методов технологии обучения;
- оценивание применяемых навыков на практике, направленных на определение объекта анализа, сформированности креативной логики, научного мышления обучающегося;
- описание основных принципов разработки результатов обучения по дисциплине, основанная на книжный фонд университета и материалы интернет-ресурсов;
- баланс между знаниями, когнитивными навыками и специальными навыками.

Исходя из вышесказанного, необходимо уделить внимание ряду функций для реализации результатов обучения образовательной программы 7M01011-Педагогика и психология:

- установление обратной связи: анализ педагогических действий, решение ситуативных задач;
- определение инструментариев оценки учебных достижений обучающихся в усвоении теории и практики.

Перейдем к краткому изложению ожидаемых результатов по дисциплине «Диагностика и психометрия в образовании», разработанная следующим образом:

Цель дисциплины	Ожидаемые результаты обучения (РО) В результате изучения дисциплины обучающийся будет способен:	Индикаторы достижения РО (ИД) (на каждый РО не менее 2-х индикаторов)
Формирование знаний у магистрантов о теоретических основах диагностики и психометрии в образовании, концепции и подходах, методов и форм	ОН 1. Научное обоснование исследований теоретических и практических основ диагностики и психометрии в образовании, анализ истории психодиагностики.	1.1 понимание определения диагностики и психометрии в образовании; 1.2 письменное изложение обоснования определений диагностики и психометрии в образовании, данное в научной литературе; 1.3 обоснование взаимосвязи и использование направлений диагностики и психометрии в образовании. Для достижения результата магистрант должен: - систематизировать научную литературу, словари, энциклопедии, научные статьи, контент-анализ статей и терминологических методов по проблематике; - определять влияние применяемые методы диагностики и психометрии в образовании в целом на психологическое состояние обучающегося; - утверждать связь диагностики и психометрии с другими науками в социальном, психолого-педагогическом аспектах.

измерения и диагностирования в образовательном процессе психологических качеств и свойств личности преподавателя и студента в образовательном процессе вузов	ОН 2. Способен владеть основными вопросами диагностирования и психометрии как научной дисциплины, необходимой в профессиональной и практической деятельности педагога-психолога.	2.1. рассуждение своей позиции о развитии диагностики и психометрии в образовании; 2.2. характеристика целей и задач диагностики и психометрии в образовании; 2.3. изложение требований педагогики и психологии к научной терминологии учебных материалов. Для достижения результата магистрант должен: - определить значимости диагностики и психометрии в образовании; - раскрыть сущность и содержание диагностики и психометрии в образовании; - предложить формы и методы диагностирования психологических свойств личности на практике, способствующие развитию восприятия знаний и учебной информации обучающимися.
	ОН 3. Способен представить психометрические модели измеряемых свойств, базовые психометрические характеристики основных групп методик и принципов оценки диагностического инструментария.	3.1. доказывает значимость применения форм и методов диагностики и психометрии в организации коррекционной работы; 3.2. структурирует схему развития интеллектуального и психологического состояния обучающегося в организации социальной и психолого-педагогической работы; 3.3. дает характеристику возможности применения методов диагностики и психометрии в различных ситуациях. Для достижения результата магистрант должен: - объяснить содержание форм и методов диагностики и психометрии; - заниматься сбором информации об уровне учебных достижений личности в образовательном процессе; - знать структуру, функции и методические приемы диагностики и психометрии в образовании.
	ОН 4. Способен проектировать и использовать экспериментальные данные диагностики и психометрии на практике организации учебно-воспитательного процесса.	4.1 демонстрирует учебно-воспитательное содержание диагностики и психометрии; 4.2 объясняет направление диагностики и психометрии повышения уровня знаний и творческой деятельности обучающихся в образовании; 4.3 интерпретирует вербальные и невербальные методы взаимоотношения обучающихся. Для достижения результата магистрант должен: - определять особенности использования методов диагностики и психометрии в учебно-воспитательном процессе; - структурировать алгоритм интеллектуального и креативного мышления, восприятия учебной информации для достижения успешности в образовательном процессе; - управлять психологическим состоянием восприятия учебных достижений, участие в учебно-воспитательном процессе, обеспечивая пути саморазвития и самосовершенствования.
	ОН 5. Способен разрабатывать программы диагностирования психологических особенностей личности в качестве итоговой интервальной шкалы.	5.1 доказывает психолого-педагогическую направленность методов диагностирования и психометрии; 5.2 определяет эффективность применяемых методов диагностирования в измерении психологического состояния личности, выявляя критерии и инструментарии самооценки и потребностей в обучении; 5.3 интегрирует практиориентированную и экспериментальную направленность процесса обучения; 5.4 посредством процесса внедрения методов диагностики и психометрии выявляет талантливые и креативные способности обучающегося. Для достижения результата магистрант должен: - определить социальные, психолого-педагогические аспекты методов диагностики и психометрии; - констатировать эффективность применяемых методик диагностики и психометрии; - предлагать критерии диагностирования качества измеряемых ценностных отношений личности.

Разработанные в syllabusе ожидаемые результаты требуют разрешения вопросов оценивания учебных достижений обучающихся, какими критериями могут измеряться качество образовательных программ.

Обозначение результатов обучения, отражаемые в оценивании и измерении качественных и количественных показателей учебных достижений обучающихся, дает возможность обработки полученной достоверной информации в соответствии целям и задачам образовательных программ о качестве образования, определяемое эффективным применением образовательных технологий в системе высшего профессионального образования.

На наш взгляд, самыми важными измерителями могут служить применяемые педагогами высшей школы методики и технологии преподавания дисциплин, отражаемых в циклах, модулях, дисциплинах, которые формируют ожидаемые результаты.

На сегодняшний день существуют различные толкования применения современных образовательных технологий, определяющая не только профессиональную готовность преподавателя высшей школы, но и подчеркивающая его технологическую компетентность. Особенно наглядно проявляется в процессе преподавания педагогических дисциплин, требующих более внимательного рассмотрения вопроса усвояемости обучаемыми теоретического материала и умения их применить на практике.

Данная проблематика нашла свое отражение в учебном пособии, где авторами Ш.Таубаевой, И.Бакировой, И.Максутовой дана педагогическая характеристика интенсивных технологий [6]. Представленная авторами классификация образовательных технологий, объединенные как традиционные, интеллектуальные и интенсивные технологии обучения. Эффективное использование сгруппированных технологий дают возможность раскрыть новые пути совершенствования профессиональных умений, навыков, способствующих формированию познавательных, творческих, научно-поисковых, исследовательских способностей обучающегося и открывают возможности разработки научно обоснованных оценочных методик и инструментариев измерения и оценивания учебных достижений обучающихся.

Именно методически продуманная идея эффективного отбора методов и технологий может служить вектором обеспечения качества образовательных программ.

Поэтому возникает необходимость разработки инструментария оценки качества образования, которое воспринимается как объективное измеряемое и оцениваемое усвоение обучающимися теоретических знаний и умений их применять на практике.

К инструментариям оценивания и измерения учебной деятельности обучающихся на примере универсальной дисциплины «Диагностика и психометрия в образовании» нами предложены:

- творческие задания и защита проектов;
- контрольные задания;
- отбор тестовых заданий по формам;
- формы портфолио;
- модели кейс-измерителей.

Приведем примеры выполнения самостоятельной работы магистрантами:

СРМ 2. Структурируйте примеры использования психологического теста.

Я попытаюсь структурировать использование тестов по области применения – характеристике методики, указывающей на особенности контингента испытуемых, для которых предназначен тест.

Психологическая диагностика при помощи тестирования успешно применяется в таких областях, как:

- образование – оценивание способностей обучающегося к учению, проявление ими интереса к дисциплине;
- готовность обучающегося воспринимать учебный материал и приобретать практические навыки;
- психологическая готовность обучающегося;
- активное участие в выполнении тестовых заданий и прослушивание результатов экспертизы.

Абдыргалиева Айгерим – магистрант 1 курса, ПиП.

Приведенные нами в процессе обучения дисциплины «Диагностика и психометрия в образовании» примеры ответов магистрантов, соответствуют заданным ожидаемым результатам обучения, отвечающие требованиям выполнения самостоятельных работ, когда магистранты могут интерпретировать и объяснять направление диагностики и психометрии в повышении уровня знаний и творческой деятельности обучающихся в образовании; использовать методы диагностирования психологических свойств личности на практике, способствующие развитию восприятия знаний и учебной информации обучающимися, осуществлять отбор тестовых заданий по формам.

Таким образом, предложенные нами инструментарии оценивания учебных достижений обучающихся по педагогическим дисциплинам показывает в качестве главного критерия, где должны выступать результаты оценки учебных достижений обучающихся в целях совершенствования учебно-воспитательного процесса и обеспечения качества образования.

Литература:

- 1 Звонников В.И., Челышкова М.Б. Современные средства оценивания результатов обучения. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 224 с.
- 2 Ефремова Н.Ф. Современные тестовые технологии в образовании. Учебное пособие. – М.: Логос, 2003. – 176 с.
- 3 Калдыбаев С.К., Байтуголова Ж.А. О понятии «учебные достижения студентов» и его связи с другими смежными понятиями //Проблемы и перспективы развития образования (II): материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Пермь, май 2012 г.). – Пермь: Меркурий, 2012. – 190 с.
- 4 Шакиров Р.Х., Буркитова А.А., Дудкина О.И. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/Сост. Р. Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. – Б.: «Билим», 2012. – 80 с.
- 5 Таубаева Ш.Т., Муратбаева Г.А., Конырбаева С.С. Теоретические основы педагогических измерений: Учебник/ Таубаева Ш.Т. и др. – Алматы: ИП «Ашикбаева», 2018. – 232 с.
- 6 Таубаева Ш.Т. Интенсивные образовательные технологии и их применение начинающими преподавателями вуза: учебно-методическое пособие/ Таубаева Ш.Т., Бакиров И.И., МаксUTOва И.О. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 500 с.

А.Г. МУРЗАГАЛИЕВА¹, Г.РЕВАЛЬДЕ², Б.А. ДЖУГЕМБАЕВА¹
РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ ТРЕНИНГОВЫХ ЗАНЯТИЙ КАК
ПОВЫШЕНИЕ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К ИННОВАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К МОДЕЛИ
«УНИВЕРСИТЕТ 4.0»

1 Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

2 Рижский технический университет, Рига, Латвия

Ключевые слова: инновационная деятельность, готовность, компетенция, модель «Университет 4.0», компетентностно-ориентированный подход, результаты обучения.

Сегодня мы все являемся свидетелями того, как меняется структура внешнего мира. Пандемия коронавируса формирует реальность, в рамках которой большинство операций перенесено в онлайн. Организациям приходится переформатировать свою деятельность, и удаленная работа становится необходимостью.

В полной мере это относится и к системе образования. Пандемия усилила внедрение дистанционных форм обучения и развитие виртуальных обучающих сред в высших учебных заведениях. Вузы увеличили число онлайн платформ для проведения лекций и практических занятий. Анализ исследований показывает, что онлайн – обучение позволяет студентам в большей степени проявлять творческие и инновационные способности. Следовательно, это кардинально меняет концептуальные подходы к проблеме высшего образования и модель «Университет 4.0» становится ответом на вызов сегодняшнего дня.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби (КазНУ им. аль-Фараби) является ведущим вузом Республики Казахстан (РК), лидером в рейтинге Независимого казахстанского агентства по обеспечению качества в образовании (НКАОКО). Сегодня в КазНУ им. аль-Фараби разработана и утверждена Стратегия развития Казахского национального университета имени аль-Фараби на 2020–2025 учебные годы (далее Стратегия) [1]. В Стратегии представлена новая модель «Университет 4.0», которая обуславливает новые требования к знаниям и навыкам студентов и включает четыре миссии: образовательная, научная, инновационно-предпринимательская, духовно-нравственная.

Модель нацелена на подготовку конкурентоспособных, компетентных специалистов, готовых создавать и реализовывать инновационные проекты во всех сферах социально-экономического развития страны. Однако анализ исследований показывает, что организация образовательного процесса не соответствует запросам работодателей. Следствием такого процесса является несоответствие между уровнем сформированных у выпускников знаний и умений и уровнем навыков, которые необходимы работодателям, с учетом актуальных потребностей рынка труда. Так как в реальной действительности характер инновационных процессов определяют содержание полученных результатов, степень сложности и новизны внедряемых предложений. Следовательно, инновационная готовность студентов, а также формирование необходимых компетенций становятся актуальной проблемой КазНУ им. аль-Фараби в условиях перехода к модели «Университет 4.0».

Для этого необходимо ориентироваться на рост новых технологий, развитие онлайн – обучения, инновационные стратегии высшего образования, а также на развитие у студентов способности описывать, использовать и предлагать

инновационные способы решения профессиональных проблем. Мы предлагаем в учебный план ввести тренинговые занятия, которые направлены на повышение готовности студентов к инновационной деятельности.

Какого рода компетенции необходимы выпускникам вуза для успешной работы? На эту тему проводились специальные опросы. Результаты этих опросов показывают, что выпускникам вуза кроме приобретенных за годы обучения набора навыков, необходимы аналитические способности, предпринимательский подход, лидерские качества, навыки коммуникации.

Инновационная готовность состоит из следующих компонентов: эмоциональный, мотивационный, когнитивный, личностный, организационный.

Для анализа сформированности инновационной готовности студентов в условиях модели «Университет 4.0» мы выделили три уровня: высокий, средний, низкий. В Таблице 1 приведена характеристика уровней.

Таблица 1

Уровни	Характеристика
Высокий	Высокая степень инновационной подготовленности проявляется в усвоении теоретических знаний и практических умений студентов использовать знания в ходе решения задач, наличии инновационного стиля мышления, ярко выраженном стремлении к саморазвитию, умении создавать авторские инновационные разработки в различной форме, управлении собой и ведении за собой других, готовности взять на себя ответственность.
Средний	Средний уровень инновационной подготовленности проявляется интересом к обучению. Студент обладает поверхностными теоретическими основами инновационной деятельности, видит перспективы по использованию приобретенных знаний и навыков, но требует постоянного руководства.
Низкий	Низкий уровень характеризуется отсутствием познавательного интереса, нежеланием использовать свой опыт и знания, отсутствием инициативы. У студента недостаточно сформированы умения и навыки, низкий уровень творческого потенциала, отсутствует стремление к саморазвитию.

Для выявления уровня инновационной готовности студентов в условиях модели «Университет 4.0» проводились исследования в КазНУ имени аль-Фараби. В эксперименте приняли участие студенты четвертого курса и магистранты 2 курса физико-технического факультета. Процедура создания диагностических методик инновационной готовности студентов в условиях перехода к модели «Университет 4.0» проведена по технологии, описанной в работах И.А. Зимней, В.Д. Шадрикова [2, 3].

Уровень готовности к инновационной деятельности студентов и магистрантов физико-технического факультета по отдельным компонентам представлен на рисунке 1.

Проведенный анализ диагностических методик показал, что у большинства студентов и магистрантов эмоциональный компонент составляет 53%. Когнитивная составляющая – 46%, организационный компонент – 7%.

Инновационная готовность зависит от творческого компонента личности. Отметим, что готовность к инновациям может предполагать, как готовность к восприятию нового, внедрению прогрессивных технологий, так и способность к генерированию новых идей. Это связано с развитием воображения.

Способность переключаться с решения одних задач на выполнение других называют интеллектуальной лабильностью. Методика «Интеллектуальная

лабильность» направлена на исследование способности переключения внимания, не допуская при этом ошибок.

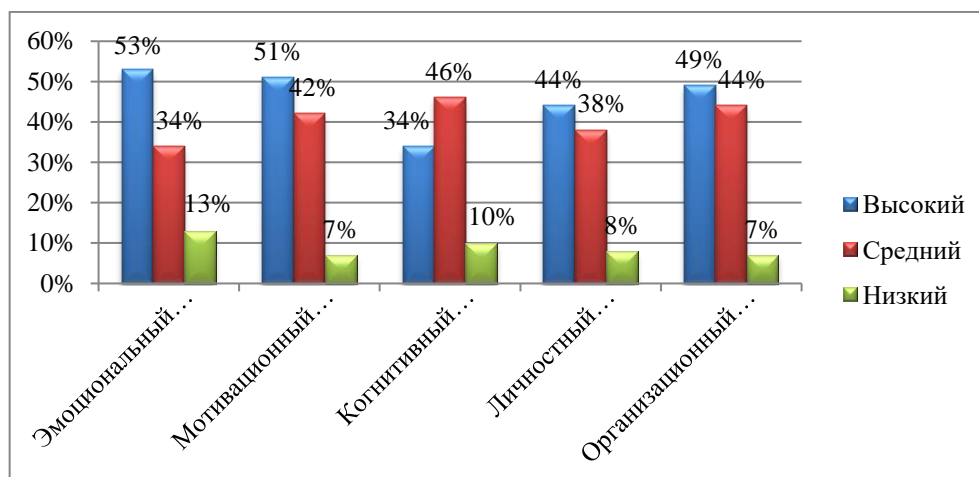

Рисунок 1 – Количественные результаты сформированности инновационной готовности студентов по отдельным компонентам.

Если показателей не больше 4-х ошибок, то это говорит о хорошей интеллектуальной лабильности, 5–9 ошибок – средняя лабильность, 15 и более ошибок свидетельствует о низкой успешности в учебной и любой другой деятельности.

На протяжении месяца со студентами проводились тренинговые занятия, состоящие из заданий по решению логических и ситуативных задач, деловых игр и мозгового штурма. Эти занятия направлены на развитие мышления, творческих способностей и готовности к инновациям. Начало эксперимента обозначим А, завершение эксперимента – В.

Ниже в Таблице 2 показана динамика уровня интеллектуальной лабильности.

Таблица 2

Уровень интеллектуальной лабильности	А		В		t-критерий Стьюдента	p
	n	%	n	%		
высокий	58	24.6	96	40.7	2.472	<0.05
средний	154	65.3	133	56.4		
низкий	24	10.2	7	3.0		
Всего	236	100	236	100		
Коэффициент корреляции	1.000					<0.05

Если изначально у большинства студентов наблюдался средний уровень интеллектуальной лабильности, высокий уровень показателей был выявлен у четверти исследуемых, а в 10,2% случаев имели место низкие показатели, то после прохождения тренинговых занятий показатели существенно улучшились. Низкий уровень интеллектуальной лабильности сохранялся у 3,0% студентов, тогда как количество студентов, показавших высокий уровень интеллектуальной лабильности, выросло почти вдвое.

Необходимая компетенция для организации деятельности – это умение определять причинно-следственные отношения, выстраивать логические цепочки. Ниже в Таблице 3 представлены результаты теста предпринимательских

способностей, которые отражают динамику развития предпринимательских и менеджерских способностей студентов до (А) и после (В) прохождения тренинга.

Таблица 3

Уровень предпринимательских способностей	А		В		t-критерий Стьюдента	p
	n	%	n	%		
очень высокий	15	6.4	26	11.0	3.102	<0.05
высокий	23	9.7	44	18.6		
средний	181	76.7	158	66.9		
низкий	17	7.2	8	3.4		
Всего	236	100	236	100		
Коэффициент корреляции	1.000					<0.05

Предварительное исследование показало наличие у большинства студентов среднего уровня предпринимательских способностей. При их недостаточности в 7,2% случаев, и только у 9,7% студентов изначально был зафиксирован высокий, а у 6,4% – очень высокий уровень развития предпринимательских способностей. После прохождения тренинга показатели по данной методике статистически достоверно изменились в сторону улучшения. Почти в два раза выросло количество студентов, проявляющих высокие и очень высокие способности к предпринимательской деятельности, и только у 8 испытуемых показатели данного теста после тренинговых занятий продолжали находиться на низком уровне. Данные результаты свидетельствуют о высокой валидности и эффективности тренинговых занятий в отношении развития предпринимательских способностей студентов.

Таким образом, в данном исследовании мы изучали, прежде всего, интеллектуальные предпосылки, определяющие возможности адаптации студентов к новому формату образования в рамках модели «Университет 4,0». Как показало первичное исследование, у большинства студентов наличествуют средние показатели интеллектуальной и творческой деятельности. Однако проведение тренинговых занятий на протяжении месяца позволило в значительной мере улучшить результаты, что свидетельствует не только о личностном и образовательном потенциале, но и о том, что ранее развитию этих параметров внимание не уделялось. Соответственно, необходимо пересмотреть учебные планы и программы, чтобы за их стандартными формами не остались без внимания возможности формирования ключевых компетенций, необходимых в современных условиях глобального «биоцифрового» рынка труда, и при этом не упустить морально-этическую составляющую.

Литература:

- 1 Стратегия развития Казахского национального университета имени аль-Фараби на 2020–2025 учебные годы. <https://www.kaznu.kz/ru/14960/page/>
- 2 Зимняя И.А. Об инновациях в образовательном процессе (на примере компетентно – ориентированной образовательной программы) // Акмеология. – 2009. – №1. – С. 32-36.
- 3 Шадриков В.Д. Модель специалиста: инновационная подготовка и компетентный подход // Высшее образование сегодня. – 2006. – №8. – С. 27.
- 4 Галиханов М.Ф., Хасанова Г.Ф. Подготовка преподавателей к он-лайн-обучению: роли, компетенции, содержание // Высшее образование в России. 2019. – Т. 28, № 2. – С. 51-62. DOI: <https://doi.org/10.31992/0869-3617-2019-28-2-51-62>.

А.К. МУСИНА, К.Т. НАРБАЕВА, Ж.А. ЖАНАБАЕВА **КОМПЕТЕНТНОСТНАЯ МОДЕЛЬ ВЫПУСКНИКА – ГИДРОЛОГА В** **ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ КАК** **СПЕЦИАЛИСТА**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается компетентностная модель выпускника гидролога, которая позволяет выявить структуру личностных качеств, способностей и навыков будущего специалиста. Рассматриваются профессиональные компетенции выпускника гидролога. Указываются приоритетные направления учебных модулей, ориентированные на формирование профессиональных компетентности выпускника, владеющего знаниями, умениями и опытом в области решения водных проблем и гидрологии. Представлена поэтапная последовательность изучения учебных дисциплин по учебному плану образовательной программы Гидрология.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентностная модель, образовательная программа, специалист-гидролог, результаты обучения.

Качество образования является одной из актуальных проблем не только для Казахстана, но и для всего мирового сообщества. Решение этой проблемы связано с модернизацией содержания образования, оптимизацией способов и технологий организации образовательного процесса и, конечно, переосмыслением цели и результата образования. Целью нашего университета является обеспечение подготовки конкурентоспособных специалистов, обладающих достаточными знаниями, способных усваивать новые объекты знания, а также генерировать новое знание; имеющих сформированное компетентностное поле, удовлетворяющее потребности работодателей; умеющих формулировать производственные задачи на профессиональном языке и решать их с помощью современных технологий; имеющих активную гражданскую позицию, основанную на идеях мира, добра и справедливости. Для достижения данной цели предусмотрены ряд задач, одним из основных которой являются: реализация программ взаимодействия с работодателями по вопросам целевой подготовки специалистов; определения квалификационных требований к выпускникам в виде системы профессиональных компетенций для данной отрасли; участия в разработке образовательных программ; организации и руководстве производственной практикой обучающихся на предприятии и др.; интеграция ценностей академической культуры университета во все сферы образовательной деятельности как естественной среды формирования личности выпускника университета: патриота, обладающего лидерскими качествами, способного принимать решения и позитивно влиять на общество; компетентного, ответственного, нравственно воспитанного, свободно владеющего своей профессией и ориентирующегося в смежных областях деятельности, способного к эффективной профессиональной деятельности на уровне международных стандартов [1].

Отраженные в целях и задачах образовательного процесса, компетентностный подход реализуется и в образовательной программе Гидрология.

ОП Гидрология разработана на основании нормативных документов МОН РК, регламентирующих образовательную деятельность РК в период разработки ОП, Закона Республики Казахстан «Об образовании», Государственного общеобязательного стандарта высшего образования, утвержденного постановлением Правительства Республики Казахстан, Типового учебного плана по специальности 5В061000-Гидрология, утвержденного приказом Министра образования и науки Республики

Казахстан, документами ВМО, отражающими стандарты образования и подготовки кадров в области метеорологии и гидрологии.

Складывающийся в настоящее время образовательный процесс диктует необходимость моделирования выпускника, связанных с его профессиональной подготовкой к динамично изменяющемуся реалиям общественности [2].

Компетентностная модель выпускника по образовательной программе Гидрология разрабатывалась на базе основополагающих документов, таких как: Европейская рамка квалификаций; Дублинские дескрипторы; Национальная рамка квалификаций (6 уровень) (утв. прот. от 16 марта 2016 года); Профессиональные стандарты; Отраслевая рамка квалификаций, Атлас новых профессий; Обзоры, содержащие основные мировые тренды в области образования; Международные стандарты; документы Всемирной метеорологической организации. При разработке данной модели также учитывались заключения по итогам аккредитации образовательных программ уровней Бакалавриат, магистратура, мнения выпускников и предложения работодателей посредством анкетирования, онлайн-вебинаров и круглых столов.

Компетентностная модель выпускника – это образец системы профессиональных компетенций, обеспечивающих единство теоретической и практической готовности обучающегося к осуществлению профессиональной деятельности, согласно требованиям времени и рекомендуемых работодателями специализаций. Модель выступает системообразующим фактором для отбора содержания образования и форм его реализации в учебном процессе [3].

Профессиональные компетенции, то есть высокоспециализированные знания и умения применять данные знания для решения соответствующих профессиональных задач достигается путем формирования у обучающихся ожидаемых результатов обучения. Выпускник по направлению подготовки Гидрология должен быть подготовлен к решению следующих профессиональных задач:

1. Составлять качественный прогноз об ожидаемом стихийном гидрологическом явлении и спрогнозировать состояние водных ресурсов, режим и качество вод природных и искусственных водоемов для оценки их потенциала с применением современных информационных технологий;

2. Решать вопросы по обеспечению качественного выполнения планов работы гидрологической сети на основе их теоретического обоснования с применением количественных и качественных показателей;

3. Организовывать и проводить основные виды полевых, экспедиционных водно-балансовых исследований и наблюдений для их последующей обработки и применения в решении производственных и научных задач;

4. Производить гидравлические расчеты для обоснования гидротехнических сооружений при проектировании и эксплуатации водохозяйственных объектов в соответствии с нормативными документами;

5. Создавать вторичные научные тексты – аннотацию и реферативное описание, умение обобщать научную информацию в форме тезисного изложения проблемы при решении гидрологических задач и моделировании гидрологических процессов.

Конкурентоспособность выпускника определяется его профессиональной компетентностью, широким социальным кругозором, гибкостью поведения и высоким уровнем индивидуальной активности. Развивающемуся обществу необходимы нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать решения в ситуации выбора, прогнозируя их возможные последствия, способные к сотрудничеству, которые отличаются мобильностью, динамизмом, конструктивностью. Профессиональная

деятельность выпускников – гидрологов охватывает следующие области: организационная; производственная; исследовательская; информационно-аналитическая, консультационная. Выпускники по направлению подготовки Гидрология могут замещать должности техника-гидролога, гидротехника, гидролога, инженера-гидролога, инженера-гидротехника в производственных подразделениях гидрологической службы, проектирования и эксплуатации гидротехнических инженерных сооружений, сельскохозяйственных мелиоративных систем, коммунальных служб, в научно-исследовательских институтах гидрологического направления, ведомственных подразделениях обеспечивающих защиту регионов, населения и хозяйственных объектов от воздействия природных опасностей. В их числе РГП «Казгидромет» - основной заказчик, основатель и непосредственный активный участник реализации высококвалифицированных специалистов. Кроме того, в выпускниках гидрологов заинтересованы следующие научные, проектные и строительные организации – Институт географии, ГУ «Казселезащита», ТОО МЦ «КазЖол», ПК «Институт Казгипроводхоз», ТОО «Экотерра», ТОО «КАПЭ», акиматы всех уровней и др.

Разработка компетентностной модели выпускника в высшем профессиональном образовании открывает широкие возможности для более качественной подготовки специалистов к реальной жизни. Для подготовки специалистов, отвечающим современным требованиям рынка труда необходимо изменение парадигмы образования. Все более важную роль начинают играть траектория модуля или междисциплинарный подход в формировании содержания высшего профессионального образования. Новая парадигма предполагает не просто передачу обучающемуся определенных объемов знаний, а формирование у них способностей адаптироваться к качественно новым условиям в производственной деятельности специалиста [4-5].

Основной учебный план подготовки специалистов гидрологов, который является нормативным документом, определяющий состав дисциплин, согласно академическому календарю, состоит из следующих блоков: блок общеобразовательных дисциплин с модулями – Социально-гуманитарный, Инструментальный, Социально-политических знаний, Культурного наследия и межличностной коммуникации, Экологический, Социально-политические и исторические основы современного общества. Объем блока ООД 30 кредитов (50 ECTS). блок базовых дисциплин с модулями Профессиональный язык, Гидрометеорологический, Средства и методы измерений и расчетов характеристик стока, STEM-модуль, Физико-географические аспекты в гидрологии, Физико-химические аспекты в гидрологии, Прикладные аспекты в гидрологии, Расчетно-практические аспекты в гидрологии, Решения водохозяйственных задач, Глобальная гидрология и гидрология водоемов в общем объеме 70 кредитов (120 ECTS), блок профилирующих дисциплин с модулями Статистико-математические и гидравлические расчеты, Руслловые процессы, ГИС технологии в гидрологии, Гидрологическое обеспечение отраслей экономики, Опасные гидрологические явления и гидрология морей, Компьютерные технологии в гидрологии, Интегрированное управление водными ресурсами, Влияние климатических изменений и антропогенной нагрузки на речной сток, Математическое моделирование гидрогеологических процессов и прикладные вопросы гидрологии в общем объеме 55 кредитов (77 ECTS), дополнительные виды обучения в объеме 26 кредитов (44 ECTS), включающие виды практик и физическую культуру и итоговая аттестация в 3 кредита (5 ECTS).

Содержание учебных модулей соответствует направлениям (специализациям) гидрологической науки и включает ряд дисциплин данного цикла, являющихся в настоящее время наиболее перспективными наряду с базовыми основополагающими

курсами. В модулях отражены общекультурные и профессиональные компетенции, результаты обучения, методы оценки результатов и их применения в различных сферах инженерной гидрологии и гидроэкологии [3].

Подготовка к инженерной деятельности осуществляется в течение всего периода обучения по образовательной программе. Изучение инженерных и естественно-научных дисциплин соответствует уровню естественнонаучных и математических знаний и обеспечивает умение применять их для решения комплексных инженерных задач и способности к инженерному анализу, инженерному проектированию. Выполнение расчетно-графических работ, дипломных работ и проектов, обязательно включают экономические, этические, социально-политические и экологические аспекты, вопросы устойчивого развития, охраны труда и безопасности жизнедеятельности. Опыт исследовательской и проектной инженерной деятельности формирует инженерные навыки.

Обучение инженерному проектированию способствует развитию у студентов творческого мышления и навыков, позволяющих решать инженерные задачи с применением полученных знаний и оригинального подхода. Обязательными элементами проектирования являются определение целей и критериев, анализ, синтез, построение, испытание и оценка.

Согласно требованиям ГОСО, выпускник должен быть подготовлен к проектной деятельности. Обучение студентов инженерному проектированию осуществляется поэтапно, при изучении дисциплин: Геодезия и картография, Гидрометрия, Общая и речная гидравлика, Гидротехника и мелиорация, Водно-технические изыскания, Водное хозяйство и водохозяйственные расчеты, Гидрологические расчеты, Водоотведение и очистка сточных вод и при прохождении производственных и учебных практик. Завершающим этапом обучения является выполнение выпускной квалификационной работы, содержащей основные элементы инженерного проектирования.

Таким образом, выпускник с учетом поэтапного изучения элементов инженерного проектирования по принципу от простого к сложному, окончательно приобретает навыки инженерного проектирования, которые закрепляются с выполнением выпускной квалификационной работы. Обучение инженерному проектированию способствует развитию у выпускника творческого мышления и навыков, позволяющих решать инженерные задачи с применением полученных знаний и оригинального подхода [6].

Для успешности формирования профессиональных компетенций необходимо осуществлять контроль образовательного процесса. Успешность освоения компонентов профессиональных компетенции оценивается на основании целевых дескрипторов. Обязателен итоговый контроль процесса формирования профессиональных компетенций для оценки качества образовательного процесса в целом на этапах освоения результатов обучения.

Литература:

- 1 Академическая политики КазНУ им. аль-Фараби, <https://www.kaznu.kz/ru/165/page/>
- 2 Абдрахимов Р.Г. и др., Задачи и перспективы образовательной программы Hydrology на английском языке в КазНУ имени аль-Фараби, 2019. – 5 с.
- 3 Компетентностное моделирование специалиста в сфере среднего профессионального образования <https://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=24124>.
- 4 Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативная целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 30 с.
- 5 Носко И. В. Общепрофессиональные компетенции в модели выпускника вуза – бакалавра педагогики // Известия Российского государственного педагогического

университета им. А. И. Герцена – Аспирантские тетради: научный журнал. – СПб., 2007. – № 14. – С. 294-299.

6 Отчет по результатам самооценки образовательной программы в рамках специализированной аккредитации, 6B05203 (5B061000)-Гидрология.

Т.Н. МУХАЖАНОВА, Б.С. АСАНОВА
ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КІТАПХАНА МАМАНДАРЫН
ДАЯРЛАУДЫҢ ӨЗІНДІК ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ
ТӘЖІРИБЕСІН ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДАМУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Зерттеу жұмысында білім алушылардың өзіндік жұмысын жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау және оқыту әдістері мен онлайн режимде білім алушыларға қолданылған зерттеу тәсілдері қарастырылады.

Түйін сөздер: Жүйе, тәсіл, өзіндік жұмыс.

Кітапхана ісі мәдениет саласы ретінде ақпараттық, білім беру және мәдени-ағарту қызметінің негізі болып табылады. Жаңа мыңжылдықта кітапханалардың қайта жанданып, өзгеруінің арқасында мәдени мекемелер арасында жоғары дәрежеге ие болады. Ал, қазіргі кезде адамдардың өскелең талабын қанағаттандыру, рухани байлығы мен жалпы қабілетін дамыту және жоғары эстетикалық талғамын қалыптастыру міндеттерін іске асыруда кітапханалардың алар орны ерекше.

Ең алғаш осы мамандық бойынша мамандарды даярлап шығарған жоғары оқу орыны – Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты болды. Кітапханатану және библиография мамандығы бойынша мамандар даярлау 1956 жылдан басталып, бастапқы кезде филология құрамында кітапхана бөлімі ашылып, ол бөлім 1961 жылдың 1 қыркүйегінен жеке кітапхана факультетіне айналды. 1967 жылы Шымкент педагогикалық мәдениет институты ашылғанға дейін Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтының кітапхана факультеті республикада алғашқы жоғары, білімді, кітапханашы мамандарын даярлайтын бірден-бір оқу орны болып келді [1, б.152]. Бүгінгі күнде «6B03205-Кітапханалық ақпараттық жүйелер» білім беру бағдарламасы бойынша мамандарды дайындап шығаруды КЕ АҚ Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ жалғастырып келеді.

Білім беру бағдарламаларының негізінде студенттердің өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру мен сапасын арттыру маңызды нәтиже беретіні сөзсіз. Студенттің өзіндік жұмысы (СӨЖ) – студент білімін кеңейтуге, дағдылары мен біліктілігін, білімді өз бетінше терең меңгеруіне ықпал ететін оқу процесінің ең негізгі элементтерінің бірі. СӨЖ орындау арқылы студент оқу процесінің мәселелерін дәріс пен семинардан тыс қалатын мәселелерді меңгеріп, білімін толықтырып, өз ойын еркін тұжырымдауға, сондай-ақ, нақты дәлелдермен жеткізе алатын дағдыларды үйренеді және меңгереді. Өзіндік жұмыс мәселелерін тіпті жалпы білім беру бағдарламаларын жетілдіруге қатысты отандық зерттеулер жоқтың қасы деп айтса болады. Мұның басты себебі, біріншіден, өзіндік жұмыс студенттердің көп аспектілі тұлғалық білім беру құралы ретінде қарастырылмайды; екіншіден, бұл мәселе бойынша зерттеулерде орта және жоғары мектеп арасындағы сабақтастық ескерілмейді. Себебі, жоғары мектептегі оқу үдерістерінің теориясы мен

практикасында болашақ педагог-психологтардың өзіндік іс-әрекетін қалыптастыру мәселесіне жеткілікті мән берілмеген [2].

Өзіндік жұмыстар студенттердің танымдық және кәсіби іс-әрекеттеріне қызығушылығының дамуына, білімдерін тереңдетуге, кәсіби біліктіліктері мен дағдыларының қалыптасуына мүмкіндік беріп, студенттің өз бетімен игеру арқылы алатын білімінің сапасына тікелей ықпал етеді. Сондықтан да еліміздің жоғары оқу орындарында өзіндік жұмысты жаңаша, қазіргі онлайн жүйеге тиімді ұйымдастыру – бүгінгі таңда өзекті мәселе болып отыр. Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруда болашақ маманды кәсіби бағытта даярлаудың, жоғары оқу орнының оқыту мақсаты мен пәнді оқыту мақсатының талаптары ескерілуі тиіс. Сондықтан, студенттердің танымдық қызығушылықтарын қалыптастыруға әсер ететін әдістемелік тәсілдер мен ынталандыруды студенттердің өзіндік жұмысын қандай да бір жүйе ретінде қарастыру қажет. Жүйе – белгілі бір тұтастықты құрайтын өзара байланысқан және өзара әрекеттесетін элементтердің жиынтығы.

Студент білімінің тереңдігі, дағдылары мен біліктілігіне, білім меңгеруіне ықпал ететін оқу процесінің ең негізгі элементтерінің бірі. Өз-өзін дамыту арқылы студент оқу процесінің белсенді мүшесі бола отырып, өз ойын еркін, сондай-ақ, нақты дәлелдермен жеткізе алатын дағдыларды үйренеді және меңгереді.

Түрлі себептерге байланысты оқытушы оқыған кез-келген дәріс тақырыбы студентке түсінікті бола бермейді. Оның себептерінің бірі – студенттің басты қызығушылық объектісі – мамандық алу. Ал, оқылған дәріс оның болашақ мамандығымен байланыссыз болса, оны игеруге құштарлығы болмайды. Онымен қоса, оқу процесінің бастапқы кезеңдерінде, студенттерге қойылған мәселені шешуге қажетті өзіндік жұмыс жазу дағдылары әлі толық қалыптаспайды. Сондықтан, оқу үдерістерімен алғашқы кезеңдерінде оқытушы курс барысында меңгертін мәселені қызықтыратындай тақырыптармен таныстырып, жеткізе және орындау тақырыптарын қалай шешу жолдарына студенттерді баулуы тиіс. СӨЖ тапсырмаларын жоспарлауда реферат, баяндама, шығармашылық жұмыс, бақылау жұмысы, ғылыми мақала түрінде немесе деректерді, ғылыми еңбектерді аннотациялау сияқты бағытта жоспарлауға болады.

Кітапханалық ақпараттық жүйелер мамандығы бойынша, тіпті жалпы ЖОО студенттері оқу процесіне бейімделу жағдайында өзіндік жұмыстарды орындауда, оның сан алуан түрлері мен формалары бойынша біршама қиыншылықтарға кездеседі. Соның салдарынан, оқып-үйренуші студенттер оқу-тәрбие жұмыстарына, өзіндік жұмыстарға енжарлық танытып, оқу үлгерімдерінің төмен болуы орын алады. Себебі оқу жүктемесіндегі 100 балдың шамамен 40-50 пайызын СӨЖ-ден жинайды. Сондықтан, қазіргі онлайн жүйедегі оқу семестрінің басында студенттерге бал жинау әдісін анықтап, ашық түсіндіріп көрсеткен дұрыс.

Кез-келген елдің экономикалық және саяси дербестік жағдайы халықтың жалпы білімі мен кәсіптік деңгейіне байланысты болатыны сөзсіз. Өз уақытында білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелері анық. Бүгінгі таңда болашақтың сұранысына жауап беретін жоғары интеллектуалды, білікті мамандардың қорын жасақтауымыз қажет.

Қазіргі білім - азаматтық қоғамдағы әлеуметтік талаптарға бағытталған күрделі де жан-жақты қоғамдық құбылыс, оқыту және тәрбиелеу түріндегі педагогикалық әрекеттің тұтас жүйесі. Кез-келген кәсіптегі маманды қалыптастыруда мамандыққа сай білім алу қаншалықты өткір мәселе болса, сонымен қатар «жеке маман тұлғаны» өзіндік дамытуда оны шығармашылықпен терең іргетасын дайындау соншалықты алғышарт. Білім жүйесінің мазмұны өмірдің түрлі жағдайларында әрекет ете алатын «тұлғаны» дайындау. Осы

мақсатта оқу жоспарын оқушыларға азаматтық білім беруге бағыттаған жөн. Бірінші кезекте әлемдегі болып жатқан өзгерістерге байланысты білім жүйесін ұлттық модельде құру және ол үшін өркениетті елдерде берілетін біліммен ортақ көзқарастарын табуға ұмтылу қажет. Қазіргі қоғамдық сұраныс әсіресе кітапхана мамандығы үшін де – өз ісіне мығым, ұжыммен араласуда жеке басындағы барлық шынайы жағымды қасиеттерін байқата алатын бүгінгі студент, ертеңгі маманды тәрбиелеуді талап етеді. Адамның қоғамдық мәні – өмір сүрген ортасы, әлеуметтік жағдайы, білімі, санасының жоғары немесе төмен болуы оның жеке адамға тән қасиеттерінің қалыптасуының шарты. Ал, әлеуметтендіру тәрбие берумен тікелей байланысты [3].

Кей жағдайда студенттерге тәрбиелеумен айналыспаймыз біз тек білім берумен шектелеміз деп ойласақ – ол қателескеніміз шығар. Себебі, әрбір ЖОО және онда дәріс оқитын оқытушы құрам ең алдымен тұлғаны қылыптастырумен айналысатынымызды естен шығармауымыз қажет. Сондықтан, студенттерді дәріс, семинар, сөз сабақтарында курста қамтылатын мәселемен қатар тәрбие беру, ғылыми тұжырым жасауға бейімдеуіміз қажет. Сондықтан, студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың маңызы өте зор. Өйткені, сол арқылы студенттердің іс-әрекетінің дербестігі артады. Студенттің өзіндік жұмысы – кез-келген пәнді оқуға өзіндік жұмыстың орындалу әдістерінің қалыптасуына бағытталғанымен, бұл жұмыс – студенттің ғылыми, оқу кәсіби қызметін қалыптастырып, мәселелерді өзіндік шешуіне оптималды шешімдерді қабылдауға, дағдарыстық жағдайлардан шығуға арналған, өйткені, өзіндік жұмыс студенттің білім алудағы жеке жұмысын ғана емес, қазіргі заманғы жоғарғы кәсіби маманды тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік береді.

Студенттің өзіндік жұмысын белсендірудің тәсілдері ұйымдастырушылық және әдістемелік болып бөлінеді. Әдістемелік жағынан белсендіру қолданылған әдіс-тәсілдерге, студенттің өзіндік жұмысының формалары мен ұйымдастыру құралдарына байланысты. Өзіндік жұмысты оқытушының дұрыс басқара білу және студенттердің дербестік әрекетінің дәрежесі артып отыруы – осы жұмыстың белгілері болып табылады.

Бүгінгі күні бүкіл дүние жүзілік білім беру тәжірибесіне жүгінетін болсақ, жылдам қарқынмен оқыту үрдісінің сапалы да жемісті жолы аудиториялық сабақтардың көлемін тиімді қысқарту арқылы студенттердің өзіндік жұмыстарына уақытты көбірек беріп, олардың шығармашылық қабілетінің өсуіне әсері жоқ оқу пәндерін барынша азайтып, оқу жылының барысындағы студенттердің еңбек санының дұрыс бөлінуіне ерекше көңіл бөлу керек. Себебі, семестрдегі жүйесіз берілген өзіндік жұмыстар аралық бақылау кезіндегі «үлгермеушілікке» және білім сапасының төмендеуіне әкеліп соғады. Осыған байланысты, өзіндік жұмыстарын орындау үшін әр студентке оқу-әдістемелік құралдарын көрсетіп, өзіндік жұмыстарына семестрдің басында дұрыс тапсырма беру, соған байланысты әр тапсырманың ұйымдастыру-әдістемелік материалдары болуы тиіс.

Студенттердің қарқыны қай пәнді болсын оқу кезіндегі өзіндік жұмыстарының дәрежесімен сипатталады. Сонымен, студенттердің өзіндік жұмыстарының ішкі мазмұны – оқытушының қатысуынсыз немесе көмегінсіз дайындалуы ғана емес, студенттің әрекеті алған ақпаратты білімге қолдана білуге айналдыру функциясы мен сол қызметті басқара білу функциясының үйлесімділігінен тұрады немесе олардың өздерінің алдарына қойған мақсаттарына жету үшін құрған амалдарын білдіреді десек те болады.

Негізінен алғанда, студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру және өткізу технологиясы мынадай элементтерден тұрады:

- студенттердің өзіндік жұмыстарын жоспарлау;
- әдістемелік қамтамасыз ету;

- бақылау және орындалуын бағалау;
- талдау және жетілдіру.

Әр оқу пәнінің жұмыс бағдарламасының сәйкес бөлімдеріне студенттердің өзіндік жұмыстарының жоспарланған түрлері, олардың сағатпен көрсетілген еңбек сиымдылығы, бақылау мерзімі және коллоквиумдар, курстық, семестрлік, есепті-графикалық және басқа да жұмыстары міндетті түрде кіргізіліп көрсетілуі керек. Студенттердің өзіндік жұмыстарының түрлерін таңдау үшін оқу пәнінің мақсатын, оқушының дайындық сатысын, студенттердің өзіндік жұмыстарына бөлінген сағаттар санын ескерген жөн.

Жоғары оқу орындарында студенттердің өзіндік жұмыстарының қарапайым және қолайлы түрі – коллоквиумдар болып саналады, ол белгілі бір тақырыптағы баяндама немесе деректі мәселені талқыға салатын ғылыми жиналыс түрінде ұйымдастырылуы мүмкін. Дегенмен, оқытушылардың өзіндік жұмыстарды жоспарлап құрастыруда шығармашылық әдіс-амалдары қажет. Мысалы, студенттердің жазған «мазмұндамасын», жасаған «семестрлік, курстық жұмыстарын» әдеттегідей қабылдай салмай, онлайн режимде де әр-түрлі ғылыми пікірталас ұйымдастыру арқылы қабылдаған әлдеқайда тиімді. Себебі, онлайн режимнің психикалық тұрғысынан да және де студенттердің өзара қарым-қатынасына зәру екені де бұл жағдайда тиімді рөл атқарады. Тәжірибе көрсеткендей, бір курстық жобаны 2-3 студент орындаса жобаның практикалық сапасын арттыруға болатындығы көрінеді, яғни, бұл топтастырған тәсіл өз бетімен жұмыс істеуге, өзара көмек көрсетуге, шығармашылығын және жауапкершілігін арттыруға себебін тигізетіндігі анық. Өйткені, жобалау кезінде студенттер таңдау еркіндігін алып, білімгерлердің өзіндік жұмыстарын қадағалаудың тәсілдері де үлкен нәтиже береді [4]. Осы тұрғыдан айта кететін болсақ, осы тәсілді қазіргі онлайн режимде білім алып жатқан «5B091000-Кітапхана ісі» білім беру бағдарламасы аясында оқып жатқан 34 адамнан топтастырылған 3 курс студенттерімен өткізіп келеміз. Зерттеу барысында біріншіден, бұл тәсіл онлайн режимде білім алып жатқан студенттердің өзара тәжірибе алмасуына мүмкіншілік туғызып отыр, екіншіден, білімі төмен студенттің алдыңғы қатарлы озық студенттің қатарына қосылуға талпынады, үшіншіден, берілген тапсырманы жан-жақты зерттеп, қарастырып, білімнің сапасының артуына қадам жасалынып отыр, төртіншіден студент үшін уақытын тиімді пайдалануға мүмкіншілік туғызып отыр, алтыншыдан, студенттің өзін-өзі бағалап, өзіне деген сенімнің артуына қадам жасалынып отыр. Анкета жүргізу барысында студенттердің 100 пайызы бірігіп, топпен жұмыс істеу тәсілді мақұлдағанын анықтадық.

Өзін бағалай және қадағалай білуді, өзіне баға беруді қалыптастыру – студенттің қызығушылық көзқарасын және белсенділігін арттыратын сенімді тәсіл. Әр пәнге арналған өзіндік жұмыстар студенттердің өз күштеріне сенімділігін және жауапкершілігін арттырып, өзіндік баға беру қабілетін қалыптастырады.

Жоғарғы оқу орнына түскен кешегі талапкерлер студент болған соң, жоғарғы оқу орны шарттарына орай бейімделу кезеңінен өтеді. Бұл кезең өзінде жаңа әлеуметтік орта мен жоғары оқу орындарындағы оқу және ғылыми ізденістер, болашақ кәсіби қызмет шарттарына дағдылану жағдайларын қамтиды. Бірінші курс студенттерінің көпшілігі кітап, дәріс конспектілерімен жұмыс істеу, өз еңбегін дұрыс ұйымдастыру, пәндердің күрделілігін есепке ала отырып аудиториядан тыс орындалатын жұмыстарға берілетін уақытты тиімді пайдалана алмайды. Осыған орай оқытушылардың басты мақсаты – бірінші курс студенттерін жаңа жағдай шарттарына бағдарлануға тәрбиелеу, оларды оқу және оқудан тыс уақыттарын тиімді пайдалануға үйрете отырып, оқыту әдістерін қолдану.

Қазіргі кезде педагогика ғылымы мен практикасында қолданылатын оқыту әдістері өте көп. Әдіс-оқу-тәрбие жұмыстарының алдында тұрған міндеттерді дұрыс орындау үшін білім беруші мен білім алушының бірлесіп жұмыс істеу үшін қолданатын тәсілдері. Әдіс арқылы мақсатқа жету үшін істелетін жұмыстар ретке келтіріледі. Оқыту әдістері танымға қызығушылық туғызып, білім алушының ақыл-ойын дамытады, ізденуге, жаңа білімді түсінуге ықпал етеді. Оқытуда ең басты нәрсе – білім алушының танымдық жұмыстары. Оқыту әдістері ең анық фактілерді білуді қамтамасыз етеді, теория мен тәжірибенің арасын жақындатады.

Тәсіл – оқыту әдісінің элементі. Жоспарды хабарлау, білім алушының зейінін сабаққа аудару, білім алушының білім беруші көрсеткен іс-қимылдарды қайталауы, ақыл-ой жұмыстары тәсілге жатады. Тәсіл оқу материалын түсінуге үлес қосады.

Оқыту тәсілдерінің түрлері:

- ой, зейін, ес, қабылдау, қиялды жақсарту тәсілдері;
- мәселелі жағдаят тудыруға көмектесетін тәсілдер;
- білім алушының сезімдеріне әсер ететін тәсілдер;
- жеке білім алушылар арасындағы қарым-қатынасты басқару тәсілдері.

Сонымен тәсілдер оқыту әдістерінің құрамына кіреді, әдістің жүзеге асуына көмектеседі. Оқыту әдістерінің басты қызметі – оқыту, ынталандыру, дамыту, тәрбиелеу, ұйымдастыру болып табылады[5].

Біз ұсынғалы отырған оқыту әдістерінің бірі – зерттеу әдісі шығармашылық жұмыс тәжірибесін жақсы үйрену үшін қолданылады. Зерттеу әдісі арқылы студент білімін қолданып, ғылыми таным әдістерімен жұмыс істеп үйреніп, жаңа мәселелерді шешу тәжірибесін жинақтайды. Зерттеу жұмыстары сабақта, үйде орындалып, бір аптада, бір айда орындалатын тапсырмалар жоспарланады.

Жалпы, «Кітапханашы-библиограф» мамандығы бақылау, талдау, қорытуды қамтиды. Болашақ мамандарды кәсіби даярлауда студенттерді «Кітапханатану», «Библиографиятанудың» негізі міндеттерімен таныстыратын «Кітапхананың библиографиялық қызметі», «Кітапханалық қызмет көрсету» пәндері оқытылады. Осы пәндерді студенттерге тереңінен меңгертіп, оқытуда екі әдісті: жеке-шығармашылық және командалық жұмысты қолдандық. Екі әдісте студенттің шығармашылық өрісінің дамуын қарастырады. Кәсіби кітапханалық-библиографиялық түсінік – өз алдына екі бағыттың да жүзеге асуына мүмкіндік жасайды. Осы негізде студенттерді оқыту процесінде өздік жұмысының (СӨЖ) әдістерін (ауызша немесе жазбаша хабарлама, баяндама, эссе және т.б.) семинар сабақтарымен ұштастыра қолдану, олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл жұмыс студенттердің шығармашылық елестету және өз ойлары мен идеяларын ұсынуға қабілетті екенін көрсетті.

Кез-келген курс студенттері өзінің жас ерекшелік және дара ерекшелік қасиеттерінің дамуын бастан кешіреді. Педагогикалық білім студент дамуының кешегі күніне емес, оның ертеңгі күніне бағдарлануы тиіс. Тек сонда ғана ол оқыту процесінде іргелес даму өрісінде жатқан даму процестерін өмірге келтіре алады. Әрине оқытушының біліктілік мәселесі аса күрделі және маңызды мәселелердің бірі. Студенттерден табандылықты, ізденімпаздықты талап ететін сөз тапсырмасының жоспары құрылуы тиіс.

Болашақ мамандарды қоғам талабына сай жан-жақты қарулануы үшін төмендегі міндеттерді жас оқытушыларға ұсынамыз:

1. Әрбір оқытушының өз пәнінің білікті, білімді шебер маманы екенін көрсете білуі.

2. Студенттің белсенді және іргелес даму деңгейін дәл анықтауға бағыт беріп, келешекпен байланысты сенімді қалыптастыру.

3. Студенттің әрбір пәннің мамандыққа қатысты мәселелерін ынтымақтастықпен шешу қабілеттерін дамыту.

4. Студенттің кәсіби білікті, білімді шебер тұлға қасиеттерін санасына құйып дүниетанымын кеңейту тиіс.

Жалпы алғанда, өзіндік жұмыс (СӨЖ) – біртұтас педагогикалық процестің, жоғары білім берудің негізі. Жоғары оқу орындарында СӨЖ ұйымдастыру сыртқы және ішкі мақсаттарға сәйкес қызмет атқарады және дамытылады. СӨЖ атқарудың сыртқы мақсаты қоғамның мамандарды даярлауға қоятын талаптарымен анықталады. Мамандарды дайындаудың сапасын арттыру міндетін шешудің негізі оқыту сапасын күшейту болып отыр. Ол бірнеше факторлармен айшықталады. Ең бастысы, маманды даярлау деңгейіне нарықтың қояр талабы және оқытудағы экстенсивті және интенсивті факторлардың арақатынасының өзгеруі болып табылады. Әрине, осы орайда мәселе қарқынды фактор пайдасына шешілуі керек екендігі түсінікті.

Жұмыста болашақ педагог-психологтардың өзіндік жұмыс істеу технологиясын педагогикалық негізде жобалаудың жүйесі ұсынылды.

Сонымен, студенттердің өзіндік жұмыстарының тиімділігін арттыру екі бағытта жүргізілді: біріншіден, студенттердің орындаушылық қызметтерін белсендіру (жандандыру); екіншіден, өзіндік танымдық қызметті кеңінен ұйымдастыру.

Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру барысында оқытушыларда кездесетін қиындықтарды мұқият зерттеу, бізге, бұлардың көпшілігі оқытушының кәсіби шеберлік деңгейімен тығыз байланыста деген қорытындыға келуге мүмкіндік берді.

Сонымен, зерттеу барысында өте тәжірибелі оқытушылар студенттерді өзіндік жұмысқа мақсатты бағытта оқытуды жүзеге асыруда, өзінің педагогикалық іс-әрекеті барысында ешқандай қиындық байқалмайтындығы анықталды.

Осы мақсатта оқытушы әртүрлі тәсілдерді қолданады:

– Мәтіннің мағыналы өңделуі, оқу материалы көлемінің көбеюі, ондағы алғашқы идеяны, қағидаларды, заңдылықтарды айқындау, тапсырмалардың жалпылама шешілу тәсілдерін меңгеру, студенттердің белігілі-бір түрдегі тапсырмалар жүйесін жасауы.

– Оқу және тыңдау мәдениеті, қысқа және ең тиімді жазба тәсілдері (көшірмелер, жоспарлар, тезистер, конспектілер, аннотация, реферат, пікір, жалпы кітаппен жұмыс әдістері).

– Есте сақтау (оқу материалын құрастыру, мнемотехниканың ерекше әдістерін тірек ретінде бейнелі және есту жадтарына қолдану).

– Өзіндік бақылаудың әр түрін қолдануда, өз жұмысын кезеңмен бақылауда, тексеру «бірліктерін» айқындауда, біркелкі тексеруде және т.б. шоғырлауға назар аудару.

– Қосымша ақпараттар іздестіру (интернет, библиографиялық материалдармен, анықтамалармен, каталогтармен, сөздіктермен, энциклопедиялармен жұмыс) және оны үй кітапханасында сақтау.

– Емтихандарға, сынақтарға, семинарларға, тәжірибелік және зертханалық жұмыстарға дайындық.

– Уақытты тиімді ұйымдастыру, уақыт шығыны және есебі, еңбек пен демалысты, қиын ауызша және жазбаша тапсырмаларды, еңбек гигиенасының жалпы ережелерін (режим, серуен, жұмыс орнындағы тәртіп, оның жарықтануы және т.б.) орынды ұйымдастыру [6].

ЖОО оқыту мен тәрбиелеу жеке тұлғаның кәсіптік тәжірибемен, сапамен, өзіндік дамуымен және қалыптасумен қамтамасыз етуге міндетті. ЖОО оқыту мен тәрбиелеу студенттің жеке тұлға ретінде максималды дамуына, яғни толық жағымды өзгеріс процесіне, сапаның қалыптасуына, тәжірибесіне әсер ету.

Оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыруға екі субъект қатысады:

1. Оқытушы алдына педагогикалық мақсат қойған, осы мақсатқа жету жолында әдіс-тәсілдерді, қорытындыны талдап, әрекетін нақтылап, оқытудың нәтижелі болуына жан-жақты қатысады.

2. Оқытушы мен студенттің бірлескен жұмыстары олардың жалпы іс-әрекетінің нәтижесі болып табылады.

Студенттерді тәрбиелеу – бұл олардың психикасына әсер ету және жеке тұлғаның қасиеті мен сапасын, бағыттылығын, саналығын, жауапкершілік сезімін, адамдармен жұмыс істеу қабілетін, тәртіптілігін, өзіндік дамуын, өзіндік сынының және т.б. қалыптастыру мақсатындағы іс-әрекет.

Осы іс-әрекет барсында студенттерді тәрбиелеу жұмысының формаларын ұсынамыз:

– Анкеталау, әлеуметтік сұрау арқылы олардың қызығушылығын және құндылық бағдарларын анықтау.

– Көркемөнерпаздық ұжым және қызығушылық бойынша бірлестіктер жұмысымен қамтамасыз ету.

– Еліміздің мәдени өмірі, көркем әдебиеттер жайлы мәлімет беру.

Қорыта айтсақ, студенттердің өзіндік жұмысы, оқу іс-әрекетінің өзіндік формасы ретінде әрбір оқытушы тарапынан айрықша назар аударылуын талап етеді. Бұл оқытушының ұйымдастыру және басқару іс-әрекетінің маңызды екендігіне ерекше көңіл аударады және білімгерлердің оқу іс-әрекетінің шынайы субъектісі негізінде сезінуін қажет етеді.

Қазіргі заманымызда қоғамға өз бетімен жұмыс атқаратын, еркін де кеңінен ойлайтын, өздігінен алдына мақсат қойып және оған жетудің әдіс-тәсілін шығармашылықпен анықтап, сондай-ақ қолдана алатын кәсіби-маман тұлғасы болуы керек. Мұндай тұлғаның дамуына бағытталған білім берудің негізі болып тұлғаның өздігінен білім алу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін жетілдіру процесі жатады. Сонымен қатар, студенттердің СӨЖ тапсырмаларын орындауда белсенділігін арттыру үшін тәрбие шараларының маңызы зор екендігі анықталды. Яғни, американдық ЖОО-дағы сияқты волонтерлардың жұмысын факультеттер мен кафедралардағы үйірмелер негізінде жандандырса, студенттердің жан-жақты білімді, активист, қабілетті маман болып қалыптасуына мүмкіншілік зор болар еді.

Әдебиеттер:

- 1 Асанова Б.С Қазақстандағы кітапхана ісі тарихы. – Алматы: ҚазМемҚызпу, 2014.–300 б.
- 2 Асанов Н. Өзіндік жұмыстардың ерекшеліктері. – Алматы, 2013. – Б. 125-126.
- 3 Исмаилова Р.Б. Студенттермен жүргізілетін өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктері // Бастауыш мектеп. 2012. – №5, 6. – Б. 36-37.
- 4 Кулекеев Ж.А., Пивень Г.Г., Нургужин М.Р. и др. Системы менеджмента качества организаций высшего профессионального образования: теория и практика. – Караганда: издательство КарГТУ, 2014. – 356 с.
- 5 Педагогика: учеб. пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под. ред. П.И. Пидкасистого. – М: Педаг. общество, 1998. – 640 с.
- 6 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. докт. ... автореф.: 13.00.08. – Шымкент, 2010. – 40 б.

С. МҰСТАФАҰЛЫ

ПӘН ОҚЫТУ ӘДІСІН ДҰРЫС ТАҢДАУДЫҢ ОҚУ ӨНІМІН ЖОҒАРЛАТУДАҒЫ ТИІМДІЛІКТЕРІ ЖАЙЫНДА

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада пән оқыту әдісін дұрыс талдаудың оқу өнімін жоғарлатудағы тиімді жақтары зерделеп көрсетіледі. Әрине оқу өнімін жоғары көтеруде оқытушы мен білімгердің өзара қарым-қатынасы, өзара сәйкестігі шешуші рөл атқарады. Мақала объектіпті талдау негізінде жазылып, оқытушының әзірлеуге тиісті шарттары мен білімгерлердің реаль жағдайына негізделіп отырып пән оқыту әдісін белгілеудің тиімді тұстары ғылыми талдаулар негізінде көрсетіледі.

Түйін сөздер: Оқытушы, оқу өнімі, білімгер, оқыту әдісі, жаңа технология.

Негізгі мәтін: Ғылыми оқыту әдістемесінің басшылыққа алатын принциптері қазіргі оқыту методикасында толық бірлікке келмеген түйіткілді мәселелердің бірі. Бұл мәселе жайындағы ғалымдардың зерттеулері күн өткен сайын өзінің актуалдылығын айқын көрсетіп келеді. Біздіңше оқыту үрдісінде екі жақты байланыс, яғни білім беруші (оқытушы немесе мұғалім) мен білім алушы (кез келген білім алушы) арасындағы өзара сәйкестік өте маңызды рөл ойнайды. Бұл жайында терең зерттеулер жүргізген қытайлық ғалымдар Ли Жу мен Жян Липин өз еңбегінде былай деп атап көрсетеді: Мүмкіндігінше білім алушының оқу мақсатын, қызығуын, үйрену әдісін, психикалық көңіл-күйін дәп басып білу керек, білім алушының талабына сәйкес оқыту әдісін жоспарлау әсіресе шетелде жүргізілетін оқыту үрдісінде, мүмкіндігінше сол жердің жағдайына сәйкес қытай тілін оқыту керек [1]. Жалпы тіл оқыту үрдісінде білім беруші мен білім алушы арасында сәйкесті түрде сөзсіз әзірленуге тиісті шарттар оқу үрдісінің сәтті орындалуына, көздеген оқу өнімділігіне жетуге тікелей әскр ететін факторлар. Нақты пән талабына сәйкес оқыту практикасында білім беруші мен білім алушы мынадай шарттарды әзірлеу тиіс.

Білім алушының ерекшелігіне негізделіп отырып объектіпті оқыту әдісі төмендегі бірқанша жақты қамтиды.

А. Жас ерекшелігіне негізделу. Білім алушының жас мөлшері оның білім деңгейі мен тікелей байланысты болып келеді. Бұл жерде біздің айтып отырған жас ерекшелігі білім алушының ал білім деңгейін меңзеп отырғаны белгілі. Жоғары оқу орындарында білім алушының үш түрі айқындалады, яғни бакалавр, магистр және доктор. Бұл жас ерекшелігі бір-бірінен алшақ үш топтың білім деңгейі, ойлау жүйесі, өмір тәжірибесі, оқу мақсаты әр алуан болып келеді, айталық бакалаврлар мектепті тауысып жоғары оқу орнының табалдырығын жаңа ғана аттаған жеткіншектер, оларда жоғары ойлау жүйесі, теориялық білім базасы қалыптаса қоймаған, сондықтан оларға тек үшінші курстен бастап қана теориялық пәндер өтіле бастайды. Ал магистрлер мен докторанттар жоғары ойлау жүйесі толық жетілген, теориялық білім базасы толық қалыптасқан топтар, олардың оқуға талаптары да мақсаттары да өзгеше, сондықтан оқытушы олардың жас ерекшеліктерін толық ескере отырып оқыту әдісін талдаған жөн.

В. Мемлекет қарастырылуына негізделу. Жоғары оқу орындарында білім алып жатқан білімгерлердің мемлекет қарастылуы да әр алуан болып келеді. Сондықтан олардың сана-сезімі, сүйіспеншілігі, саяси-әлеуметтік көзқарасы, тілдік білім деңгейі әр түрлі, мұндай жағдайлар оқыту жоспары мен үрдісінде міндетті түрде ескерілуі тиіс.

С. Қызығушылығына негізделу. Білімгерлердің пәнге деген қызығушылығы оның пәнге деген ынтасының артуына үлкен түрткі болары шындық. Білімгерлердің

пәнге қызығуы болмаған жерде пәнді оқытудың көздеген өніміне жету қиын. Қытай тілінің оқыту методикасын зерттеуші ғалымдар Суй Юңхуа мен Яң Жижү өз зерттеулерінде шетелдіктерге қытай юрглифтерін үйретудің тым қиын қиын мәселе екенін айта келе бұл мәселені шешудің бірден-бір жолы олардың қызығуын ояту екенін айта келе былай дейді: «Оқыту үрдісі мыналай шындықты дәлелдеді, қытай тілі юрглифтерін оқыту барысында, егер біз қытай тілі юрглифтерінің өз заңдылығы бойынша образды, әсерлі де логикалы етіп жақсы әдістермен үйретер болсақ, үйренушілердің қиындықтарын азайтып қана қоймай, олардың қытай тілі юрглифтерін үйренуге болған қызығушылығын онан ары арттыра түсер едік» [2].

D. Қажеттілікке негізделу. Білімгерлердің пәнге болған қажеті әр алуан болады, біз мұны сөзсіз ескеруіміз әрі, басшылыққа алуымыз керек. Олай болатын себебі білімдердің білім деңгейі, алға қойған мақсаты ұқсамайды, мысалы бакалаур деңгейіндегі студенттердің базалық білімі кемелді емес, сондықтан олар базалық білімдермен қоса теориялық білімдерді көбірек қажетсінеді. Ал магистрлер мен докторанттардың базалық білімі біршама толық, сондықтан олар бұған уақыт жұмсауды қаламайды. Сондықтан олар үшін теориялық білім мен қағидаларды пайдалана отырып ғылыми мақала жазу олар үшін төтенше өзекті. Оқыту үрдісінде оқытушы білімгерлердің бұл қажеттіліктерін басшылыққа ала отырып, бакалаурларға базалық білім мен теориялық білімдерді бірлестіре беруге баса мән берсе, керісінше магистрлер мен докторанттарға ғылыми қағидаларды, теориялық білімдерді, ғылыми еңбек жазудың талаптары мен әдістерін нақты мысалдармен көрсетуге баса мән берген жөн.

Оқыту өнімділігін жоғары көтеруде оқытушының атқарар рөлі ерекше. Өйткені оқытушы пән сабағының жоспарлаушысы, жүргізушісі әрі жалпы оқыту үрдісін бақылаушы, сондықтан пән оқыту өнімінің жоғары болуы оқытушымен тікелей қатысты. Оқытушының базалық негізі, ғылыми көзқарасы, теориялық білім деңгейі, оқыту тәжірибесі білімгер өмірінде өшпес із қалдырады. Біреуге бір шөміш су беру үшін өзінде бір шелек су болсын дейтін өзгермес қағидат бар. Оқытушы әзірлеуге тиісті шарттарға әдейі тоқталған ғалымдар оқытушыда болуға тиісті қасиеттер жайында былай дейді: Бүгінгі мұғалім – ана, бала бағбаны, қоғам қайраткері, оқытушы, ұстаз, оқулық авторы, технолог, жаңалықты дәріптеуші, таратушы. Сонымен қатар, мұғалім жеке көзқарасы бар, соны қорғай білетін жігерлі тұлға, зерттеушілік, ойшылдық қасиеті бар, білімді де білікті, көп оқитын, білімін күнделікті ісіне шебер қолдана білетін, өзінің оқушысын өзбетінше білім алуға үйрете алатын білікті маман. Ғаламдасуға байланысты «Ғаламтор» жүйесін жетік меңгерген, әлемдік білімге сай, мәдениеті жоғары жеке тұлға тәрбиелей алатын ұстаз болу қажет. Бұл – бүгінгі күннің өмір талабы [3].

Оқытушыда мынадай қасиеттер болуға тиіс, әрі оқытушы осы шарттарды әзірлеу жолында күш шығару керек.

1. Оқытушыда биік ғылыми сапа болу. Оқытушыда берік базалық негіз, терең ғылыми теориялық білім, логикалы ғылыми талдау қабілеті, жинаған мол оқыту тәжірибесі әрі әр алуан ғылыми басылымдарда жарық көрген ғылыми еңбектері болу керек, бұл әсіресе бакалаурдың жоғары жылдықтары мен магистр, докторанттарға пән сабағын беретін мұғалімдер үшін төтенше маңызды.

2. Оқытушыда кемелді ұйымдастыру қабілеті болу. Оқытушының кемелді ұйымдастыру қабілеті пән сабағын өнімді оқытудың кепілі. Әр реткі пән сабағында нені айту, нені баса айту, қандай мақсатты жүзеге асыру оқытушының мол оқыту тәжірибесі мен сол реткі оқыту үрдісін мұқият жоспарлау және ұйымдастыру негізінде жүзеге асады.

3. Оқытушыда сабаққа жан-жақтылы дайындық болу. Оқытушы өзіне жүктелген пән сабағына жан-жақты дайындалу пән сабағын сәтті өткізудің кепілі. Әр реткі пән

сабағына қатысты білімдерді, сөйленетін мазмұндарды рет-ретімен мұқият дайындау, әсіресе білімгерлерге қажетті, қызықты информацияларды дайындауға басымдылық беру сабақта шашау шығармай сәтті өткізудің кепілі.

4. Оқытушыда жаңа технологиялық құралдарды еркін пайдалану қабілеті болу. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан халқына «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауында жаңа индустриалдық ақпараттық технологиялардың пайда болуына байланысты білім беру жүйесін дамытудың басымдылық жолдары баса көрсетілген [4]. Соның ішінде, қоғам мүшелерін өзінің кәсіби қызметін цифрлық технологияларды пайдалана отырып, тиімді іске асыруға даярлаудың маңыздылығына ерекше көңіл аударылған. Өз кезегінде бұл жоғары білім беру жүйесінде оқытушыларды тек информатика мен ақпараттық технологиялар саласында ғана емес, кәсіби пән сабағын оқытуды да ең жаңа технологиялар мен құралдарды пайдалана отырып іске асыру саласында да жүргізілуге тиіс екендігін білдіреді. Әсіресе пандемия кезіндегі онлайн форматтағы қашықтан оқыту кезеңінде тіпті де қажетті. Оқытушы заман талабына мейлінше бейімделуі тиіс.

Қорыта айтқанда оқытушының оқыту әдісін дұрыс талдауы мен оқыту үрдісін дұрыс жоспарлауы пән сабағының өнімін жоғалатуда атқарар рөлі ерекше. Бұл талаптарға сай келу үшін мұғалім заман талабына сай тәрбиеленуі, өз-өзін жан-жақтылы кемелдендіре түсуі тиіс. Оқытушы өзіне жүктелген ауыр міндетті сезініп, пән сабағының өнімін жоғары көтеру жолында тындай ізденуі тиіс.

Әдебиеттер:

1 Ли Жу, Жян Липин. Шетедіктерге қалай қытай тілін үйретуге болады. – Бейжің тілдер университеті. Бейжің, 2008. – 283 б.

2 Суй Юуңхуа, Яң Жижу. Қытай тілін дәрісханада оқыту әдістемесі. – Бейжің тілдер университеті. Бейжің, 2002. – 203 б.

3 Нуриев М.А., Садыкова А.Е., Советканова Д.М. Ұстаздың сөйлеу мәдениетіне қойылар талаптар //Ұлттық тәрбие. – 2016. – № 4(36). – Б.22-25.

4 Назарбаев Н.А. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ //Қазақстан халқына Жолдауы – 17 қаңтар 2014.

Д.Б.МҰХАМАДИЕВ **ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН** **ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БІЛІМГЕРЛЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН** **АРТТЫРУ**

«Ұлттық аударма бюросы» ҚҚ редакторы, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын пайдалану арқылы білімгерлердің жан-жақты құзіреттілігін арттыру мәселесі сөз болады. Сыни тұрғыдан ойлау – бұл біздің ғасырда дамуымызға мүмкіндік беретін ерекше қабілет. Оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын сабаққа енгізу әрбір ұстаздың басты мақсаты болуы керек.

Бұл әдіс маңызды мәселелерді талқылауды және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды. Ол бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде берілген ақпаратты ойлауға, талдауға, бағалауға бағытталған.

Түйін сөздер: құзіреттілік, әдістеме, әдіс, бағдарлы құзіреттілік, мәдениеттанымдық құзіреттілік, коммуникативтік құзіреттілік, әлеуметтік-еңбек құзіреттілігі, сын тұрғысынан ойлау, кәсіптік білім, танымдық-рефлексиялық әрекет.

Қазіргі таңда білікті маман даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарында бәсекеге қабілетті маман қалыптастыру үшін, алдымен маманның кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру керек деген әртүрлі пікірлер жиі айтылуда. Құзіреттілік мәселесін, кәсіби құзіреттілік туралы Б.Т.Кенжебеков, Г.Ж. Меңлибекова, А. Дорофеев, А.Б. Ежова, А.В. Райцев, Б.Б. Кенджаева, М.Ж. Жадрина, Г. Қасымова, Р. Даулетова және т.б. еңбектерінде қарастырады.

«Құзіреттілік» түсінігі білім беру саласында 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980 жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. «Кәсіби құзіреттілік, жете білушілік» ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, «кәсіптілік», «біліктілік», «кәсіби мүмкіндіктер» және т.б. түсініктерді біріктіреді [1, 113].

Д.И. Ушаковтың редакциясымен жарық көрген түсіндірме сөздіктің авторлары «құзіреттілік» және «құзырет» сөздерінің арасындағы айырмашылықтарды дәлелдеуге тырысқан. «Құзіреттілік» – хабардар болушылық, абыройлық; «құзырет» – жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы [2, 54].

Ғалым С.М. Вешнякованың «Кәсіптік білім беру» сөздігінде: «Кәсіби құзіреттілік (латын сөзі) *competenens* – қабілетті, белгілі бір саланың тұлғаларының білімінің, білігінің, тәжірибесінің сәйкестігінің мөлшері» деген анықтама берілген. Дж. Равеннің «Қазіргі заманға қоғамдағы құзіреттілік» атты еңбегінде «кәсіби құзіреттілік» терминіне жеке тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым деген анықтама беріледі.

Сонымен педагог-психолог, ғалымдардың пікірі бойынша еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маманның бойында белгілі бір құзіреттіліктер қалыптасуы қажет:

– бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б.);

– мәдениеттанымдық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);

– оқу-танымдық құзіреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);

– коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);

– ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

– әлеуметтік-еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);

– тұлғалық өзін-өзі дамыту құзіреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Жоғары оқу орындарында мамандарды даярлаудың сапасын арттыруда, студенттердің құзреттілік қабілетінің артуына мүмкіндік жасауда оқу-тәрбие үрдерісін жетілдіруді қамтамасыз ететін, педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану көзделеді.

Технологияны педагогикалық іс-әрекетті қайта құрудың жүйелі тұтас құралы ретінде тиімді пайдалану оқу-тәрбие үрдісінің сапасын жақсартуға, жеке тұлғаны дамыту міндеттерін шешуге, студенттің құзіреттілігін қалыптастыруға септігін тигізеді [3, 82].

Сонымен қатар, жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбеттің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Жаңа педагогикалық технологиямен жұмыс істеу үшін төмендегідей алғы шарттар қажет: оқу үрдісін жетілдіруді жаппай қолға алу; оның ғылыми-әдістемелік, оқыту-әдістемелік, ұйымдастырушылық себептеріне үнемі талдау жасап, назарда ұстау, жаңа буын оқулықтарының мазмұнын зерттеп білу, пәндік білім стандарттарымен жете танысу, білімді деңгейлеп беру технологиясын игеру арқылы студенттерге білімді мемлекеттік стандарт деңгейінде игеруге қол жеткізу, оқыту үрдісін ізгілендіру мен демократияландыруды үнемі басшылыққа алу, өйткені оқыту – тәрбиенің негізі [4, 117].

Жаңа технологияның өзін мұғалім түрліше / орташа дәрежеде, ұқыпты, дәл нұсқау бойынша немесе шығармашылықпен/іске асыруы мүмкін. Бұл жерде технологияны жүзеге асырушының тұлғалық компоненті, белгілі бір ерекшеліктері елеулі түрде әсер етеді, сонымен бірге студенттің әрекеті – оның қабылдауы, ынтасы, құштарлығы негізгі рөл атқарады [5, 94].

Сабақта оқытушы студенттерді дұрыс ұйымдастыра отырып, бағыт бағдар беру арқылы өздігінен жұмыс жасауға үйрету нәтижесінде, жаңа идеялар мен жаңалықтар, болжамдар мен нәтижелер әкелетіндей тұлға даярлап шығуды көздеуі керек. Оқытушыдан студенттер тек білімге ғана емес, өмірге де үйрететін қабілеттілікті қажет етеді.

Жеке тұлғаны білімге, өмірге бағыттауға тәрбиелеу үшін студенттердің өз бойынан дәл осындай жұмыс түрлерін өткізгенде ғана нәтиже берері анық.

Олай болса, студенттердің коммуникативтік құзіреттілік қабілеттерін дамытуда жаңа технология жүйесінде проблемалық, іскерлік ойын арқылы оқытудың маңызы зор. Студенттер әртүрлі проблемаларды талдайды, оның шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар олардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге деген қызығушылығын арттырады, өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді.

Іскерлік ойын сабақтарын өткізу технологиясы 3 кезеңнен тұрады:

I кезең. Дайындық (рольдерді бөліп беру, студенттерді топтарға бөлу, проблемаларын алдын ала таныстыру, қажетті материалдарды жинау)

II кезең. Ойын кезеңі (студент жасаған хабарламаларды тыңдау, пікірталас жасау, қабылданатын шешімді талқылау және оны бақылау, талқыланған шешімді қабылдау).

III кезең. Қорытындылау (проблеманы шешудің тиімді жолдарын іздестіру).

Іскерлік ойындарының дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық (әлеуметтендірушілік) маңызы зор.

Ойын технологиясы бойынша студенттермен «Іскерлік ойын», «Идеялар банкі», «Сюжетті ролдік ойындар» арқылы сабақтар жүргіземіз.

Іскерлік ойында «Балалар бақшасындағы серуен» тақырыбын алатын болсақ, студенттерді үйге берілген тапсырмалар бойынша мынандай рөлдерге: тәрбиеші, балалар, меңгеруші, әдіскер етіп бөліп, әр қайсысының мақсатымен таныстыру, тапсырмалар беру арқылы өткен тақырыпты қайталау. Ойын барысында ойнаушылар педагогикалық процестің ішкі дүниесіне көз жіберіп, бала мен тәрбиеші арасындағы қарым – қатынасты танып, әдіскер мен меңгеруші жұмысының тікелей қандай жұмыстар атқаратынын білуге мүмкіндік туады.

Идеялар банкі. Топтың алдына бір міндет қойылады / мысалы: тәрбиешінің ата – аналармен жүргізетін тиімді жұмыстары / осы міндетті шешу үшін топ мүмкіндігінше жаңа, тың ұсыныстар айту керек. Барлық ұсыныстарды бір топ жинап алып, оларға баға береді. Сонда бұл әдіс арқылы проблемалық жағдаят жасалып, оны шешу туралы ұсыныстар айтылады, ол топтармен талдау жасалып, бағаланады.

Біліміне қарай саралап оқыту технологиясын пайдалануда студенттердің мүмкіндіктерін, талап-тілектерін ескере отырып тапсырма беріледі. Мысалы: «Отбасы тәрбиесінің негізгі мәселелері» 2-3 студент баяндама жасаса, кейбір студенттерге ата-аналармен жүргізілетін сауалнамалық сұрақтар, педагогикалық кеңестер, сөзжұмбақ құрастыру тапсырмаларын беру. Тапсырма алмаған студенттерге карточкілермен сұрақтар, педагогикалық жағдаяттарға жауап дайындатуға болады.

К.Платонов тұлғаның төрт құрылымын айқындайды. Әлеуметтік жағдайына сәйкес мазмұндық белгілері, тәжірибесі, болмыстың көрінісі ретінде тұлғаның психикалық үрдістерінің жеке ерекшеліктеріне байланысты болмысты бейнелеуі, өмірден үйренген қасиеттерінен гөрі туа біткен қасиеттері басым болып табылатын биопсихикалық құрылым. Сонымен, зерттеушілердің басым көпшілігінің пікірі тұлғаның барлық психикалық қасиеттері өзінің даму барысында адамның нейроэндокриндік жүйесінің морфологиялық және функционалдық ерекшеліктеріне сай қалыптасады, адамның дене құрылысының саулығы мен еңбексүйгіштігі – тұлғаның ең мәнді белгілері, сонымен қатар баланың бойының өсу қарқыны, дене жарақаты, өзін әр алуан сезуіне әсер етіп, психикалық даму сипатына жанамалай әсер етеді дегенге саяды [6, 77].

Адам тұлға болып тумайды, қалыптасады. Адамның дамуы – ішкі және сыртқы жағдайлардың әсерлерімен қалыптасатын күрделі, ұзақ мерзімді, қарама – қайшылықты үрдіс. Тұлғаның қалыптасуы мен дамуы үш факторға:тегі, ортасы және тәрбиесіне тығыз байланысты. Өзін қоршаған ортамен қатынасы арқылы адамның табиғи мәні ашылып, жаңа қасиеттері қалыптасады. Тәрбиенің сапасы тәрбиешінің тәрбие жұмысын мақсатты, жүйелі, кәсіби шеберлікпен жүргізуіне байланысты. Адам әлеуметтік жүйеде тәрбиеленіп, дамиды, қоғамда болып жатқан іс-әрекеттерге көзқарасы қалыптасады, нығаяды. Тұлға – біртұтас жүйе. Біртұтас жүйе ретінде адам өзін – өзі дамытып отырады. Педагогиканың негізгі мақсаттарының бірі – тұлғаны біртұтас жүйе ретінде тәрбиелеу. Тұлға – сана иесі. Шығармашыл адам – жасампаз тұлға. Өзін, айналасын, қоғамды жаңартып отырады.

«Заманауи мұғалім – рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген білікті маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға. Ол жоғары білімді шығармашыл тұлғаны қалыптастырып, дамыту үшін жауапты» – дейді елбасымыз Н.Ә.Назарбаев. Осы орайда, біздің басты мақсатымыз бастауыш сатыдан бастап баланың тілін, ой-өрісін, қиялы мен шығармашылығын дамыту арқылы, заман

талабына сай жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруымыз қажет. Білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылым мен тәжірибеге негізделген жаңа идеялар мен жаңа инновациялық технологияларды зерттеп, оны өз іс-тәжірибемізде қолдану арқылы оқу-тәрбие процесінде шығармашыл білімді тұлғаның дамуына мүмкіндік беріледі. «Инновация» ұғымының (латынша *inovatis*) аудармасы жаңалық, жаңаша, жаңалықты енгізу деген мағынаны білдірсе, «Технология» – деп оқытудың объективтік факторларының жиынтығын (бағдарламаланған оқыту әдіс-тәсілдері, дидактикалық материалдар, құрал-жабдықтар, т.б) қандай да бір іс-әрекетте нәтижеге жету құралы ретінде қарастырылады. Педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттер жиынтығы. Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс-тәсілдермен ерекшеленеді. Ал, әдіс-тәсілдерді мұғалім ізденіс арқылы білім алушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарап іріктеп қолданады. Сол арқылы баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға үйретеміз.

«Шығармашылық» деген, ол адамның мақсатты ісіне жету жолындағы талаптануы мен талпынысынан, жігері мен сабырынан, сұранысы мен ізденісінен түзіліп, ақыл-ойы мен сезімінің, қиялының ерекше бітімінен көрінетінін ескерсек, шығармашылық дегеніміз – адам ойлауының және өз бетінше әрекетінің жоғары формасы.

Студенттің шығармашылық қабілетін дамыту үшін төмендегідей шарттар орындалу тиіс:

- шығармашылық қабілетін дамытуды ерте бастан қолға алу;
- білімгердің шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу;
- жүйелі түрде шығармашылық әрекет жағдайында болуы;
- ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жету.

Ал, студенттің шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу дегеніміз – ойлай білуге үйрету екені сөзсіз. Студенттің шығармашылық қабілетті талап етпес бұрын, оны соған үйреткен жөн. Білімгердің зейінін, есін, қиялын, дамыта отырып, ойлау қабілетін, шығармашылық іс-әрекетін жоғары деңгейде көтеруге болады. Студенттің ойлауын дамыта отырып оқытуда «сын тұрғысынан ойлау» жобасының маңызы зор. Сабақ құрылымының өзгешелігі көз қуантады.

Қазіргі кезде де оқу орындарында жиі қолданылып отырған жаңа модулінің бірі – білімгерлердің жазу мен оқуда сын тұрғысынан ойлау қабілетін қалыптастыруға бағытталған әдіс-тәсілдер. Оқытудың осындай жаңа педагогикалық технологияларын сабаққа ендіру бүгінгі таңда әрбір ұстаздың басты мақсаты болуы керек. Себебі, елімізге заман талабына сай қалыптан тыс ойлай алатын, шұғыл шешімдер қабылдай білетін, белсенді, шығармашыл азаматтар қажет. Сабақта тек білімділік мақсаттарды шешіп қоймай, балалардың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін дамытудың жолдарын қарастыруда дәстүрлі оқыту мен дамыта оқытудың айырмашылығын салыстыру кестесі арқылы көрсетуге болады. Мұғалім бұл жүйемен жұмыс жасағанда, үнемі білімгер санасында болып жатқан өзгерістерді бақылап, оның дамуын жан-жақты зерттей отырып, өз сабақтарын соған сай өзгертіп отыруы тиіс. Сыни тұрғыдан ойлау маңызды мәселелерді талқылауды және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды. Ол бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде берілген ақпаратты ойлауға, талдауға, бағалауға бағытталған. Балаларды диалогпен дәйектер, талқылауға тарту белсенді жүргізілген жағдайда олардың оқуы тиімдірек және зиятты жетістіктері жоғары болатынын дәлелдейтін зерттеулер де көбейе түсуде. Өйткені, сыни тұрғыдан

ойлау – Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Бұл модуль студенттердің де, мұғалімдердің де сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді.

Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы білімнің дайын күйінде берілмеуі. Жеке, топтық жұмыстар әзірлеу, эссе, бақылау жұмыстары, әртүрлі кесте, модельдер жасап қорғау, дискуссия, пікір алмасулар сияқты танымдық-рефлексиялық әрекеттер арқылы білімгерлер өздері үшін маңызды болған мәселелерді туындайды. Сыни тұрғыдан ойлау – бұл біздің ғасырда дамуымызға мүмкіндік беретін ерекше қабілет. Ақпарат сыни тұрғыдан ойлаудың соңғы емес, жіберілетін пункті болып табылады. Білім адамның сыни ойлауы онсыз мүмкін болмайтын дәлелдемелерді туғызады. Терең ойлау үшін фактілер мен идеялар, мәтіндер мен теориялар, мәліметтер мен концепциялар секілді көптеген ақпараттарды коммуникация арқылы жеткізу керек болады. Сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қойып, шешімін табуды қажет ететін мәселені анықтаудан басталады. Сыни тұрғыдан ойлау көңілге қонымды дәлелге ұмтылады. Сыни тұрғыдан ойлайтын адам мәселені шешудің жолын өзі іздеп табады да, сол шешімдерді негізі бар, саналы дәлелдермен нақтылай түседі, сонымен қатар ол сол мәселені шешудің басқа да жолдарының бар екендігін мойындайды да, өзі таңдап алған жолдың басқаларға қарағанда ақылға қонымды екендігін дәлелдеуге тырысады. Сыни тұрғыдан ойлау элеуметтік ойлау болып табылады. Барлық ойлар ортаға салынғанда тексеріліп, өткірлене түседі. Басқалармен таласып оқығанда, талқылап, қарсы пікір айтқанда немесе ой бөліскенде біз өз көзқарасымызды дәлелдеп, оған терең бойлай түсеміз. Сонда ғана алған ақпаратымыз сыни тұрғыдан ой елегінен өткен дәлелді, ойға қонымды болып табылады. Сыни тұрғыдан ойлау жобасын қолдану студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда басты құрал болып табылады. Бұл жобаның ең басты артықшылығы – нақтылығы.

Осындай ақпараттық-коммуникативтік технологияны меңгерген ұстаздардың жаңа формацияға лайық болуға мүмкіндіктері зор екені сөзсіз. Қарқынды дамыған біздің елімізде жаңашыл мұғалім мынадай гуманистік тәсілдері бар этиканы пайдаланады:

- бақылаудың орнына ынталандыру;
- мәжбүрлеудің орнына кеңес беру;
- ауыстырудың орнына сенім білдіру;
- үгіттеудің орнына түсіндіру;
- жоюдың орнына тегістеу;
- басқарудың орнына қатысу;
- мәжбүрлеудің орнына таңдау;
- айғайлаудың орнына әзілдеу;
- кінәлаудың орнына қорғау;
- бұйрық беріп тексерудің орнына кәсіби көмек көрсетіп, қолдау жасауға

ұмтылу [7], – деген Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың анықтамасы айқын деп білеміз.

Қорыта келгенде, әр ұстаз алдыңғы қатарлы тәжірибені жетілдіре отырып, оқу үрдісіне оқытудың жаңа технологияларын енгізіп, білімгерлерді жеке тұлға болып қалыптасуы үшін еңбек етуде. Көрнекті психолог Л. С. Выготскийдің айтуынша, «Бала дамуының ең шарықтау шегі – бұл тіл мен ойдың шығармашылығы» екен. Ол адамның мақсатты ісіне жету жолындағы талаптануы мен талпынысынан, жігері мен сабырынан, сұранысы мен ізденісінен түзіліп, ақыл-ойы мен сезімінің, қиялының ерекше бітімінен көрінетіні анық.

Әдебиеттер:

- 1 Құрманалина Ш.Х. Педагогика: оқулық / Ш.Х. Құрманалина, Б.Ж. Мұқанова. – Алматы, 2002. – 227 б.
- 2 Поляков С.Д. Технология воспитания: учеб. метод. Пособие / С.Д. Поляков. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 144 с.
- 3 Майғаранова Ш. Тұлғалық бағдарлы тәрбие технологиясы: оқу-әдістемелік құрал / Ш. Майғаранова, С. Иманбаева, Б.Әшімбаева. – Алматы, 2010. – 277 б.
- 4 Бабаев С.Б. Жалпы педагогика. /С.Б. Бабаев, Ж.Қ. Оңалбек.– Алматы, 2007.– 312 б.
- 5 Ахметова Г.К. Педагогика / Г.К.Ахметова, З.А.Исаева, Н.С. Әлқожаева. – Алматы, 2007. – 247 б.
- 6 Өстеміров Қ., Айтбаева А. Қазіргі білім беру технологиялары: оқу-әдістемелік құрал / Қ. Өстеміров, А. Айтбаева – Алматы, 2006. – 182 б.
- 7 Назарбаев Н.Ә. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан «Қазақстан – 2030» стратегиясы Қазақстан дамуының жаңа кезеңінде / Н.Ә. Назарбаев. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы // https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidentin-nazarbaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2012-zhylgy-14-zheltoksan.

Г.Е.НАДИРОВА
«ПЕРЕВЕРНУТОЕ ОБУЧЕНИЕ» (FLIPPED LEARNING)
НУЖДАЕТСЯ В «ПЕРЕВЕРНУТЫХ ПРЕПОДАВАТЕЛЯХ» (FLIPPED PROFESSORS)

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В современных условиях, под влиянием ряда факторов привычные образовательные форматы в виде лекций и семинаров уступают место более сжатым и более условным видам коммуникации между преподавателем и студентом, основанным на технологиях онлайн обучения и несколько ином понимании функций преподавателя, который становится в большей степени партнером, и учащегося, который активнее задействован в процессе обучения. В рамках данной статье предлагается шире использовать возможности процессно-ориентированного подхода, который естественным образом также приведет к целевым результатам, но при этом привлекает внимание студентов к рефлексивному осмыслению действий и этапов движения к конечной цели.

Ключевые слова: обучение, процесс, анализ, обсуждение, активизация.

Ситуация в мировом и локальном образовательном пространстве приводит нас как академическое сообщество к поиску новых форм и механизмов деятельности, стремлению к повышению качества, и, увы, к борьбе за рынок образовательных услуг. Многие ученые выражают опасения, что университеты фактически превращаются из «храмов науки» в коммерческие фирмы с их жестким менеджментом, маркетингом, контролем и ориентацией на прибыльность. Это, по их мнению, ведет к переоценке «практических» знаний и недооценке важности основ [1].

Уже невозможно игнорировать все те новые вызовы в развитии высшего образования, которые частично различаются в разных странах, но в основном состоят из общего комплекса проблем – финансовых, кадровых, технологических, связанных со стандартами качества, соответствием требованиям новых условий современной жизни. Теперь к этому списку добавились экстремальные условия пандемии, которых никто не мог предсказать еще год назад.

В ходе Всемирного академического саммита в 2018 году, в котором приняли участие главы европейских, американских и азиатских университетов, министр образования Сингапура г-н Онг Е Кунг высказал мнение, что возможным решением для пробуждения творческих способностей студентов может быть не только «перевернутое обучение» (flipped learning), но и «перевернутые преподаватели» (flipped professors), как он выразился [2]. Очевидно, он имел в виду радикальную перестройку преподавателями методологии, стратегии и тактики учебного процесса.

В этой связи сосредоточимся на стратегии учебного процесса, ориентированного не на результат, что, конечно же, звучит более актуально для коммерческой модели, но на процесс, что характерно более для классической модели образования, не отказываясь при этом от тех возможностей, которые новые тенденции в этой сфере нам предоставляют.

Учебная программа дисциплины, ориентированная на процесс, фокусируется на навыках и действиях, связанных с изучением языков, формированием исследовательских стратегий, методологии и других предметов преимущественно творческого характера и гуманитарной направленности (условно говоря, отвечает на вопрос как?), в то время как учебная программа, ориентированная на результат, большее внимание уделяет завершенным актам общения, полученным «продуктам», приобретенным навыкам и знаниям (вопрос что?).

Рассмотрим в качестве примера обязательную учебную дисциплину «Организация и планирование научных исследований», которая преподается мною для магистрантов 1 курса специальностей «Востоковедение», «Переводческое дело» и «Иностранная филология». Моя интерпретация этого курса сосредоточена в большей степени на процессах, таких как сбор и анализ информации, рефлексирование, систематизация и анализ идей, составление и редактирование письменных текстов, таких как проекты, эссе, статьи, отчеты и т. д.

Вхождение в процесс научного исследования – тяжелая работа для студентов уровня магистратуры, потому что она включает в себя то, что на предыдущем этапе – бакалавриата не было основным содержанием образовательной программы, а именно, навыки критического мышления, поиска, организации и планирования своей деятельности, то есть приобретение навыков, которые позволяют учащемуся стать самостоятельным исследователем. Для преподавателя один из основных способов применить процессный подход – это создание учебной среды, в которой студенты активно участвуют в освоении курса и в развитии основных компетенций. Для создания такой среды они должны работать в рамках совместной команды и быть нацелены на активизацию способности мыслить аналитически и эффективно.

Для этого в рамках процессно-ориентированного обучения студенты разбиваются на небольшие группы от 4 до 6 человек, работающих над специально разработанными материалами, которые предоставляют студентам некоторое количество информации по теме. Далее студентам предлагаются вопросы и задания, которые должны подтолкнуть их к формулированию своих собственных обоснованных выводов. Исследования специалистов в области новых технологий в образовании показывают, что, во-первых, обучение через рассказ не работает для большинства студентов, и, во-вторых, учащиеся, которые являются частью интерактивного сообщества, с большей вероятностью добьются успеха. Более того, студенты получают больше удовольствия и развивают большее владение материалом, когда им предоставляется возможность построить собственное понимание, а знание из абстрактного становится личным [3]. В этих условиях преподавателю нужно принять на себя функции фасилитатора или

координатора, наблюдая и периодически комментируя вопросы и возникающие затруднения отдельных студентов или всего класса.

К навыкам процесса относятся как когнитивные, так и эмоциональные потенции, которые учащиеся развивают и используют для получения, интерпретации и применения знаний [3]. В этот перечень можно включить устное и письменное общение, командную работу, решение проблем, критическое мышление, управление, обработку информации, оценку (самооценку и метапознание). Во всяком случае, такой набор предлагает образовательная платформа POGIL – это аббревиатура от Process-Oriented Guided Inquiry Learning, которая специализируется на процессной стратегии обучения.

Курс по организации и планированию научных исследований в 2020-2021 учебном году проводился в формате онлайн в связи с пандемией коронавируса. Материал преподавателя по теме и задание студенты получают за неделю до семинара, мой так называемый «дежурный ассистент», один из студентов, распределяет своих коллег по группам и назначает «лидера». Всякий раз это должен быть разный состав групп и разные лидеры, чтобы эту роль могли сыграть все студенты по очереди. Функции лидера – собрать выполненные задание, сформировать единый отчет, чаще всего в форме презентации, и сделать общий вывод по итогам проделанной работы. Лидер также дает свой оценочный балл каждой выполненной работе, его мнение я, как преподаватель, учитывала при выставлении своей оценки. Иногда наши мнения совпадали, иногда нет. Однако командная работа предполагает, в первую очередь, все же коллективный анализ и обсуждение. Вот пример такой работы по теме «Кодирование как этап тематического анализа». Студенты должны были выбрать статью на английском языке из индексируемого журнала по теме своего диссертационного исследования и сделать тематический анализ, используя метод кодирования. Ниже приведены несколько слайдов из их общего отчета.

Рисунок 1 – это титульный слайд отчета, следующие четыре рисунка демонстрируют ход работы одной из участников группы, причем на рисунке 5 она делает сопоставление анализа интервью, которое было предыдущим заданием, и анализа статьи.

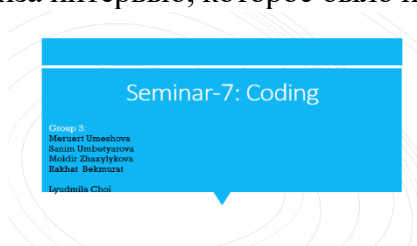

Рис. 1

Evidence from the data – code words or phrases	Meaning	Category of Theme
<ul style="list-style-type: none"> The field remains essentially European Studied mainly only with linguistic and cultural matters Film studies do not interested in it Very few systematic studies Certain concepts in Translation Studies should be revised, extended and rethought when they are applied to AVT 	Audio-visual translation is not studied well	AVT studies
<ul style="list-style-type: none"> Interlingual subtitling is widely analyzed since of issues and omissions, forgetting or overlooking strategies in subtitling Looks at how to translate or adapt cultural references, hence, subtitling, sociolinguistics, dubbing raises a number of theoretical and practical issues Dubbing has relatively little studied Intersubtitling for the deaf and hard of hearing, audio-description for the blind and visually impaired, and live subtitling have given rise to a large number of studies 	AVT types, their importance and how well they are studied	AVT types

Рис. 3

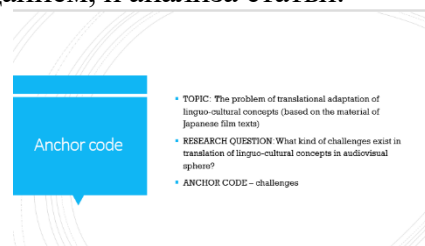

Рис. 2

Conclusions	AVT studies should pay attention not only to translation techniques, but also to the viewers and receptors	Viewers and receptors
<ul style="list-style-type: none"> verbal dimension of AVT services demands a better knowledge of viewer's needs, reading habits, and reception capacity Content goals are usually young, educated, and computer-literate TV services can be utilized as well as elderly people There are differences between the impact of a translation upon receptors (viewer's feeling) and translation as effect (response of viewers) 		
<p>CONCLUSION OF ANALYSIS</p> <p>Themes: AVT studies, AVT types, Pros of technologies in AVT, accessibility, viewers and receptors</p> <p>Audio-visual translation has different challenges to researchers, starting with the degree of studied objects in AVT and finishing with the receptors of translation. Things like technologies in AVT and different categories of AVT are points for which you should pay attention during AVT translation. However, accessibility and categories of receptors are needed more detailed research in AVT studies.</p>		

Рис. 4

Такого задания не было, но она сама вышла за рамки текущего контекста, показав заинтересованность и желание понять специфику различных жанров академического текста. Общее количество слайдов презентационного отчета – 24, на двух приведенных – рисунках 6 и 7 – группа предлагает общее заключение после обсуждения результатов проделанной и продемонстрированной каждым из них

работы. Обсуждение групп проходит в «комнатах» платформы Microsoft Teams или Zoom, по техническим причинам иногда приходилось менять платформы.

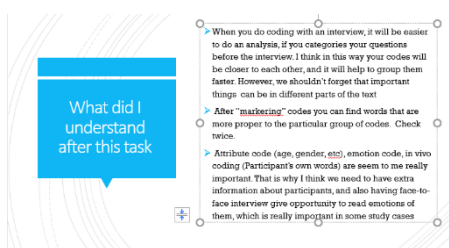

Рис.5

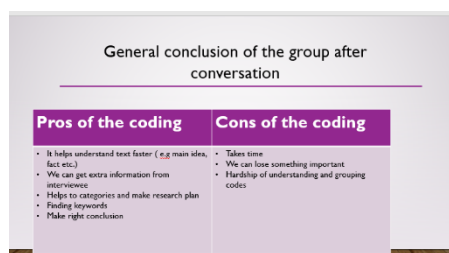

Рис.6

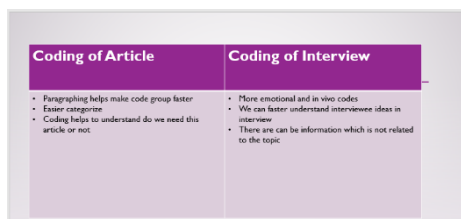

Рис.7

В этом курсе я не фокусирую внимание студентов на правильности английской устной и письменной речи, поскольку именно такой задачи у меня не было, акцент делается на идеях и содержании. Студенты пришли с разным уровнем подготовки, хотя вполне достаточным, чтобы понимать преподавателя и коллег и участвовать в совместной работе. Гораздо важнее то, что они активно участвуют и думают, конструируют знания и делают выводы, анализируют данные и обсуждают идеи. Кроме того, они учатся работать вместе, чтобы понимать концепции и решать проблемы. Тем не менее, как мне кажется, некоторые из них смогли повысить свои навыки говорения и понимания, так как каждую неделю им приходилось практиковать английскую речь, участвуя в обсуждениях, и в качестве дополнительного задания анализировать как минимум одну научную статью по теме своего исследования на английском языке еженедельно.

Другой вид работы – интервьюирование, в нашем курсе я предложила провести интервью свлих коллег по граппе. Эта форма сбора информации часто используется в научных исследованиях, и это задание было направлено на то, чтобы сфокусировать внимание студентов на необходимости мыслить критически, то есть составить вопросник, спланировать пошагово процесс общения, и затем проанализировать и оценить суждения других людей. Им был предложен подготовительный теоретический материал и практические инструкции по проведению процедуры. Ниже в качестве иллюстрации приведены четыре слайда с инструкциями из 20.

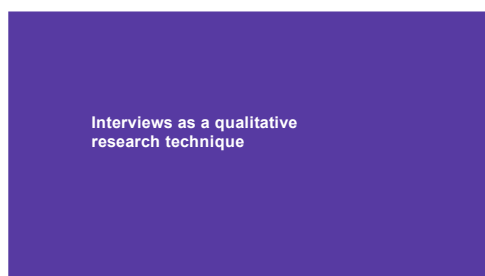

Рис.8

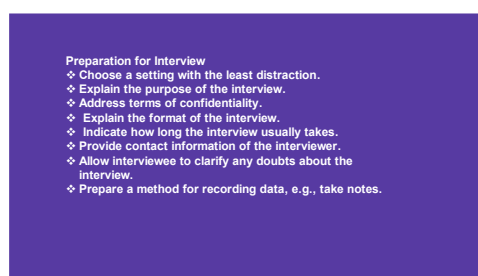

Рис.9

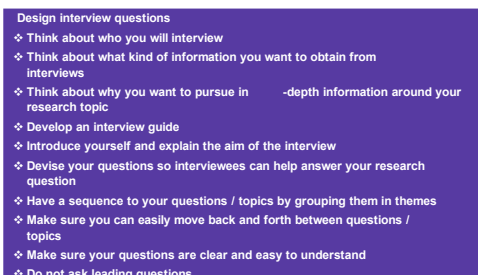

Рис.10

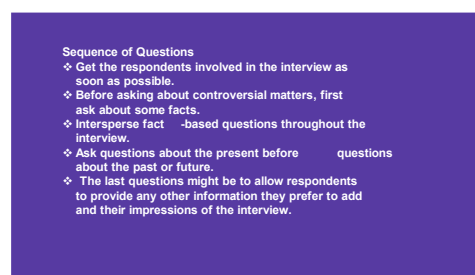

Рис.11

Каждый студент поочередно выступил в двух ролях – в одном интервью как интервьюер со всей ответственностью исследователя, и в другом – как человек, у которого берут интервью, в этой роли ему нужно было просто как спарринг-партнеру помочь коллеге. После завершения задания в качестве интервьюера нужно было сделать анализ-размышление о результатах, ошибках, проблемах, и в итоге оценить свою работу в баллах по шкале от 1 до 10. Ниже приведены элементы отчета одной из студенток в качестве примера.

Рис.12

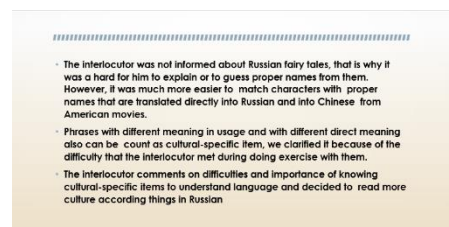

Рис.13

Рис.14

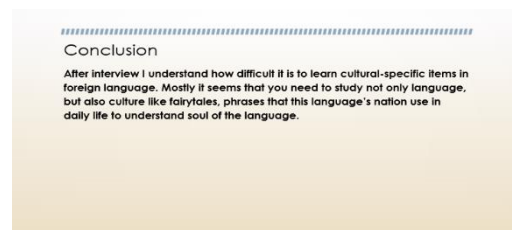

Рис.15

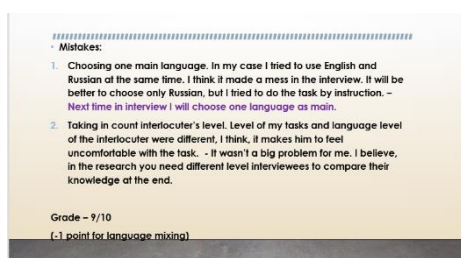

Рис.16

Какие уроки можно извлечь из этого небольшого опыта реализации дисциплины «Организация и планирование научных исследований» в постоянно меняющихся условиях? Речь идет не только о вызовах пандемии, которая так или иначе завершится, но и о более долговременных вызовах в высшем образовании, требующих постоянных эмпирических поисков и теоретических осмыслений. Прежде всего, каждый год этот курс становится немного другим, это связано с тем, что

меняются уровни навыков и потребностей студентов, повестка дня, и, не в последнюю очередь, меняется сам преподаватель, его видение и подходы. Наша информированность, скорость овладения технологическими навыками, адаптации к реальности неимоверно возрастают, и естественным образом это отражается на профессиональной деятельности во многих аспектах.

Подытоживая вышесказанное, можно утверждать, что каждая учебная программа ориентирована как на продукт, так и на процесс. Но разница здесь возникает из-за акцента на том, что преподаватель считает более важным [4]. В целом, процессно-ориентированный подход к обучению, на наш взгляд, способствует генерации и выражению студентами своих идей, решению проблемы или планированию исследовательской деятельности. Еще одной неявной, но чрезвычайно важной для меня задачей в данном курсе, была установка на формирование самостоятельности мышления в качестве заслона плагиату. К сожалению, в академической культуре наших студентов «позаимствовать» чужой текст из того огромного разнообразия источников, которые дает интернет, не считается большим грехом, более того, это воспринимается почти как норма, как «учеба у авторитетов». В некоторых заданиях, как, например, обоснование темы диссертации, составление первоначального литературного обзора и некоторых других эта тенденция в текстах студентов проявилась в почти неприкрытой форме. Причины, на мой взгляд, скрываются в некоем «комплексе неполноценности», неуверенности в собственных возможностях, с одной стороны, недостаточной ответственности за свою работу по принципу «и так сойдет», с другой стороны, и, наверное, нетребовательности со стороны преподавателей и научных руководителей. Учитывая новое требование к магистрантам о публикации статьи в индексируемом журнале, этот фактор может стать серьезным препятствием для наших студентов.

Таким образом, помимо формирования и развития учебно-познавательных, коммуникативных и когнитивных компетенций, данный курс оказывает влияние и на укрепление личностных качеств, а именно, взятия на себя ответственности за свои действия и приложения всех возможных самостоятельных усилий для реализации поставленных целей. Вряд ли можно говорить об индивидуальной работе с каждым из более 30 студентов в ходе данного курса, в условиях пандемии и онлайн обучения это достаточно сложно, к тому же студенты представляли разные специальности и регионы изучения, но моей основной задачей было создание развивающей среды, в которой каждый учащийся мог бы себя реализовать, предварительно осознав свою цель и интересы, мог бы размышлять и анализировать, приобрести новые способности или развить уже имеющиеся, получить свой собственный опыт, постепенно становиться исследователем достойного уровня.

Литература:

- 1 The Essential Drucker: In One Volume the Best of Sixty Years of Peter Drucker's Essential Writings on Management – Routledge, 2018 – 358 p.
- 2 THE. Video: In conversation with Ong Ye Kung, minister for education in Singapore. – 2018. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/news/video-conversation-ye-kung-minister-education-singapore>. Accessed on 08.10.2019.
- 3 What is POGIL? Retrieved from <https://pogil.org/about-pogil/what-is-pogil>. Accessed on 23.02.2021.
- 4 Компетентностный подход в образовательном процессе. Монография / А.Э. Федоров, С.Е. Метелев А.А. Соловьев, Е.В. Шлякова – Омск: Изд-во ООО «Омскбланкиздат», 2012. – 210 с.

Ш.М. НАДЫРОВ, Ф.Ф.ЯКУБОВ, А.Т. МЫЛКАЙДАРОВ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ ПСИХОЛОГО-ФИЗИОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются психолого-физиологические процессы-сублимации и девиации в системе средней и высшей школы в условиях дистанционного обучения. Дается системная оценка процессам девиации, сублимации и социализации учащихся и студентов, позволяющая повысить эффективность обучения в целом и дистанционного в частности.

Ключевые слова: девиация, сублимация, социализация, нейроны, психолого-педагогические основы, дистанционное обучение, мозг, нейропластичность.

Система образования в Казахстане, как показало время, была недостаточно готова к пандемии, несмотря на то что дистанционные методы обучения (ТДО) довольно активно применялись, например, при дистанционной (заочной) форме обучения, а также демонстрации видео лекций, которые успешно использовались в процессе обучения, как в средних, так и в высших учебных заведениях. Вместе с тем не была разработана системная методика преподавания школьных предметов и учебных дисциплин в ВУЗах в условиях дистанционного обучения. Более чем годовой опыт использования ТДО в средних и высших учебных заведениях позволили выявить, как плюсы, так и минусы данной технологии, обосновав при этом, что в экстремальных условиях практически нет альтернативы дистанционному обучению. Не умаляя значения этих работ, более конкретно остановимся на психолого-педагогических основах ТДО, которые, пока недостаточно освещают и оценивают технологию познавательной деятельности и механизмы психолого – физиологических процессов в условиях ТДО. Без этого, на наш взгляд, в будущем будет сложно повысить эффективность данной технологии обучения.

Исходя из этого, мы убеждены, что при ТДО учителя в школе или преподаватели в ВУЗе должны создать условия для эмоционального восприятия излагаемого материала. Без этого знания будут лишены прочного усвоения. Вместе с тем учителя и преподаватели должны обладать определенными знаниями в области клинической психологии, так как в процессе больших компьютерных нагрузок у учащихся могут возникнуть различного рода девиации, то есть отклонения и проблемы в области психики. Отклонение от нормы наблюдается, как в отрицательную, так и в положительную сторону. При положительных отклонениях роль педагога состоит в своевременном обнаружении и в закреплении этого процесса. При отрицательных отклонениях требуется скрупулёзный анализ причин девиаций. Но каким образом это осуществить через ТДО, который больше отдаляет, нежели сближает учащегося и учителя? Каким образом оценить этот барьер? Насколько это возможно?

При ТДО учитель или преподаватель должны знать свой предмет или дисциплину глубже и шире, чем предусматривает учебная программа, для того чтобы вызывать устойчивый интерес у учащегося к данному предмету или дисциплине. Это необходимо также для компенсации тех преимуществ, которыми обладает очная форма обучения. Глубокий интерес и высокая ответственность учащегося могут стать индикатором сублимации, которую можно рассматривать, как один из видов

психологической защиты, Определение понятия слова сублимация происходит от латинского *sublimus*, которое означает возвышенность, одухотворенность. Впервые в психологии этот термин был введен австрийским психологом Зигмундом Фрейдом – основоположником учения о психоанализе [1]. Понятие связано с перенаправлением нежелательной или не способной к прямому расходованию энергии в другое русло, что позволяет избавиться от конфликтного состояния, негатива и принести пользу себе или обществу. В психологической науке сублимация – это понятие, которое трактуется как защитный механизм, помогающий человеку сохранять «человеческий облик». Психологи доказали, что любой неприемлемый мотив можно преобразовать в иную, чаще конструктивную деятельность. Учитель или преподаватель должны быть психологами еще и потому, чтобы оценить различные способы сублимации и знать, чем это может обернуться в будущем. Возьмём очень простой пример, выучить таблицу умножения, современные ученики особо себя не утруждают, поскольку есть калькулятор. Разумеется, преподавателей это устраивают, но при этом они забывают, при заучивании таблицы умножения в коре головного мозга формируются устойчивые нейронные связи, которые выступают, в качестве психолога – физиологическая основа функционирования нейронов. Каждый человек рождается с множеством нейронов, но очень небольшим количеством связей между ними. Эти связи строятся по мере взаимодействия с окружающим нас миром и, в конечном счете, и создают нас такими, какие мы есть. Именно от них зависит наше сознание, поведение и, в конечном счёте, наша жизнь. Поэтому у человека возникает желание несколько модифицировать уже сформировавшиеся связи. На первый взгляд, кажется, что это легко, поскольку они сложились без особых усилий еще в молодые годы. Но формирование новых нейронных путей в зрелом возрасте оказывается сложным и достаточно трудным делом. Старые связи настолько прочны, что отказ от них создает у человека ощущение бессилия и появление угрозы выживания. Новые нервные цепочки являются весьма хрупкими и слабыми по сравнению со старыми. Безусловно, большинство нейронных связей создается в процессе обучения в школе и ВУЗе и эта труднейшая задача даже в режиме офлайн, не говоря об онлайн.

Постоянно работающий нейрон с течением времени покрывается оболочкой из особого вещества, которое называется миелин. Это вещество значительно усиливает эффективность нейрона как передатчика электрических импульсов. Все, что целенаправленно и постоянно делается в годы «миелинового расцвета» и формирует мощные и разветвленные нейронные пути в коре головного мозга человека. Благодаря этому так часто гениальность человека проявляется именно в детстве. Именно поэтому таким очень трудным становится изучение иностранных языков с окончанием юношеского возраста. Будучи уже взрослыми, человек не может запоминать много иностранных слов, но, как правило, не в состоянии быстро подбирать их для формулирования своих мыслей. Это происходит потому, что вербальная память сосредотачивается в тонких, не покрытых миелином нейронах. Мощные миелинизированные нейронные связи заняты у человека высокой мыслительной деятельностью, поэтому новые электрические импульсы с трудом находят свободные нейроны [2]. Чтобы какая-то техника или практика по изменению нейронных связей сработала, её нужно делать упражнения ежедневно не менее 21 дня, а лучше 40 дней. Много зависит от проблемы и её силы воздействия. Еще одним свойством нашего мозга является его способность менять нейронные связи в зависимости от воздействия внешних обстоятельств, которое называется нейропластичностью. Нейропластичность – это способность мозга формировать новые связи, пути и изменять способы и формат

работы уже существующих связей. С нейропластичностью связан нейрогенез, которая заключается в удивительной способности мозга образовывать новые нейроны даже в зрелом возрасте. Для этого необходимо постоянно продолжать совершать какие-то действия или процессы, и нейронная связь укрепитя и выработается устойчивая привычка. Таким образом, мы подошли к тому, что человек с помощью использования нейронных связей может управлять ими. В результате человек, мотивируя формирование одних нейронных связей отмирание других, может управлять собой, то есть это психофизиологическая основа управления личностью. Следовательно, нейронная связь выступает важнейшей составной частью процесса сублимации. Однако процесс сублимации имеет определенные трудности, которые могут быть преодолены следующим образом. Так, нарушение инстинкта агрессии приводит к самоуничтожению, благодаря которому человек поддерживает свою жизнь. Агрессию нельзя «накапливать» в себя, надо обязательно находить способы «разрядки». Таковыми являются:

1. Сублимация агрессии различными методами психоанализа.
2. Перенос эмоционального состояния на неодушевленные предметы.
3. Выплескивание «отрицательной энергии» посредством занятия спортом участием в соревнованиях различного уровня.
4. Творческая деятельность в области искусства, изобретательства и художественной самодеятельности.

Вышеперечисленные положения формируют технологию сублимации, однако управление этим процессом, на наш взгляд, происходит через контроль девиации в обществе и осуществляется с использованием определенных ограничений, норм и правил, которые реализуются в рамках функции социального контроля. Обычно в обществе контроль девиации противоречив, позитивное отклонение одобряется, негативное – осуждается.

Исходя из этого, человек может снять нарастающее внутри напряжение и позволить ему выплеснуться для достижения какой-либо положительной цели. Это положение особенно важно в настоящее время. Условия, в которых оказались учащиеся, отличаются дефицитом «живого» общения с педагогами и одноклассниками. Виртуальное общение с ними не дает того положительного эффекта, которое складывается при очной форме обучения. Напротив, усиливаются некоторые отрицательные формы девиации, такие как психическое расстройство учащихся, большая утомляемость, неудовлетворенность полученными знаниями и т. д. На наш взгляд, это ограниченность общения в коллективе, дефицит способов самовыражения и самоутверждения, которые могут вызывать у учащихся отрицательные эмоции со всеми вытекающими отсюда последствиями.

В складывающейся ситуации в условиях дистанционного обучения, на наш взгляд, необходимо обратиться к социализации учебного процесс, которую можно рассматривать, как процесс интеграции индивида в социальную систему, вхождение в социальную среду через овладение её социальными нормами, правилами и ценностями, знаниями, навыками, позволяющими ему успешно функционировать в обществе [3].

Первоначально социализация индивида обычно происходит в кругу семьи, а уже потом вне её. Первичная социализация продолжается от рождения ребёнка до формирования зрелой личности [4]. Первичная социализация очень важна для ребёнка, так как она является основой для всего остального процесса социализации. Наибольшее значение в первичной социализации имеет семья, откуда ребёнок и

черпает первые представления об обществе, о его ценностях и нормах. Так, например, если родители выражают мнение, имеющее характер дискриминации относительно какой-либо социальной группы, то ребёнок может воспринять такое отношение как приемлемое, нормальное, устоявшееся в обществе [5].

В дальнейшем основой социализации становится школа, где детям приходится действовать в соответствии с незнакомыми им правилами и в новой обстановке. На этом этапе индивид приобщается уже не к малой группе, а к большой со своими особенностями и нормами. Роль этой группы во многом заключается в ресоциализации или вторичной социализации, которую можно представить как процесс трансформации сложившихся ранее моделей поведения и рефлексов и приобретения новых. В этом процессе человек переживает резкий разрыв со своим прошлым, а также чувствует необходимость изучать и подвергаться воздействию ценностей, радикально отличающихся от сложившихся до этого [6]. При этом изменения, происходящие в процессе вторичной социализации, уже, по сравнению с теми, которые происходят в процессе первичной социализации. Ресоциализация продолжается в течение всей жизни человека.

Между тем объяснить происходящие процессы можно, на наш взгляд, в плоскости установления связей между ресоциализацией и влиянием социальных и культурных аспектов общественной жизни. Впервые социологическое объяснение девиантного поведения предложил Э. Дюркгейм [7, 8]. В своих работах он исследовал нормальное и дисфункциональное, аномальное состояние общества – аномию. Это такое состояние общества, когда рассогласуются его составные части, теряются базовые ценности, нарастает волна конфликтов, утрачиваются идеалы и нормы, общество охватывает бездуховность. Люди утрачивают интерес к жизни, усиливается неопределенность и дезориентация, активно проявляется девиантность в поведении, слабо контролируемая обществом. Нечто подобное уже пережили большинство людей в постсоветском пространстве. Разумеется, не секрет, что нечто подобное, конечно, в неизмеримо малых масштабах переживают отдельные группы учащихся в процессе дистанционного обучения. В данном случае социальный опыт человека не соответствует нормам общества, усиливается дезориентация и дезорганизация в поведении личности. То же самое происходит с учащимися при дистанционной форме обучения, особенно с теми, которые лишены компьютерной техники и т. д. Р. Мертон утверждает, что истоки девиантности коренятся в несовпадении между целями культуры и социально одобряемыми методами их достижения [9].

Тогда возникает еще один, пожалуй, самый трудный вопрос? Каким образом решать эти задачи при использовании ТДО? Насколько виртуальная социализация может влиять на процессы сублимации при использовании ТДО? Эти вопросы в научной литературе поднимались недостаточно, но совершенно, очевидно, что ТДО в полной мере эти вопросы пока не может решить. Выход, по нашему мнению, все же существует, это сочетание методов онлайн и офлайн и создание методики преподавания дисциплин, предусматривающей различные временные пропорции, например, «1 неделя онлайн – 1 неделя офлайн» или «2 недели онлайн – 1 неделя офлайн». Вариантов может быть много в зависимости от особенностей дисциплины и складывающейся ситуацией с COVID-19. Вместе с тем методика преподавания учебных предметов и дисциплин при ТДО должна наполниться новым содержанием, усиливающие психолого-педагогические аспекты обучения, то есть в процесс обучения необходимо больше вносить элементы чувственного восприятия изучаемого материала. Очень важным элементом обучения, на наш взгляд, является создание в коллективе атмосферы здоровой конкуренции, исключаящей формирование прослойки «средних учеников» или «средних студентов»,

которых можно рассматривать как предмет и объект сублимации. По мере ослабления COVID-19 могут меняться временные пропорции между онлайн и офлайн, но даже с уходом COVID-19, ТДО останется, как один из необходимых методов обучения, как в высшей, так и в средней школе.

Литература:

- 1 Фрейд З. Введение в психоанализ. – ЛитРес., 2020.
- 2 Нейронные связи головного мозга: формирование, развитие рецепторов, улучшение работы головного мозга и создание новых нейронных связей.
- 3 Социализация. Большой психологический словарь / Сост.: Мещеряков Б., Зинченко В. – ОЛМА-ПРЕСС. – 2004.
- 4 Ковалева А.И. Социализация. // Электронный журнал, «Знание. Понимание. Умение». – 2004. – № 1.
- 5 Социализация первичная. Энциклопедический словарь «Слово о человеке». – М., 2012.
- 6 Энциклопедия гуманитарных наук. – М., 2006. – № 4. Ресоциализация. http://www.mosgu.ru/nauchnaya/ZPU/2005_4/Perinskaja/index.pdf.
- 7 Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. – М.: Мысль, 2008.
- 8 Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд // Пер, с фр. С сокр.; Под ред. Базарова В.А. – М.: Мысль, 1994 – 399 с.
- 9 Социальное управление – Социология. socio.rin.ru/cgi-bin/article.pl?

Р.Т. НАРАЛИЕВА **ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ САПАСЫН ЖАҚСАРТУДЫҢ** **ЖОЛДАРЫ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Қазақстанда әлемнің апшысын қуырған короновирус пандемиясына байланысты 2020 жылы наурыз айында төтенше жағдай – карантин жарияланды. Еліміздегі жоғары және арнайы орта білім беру мекемелері мен жалпы орта білім беретін мемлекеттік және шағын жинақты мектептер қашықтықтан оқыту жүйесіне көшті. Әлемдік үздік университеттеріне қатарына еніп, QS рейтингінде 165-орынды иеленген, ұлттық рейтингтік лидері Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде елімізде жүргізіліп жатқан инновациялық жобаларға сәйкес сандық технологиялар жүйесіне толықтай көшу, қашықтықтан білім беру саласының бірегей платформасын құру, соны ғылыми-практикалық жобаларды, технологияларды білім мен өндірістің бар салаларына енгізу жұмыстары қарқынды түрде жүргізілді. Университеттің бір құрамдас бөлігі ретінде ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасы да Ұлт жоспары мен университеттің стратегиясына сай кафедра тыңдаушыларына – шетелден келген этникалық қазақ жастарына сапалы білім беруді, ғылыми-инновациялық зерттеу жұмыстарын қамтамасыз ету барысында нәтижелі де табысты жұмыстар атқару шараларын жүргізуді жоспарлы түрде жүзеге асыруда. Қашықтықтан оқыту жүйесі басты екі сала бойынша жүзеге асырылады. Онлайн және оффлайн жүйелері бойынша оқу бағыты ұйымдастырылады. Енді осы екі оқу жүйесінің өзіндік ерекшеліктеріне тоқталсақ. «Онлайн» термині ағылшын тілінің «to be on line» – желіде болу деген мағынаны білдіретін сөзінен шыққан [1,52]. Бізде қашықтықтан оқыту үдерісі онлайн жүйесі бойынша жүргізіледі. Осы бағытта онлайн оқыту жүйесі күндізгі оқу саласына, толыққанды оқу үдерісін қамтамасыз ету үшін қажетті барлық функцияларды, оқу-өндірістік, материалдық базаны онлайн білім беру платформасына бейімдеу шаралары алдын ала жүргізілді. Шетелдік

тыңдаушылар тұратын алыс және таяу шет мемлекеттердегі ғаламтордың мүмкіндігі мен әлеуетін, тағы да басқа бірқатар ерекшеліктерін ескере отырып, біздің кафедраның оқытушылары мен тыңдаушылары зуум платформасын таңдады. ZOOM платформасы – онлайн сабақ ұйымдастыруға ыңғайлы және ғаламтор желісінің әлеуетінің өте күшті болуын аса қажет етпейді әрі көпшілікке қолжетімді тиімді құрылғы.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасы да наурыздан бастап бастап ҚОЖ бойынша шетелден келген қандас тыңдаушыларға білім беру үдерісін бастады. Бұл жүйеге толықтай көшер алдында елімізде байқау сабақтары жүргізіліп, білім ордаларының дайындығы алдын ала тексерілді. Тексеру нәтижесіне байланысты ғаламтор жүйелерін, мессенджерді пайдалану арқылы ұстаздар тыңдаушыларды оқыта бастады. Мектеп оқушыларына теледидарда белгіленген кесте бойынша дәрістер көрсетіледі. Және де «bilimland», «aimekter», «daryn», секілді республикалық порталдар да онлайн, оффлайн өз қызметтерін ұсынып, мектеп ұстаздарына көмекке келсе, біздің университетте оқу үдерісін цифрландыру жүйесі бұрыннан-ақ қолданысқа енгендіктен әрі «универ» жүйесінде қашықтықтан оқыту үдерісіне онтайландырылған оқу бағдарламасы енгізілдіктен аса үлкен кедергілер кездесе қойған жоқ. Әуелі ұстаздар мен білім алушыларға қашықтықтан оқыту жүйесінде пайдалануға әртүрлі платформалар ұсынылды. Біздің кафедрадағы тыңдаушылар континентінің ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін назарға ұстай отыра, ұстаздар ұжымы ZOOM платформасын таңдады. Қашықтықтан оқыту үдерісі дәстүрлі күндізге бөлімнің сабақ кестесіне сәйкес ұйымдастырылады, бірақ сабақтар виртуальды дәрісханада өтіледі. Оқытушылардың кәсіби біліктілігін, педагогикалық шеберлігін жетілдіру мақсатында университет шебер сыныптарын, тренингтер, біліктілікті арттыру курстарын өткізіп тұрады. Осындай тиімді шаралардың арқасында оқытушылар жаңа жүйеге тез бейімделді. Мынадай карантиндегі күрделі жағдайда оқытушылар өздерінің ғана емес, тыңдаушыларымыздың да көңіл-күйі көтеріңкі болуын басты назар ұстауы тиіс. Оқытушы мен білім алушы арасындағы жақсы қарым-қатынас сабақтың сапасына, барысына ықпалын тигізеді. Сондықтан тыңдаушылардың көңіл-күйін көтеріңкі ұсауына, сабаққа деген ынтасын, белсенділігін арттыруға әсер ететін логикалық тапсырмалар мен жұмбақтарды ZOOM және уатсап арқылы ортақ чатқа жіберіп отырамын. Оқу сауаттылығы пәнін қашықтықтан оқыту барысында ZOOM бағдарламасы мен уатсапты пайдаланамын. Уатсапты негізінен үй тапсырмасын қабылдап алу үшін және кейбір тыңдаушылар ғаламтор желісіне дер кезінде ZOOM платформасына қосыла алмаған кезде паралельді түрде пайдаланамын. ZOOM бағдарламасы балалармен онлайн сабақты экран алдында жүзбе-жүз кездесу арқылы жүзеге асырылады. Қашықтықтан оқыту жүйесі кейде бүкіл топ тыңдаушыларының көзінше тақта алдына шығуға қысылатын тыңдаушыларға өзін еркін ұстауына қолайлы болды. Өткен оқу жылы кәдімгі дәстүрлі сабақта енжар отыратын тыңдаушылар да онлайн режимінде белсенділік танытып жүрді. Қашықтықтан оқытудың сапасын жақсарту үшін ZOOM платформасын басты әуелі тыңдаушыларға платформаның жұмыс жүйесін толық таныстыру қажет. Сабақ барысында компьютер, ноутбукпен қатар смартфон пайдаланатын тыңдаушылар да аз емес. Ал компьютер, ноутбук пен смартфондағы платформасының қолдану аясында өзіндік айырмашылықтар бар. Қашықтықтан оқыту жүйесінде дәстүрлі тақта орнына ортақ чатты немесе тақтаны пайдаланамыз, осы құралдар арқылы қажетті ақпараттармен алмасамыз. Дегенмен дәстүрлі сабақты ұйымдастыру қарағанда, онлайн сабақты ұйымдастыру ұстаздан көп ізденіс қажет етеді. Оқу сауаттылығы сабағында тілдік бағдар берумен қатар білім алушының назарын мәтінмен жұмыс істеуге аудару керек. Себебі оқу сауаттылығы отандық арнайы және жоғары оқу орындарына оқуға түсу үшін тапсыратын ҰБТ

сынағына енетін базалық пән болып саналады. Дайындық курстың мақсаты шетелден келген қазақ жастарын – тыңдаушыларды Қазақстан Республикасының ЖОО орындарына оқуға түсу үшін оқу сауаттылығы пәні бойынша тест сынағын тапсыруға дайындау. Пәнді оқыту нәтижесінде тыңдаушылар қазақ тілінің дыбыстық ерекшелігін жүйелі түрде буынға ұластырып, одан орфография мен орфоэпия заңдылықтарының қағидаларын меңгереді, оқу және қажет болған жағдайда ресми-іскери қарым-қатынаста сөйлесе білуге, оған тән ерекшеліктерді жүйелі түрде қабылдай алуға, түсінуге қабілетті болуы керек. Тыңдаушылар теориялық ережелерді мәтін мазмұнынан екшей отырып, жинақтау, түсіндіру, нәтижені сұрыптау үдерістерін жүзеге асырып, оқу барысында нақты шешімдер қабылдай білу, презентациялар жасау, ой түйіндеуге қабілетті болуға қол жеткізу тиіс.

Тапсырманы талдап және мәтінді мазмұндық жағынан меңгеріп, өзіндік шешім қабылдау әрі әдіснамалық негізде тұжырым жасай алады. Тыңдаушылар теориялық және тәжірибелік көзқарасын қалыптастырып, ғылыми негізде түйіндеген ойын қорғай білу дағдысы қалыптасады. Оқу сауаттылығы пәнін оқыту барысында тыңдаушылар қазақ тілінің грамматикасының негіздері бойынша білім алып, оқу сауаттылығы пәні бойынша ЖББ мектептің мемлекеттік бағдарламасын толық меңгеріп, еліміздің ЖОО оқу орындарына оқуға түсу үшін кешенді тест сынағын тапсыруға қабілетті болады. Оқу сауаттылығы пәні, негізінен, тыңдаушының функциональдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған. Сол себепті де әрбір онлайн мұқият дайындықты қажет етеді. Сабақтың тілдік бағдарының тақырыбы мен мазмұнына орай әрдайым презентация жайындаймын. Тілдік бағдарды, өтілген оқу материалын бекітуге арналған әртүрлі жаттығулар мен тренингтер ұйымдастырамын. Сабақ бір сарынды болып, тыңдаушыларды жалықтырмас үшін сергіту сәтіне де көп көңіл бөлемін. «Сөзжұмбақ», «Кубизм», «Ғажайып алқап (поле чудес)», «Білгіштер бөрігі», «Білім аралы» секілді т.б. әдістермен қатар викториналар, өзін-өзі басқару, брейн-ринг, тақырыпқа қатысты мақал-мәтел сайысы сабақтарын ұйымдастырамын. Кириллица жазу дағдыларын қалыптастыру үшін шағын диктанттар, эссе жаздыртамын, үй тапсырмасын жазба жаттығу жұмыстарымен қатар оларды ізденіске жетелейтін белгілі бір тақырып аясында нәтижелі нақты тапсырмалады бөліп беремін. Мысалы, топ тыңдаушыларына есім сөздерден өткен материалдарға қатысты дебат сабағын ұйымдастырдым. Әрбір тыңдаушы өзіне берілген тапсырма бойынша дайындалып келеді. Мысалы, өзін әрбір есім сөз табы ретінде таныстырады, өзінің – сөз табының – артықшылығын айтып мақтанады. Бұл сабақтың барысы топтық жұмысқа арналып құрылған. Топ тыңдаушылары екі-екіден жұп болып бір есім сөз табын дайындап келеді. Әр топ өзі алған сөз табын дәріптей отыра, осы сөз табының ережесі мен қатар өзіндік ерекшеліктерін сипаттап айтады.

Қашықтық оқыту жүйесінің артықшылығының бірі – уақытты үнемдей алатын болдым. Осы үнемдеген уақытымды өзімнің кәсіби деңгейім мен шеберлігімізді арттыруға жұмсаймыз. Сабақтың қызықты болуына көңіл аударамын. Сабақтың тақырыбына қарай қосымша тың мәліметтерді таныстырып, оқушылардың қызығушылығын оятуға және пікір алмасу, пікірталастар ұйымдастыру арқылы олардың белсенділігін арттыруға тырысамын. Қашықтықтан оқытудың сапасын жақсарту бір тетігі оқытушының ұйымдастыру қабілетіне қатысты болса, екінші жағы осы жүйемен білім беру саласындағы қызметтердің сапасына байланысты. Адами капиталды дамыту – жаңа жағдайға – бәсекеге қабілетті білім кеңістігіне, еңбек нарығына көшуді қамтамасыз ету үшін креативті қоғам құру керек. Осындай ізгілікті қоғамда өмір сүруге әрбір отандасымыздың құқығы және өз үлестерін қосуға мүмкіндігі бар. Бұл креативті қоғамның келешегі – білімді де парасатты жастар. Біздің дайындық курсының

тыңдаушылары да ана тілінде білім алып, Қазақстанды отаным деп санап, өз үлестерін қосуы үшін біздің университетте жақсы жағдай жасалған. Жастардың мемлекеттік стандартқа сай жалпы орта білім алып, отандық оқу орындарына түсуі үшін арнайы дайындық кафедрасы қазіргі кезде басқа оқу орындары секілді онлайн жұмыс істеп жатыр. Онлайн оқу режимінде университеттің интранет желісі студенттер мен оқытушыларға арнап жақсы бейімделген. Біздің тыңдаушылар мүмкіндігі аз болғандықтан бұл интранеттің оқу бағдарламасын толық пайдалана алмай отырмыз. Ұстаздар мүкіндік болғанымен, шетелде, жырақта жүрген немесе тым шалғай елді мекендерде тұрып жатқан тыңдаушылар «универ» жүйесін дұрыс пайдалана алмайды. Университетте 2 млн-нан кітап қоры еліміздегі ең ірі кітапханалардың жұмыс істейді. Электрондық кітапхана онлайн режимде қызмет көрсетіп тұр. Бірақ біздің дайындық курсына қажетті білім саласына қатысты бюджеттік бағдарлама бойынша жасалған оқулықтар мен оқу құралдары туралы біріздендірілген ақпараттар алаңы құрылмаған. Университетте БАОК курстары бар. Бұл департамент әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, MOOK-тің өзіндік бағдарламасын жасап, оқу үдерісіне енгізді. «MOOK – это новый способ удовлетворить потребности в образовании» [2,1]. Дәстүрлі оқу порталы қашықтықтан оқыту үдерісіне оңтайланып кіріктірілген. Университеттің сайтында студенттерге арналған онлайн курстар жүктелген. Онлайн курстар ұйымдастыру және дайындау жағынан елімізде отандық білім ордаларында 400 БАОК-пен Қ.Сәтбаев атындағы ҚазҰИТУ көш бастап тұр. Бар болғаны 30 шақты БАОК-пен біздің университет Ақтөбе өңірлік университетімен 9-10-орындарды бөлісіп тұр. Дайындық курстарына арналған бұқаралық ашық онлайн курстар – БАОК – MOOK жоқ. Бұның бір себебі оқу сауаттылығы бойынша филология ғылымдарының кандидаты, кафедраның ұстазы Қайсар Шегебайұлы жасаған дайын онлайн сабақ бар болса да, студияның бос болмауына байланысты видео материал даяр емес. «Бұл әлемдік үрдіс біздің елімізді де айналып өтпеді. Биылғы оқиғалар елдегі онлайн оқыту саласының төмен деңгейін ашық көрсетті [1, 14]». Осындай олқылықтың орнын толтыру үшін дегенмен де өзім және әріптестерім жасаған презентациялармен қатар «Зерделі» ақыл-ой дамыту орталығы дайындаған видео сабақтарды, «Ittest» порталының ҰБТ-ға арналған пән бойынша тест нұсқаларын қосымша пайдаланамын.

Сабақ үлгерімін анықтайтын мониторинг жүйеге тоқтала кетсем, елімізде білім беру саласында интернет журналдар: біздің университетте «универ» жүйесі, ал отандық мектептерде «kundelik.kz» жүйесі іске қосылған. Ата-аналар балаларының оқу үлгерімін онлайн режимде қадағалай алуға мүмкіндік береді. Бірақ «kundelik.kz» жүйесі қағазбастылықтан мұғалімдерді құтқарғанмен, уақытты үнемдеуге мүмкіндік бермейді. Әр оқушының онлайн парақшасына жеке-жеке кіріп, комментарий қалдыру қажет, бұған көп уақыт кетеді. Сондықтан мектеп мұғалімдері қағаз журналдарын аңсап жүрген жайлары бар. Менің ұсынысым, мектеп мұғалімі әрі университет оқытушысы әрі ата-ана ретінде Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің АҚТ мамандары жасаған «универ» жүйесін мектеп стандартына оңтайлап енгізсе дұрыс болар еді, себебі «универ» жүйесі уақытты көп ысырап етуді қажет етпейді, практикада қолданғанға өте ыңғайлы жүйе. Қорыта айтқанда, қазіргі төтенше жағдайда қашықтықтан оқыту форматы білім алушының өзін-өзі өсіруіне, дамуына және тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететін икемді жүйе болып табылады. Дегенменде дайындық курсының қашықтықтан оқыту платформасын құру, оқытушыларды киберпедагог машығы менгеріп, оқу-өндірістік салаға қатысты кәсіби біліктілігін, ақпараттық технологиялық құралдармен еркін жұмыс істей алатын деңгейге компьютерлік сауаттылығын көтеруге арнап, қысқа мерзімді

курстар ұйымдастыру, онлайн кеңес тетігін іске қосумен қатар білім беру саласындағы қызметтердің сапасын арттыру қажет.

Әдебиеттер:

- 1 Мир науки и техники. – 3 Июнь, 2013 – С.19-52.
- 2 <http://www.kaznu.kz> сайты. Б. 1.
- 3 Бүркітбай М. Жастарға керек заманауи білім. // Egemen Qazaqstan. – 2020. – № 186 (29915), 30 қыркүйек – Б.14.

А.С. НАУРЫЗБАЕВА
СОВРЕМЕННАЯ КУЛЬТУРА И ПАРАМЕТРЫ ОЦЕНКИ
РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ
ПОДГОТОВКИ «ДИЗАЙН»

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

История человечества на всем пути своего развития показывала, насколько люди безудержно преодолевали трудности и приспособлялись к новым условиям жизни и деятельности. Современная глобальная ситуация не стала исключением. Всемирная пандемия «заставила» многих жителей земли перестроить свои планы и перейти на новый информационный способ общения. В этом плане образовательные учреждения, на наш взгляд, стали лидировать больше остальных сфер. Общение со студентами, передача знаний, проверка умений и наблюдение за навыками, перешли на не свойственный ранее формат. Профессорско-преподавательскому составу в кратчайшие сроки пришлось сокращать текстовый материал, сложные взаимосвязи и долгие обсуждения, замещая их простым в восприятии графическим изображением и ясным в изложении пиктограммой» [1, с. 52].

Современный формат общения и культура подачи информации требует теперь новой формы оценивания, полученных знаний и навыков по результатам проведенных занятий. Критерии оценивания также, как перечень дисциплин и тематические планы нуждаются в периодическом пересмотре. С нашей стороны будет некорректно вести учет показателей компетенций обучающихся, используя не эффективные методы проверок.

Насыщенность и разнообразие информационного потока на сегодняшний день не сравнима ни с одним направлением в мире. Соответственно, ответная реакция предполагает быть адекватной на вызов. По мнению российского ученого В. А. Яковлева «в настоящее время происходит становление новой мировоззренческой парадигмы глобальной креативности» [2, с. 98]. В этом отношении дизайн как один из самых импульсивных направлений вбирает и самостоятельно распространяет эту парадигму. Готовый продукт дизайна невозможно оценивать однобоко, расценив только положительно или отрицательно. Точно также необходимо относиться и к процессу подготовки кадров для сферы дизайна.

Методика оценивания результатов обучения должна строиться на конкретной базе с расширенными элементами (шкалой), которая на фактах сможет доказать уровень владения профессиональными навыками обучающегося. Подобная шкала оценки может иметь разные видовые формы. Главное в данной работе – это, объективность приведенных критериев и количество параметров, по которым ведется оценивание. Для большей наглядности можно выбрать такие формы, как: система теста-опроса и система «Древо ответов».

Система тест-опрос. Первоосновой данной системы является метод теста. Ведущему преподавателю или членам экзаменационной комиссии презентуется планшетный ряд курсовой или дипломной работы обучающегося, а также выдается бланк с критериями оценивания. Преподавательский состав, видя итоговый результат, который в общей сложности состоит из различных компонентов художественно-проектного направления (построение формы объектов, дизайнерская идея, художественная и стилистическая подача, конструкция, использованный материал, цветовая палитра, декоративные элементы, композиция и многое другое), «разбивают» и оценивают работу по отдельным элементам.

Таким образом, студенческая работа набирает баллы (Рис. 1). Сумму баллов высчитывают не педагоги, а возможно, специалисты офис-регистратуры. По итогам оценивания всем участникам данного образовательного процесса (ведущему преподавателю, обучающимся, комиссии, родителям, руководителям ОП) становится ясно, какие стороны подлежат улучшению, какие знания находятся на не достаточно удовлетворительном уровне и т. д. Краткий и охватывающий основные параметры проектной работы оценочный тест-бланк, мог бы ускорить процесс экзаменации (оценки) и выявить слабые стороны образовательной программы «Дизайн».

**Критерий оценивая
практической работы обучающихся по тестовой системе**

Охарактеризуйте компоновку плакатов:

- Грамотно сгруппированы все элементы проекта, нет нареканий.
- Недостаточно выразительно подан материал, слабая цветовая гамма.
- Своеобразно решен дизайн объектов плакатов, но подача композиции и цвета маловыразительны.
- Интересная идея, но мелких графические элементов отвлекают зрителя.

Оцените креативный подход в решении плакатов:

- Дизайн современный и актуальный.
- Виден творческий подход, но хочется внести коррективы.
- Перенасыщена элементами графики, нет взаимосвязи в структуре.
- Потеряна связь графики и шрифта, отсутствует идея.

Оцените цветовое решение работы:

- Насыщенно и гармонично.
- Виден творческий подход в поиске цвета.
- Цвет перебивает композиционный ряд.
- Скудная цветовая палитра.

Рисунок 1 – Система тест-опрос (графические работы студ. 3 к. «Дизайн» Су Минь Джи, рук. Серикбай Б. Ф.)

На сегодняшний день наиболее актуальным в образовательном процессе является компетентный подход, который в первую очередь направлен на «привитие и развитие у студентов мотивированных способностей и свойств личности» [3, с. 197]. Это говорит нам о том, что весь процесс обучения, от вступительных экзаменов до защиты дипломного проекта, должен поддерживать интерес и мотивацию обучающегося. В этом смысле, процесс оценивания результатов обучения, его объективность и способность выявления недостаточно освоенных компетенций играют крайне немаловажную роль в образовательном процессе.

Система «Древо ответов». Система на первый взгляд может показаться недостаточно адаптированной к образовательному процессу, тем не менее она имеет ряд преимуществ, которые можно применять на практике. Система состоит из группы ответов, выбор которых приводит экзаменатора к сумме баллов (Рис. 2). Члены экзаменационной комиссии отвечают на вопросы, определяющие соответствие выполненной работы заявленным критериям. На бланке оценивания им дается лишь два-три ответа, которые подлежат выбору. Подобное «продвижение» приводят преподавателей к итоговой оценке.

Итоговая оценка не статичная цифра, а балансируемый цифровой диапазон. На данном этапе общим голосованием можно немного урегулировать получаемый конечный результат.

Благодаря системе «Древо ответов» у группы экзаменаторов остается право лавирования итоговой оценки, что в определенной мере считается положительным действием. На легкое понижение или увеличение оценки может повлиять активное участие обучающегося в процессе всего обучения, выполнение дополнительных заданий СРОП и СРО, показатели сторонних работ и т.д. Таким образом, каждый экзаменатор всегда сможет доказательно объяснить приводимые доводы, относительно выставленной оценки.

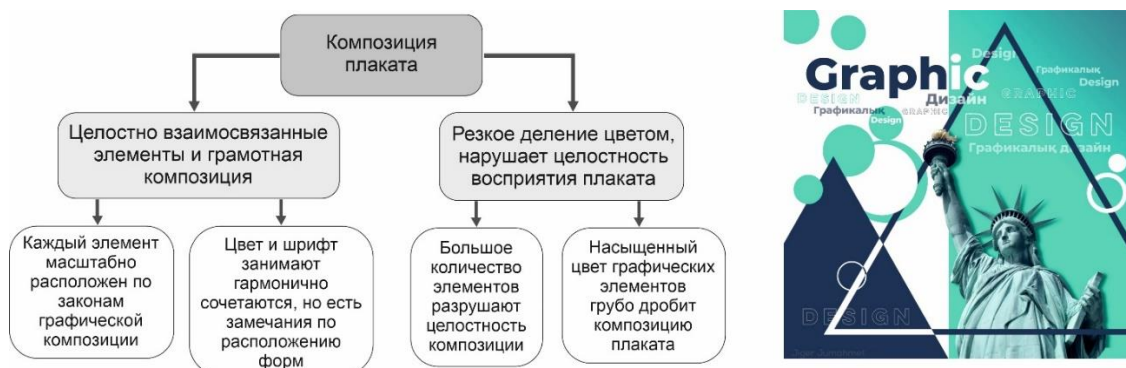

Рисунок 2 – Система «Древо ответов» (графические работы студ. 2 к. «Дизайн» Жумахмет Жигер, рук. Серикбай Б. Ф.)

Во все времена «обучение было средством передачи социального опыта, превращения его в достояние индивида, подготовки подрастающего поколения к выполнению социальных функций» [4, с. 5]. Теперь в процесс обучения необходимо включить четко сформулированный метод оценки, «переданных» навыков работы.

Подобные виды оценивания результатов обучения студентов могут помочь избежать конфликтных ситуаций и недопонимания как со стороны обучающихся и их родителей, а также предостеречь личностные трения. Введенные в образовательный процесс такие системы позволяют быстро обрабатывать полученную информацию об уровне конкретного студента, курса или целого потока, чем обеспечат раннее реагирование ППС и руководителей образовательных программ.

В век насыщенных технологий, где информационный поток так активен и крайне сжаты сроки на реализацию запланированных работ, готовая и максимально расписанная схема оценивания результатов обучения, может стать хорошим решением. Информативная графическая подача помогает более рационально оценить творческую работу, тогда как расписанные критерии наглядно будут давать подсказки педагогам. Возможно, полученные результаты смогут целенаправленно выявлять слабые стороны обучающихся на младших курсах, тем самым избежать

отчислений студентов в силу недопонимания и не бояться за профессиональный уровень выпускников образовательной программы «Дизайн».

Литература:

1 Наурызбаева А. С., Иманкулулы М. Культурно-информационный потенциал инфографики в период сложных ситуаций (на примере образовательного процесса) // «Информационные технологии и цифровое образование: приоритетные направления развития и практика реализации»: Сб. статей. – Омск: АНПО «Многопрофильная Академия непрерывного образования», 2020. – С. 52-55.

2 Яковлев В. А. Философские принципы креативности // Вестник Московс. унив. Сер. Философия. – 1999. – №5. – С. 98-103.

3 Татарина М. С. Компетентный подход в обучении студентов-дизайнеров компьютерной графике // Преподаватель XXI век. Сер. «Наука, образование, культура». – 2018. – №4, Ч.1. – С. 196-205.

4 Фролова М. А. Применение инфографики в общеобразовательной школе // Межд. науч-исслед. журн. – №7 (49), Ч.2. – (<https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-infografiki-v-obscheobrazovatelnoy-shkole>) – дата обращения 01.06.2020 г.

Г.Г. НУРАХМЕТОВА **СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ И КОНТРОЛЯ** **СФОРМИРОВАННОСТИ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПЕРИОД** **ПРОХОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРАКТИК ПРИ УЧАСТИИ** **ВНЕШНИХ ЭКСПЕРТОВ – РАБОТОДАТЕЛЕЙ**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению вопросов современного состояния рынка труда, требования работодателей, предъявляемые к выпускникам вузов, ожидания молодых специалистов в отношении трудоустройства, предлагаемые программы содействия по эффективному трудоустройству.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, юридическая клиника, социальное партнерство.

Современное общество выдвигает новые серьезные требования ко всей системе высшего юридического образования, ставит важнейшую педагогическую задачу эффективной подготовки будущего специалиста ко всем сложностям профессиональной жизнедеятельности. В условиях модернизации образования высокий уровень сформированности профессиональных компетенций молодых юристов определяет способность выпускника высшего учебного заведения быстро и успешно адаптироваться к практической юридической деятельности в противоречивых и интенсивно изменяющихся социально-правовых условиях.

Как показал анализ учебно-методической деятельности юридических вузов, процесс повышения качества профессиональной подготовки молодых специалистов при традиционно экстенсивном теоретическом подходе к обучению малоэффективен, даже при использовании современных методов и элементов технологий обучения. Значимо лучших результатов можно достичь при непосредственном обращении к самостоятельной практической деятельности обучающихся при консультативной помощи педагогов и наставничестве опытных специалистов как к возможности разрешения реальных проблемных ситуаций, что делает практико-ориентированную

направленность профессиональной подготовки юриста в современный период наиболее эффективной составляющей всего процесса обучения будущего юриста в высшей школе, безусловно, при обязательной опоре на теоретико-методологическую базу.

Работодатели отмечают, что главная проблема грамотного и эффективного использования правовых инструментов в управлении социально-экономическими отношениями связана с недостаточным уровнем сформированности профессиональных компетенций молодых юристов.

Как следствие, в процессе подготовки будущего юриста возрастает роль юридической практики, меняются требования к условиям организации практики и ее методическому обеспечению и сопровождению.

Таким образом, в настоящее время перед вузами остро стоит задача не просто дать студенту хорошую теоретическую подготовку и юридическую практику в форме и объеме, необходимых для эффективного формирования его профессиональных компетенций, но одновременно предоставить возможность работать по специальности без ущерба для обучения по очной форме и быть уверенным в завтрашнем дне.

Соответствующее сотрудничество вуза и различных организаций, где востребованы юристы, включая правоохранительные и законотворческие органы, масштабная интеграция практической и учебно-научной деятельности студентов выражаются в появлении различных форм социального партнерства [1] вузов и работодателей.

Социальное партнерство выгодно для всех участвующих в нем сторон. Организации, предприятия и учреждения, выступающие работодателями, получают определенные преимущества, прежде всего в кадровом вопросе. При этом существенно сокращается время, необходимое молодым специалистам на адаптацию. Данный фактор особо важен в юридической сфере, так как возможные ошибки молодого юриста могут серьезно повлиять на условия жизни и деятельности людей.

Социальное партнерство оказывает также серьезное влияние на будущую профессиональную деятельность молодого специалиста. Накопленный опыт сотрудничества помогает молодежи взаимодействовать с людьми и организациями в профессиональной сфере, проявляя высокую организованность, ответственность, самостоятельность.

Вступление в отношения социального партнерства потребовало от участвующих в партнерстве учреждений-работодателей более четкого определения требований к профессиональным компетенциям выпускников высшей юридической школы. Цели и результаты подготовки будущего юриста должны быть понятны всем участникам социального партнерства и легко диагностируемы. Структуру и уровни сформированности компетенций необходимо согласовывать со всеми партнерами, с обязательным определением минимального требуемого уровня для каждой компетенции.

Таким образом, практическая, прикладная направленность содержания подготовки будущего юриста связана, в первую очередь, с требованиями работодателей.

На наш взгляд, еще одним из немногих инструментов, которые помогают студентам получить практические навыки — это создание юридических клиник. Ведь насколько бы хорошо не были изучены теоретические знания, без практической части их применение абсолютно бесполезно.

Цели создания юридической клиники являются образовательными, поэтому такие цели должны обеспечивать качество образования студентов, приобретение и оттачивание их практических навыков и умений.

Ведь навыки консультирования (как устного, так и письменного) и составления правовых документов традиционно приобретаются студентами юридических вузов на классических практических и семинарских занятиях (решение задач, составление правовых документов – договоров, исковых заявлений).

Участвуя в работе юридической клиники, студент приобретет следующие компетенции.

Общие компетенции:

1) способен логически верно, аргументированно и ясно строить устную и письменную речь;

2) обладает культурой поведения, готов к кооперации с коллегами, работе в коллективе;

3) стремится к саморазвитию, повышению своей квалификации и мастерства.

Профессиональные компетенции:

1) способен принимать решения и совершать юридические действия в точном соответствии с законом;

2) способен применять нормативные правовые акты, реализовывать нормы материального и процессуального права в профессиональной деятельности;

3) владеет навыками подготовки юридических документов;

4) способен толковать различные правовые акты.

В ходе обучения в юридической клинике студенты приобретают основные юридические навыки, такие как: решение проблем; правовой анализ и рассуждение; определение правового состояния; определение фактического состояния; коммуникации (навыки общения); консультирование; проведение переговоров; проведение судебных процессов и альтернативных процедур, используемых для разрешения спора; организация и управление правовой работой; определение и решение этических проблем.

Работая со студентами в юридической клинике, преподаватель не «диктует» знания, а ставит себя на уровень взаимодействия со студентами в поиске ответов на поставленные гражданами вопросы. Преподаватель в клинике выступает в роли более опытного организатора процесса обучения. Студенты погружаются в реальную атмосферу делового сотрудничества по разрешению проблем, оптимальную для выработки навыков и качеств будущего юриста.

Преподаватель реагирует на все происходящее, анализирует, корректирует работу студентов и направляет студентов на путь получения результатов, касающихся дачи правильного ответа на проблемные вопросы. В процессе работы в юридической клинике студентами решаются практические проблемы, с которыми потом они могут столкнуться в своей дальнейшей профессиональной деятельности.

В целях стимулирования активности студентов в работе юридической клиники, развития у них профессиональных навыков, одним из важнейших правил методов обучения, которого должен придерживаться преподаватель, является доминирующее значение положительных оценок. Любая критика студента должна быть конструктивной. Позитивная критика должна начинаться с анализа удач студента, а уже после неудач, причем критика должна сопровождаться предложениями о том, как это можно было бы сделать лучше [3, с. 32].

Работа в юридической клинике способствует обучению студентов на проблемном материале. Студентам приходится разрешать реальные правовые ситуации на основе имеющегося у них опыта, и, одновременно, а кроме этого, что не маловажно, выявлять недостатки имеющегося опыта и осознавать необходимость в

его развитии. Обязательным элементом данного преподавания является выделение успехов обучающихся.

Резюмируя сказанное, можно утверждать, что юридическая клиника – это специальная база обучения, которая позволяет соединить теорию и практику; это средство, при помощи которого студенты могут понять свою будущую работу через опыт; это дополнительная возможность получить практические навыки работы юриста, совершенствовать профессиональные знания.

Сущность практико-ориентированной направленности подготовки будущего юриста в рамках интегрированной системы обучения заключается в формировании у обучающегося собственного практического опыта использования полученных знаний при решении профессиональных задач [4]. В результате молодой бакалавр, а тем более магистр, должен обладать способностью использовать свои компетенции в профессиональной деятельности.

Среди условий организации практико-ориентированной направленности подготовки будущего юриста в рамках интегрированной системы выделим следующие:

- интеграция теоретических элементов содержания обучения и практических навыков;
- информатизация и интенсификация обучения;
- мотивация участников учебного процесса;
- активизация обучения, самостоятельность и сознательность студентов;
- текущий контроль, обратная связь, коррекция.

С целью эффективного развития профессиональной направленности и становления личности [5] в процессе подготовки будущего юриста, мотивации студента с точки зрения перспективы его профессиональной карьеры рекомендуется использовать личностно ориентированные педагогические технологии [6], технологии проектирования педагогических систем и следующие методы и приемы учебной и производственной практики юриста:

- структурирование программы и содержания каждой практики и соответствующее представление элементов программы в виде проблемных ситуаций разного уровня и личностно ориентированных профессиональных задач;
- постоянное взаимодействие на рабочем месте студента с наставником – опытным специалистом учреждения или организации, где студент проходит практику
- постоянное взаимодействие студента с преподавателем-руководителем практики посредством личного общения и дистанционных технологий;
- постоянное взаимодействие преподавателя и наставника с целью контроля за развитием профессиональных компетенции в процессе выполнения программы практики, выявления недостатков программы и корректировки результатов;
- участие студентов-практикантов в решении конкретных профессиональных проблем юридической клиники разного уровня сложности.

Перечисленные методы и приемы способствуют становлению положительного субъектного профессионального опыта каждого конкретного обучающегося при консультативной помощи преподавателя и наставника, получению студентом устойчивых навыков самостоятельного поиска способов достижения результата в профессиональной деятельности.

В условиях социального партнерства в интегрированной системе обучения все непосредственные участники производственной практики (студенты, наставники, преподаватели, руководители) совместно включены в профессиональную деятельность, для которой характерны [7]:

1) единая для всех участников цель – формирование профессиональных компетенций будущего юриста высокого уровня сформированности;

2) общая для всех участников мотивация – стремление каждого участника к профессиональному росту, перспектива профессиональной карьеры, формирование положительного общественного мнения и деловой репутации;

3) координация и интеграция индивидуальной профессиональной деятельности каждого из участников практики с деятельностью партнеров для достижения названной единой цели и формирования системных корпоративных профессиональных компетенций;

4) единый для всех участников результат – сформированность профессиональных компетенций будущего юриста на требуемом уровне (или выше), позволяющем самостоятельно осуществлять практическую юридическую деятельность.

Практико-ориентированная направленность подготовки будущего юриста в рамках интегрированной системы обучения позволяет: повысить самооценку выпускника и его уверенность в своих силах, что особенно важно в период профессиональной адаптации; развить способность выпускника к самоанализу готовности к профессиональной деятельности; создать условия для мотивации непрерывного самосовершенствования и профессионального самообразования выпускника.

Проведенный нами анализ позволяет утверждать, что максимальная эффективность практико-ориентированной направленности подготовки будущего юриста и, соответственно, формирования профессиональных компетенций достигается при реализации следующих условий: подготовка будущего юриста ведется в интегрированной системе обучения, образованной на базе социального партнерства вуза, студента и работодателя; в подготовке будущего юриста активно используется наставничество опытных специалистов организаций-партнеров; учебный процесс, включая все виды практики, строится на основе новейших информационных, коммуникационных технологий, педагогических технологий, элементов дистанционных образовательных технологий.

Литература:

1 Амарова О.Ф. Модель профессиональной подготовки выпускника вуза, адаптивного к рынку труда: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Калуга, 2002. – 20 с.

2 Братищенко Д.В. Молодые специалисты и рынок труда: требования при приеме на работу // Известия Иркутской государственной экономической академии. – 2010. – № 6. – С. 169-171.

3 Дудина М.М., Митрошкина Е.С., Семенова С.Л. Исследование удовлетворенности студентов освоением дисциплины «Технологии трудоустройства»//Академический журнал Западной Сибири. – 2012. – № 2. – С. 44.

4 Журанова Н.А. Формирование конкурентоспособности специалистов в системе среднего профессионального образования: на примере подготовки менеджеров гостинично-туристического сервиса: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Самара, 2006. – 22 с.

5 Коноплянский Д.А. Формирование конкурентоспособности студента вуза // Успехи современного естествознания. – 2007. – № 11. – С. 20-21.

6 Королева В.В. Взаимодействие рынка образовательных услуг и рынка труда как необходимое условие конкурентоспособности будущих выпускников // Псковский регионологический журнал. – 2009. – № 8. – С. 124-125.

7 Новоклинова А.В. Формирование кластера компетенций трудоустраиваемости студентов вуза в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Красноярск, 2013.

Р.О. НУРКАНОВА, М.Н. АППАКОВА **ОРГАНИЗАЦИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В КОЛЛЕДЖЕ** **В ПЕРИОД КАРАНТИНА**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Изменение приоритетности целевых установок в образовании на сегодня одна из актуальных проблем, обусловленная общими тенденциями мирового развития выражающая:

- развитие конкурентной образовательной среды;
- внедрение инновационных образовательных технологий
- информатизация образования;
- увеличение доли контингента студентов в техническом и профессиональном образовании.

Весной 2020 г. был вынужденный переход студентов колледжа КазНУ им. аль-Фараби на он-лайн дистанционное обучение. Это сформировало готовность студентов и организаций образования системы технического и профессионального образования к обучению в других условиях.

В законодательстве страны предусмотрено дистанционное образование – как образование в экстренных случаях, и оно применяется только тогда, когда традиционное обучение невозможно.

Сложившейся ситуация в стране был временный и это привело на полный переход дистанционному обучению, связанной с эпидемией коронавируса. Реализация учебного процесса через Интернет использовались ресурсами университета. Переход на дистанционное обучение в первые дни в «новой образовательной реальности» требовал быстрой перестройки учебного процесса, особенно имели значение факторы техники и технологий.

У КазНУ имени аль-Фараби есть все необходимые возможности для организации обучения в онлайн-среде. В целях предупреждения и профилактики коронавирусной инфекции (COVID-19) колледж КазНУ им. аль-Фараби применяя цифровые образовательные технологии образовательный процесс перешел на онлайн обучение. Дистанционное обучение в колледже проходит на платформе «Microsoft Teams».

Для преподавателей и обучающихся платформа «Microsoft Teams» стала надежной и доступной электронной площадкой.

В целях профилактики обеспечения сохранности жизни и здоровья студентов и преподавателей в период пандемии, были приняты меры по усилению санитарно-эпидемиологических и профилактических мероприятий в колледже, осуществляющих учебно-воспитательную деятельность.

Переход колледжа к дистанционному обучению происходил, в основном также, как в университете и в других образовательных учебных заведениях ТиПО. Издание приказов о переходе на дистанционное обучение и назначение ответственных работников.

1. Внесение изменений в календарный график учебного процесса.
2. Составление расписание.
3. Принятие локальных актов об организации дистанционного обучения.
4. Обеспечение доступа к образовательным ресурсам преподавателей и студентов.

5. Определение дисциплин и курсов, которые могут быть реализованы в дистанционном режиме. Анализ возможностей студентов колледжа обучаться в удаленно (наличие домашнего компьютера, доступа к Интернет).

6. Проведение мониторинга фактического взаимодействия педагогов с обучающимися.

7. Разъяснение родителям особенностей организации учебного процесса в условиях дистанционного обучения

Студенты и преподаватели колледжа через платформу «Microsoft Teams» смогли приступить к дистанционному обучению, с помощью которой обучающиеся получили удаленный доступ к учебным материалам. В основе онлайн-обучения лежит тщательно спланированный учебный процесс в электронной информационно-образовательной среде.

«В период теоретического обучения студент изучает дисциплины посредством электронной системы дистанционного обучения, где ему предоставлены все учебные материалы (конспекты лекций, видеолекции, презентации), задания (тесты, письменные задания, коллективные обсуждения) и реализована возможность online (чат, аудио-видео конференции) и offline (переписка, дискуссионный форум) консультации с преподавателями» [1].

Преподаватели столкнувшийся с дистанционным обучением, были более самостоятельными, решали вопросы эффективного взаимоотношения с обучающимися: СМС, аудио-ответы через WhatsApp Web, выполнение заданий к установленному сроку. Министерство образования и науки Республики Казахстан и Управление образования г. Алматы проводили специальные ZUM- конференции для руководителей колледжей, чтобы помочь им упорядочить и рационально проводить организацию учебного процесса с использованием в работе нормативно-правовых документов, методических рекомендации изданных в период пандемии.

Дистанционное образование растет стремительно. Тренд на дистанционное обучение в ближайшие годы точно не исчезнет.

Интернет стал важным участником образовательного процесса и сегодня каждый преподаватель, и студент использует дистанционные технологии в обучении. Мы общаемся с коллегами, учениками и их родителями мессенджерах, пользуемся электронным журналом, ищем дополнительные материалы в интернете.

Рынок электронных образовательных технологий очень вырос. Доля обучающихся, которые получают образование удаленно, будет только расти. Дистанционное образование в колледже имеет свои преимущества:

- Доступность образования в любом месте.
- Индивидуальная работа со студентом. Преподаватель может найти подход к каждому обучающемуся.
- Сокращение времени обучения. Быстрый охват ответов обучающихся. (автоматическая проверка домашних заданий).
- Освоение новых технологий и умение пользоваться интерактивными платформами преподавателем.
- Активное использование игровых заданий и цифровых технологий (онлайн-игр, интерактивных задачек, викторин).
- Рациональный темп работы обучения. Возможность планировать свой график и нагрузку.

– Комфортная работа преподавателя. Преподавателям, имеющим возможность работать в комфортной обстановке, благотворно сказывается на их душевное состояние и помогает им сконцентрироваться на важных аспектах работы.

– Преподаватель находит актуальные материалы, которые соответствуют интересам обучающегося.

– Повышение качества обучения за счет использования электронных учебников, материалов, посещение онлайн-библиотек.

– Доступ к учебным материалам, к обширным онлайн-библиотекам с учебниками, методичками, задачками и прочими материалами, необходимыми для учебы.

Однако есть и сложности дистанционного обучения. Переключение на новый стиль работы обязует разбираться в цифровых технологиях. Недостаточность личного общения преподавателя. Трудно контролировать всех обучающихся. Необходимо изобретение новых форм контроля. Нехватка практических знаний. При удаленной форме обучения отсутствуют границы между рабочим и свободным временем.

Работодатели к дистанционному обучению относятся с определенной долей недоверия. Поэтому многие студенты испытывают некоторые трудности с поиском реального места работы, в соответствии с полученной квалификацией.

Дистанционное обучение также позволяет использовать:

– Технические ресурсы.

– Метод индивидуального обучения.

– Метод виртуальной лекции.

– Метод коллективных он-лайн семинаров, конференции и т.д.

– Метод исследования.

– Метод самостоятельных работ.

Технические возможности при дистанционном образовании позволяют существенно расширить формы обучения, при помощи средств коммуникации возможно проведение олимпиад, семинаров, конференции, конкурсов и курсов и т.д. Это расширило круг общения преподавателей и студентов, а также увидеть весь мир.

В период пандемии значительно усилились ИТ-компетенции преподавателей колледжа, навыки удаленного взаимодействия, что дает основания для успешного развития дистанционного обучения.

Подводя итог, хотелось бы сказать о плюсах и минусах дистанционного обучения.

Практически на ноль ушло живое общение. Это не нравится людям, даже не по отношению к обучению, а вообще. В разы сократилось живое общение не только с преподавателем, но и с друзьями, семьей, коллегами. И это все ложилось негативным фоном на процесс обучения. Когда будет переход к традиционному обучению, еще неизвестно, так как есть объективные причины, это не прихоть университета, колледжа и надо привыкать к этому. Жизнь уже не будет прежней.

Есть и плюсы, и минусы. Например, использование технологий дистанционного обучения – это плюс. И после карантина, возможно, дистанционный формат в той же управленческой части может сохраниться. Можно продолжить проводить совещания, педагогические советы онлайн, все к этому привыкли – это экономит нам средства и время. Полностью на традиционный формат мы уже не вернемся. Карантин открыл нам возможности, ресурсы, которые мы раньше не использовали. Есть области, где формат онлайн-обучения очень даже эффективен. И, соответственно, почему бы не использовать его и дальше?

Очень важен баланс между онлайн- и офлайн-частями. Навыки, профессия, конечно, важны. Но основная миссия образования – социализация, подготовка к

осознанной жизни через воспитание, чтобы человек мог в обществе чувствовать себя комфортно. Это нельзя преподать онлайн, через цифровые технологии.

Литература:

1 Памятка абитуриента Дистанционного образования. <https://dl.kaznu.kz/>

**А.С. НУРМАХАНОВА, С.Т. НАЗАРБЕКОВА, А.А. АМЕТОВ,
А.Ж. ЧИЛДИБАЕВА, Б.М. ТЫНЫБЕКОВ**
**«6В05102-БИОЛОГИЯ» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ ОҚУ-
ДАЛАЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Кәсіби практикалардың ішінде оқу-далалық практиканың алатын орны ерекше. «6В05102-Биология» білім беру бағдарламасындағы оқу-далалық практика – негізгі теориялық курстың мазмұнымен байланысты зертханалық сабақтардың жалғасы. Ол табиғи – далалық жағдайда студенттерді тікелей практикалық жұмысқа, ботаникалық зерттеулердің әдістемелері мен оны дербес орындауға икемділікті меңгеруге бағытталған оқу процесін ұйымдастырудың өзіндік формасы. Сабақтың практикалық бөлімінде оқытушының нұсқауларымен жеке тапсырмаларды, бітіру, магистрлік және докторлық ғылыми-зерттеу жұмыстарды, есептер мен гербарийлік коллекцияларды рәсімдеу үшін оқу-тәрбие жұмыстарының ұйымдастырушылық формаларының дағдыларын (гербарий жинау, конспект құрастыру, өсімдіктерді түрге дейін анықтау т.с.с.) қалыптастырады. Оқу-далалық практикасы Алматы облысы, Кербұлақ ауданының Іле өзенінің оң жақ жағалауында далалық жағдайда өткізіледі. Практиканы өтудің мерзімі «Биология» мамандығының оқу жоспарына және оқу процесінің жылдық кестесіне сәйкес белгіленеді.

Түйін сөздер: білім беру бағдарламасы, оқу-далалық практика, функционалдық құзіреттілік, экотоп, гербарий, флора.

Университеттің оқу жүйесінде «6В05102-Биология» білім беру бағдарламасы негізінде жоғары білімді «биолог» мамандарын даярлауда оқу-далалық практикасының маңызы зор. Жазғы оқу-далалық тәжірибелік сабақтарын өту барысында студенттер дәрістік және зертханалық жағдайда бақылай алмайтын жоғары сатыдағы және төменгі сатыдағы өсімдіктерге табиғи жағдайда сараптама жүргізіп, өсу ортасына бейімделу белгілері мен ерекшеліктерін анықтайды. Бұл оқу-далалық тәжірибелік сабағының құзіреттілігі негізгі санатқа жатады. Ол студенттердің интегративтілігімен анықталады, оның ішінде білім, дағдылар, тәжірибе, құндылықтар, жеке қасиеттердің оңтайлануын қамтамасыз етеді.

Қазіргі кезеңде болашақ биолог мамандарының кәсіби құзіреттілігінің мәні мен мазмұнын анықтауда әртүрлі ботаникалық тәсілдер қалыптасқан. Кәсіби құзіреттілік - биолог мамандарының кәсіби іс-әрекеттік құндылықтарының бағытталуын анықтап, теориялық және практикалық дайындықтың бірлігі ретінде қарастырылады. Студенттер оқу-далалық тәжірибелік сабақтарды өту барысында ботаникалық, биоморфологиялық, систематикалық, флористикалық зерттеу тәсілдерімен танысып, теориялық білімдерін практика тұрғысында ұштастырады. Ол ғылыми мәселелерді тұжырымдау, болжам жасау, практиканың мақсаттары мен міндеттерін қою, экскурсияның жүргізілу бағыттарын және тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарды

жоспарлау, жүзеге асыру, оқу-далалық практика нәтижелерін (күнделік және есеп) қорытындылау жүйесінен тұрады.

Оқу-далалық практикасы «6В05102-Биология» білім беру бағдарламасы бойынша биотехнология мамандықтарында 1 курстың ІІ семестрінде, биология мамандықтарында 2 курстың ІV семестрінде өткізіледі. Студенттердің саны жыл сайын қабылданған студенттердің санына байланысты өзгеріп отырады. Білім беру бағдарламасының жүктемелік мерзіміне сәйкес практиканы жүргізу уақыты 3 аптаға созылады.

Оқу-далалық практикасының мақсаты: Өсімдіктердің морфологиясы мен систематикасынан игерілген теориялық білімді тереңдетіп, оны кең түрде бекіту, ботаникалық зерттеулердің жалпы әдістерімен танысу. Практикада студенттер табиғат жағдайындағы өсімдіктердің әртүрлілігін және қоршаған ортаның факторларына тәуелділігін түсінеді.

Білім беру бағдарламасы бойынша оқу-далалық практиканы оқыту нәтижелері:

– ON1 биология ғылымының негізгі бағыттары: ботаника, өсімдіктер экологиясы бойынша білімін және түсінігін кәсіби қызметті орындау кезінде, оның ішінде тәрбиелік және педагогикалық қызметте қолдану.

– ON2 ғылыми материалдарды жинау және дайындау, далалық және эксперименттік зерттеулердің нәтижелерін өңдеу, биология және экология саласындағы білім беру қызметін жүзеге асыру дағдыларын көрсету.

– ON3 биологиялық, экологиялық талдау және оларды ғылыми-зерттеу қызметін орындау жағдайында қолдану.

– ON4 биологиялық материалды далалық жағдайда өсімдіктердің статистикалық әдістерін пайдалана отырып жинауды, өңдеуді, түсіндіруді жүзеге асыру.

Осы білім беру бағдарламасының негізінде оқу-далалық практикада студенттерде қалыптасатын жүйелік-функционалдық күзіреттіліктері:

1. Практика өтетін аймақтағы негізгі экотоптарды және оның флорасындағы өсімдік түрлерінің (дәрілік, тамақтық, малазықтық, техникалық т.б.).

2. Далалық зерттеу әдістерінің морфологиялық сипаттама жасау, гербарий жинау, кептіру, сақтау, далалық және камералық өңдеу, әдістерін және өсімдіктер қауымдастығына сипаттама жасау мен маршруттық күнделікті толтыру дағдыларын қалыптастырады.

3. Қоршаған орта жағдайына байланысты өсімдіктердің құрылымындағы бейімделушілік белгілері мен экологиялық топтарын анықтауға дағдыланады.

4. Өсімдіктердің вегетативтік мүшелеріне анатомиялық кесінділер жасауға, макроскопиялық және микроскопиялық талдау жасауға дағдыланады.

5. Арнайы анықтағыш құралдар арқылы өсімдік түрлерін анықтауға, фиксациялауға және өсімдіктер тізімін (тіршілік формалары, таралуы) жасауға және қазақша-латынша-орысша атауларын есте сақтауға дағдыланады.

6. Кез-келген экологиялық жағдайларда (өрт, су басу, жаңбыр, дауылды т.б.) жедел шешім қабылдауға және топпен (командные) жұмыс жасауға дағдыланады.

Оқу-далалық практикада бағдарлық экскурсия – жұмыстың бастапқы және ең маңызды формасы. Мақсаты: әртүрлі биотоптардың өсімдіктерімен танысу. Бағдарлық экскурсия 5 бағытта жүргізіледі:

1. Жартасты қиыршық-тасты экотоп (*петрофиттер*).

2. Дөңді құмды экотоп (*галофиттер*).

3. Шөлді сорлы экотоп (*ксерофиттер, суккуленттер*).

4. Екінші деңгейлі жайылма үсті терассадағы құмдауыт экотоп (*псаммофиттер*).

5. Өзен жағалауындағы тоғайлы орманды экотоп (*мезофиттер, гидрофиттер*).

Бұл бағыттардың лагерьден арақашықтығы 3-3,5 шақырымды құрайды. Экскурсияда студенттер фитоценоздардың өсімдіктер қауымдастығын (ассоциациясын) сипаттайды, маршруттық күнделік толтырады, шамамен 200-дей гербарийлік материалдар жинайды, одан өсімдіктердің 100 түрінің систематикасын (қазақша-орысша-латынша) және 10 түрдің морфологиялық ерекшеліктерін (вегетативтік және генеративтік мүшелерін) сипаттап тапсырады. Сондай-ақ өсімдіктердің әртүрлі экологиялық топтарын ажыратуды үйренеді. Бағдарлық экскурсия тәуліктің бірінші жартысында жүргізіледі. Тәуліктің екінші жартысында экскурсияда жинаған өсімдіктерді түбегейлі өңдеу, морфологиялық және систематикалық сипаттама жасау және тапсырманы оқытушыға тапсыру сияқты жұмыстары орындалады. Практика соңында есеп тапсырады.

Студенттер оқу-далалық тәжірибелік сабақтарды өту барысында *ботаникалық, биоморфологиялық, анатомиялық, систематикалық, геоботаникалық зерттеу әдістерімен* танысып, теориялық білімдерін практика тұрғысында ұштастырады. Оқу-далалық практиканың өту мерзімі мен студенттер санының көрсеткіштері 1 кестеде берілген.

1 кесте – Оқу-далалық практиканың өту мерзімі мен студенттер санының көрсеткіштері

Оқу жылы	Студенттер саны	Практика күндері
1980	120	42
1990	130	40
2000	220	35
2010	250	14
2012	412	14
2014	256	14
2019	500	14

Осы аталған 1980-2019 жылдар аралығында оқу-далалық практика күндерінің қысқарғанын, ал керісінше студенттер санының бірнеше есеге артқандығы байқалады. Бұл оқу-далалық практикасының бағдарламасын жүзеге асыру үшін толық жеткіліксіз екендігінің дәлелі. Ешкімге құпия емес, жылдан-жылға кәсіби практикаға соның ішінде оқу далалық практикаға бөлінетін сағат саны да жылдан жылға қысқаруда.

Студенттердің дербестігі мен танымдық белсенділігінің өзара байланысу принциптері оқытушы мен студенттің бірлескен іс-әрекетінен ұжымдық іс-әрекетке, содан кейін оқу-далалық практика тапсырмаларын орындау кезінде әр студенттің өзіндік жеке іс-әрекетіне біртіндеп көшуіне бағыттайды. Ботаника пәнінен оқу-далалық практикада бакалаврлар көптеген ғылыми бағыттарда зерттеу жұмыстарын жүргізеді, алған білімдерін бағалайды және оларды теориямен ұштастырады. Аттестаттау оқу практикасының соңғы күні өткізіледі (2 кесте).

Қорытындылай келе, жазғы оқу-далалық практикасы тек теориялық мәліметтерді меңгеруді қамтамасыз етпей, алдағы курстарда оқылатын «*Өсімдіктер экологиясы*», «*Жергілікті флора*», «*Арнайы практикум*», «*Жалпы геоботаника*», «*Ботаникалық география*» сияқты арнайы пәндерді меңгерудің функционалдық құзіреттілікті қалыптастырады. Студенттер мен магистранттар бітіру жұмыстары мен

магистрлік диссертацияларын, зерттеу, өндірістік және диплом алды тәжірибелік практикаларынан өтіп, ғылыми зерттеу жұмыстарын жазу біліктіліктерін қалыптастырады. Биологтар мен геоботаниктер фитоценоздағы өсімдіктер ассоциацияларына геоботаникалық сипаттама жасау мен флоралық құрамына талдау жасау күзiреттiлiктерiн қалыптастырады.

2 кесте – Бағалау критерийлері

Бағалау критерийлері:	
Бағасы	Студент дағдылары:
А, А- «Өте жақсы»	– өсімдіктердің морфологиялық ерекшеліктерін (8-10 түр) сипаттау;
	– жүйелі гербарийді жинау, кептіру және түрге дейін анықтау әдістерін меңгеру; – өсімдік түрлерінің тізімін жасау (80-100 түрінің латын тілінде бинарлық атауларын білу).
В+, В, В- «Жақсы»	– өсімдіктердің негізгі түрлерін білу (оның 70-85 түрінің латын тілінде бинарлық атауларын білу),
	– жүйелі гербарийді жинау, кептіру, монтаждау әдістерін білу,
	– зерттелетін түрлердің гербарий үлгілерін тану, тұқымдас түрлерінің (6-8 түр) сыртқы морфологиялық белгілерін білу.
С+, С, С- «Қанағаттанарлық»	– өсімдіктерінің негізгі түрлерін білу (60-70 түрінің латын тілінде бинарлық атауларын білу);
	– өсімдіктер қауымдастықтарының негізгі түрлерін ажырата білу және оларды ботаникалық сауатты түрде сипаттау.
Ғ «Қанағаттанарлық емес»	– өсімдік түрлерін білмеу және оларды анықтап, сипаттай алмау.

Ұсынымдар:

– Іле немесе Қапшағай өзендерінің жағалауынан тұрақты стационар табиғи зонасымен, медқызметкерлермен, көлікпен қамтылса, оқу-далалық практиканы, бітіру, магистерлік, докторлық жұмыстарды жасауға да тиімді болар еді.

– Оқу-далалық практикаға қажетті құрал-жабдықтармен (бинокуляр, микроскоп, лупа, JPS навигатор т.б.) мүмкіндігінше толық жабдықталуын сұраймыз.

– Биология және биотехнология факультетінің Ғылыми кеңесінде оқу-далалық практиканың мерзімі мен студенттердің санының артуына байланысты оқытушыларға бөлінетін сағат санын қарастыруды ұсынамыз.

Әдебиеттер:

1 Бегенов А.Б., Аметов А.А., Есжанов Б.Е., Абидкулова К.Т., Сатыбалдиева Г.К., Тыныбеков Б.М., Баймурзаев Н.Б., Чилдибаева А.Ж., Нурмаханова А.С. Ботаника пәнінен оқу тәжірибесін жүргізуге арналған әдістемелік нұсқаулық. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 81 б.

2 Әметов Ә., Чилдибаева А.Ж., Тыныбеков Б.М. Ботаникадан оқу-далалық практикасына арналған оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 90 б.

3 Анцышкіна А.М., Барабанов Е.И., Мостова Л.В. Ботаника: Руководство по учебной практике для студентов. – М.: МИА, 2006. – 104 с.

4 Щербаков А.В., Майоров С.Р. Полевое изучение флоры и гербаризация растений. Уч.-метод. пособие. Ч.1. – Москва, 2006. – 83 с.

5 Щербаков А.В., Майоров С.Р. Инвентаризация флоры и основы гербарного дела: Методические рекомендации. / Под ред. проф. В.С. Новикова. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2006. – 50 с.

Б.Е. НУРПЕЙСОВА

ҚҰЖАТТАНУ ЖӘНЕ МҰРАҒАТТАНУ МАМАНДЫҚТАРЫНА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДАҒЫ НӘТИЖЕЛЕРДІ БАҒАЛАУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Баяндама тезистерінде құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау пәнін игерудің өзектілігі, мақсаты және қойылатын міндеттер талданады. Пәнді игеруге қойылатын талаптарды анықтау мақсатында, оқу нәтижесінің жұмыс берушімен білім алушылардың мүддесіне қатысты сараптама жүргізілді. Зерттеу нәтижесінде, нарықтың сұранысына сәйкес білімді толық игеруді теориямен тәжірбиенің өз-ара тығыз байланысы және пәнді игеру, лабораториялық сабақпен ұштасуы маңыздылығы көрсетілген. Сонымен қатар, оқу нәтижесі тиімділігін арттыруға байланысты, бірнеше ұсыныс беріледі.

Түйін сөздер: кәсіби білім, архивтану және құжаттану мамандықтары, оқу нәтижесі, кәсіби пәнді оқыту, білім стандарты.

Пәнді игерудің өзектілігі бүгінгі күнде қалыптасқан бірнеше себептермен байланысты. Ұлттық архив қорына жататын құжаттар, қандай кезеңде болмасын аса күтіп, қорғауды сақтауды талап ететін, мемлекеттік ақпаратың өзегі, құжаттық ресурсы болып табылады. Архивке тапсырылар алдында, құжаттар қандай жағдайда жиналды, оларға қатысты кәсіби маманның қолы тиді ме, жоқ архивтың өзіне ғана тән жұмыс бағытынан аса хабары жоқ адамдар жұмыс жасады ма? – деген сұрақ, әрине кәсіби мамандарды толғандырады деуге болады. Сондықтан, мемлекеттің қорғауына, сақтауына алардың алдында, құжаттар қандай ыңғайсыз жағдайда жиналды, жеткізілді және пайдалану жағдайы қалай болды мәселесі кәсіби мамандарды толғандыратыны сөзсіз. Пәнді оқытудың негізіне қатысты қолданған, бірнеше жетекші құжаттарға орайластырып негізге алынған. Олар, Білім және ғылым министрлігінің 2018 жылғы 13 қазандағы № 569 бұйрығы бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлау бағыттарының Жіктеуіші [1] «Ұлттық мұрағат қоры құжаттарының қауіпсіздікті қамтамасыз ету» Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің бұйрығы 2016 жылғы 28 қыркүйектегі №265 бұйрығымен бекітілген Кәсіби стандартын [2] атауға болады.

Осыған орай, нақты бір пәннің негізінде, «Құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау» пәнін оқыту нәтижелері мәселесі қарастырылды. Осы тұста, кәсіби білім алушы келешек маман, тек осы пәнді игеру арқылы, мемлекеттің архив қорын тыянақты, ұқыпты сақтау жолдарын ұйымдастыра алады. Ескеріп, анықтауды қажет ететіні, құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау жұмысы, кәсіби орта және арнайы білімі бар мамандардың атқаратын еңбек қатарына кіреді. Десек те, Ұлттық архив қоры, мемлекеттік ақпараттық-құжаттық қорының бір бөлігі болып табылатындықтан, оған қатысты жұмыстарды ғылыми негізде ұйымдастыру, жобалау, жоспарлау, бұлардың барлығы, жоғары білікті кәсіби маманның біліктілік құзыретін талап етеді.

1 кесте – Нәтижеге қол жеткізу көрсеткіштері.

Оқытудың күтілетін нәтижелері (ОН)	ОН іске асуын көрсететін индикаторлар
ОН 1 (когнитивті) Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау ерекшелігін білу және оны түсіндіру үшін, теориялық және әдіснамалық негіздерін білу	1.2 Даму кезеңдерін талдауға қатысты анықтау таблицасы 1.1 Пәнді игеруге арналған терминдік негіздегі топтаманы талдау арқылы, әр түрлі дерек көзі негізінде алынған, құжаттарды сақтауға қатысты түсінігіне терминдерге қатысты сөздік.
ОН 2 (функционалды) Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау әсер етуші факторлар: әлеуметтік өзгерістер, ғылыммен техниканың дамуы әсерін бағалау материалын құру және оны зерттеуге байланысты аналитикалық мәліметтерін қолдану	2.1 Құжаттарды сақтаудың, 1.3 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау жұмысына қатысты отандық архивтердің жұмысына салыстырмалы бағаларын беруге арналған құмыстардың картасы 2.2 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау тақырыбына қатысты дерек көздерін топтастыратын, анықтамалық сараптау құжаты
ОН3 (функционалды) Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау отандық архивтердің жұмысын жақсарту жоларын анықтау және бағалау үшін аналитикалық мәліметтерін қолдану	3.1 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау ерекшелігін бағалау құжаты 3.2 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялауда отандық архивтердің жағдайына салыстырмалы талдау құжаты 3.3 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау технологиясы және әдістік ерекшелігіне қатысты анықтамалық құжаттың таблицасы
ОН 4 (жүйелік) Шет елдік архивтердің ғылыми-әдістемелік және практикалық атқаратын жұмыстарын бағлау арқылы, отандық архив ісінің дамуына пайдалы тұстарына баға беру, зерттеу әдістерінің жүйесін құру	4.1 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау ұйымдастыру тәжірбиесін моделіне қатысты таблица 4.2 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау тәжірбиесін интерпретациялау арқылы шолу құжаты
ОН 5 (жүйелік) Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау технологиялық, материалдық, кадрлық саясатын зерттеу арқылы, отандық архивтерге қатысты ұтымды тұстарын жобалау жолдарының әдістерін құру	5.1 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау, шет елдік және отандық тәжірбиесіне баға беруге қатысты топтық жоба 5.2 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялауда еңбекті ұйымдастырудағы мәдениетіне және этикалық талаптардың Ережесі 5.3 Құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау жұмысын ұйымдастырудың заманауи технологиясына қатысты реттеуші әдіскерлік құжат

Жалпы, архивтерде профилактикалық жағдайда, жоспарлы атқаратын іс-шаралар, құжаттардың бүлінуіне толық кепілдік бере алмайды. Оған әр түрлі себептер бар. Егерде, құжаттар архивке алынардың алдында бүлінсе, не болмаса табиға жағдайда жойылуға таяп қалса, оларға реставрациялау, консервациялау арқылы тұрақты қалыпта сақтау маңызды. Құжаттарды тұрақты қалыпта сақтау және реставрациялаудың тәсілдері озық, ал қолданатын материалдар, құжаттарға зақым келтірмейтін болуы, құжаттарды сақтау арқылы толық мүмкіндігінде пайдалануға жағдай туғызатыны аса маңызды. Сондықтан, осы бағытта, арнайы кәсіби маманның жұмысты ұйымдастыруы, құжаттарды сақтауды толық қамтуына кепілдік береді.

Ол біліктілік, арнайы пәнді оқу арқылы, кәсіби еңбекті атқаруға мүмкіншілік береді. Сонымен қатар, жұмыс беруші тарапынан сұраныс, қазысіргі жағдайда, еңбек нарығының талабына сай, оқу ордасынан толық білім игерген, жұмыс орнында, қайта оқытуды қажет етіп, уақытты артқа шегеріп жүрмейтіндей, жұмысты осы бастан алып кететін, білікті

маманның жұмысқа келгенін қалайды. Яғни, оның екі жақты тиімділігі, яғни кәсіби білім алушы және осы мамандарды жұмысқа қабылдаушы жақтың мүдделі екені анық. Екі жақты тарап, нені күтеді деген сауалға жауап алу үшін, келесі мәселелердің бетін ашып көрсек. Онда, білім беру бағдарламасы, аясында қалыптасқан пәнді қалай игеруге болады, кәсіби білім алушы қандай нәтижеге қол жеткізеді, нәтижеге қол жеткізетін, білім берудің нәтижесін шығаратын қандай көрсеткіштер арқылы игеріледі-деген мәселелерді құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау атаулы пәнді талдау барысында қарастырғанды жөн көрдік. Негізінде, пәнді оқудың мақсаты, құжаттарды сақтауды, реставрациялауды және консервациялауды, дамуы кезеңдерін және заманауи процесстерін танымдық негізде игеру арқылы, архивтердің мәдени құндылық ретіндегі ролін анықтап, атқаратын жұмысты ұйымдастыру жолдарын, іс-жүзінде қолдана алатын деңгейде білімді қалыптастыру көзделген. Осы орайда пәннің құрылымы үш модульден құрастырылған:

1. Архив құжаттарын сақтауды ұйымдастыру.
2. Құжаттарды реставрациялауды ұйымдастыру, әдістері және технологиясы.
3. Архив құжаттарын консервациялау.

Пәннің ішкі мазмұндық құрылымы бойынша, кәсіби білімді игеруде мына мәселелер:

– құжаттарды сақтауда архивтердің жұмысының ұйымдастырылуы және жұмыс атқаруына қатысты отандық және шет елдік нормативтік-құқықтық, әдістемелік негізі;

– пәннің кәсіби білімдегі оқу бағытын, мазмұндық орнын анықтау, кәсіби түсініктерін ұғындыру, терминдеріне түсінік қалыптастыру;

– архивтерде орналастырылған құжаттарды сақтауда, тиімді жағдай жасау әдістері, топографиялық көрсеткіштің сипатын анықтау, оны жасау жолдары;

– құжаттардың бұзылу себептері және оларды болдыртпау;

– құжаттардың биологиялық, техногендік, климаттық, механикалық т.б., бұзылуы себептері, олардан қорғау және сақтау әдістері;

– архив құжаттарын реставрациялаудың өзекті мәселесі, реставрациялаудың технологиясы (лабораториялық сабақ бойынша оқытылуы аса маңызды);

– реставрациялау жүргізудің себептерін және оны ұйымдастыру;

– реставрациялаудың заманауи тенденцияларына қатысты отандық және шет елдік мамандардың пікіріне шолу;

– архив құжаттарын реставрациялаудың айырмашылығын ажырату және ерекшелігін білуге негізделген құжаттарды консервациялау түсінігі, әдістері;

– құжаттарды сақатуға, консервациялауға қатысты архивтерде орындалатын талаптар;

– құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау барысында еңбек қауіпсіздігін қадағалау;

– архив құжаттарына сақтандыру қорын жасаудың өзектілігі мәселесі қарастырылады.

Оқу бағдарламасында орын алған, пәнді игеру барысында алдында, білім алушылардың күтетіні, пәнде қарастырылған біліктіліктің құзыреттілігіне (білу, алған білімді, жұмыс бабында қолдана алу және қандай жағдайда болмасын, ішкі және сыртқы ортада, кәсіби білімнің барлық мүмкіншілігін пайдалану) ие болу, құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялау ерекшелігін білу және оны түсіндіру үшін, теориялық және әдіснамалық негіздерін білу және құжаттарды сақтаудың, реставрациялаудың және консервациялауға әсер етуші факторлар: әлеуметтік

өзгерістер, ғылыммен техниканың дамуы әсерін бағалау материалын құрастыра алу, оны зерттеуге байланысты аналитикалық мәліметтерін қолдану жолдарын игеру т.т.

2 кесте – Мамандықтың карточкасындағы көрсеткіш таблицасы

№	Жұмыскердің мамандығы	Квалификацияның салалық рамкасы на сәйкес деңгейі
4.1	Архив құжаттарының реставраторы	5-ші
3.2	Архив құжаттарының реставраторы	4-ші

3 кесте – Құзыреттілік талаптарының таблицасы

Біліктілігі (умения)	Ептілігі (навыки)
Архив құжаттарының физикалық және техникалық жағдайына зерттеу жүргізу	Қарап шығу және реставрацияға жататын нысанды сипаттау, оның алғашқы түрін анықтау және оның өзгеріске ұшырау тарихын анықтау
Реставрацияға жататын нысанның себептерін химиялық, физикалық және биологиялық зерттеу жүргізу арқылы себептерін және сипатын анықтау	Реставрациялық жұмыс жүргізуге арналған әдістік құжатты дайындап, оны жүргізуге арналған материалдарды дайындау
Архив құжаттарының түрін, сипатын және ескіру үдерісінің, барлық сақтаушылары бойынша анықтап алу, пергамент және суреттерді қосқанда	Архив құжаттарының физикалық және техникалық жағдайын қарап шығу
Архив материалдарының бүлінуіне диагностикалық сараптама беру тәсілін қолдану	Айырықша құнды құжаттарына аса күрделі реставрациялау, консервациялау жұмыстарын жүргізу
Реставрациялық жұмыстарды жүргізуді құжаттау тәсілдерін атқару	Бүлінген нысанның тізбегін жасау, нысанды зерттеу туралы, әдістемеге және қолданатын материалдарға қатысты құжаттау
Реставрацияның процессіне қатысты басталуы және аяқталуы туралы фотосуреттеу	Фотосуретшілерге реставрациялық жұмыс барысын сипаттайтын фотосуретке қатысты инструктаж жасау, арнайы инструктаж нұсқаулығын дайындау.
Архив құжаттарының физикалық және техникалық жағдайына қатысты жеке тұлғаларға сұранысы бойынша тексеруді жүргізу	Кәсіби құзыретіне байланысты мәселелер бойынша кеңес беру

Жұмыс берушінің құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау пәнін игергеннен кейін күтетін нәтижесі: мамандығы бойынша, жұмысты атқару карточкасында көрсетілгендей, бірнеше деңгей қарастырылған. Жалпы мамандықтың 18 түрі көрсетілген. Басымдық, техникалық білімнің игерілуіне көзделген. Себебі қазіргі құжаттар, технотронды және электронды форматта болуымен тығыз байланысты. Дегенмен, дәстүрлі құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялауға дайындығы бар кәсіби маманның да орын айқындалған. Соның ішінде, бакалаврға қойылатын талап бойынша, «Архивтану, құжаттану және құжаттамамен қамту» мамандығы бойынша (қолданбалы бакалавриат) алған жоғарғы білім беру орнын тәмамдаған туралы біліммен, еңбек тәжірбиесі болуына талап қайылып отыр.

Жеке тұлғалық қасиетінде қойылатын талаптар: жауапкершілікті болу, күрделі мәселені шешудің тиімді (сапалы) жолын тағдау құзыреті, логикалық және аналитикалық мүмкіншіліктерге ие болуы.

Осы талаптарға сәйкес, құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялау пәні негізінде, оқу мазмұнының бағыттары және оның нәтижесі анықталып, құрылымы

бойынша қалыптасқан тұстарына сипат беруге болады. Ең бастысы, кәсіби мамандығы бойынша, білім алған оқушы құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялаудың талаптарын орындау үшін мына мәселелерді игеруі жағдайында маңызын тарихи болған кезеңдеріне сәйкес бағалау, себептерін анықтау, пәнді игеруге арналған терминдік негіздегі топтаманы талдау арқылы, әр түрлі дерек көзі негізінде алынған, құжаттарды сақтауға қатысты түсінігіне терминдерге қатысты сөздіктің құрамын толық түсіну, мазмұнын ұғыну және кәсіби терминдерді пайдалану, нұсқаулық жасау, аудиовизуалды және электрондық құжаттардың ерекшелігін ескере отыра, оларға қатысты физикалық, химиялық және техникалық сақтау жолдарын ұйымдастыру, кинофотоқұжаттарды, микроформалармен и фонограммаларды тазарту тәсілдерін игеру. Осы жағдайда, бұл жұмыс түрлері арнайы құрал жабдықтармен атқарылатын болғандықтан, оқу жағдайында бұл процессті игеру қиындығын атаған жөн. Себебі арнайы лабораториялық жағдайда, күрделі құрал жабдықтың болмауы, пәнді толық игеруге кедергі туғызатынын жоққа шығара алмаймыз.

Қортындылай келе, осы, қарастырып отырған пәнді толық жетілдіру қажеттілігіне байланысты ұсыныстар:

1. Оқу білім беру жағдайында мүмкіншілікті арттыратын лабораторияда (архив жанынан жұмыс істейтін) тәжірибе (практикалық) сабағын өткізу.
2. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық Университетпен архивтерге ортақ құжаттарды сақтау, реставрациялау және консервациялауға қатысты біріккен ғылыми зерттеу орталығын құру және студенттерді зерттеу жұмысының жобаларына қатыстыру.

Әдебиеттер:

- 1 Білім және ғылым министрлігінің 2018 жылғы 13 қазандағы № 569 бұйрығы бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлау бағыттарының Жіктеуіші.
- 2 «Ұлттық мұрағат қоры құжаттарының қауіпсіздікті қамтамасыз ету» Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің бұйрығы 2016 жылғы 28 қыркүйектегі № 265 бұйрығымен бекітілген Кәсіби стандарты.
- 3 Нурпеисова Б.Е., и др. Архивоведение. – Алматы: Изд-во «Ғылым». –144 с.
- 4 Горяева, Т.М. Как сохраняют документы в РГАЛИ. – 2008. – № 3. – С. 35-38.
- 5 Привалов, В.Ф. Обеспечение сохранности архивных документов на бумажной основе: Метод, пособие. – М., 2002. – 110 с.
- 6 Архивы за рубежом: стратегия обеспечения сохранности и раскисления документов в Швейцарском федеральном архиве //Отечественные архивы. – 1998. – № 5.

А.Е. НУРХАЙДАРОВА², О.Т. АБИШЕВА¹
ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ОП
«ДИЗАЙН»: РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

1 Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

2 Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы,
Казахстан

Аннотация. Креативность – это не определенные способности, а то, как мы можем преподнести наши способности. Для подготовки будущих специалистов к умению быстро понимать задачи и адаптироваться на будущих должностях важно, внедрять креативное мышление в образовательный процесс. Методом данной работы был анализ имеющихся исследований. Развитие творческих способностей студентов в университетах является

важным фактором при развитии способностей учеников, которые будут значительно помогать в будущем созданий карьеры

Ключевые слова: образование, творчество, креативность, мышление.

Творчество – это сложное понятие, для которого нет какого-либо конкретного определения. Понятие творчества включает идеи, изобретения и прорывы, реализацию новой идеи, в то время как инновации определяются как «успешное воплощение творческих идей в организации» [1,2]. В целях данного обзора «творчество» будет использоваться как основное понятие идеи, воображения и оригинальности.

Популярное представление о творчестве – это мыслительный процесс, связанный с созданием новых идей или продуктов. Впоследствии ученые расширили определение творчества, включив в него концепцию уместности. В дополнение к этому Национальный консультативный комитет по творческому и культурному образованию определяет творчество как «творческую деятельность, созданную таким образом, чтобы приносить оригинальные и ценные результаты». То есть творчество требует как новизны, так и полезности или ценности [3]. Еще одно измерение, это «решение проблем», способность находить новые решения проблем. Например, Костелло [4] утверждал, что творчество предполагает решение проблем, то есть мышление «нестандартно». Силинг [5] также утверждал, что отношение, знания и воображение могут пробуждать и способствовать творчеству. Согласно Силингу [5], чтобы заниматься творчеством, вы должны иметь глубокие знания в качестве отправной точки. Также предлагается, чтобы, пытаясь определить, что такое творчество, мы также должны учитывать другие факторы, такие как когнитивные способности и процессы, связанные с творческим мышлением, а также среду обучения. Таким образом, Csikszentimihalyi [6] добавляет три фактора, которые важны для творчества: культура, которая содержит символические правила, человек, который привносит новизну в символическую область, и область экспертов, которые распознают и подтверждают инновации в среде обучения. Точно так же Штернберг [7] также подтверждает, что параметры, определяющие концепцию творчества, должны включать окружающую среду. Из этого следует, что среда обучения, такая как университетская, по-видимому, влияет на творческую деятельность. Это приводит нас к выводу, что большинство людей способны к творчеству и «процессам творчества можно научить» [8], особенно в секторе высшего образования. В то же время ряд исследований пришел к выводу, что креативность можно развивать.

Определение творчества в контексте высшего образования. Сейчас недостаточно данных исследований, предлагающих способы развития творческих способностей, и в частности, творчества в университетах [9]. К творчеству часто подходят как к различию между уровнем гения, и повседневной креативностью. Повседневная креативность помещает творческое усилие в процессы сотрудничества и деятельности, направленной на разработку «оригинального» и «подходящего» объяснения ситуации или проблемы [10] и кроме того, позволяет студентам расширить возможности и сосредоточить внимание на них. Напротив, творчество на уровне гения ассоциируется с действительно оригинальными и новаторскими идеями.

Друкер [11] утверждал, что «по академическим дисциплинам студент не может выступать. Все, что он может сделать, это повторить то, что кто-то уже сделал или сказал» [11, с.316-317]. Здесь закончились оригинальность и новизна, здесь студент перестает думать из-за критики, и его творчество исчезает. То есть творчество не поощряется, не приветствуется и не награждается.

Вышеупомянутое заявление, сделанное более 40 лет назад, можно применить и к сегодняшней академической среде. Так же, 48 лет назад, было изучено опрошено более 1000 учителей в Германии, Индии, Греции, на Филиппинах и в США, и был сделан вывод, что учителя во всех пяти странах чрезмерно поощряли учеников за хорошо и вовремя выполненную работу. И, с другой стороны, наказывали учеников, которые хорошо угадывали, задавали вопросы и были смелыми в своем мнении. К сожалению, сегодня во многих учебных заведениях такой подход преобладает. Большинство педагогических практик в академических кругах сосредоточено на получении доступа к информации и ее использовании для решения относительно ожидаемых проблем или для выполнения предсказуемых и рутинных заданий. Однако если студенты хотят стать уникальными, независимыми людьми, они должны чувствовать себя компетентными. Они должны управлять принимать решения к лучшему или худшему; действовать самостоятельно и лучше ориентироваться в последствиях своих действий. Чувство выполнения задачи имеет решающее значение для поощрения людей к росту. Однако некоторые из этих предпосылок, по-видимому, полностью игнорируются в большинстве университетских сред, которые обычно чрезмерно структурированы, чтобы оставлять места для инициатив студентов и жизнеспособных альтернатив учебных программ. Студенты – больше реципиенты и аудитория, чем агенты и актеры [12]. Система образования недостаточно поощряет и не приветствует творческое мышление и творческих людей, потому что иногда творчество не входит в программу обучения. Студенты должны научиться сдерживать или избегать своего творческого мышления, поскольку это не то, чего можно ожидать и, в конце концов, быть принятым. Студенты иногда обладают врожденным творческим талантом [13], который они учатся подавлять, потому что они могут не получить «хорошую оценку». Хотя ожидается, что от учащихся будут проявлять творческие способности, креативность редко является четкой целью процесса оценки успеваемости. В частности, если посмотреть на типы оценивания, используемые в большинстве наших университетов, кажется, что все еще отдается предпочтение традиционным методам тестирования студентов в форме вопросов с несколькими вариантами ответов и эссе. Кроме того, общие оценки учащихся обычно состоят из тестов, заданий и участия, и это обычно является основным методом оценивания. Несмотря на то, что преподавание и разработка курса широко рассматриваются как часть творчества, креативность и творческий процесс учителей в значительной степени подразумеваются, и не признаются и не приветствуются публично [14]. Таким образом, что касается программ курса, кажется, что ситуация не лучше. Таким образом, даже несмотря на то, что термин «творчество» часто используется как широкая цель в местных университетах, он обычно связан с курсами искусств / дизайна и практически отсутствует в программах других курсов.

К счастью, есть и некоторые положительные тенденции. В последнее время творчество становится мишенью посредством политики, через стратегии обучения и теперь добавлено в школьную программу. В настоящее время многие учителя пытаются развить этот врожденный процесс, который ранее подавлялся. В частности, в последней половине 20-го и начале 21-го века творчество стало приобретать все большее значение в образовании, в рамках дискуссий по культурной политике, начиная с выдающегося совета В контексте творчества в университетах мероприятия, продвигаемые силами глобализации, могут понравиться образованным профессионалам и их работодателям, учитывая, что творческий класс профессионалов связан с культурным и творческим контекстом [15]. Вега-Хурадо

[16] и другие отмечают, что преподаватели оценили стажировку студентов как один из наиболее важных вкладов в промышленность. В анализе Босма [17], также обнаружена положительная связь между обучением предпринимательству и предпринимательским отношением, деятельностью и стремлениями.

Канадские, азиатские и более 40 европейских университетов используют облачные технологии для взаимодействия и обучения студентов в течение последних 4-5 лет. Получение таких навыков для студентов MBA, например, в том, как использовать платформу Google становится решающим для их будущей работы и карьеры просто потому, что такие платформы могут развивать творческую работу и поддерживать творчество, выходящее за рамки обучения и работы. Эти навыки все больше и больше используются другими студентами, изучающими медицину и естественные науки. Кроме того, существует ряд университетов и учебных заведений, которые разработали свои учебные планы и программы, связанные с творчеством и инновациями. Например, Лондонский городской университет имеет степень магистра в области инноваций, творчества и лидерства. Мальтийский университет также предлагает степень магистра творчества и инноваций, разработанную в сотрудничестве с профессором Эдвардом де Боно, изобретателем латерального мышления. Кроме того, некоторые университеты открыли свои собственные центры творчества и инноваций, например, Университет Дрекслея и Государственный университет Бойсе в США. Несмотря на то, что развитие творческих способностей было улучшено и подверглось тщательному анализу, гораздо меньше исследований проводилось в отношении подходов к обучению и, в частности, того, как творческие способности могут развиваться на практике в высшем образовании.

Подходы к обучению творчеству в высшем образовании. Результаты предыдущих исследований были очень плодотворными, поскольку они послужили отправной точкой для определения ряда аспектов творчества. Таким образом, в этом разделе мы рассмотрим несколько подходов к обучению творчеству. Прежде всего, нужно иметь в виду, что ученики творческие и в каком-то смысле одаренные. Креативность - одна из основных характеристик человека [18]. И все же творчество можно поддерживать, поощрять, а также ослаблять, и даже убивать [19]. Фактически, у студентов есть потенциальный творческий уровень, который представляет собой сочетание природы и воспитания; это говорит о том, что у людей есть верхний предел их творческих способностей, но они могут работать над достижением конечной цели творчества. У некоторых учеников более развито творческое начало, но некоторых, возможно, нужно научить творчеству. Природный творческий человек не должен всегда быть на шаг впереди тех, кого учили творчеству. Вот почему высшее образование обращается к методам, которые позволят студентам развивать свои творческие способности, будучи оригинальными и в то же время полезными. Высшее образование должно рассматривать творчество в рамках той важной роли, которую оно играет в подготовке людей к неопределенному и еще более сложному миру работы, который требует от людей использования своего творческого потенциала, а также своих аналитических способностей.

Современные педагогические курсы пытаются рассматривать учащихся как центр процессов преподавания и обучения, играющего активную роль в производстве знаний и смысла, демократически привнося свои знания, опыт и идеи в класс [20] и тем самым стимулируя креативность. Тем не менее, творчество по-прежнему не играет центральной роли в учебной программе или целях обучения, которым учителей просят следовать в каждой стране [21]. Согласно крупному опросу учителей на уровне ЕС [21], наблюдается замечательное согласие (более 95% ответов) в понимании творчества как атрибута,

который может быть применен к каждой области знаний и к каждой школе, а значит, и фундаментальной компетенцией, которую необходимо развивать в школе. Более того, учителя не считают творчество актуальным только для творческих предметов, таких как искусство, музыка. Это имеет первостепенное значение для развития творческого мышления как сквозного навыка. Короче говоря, принятие творческих способностей в качестве «страховочной сети» на всю жизнь имеет решающее значение. В дополнение к приведенному выше аргументу о том, что в каждом человеке есть «творческий потенциал», следует также помнить, что учащиеся «берут» образцы для подражания из подхода своего учителя. Так же, необходимо создать соответствующую среду обучения, которая будет поощрять студентов приобретать опыт, развивать свои творческие способности и использовать возможности, которые предлагает их собственная бизнес-среда, одновременно развивая свое предпринимательское поведение. ВУЗы создают среду, которая способствует творческой практике и поощряет важные навыки трудоустройства. Отличительной особенностью творческой учебной программы является то, что возможности для передачи творческого процесса возникают естественным образом, так как учащиеся сталкиваются с различными контекстами, в которых они могут применить свои знания через живые проекты, выставки, заказы и обучение вместе с преподавателями-практиками. Кроме того, в исследовательских сообществах требуется наращивание потенциала для развития академической карьеры, удовлетворения стремлений к новым знаниям и инновациям в секторе высшего образования и для привлечения следующего поколения преподавателей-практиков. Следовательно, высшее образование должно предоставить студентам ценную методологию обучения, на основе которой они смогут развивать свою практику, а также важные передаваемые процессы и навыки, которые необходимо сделать более явными.

Становится ясно, что такой инновационный процесс требует многого от учителей, студентов и вовлеченных организаций. В некоторых областях, например, в исполнительском искусстве, творчество якобы уже общепризнано как важнейшее личное качество, необходимое для адекватного профессионального мастерства. Вопрос о том, можно ли способствовать развитию творческих способностей студентов и как это сделать, остается без ответа. В этом разделе мы представим вклад нескольких авторов для ответа на этот вопрос. Мы не намерены представить полный обзор, а просто предоставить некоторые вдохновляющие мысли и теории, которые помогут получить понимание и понимание способов развития творческих способностей студентов в высшем образовании. Стернберг и его коллега Венди Уильямс [22] предоставили нам список из 25 способов обучения творчеству в своей книге «Как развивать творческие способности студентов». Список включает в себя широкий спектр предварительных условий и методов, таких как решение сложных вопросов и способы избежать препятствий, и в то же время содержит советы, которые можно использовать в качестве вдохновения при разработке и реализации программ, ориентированных на творчество. Интересное, но парадоксальное утверждение, сделанное Штернбергом [23], заключается в том, что знания могут способствовать творчеству, но также и препятствовать ему. Человек будет внутренне мотивирован задачей, если она увеличивает его признание собственных [24]. Эти чувства компетентности и самоопределения, в свою очередь, будут зависеть от характеристик задачи, таких как разнообразие навыков, сложность, автономия и обратная связь [25].

Среда или место для творчества в университетах. Еще одна основная концепция поощрения или подавления творческих способностей заключается в том, что инновационные практики должны создаваться непосредственно в тех контекстах, в которых они имеют место, а не отдельно от них. Например, в случае одной из самых креативных

компаний, Google, известно, что сотрудники развивают свои идеи и работают, в том числе за счет бесплатного питания, игровой обстановки, неформального дресс-кода, собственного спа-салона и фитнес-центра. преимущества. Если мы думаем о знании как о «акте соучастия со сложными обучающимися социальными системами» [26], это принимает ощущение двунаправленного напряжения между компетенцией и опытом, когда личные изменения сочетаются с эволюцией социальных конструкций. Фактически, содержание учителя – это просто стимул для обучения, но тогда сам учитель не может предсказать, где учащиеся пройдут через создание новых смыслов и новых путей обучения в разных и различных средах. Не только способ обучения, но и роль инструктора должны быть улучшены, а во многих случаях и усилены. Вдохновляющие исследователи, а также технологии с помощью ИКТ во многих случаях заменяют «традиционную» роль учителя, и это играет не только в классе, но и в альтернативной виртуальной учебной среде, столь необходимое наращивание потенциала в исследованиях в контекстах, где этого не хватает [27]. Ресурсы ИКТ обеспечивают доступ и гибкость, и, как электронная почта, обмен мгновенными сообщениями и социальные сети, сетевые пространства, они предоставляют возможности для совместных проектов и академических исследований, сотрудничества, а также личных и профессиональных сетей. Альтернативная или смешанная среда обучения в настоящее время серьезно рассматривается для снижения стресса, связанного со «стандартизацией» в образовании, особенно в высоконаучных секторах.

В качестве руководства для творчества, чтобы продвигать творчество как продукт с целью практического обучения, учителя должны: вовлекать учащихся в практическую деятельность; требовать, чтобы учащиеся пришли к заметному результату; выделить цель и контекст творческих результатов; предоставить сырье и возможности для творческой деятельности; предоставить образцы творческих прецедентов; поощрять личное владение результатами и препятствовать простому подражанию; согласовывать критерии оценки и поощрять обратную связь по результатам; поддерживать риск и поощрять настойчивость в свете неудач; поощрять самооценку и оценку со стороны коллег; и, наконец, развить у учащихся способность различать культурные и интеллектуальные достижения. Согласно Хиллу, сегодняшние студенты за свою жизнь увидят больше новых знаний и изобретений, чем человечество стало свидетелем со времен записанной истории.

Для решений надвигающихся мировых проблем критическое мышление, творчество и инновации могут сыграть важнейшую роль в обеспечении нашего выживания. Это само по себе создает проблемы для высшего образования и еще раз подчеркивает важность творчества.

Заключение. После изучения обзора литературы мы пришли к выводу, что креативность и творческое мышление являются важным навыком для выпускников университетов. В то же время это навык, который очень требуется и работодателям. По мере усиления конкуренции важность творчества будет становиться все более критичной, а спрос на творческих выпускников будет расти. Нет сомнений в том, что творческий подход в сочетании с другими важными навыками поможет будущим сотрудникам соответствовать требованиям работодателей и предприятий, работающих в быстро меняющемся мире, что, несомненно, улучшит возможности трудоустройства выпускников университетов. Таким образом, очевидно, что существует разрыв между уровнем творчества и мышления сегодняшних выпускников и уровнем, требуемым миром бизнеса. Мы считаем, что нам необходимо создать соответствующую среду обучения и принять те методики обучения, которые будут поощрять наших студентов развивать свои творческие способности и использовать возможности в реальном мире. В то же время мы должны предложить нашим студентам инструменты, техники и методологии, которые поддержат их мышление и

повысят их творческий потенциал. Также очевидно, что определенная степень творческих подходов в обучении действительно существует во многих университетах по всей Европе; доказательства не являются окончательными и требуют дальнейшего расследования. Краеугольный философский фундамент, на котором основан этот обзор, заключается в том, что творчеству действительно можно научиться в достаточной степени, и что люди, особенно в нашем случае студенты, могут стать творческими профессионалами. Главный вывод, который необходимо сделать творчеством можно вдохновлять, а не просто обучать, если существуют «правильные» цели и «правильные» посредники (например, преподаватели, инфраструктура). В результате, если такие катализаторы есть, студенты могут получить этот «творческий навык», который станет одной из самых полезных квалификаций, которые можно получить для расширения возможностей трудоустройства. Наконец, вероятно, нет простого ответа на вопрос, как научить творчеству в высшем образовании. Внедрение творчества в учебную программу – сложная задача, требующая большого внимания со стороны всех участников. У нас есть основания полагать, что учащиеся будут приветствовать творческие подходы к обучению и инструменты мышления, которые они могут использовать на протяжении всей своей жизни. Свидетельства творческого мышления показывают, что люди всегда стремятся узнать больше и улучшить свои мыслительные способности. Студенты могут быть еще более заинтересованы в учебе.

Литература:

- 1 Amabile T. M. *The Social Psychology of Creativity*. – New York: Springer-Verlog, 1983.
- 2 Amabile T. M. *Creativity and Innovation in Organizations*. // Harvard Business School. Retrieved on 24 October. – 1996.
- 3 Beghetto R.A. Does assessment kill student creativity? // *The Educational Forum* 69. – 2005. – P.254-262.
- 4 Costello P.J.M. *Thinking Skills and Early Childhood Education*. – London: David Fulton Publishers Ltd, 2000.
- 5 Seeling T. *Genius: A crash course on Creativity*. Retrieved on 8 November 2012 from: http://www.youtube.com/watch?v=Dle_GvFIbqY.
- 6 Csikszentimihalyi M. Implications of a systems perspective for the study of creativity. – In R. J. Sternberg ed., *Handbook of creativity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. – 1999. – P.313–338.
- 7 Sternberg R. J. (2002). Creativity as a decision // *American Psychologist*. – 2002. – 57. – P.376.
- 8 Coombs S.T., Smith, I.P. Integration of critical and creative thinking skills into Singapore's IT postgraduate teacher training program. // In Chart: *Transformation in Education*. – 1999. – P. 80-92.
- 9 Beghetto R. A., Kaufman, J. C. Beyond big and little: The Four C model of creativity. // *Review of General Psychology*. – 2009. – 13. – P.1-12.
- 10 McWilliam E., Dawson S. Teaching for creativity: Towards sustainable and replicable pedagogical practice. // *Higher Education*. – 2008. – 56 (6). – P.633-643.
- 11 Drucker P. F. Management's new role. *Harvard Business Review*, 1969. – 495 p.
- 12 Yamamoto H. (1975). The relationship between Gracilariopsis and Gracilaria from. – *Japan: Bull*, 1975.
- 13 Oliver M., Bharat S., McColdrick, Edwards M. Students Experience of Creativity. // *Higher Education*. – 2006. – 570. – P. 43-58.
- 14 Jackson N. J., Shaw M. Developing subject perspectives on creativity in Higher Education. // *Higher Education*. – 2006. – 570 – P.89-108. Available on line at: http://complexworld.pbworks.com/f/08_Higher+Education570.pdf.
- 15 Florida R.L. *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. – New York: Basic Books, 2002.
- 16 Vega-Jurado J., Fernández-de-Lucio I., Huanca, R. University-industry relations in Bolivia: Implications for university transformations in Latin America. // *Higher Education*. – 2008. – 56 (2). – P.205-220.

- 17 Bosma N., Acs Z. J., Eutio, E., Coduras A., Levie, J. Global Entrepreneurship Monitor: 2008 Executive Report. // Global Entrepreneurship Research Consortium (GERA). – 2008.
- 18 Lakota A.B. Presentation at the meeting on High Level Group on Educational Policies. Ljubljana, December. – 2007.
- 19 Robinson K. Do schools kill creativity? – 2006. Available from TED: http://www.ted.com/talks/lang/eng/ken_robinson_says_schools_kill_creativity.html.
- 20 Williamson B., Payton, S. Curriculum and teaching innovation: Futurlab. Retrieved on 14 October 2012 from: http://www.futurelab.org.uk/resources/documents/handbooks/curriculum_and_teaching_innovation2.pdf
- 21 Cachia R., Ferrari A., Kearney C., Punie Y., Van Den Berghe W., Wastiau P. Creativity in Schools in Europe: A Survey of Teachers. // Report JRC55645 of the Joint Research Center of the European Commission. Retrieved on 11 October. – 2012, from: http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC55645_Creativity%20Survey%20Brochure.pdf.
- 22 Sternberg R. J., Williams W. M. How to develop student creativity, 1996.
- 23 Sternberg R.J. The nature of Creativity. // Creativity Research Journal. – 2006. – 18 (1). – P. 87-98.
- 24 Deci E. Intrinsic Motivation. – New York: Plenum Press, 1975.
- 25 Hackman J., Oldham G. Motivation through the design of work: test of a theory. // Organizational Behavior and Human Performance. – 1976. – 16(2). – P.250–279.
- 26 Wenger E. Communities of practice and learning systems.//Organization.– 2000. – 7 (2). – P.225-246.
- 27 Rumbley L. Interview with Kai-ming Cheng: Humanities and Social Science Education in Hong Kong and East Asia. //The CIHE Podcast Initiative. Retrieved on 12 October 2012 from: <http://www.bc.edu/cihe/podcast/>.

Г.Н. НУСПОВА, А.А. ТОКБЕРГЕНОВА, Д.М. КАЛИЕВА
ГАЗ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ НЕГІЗІНДЕ ЖЕРГЕ
ОРНАЛАСТЫРУШЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ГЕОАҚПАРАТТЫҚ
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қашықтан оқыту форматы негізінде, географиялық ақпараттық жүйелерді қолдану арқылы жерге орналастыру мамандығы студенттерінің геоақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Жалпы, геоақпараттық технологиялар, соның ішінде ГАЗ бағдарламаларын қолдану мәселесі, ашық қолжетімді мәліметтер базасымен жұмыс жасау ерекшеліктері баяндалады.

Түйін сөздер: геоақпараттық технологиялар, жерге орналастыру, ГАЗ бағдарламалары, ArcGIS.

Кіріспе. Қоғамның қазіргі жағдайы, оның инфрақұрылымының едәуір күрделенуі жаңа ұрпақтардан кеңістіктік ақпаратты өңдеу мен талдаудың жаңа құралдары мен әдістерін, өзгертін процестерді басқару, бағалау және бақылау мәселелерін жедел шешу әдістерін игеруді талап етеді. Геоақпараттық технологиялар гетерогенді ақпаратты көрсетудің жоғары көрінуін және шындықты талдауға арналған қол жетімді құралдарды қамтамасыз ететін ақпаратты өңдеудің жаңа әдістері мен құралдарын ұсынады. ГАЗ әлеуметтік-экономикалық салада басқарушылық шешімдер қабылдау мақсатында ақпаратты талдау үшін үлкен әлеуетке ие [1].

Геоақпараттық жүйелер (ГАЗ) және ГАЗ-технологиялар бүгінде әлемде кеңінен қолданылады. ГАЗ ғылыми және практикалық мәселелерді шешу үшін белсенді қолданылады, соның ішінде ірі аймақтардағы қалалық, аймақтық және Федералды

экономикалық әлеуетті жоспарлау, табиғи ресурстарды түгендеу, көлік магистральдары мен мұнай құбырларын жобалау, адам қауіпсіздігін қамтамасыз ету және т.б.

Геоақпараттық технологиялар ең перспективалы ақпараттық технологиялардың біріне айналуда. 40-тан 60%-ға дейін шетелдік ұйымдар мен фирмалар ГАЖ саласында дайындалған мамандарға мұқтаж. Бірқатар болжамдар бойынша геоақпараттық жүйелер таяу болашақта мәтіндік және графикалық редакторлар, деректер базасы, электрондық кестелер сияқты маманның жұмыс орнының ажырамас бөлігі болады. Көрсетілген факторлар бүгінгі таңда елімізде аталған саланы дамытуда, жоғары оқу орындарында тек қана теориялық түрде ғана емес, тәжірибелік оқытуды толықтай қамтамасыз ете отырып оқытуда геоақпараттық технологияларды енгізу қажеттілігін негіздейді және осы мақала тақырыбының өзектілігін айқындайды [2].

Талдау және нәтижелер. Қазіргі уақытта кәсіби құзыреттілік ұғымын анықтауға көптеген тәсілдер бар. Мысалы, Ю.Г. Татуром өз еңбегінде келесі анықтаманы ұсынады: «жоғары білімі бар маманның құзыреттілігі-бұл кәсіби және әлеуметтік саладағы сәтті шығармашылық қызмет үшін өзінің әлеуетін (білім, білік, тәжірибе, жеке қасиеттер және т.б.) іске асыруға деген ұмтылысы мен қабілеті (дайындығы), осы қызметтің нәтижелері үшін әлеуметтік маңыздылығы мен жеке жауапкершілігін, оны үнемі жетілдіру қажеттілігін түсіну» [3].

Осылайша, студенттердің кәсіби құзыреттілігі дегеніміз – жас маманды кәсіби ортаға толық енгізу үшін қажет алынған білім, білік, кәсіби дағдылардың, сондай-ақ құндылық бағдарларының, Әлеуметтік және кәсіби маңызды жеке қасиеттердің жиынтығын қамтитын студенттің жан-жақты зияткерлік және жеке сипаттамасы болып табылатын құзыреттіліктің ерекше түрі.

Жоғары білім беруді ақпараттандыру тұжырымдамасына сәйкес білім беруді ақпараттандырудың стратегиялық мақсаты қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар, мультимедиа және телекоммуникация құралдары негізінде ЖОО-ның оқу, ғылыми, тәрбиелік және ұйымдастырушылық басқару қызметін жүргізуді және қолдауды қамтамасыз ететін бірыңғай ақпараттық ортаны қалыптастырудан тұрады.

ЖОО-дағы білім беру процесін ақпараттандыру бағыттары:

- оқу орнын басқару процесін ақпараттандыруды қоса алғанда, ЖОО-ның ақпараттық ортасын дамыту;
- білім беру үдерісінде, студенттерді түрлі оқу пәндеріне оқыту барысында және алынған білімді бақылау кезінде электрондық білім беру ресурстарын қолдану;
- ЖОО-ның ғылыми-зерттеу қызметін қамтамасыз ететін құрал ретінде ақпараттық технологияларды пайдалану.

ЖОО-дағы білім беру процесін ақпараттандырудың негізгі бағыты студенттің жеке басын, оның шығармашылық қабілеттерін дамыту, сондай-ақ оның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында әртүрлі ақпараттық технологияларды пайдалану болып табылады. Мұның қажетті шарты-өнеркәсіптік міндеттерді компьютерлік модельдеудің мамандандырылған зертханаларын құру, толық мәтінді электронды құжаттардан әртүрлі электронды кітапханалардың болуы және т.б [4].

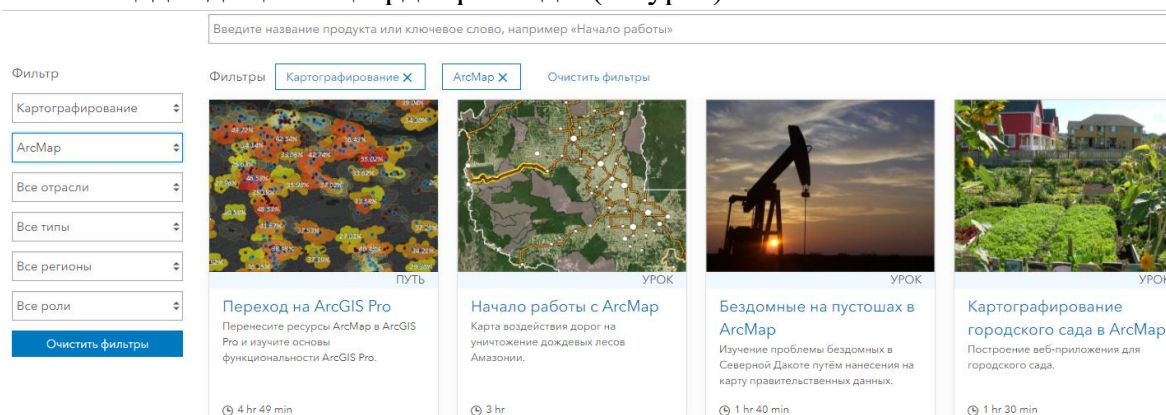
Өкінішке орай, педагогикалық кадрларды қайта даярлау жүйесінің әлеуетіне қарамастан, жоғары оқу орындарының оқытушылары көбінесе оқыту процесінде ақпараттық технологияларды кеңінен қолдануға дайын емес. Олардың көпшілігі әлі күнге дейін кәсіби қызметте ІТ-технологиялардың, әсіресе ГАЖ технологиялары мен жалпы, жерге орналастыру мамандығының ГАЖ бен геоинформатика, сандық картографиялау, ГАЖ технологиясы негізінде талдау жасауға қатысты пәндерінде жаңа бағдарламалар мен технологиялар мүмкіндіктері жеткілікті пайдаланбайды, тек

мәтіндік редакторлар қолданылады. Осыған байланысты оқытушының оқу процесінде геоақпараттық технологияларды қолдануға дайындығын қалыптастырудың тиімділігін арттыру қажеттігін атап өткен жөн.

Географиялық кеңістіктегі ақпараттық процестердің ерекшеліктерін зерттеу және оны ұйымдастырудың әртүрлі деңгейлеріндегі даму заңдылықтарын анықтау географиялық ғылымда ГАЖ технологияларының пайда болуына ықпал етті [5].

ГАЖ ақпараттық модельдеудің пәндік саласымен сипатталады, ғылыми және қолданбалы сипаттағы шешілген міндеттермен анықталатын кең проблемалық бағытқа ие. Олардың ішіндегі ең маңыздылары табиғи ресурстарды зерттеу және түгендеу, соның ішінде олардың кадастры, талдау және бағалау, мониторинг, басқару, жоспарлау, әртүрлі типтегі және деңгейдегі геожүйелерді тануға, дамытуға және қайта құруға байланысты шешімдер қабылдауды қолдау. ГАЖ технологияларын қызметтің әртүрлі салаларында қолдану пайдаланушының геоақпараттық құзыреттіліктің қажетті деңгейінің болуын болжайды. Жоғарыда айтылғандардың бәрі географиялық құзіреттілік деп адамның ГАЖ технологияларымен жұмыс істеудің әртүрлі әдістері негізінде географиялық ақпаратты алуға, түрлендіруге, оны әр түрлі типтегі геожүйелерді, дәрежені, күрделілік деңгейін білуге, дамытуға және түрлендіруге байланысты әртүрлі мәселелерді шешу үшін тиімді пайдалануға, сонымен бірге болып жатқан географиялық процестерді модельдеуге, сондай-ақ олардың даму тенденцияларын болжауға мүмкіндік береді [5].

Жалпы, ендігі сәтте тәжірибелік тұрғыда, студенттердің ГАЖ бағдарламаларын пайдалана отырып, геоақпараттық құзыреттілігін қалай қалыптастыруға және арттыруға болады деген сұраққа тоқталсақ. Қазіргі таңда, ең алдымен, қашықтан оқыту форматында, әр студентті дәстүрлі білім беру форматындағыдай жіті бақылау және әр студенттің ГАЖ бағдарламаларымен дұрыс бағытта жұмыс жасауын бақылап отыру мүмкін емес. Осы негізде, ESRI компаниясының ұсынатын, әдетте нақты сценарийлер бойынша модельделген қадамдық сабақтар түріндегі тегін оқу курстарының жиынтығын пайдалану оқытушыларға көп мүмкіндіктер ұсынатынын атап өткен жөн. Жалпы, Learn ArcGIS жаңа ГАЖ пайдаланушылардан бастап, кәсіби пайдаланушыларға дейін нақты өмірлік сценарийлерге негізделген көптеген қадамдық сабақтарды ұсынады (1-сурет).

Сурет 1 – Learn ArcGIS сайты ұсынатын сабақтар бөлігі (өзгерістер енгізуге болатын қосымша орнатуларымен) [6]

Жалпы, студенттерге онлайн форматта жерге орналастыру мамандығының ГАЖ-ге қатысты пәндерін меңгеру барысында қосымша ArcGIS Pro, ArcMap бағдарламаларын орнату арқылы, аталған ESRI компаниясының өнімімен жұмыс

істету ситуациялық тапсырмаларды орындау арқылы пәнді тәжірибелік тұрғыда игеру арқылы, жоғары нәтижелерге жетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ArcGIS бағдарламалық қосымшаларымен тәжірибелік жұмыстар жасату кезінде ерекше атап өтілуі қажет сәттер бар. Ол, яғни, оқытушы тарапынан студенттерге қойылатын талап: әр студенттің жеке жұмыс жасауы, яғни топтық жұмыс барысында, бағдарламалармен жасалатын жобалардың қайталанбауы. Жалпы, талап қоюда, бағдарламаларға студенттердің өздерінің жеке парақшасын алдын ала құрып, құпия сөзімен кіруін тапсырма беруде ескерткен жөн. Оқытушы тарапынан қойылатын бұндай талап, тек бағдарламамен жұмыс жасау кезінде ғана қойылуы міндетті деп айтуға болмайды. Дегенмен де, басқа пәндерден өзіндік жұмыстар жасау барысында басқа студенттің жұмысын қайталау сынды талаптар әр кезде орындалмай жатады. Ал, аталған бағдарламалар бізге әр студентке өзінің жеке жобасын құру арқылы, дербес жұмыс жасауға болатындай мүмкіндіктер ұсынады.

Қорытынды. Отандық жоғары білім беру жүйесінде, әсіресе жерге орналастыру мамандарын дайындауда ГАЖ технологияларын қолдану қажеттілігі айқын. ГАЖ-ны жер қатынастары саласын дамытудың маңызды инновациялық ресурстарының бірі ретінде қарастыру қажет екені де анық. Алайда мұны жүзеге асыру үшін жалпы ең басынан, тек теория жүзінде ғана емес, нақты мақсатқа, белгілі бір нәтижеге бағытталған тәжірибелік жұмыстардың үздіксіз талап етілуі мен әрі қарай жетілдіру үшін жұмыстардың жасалуы қажет екенін атап кеткен жөн. ГАЖ-білім беру саласындағы қызметтің басым бағыты оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді дамыту, ГАЖ технологиялары саласында жерге орналастыру мамандарын даярлаудың құрылымы мен мазмұнын әзірлеу болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Капустин В.Г. ГИС-технологии как инновационное средство развития географического образования в России. // Педагогическое образование. – 2009. – № 3.
2. Хасаншина Н.З. Теория и методика использования учебных геоинформационных систем в профильной подготовке. Автореферат. – Тольятти. – 2004.
3. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. // Высшее образование сегодня. – 2004. – №3. – С. 24.
4. Шамсутдинова Т.М. Формирование профессиональных компетенций студентов в контексте информатизации высшего образования. // Открытое образование. – 2013. – №6.
5. Поздняк С.Н., Орехова А.В. Формирование геоинформационной компетентности учащихся на основе применения ГИС-технологий. // Инновации в практике образования. – 2013.
6. Learn ArcGIS сайты <https://learn.arcgis.com/ru/gallery/#?c=mapping&p=arcmap>.

**Г.Н. НЮСУПОВА, Л.Б. КЕНЕСПАЕВА, А.Н. МУСАГАЛИЕВА,
М.К. КАДЫЛБЕКОВ**
**КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД ПРИ ПРОЕКТИРОВАНИИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПО ГЕОГРАФИИ**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрена образовательная программа по специальности «6В05205- География» КазНУ имени аль-Фараби основанная на компетентностном подходе, система обучения основы которой построены по модульной образовательной программе, а

также особенности квалификационной характеристики выпускника по этой специальности и предъявлены требования к компетенциям и уровню образованности.

Ключевые слова: образовательная программа, география, компетентностный подход.

В условиях мировой глобализации в Казахстане происходят преобразования и формирование нового типа университетов. Традиционная система высшего образования устаревает и не может отвечать современным требованиям рынка труда, возрастает необходимость обновления образовательных программ вузов с ориентацией на интернациональные составы обучающихся, когда необходим гибкий режим обучения, информатизация образования, мотивация профессорско-преподавательского состава, новые методики преподавания и связь с работодателями через постоянный мониторинг конкурентоспособности выпускников.

Глобализация в образовании и науке подразумевает хорошо налаженный контакт с зарубежными научно-исследовательскими центрами и университетами для поддержания науки и образования на должном уровне и быстрого доступа к результатам зарубежных научных исследований [1]. Естественно, что глобализация и информатизация в сфере науки и образования – это всеобщий доступ к мировым научным исследованиям, возможность дистанционной мобильности обучающихся, массовые онлайн обучающие курсы (MOOC), распространение дистанционного обучения и унификация образовательных программ по различным направлениям. «В связи с этим, необходимо сверять свои часы с «мировым временем». Знакомство с чужими проблемами и подходами позволяет гораздо разностороннее видеть и анализировать свои. Речь не идет о стратегии заимствования – речь идет о стратегии наращивания профессионализма» [2].

В настоящее время выпускники способны решать практические задачи и профессиональные проблемы – это требование времени, когда востребованность специалиста зависит от полученных в стенах университета навыков, знаний и компетенций. Термины «компетенция», «компетентность» широко используются в мировой педагогической литературе. «Компетенция» в переводе с латинского *competentia* означает круг вопросов, в которых человек хорошо осведомлен, обладает профессиональными познаниями и практическим опытом. Компетентный в определенной области человек обладает соответствующими знаниями и способностями, позволяющими ему обоснованно судить об этой области и эффективно действовать в ней. Обучение на основе компетенций – это подход к образованию, который фокусируется на демонстрации учащимся желаемых результатов обучения как главных в процессе обучения. Ключевой характеристикой обучения, основанного на компетенциях, является его ориентация на мастерство. В системе обучения, основанной на компетенциях, учащимся не рекомендуется продолжать, пока они не продемонстрируют владение определенными компетенциями т.е. желаемыми результатами обучения, которые должны быть продемонстрированы. Таким образом, обучение на основе компетенций тесно связано с усвоением знаний и обучением, основанных на ожидаемых компетенциях.

Вузовская образовательная программа направлена на решение вопросов формирования культуры личности, подготовку кадров новой формации, обладающих широкими фундаментальными знаниями, инициативных и способных адаптироваться к меняющимся требованиям рынка труда и инновационных технологий, соответствие уровня подготовки кадров современным требованиям и мировым стандартам образования – профессионалов высокого уровня.

Образовательная программа должна быть сформирована на основе профессиональных стандартов, разработанных отраслевыми объединениями работодателей и утвержденных Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» [3]. По своему содержанию образовательная программа определяет организацию учебного процесса, продолжительность и последовательность усвоения отдельных дисциплин и всей программы в целом. Для ОП География первого уровня обучения (бакалавриат) в КазНУ имени аль-Фараби предусмотрены три цикла дисциплин: цикл общеобразовательных дисциплин (56 кредитов), цикл базовых (112 кредитов) и цикл профилирующих дисциплин (60 кредитов).

Каждый цикл содержит в себе вузовский (обязательный) и элективный (по выбору) компоненты. Основным критерием завершенности образовательного процесса по первому уровню обучения (бакалавриат) является освоение обучающимся не менее 240 академических кредитов за весь период обучения, включая все виды учебной деятельности.

Образовательная программа составлена на основе модульного построения, т.е. учебные дисциплины и другие виды учебной работы объединены в модули по принципу единства целей, задач или результатов обучения, а также обретения определенной совокупности ключевых компетенций. Модуль – образовательный компонент учебного плана, который завершен по времени и содержанию, определенный ожидаемыми результатами обучения.

Основой построения Модульной образовательной программы по специальности является компетентностный подход, который представляет способность практического применения приобретенных в процессе обучения знаний, умений и навыков. Разработка результатов обучения проводится в соответствии с Дублинскими дескрипторами Европейской рамки квалификаций высшего образования таким образом, чтобы быть связанными с квалификационной характеристикой бакалавра по специальности, охватывать все виды профессиональной деятельности, описывать требования к компетенциям и уровню образованности выпускника.

В соответствии с законодательством Республики Казахстан каждый университет имеет право самостоятельно разрабатывать свою образовательную программу по разным направлениям, уровню и профилю подготовки выпускников [4]. Образовательная программа составляется с учетом потребностей рынка труда, в соответствии с Национальной рамкой квалификаций, профессиональными стандартами и в согласовании с Дублинскими дескрипторами (рисунок 1).

Формирование модульной образовательной программы начинается с определения целей и задач обучения. Все образовательные программы должны иметь четко сформулированные цели, которые согласуются с миссией университета и соответствовать запросам потенциальных потребителей рынка труда.

Целью образовательной программы «6В05205-География» является качественная подготовка конкурентоспособных специалистов высокого уровня, способных оценивать и анализировать проблемы географической науки, усваивать новые объекты знания, а также генерировать новые знания в области географических проблем, формулировать производственные задачи и решать их с помощью инновационных методов исследований. Образовательная программа направлена на формирование личности специалиста, обладающего критическим мышлением, способного работать с данными из разных источников, анализировать и давать им оценку, способного вступать в полемику и аргументированно представлять свое мнение по проблемам современности и работать в команде.

Рисунок 1 – Модель профессиональной подготовки выпускника по специальности «6B05205- География»

При формировании результатов обучения образовательной программы по специальности «6B05205-География» применялись когнитивные, функциональные и системные компетенции, которые отражали требуемые навыки и умения выпускников. В соответствии с требованиями Дублинских дескрипторов каждый модуль должен быть ориентирован на результаты обучения, которые должны быть изложены в приобретаемых компетенциях.

Результаты освоения образовательной программы определяются приобретаемыми выпускниками компетенциями, его способностями применять знания, умения, навыки в соответствии с задачами профессиональной деятельности. В совокупности результаты обучения и компетенции, формируемые в процессе обучения, представляют собой модель выпускника.

При формировании профессиональных компетенций обязательно учитывались рекомендации работодателей. Образовательная программа является актуальной для конкретной сферы занятости в географии. Востребованность выпускников образовательных учреждений на рынке труда является одним из важнейших показателей эффективности образования. Установлены тесные контакты с

потенциальными потребителями выпускников на региональном и республиканском уровнях, работодатели активно участвуют в разработке образовательной программы. Потребность в специалистах-географах испытывают организации разного профиля, занимающиеся экологическими, гидрологическими, метеорологическими, социально-экономическими изысканиями, оказанием услуг в сфере дистанционного зондирования, картографии, геоинформационных систем, работа в научной и образовательной сфере. Для будущего трудоустройства выпускников программы ключевыми работодателями по ОП «6В05205- География» являются:

1. АО «Институт Географии и водной безопасности» МОН РК.
2. ТОО проектный институт «Казгипроград 1».
3. КазНИИ почвоведения и агрохимии им. У.У. Успанова.
4. Институт экономики КН МОН РК.
5. Казахстанский институт стратегических исследований, КИСИ.
6. РГП на ПХВ «ГИСХАГИ».
7. ТОО «Казахстанское агентство прикладной экологии».
8. ТОО «Казахстанское агентство ГИС и ДЗ» (КАГИС).
9. ДГП на ПХВ «Садпроект».
10. Иле-Алатауский государственный Национальный парк.
11. Общеобразовательные школы Республики Казахстан.

При составлении образовательной программы по специальности «6В05205- География» был проведен анализ с подобными программами по географии зарубежных вузов, в том числе Университета Оксфорд (Великобритания) (5 место в рейтинге QS), МГУ им. М.В. Ломоносова (90 место в рейтинге QS), Зальцбургский университет (г. Зальбург, Австрия), Гонконгский политехнический университет (106 место в рейтинге QS), Университет Твенте (172 место в рейтинге QS). Была проведена унификация базовых и профилирующих дисциплин существующей образовательной программы.

Однако, существует и ряд проблем, которые формально не затрагивая сущность и структуру компетентностного подхода, очевидным образом влияют на возможности его применения. Среди них: отсутствие профессионального стандарта по специальности «География» (при составлении этой образовательной программы нами были использованы косвенные стандарты «Создание и управление информационными ресурсами» (утв. приказом ПП НПП Атамекен №255 от 18.12.2019 г.); «Разработка геоинформационных систем» (утв. приказом ПП НПП Атамекен №259 от 24.12.2019 г.; «Геоэкологические исследования» (утв. приказом ПП НПП Атамекен №263 от 26.12.2019 г.). А также есть необходимость разработки учебников и учебных пособий нового формата в Казахстане, отвечающих современным требованиям. В виду разработки в каждом ВУЗе своих образовательных программ, возникла проблема согласования базовых и профилирующих дисциплин ОП по специальности «6В05205- География» с другими ВУЗами республики для сокращения разницы в базовых дисциплинах, при поступлении в магистратуру КазНУ с других ВУЗов.

Предстоит большая и ответственная работа методистов и специалистов при проектировании и разработке Образовательных программ в республике, соответствующих высоким международным стандартам и с учетом отечественных особенностей образовательного процесса в Высшем образовании Казахстана.

Литература:

1 Герасимова И.А., Грибова Е.В. Тенденции развития науки и образования в аспекте глобализации. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/51720/1/klo_2013_115.pdf.

2 Компетентностный подход в образовательном процессе. Монография / А.Э. Федоров, С.Е. Метелев А.А. Соловьев, Е.В. Шлякова – Омск: Изд-во ООО «Омскбланкиздат», 2012. – 210 с.

3 Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» <https://atameken.kz>.

4 Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2018 года № 895 <https://online.zakon.kz/>

Л.Н. ОРАЗБЕКОВА

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА БАҒДАРЛАМАСЫН ҚҰЗЫРЕТТІЛІКKE БАҒЫТТАУ ТҮРҒЫСЫНДА ЖОБАЛАУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада «5B060100-Математика» оқу бағдарламасына сәйкес жоспарланған педагогикалық практикадан күтілетін нәтижелер мен сол нәтижелерге жеткендігін сипаттайтын жеткізу индикаторларды анықтауға арналған

Түйін сөздер: педагогикалық практика, күтілетін нәтижелер, жеткізу индикаторы.

Математика мамандығына арналған білім беру бағдарламасына енгізілген педагогикалық практика болашақ мұғалімнің кәсіби қалыптасуындағы негізгі құрамдас іс-әрекет бөлігі болып табылады және кәсіби математика мұғалімін дайындауға арналған практикалармен салыстырғанда өзіндік ерекшеліктері бар.

Студенттің мектепте педагогикалық практика өту кезеңінде оның теориялық білімі мен практикалық мұғалімдік кәсіби деңгейі сыналады; шығармашылық, педагогтік мүмкіндігі дамиды. Болашақ мұғалім-студенттің кәсіби қалыптасуы кезеңінде педагогикалық практика мынадай кезеңдерден өтеді: бейімделу, оқыту, тәрбиелеу, дамыту, алған білім деңгейін болжау, т.б.

Бейімделу кезеңінде студент оқу үрдісінің мүдделі мүшесі есебінде мынадай міндеттер атқаруға мүдделі: бейімделу, оқыту, тәрбиелеу, дамыту, білім деңгейін болжау т.с.с.

Бейімделу кезеңінде студент-практикант мектептегі оқу-тәрбие жұмысының ұйымдастырушыларының бірі ретінде мектеп ішіндегі оқушылар, мұғалімдер тағы басқа тұлғалар арасындағы қарым-қатынастар, олардың оқу-тәрбиелік жұмыстары, қиындықтар мен жетістіктер, педагогтардың қуанышы мен кейде іреніші студентті педагогтік жұмысқа яғни оқыту, білім беру жұмысына бірте-бірте дағдыландырады.

Сонымен қатар, педагогикалық практиканы өту кезеңіндегі жоғары курс студенттерінің тағы бір міндеті – ол педагог болып қалыптасу, өзін мұғалім ретінде сезіп, соған сәйкес өзін-өзі ұстаз ретінде ұстай білуі, оқушылардың қажеттілігі мен сұранысын қалт жібермей ескеріп қамқоршы ұстаз екенін сезіндіріп, өзін-өзі педагогтік-ұстаздық жұмысқа толықтай жұмылдыра білуі міндет. Әрине, педпрактикаға шығатын студент алдымен педпрактика өтілетін пәннің теориялық негіздерін, яғни мектепте оқытылатын математиканы тағы да бір зерделеп қарап шығып, қажетті мектеп математикасының 7-11-сыныптарда оқылатын материалдардың мазмұнын нақты біліп, сабақ өткізудің уақытқа сәйкес жобасын құрып, зерделеп алуы студенттің ең бірінші міндеті.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби қалыптасу траекториясын, оның құрамдас бөлігі ретіндегі педагогикалық практиканы да, жобалау технологиясы [1] оқу-құралында жан-жақты талданып түсіндірілген. Бүкіл пәндік кәсіби білім беру қағидасына бағытталу педагогикалық жүйенің әрбір бөлігінің орындалуын іске асыра отырып мұғалімнің

кәсіби іскерлігінің мемлекеттік білім беру стандартына сәйкестігін айқын көрсетеді. Болашақ мұғалімнің кәсіби қалыптасуы мынадай қағидалар негізінде жобалануы қажет:

Білім берудің жүйелік қағидасы. Бүкіл кәсіби білім беруге бағытталу – жеткілікті емес қажетті шарт. Білім берудің жеткілік шартына қол жеткізу үшін пәннің мазмұндық сәйкестігіне қол жеткізу керек. Білім беру ұжымдары әртүрлі жеке-жеке жұмыс істеуде, яғни ол ұжымдардың алға қойған мақсаттары әрқалай. Оларды бірімен-бірін салыстырғанда мазмұны жағынан бір-бірін қайталайды, немесе бірімен-бірі қарама-қарсы қайшылықта; кейбір элементтері біріне-бірі толық не жартылай сәйкес. Демек, мамандар даярлауда бірін-бірі қайталайды. Сондықтан ол оқу орындарын бітіріп шыққан студенттердің білімдерінде дұрыс жаңа жүйе жоқ. Демек, жеткіншек жастарға берілген мұндай білім болашақта шын кәсіби бағытта жұмыс істеуге жеткіліксіз. Сондықтан пәндік білім беруде оқылатын барлық пәндер бойынша шағын мақсат жүйесін жетілдіріп семестр немесе бүкіл оқу жылы көлемінде жобалап құрып алу керек. Сөйтіп, оқылатын әр пән бойынша бірегей, толық, мазмұнық жүйе қарастырып алуға мүмкіндік туады. Соның нәтижесінде бүкіл оқыту жүйесін «сатыландырып» мазмұнды және мақсатты білім беру стандартына тікелей шығуға мүмкіндік туады.

Қолайлылық қағидасы бойынша оқу үрдісіне қатысушылардың барлығына да қолайлы іс-қимылдар жиынтығын жатқызамыз: а) мұғалімге оқу үрдісін ұйымдастыру қолайлылығы; б) оқушыға жеңіл және тыңғылықты оқу мүмкіндігі; в) мектеп басшылығына басқару жұмыстарын қолайлы ұйымдастыруы; г) студент-практикантқа мектеп тіршілігіне толықтай еніп, педагогтік жұмысқа бейімделіп кету қолайлылығы, тағысын тағылар.

Теория мен практиканың бірлік қолайлылық қағидасы көп жылдық отандық дәстүрлі оқыту жұмысымен байланысты. Бұл жағдайда кәсіби білім берудегі теория мен практиканың сәйкестілігі мен үйлесімділігінің бірлігі.

Төртінші курс студенттерінің педагогикалық практика бағдарламасының мақсаты: Негізгі мамандығы бойынша жинақтаған кәсіптік білімі мен білігін оқушылармен оқу-тәрбиелік жұмыс барысында қолданып бекіту. Осы мақсатқа сәйкес педагогикалық практика өткен студент қандай құзіреттілікке ие болады және сол практикадан күтілетін нәтижелерге қол жеткізгендігін анықтайтын көрсеткіш – индикаторлар мына 1-кестеде келтірілген.

Педагогикалық практиканың қысқаша бағдарламасы:

1. Педагогикалық практика бойынша бастапқы бағдарлы конференция.
2. Мектеп ұжымымен, мектеп ережесімен танысу. Студент-практиканттың математик мұғалімге бөлінуі.
3. Мектеп сайтынан мектеп жайлы ақпаратты жинақтау.
4. Бекітілген математик мұғаліммен және педпрактика жетекшісімен жеке жұмыс жоспарын құру.
5. Мұғалімнің, сынып жетекшісінің міндеттерімен танысу.
6. Оқу материалдарын жинақтап зерттеу.
7. Сабақ беретін сынып сабақтарына қатысып, жалпы сынып пен оқушыларды бақылау.
8. Оқу процесінің материалдық, техникалық және дидактикалық жабдықталуымен танысу.
9. Мектеп кітапханасынан оқу-әдістемелік құралдарды зерттеу.
10. Математикалық сабаққа қатысу.
11. Бекітілген математик мұғалім жетекшілігімен математикалық сабақ жүргізу.

12. Бекітілген математик мұғалім жетекшілігімен қосымша әдістемелік материалдар дайындау.

13. Оқушылардың үй жұмыстарын, бақылау жұмыстарын тексеру.

14. Оқушылармен жұмыс жасау, мұғалім келісімімен қосымша консультация беру.

15. Математикадан ашық сабақ материалдарын жинақтап, конспектілеу, жоспарлау, жобалау.

16. Математикадан ашық сабақ өткізу.

17. Өткізілген ашық сабақтың талдануы.

18. Сынып жетекшісімен тәрбие сабағының материалдарын жинақтап, конспектілеу, жоспарлау, жобалау.

19. Сынып жетекшісімен тәрбие сағатын өткізу.

20. Сыныпқа психологиялық мінездеме жазу.

21. Сыныптағы бір оқушыға психологиялық мінездеме жазу.

22. Педагогикалық практика есебін дайындау.

23. Педагогикалық практика есебін қорғау.

Кесте 1 – Педагогикалық практикадан күтілетін нәтижелер мен қол жеткізу индикаторлары

Педагогикалық практикадан күтілетін нәтижелер (ПН-практика нәтижелері) Практика нәтижесінде білім алушы қабілетті болады:	ПН қол жеткізу индикаторлары (ЖИ- жеткізу индикаторлары)
ПН1. Студент-практиканттың кәсіптік педагогтік қызметіне теориялық және практикалық тұрғыда дайын болуы.	ЖИ 1. Студент педагог-оқытушыға тән іс-әрекет, қарым-қатынас жасайды.
	ЖИ 2. Сырт келбеті, жүріс-тұрысы оқытушыға сай.
ПН 2. Педагогтік білім деңгейін көтеріп, жаңа біліктер мен дағдыларды қалыптастыруға қабілетті.	ЖИ 3. Мектеп математика курсының мемлекеттік стандарт деңгейіндегі кез-келген есептерін шығарады.
	ЖИ 4. Оқушыға тапсырманың орындалу жолын, есептің шығарылу тәсілін түсіндіреді.
	ЖИ 5. Ашық сабақты толық жобалайды.
ПН 3. Оқытушылық қызметтің мәнін, құрылымын біледі, оқу үдерісін педагогикалық-психологиялық тұрғыда бағдарлай алады.	ЖИ 6. Сабақтың мазмұнын, мақсатын анықтайды.
	ЖИ 7. Сабақты өткізудің әдіс-тәсілдерін саралап, ең тиімдісін таңдайды.
	ЖИ 8. Сыныпқа, жеке оқушыға объективті мінездеме береді.
ПН 4. Оқытудың әдіс-тәсілдерін меңгереді. Мазмұнды анықтау принциптері мен оқытудың жаңа технологияларын қолдана алады.	ЖИ 9. Сабақтың түріне байланысты сәйкес техникалық құралды дұрыс таңдайды.
	ЖИ 10. Сабақ мақсатына сай бақылау формасы мен әдісін таңдайды.
	ЖИ 11. Істеген жұмыстарын күнделікке сипаттап жазады.
ПН 5. Істеген ісіне жауапкершілікті, шығармашылық деңгейде кәсіптік қызметін атқаруға қабілетті.	ЖИ 12.Сыныппен тәрбие сабағын өткізеді.
	ЖИ 13. Өткізген сабаққа талдау жасайды. Құжаттарды талапқа сай жазады.
	ЖИ 14. Мектеп ұжымымен, оқушылармен жұмыс жасай алатынын көрсетеді.

Педагогикалық практика бағдарламасында практикант-студенттің қызметін бағалау критерийлері берілуі керек деп санаймыз:

«Өте жақсы» деген баға практика бағдарламасы талап ететін барлық жұмыс көлемін аяқтаған, оқу іс-әрекеті, жүргізген ашық сабақтарынан, сыныптан тыс және тәрбие жұмыстары үшін өте жақсы баға алған, мектеп жұмысына жауапкершілікпен қараған және қызығушылық танытқан, терең теориялық білімін көрсеткен студентке беріледі. Құжаттаманы дайындауда ұқыптылық мәдениеттілік көрсеткен студентке қойылады.

«Жақсы» белгісі педагогикалық практика бағдарламасын толығымен аяқтаған, оқу іс-шараларын, ашық сабақтарын, сабақтан тыс және тәрбиелік іс-шараларды жақсы дайындаған және өткізген, бірақ аздаған қателіктер жіберген, өз бетінше жұмыс істеген, балалармен жұмыс істеуге қызығушылық танытқан және мұғалімге көмектескен студентке қойылады.

«Қанағаттанарлық» деген баға практика бағдарламасында көрсетілген талаптарды орындаған, бірақ жұмыс барысында жеткілікті қызығушылық, бастамашылдық пен дербестік танытпаған, сабақ өткізуде, сыныптан тыс және тәрбие жұмыстарында елеулі қателіктерге жол берген, байланыс орната алмаған студентке қойылады. Құжаттаманы дайындауда зерттеу мәдениетінің жеткіліксіз деңгейін көрсетті.

«Қанағаттанарлықсыз» баға практика бағдарламасын аяқтамаған, өз қызметіне жауапсыз қараған (сабақтан босатылған, сынып жетекшісінің міндетінен жалтарған және т.б.) студентке қойылады.

Педагогикалық практиканы өткізу кезіндегі қалыптасқан білім мен біліктілік деңгейін жоғары оқу орнын бітіруші жастардың жұмыс қортындысының деңгейін талдау нәтижесінде ғана байқауға болады.

Ұстаздық-кәсіптік жұмыстың ерекшелігі – ол жоғары оқу орны немесе орта білім беретін ұжымдар болсын сабаққа бірден бір-ақ рет дайындалып қоюға болмайды. Оқушы немесе студент ең бастысы өзіндік жұмысқа үйренген болса, онда ұстаз өзінің педагогтік жұмысында оқушылар немесе студентпен бірден шығармашылық жұмысқа кіріседі.

Педагогикалық практика өту кезінде студент өзінің тәжірибелі әріптестерінің іс-әрекеттерінен үлгі алып, олардың педагогтік іс-қимылдарынан үйреніп, жетістіктерінен, кәсіби жоғары сапалы жұмыстары қортындыларын оқыту үрдісінде пайдаланып, әрі қарай жақсартуға талаптануы тиіс. Бұл кезде студент-практиканттың өзінің жоғары білімді тәжірибелі ұстаздарынан үлгі алуға, одан үйренуге толық мүмкіндігі бар; олардан сабақ беру жұмысында ұйымдастыру, уақытты үнемдеу, оқу материалын оқушыларға баяндау, оқыту тәжірибесін үйрену тағысын-тағыларды үйренуге толық мүмкіндігі бар. Соның нәтижесінде практикант-студентке өзі болашақта білімді де үлгілі педагог болып шығуына болады.

Әдебиеттер:

1 Қабдықайырұлы Қ., Монахов В.М., Оразбекова Л.Н. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы. – Алматы: РБК, 1999. – 149 б.

2 Қабдықайырұлы Қ., Монахов В.М., Оразбекова Л.Н. Болашақ жоғары білімді мамандардың кәсіби қалыптасу траекториясын жобалау технологиясы.–Алматы: РБК, 1999.–42 б.

К.Ш.ОРАЗЫМБЕТОВА, Ж.Р.МЕДЕУ
«ГЕОГРАФИЯ» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ПӘНДЕРІН ОҚИТУ
НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ
ПАЙДАЛАНУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада жаңартылған білім беру болашағы, педагогикалық білім берудегі озық технологияларды меңгеру барысында география пәндерінің оқыту нәтижелерін бағалау сапасын ақсарту, оқытудағы жаңа технологиялардың тиімділік жолдарын көрсетіп, оны тікелей іс-тәжірибе арқылы дәлелдеуге қол жеткізуге бағытталған өзекті мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: география, ландшафттану, әдістеме, жаңа технологиялар, модуль, топтық жұмыс.

Жоғарғы оқу орындарында жаңартылған білім беру негізінде оқу-әдістемелік әрекетін ұйымдастыруда студенттердің ғылыми ойлау әдістерін, зерттеу негіздерін игеруді, кәсіби мамандарды қалыптастыруды қамтамасыз ету қажеттілігі туындап отыр. Бүгінгі заманның талабы мен міндеті студенттің білімділігін жабдықтау емес, білімді өз бетімен алу үшін жағдай жасау. Осыған орай, ландшафттану пәнінің оқытылу сапасын жақсарту, оқыту әдістемесін ғылыми зерттеу нысанына ала отырып, ғылыми ізденістерді жасау, оны тікелей іс-тәжірибе арқылы дәлелдеуге қол жеткізу өзекті мәселеге айналуға.

Біздің ең жоғарғы міндет – студенттердің өз кәсіби қабылеттілігін тұрақтандыру, толықтыру, басқару мүмкіндігінің кезең-кезеңімен қалыптасуына педагогикалық жағдайлар тұғызу. Жағдайларды жақсарту кезеңдері – студент іс-әрекетін оқытушының басқаруы, кәсіби іскерлік механизмдерін оқытушы мен студенттің бірігіп басқаруы, өзіндік кәсіби даму үдерісін болашақ маманның өзі басқаруы деп атап көрсеткен жөн.

Оқыту ісіндегі жаңа тәсілдермен сабақ берудің мақсаты – пәнді жан-жақты түсіну қабілетін дамыту болып саналады. Сонымен бірге білімдерін кез-келген ортада қолдана алуы, іске жаратуы десек болады.

Менің оқып жүрген Ландшафттану сабағы «География» білім беру бағдарламасының құрамына кіретін базалық пәндер цикліндегі жоғары оқу орны компонентіндегі «Физикалық география негіздері» модуліне жататын пән. Пәннің мақсаты табиғи және табиғи-антропогендік кешендердің жекелеген түрлерінің құрылысы мен қызмет етуін және әр түрлі жүйелердегі ландшафттарды түсіну қабілетін қалыптастыру болып келеді. Пән негізінен табиғи ландшафттарды, геожүйелерді, ландшафт факторларын, ландшафттардың жіктелуін, физикалық географиялық аудандастыруды, қазіргі заманғы ландшафттардың сипатын талдауға, қолданбалы ландшафттануды, ландшафттарды болжауға, геоэкологиялық карталауды зерделеуге және құрастыруға бағытталған.

Пәнді оқыту нәтижесінде білім алушы қабілетті болатын мақсаттар:

– ландшафттарды құрайтын алуан түрлі табиғи факторлардың өзара байланысы мен табиғи ортаның даму тарихын зерттелуін, құрылымдық, динамикалық ерекшеліктері мен адамның табиғи ортаға әсері мен табиғат пен қоғам арасындағы байланыстар заңдылығын, теориялық білімдерді пайдаланумен қарастыру;

– табиғи кешендердің физикалық-географиялық аймақтардың ерекшеліктерін айқындап, геожүйелердегі динамикалық өзгеріс пен эволюциялық қасиеттерінен

туындаған антропогендік және мәдени ландшафттармен, оларды зерттеу әдістерін қолдануды меңгеру;

– аймақтардың физикалық-географиялық аудандастырудың таксономиялық бірліктерін жіктеуде физикалық географияның принциптерін қолдану.

Мақсатқа жету үшін оқыту нәтижелері қол жеткізу үшін силлабустағы семинар мен өзіндік жұмыстардың индикаторларында берілген.

Модулдік оқыту нәтижелері бойынша ландшафттану пәні қалыптастын негізгі құзыреттер:

– ландшафттардың кеңістіктік құрылымдарының қалыптасу заңдылықтарын талдауды;

– ландшафтық ғылымның қазіргі жағдайын, мәселелерін және болашағын бағалауды;

– ландшафттарды тиімді пайдалану мен мәселелерін шешудегі жаңа географиялық әдістерін қолдануды;

– физикалық географиялық және ландшафтық процестердің ағымдағы жай-күйіне аналитикалық шолу жүргізуді;

– физикалық географиялық аудандастырудың принциптері мен әдістерін қолдану арқылы, таксономикалық бірліктерге жіктеуді;

– ландшафтық принциптері мен теориялық әдістерін қолдана отырып Қазақстан аймақтарының тақырыптық карталарын құрастыруды біледі.

Ландшафттану пәні құзыреттерін қалыптастыру барысында оқыту әдістерін үнемі түрлендіріп отыру қажет. Оқыту ісінде алдыңғы қатарлы озық іс-тәжірибелер мен жаңа технологияларды пайдалану, олардың ең тиімділерін сараптап, қолдану қажеттілігі туындайды. Ландшафттану пәнінен білім беру студенттердің ғылыми теорияны ой көзімен түсіп, жан-жақты талдау жасаумен ерекшеленеді. Пәнді өту барысында студенттер Ландшафттанудың ғылыми теориялық – әдістемелік негіздерін, табиғи, табиғи-антропогендік кешендер туралы ілімді дамытудағы физикалық географияның ұстанымдарын негіздеу арқылы халықшаруашылығы мақсаттары үшін ландшафттар туралы ілімді практикалық тұрғыда пайдалану мүмкіндіктері мен әдістер-тәсілдерін зерделеу арқылы бойларына сіңірмек [1].

Ол үшін пәнді оқыту барысында әр студенттің өзінің шығармашылық қабілеттерінің шыңына жету мүмкіндігін қамтамасыз ететін, құзыреттілігін қалыптастыратын оқу тапсырмалары мен жоспарлар әзірлеу қажеттігі туындайды. Оқу үдерісінде ландшафттану жұмыстарын жоспарлау мен ұйымдастыру, оның ғылыми теориялық-әдістерін еліміздің ландшафтарын зерттеуде пайдалану, әсіресе, тәуелсіздік алған тұстан бері қозғалып келе жатқан үлкен мәселе десек, кателеспейміз. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан мәдени-рухани мұралар, қазіргі жас ұрпақтың бойында отанға деген сезімді ұялатып, олардың туған жерге, өскен елге, ұлтқа деген сүйіспеншілік қасиеттерді қалыптастыруға игі ықпал етеді. Халқымыз ертеден табиғат болмысын, оны бүкіл өзінің өмір тіршілігінің дамуы мен қалыптасуының көзіне айналдыра білген. Халқымыздың көшпелі өмір тәжірибесінде табиғатты пайдаланумен қатар, ландшафттарды аялаудың, қорғаудың тамаша үлгілерін сабақты өту барысында, бүгінгі заманауи өмір сүру ұстанымымен кіріктіре көрсету маңызды. Ландшафттану пәнін оқытуды күрделі мәселелерді шешуге, әртүрлі аймақтардың табиғи ландшафттары мен қоса антропогендік жүйелерді зерттеп анықтай алуларына байланысты ғылыми сауаттылықтарын дамытуға бағыттау, кәсіби шеберлікті талап етеді. Ландшафтық білім берудегі тәжірибелік бағытты күшейту міндетін шешу – оқытудағы теория мен әдістемесін қамтамасыз ететін, жалпы оқу мен зерттеу біліктілігі мен дағдыларын қалыптастыратын, студенттердің өзіндік ғылыми-зерттеу жұмыстарын мақсатты, жүйелі ұйымдастыру арқылы жүзеге

асырылады. Оқыту процесінің нәтижелі болуы қойылған мақсаттың нақтылығынан, оны студенттердің жете түсінулеріне мен меңгерулеріне өз бетінше дайындығына да байланысты болады.

Қазіргі талаптарға сай, Кембридж тәсілдерін сабақта қолданудың маңызы зор. Жаңартылған білім мазмұны мақсатына сай модульдік оқыту соңында дәстүрлі тест, бақылау жұмыстарынан басқа студенттердің ғылыми жоба жұмыстарын әзірлеп, қорғату тәжірибеде көп қолданылуда. Әрине, ғылыми жоба жұмысы студенттердің зерттеу әрекетіне байланысты жүргізіледі. Зерттеу жұмысының бірінші кезеңінде оқытушы студенттердің алдына мәселе қойып, оны шешу әдістерін белгілейді. Шешу жолдарын олар өз бетінше іздестіреді. Екінші кезеңде оқытушы тек мәселе қояды, ал оны шешу жолдарын студенттер өз бетінше қарастырады. Үшінші кезеңде мәселе қою, оны шешу жолдарын қарастыру және мәселені шешуді студенттер өздігінше атқарады. Өзіндік ғылыми-зерттеу жұмыстары негізінде қосымша оқу құралдарымен, ғылыми әдебиеттермен, анықтамалықтармен, көрсеткіштермен жұмыс істеу арқылы Қазақстанның кіші-гірім аймақтары бойынша ландшафтық карталарды құрастыру жұмыстары теориялық-әдістемеліктер арқылы еп-дағдылары қалыптасады [2].

Технологияның жаңа бағыттарында бірнеше модуль түрлері бойынша білім беруде тиімді пайдалану барысында, сабақтарда пайдаланатын жұмыс түрлеріне қолдануда топпен жүргізілетін жұмыс түрі жақсы нәтиже беретініне көзім жетті. Топтық жұмыс істеу барысында бұрын-соңды көп қолданбаған тәсілдерімнің бірі. Топтық жұмыс, біріншіден, студенттерге бірігіп жұмыс істеу мүмкіндігін тудырса, екіншіден, ұйымшылдыққа тәрбиелейді, бірін-бірі оқытуға, бірінен-бірі үйренуге жағдай жасайды және көшбасшыны анықтауға мүмкіндік береді [2]. Студенттер жеке, жұптық, топтық жұмыс жасағанда диалог арқылы жүргізу тиімді. Топтық жұмыста студенттер өзін-өзі, бірін-бірі бағалау мен топаралық бағалау жүргізе алады. Топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы олардың белсенділігі, шығармашылығы мен ізденістері артады. Топтық жұмысты жүзеге асыру, студенттердің сыни ойлауын дамытуға, мүмкіндік беретініне сенімдімін. Топтық ізденіс студенттердің қолданбалық бағытта сапалы білім алуға көмектеседі. Топпен жұмыс істеу кезінде алдын-ала берілген тақырыптарға байланысты тапсырмаларға сәйкес жасалған презентацияларды, суреттерді, пікірлерді, сызбаларды, кестелерді әзірлеу, қосымша ақпараттар жинау, өңдеу арқылы функционалдық сауаттылықтарының дамуына көмектеседі.

Студенттің зерттеу іс-әрекетін дамытуда жергілікті, аймақтық проблемаларды көтеру оған олардың араласуын, туған жерлерінің табиғатын зерттеу барысында жер-су атауларының шығу тегі туралы пікірталас, ой-талқы, тренингтер өткізу маңызды орын алады. Жергілікті жердің ландшафтық проблемасын шешу, ластанған жерлерді қорғау мәселелері тақырыбында бейнежазба, экобайқаулар, эссе, таныстырылымдар студенттердің өздігінен білім алуларына жағдай жасайды. Сонымен қатар студенттер топтық қатынас арқылы бір-бірінің жұмыстарын сараптап, сұрақ жауап беру кезінде олардың жұмыстарын бағалап, ауызша-жазбаша ой-пікірлерін білдіріп, өздерінің жұмыстарын тәжірибе арқылы толықтыра алады. Топтық жұмыс арқылы ой қозғай отырып, өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін топ ішінде талдап, салыстырып, реттеп, сұрыптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау екені [3].

Тәжірибені дамыту, келешекке жеткізу, ортамен қарым-қатынасын дамыту, өзінің қоғамдағы орнын анықтау, өзін және өзгені танып-білудің құралына айналдыру-нәтижеге бағдарланған білім негізінің басты бағыттары болып отыр. Жоғарыдағы талаптардың орындалуын ескере отырып, ландшафттану пәнін оқыту

барысындағы мәселелерді шешу студенттердің коммуникативтік құзіреттіліктерін дамыту мақсатында әртүрлі тәсілдерді, соның ішінде топпен оқытуды ұйымдастыру тиімді екеніне көз жеткіздім.

Қорыта келгенде, сабақтарды осындай әдіс – тәсілдермен өткізу арқылы мен студент білімді өз бетімен толықтыра алатынына, өзінің оқуы үшін өзі жауапты екендігін сезінетіндігін, қызығушылықтары оянып, белсенділіктері артатындығын, олардың шығармашылық ой еркіндігі дамитындығына көз жеткіздім.

Әдебиеттер:

- 1 Исаченко А.Г. Ландшафттану негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 1993.
- 2 Жанпейісова М. М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы, 2006.
- 3 Жүсіпова М. Ұжымдық оқыту технология әдістемелері. – Павлодар, 2005.

Р.М. ОСПАНОВ

НОВАЯ МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Тема образования, качества и эффективности образования время от времени касается и в разной степени волнует многих, а некоторых регулярно и даже постоянно. Многие были, есть или будут школьниками, студентами, учащимися, курсантами, стажерами и т.п., многие были, есть или будут родителями, дедушками, бабушками, опекунами обучающихся школьников, студентов и т.п., многие были, есть или будут учителями, преподавателями, тренерами, наставниками и т.п. Этой теме посвящено множество учебников, книг, статей, постов, песен, фильмов и т.п., было проведено множество исследований, конференций, семинаров, круглых столов, экспериментов, реформ и т.п. В данной работе предлагается новая модель системы образования для получения специальности, профессии, квалификации. В настоящее время это относится к сфере профессионального и высшего образования. Здесь не затрагивается тема школьного образования, хотя в описываемой дальше модели системы образования предполагается также и некая иная школьная система.

Структура. В предполагаемой модели есть следующие виды участников:

- 1) Назовем их Студенты, это те люди, которые хотят получить какую-нибудь специальность, профессию, квалификацию.
- 2) Назовем их Преподаватели, это люди или команды людей, которые являются специалистами, профессионалами, и хотят и могут научить других людей своей специальности или отдельным предметам, дисциплинам, освоение которых поможет получить специальность или профессию.
- 3) Назовем их Ресурсные центры, это специальные учреждения, которые обладают необходимым материально-техническими ресурсами, оборудованием, лабораториями и т.п., а также штатом людей (ассистентов), умеющими с этим работать для обеспечения студентов необходимым для их обучения материально-техническими средствами и т.п.
- 4) Назовем их Центры стандартизации, это специальные учреждения, которые устанавливают профессиональные и образовательные стандарты.
- 5) Назовем их Центры сертификации, это специальные учреждения, которые

проводят сертификацию студентов, как промежуточные по отдельным предметам, дисциплинам, так и итоговую, подтверждающую полученную квалификацию.

Для работы этой системы необходима некая информационная система, возможно основанная на технологии блокчейн. Возможно, это некий веб-сайт, портал, на котором желающие регистрируются в качестве одного из видов участников системы: студент, преподаватель, ресурсный центр, центр стандартизации, центр сертификации. Это может быть мобильное приложение. Или и то, и другое. Либо это десктопное программное обеспечение. В общем, некая информационная система со всем необходимым функционалом. Детальное описание этой информационной системы остается пока вопросом.

Итак, в системе участвуют студенты, преподаватели, ресурсные центры, центры стандартизации, центры сертификации. Как это будет работать?

Студенты. Для того чтобы стать студентом, необходимо пройти регистрацию в системе. Регистрация проходит в 2 этапа. На первом этапе заполняются анкетные данные и выбирается специальность или образовательная программа. На втором этапе абитуриент подтверждает свою пригодность к прохождению обучения по выбранной специальности (программе) в соответствии с предъявляемыми требованиями к абитуриенту. В зависимости от специальности или программы для подтверждения сдаются вступительные экзамены в центре сертификации, собираются справки. Возможно автоматическое подтверждение. После регистрации абитуриент формирует свою образовательную траекторию и выбирает преподавателей для дисциплин этой траектории. При этом студент учитывает свой бюджет. Финансирование обучения осуществляется либо самостоятельно, либо за счет грантов. Выбор преподавателей осуществляется из предложенных списков по каждой дисциплине. Студент при выборе преподавателей учитывает также и стоимость их услуг. Стоимость своих услуг преподаватели устанавливают сами. Услуги преподавателей оплачиваются напрямую студентом. Выбрав преподавателей и закрепившись за ними, студент начинает свое обучение. Прохождение дисциплин будет в соответствии с выбранной образовательной программой в определенной последовательности. И доступ к обучению к дисциплинам будет открываться в определенном порядке. У каждой дисциплины будет набор пререквизитов, определяющих дисциплины, которое должны быть пройдены до, и набор постреквизитов, определяющих дисциплины, которые должны быть пройдены после. График обучения и время обучения выбирается студентом самостоятельно. Также система может рекомендовать студенту оптимальный график и время. Внутреннее содержание каждого курса дисциплины определяется и обеспечивается преподавателем в соответствии с образовательными стандартами. Форма подачи материалов курса полностью определяется преподавателем. Обучение может проходить дистанционно. Таким образом, выбор студентом преподавателя не ограничивается местом его проживания. Внутренний (промежуточный) контроль достижений в ходе обучения обеспечивается полностью преподавателем. Итоговый контроль по завершению курса уже обеспечивается центром сертификации. В процессе обучения студенту может понадобиться выполнять практические или лабораторные работы с использованием специального оборудования и программного обеспечения. Для этого он может воспользоваться ресурсным центром. Ресурсный центр студент выбирает самостоятельно из предложенных в системе списков. Студент может выбрать любой удобный ему ресурсный центр. Услуги ресурсного центра оплачиваются напрямую студентом. Стоимость услуг ресурсный центр устанавливает самостоятельно. В ресурсном

центре студент сможет выполнять все необходимые работы под руководством и контролем ассистентов центра. По завершению обучения по всей образовательной траектории студент для получения документа о полученной квалификации должен пройти аттестацию в центре сертификации.

Преподаватели. Кто такой преподаватель? Преподавателем может быть опытный специалист, желающий обучать других. Он может работать (в качестве преподавателя) один или у него может быть своя команда. В любом случае преподаватель отвечает за содержание и качество своего курса или курсов. Для того, чтобы преподавать, необходимо пройти регистрацию в системе. При регистрации заполняются анкетные данные, прикладываются имеющиеся документы об образовании, квалификации, опыте и т.п. и выбираются дисциплины, которые планируются преподавать. Дальше, в случае появления записавшихся студентов преподаватель начинает работу. При этом график занятий, формы и методы определяются преподавателем самостоятельно. Как было сказано выше, услуги преподавателя оплачиваются студентами напрямую. Стоимость своих курсов преподаватель определяет самостоятельно. Главная цель преподавателя – это подготовить студентов к успешному прохождению итогового контроля в центре сертификации. Преподавание может проходить дистанционно.

Ресурсные центры. В процессе обучения может оказаться необходимым использование реальных физических, не виртуальных инструментов, специального оборудования и специального программного обеспечения. Все это будет находиться в ресурсных центрах. Студент может по собственному графику приходить в ресурсный центр и там работать. Ресурсный центр может быть частным или государственным учреждением, обладающим специальным оборудованием, инструментами и программным обеспечением для некоторых или всех дисциплин некоторых или всех возможных образовательных программ. Т.е. ресурсный центр может быть узкоспециализированным, ориентированным только на определенные специальности и профессии, а может быть универсальным. Как выше уже было сказано, услуги ресурсного центра оплачиваются напрямую студентом. Стоимость услуг ресурсный центр устанавливает самостоятельно. В ресурсном центре работают специально подготовленные специалисты, которые будут ассистировать студентам в их практических и лабораторных работах. Содержание, цели и задачи этих работ определяются преподавателями, ведущими соответствующие курсы. Ресурсные центры также зарегистрированы в системе. При прохождении обучения студента в системе фиксируются данные о работе студента в ресурсном центре. Ресурсные центры должны быть в большинстве крупных городов.

Центры стандартизации. В основе образовательных программ должны быть образовательные стандарты, основанные на профессиональных стандартах. За разработку профстандартов и образовательных стандартов отвечают центры стандартизации. Это официальные организации со штатом квалифицированных специалистов и штатом внешних консультантов с производственного сектора и образования. Разрабатывают и регулярно обновляют профессиональные стандарты и основанные на них образовательные стандарты. Центры стандартизации могут быть узкоспециализированными, ориентированными только на определенные специальности и профессии, а могут быть универсальными. Центры стандартизации также зарегистрированы в системе. Финансирование центров стандартизации пока остается вопросом.

Центры сертификации. Центры сертификации – это официальные организации со штатом квалифицированных специалистов и штатом внешних консультантов с

производственного сектора и образования. Разрабатывают и регулярно обновляют материалы для аттестации, основанные на образовательных программах. Проводят аттестацию студентов, закончивших изучение отдельных курсов и полностью всей программы. На основании результатов аттестации присуждают квалификацию и выдают соответствующий документ. Центры сертификации могут быть узкоспециализированными, ориентированными только на определенные специальности и профессии, а могут быть универсальными. Центры сертификации также зарегистрированы в системе. Финансирование центров сертификации пока остается вопросом.

Закключение. В данной работе дано новое видение на систему образования (профессионального и высшего). Возможно, здесь могли быть упущены некоторые детали и ряд вопросов, связанных с рассматриваемой темой. Поэтому предполагается продолжение, в котором будут дополнения и проработаны детали.

Литература:

1 Оспанов Р.М. Фантазия на тему системы образования – URL: <https://www.facebook.com/ospanovrm/posts/2481757955371181> (дата обращения 2021-02-24).

Г.Т. ОСПАНОВА **КӨРКЕМ ШЫҒАРМА АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қазақ әңгімелеріндегі ұлттық құндылықтардың көрінісін талдау арқылы студенттерді салт-дәстүрден нәр алуға, сусындауға, болашақ ұрпаққа жалғастыруға тәрбиелеу негізгі нысанаға алынады.

Түйін сөздер: құндылық, этномәдени, салт-дәстүр, аксиологема, этика.

Құндылықтарды танытуда негізінен шығармалардың жанрлық ерекшеліктері де әсер ететіні түсінікті. Эпикалық шығармалар кең құлашты суреттеп, құндылықтарды жан-жақты танытуда таптырмас құрал. Құндылықтар жеке алғанда бір адамның, жалпы алғанда халықтың жан дүниесінде, ой-санасында өмір сүріп, ішкі сенімін қалыптастырып, іс-әрекеттері арқылы көрініс табатыны белгілі. Қазіргі қазақ әңгімелерінде М.Әуезовтың дәстүрін ұстанып, шығарма барысында халықтың ұстанып жүрген қандай да бір салт-дәстүрін кеңінен сипаттап, оған этнографиялық панорама жасап, оның озық-тозығын саралап, жақсы-жаман жақтарын зерделеп, шығу себебін қаузап түсіндіру кездесе бермейді. Бұл біріншіден, әңгіменің жанрлық формасына да байланысты, яғни көлемі жағынан шектеулі болғандықтан қаламгерлер аз сөзге көп сағына жүктеуге тырысады. Ал екінші, мазмұны жағына әлемдік жаһандану үдерісі кезіндегі технократиялық мобильді сипатына яғни қандай да бір этикалық, адамгершілік, қоғамдық-әлеуметтік өзгерісті тез байқап, оны жеделдетіп жеткізе алу сипатымен әрі қысқалық секілді қасиеттердің бағаланатын ерекшелігімен байланысты болса керек. Дегенмен, заманның ағымы өте жылдам, техникалық жетістіктер күрт дамып отырған шақта, жаңа ғана іргесін нықтап келе жатқан мемлекет үшін мына жаһандық аласапыранда жұтылып кетпеудің бірден-бір амалы өзінің ұлттық болмысын сақтап қалу екендігін түсінген қаламгерлер үшін ұлттық құндылықтарды, ұлттық салт-дәстүрді, ұлттық сана-сезімді, ұлттық идеяны, дәріштеуді инстинктивті түрде бірінші орынға қойды. Сондықтан да, тұлғаның

қоғамның толыққанды бір мүшесі болып қалыптасуындағы салт-дәстүрдің рөлінің зор екендігін, ал салт-дәстүр тұлғаның әлеуметтенуінің көзі ретіндегі құндылық екендігін байқататын деталь, фрагмент, эпизод, сюжет, идея қазіргі қазақ әңгімелерінен кеңінен көрініс тапқан.

Этномәдени құндылықтардың қайнар көзі ұлттың салт-дәстүрі. Дегенмен, мұнда мұқият қарастыруды талап ететін нәрсе, этномәдени дәстүр мен этномәдени құндылықты шатастыруға болмайды. Этномәдени құндылықтар ұлттың әлеуметтік мәдени ортасынан (экиосферадан) туындайтыны белгілі. Белгілі бір этномәдени ортада әлемге деген құндылық қатынас, оны құндылық ретінде пайымдау жүріп жатады. Адамның ойлары осындай пікірлермен сәйкес келеді, себебі ол қай мәдениеттің тәрбиесін көрсе, сол мәдениеттің құндылықтарымен сусындайды.

Салт-дәстүр – бұл мәдениеттің ежелден келе жатқан семиотикалық жүйесі, адамзат мәдениетін қалыптастырушы фактор бола отырып, ол өзі тіршіліктегі жалпыадамзаттық құндылықтардың жасалу, таңбалану, берілу формасы әрі механизмі. Салт дәстүр қоғам болмысын реттеп, бар және болуы мүмкін қатынастарды анықтай отырып, ол өзі адамзат мәдениетінің іргелі құндылығы болып табылады.

Мәселен, отқа табыну, отпен аластау, отқа май құю ғұрыпы бұл сонау ежелгі сенім – тәңіршілдіктен қалған ғұрыптар. Отқа май құю деген магиялық ғұрыптар арқылы келіннің сол ошақтың отын ешуақытта өшірмей, маздатып, лаулатып жаға беру, сол үйдің түтінін түтетіп, яғни отбасының беріктігі қастерленеді. Яғни этномәдени құндылық – бұл сол дәстүрдің мағынасы мен мәні арқылы дәріптелетін рухани қасиет. А.Сейдімбеков «қастерлі рәсімдер, өмір салтқа мән-мағына дарытып қана қоймайды, сонымен бірге этникалық арман-аңсардың (идеал) тұтас болуына қызмет етеді» деп әділін айтады [1, 190].

Зерттеуші Х.М.Думанов өз жұмысында түркілік отбасындағы үлкен балаларын атасы мен әжесінің бауырына салып, тәрбиесіне беру дәстүрі бар екендігін айтады. Осы дәстүр астарында үлкен мән жатқанын ескертеді, бұл бала бойына рухани құндылықтарды дарытудың тәсілі. Атасы мен әжесінің қолында тәрбиеленген бала өз иығына жауапкершілікті көбірек жүктеп өз інілеріне қамқор болып, ағайыншылық қасиеттерді өз бойында тәрбиелейді. Яғни әрқашан дәстүрдің астарында үлкен құндылықтар тұрады [2, 625].

Дәстүр мен құндылықтың бір емес екендігін көрсететін бір амал, кейде бір дәстүрлер тозып, жаңа қоғамда қолданыста болмайды. Дегенмен, дәстүр жоғалғанымен оның мәні, яғни дәстүр арқалаған құндылық қалып отырады. Бұған мысал ретінде Ханзада Есенова мынадай мысал келтіреді «келін о бастағы қоғамда, күйеуіне, атасы мен енесіне тәуелді болды, сол себептен оларға қызмет етіп, құрметпен қарады, қазіргі кезде ол тәуелдік азайды, дегенмен келіннің сыпайы, құрметпен жасалатын қарым-қатынасы құндылыққа айналып осы қоғамда бәрібір сақталды» дейді [3, 48]

Әдеби шығармалардағы салт-дәстүрді аксиологиялық тұрғыдан қарастыра отырып, қазақ мәдениетінің, қоғамының құндылық мазмұнын анықтау мүмкіндігіне ие боламыз. Егер салт-дәстүрді бүтін бір құрылым деп есептесек, оның әрбір бөлшегі, яғни ғұрыпы оның символы болып табылады. В.Тэрнер салттық рәміз дегенге: «салттық әрекеттің өзіндік ерекшелігін сақтап тұрған дәстүрдің ең кішкентай бірлігі» деген анықтама береді [4, 32].

В.Н.Топоров болса, салттық рәміздердің келесідей түрлерін бөліп көрсетеді, заттар, іс-әрекет, тілдік формасы бар графикалық образдар. Салттық заттар – бұл салт-дәстүрді өткізуге қажетті атрибуттар. Әрекет – салт-дәстүрді өткізу кезіндегі іс-

қимылдың түрі. Графикалық образдар – бұл магиялық қасиеті бар заттардың бейнесі. Сондай-ақ, салт-дәстүрдің орындалатын уақыты мен кеңістігі де оның мазмұнына қатысы бар» дейді [5, 125].

Зерттеуші Н. Ю. Тразанова мәдениеттің құндылық мазмұнын салт-дәстүрдің семиотикасынан көреді, бұл таңбалардың бүтін бір қатарын бөліп алып көрсетуге мүмкіндік беретін – рәсімдік символдар, оларды таңба-аксиологема деп сипаттауға болады. Ол аксиологема ұғымын барынша талдап, «аксиологеманы – жай (сөз, графикалық таңба, пиктограмма, материалдық символ) немесе күрделі (тұрақты тіркес, фразеологизм, бағалауыштық пікір ретіндегі норма-регламентация, норма-бағдар, мақал-мәтел, мәтін) түрде келетін ұжымдық этнотүісікте ұғымдық өрістің құндылықтық-регулятивтік тұрғысын көрсететін константа ретінде, линвоаксиологиялық талдаудың бірлігі» деп ашып, көрсетеді. Сондай-ақ, аксиологемалар құндылық мазмұнын ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп, тіл мен мәдениеттің жай және күрделі таңбалары арқылы жүзеге асады, жекелеген мәдениеттердің іргелі рухани құндылықтарының маркерлері болып табылатынын ашып көрсетеді [6, 10].

Қазақ халқының отбасылық тірлігі көпғасырлардан бері жалғасып келе жатқан салт-дәстүрлермен ажырамас бірлікте, адамның туғанынан бастап, қайтыс болғанына дейін оның бар өмір жолы салт-дүстүрмен байланысты. Тынымбай Нұрмағамбетовтың «Қыз ұзатылған түн» деген юморлық әңгімесінде ананың балаға деген махаббаты, отбасы құндылықтары, баланың үлкенді сыйлауы секілді жалпы адамзаттық құндылықтармен қатар, қазақ халқы қастерлеген той рәсімдері, ұзату ғұрпы, той үстінде жасалатын ырымдар секілді құндылықтардың көрініс табуымен ерекшеленеді. Әңгімеде бұл құндылықтар мынау жақсы, мынау жаман деп дидактикалық сарында айтылмайды. Шығарма немересінің ұзату тойына бара алмай арманда қалған әжесінің алыс ауылдағы тойды, сағынған туған-туыстарын, той күніндегі, той түніндегі болатын қызықты әбігерді есіне алып әңгіме етіп отырған қарт анасы мен баласының күлкілі диалогі ретінде берілген. Қарт ана ұлттық құндылықтарды бойына жиып өскен, халқының бар асылын қадірлеп-қастерлеп, ұлықтай алған асыл адам. Баласы да осы заманғы тәрбиелі, ибалы, оқып білім алған, анасын силап өскен саналы азамат, өзі де бір отбасының тірегі, екі ұлдың әкесі. Жазушы әже образын сомдауда әдебиетімізде орныққан дәстүрді, яғни әжелер мен аталарды ұлттық салт-дәстүрдің белгісі етіп көрсету дәстүрін жалғастырғанын көреміз. Қыз ұзатылған кезде жасалатын барлық ғұрыптарды, оның мәнін, ауыл адамдарын, олардың мінез-құлқын жақсы білетін әжесі той болып жатқан үйді өз көзімен көріп отырғандай әңгімелейді. Әңгімелеп қана қоймай, өзі де үйінде ет асып, дастарқанын дәмді, тәттіге толтырып үйдегілерді разы етеді.

Салиқалы ана балаларың атына да, келіндерінің атына да (Мамайжан, Гүлбаршынжан, Шынаржан) жан деп қосымша жалғап еркелетіп отыруынан оның асқан батагөй мейірбандығы байқалады.

Қарт әженің аузымен ұлттық тәрбие, қазақы ортадағы жүріс-тұрыс әдебі, қарым-қатынас мәдениеті беріледі. «Ажаркүлдің келіні келіпті» дегенді естіген соң, үлкенсіп, сәлем дәмететіндері, менің аман-саулығымды білгісі келетіндері бар. Соларға барып сәлем беріп, шүйіркелесіп жатса, жарар еді-ау, дінкиіп бір шетте үркіп тұрмай [7, 194]» – дейді ауылға кеткен келіні туралы. Яғни қазақы ортада жеке адамның әлеуметпен тіл табыса алуы, енесі сыйлаған адамдарды келіні де жатсынбай шүйіркелесіп сіңісіп кетуі құпталып, жазушы индивидтің дәстүр арқылы өзіне дейінгі ортаның құндылықтарына жанасу үдерісін қоштайды. Мұндағы этнопедагогикалық ойлар халық даналығына, («жалғыз жүріп жол тапқанша, көппен бірге адас», «көппен

көрген ұлы той», «көптен кеткен көмусіз қалар» т.б. осы секілді) өмірлік ұстанымдарға сүйеніп айтылады.

Жалпы, болуы керек дүниелердің де идеалды үлгісі қарт әженің аузымен айтылады. «Үлкен-кішісі шұбап, түгел менің Шынаржанымның алдынан шықты-ау. Шашуды да аямас. Менің Шынарымдай ару келін болып түскен ауыл неменесін аясын. Шашуыңыз әне жаңбырша жауды. Ботамойнақтың жарты байлығы қазір менің Шынаржанымның аяғының астында жатыр.

Шашу дегенде бала-шағаның дүркірей жүгіретін әдеті емес пе? Бірін-бірі қағып, құлап, топырласып жатса, сенің келіншегің үйдегі әдетінше кәшмәрін айтып жүрмесе қайтсін. Оның үстіне жаңа түскен келіннің жеңгесіне жігіт-желеңнің әзіл айтатыны болады. Сондайда ер-тоқымын бауырына алып туламаса дегенім ғой [7, 199]». «Өзінің кәшмәрін айтып тұрмасын» деу арқылы қарт әже ескі дәстүрге жастардың бейімделуі керектігін мегзейді. Осылайша, шашудың қоғамдағы құндылықтар жүйесіндегі орны айғақталады. Яғни шашу – бұл жиған-терген байлық осы қуаныштың жолындағы шашылуы керек құрбандық, осы жақсылықтың ұзағынан болуы үшін жасалатын кішігірім садақа деген түсініктен туындаған әу-бастағы мағынасы жарқылап көрінеді. «Ботамойнақтың жарты байлығы қазір менің Шынаржанымның аяғының астында жатыр» деп материалдық байлық мынадай рухани игіліктің алдында түк те емес екенін аңғартады.

Ақселеу Сейдімбеков өзінің «Қазақ әлемі: этномәдени пайымдау» атты еңбегінде «Бір адамның қуанышын көріп, екінші адамның да қуануы адамға ғана тән кісілік-парасатты танытады. Сыйластық, қимастық, сағыныш, өкпе-наз сияқты қасиет-сезімдер әдетте мақсат-мұрат ортақтастығына, қуаныш-қайғыны бірге бөлісуге байланысты қалыптасады. Адамның парасаттылығы сол, адамның өзгелерге деген қарым-қатынасы арқылы ғана анықталады. Түптеп келгенде, қоғамдық өмірдің парқын да адамдардың парасат-пайымына қарап бағалауға болады» деп шашу ғұрыпын ұлттық мінезбен яғни жақсылықты шын пейілмен бөлісе алу секілді парасатпен байланыстырады [1, 195].

Т.Нұрмағамбетов кейіпкерлерінің қай-қайсысынан болмасын ұлттық мінездің типтері айқын танылады. Кейде болмашыға ренжи қалатын мейірбан, керек жерінде тыйып ұрсып тастайтын қатал, кейде барлығын болжап біліп отыратын дана қарт ана, анасының қитығына тиіп қалмайын деп қыпылықтап отырған бала - барлығы қазақы төл мінездер. Қаламгер бала образын сомдау арқылы ананы сыйлаудың қазақы үлгісін көрсеткен. Айтатын сөзін көңіліне келіп қалмас үшін таңдап сөйлеу, ананың көңілін қалдырмау, артық сөз айтып ренжітіп алмау секілді яғни (чувство такта, чувство меры) қасиеттерді образ бойына нанымды етіп дарытады. Әрине, еш әсірелеусіз, боямасыз, қаһармандық пафоссыз, барлығы шынайы түрде өмір шындығына негізделі отырып, ирониялық модуста беріледі. «Апам да қызық... Осы тұста ғой, мен әңгімеге араласпасам: «Айдаладағы біреу туралы айтып отырғам жоқ қой, айтсам сенің ағанның тойын, сенің қарындасыңның ұзатылғанын... Е, сен де жанашырлығыңды білдіріп, бірдеңе десең етті. Жынданған адамша сәмпылдап жалғыз өзім сөйлеймін де отырамын» деп тиісер еді-ау. Ал әңгімеге араласқандағы тапқан абыройым мынау». Бұл жерде Т.Нұрмағамбетовтың халықтың көркем тәжірибесінен сусындаған юморлық тілін атап өту керек. Бала анаға ашық сын айта алмайды, бірақ әзіл-қалжың түрінде болса да өз ойын жеткізеді.

«Күйеу келе жатқанда далақтап кейбір есі жоқ кемпірлер де жүгіретін көрінеді. Ұят-тағы. Үлкен жөнімен отыруды да білмегендері-ау, сабаздардың» – деп әженің аузымен ұлттық тәрбиедегі ұят, жөн-жосық секілді құнды түсініктер әңгіме етіледі [7,195].

«Осы күні ауылдың балалары да бейбастақ көрінеді ғой. Күйеудің қалтасын қараймыз деп, кейде күйеудің өз ақшасын, бет орамалын да алып кете беретін көрінеді. Жезде ғып ойнағансып, әлі күнге дейін құлақтан тартатындары бар екен. Бір-екі тартқанға күйеу баламыздың құлағы салбырап иығына түсе қоймас, жұлынып та кетпес. Бірақ салт-дәстүрді де жөнімен жасағандары жөн ғой» [7,195]. Бұл жерде қоғамдағы салт-дәстүрлердің озығы мен тозығы тартыстың сипатына нанымдылық береді. Яғни ескісінің кетіп, жаңаның жалғасын тауып жатуы бұл әлеумет өміріндегі даму заңдылығы десек, мұндағы жаңа бұл құндылықтар жүйесіндегі екпін түсіріп, нығырлайтын жаңа мағыныларға зер салу деген сөз.

Сыңсу – қыз ұзату салтының ғұрышы. Сыңсудың астарлы мәнінде баланың ата-анасына, еліне деген махаббатын көрсетуі, оларға алғысын білдіруі жатыр. Бұл ғұрып туралы мәтінде қарт әженің аузымен былай делінген:

«Сыңсып барады күнім. Бұл жалғанда сыңсыған қыз үнінен нәзік дауыс бар ма? Сыңсыған қыз үнінен өткен мұң бар ма? Жол-жөнекей танысып, бір-біріне еріп жүре беретіндер оны қайдан білсін? Сыңсыған қыз үнінің қадірін ұзатылғандар ғана біледі. Солар ғана түсінеді... [7, 197].

Сыңсу – қыздың ата-анасына, ауылына айта алмай кеткен алғысы ғой. Ел-жұртымен қоштасуы, жүрегін сыздатып армансыз төгілген әні ғой [7, 197].

Мәтіндегі «жол-жөнекей танысып, бір-біріне еріп жүре беретіндер оны қайдан білсін?» деп фрейм түрінде бірілген сөйлемді мегзеп айтып тұрғаны терең. Мұнда ата-ананың үлкендердің ақ батасын алу, елдің құптап, қоштауы ләзім екенін берілген. Ата-анасын шын құрметтейтін, олардың көңіліне қаяу түсірмейін деген бала ата-анасымен ақылдасып шешіп, тек солардың разылығынан кейін, рұқсатын алып қолдан ұзатылып кеткен адам, яғни ата-ананың қадірін білген адам. Барлық мән-жайды түсініп, жөні осы деп саналы түрде әрекеттің дұрысын жасап отырған адам әрине ата-ананың, елінің қадірін түсіне алған адам. Ата-анасының қадірін түсіне алған адам – оларға арнап шын жүректен алғыс та айта алатын адам. Алғыс, қимастықпен қоштасу – бұл сыңсу. Сонда, салт-дәстүр дегеніміз – бұл қоғамдағы адамның ежелден қалыптасқан нормармасы ғана емес, ол адам алдындағы кездескен сан тарау жолдың ең сенімді, сан рет тексерілген, ең дұрысы жолы екен. Адам тіпті қалай жүруін білмесе, тек осы салтты, дәстүрді ұстанып жүре берсе қателеспейді, себебі ол жолмен сан-мыңдаған адам жүріп өтті. Кейінгілер енді оның мәнін түсінбей де бейсаналы түрде орындай беруі де мүмкін. Бірақ бұл бейсаналылық дәстүрдің құндылығы жоғалпайды, керісінше осыдан барып салт-дәстүрдің өзінің құндылыққа айналуын көреміз.

Қаншама заманнан бері жалпы адамзаттың үлкен құндылықтарының бірі – отбасы. Бұл барша халықтарға тән – жалпыадамзаттық құндылық. Дегенмен, әр отбасы өз ұлтының құндылықтарына сай ғасырлар бойы дәріптелген, сақталған дәстүрді жалғастырып, дамытады. Яғни ол әрдайым этномәдени сипат алып отырады деген сөз. Қазақы тәрбие бойынша қыз жат жұрттық. Қыз өз үйінен ұзап кетіп, құтты орнына барғанда табалдырықты оң аяғымен аттауы керек.

– Ой-ибұ-үй-й – деді апам тағы оқыстан.

– Апай-ай, осынша не боп қалды?"

Әлгі Шынарды айтамын да... Құдай бұйыртқан құтты босағасының табалдырығынан оң аяғымен аттады ма екен? Соны біле ме екен? Табалдырыққа жақындай бергенде, ойында тұр ма екен деп ыршып кеттім ғой. Жазда барғанда, ерсілеу болса да, өзім-ақ айтып кетпеген екем Шынаржанға. Жеңгенің сөзін шеше айтқан, тіпті әжесі айтқан заманды да көрдік-ау... [7, 200].

Қазақы түсінікте табалдырықтың мәні зор. Мифологияда табалдырықтың екі дүниені жалғап тұратын символдық астары бар. «Табалдырықтан асқан тау жоқ», «табалдырықта бақ тұрады» деп айтылатыны сондықтан. Әжесінің шошып кетуінің мәні де осыда.

«Жеңгенің сөзін шеше айтқан, тіпті әжесі айтқан заман» деген дәл берілген анықтама бүгінгі күндегі ең өзекті өзгерісті мәселелерді де қозғайды. Дәстүрлі қазақ қоғамында бойжеткен мен бозбалаға ата-анасы тіке айтып түсіндіруге ыңғайсызданатын кейбір интимдік мәселелерді де түсіндіру жеңгенің міндетіне енгізетін. Сейдімбек Ақселеу, Әбжанов Хангелді, Салғараұлы Қойшығараның «Ұлттық идея: тарихи тағдыры мен болашағы» атты зерттеу еңбектерінде: «Халқымызда бала тәрбиесінен ешкім тысқары қалмайды. ...отбасы мектебінің тәрбие беру сатысы – ата тәрбиесі, әже тәрбиесі, әке тәрбиесі, шеше тәрбиесі, аға тәрбиесі, жеңге тәрбиесі болып бөлінеді. ...Балалық шақтан қол үзіп, бой түзей бастаған бозбала мен бойжеткендер үшін ағайын-туыс арасында тетелес өскен аға мен жеңгеден артық ешкім болмайды. Әсіресе қайнысы мен қайынсіңлісіне еркелетіп ат қойып, ең жақын сырласына айналған жеңгенің орны да, жөні де бөлек. Өйткені ұл да, қыз да ешкімге айтпайтын жан құпиясын жеңгесіне ашады. Соған сай жеңгелері де қайнысы мен қайын сіңлісінің жаман атын шығармай, өнегелі азамат атанып, болашақ жарларын дұрыс таңдауына көмектеседі...» – делінген [8, 67]. Яғни бүгінде ата тәрбиесі, әже тәрбиесі, әке тәрбиесі, шеше тәрбиесі, аға тәрбиесі болғанымен, жеңге тәрбиесі өзінің жаппай көрініс табуын тоқтатқан. Сондықтан да ол заман келмеске кетіп бара жатқанын өкінішпен айтылуы жаңаша өмір сүру салтының еніп келе жатқанын аңғартады.

Барлық мысалдардан ежелден келе жатқан игі дәстүрлер отбасындағы береке-бірлікті нығайта түсіп, ата-бабаларымыз ойлап тапқан даналық пен ұлағаттың кейінгіге үлгі еткенін көруге болады. Ең алдымен дәстүрдің тәрбиелік мәні ашыла түседі, яғни үлкендердің өмірлік тәжібиресі дәстүр арқылы кейінгіге еш зорлықсыз таңылмай, табиғи түрде беріліп отырады. Ильминскийдің «Бұл халықты оқытып қажеті жоқ, бұл халықтың салт-дәстүрінің өзі тұнып тұрған білім» – деп айтқанына еріксіз қосыласың.

Себебі «... Қазақ хандығын жасақтаушы ақылмандар ғасырлар сынынан өткен тәжірибелерді тұғыр ете отырып, қоғамның саяси-әлеуметтік өмірін жарастыратын және сол арқылы ұлттық-мемлекеттік мүддеге қызмет ететін әдет-ғұрыптарды (заңдарды), салт-дәстүрлерді, жол-жораларды, жөн-жобаларды орнықтыруды қолға алған. Былайша айтқанда, қоғамдық өмірді заңдық мәжбүрлеумен емес, өмір салтқа айналған әдет-ғұрыппен, салт-дәстүрмен, жол-жобамен басқарудың жолдарын қарастырған» [8, 67].

Сонымен, Т.Нұрмағамбетовтың «Қыз ұзатылған түнде» атты әңгімесінде этномәдени құндылықтар сыңсу, шашу секілді аксиологема-сөздер, жеңге сөзі, сәлем беру секілді аксиологема-тіркестер, оң аяқпен аттау деген аксиологема-фрейм түрінде түрінде берілгенін көреміз.

Әдебиеттер:

- 1 Сейдімбек А. Қазақ әлемі: этномәдени пайымдау. – Алматы: Санат, 1997. – 465 б.
- 2 Думанов Х.М., Першиц А.И. Матриархат: новый взгляд на старую проблему // Вестник Российской академии наук. – 2000. – Т. 70., № 7. – С. 621-627.
- 3 Ханзада Есенова Этнокультурные ценности в художественном образовании Казахстана // 03, 2013.

- 4 Тэрнер В. Символ и ритуал. – Москва: «Наука», 1983. – 280 с.
- 5 Хадеева А. П. Китайская ритуальная символика в аксиологическом аспекте // Культуры и языки стран Дальнего Востока: изучение и обучение: материалы Международной научно-практической конференции. – Иркутск: МГЛУ ЕАЛИ, 2015. – С. 251-261.
- 6 Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. – М.: Прогресс; Культура, 1995. – 624 с.
- 7 Тразанова Н. Ю. Параметризация паремиологии как аксиологического кода лингвокультуры: дисс. к. филол. н. – Иркутск, 2012. – 256 с.
- 8 Нұрмағамбетов Т. Бөрібайдың тымағын ит алып қашқан қыс. – Алматы: Атамұра, 2006. – 216 б.
- 9 Сейдімбек А., Әбжанов Х., Салғараұлы Қ. Ұлттық идея: тарихи тағдыры мен болашағы. – Астана: Фолиант, 2012. – 248 б.

Ш. ӨМІРХАН, К.А. ҚАСЫМОВА **ФИЗИКА ПӘНІН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӘРТҮРЛІ** **САЛАЛАРМЕН БАЙЛАНЫСТРА ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жарастылыстану бағытындағы пәндердің бірі – физика. Қазіргі таңдағы оқыту әдістемелерінің түрлі жолдары арқылы сабақты жан-жақты толық қарастыруға мүмкіншілік көп. Осындай әдістердің бірі – физиканы басқа салалармен байланыстыра оқыту. Физикалық құбылыстарды басқа саланың мысалдарымен түсіндіру арқылы оқушының қызығушылығын арттыруға, оның тақырыпты толыққанды түсінуіне жол ашуға болады. Мақалада бірнеше мысалдар келтіру арқылы, тақырыпты қалай ашып көрсетуге болатыны жазылған.

Түйін сөздер: физика, оқыту әдістемесі, оқыту әдістері мен құралдары, сапа.

«Физиканы оқыту әдістемесіндегі» ғылыми-теориялық негіздері, оның басты мақсаты мен міндеті Физика пәнін мектепте оқыту әдістемесі – педагогика ғылымы жүйесіндегі бір тармағы болып табылады. Өйткені, педагогика ғылымының ең негізгі мәселелерінің жаратылыстанудағы ғылыми бағыттардың бірі физика пәнін оқытуда зерттеулер мен тәжірибелерді, тиімді оқыту әдістерін қарастыру болып табылады.

Физиканы оқыту әдістемесі мектеп бағдарламаларында мынадай нақты проблемаларды шешу үшін қарастырады:

– Мектепте физика пәнін әрбір сатысында оқытатын оқу жадыхаттарының көлемі мен мазмұны анық болу керек.

– Оқу материалдарын баяндауда жүйелілігін анықтау. Оқытылған материалдардың бірізділігі яғни оңайдан қиынға қарай.

– Оқушылардың оқу материалдарын оңай меңгерудің ең тиімді әдісі мен тәсілін және оқытушының әр түрлі әдістемелік түсіндіру жолдарын көрсету.

– Бағдарламалық материалды оқушыларға берік игерту үшін қамтамасыз ететін физиканы оқытудың қажетті материалдық және техникалық, базасын анықтау.

– Физиканы тереңдетіп оқытуда мүмкіндік беретіндей сыныптан тыс жұмыстарға (олимпиада, үйірме, физикалық кеш, экскурсия, т.т.) ұйымдастыру мен өткізудің әдістерін көрсету.

– Мектептегі физиканы оқыту кезінде өткізілетін (патриоттық, ғылыми-материалистік, этнопедагогикалық, эстетикалық, т.с.с.) тәлім-тәрбие жұмыстарына бағыт-бағдар беріп отыру.

– Оқушылардың эксперименттік білімдерін және іскерліктерін, дағдыларын қалыптастыруға жол көрсету. Мұның бәрін, физиканы оқыту әдістемесіндегі ең басты міндеттері деп айтуға болады.

Физиканы оқыту әдістемесіндегі зерттеу нысандары мен зерттеу пәндері үнемі өзгеріске ұшырап отырады. Өйткені мектеп пен қоғамның әлеуметтік тапсырыстарын орындаймыз. Мектептегі білім беру барысында қоғамның уақыт өте өзгерістеріне және қажеттіліктеріне байланысты үнемі өзгерістер болып тұратыны белгілі. Ал оқытылатын білім бағдарламасы мен мазмұнын үнемі жетілдіріп отыру – бізге жүктелеген негізгі мақсаттардың бірі болып табылады. Физика курсының оқушыларға ұсынылатын мазмұны қоғамның даму деңгейіне, ғылым мен инновацияның қарқынды дамуына, оқушылардың психологиялық деңгейіне және қабылдай алу ерекшеліктеріне сай болуы қажет. Физиканы оқыту әдісі, оқытуды ұйымдастыру формасы мен құралдары оқытудың мақсаты мен мазмұнына байланысты болып келеді. Сонымен, оқытудың мақсаттары мен формалары мазмұны, әдістері және құралдары бәрі әдістемелік жүйені құрайды. Бұл жүйеде ең басты рольді педогогикалық іс-әрекеттің стратегиясын анықтайтын оқытудың мақсаттары болып табылады. Оқытудың әдістері, формалары мен құралдары бір-бірімен байланыста болады, оқытудың технологиясын құрайды. Физиканы оқытудағы әдістемелері басқа салалармен тығыз байланысты. Бұл байланысты біз физика курсының мазмұнынан, оны оқытудың әдістерінен көреміз.

Қозғалыстың салыстырмалылығы. Кинематика бөлімін оқып-үйрену барысында оқушыларда механикалық қозғалыстағы салыстырмалылық жайлы білімдері қалыптасады. Галилейдің салыстырмалылық принципі бірқалыпты тұзусызықты қозғалыс пен тыныштық ұғымдарының бір-бірінен ажырамас құбылыс екеніне негізделген.

Бұл тақырыпта оқушылардың негізгі білу қажет ұғымдары – координата басы, санақ дененсі, санақ жүйесі, салыстырмалы түрде қарау, қозғалыстың қай санақ басынан басталғандығын анықтай білу.

Мысалы, қозғалып бара жатқан поезд ішіндегі терезеден бақылап отырған жолаушының далаға көз тастаған кезде, қоршаған ортадағы көрініс оған артта қалып бара жатқан сияқты болады. Жолаушы пейзаждың қозғалмайтынын біле тұра, алайда пейзаж оған қатысты қозғалып бара жатқан секілді болады. Механикалық қозғалыстың салыстырмалылығын дәлелдей отырып, материалды беру кезінде көркем әдебиеттен мысал келтіруге болады [1].

1-мысал. М. Әуезовтың «Менің Үндістаным» очеркінен үзінді келтірейік. «Біз мұхит үстінде ұшып келеміз, ал Жер көк пен көгілдір көкжиектің арғы жағында көзден ғайып болды. Төменде будақтаған бұлт, ал одан да төменірек, әріректе, тым алыста, жалтыраған теңіз... Әлде аспан ба екен? Бір мезет ұшақтың бауыры аспанға, ал біздің басымыз төмен қарай салбырап тұрғандай...». Одан әрі салыстырмалылық принципінен кейбір шамалардың абсолютті (түрлі санақ жүйелеріне қатысты инвариантты) екені де шығатынын ескереміз. Мысалы, денелердің арақашықтығы бұл денелердің қозғалысын қандай санақ жүйелерінде қарастырып отырғанымызға тәуелсіз болады. Оқиғалардың өту уақыттарындағы арақашықтықтары жайлы да осыны айта аламыз. Егер бір-біріне қатысты тұзусызықты және бірқалыпты қозғалатын санақ жүйелерін қарастырсақ, онда үдеуді абсолюттік шама деп аламыз. Одан әрі санақ жүйелерін енгізіп, бірқатар мысалдарда кез келген дененің әртүрлі санақ жүйелеріне қатысты қозғалысын түрліше сипаттай аламыз. Бұлар біздегі жүрдек поездің жүргізушілеріне керекті мәліметтер болып табылады.

2-мысал. Қозғалып бара жатқан автомобильге қатысты автомобильден түскен алма тұзусызықты қозғалыс жасайды, ал жолда тұрған бақылаушыға қатысты оның

қозғалысы қисықсыздықты болып көрінеді. Кинематика бөлімінде барлық санақ жүйелерінде теңдігін, бірақ есепті шешуге тиімдірек болатын санақ жүйесін таңдай білуіміз керек екенін ұмытпағанымыз абзал [2].

3-мысал. Автомобильдің қозғалысын қарастырған кезде, санақ денесі деп Жерді (немесе оған қатысты тыныштықта болатын денелерді) алған тиімдірек. Оқуыларды көбінесе бір-біріне қатысты қозғалыста болатын және салыстырмалы түрде Жермен байланысты (Жерді қозғалмайды деп есептеп) бірнеше санақ денесінде қозғалыста болатын мысалдарға назар аударту қажет [3].

4-мысал. Бірнеше автомобильдердің бір-бірін қуып жетуі, пойыздағы жағдай және т.б. Салыстырмалы түрде денелердің бір-біріне қатысты қозғалыста болуына, сонымен қатар екі санақ денесінің қозғалыс ерекшеліктеріне қарай тоқталу қажет болады. Шартты түрде санақ жүйелерінің бірін тыныштықта деп алатын болсақ, қозғалыстағы санақ жүйесіне қатысты орын ауыстыруды немесе жылдамдықты анықтауға болады [4].

5-мысал. Сондай, кешегі өмірден өткен ақиық ақынымыздың бірі – Мұқағали Мақатаев.

Ақынның мына өлеңіне көңіл аударалық. «Аққулар ұйықтағанда» поэмасынан үзінді.

...Биік барып жаралған жер бетінен,
Сол байырғы «жетім көл» келбетімен.
Айдынды аққулар ұйқтап жатыр
Сайдан соққан самалмен тербетілген.

...қасқа таң,

Бұлбұл үні.

Көл бетінде,

Аққулар ұйықтап жатыр тербетіле.

Бас бағып жағады отыр жалғыз ана,

Таңданып тәккаппар құс келбетіне.

Аққулар ұйықтап жатыр тербетіле.

Мұндағы, Тербеліс – қозғалыстың түрі.

Белгілі бір уақыт өткен кезде қайталайтын қозғалыстарды тербелістер деп атаймыз.

Тербелістің 2 түрі бар. олар:

Ерікті – ішкі күштің әсерінен пайда болатын.

Еріксіз – сыртқы күштердің әсерінен пайда болатын тербеліс.

Дененің қозғалысы толығымен қайталанатын ең аз уақыт аралығы тербелістің периоды деп аталады.

Жылдамдық, үдеу, амплитудасы.

Гармоникалық тербеліс – еркін тербеліс жасайтын дененің координатасы уақыт өтуімен синус және косинус заңы бойынша өзгереді.

Теңдеу:

Тербеліс фазасы.

Тербелістің күйін анықтайды.

график гармоникалық тербелістің толық теңдеуі.

Тербеліс – толқындар қозғалыстың бір түрі.

Поперечные волны / Көлденең толқындар.

Продольные волны / Қума толқындар, бойлық толқындар. Математикалық маятниктің, Серішпелі маятниктің T - ?

Бұл тақырыпты өту барысында осылай шығармашылық балалардың қызығушылығын көбейте аламыз [5].

6-мысал. Болашақ дәрігерді кәсіби бағытта оқытудың негізгісі – келген емделушіге дұрыс диагноз қою керек екенін білеміз. Қазіргі кезде, диагноз қою үшін көптеген медициналық аппараттарды қолдану керек болады. Сондықтан студентті даярлауда, белгілі бір оқыту әдісін қолдана отырып, физикалық материалдарды меңгертуге тиімді болады. Мұндай кезде, медициналық жоғары оқу орнының студенттеріне физиканы оқытатын оқытушы, оларға кәсіби бағытта білім беруде жағдай жасайтын оқыту формасын таба білу керек. Сонымен қатар, студенттерде қалыптасатын кәсіби бағыттағы білім компоненттерін және болашақ дәрігерлерге физиканы оқыту процесінің әдіс-тәсілдерін анықтау керек. Оқыту тиімділігі – білім алушының қызығушылығына, танымдық белсенділігінің деңгейімен айқындалады. Бір жағынан, танымдық қызығушылығымен пәнді түсінгенде туындайтын, екінші жағынан, пәнді оқу кезінде оң көзқарас оның оқу және кәсіби маңыздылығын түсіндіруге жетелейтіні анық. Пәнге деген қызығушылықты түрлі тәсілмен тудыруға болатындығын: медицина мен физиканың байланысын көрсету; мазмұнының қызықтылығы; тарихи сипатын талқылау; өзекті мәселелерді шешуде физикалық білімді қолдану; медициналық диагностикалық аппараттарды физикалық сипаттау арқылы көрсетуге де болады.

7-мысал. Техника мен ғылым, экономикадағы жүріп жатқан жаңару мен өзгеру процесіндегі деңгей, тек білімді қабылдауда ғана емес, сонымен қоса, өнімді ойлау қабілетін меңгеруді де талап етеді. А.В. Петровский өз жұмыстарында, білім берумен байланысты мынадай психологиялық педагогикалық тапсырманы белгілеген: «Есте сақтауға бағытталған оқытудың өзі, заманауи талаптарды шешуде толықтай жауап бере алмауы мүмкін. Ойлау қабілетінің сапасын қалыптастыруда алғашқы орында болады, өйткені, оқушыларға үнемі жаңарып жатқан ақпараттарды өз бетінше меңгеруіне мүмкіндік береміз. Мұндай қабілетті дамыту жолы, білім алу біткеннен кейінде сақталса, онда адамға үдемелі ғылыми-техникалық прогрестен ақсап қалмауы үшін қамтамасыз етеді», – деген [6].

Қорытындылай келе, мектеп кезі мен жоғары оқу орнындағы физиканы оқытудың практикасын талдай келе, С.Н. Потемкина, абстракцияның жоғары деңгейінде меңгерілген физикалық білімді студенттерде кәсіби маңызды тапсырмаларды шешу аппараты ретінде қабылдамайтынын. Физикадан алған білімдерін студенттер, кәсіби пәндерінде (мамандық бойынша) өту барысында жаңа материал ретінде оқитыны. Бұл жағдай кәсіби компоненттегі арнайы пәндерді оқу барысында педагогикалық тапсырмаларды қиындата түсіндіру керектігін, физиканы кәсіби бағытта оқытудың талаптарын жүзеге асыру үшін, физика пәні оқытушыларының кәсіби пәндерді өтетін оқытушылармен өзара тығыз байланысын орнату керектігін түсіндіре алу керек. Толық физикалық білім қалыптастыру кезінде, оқу бағдарламасындағы міндетті кәсіби компоненттерді де ескере отырып құру керек. Медициналық жоғары оқу орнындағы физика курсына техникалық және экономикалық процестердің, табиғаттың, адамзаттың табиғи құбылыстары туралы мәліметтерді енгізу керек. Арнайы кәсіптік пәндерді түсіндіруде студенттердің физикадан алған білімдерін жан-жақты қолдануына да маңызды назар аударуға болады. Физикасыз, арнайы пәндерді меңгеру, күрделі мәселелерді шешуде күмән туғызатынын түсіндіру. Осылайша, оқыту барысында мақсаты мен нәтижесі білім алушының өзін өзгерту болып есептеліндігін түсіндіру. Жоғары оқу орнында физикадан даярлау тұрғысынан бұл ойды келесідей келтіруге болады. Физиканы оқыту барысында ойлау қабілетінің жалпы логикалық және арнайы тәсілдерін қалыптастыру – арнайы пәндерді, жалпы ғылыми табысты меңгеруге және

кәсіби іс-әрекетіне даярлығын қамтамасыз етеді. Себебі, біз физиканы оқи отырып: ойлау қабілетін, абстракциялауға қабілетті, дедуктивті талқылау, талдау мен қорытындылауды, жалпылауды дамытады. Физикадағы кейбір жаттығулар ойлаудың рационалды сапасы: дәлдігі, реті мен нақтылығын арттырады. Сонымен, студенттіердің физиканы оқу барысындағы оқу-танымдық іс-әрекеті өнімді ойлауын дамытуға, кәсіби маңызға ие интеллектуалды дағдыларында қалыптастыруына әсер етуі тиіс.

Әдебиеттер:

- 1 Каменецкий С.Е., Орехова В.П. Методика решения задач по физике в средней школе. – Москва, 1997.
- 2 Разумовский В.Г., Кривошаповский Р.Ф., Контроль знаний по физике. – Москва, 2002.
- 3 Қаңтарбай С.Е., Жүсіпова Ж.А. Ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі. – Алматы, 2019.
- 4 Құдайқұлов М., Жаңаберженов Қ., Орта мектепте физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы, 2008.
- 5 Каменецкий С.Е., Степанова С.В. Лабораторный практикум по теории и методике обучения физике в школе. – Москва, 2012.
- 6 Ланина И.Я. Не урокам единым: Развитие интереса к физике. – Москва, 1982.

А.В. ПРОХОРОВ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БАЛЛЬНО-РЕЙТИНГОВОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ЮЖНО- УРАЛЬСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Южно-Уральский государственный университет, Челябинск, Россия

Аннотация. В статье рассматривается опыт внедрения балльно-рейтинговой системы (БРС) оценивания знаний студентов Южно-Уральского государственного университета. Проводится анализ ключевых элементов БРС как с нормативной, так и с учебно-методической точки зрения в привязке к существующей в университете корпоративной информационно-аналитической системе.

Ключевые слова: балльно-рейтинговая система, оценивание результатов обучения

Балльно-рейтинговая система оценивания знаний студентов (БРС) как методический компонент педагогической деятельности использовалась преподавателями вузов и других образовательных организаций в инициативном порядке достаточно часто, но в силу действия общепринятой системы оценок «отлично»-«хорошо»-«удовлетворительно»-«неудовлетворительно» требовала творческого подхода – создания в каждом конкретном случае своей собственной шкалы перевода, основанной на личном опыте и интуиции преподавателя.

Постепенно в профессиональном сообществе де-факто происходила трансформация системы оценивания, становились все более очевидными фундаментальные отрицательные стороны используемой четырехбалльной шкалы оценок, сопровождающейся в конце семестра неким контрольным мероприятием аттестации (зачет / курсовая/ экзамен).

Следует отметить, что устоявшееся традиционное оценивание знаний, умений и навыков студентов, основанное на некоем рубежном контроле в формате зачетного или экзаменационного опроса в устной или письменной форме, не стимулирует постоянную и даже в некоторой степени равномерную, систематическую работу студентов. [1].

Эти положения во многом предопределили дальнейшее развитие ситуации, и в 2002 году вышел приказ Министерства образования Российской Федерации от 11 июля № 2654 «О проведении эксперимента по введению рейтинговой системы оценки успеваемости студентов вузов» [2]. Для участия в этом эксперименте были отобраны 25 вузов. Полученный опыт начал распространяться и на другие учебные заведения, но не в приказном порядке, а в рамках инициативного самостоятельного перехода на новый режим оценивания результатов обучения студентов. Этому немаловажному процессу в какой-то мере способствовала и являющаяся следствием Болонских соглашений система зачетных единиц, введение которой в подведомственных вузах было обусловлено приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 29.07.2005 №215 «Об инновационной деятельности высших учебных заведений по переходу на систему зачетных единиц» [3].

Балльно-рейтинговая система – некий свод правил и положений, в которой количественно, путем накопления условных единиц, оцениваются все результаты учебной деятельности студентов при изучении дисциплины за семестр. Таким образом, внедрение БРС требует обязательной разработки и принятия локальных нормативных актов, задающих основные «правила игры» и переводящих разрозненные требования в единое для всех участников образовательного процесса правовое поле.

Южно-Уральский государственный университет достаточно основательно подготовился к переходу на балльно-рейтинговую систему. Была создана рабочая группа для изучения опыта и анализа возможностей и перспектив БРС. Рабочая группа провела встречи со всеми подразделениями, участвующими в процессе обучения, изучила локальные нормативные акты более чем 20 университетов, уже использующих БРС, методики интеграции с информационными образовательными системами, отчетную и прочую документацию по интересующему вопросу.

В результате в 2019 году была создана система, представляющая собой технологию оценивания результатов учебной деятельности обучающихся при изучении дисциплин и поэтапного оценивания сформированности компетенций, при освоении образовательной программы (ОП), основанную на определении рейтинга обучающегося. Формы контроля, порядок начисления баллов разрабатываются преподавателем исходя из специфики дисциплины и оформляются в рабочей программе дисциплины (РПД), а затем утверждаются в установленном порядке. Информация о контрольно-рейтинговых мероприятиях размещается преподавателем в корпоративной информационно-аналитической системе (КИАС) «Универис» в течение первых двух недель после начала семестра.

Результаты рейтингового контроля учебных достижений обучающихся размещаются в КИАС «Универис» в личном кабинете студента, а также в личных кабинетах преподавателя, ответственного за реализацию дисциплины, заведующего кафедрой, декана факультета, директора института. Формы проведения аттестационных испытаний разрабатываются преподавателем и оформляются в рабочей программе дисциплины.

Рейтинг обучающегося по дисциплине исходя их рейтинга по мероприятиям текущего контроля $R_{тек}$, промежуточной аттестации $R_{па}$ и бонус-рейтинга R_b определяется по формуле с весовыми коэффициентами: $R_d = 0,6 \cdot R_{тек} + 0,4 \cdot R_{па} + R_b$.

Величина бонус-рейтинга обучающегося ограничена максимальным значением. Максимальное значение бонус-рейтинга R_b в университете устанавливается равным 15% (как правило, бонус-рейтинг связан с участием в различных предметных олимпиадах и конкурсах, например, +15% дается за победу в олимпиаде международного уровня, +5 % за победу в олимпиаде университетского уровня и

т.д.). Если величина бонус-рейтинга R_b оказывается больше максимума, то значение R_b приравнивается к максимальному значению.

По принятой в университете БРС допускается определять рейтинг обучающегося по дисциплине только по результатам текущего контроля $R_{тек}$, если преподавателем запланировано большое количество контрольных мероприятий в течение семестра, которые в своей совокупности проверяют сформированность всех необходимых компетенций. Такая схема распространяется на всех обучающихся по данной дисциплине. Для расчета рейтинга обучающегося используется следующая формула: $R_d = R_{тек} + R_b$. Момент, связанный с выставлением оценки «автоматом» без проведения процедуры экзамена является очень дискуссионным и окончательное решение о применении такой системы по дисциплине оставлено на усмотрение преподавателя. При этом студент может повысить оценку, полученную на основе текущего рейтинга в семестре, выполнив экзаменационное задание. В этом случае текущий рейтинг в семестре умножается на 0,6 и прибавляется результат экзамена, умноженный на 0,4. Если полученный рейтинг выше, чем текущий рейтинг в семестре, то оценка за курс выставляется с учетом результатов сдачи экзамена.

В силу того, что в рамках образовательного пространства продолжает действовать четырехбалльная шкала оценок, в университете введена шкала перевода рейтинга в «обычную» оценку. Для получения оценки «Удовлетворительно» необходим рейтинг 60%, для оценки «Хорошо» – 75%, для оценки «Отлично» – 85%.

В настоящий момент БРС успешно внедрена и применяется в Южно-Уральском государственном университете при обучении всех студентов вне зависимости от формы и технологий обучения. Для выставления оценок преподаватели используют КИАС «Универис», позволяющую с помощью электронных журналов автоматизировать процесс подсчета рейтинга отдельного студента за счет интеграции с порталом «Электронный ЮУрГУ», развернутом на платформе Moodle. При формировании итоговых оценок по дисциплине используются электронные ведомости, подписываемые простой электронной подписью. Оценка в электронную ведомость переносится из электронного журнала оценок.

Электронные журналы оценок БРС доступны как преподавателям и студентам, так и деканатам, предоставляя возможность в режиме реального времени отслеживать изменение рейтинга. Достоинства такой цифровизации очевидны – объективная информация о состоянии процесса обучения предоставляет широкие возможности для анализа данных и своевременной корректировки ситуации в случае необходимости.

Введение БРС позволило преподавателям провести «гибкую» настройку курсов в электронном портале, выстраивая систему, понятную всем участникам образовательного процесса. Так, например, если курс разбит на три основных темы, то методически целесообразно ввести шесть контрольно-рейтинговых мероприятий с равным весом вклада в итоговую оценку. В этом случае для получения оценки «отлично», соответствующей рейтингу 85%, студенту необходимо выполнить все задания курса, так как каждое из них при выполнении на максимальный балл дает 16,67%. Такой подход целесообразен при трудоемкости дисциплины в 3 зачетных единицы и хорошо оправдал себя на практике – студенты видят конечную цель и понимают, что нужно сделать для получения максимальной оценки (рис. 1).

Система оценки работы студента в течение семестра

№ пп	Контрольно-рейтинговое мероприятие	Вклад в итоговую оценку дисциплины, %
1	Тест по теме 1	16,67%
2	Задача по теме 1	16,67%
3	Тест по теме 2	16,67%
4	Задача по теме 2	16,67%
5	Тест по теме 3	16,67%
6	Задача по теме 3	16,67%
	ИТОГО	100%

Рисунок 1 – Распределение заданий по весам в соответствии с БРС.

Стоит отметить и «обратную сторону медали» – студенты, выполнив четыре задания из шести, могут набрать необходимые для оценки «удовлетворительно» 60% и остановиться, справедливо полагая, что положительная оценка по дисциплине уже получена. В этом случае, на наш взгляд, можно либо ввести административные ограничения, обязав студента выполнять все задания курса, либо нужно понимать, для получения положительной оценки студент выполнил на «отлично» четыре задания из шести, что позволяет утверждать, что дисциплину и соответствующие компетенции он освоить в состоянии и просто выбрал для себя «утилитарный» подход с дихотомической основой «сдал / не сдал» без дифференциации по уровням «удовлетворительно» – «хорошо» – «отлично».

Литература:

1 Джойс, Э.А. Проблемы системы оценивания знаний в Российской Федерации / Э.А. Джойс // Ярославский педагогический вестник. – 2016. – № 6. – С. 14-18.

2 Приказ Министерства образования Российской Федерации от 11.07.2002 № 2654 «О проведении эксперимента по введению рейтинговой системы оценки успеваемости студентов вузов».

3 Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 29.07.2005 №215 «Об инновационной деятельности высших учебных заведений по переходу на систему зачетных единиц».

А.Ю.ПЫРКОВА

ПРИНЦИПЫ И ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ С ЦЕЛЬЮ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются исследования способов переосмысления и перестройки преподавания и обучения в сочетании с новыми подходами к оцениванию и профессиональному развитию для преподавателей [1, 2, 3]. Результаты этих исследований могут изменить процесс обучения студентов в области науки, техники, инженерии и математики.

В педагогическом и учебном сообществе наиболее эффективной оценкой является та, которая поощряет и вознаграждает эффективные методы преподавания на основе результатов обучения учащихся. Оценка обучения студентов в лучшем виде позволяет учащимся определить свои сильные и слабые стороны и определить виды информации, необходимые им для исправления недостатков и заблуждений в обучении. Когда такая оценка используется надлежащим образом, студенты узнают, что они могут заниматься самооценкой и непрерывным улучшением показателей на протяжении всей своей жизни.

Также этот подход может способствовать значительному повышению эффективности преподавания для преподавателей. Вклад студентов (магистрантов и ассистентов преподавателей), коллег и преподавателей может быть использован для оценки эффективности образовательных программ.

Текущая формирующая оценка обучения студентов может иметь значительные преимущества как в улучшении обучения, так и в оказании помощи преподавателям в улучшении их преподавания на основе обратной связи, которую они получают из различных источников. Информация, собранная в ходе таких оценок, может также служить основой для более формальных, обобщающих оценок, которые оказывают влияние на важные кадровые решения.

Методика оценки результатов как средства измерения обучения учащихся и использование этой информации для улучшения преподавания рассматриваются в первую очередь. Далее следуют дополнительные стратегии и методы формационной оценки.

Для многих слово «оценка» означает просто процесс, с помощью которого мы присваиваем студентам оценки. Однако оценка представляет собой механизм предоставления преподавателям данных для совершенствования их методов обучения, а также для ориентации и мотивации учащихся к активному участию в их собственном обучении. Таким образом, оценка обеспечивает важную обратную связь как с преподавателями, так и со студентами.

Оценка дает нам важную информацию о том, чему учатся наши студенты, и о том, в какой степени мы достигаем наших учебных целей. Повышение качества обучения предполагает не только определение того, в какой степени студенты освоили содержание курса по завершению обучения; повышение качества обучения также включает определение того, в какой степени учащиеся осваивают контент на протяжении всего курса.

Одним из подходов к улучшению обучения учащихся является оценка результатов - процесс предоставления достоверных доказательств того, что цели преподавателя были достигнуты. Оценка результатов позволяет преподавателю определить, что студенты знают и могут делать в результате обучения в модуле курса, всего курса или последовательности курсов. Эта информация может использоваться для указания студентам, насколько успешно они освоили содержание курса. Она также может использоваться для предоставления факультетам и академическим отделам методических указаний по улучшению преподавания, содержания курсов и структуры образовательных программ. Кроме того, преподаватели и учреждения могут использовать вторичный анализ индивидуальных оценок результатов, чтобы продемонстрировать потенциальным студентам, родителям, работодателям, аккредитационным органам и законодателям, что программа обучения дает компетентных выпускников [2, 3].

Мероприятия по оценке результатов

При проведении оценки результатов с целью изучения эффективности образовательной программы, считаются полезными следующие мероприятия [1]:

- Разработка ожидаемых результатов обучения студентов для индивидуального траектории обучения, включая лабораторные навыки.

- Определение средств и окружения в образовании студента (например, курсы, лабораторные работы и стажировки), с помощью которых он должен развивать определенные знания и навыки.

- Включение указанных результатов обучения в изложение целей соответствующих дисциплин.

- Выбор или разработка соответствующих стратегий оценки для проверки обучения учащихся указанным знаниям и навыкам.

- Использование результатов оценки для формирования обратной связи со студентами и совершенствование образовательной учебной программы и процесса обучения.

- Корректировка ожидаемых результатов обучения при необходимости и повторная оценка обучения. Такой процесс может привести к постоянному совершенствованию образовательной программы.

Преподаватели в области науки, техники, инженерии и математики сталкиваются с проблемами, с которыми большинство преподавателей других дисциплин не сталкиваются, таких как, проведение лабораторных работ и экспериментов, включение современных технологий в дисциплину и т.д. Для преподавателей дисциплин этой области рекомендуется использовать определённый набор методологий оценивания [1, 2]. Ответы учащихся в каждом из следующих форматов могут быть сначала изучены на предмет информации, которую они предоставляют об обучении и исполнении отдельными студентами, а затем могут быть сравнены между студентами и группами на предмет подсказок о сильных и слабых сторонах образовательной программы:

- Групповые викторины и экзамены.

- Проекты.

- Плакатные презентации библиотечных или лабораторных исследований.

- Опыт сотрудничества.

- Портфели (коллекции работ).

- Стандартизированные тесты как внутри, так и между дисциплинами.

- Студенческие журналы.

- Анкеты.

- Интервью.

- Фокус-группы.

Оценивание результатов обучения: анализ основных признаков

Все чаще анализ первичных признаков используется в качестве механизма оценки результатов. Анализ первичных признаков – это методика, при которой преподаватели всесторонне рассматривают задания или тесты, с тем чтобы решить, какие черты или характеристики выполнения задания студентом наиболее важны в том задании. Затем они разрабатывают результативную рубрику (scoring rubric) для этих черт и используют ее для оценки выполнения задания каждым студентом.

Например, Эмерт и Пэриш (Emert and Parish) [1, 2] разработали тесты с множественным выбором и коротким ответом для студентов, зачисленных на курсы алгебры, дискретной математики и статистики. Студентам было предложено представить вспомогательную работу, чтобы обеспечить дополнительное понимание

их мыслительных процессов и степени, в которой они выработали понимание математических концепций. Эмерт и Пэриш разработали следующую рубрику для оценки выполнения задания по каждому пункту, предоставленному их студентами:

Оценка	Критерий
3	Концептуальное понимание; последовательная нотация, с возможной случайной ошибкой; логическая формулировка; полное или почти полное решение/ответ
2	Концептуальное понимание является лишь адекватным; присутствуют неосторожные математические ошибки (например, алгебра, арифметика); отсутствуют некоторые логические шаги; неполное решение/ответ
1	Концептуальное понимание не является адекватным; процедурные ошибки; отсутствуют логические или реляционные шаги; плохой или нет ответа на поставленный вопрос
0	Нет попытки решить проблему, или концептуальное понимание полностью отсутствует

Изучая совокупные баллы для каждого предмета, Эмерт, Пэриш и их коллеги обнаружили, что студенты пропустили большинство дисциплин, потому что у них не хватало концептуального понимания для надлежащего решения проблемы (в отличие от совершения неосторожных ошибок). Проверяя предметы, пропущенные большим количеством студентов, преподаватели обнаружили, какие концепции должны быть рассмотрены через обучение снова, возможно, альтернативными способами. Понимание таких заблуждений студентами может дать преподавателям ценное представление о том, как они могут скорректировать свои методы обучения или акценты для решения таких проблем.

Преимущества оценки результатов

Преподавателю может быть трудно и трудоёмко изменить цели курса, чтобы сосредоточиться на результатах обучения студентов, договориться с коллегами о комплексных результатах обучения для всей образовательной программы, а также выбрать или разработать соответствующие инструменты оценки. Преподавателям может быть в равной степени или сложнее принять процедуру систематического сбора и изучения данных оценки, а затем внесения улучшений на основе этой обратной связи. Однако в мировой практике существуют примеры позитивного влияния на процесс обучения подобной методике [1, 2, 3].

С другой стороны, оценка результатов стимулирует преподавателей использовать более активные стратегий обучения, которые позволяют студентам практиковать концепции, которые они изучают в аудитории. Полезной практикой также считается, когда выпускники и работодатели совместно комментируют образовательную программу и выступают в качестве оценщиков преподавания и обучения.

Оценка результатов может быть трудной для реализации, потому что она требует, чтобы преподаватели переориентировали свои курсы и цели образовательной программы, с целью сосредоточиться на том, что студенты учат, а не на том, что преподают преподаватели. Тем не менее очевидно, что оценка результатов может быть важным подходом к акцентированию внимания и сосредоточению внимания на том, чему и как обучаются студенты.

Литература:

1 Evaluating and Improving Undergraduate Teaching in Science, Technology, Engineering, and Mathematics // Washington, DC: The National Academies Press, 2003. – 232 p.

2 Система критериального оценивания учебных достижений учащихся. // Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 80 с.

3 Чучалин А. Проектирование образовательных программ на основе кредитной оценки компетенций выпускников. // <https://cyberleninka.ru/article/n/proektirovanie-obrazovatelnyh-programm-na-osnove-kreditnoy-otsenki-kompetentsiy-vypusknikov/viewer>.

Л.Б. РАХИМЖАНОВА, А.Р. ТУРГАНБАЕВА, Г.А. МАДЬЯРОВА ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК ПО ИНФОРМАТИКЕ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Изменения структуры занятости и профессионально-квалификационных требований к работнику; расширение использования в повседневной жизни современных технических средств и бытовых приборов, хозяйственных химических средств и т.д.; усложнение политической и гражданской жизни, а также новые процессы, влияющие на общую социально-политическую атмосферу и т.д.; большие геополитические изменения и растущая интернационализация различных сфер и областей в обществе являются факторами, которые вызывают необходимость повышения уровня образования [1].

Во всем мире современное образование направлено на развитие личности обучающихся, обеспечение результатов обучения, необходимых для их социализации, профессионального и личного самоопределения и готовности к продолжению образования. Следовательно, необходимо изменить существующую образовательную практику, сместив фокус с воспроизводства знаний на самостоятельный поиск и использование современных технологий и инструментов, в том числе ИКТ, которые дают опыт эффективного мышления и продуктивной деятельности.

Функциональная грамотность является социально – экономическим явлением, связанным с благосостоянием населения и современного государства в целом. [2, с. 10].

А.В. Хуторской отмечает, что образовательные компетенции включают в себя компоненты функциональной грамотности обучаемого, но не ограничиваются только ими [3, с. 115].

А.А. Леонтьев понятие сформулировал следующим образом «Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» [4].

По результатам международной программы PISA (Programme for International Student Assessment), где проверялись три типа грамотности: грамотность чтения, математическая грамотность и естественно-научная грамотность [5], видно, что функциональная грамотность школьников по сравнению с развитыми странами намного хуже.

Но понятие функциональной грамотности не выходит только в рамки школьного образования, а является этапом и аспектом непрерывного образования. Высшее и послевузовское образование должно быть связано не только с эффективным

приобретением поверхностных знаний, но в первую очередь являться строительным блоком для более сложных форм мышления. Преподаватели должны стремиться побудить магистрантов применять, анализировать и оценивать их с точки зрения дисциплины, приобретать дисциплинарный склад ума и мыслить, как педагог, управленец, IT специалист в сфере образования.

В стандартах первого цикла образовательной программы подготовки магистрантов различных направлений можно выделить универсальные компетенции в базовых дисциплинах, необходимые специалисту любого профиля. В их основе лежит функциональная грамотность, приобретенная человеком в школе и бакалавриате, которая расширяется в магистратуре, а также углубляется. В большинстве образовательных программ присутствуют следующие важнейшие универсальные компетенции, все они в той или иной степени связаны с уровнем читательской грамотности магистранта:

- готовить научные публикации, научные публичные выступления;
- логически излагать свои мысли по изучаемым вопросам;
- формировать и аргументировано отстаивать собственную мировоззренческую позицию
- по различным проблемам педагогики и философии;
- владеть особенностями профессиональной устной и письменной научной речи;
- стремление к саморазвитию, повышению своей квалификации.

Под естественно-научной грамотностью в исследовании PISA понималась способность учащихся использовать естественно-научные знания для отбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть изучены и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах, необходимых для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений [6].

Можно привести компетенции, связанные с уровнем естественно-научной грамотности магистранта:

- интегрировать знания теорий научных школ и использовать их в профессиональной деятельности;
- проводить экспериментальную научную деятельность и др.

Таким образом PISA это важнейший инструмент для реализации новых стандартов высшего и послевузовского образования, использующих компетентностный подход. Во-первых, методы оценки учащихся, применяющиеся в этом исследовании, можно перенести на вузы и, во-вторых, результаты PISA позволяют оценить поступающий контингент, и внести соответствующие коррективы в свои образовательные программы.

Теоретическое и практическое изучение функциональной грамотности нашло отражение в работах многих ученых: Т.И. Акатова рассматривает аспекты языковой функциональной грамотности во взаимосвязи с языковой культурой студентов; Л.М. Перминова, О.Е. Лебедев – технологию формирования функциональной грамотности учащихся; Л.Н. Полищук – формирование функциональной грамотности технологического типа в учреждениях среднего специального образования; В.А. Ермоленко, Р.Л. Перченко, С.Ю. Черноглазкин разработали технологию формирования функциональной грамотности в системе общего, профессионального и

дополнительного образования; Н.Н. Сметанникова изучает функциональную грамотность в рамках стратегического подхода к обучению чтению [7].

Обучение без результатов обучения аналогично обучению без обучения. Неприятная реальность заключается в том, что преподаватели часто не понимают, какой вид обучения желателен и критерии, по которым его можно оценивать. Это осознание было воспринято Национальной политикой в области образования (NPE) в 1986 году, которая пересмотрела Программу действий (PoA), подчеркнув, что минимальные уровни обучения (MLL) должны быть установлены с частой оценкой учащихся для обеспечения достижения целей NPE. Именно это понимание проложило путь к появлению результатов обучения для различных учебных программ. Результаты обучения определенно были способом взглянуть на весь процесс преподавания / обучения с новой точки зрения.

Когда результаты обучения по программе формализованы и доведены до сведения, исследования показывают, что это приносит большую пользу как студентам, так и преподавателям.

Для студентов: уделяя особое внимание применению знаний и компетенций, приобретенных в рамках программы обучения, и интеграции знаний и компетенций в других областях своей жизни, студенты становятся более вовлеченными в свое обучение и в различные типы контента. Акцент на интеграции передаваемых знаний и компетенций помогает студентам установить связь между курсами, оценками курса и другими типами знаний, что способствует вовлечению. Наконец, студенты лучше понимают условия оценки и цели каждого курса.

Для профессоров: процесс разработки результатов обучения становится возможностью осмыслить содержание курса с точки зрения его потенциального применения. Развитие результатов обучения означает, что курсы сосредоточены на знаниях и компетенциях, которые могут быть значительно полезны студенту сейчас, в классе и за пределами университетского опыта студента. В результатах обучения разъясняются методы оценки, наиболее подходящие для измерения достижений, и указываются наиболее подходящие критерии оценки.

Результаты обучения по программе составляют фундаментальное ядро программы. Они определяют наиболее важные знания и компетенции и определяют образовательный подход и выбор оценки. Учет обстановки, в которой происходит обучение, ключевых элементов преподаваемой дисциплины, желаемого обучения и методов обучения, помогает определить результаты обучения по вашей программе.

Пошаговый процесс разработки результатов обучения по программе [8].

1. Мозговой штурм. Мы включили в свою группу нескольких магистрантов, приближающихся к концу программы и попробовали ответить на следующие вопросы (таблица 1):

- Какие знания должен получить студент по окончании программы обучения?
- Что студенты могут делать по окончании программы обучения?

2. Когнитивный уровень по таксономии Блума (Bloom) позволяет сформулировать результат обучения вашей программы так, чтобы начать с соответствующего глагола действия, так называемых Дублинских дескрипторов (рис.1).

3. Формулировка и критерии достоверности. Результаты обучения вашей программы должны состоять из утверждений, завершающих следующее предложение: По завершении данной образовательной программы ожидается, что магистранты будут способны: ... + глагол действия (Bloom) + объект (рис.2).

Таблица 1.

Уровни знания	Степень магистра Эта степень присуждается студентам, продемонстрировавшим следующее:
1. Глубина и широта знаний	Систематическое понимание знаний, включая, где это уместно, соответствующие знания вне области и / или дисциплины, а также критическое понимание текущих проблем и / или новых идей, большая часть которых находится на переднем крае их академической дисциплины или основана на них, область обучения или область профессиональной практики.
2. Знание методологий исследования	Концептуальное понимание и методологическая компетентность, которые а) Дает рабочее понимание того, как установленные методы исследования и исследования используются для создания и интерпретации знаний в дисциплине; б) Обеспечивает критическую оценку текущих исследований и передовых исследований и стипендий в дисциплине или области профессиональной компетенции; и с) позволяет рассматривать сложные вопросы и суждения на основе установленных принципов и методов; и, на основании этой компетентности продемонстрировал по крайней мере одно из следующего: а) Разработка и поддержка аргументации в письменной форме; или же б) Оригинальность в применении знаний.
3. Уровень применения знаний	Компетентность в исследовательском процессе путем применения существующей совокупности знаний в критическом анализе нового вопроса или конкретной проблемы или вопроса в новой обстановке.
4. Профессиональный потенциал / автономия	а) Качества и передаваемые навыки, необходимые для работы, требующей: i) проявление инициативы и личной ответственности; подотчетность; и ii) принятие решений в сложных ситуациях; б) интеллектуальная независимость, необходимая для непрерывного профессионального развития; с) этическое поведение, соответствующее академической честности, и использование соответствующих руководящих принципов и процедур для ответственного проведения исследований; и г) Способность оценить более широкие последствия применения знаний в определенных контекстах.
5. Уровень коммуникативных навыков	Способность четко выражать идеи, проблемы и выводы.
6. Осознание ограниченности знаний	Осознание сложности знаний и потенциального вклада других интерпретаций, методов и дисциплин.

4. Анализ учебной программы. После определения результатов обучения по нашей программе мы определили курсы, которые приведут к их достижению, и выбранные методы оценки (таблица 2).

Таблица 2.

Уровни знания	Результаты обучения	Код
1. Глубина и широта знаний	Понимать и анализировать некоторые из основных теорий, методологий исследования и дискуссии / разногласия в следующих четырех областях Методика обучения информатике, Разработка и наполнение ЦОР, Мультимедийные и сетевые технологии, Интеллектуальные системы.	PCOR 5208 IOPO 5301 PMS 5302 PII 6309
	Анализировать и объяснять инновационные стратегии развития образования и интегративные процессы в системе научного знания, формирующего разные направления информатики и методики обучения информатике.	IPO 5207 MIR 5207
2. Знание методологий исследования	Определить, какие методологии и статистические методы подходят для ответа на широкий круг вопросов исследования в области информатики и методики обучения информатике.	OPNI 5206 MMPI5206
	Осмыслять, разрабатывать и проводить исследования для генерации новых знаний как в рамках своей специализированной области исследования (темы диссертации), так и по крайней мере в одной другой связанной области	OPNI 5206 MMPI5206
	Работать в команде, владеть социально-этическими ценностями, основанными на общественно-правовых нормах и толерантности к различным культурным и конфессиональным традициям, использовать языковые знания для общения в полиязычном и поликультурном социуме Республики Казахстан и на междунар-й арене.	Iya 5202 Psi 5204 PP 5205 IP 6311
	Проводить оригинальное исследование, качество которого удовлетворит экспертную оценку	
3. Уровень применения знаний	Интегрировать знания теорий научных школ, проводить экспериментальную научную деятельность, готовить научные публикации, научные публичные выступления и использования их в профессиональной деятельности	SSORO 5208 IP 6311
	Применять знания теории статистики для выбора подходящего анализа	
	Применять информационные технологии для систематизации и контроля усвоения учебного материала;	
4. Сессиональный потенциал / автономия	Проектировать учебное содержание дисциплин, создавать методики обучения на основе компетентностного подхода, инновационных технологий в образовании;	IOPO 5301 PPOOI5304 PYaVU6305 OOT 6307 SPVOS6308 PII 6309 STO6307 TMO 6308 TPOOR6309
	Работать с инструментальными средствами представления и обработки знаний, а также с прикладными интеллектуальными системами;	
	Составить и решать прикладные задачи в области образования с использованием мобильных, Smart технологий;	
	Применять инструменты и сервисы облачных технологий для обработки, обмена, хранения и совместного использования информации;	
	Разрабатывать современные средства информатизации образовательной деятельности с использованием возможностей мультимедийных и сетевых технологий, современных методов объектно-ориентированного, системного и параллельного программирования;	
5. Уровень коммуникативных навыков	Определите теорию, исследования и приложения в смежных дисц-х (например, педагогике, психологии и т. д.).	IFN 5201 Ped 5203 Psi 5204 SPMOI 5303
	Объяснять различные экспериментальные парадигмы, используемые в информатике и смежных областях исследований. Обсудить историю информатики в рамках основной области исследования, включая влияние научных революций, сдвигов в теории и т. д. на выбор исследовательских вопросов, методов и т. д.	
	Описывать этические вопросы при проведении исследования	

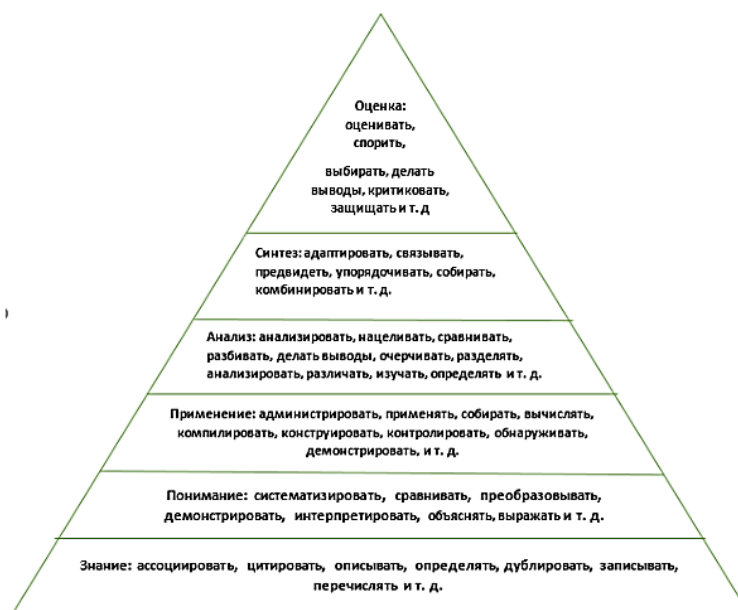

Рисунок 1 – Дублинских дескрипторов в таксономии Блума

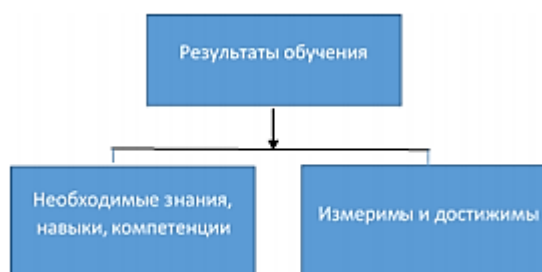

Рисунок 2 – Слагаемые результатов обучения

Выводы. Функциональная грамотность приравнивается к компетентности и играет ключевую роль в профессиональных способностях сотрудников в большинстве стран. Это происходит потому, что в большинстве случаев это означает комплексную способность использовать знания, навыки и сквозные способности для управления проектами в координации с командами как внутри, так и за пределами своей профессии. Эта способность, в свою очередь, влечет за собой способность к независимым действиям, которая выходит далеко за рамки положения в управленческой иерархии. Такая способность опирается как на систематические, так и на несистематические знания; навыки предполагаются, но не являются исчерпывающими для способности планировать, координировать и оценивать расширенные последовательности задач с всеобъемлющей целью (проекты), и для достижения успешной концепции, выполнения и оценки проектов в координации требуются как знания, так и практические способности с другими.

Литература:

- 1 Особенности формирования функциональной грамотности учащихся старшей школы по предметам общественно-гуманитарного цикла: методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 41 с.
- 2 Тангян С.А. «Новая грамотность» в развитых странах // Советская педагогика. – 1990. – №1. – С. 3–17.
- 3 Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

4 Образовательная программа «Школа-2100». Педагогика здравого смысла. Вып. 1 / Под ред. А.А. Леонтьева. – М., 2003.

5 Ковалева Г.С. Первые результаты международной программы PISA-2009. Презентация и обсуждение первых результатов международной программы PISA-2009, 7 декабря 2010 года. Российская академия образования, Институт содержания и методов обучения, отдел оценки качества общего образования // Сайт отдела оценки качества общего образования ИСМО РАО, страница публикаций – <http://www.centeroko.ru/>

6 Веряев, А.А. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение / А.А. Веряев, М.Н. Нечунаева, Г.В. Татарникова // Известия Алтайского государственного университета. – 2013. – 2-2(78). – С. 13-17.

7 Фролова, П.И. Формирование функциональной грамотности как основа развития учебно-познавательной компетентности студентов технического вуза в процессе изучения гуманитарных дисциплин. Диссертация и автореферат, кандидат педагогических наук по 13.00.08.

8 Program Learning Outcomes. A Guide for University of Ottawa Faculty. BAQ / OQA Bureau d'assurance de la qualité / Office of Quality Assurance. – 26 p.

Д.Ж. РАХМАТУЛЛАЕВА, А.А. ЕРЕЖЕПОВА **ИНТЕГРАЦИЯ ОНЛАЙН-КУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ** **ПРОЦЕСС – ХОРОШАЯ ОСНОВА ДЛЯ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ** **ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Цифровые технологии содействуют развитию новых форм социализации людей и ставят общество перед новыми вызовами, не принимая которые ни одна страна не сможет оставаться конкурентоспособной на мировой арене. В статье авторы предприняли попытку рассмотреть роль и пользу использования онлайн-курсов в виде МООС (massive open online course) в системе высшего образования, которые набирают обороты в связи с вынужденным переводом образовательного процесса в онлайн формат во время пандемии и карантина. В качестве примера рассматривается опыт Высшей школы экономики и бизнеса Казахского национального университета имени аль-Фараби по интеграции МООС в дисциплины текущего учебного года.

Ключевые слова. Интерактивное обучение, пандемия, МООС, интеграция, КазНУ.

Одна из важнейших тенденций развития высшего образования в цифровую эпоху, состоит в максимальной трансформации всего образовательного процесса с целью интеграции инновационных образовательных технологий. Как показала практика, внедрение методов инновационного обучения – процесс сложный и длительный, уже с первых шагов он требует от преподавателя пересмотра своих педагогических концепций, содержания учебного курса и задач, которые он ставит перед студентами [1].

Интерактивное обучение – это одна из форм диалогового обучения, в ходе которого осуществляется взаимодействие преподавателя и студента, а также между студентами. Интерактивное обучение как форма познавательной деятельности имеет вполне конкретные цели, направленные, прежде всего, на создание комфортных условий учебной работы, которая обеспечивает обучающемуся самостоятельность, инициативность и продуктивность его познавательной деятельности. Возрастание роли интерактивных форм занятий обусловлено развитием компетентностного подхода, что определяет особенности современного образования. Реформирование системы образования в направлении признания студента центральной фигурой

учебного процесса с одновременным развитием его познавательной активности является сегодня обоснованной необходимостью педагогики. Данные тенденции определяют максимальное раскрытие индивидуальных возможностей и саморазвитие личности каждого студента [2].

Одной из таких форм интерактивного обучения в концепции непрерывного обучения в течение всей жизни (lifelong learning) является создание МООС. Курсы в формате МООС, чаще всего, предназначены для проведения интерактивного удаленного учебного процесса, включающего тематически связанные лекции, проверочные задания и тесты, постоянное общение преподавателя и студентов на специализированной интернет-площадке, и даже проведение финального экзамена. Таким образом, МООС позволяет реализовать компетентностный личностно-ориентированный подход в системе высшего образования. В свою очередь, образовательный процесс при условии реализации массового онлайн-обучения выходит на новый уровень и позволяет вузам достичь следующих качественных и количественных улучшений:

- расширение доступа слушателей к образованию и обучению;
- повышение качества образования;
- уменьшение расходов на обеспечение образовательного процесса;
- повысить доход вузов за счет увеличения аудитории слушателей;
- увеличить количество преподаваемых курсов;
- активно проводить обучение по программам не только основного, но и дополнительного образования, а также повышения квалификации и профессиональной переподготовки;
- использование информационно-коммуникационных ресурсов не только в образовательных целях, но и для деятельности смежных с образовательным процессом.

Впервые, термин МООС появился у канадского преподавателя Дейва Кормьера (Dave Cormier) из Университета Острова Принца Эдварда (University of Prince Edward Island, Canada) в 2008 году [3]. Затем, начиная с 2012 года, МООС получили старт и вызвали огромный ажиотаж в сфере образования и доказали свою востребованность на мировом рынке образовательных услуг. Стремительный рост популярности МООС был обусловлен рядом причин. Во-первых, осознанием людьми ценности информации. Во-вторых, ростом доступа в Интернет и его широкими возможностями. В-третьих, участие в МООС позволяет не только получать знания, но и проверять их. Обучение на МООС не ограничивается территориальными, демографическими и географическими факторами. Для доступа к знаниям необходимо лишь желание учиться и устройство с доступом в Интернет.

На сегодняшний день в большинстве стран мира все сферы общественной жизни претерпевают колоссальные изменения в связи со сложившейся ситуацией из-за пандемии с COVID-19 (Cov19). Социальная изоляция, как один из способов сдерживания распространения коронавирусной инфекции, привела к частичному или полному закрытию образовательных учреждений и сопутствующей им инфраструктуры. В результате этого, и преподаватели, и обучающиеся адаптируются к новым условиям обучения, осваивая различные форматы удаленного взаимодействия [4].

Надо заметить, что до пандемического кризиса МООС уже не доминировали в мировом масштабе, и авторы таких курсов и платформы, на которых они располагались, искали новые бизнес-модели для них. По сведениям на 2015 г., в США насчитывалось 18,6 млн студентов высших учебных заведений, из которых около 29% обучались онлайн полностью или частично. Полностью дистанционное обучение с

присвоением государственного диплома уже давно предлагает большое количество американских колледжей и университетов, среди которых – Университет штата Пенсильвания, Бостонский университет, Университет Индианы. У МООС на начало 2016 г. насчитывалось больше 35 млн слушателей [5].

Эти данные свидетельствуют о том, что онлайн-курсы имели большой успех в начале второго десятилетия 21 века. И, несмотря на то что к концу этого периода «сверхпопулярность» МООС уже начала снижаться, пандемия внесла свои коррективы, и спрос на них неожиданно вырос в мировом масштабе колоссально. Многомиллиардное население многих стран, оказавшихся в зоне повышенного риска заболеваемости Cov19, оказавшись в социальной изоляции, пытается использовать время на карантине с пользой и сознательно выбирают обучение на МООС-платформах. В их числе не только учащиеся очного обучения, вынужденные перейти на дистанционный формат, но и другие категории населения, независимо от их профессий и возраста.

МООС в карьерно-возрастной классификации относятся частично к высшему образованию, частично к профессиональному и навыковому обучению. Флагманом в этом направлении является платформа Coursera, которая выдает платные дипломы и сертификаты по окончании курса, эта платформа предлагает дистанционные MBA-программы совместно с вузами (например, действует проект с Университетом Иллинойса, США и др.) и др. Сильным конкурентом данной платформы является Udacity – одна из ведущих МООС-площадок в мире. На Udacity доступны курсы по прикладным техническим дисциплинам и навыкам, в первую очередь программированию. Часть курсов открыта для всех, часть платна и предусматривает выдачу профессиональных сертификатов после успешного прохождения [6]. Кроме этого, существуют другие крупные платформы открытого образования, которые также предлагают различные МООС для обучающихся на разных языках – это EdX, Stepik, Stanford Online, Khan Academy, Лекториум, Универсариум, FutureLearn, OpenupEd, EMMA, Udacity, Canvas Network, Codeacademy, Udemu, Iversity, OpenLearning, Open University, Платформа онлайн-обучения Томского государственного университета и многие другие.

В нашей стране существует единая Национальная платформа открытого образования Казахстана (НПООК), где преподаватели крупнейших вузов страны разместили свои онлайн-курсы в виде МООС и SPOC (small private online course), мастер классы, интервью с известными политическими личностями и бизнесменами. Оператором НПООК является КазНУ имени аль-Фараби как флагман казахстанского высшего образования. Надо заметить, что в университете есть также собственная платформа онлайн-курсов преподавателей КазНУ – Open KazNU, где располагаются не только онлайн-курсы ведущих ППС, но и вузов-партнеров университета.

Для обучающихся КазНУ все онлайн-курсы в свободном доступе, и любой студент может пройти обучение на них и получить сертификат бесплатно, но для внешних слушателей сертификаты онлайн-курсов платные.

Весной 2020 года, когда в Казахстане из-за пандемии объявили чрезвычайное положение (ЧП) и ввели локдаун, КазНУ имени аль-Фараби заключил соглашение с платформой Coursera, в результате которого реализовался масштабный проект «Coursera for Campus». Данный проект позволил всем обучающимся и ППС университета бесплатно обучаться и получить бесплатные сертификаты после успешного завершения онлайн-курса на платформе Coursera. Для университета был сформирован собственный каталог МООС в рамках вышеуказанного проекта. Благодаря четкой и профессиональной работе сотрудников Института новых образовательных технологий (ИНОТ) и Центр МООК КазНУ имени аль-Фараби, а

также координаторов по дистанционным образовательным технологиям всех факультетов университета, проект позволил по многим дисциплинам весеннего семестра 2020 года перезачесть образовательные кредиты по экзамену за счет сертификатов, полученных обучающимися на платформе Coursera.

Это был большой и важный шаг в развитии смешанного обучения (blending learning) в стенах КазНУ имени аль-Фараби. Положительный опыт этой апробации дал свои плоды – в новом учебном году, который продолжается в дистанционном формате из-за карантина в стране, многие преподаватели с разных факультетов университета разработали карты интеграции МООС в учебный процесс, которые реализуются в текущем учебном году. ППС подбирали МООС для своих читаемых курсов в соответствии с результатами обучения, прописанными в курсах дисциплин. ИНОТ совместно с Центром МООК предложил на выбор преподавателям КазНУ имени аль-Фараби несколько моделей интеграции МООС в учебный процесс и провел серию тренингов по обучению преподавателей в этом направлении.

На данный момент в университете предлагаются 4 модели интеграции МООС в учебный процесс, из которых полностью реализуются первые три модели [6]:

1. Модель 1. Смешанное обучение: «МООС – поддержка дисциплины».
2. Модель 2. Смешанное обучение: «+МООС».
3. Модель 3. Смешанное обучение: «МООС+».
4. Модель 4. Смешанное обучение: «Исключительно МООС».

В соответствии с первой моделью, МООС может быть использован в трех целях: в качестве обязательного материала для самостоятельной работы студента (СРС), как материал для работы в аудитории (на основе самостоятельного изучения студентами заранее), для индивидуализации обучения для разных категорий студентов. В первом случае МООС применяется в качестве полной замены СРС, во втором случае как дополнительный материал, позволяющий проводить дискуссии, разбор кейсов, взаимное обучение со студентами в аудитории. Данная технология общеизвестна как технология «перевернутого класса». В-третьих, МООС может быть использован как материал для индивидуального обучения более сильных или слабых студентов, отлично подходит для иностранных студентов.

Вторая модель интеграции МООС в учебный процесс «+МООС» предполагает частичную замену аудиторных занятий за счет материалов онлайн-курса. Замена аудиторных занятий касается преимущественно лекций, при этом преподаватель сам выбирает, какие именно лекции и на какой неделе обучения будут замещаться видеолекциями на платформе интегрированного МООС. Допустима замена до половины и более лекционного материала, но для этого преподавателям рекомендуется обязательное прохождение и изучение МООС самим до интеграции онлайн-курса в дисциплину. Кроме этого, Модель 2 позволяет провести частичный перезачет отдельных тем МООС с или без применения технологии «перевернутый класс».

Модель 3. Смешанное обучение «МООК+» предполагает использование МООС с частичным сохранением лекций, практических и(или) семинарских занятий, а также использование результатов обучения на МООС для текущей аттестации и итогового контроля по дисциплине. Данная модель наиболее популярна среди ППС и студентов университета, так как позволяет перезачесть образовательные кредиты по дисциплине без сдачи итогового экзамена за счет предоставления именного сертификата МООС с высокой успеваемостью. Здесь важно заметить, что желание студента принять или отказаться от такой формы перезачета образовательных кредитов является главным фактором. Другими словами, процесс интеграции по всем моделям реализуется с

полного согласия студентов, обучающихся по данной дисциплине, ведь большинство МООС могут быть не на родном языке обучения студентов.

Что касается четвертой модели смешанного обучения «Исключительно МООС», то данная модель интеграции пока не реализуется в полном объеме в нашем университете. Модель использования исключительно МООС предполагает наличие и реализацию специальных образовательных программ, в учебных планах которых вместо дисциплин текущей аттестации подобраны и одобрены руководством вуза специальные перечни МООС. Все онлайн-курсы должны максимально соответствовать по результатам обучения дисциплинам образовательной программы и позволять реализовать их. Тем не менее, эта форма интеграции больше всего подходит для студентов уровня магистратуры и докторантуры, у которых МООС заменяет полностью лекции, практические и(или) семинарские занятия, самостоятельные работы магистрантов и докторантов (СРМ/СРД), и оставляет только личные консультации ППС со студентами, а также лабораторные занятия в стенах университета, при невозможности их изучения на онлайн-курсе. При данной модели весь учебный процесс реализуется онлайн, без каких-либо дополнительных занятий, кроме консультаций ППС; экзамен по дисциплине также заменяется итоговой формой экзамена в МООС. Техническая поддержка таких онлайн-курсов осуществляется тьюторами – специально обученными преподавателями, которые полностью сопровождают МООС во время одного семестра. Важной особенностью четвертой модели интеграции является то, что студент сам выбирает МООС как альтернативу очному обучению и, таким образом, реализуется полная индивидуализация обучения.

На сегодняшний день в Высшей школе экономики и бизнеса – ведущего факультета КазНУ имени аль-Фараби – успешно реализуются три модели интеграции МООС в образовательный процесс на всех уровнях обучения – от бакалавров до докторантов. Если в первом семестре было интегрировано МООС по 8-ми дисциплинам, то во втором семестре эта цифра увеличилась вдвое, и на данный момент по 16-ти дисциплинам факультета студенты проходят параллельное обучение на МООС.

Для младших курсов бакалавриата хорошо зарекомендовали себя 1-ая и 2-ая модели интеграции, по которым МООС, в большей степени, используются в качестве поддержки дисциплины, без перезачета итогового экзамена. Для старшекурсников бакалавриата и магистрантов успешно применяются 2-ая и 3-я модели, когда большая часть занятий заменяется материалами МООС, активно применяется технология «перевернутый онлайн-класс» и перезасчитывается итоговый экзамен по дисциплине, при согласии студента на перезачет. Для докторантов МООС используется не часто, в силу того что дисциплины имеют специализацию, которую сложно найти на платформах МООС, тем не менее, если ППС найдут подходящий онлайн-курс, то несколько недель обучения можно заместить по модели «МООС+». Преимущество использования 2-ой и 3-ей моделей смешанного обучения в магистратуре и докторантуре объясняется тем, что студенты данных уровней обучения имеют отличные языковые навыки по разным языкам, поэтому для них не представляется трудным изучать МООС с любой мировой платформы онлайн-курсов.

Таким образом, онлайн-обучение медленно и верно не только вошло в нашу жизнь, но и упрочило свои позиции и задает новые тренды в образовании для всех. В планах на ближайшую перспективу – разработать образовательные программы по 4-ой модели «Исключительно МООС», так как это предоставит студенту право выбора обучаться по индивидуальной траектории, которая ему наиболее предпочтительна и необходима. Современные реалии таковы, что, чем шире выбор образовательных

программ, тем больше шансы на то, что студенты выберут именно тот вуз, который заботится о преимуществах для студентов и находится в тренде мировых преобразований в сфере образовательных услуг. В заключении хочется отметить, что концепция *lifelong learning* – это добровольное и мотивирующее стремление людей к знаниям на постоянной основе как по личным, так и профессиональным причинам. Обучение в течение всей жизни не только повышает социальную интеграцию, стимулирует личностное развитие и формирует активную гражданскую позицию, но также способствует конкурентоспособности и трудоустройству людей на местных и мировых рынках труда, потому что они стремятся непрерывно повышать свои профессиональные знания и навыки. В пандемический период такую возможность предоставили именно МООС-платформы и индивидуальные типы обучения, которые позволяют получить необходимые навыки и знания, не выходя из дома.

Литература:

- 1 Щадная М.А. Дистанционное обучение в современной реальности // Наука, техника и образование. – 2020. – №5 (69).
- 2 Шевченко Н.И. Интерактивные методы как условие интерактивного образования. Интерактивное образование. // Информационно-публицистический образовательный журнал. – 2018. – № 1-2. – С.15.
- 3 Проектирование библиотеки массовых открытых онлайн курсов для родителей и педагогов начального образования: учебное пособие / Афанасьев В.В., Десяева Н.Д., Каитов А.П., Любченко О.А., Львова А.С., Орчаков О.А., Никитина Э.К., Поставнева И.В., Сухонос А.П. // Известия института педагогики и психологии образования МГПУ. – Москва, 2018. – С.5 [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://izvestia-ippo.ru/>
- 4 Козырева О.Н. Особенности применения дистанционного обучения в условиях пандемии / О.Н. Козырева, Л.А. Ольхова // Общество, педагогика, психология: материалы Всероссийской научно-практической конференции (18 сентября 2020 г.) – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – С. 37-41.
- 5 Shapiro, D., Dundar, A., Wakhungu, P.K., Yuan, X., Nathan, A. & Hwang, Y. (2015, November). Completing College: A National View of Student Attainment Rates – Fall 2009 Cohort (Signature Report No. 10). Herndon, VA: National Student Clearinghouse Research Center. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://nscresearchcenter.org/wp-content/uploads/SignatureReport10.pdf>.
- 6 Правила по организации образовательного процесса с применением дистанционных образовательных технологий в КазНУ имени аль-Фараби. – внутренний документ, доступный для ППС университета.

M.RAKHMETOVA¹, G.IMASHEV²
DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL COMPETENCE IN THE STUDY
OF THE PHYSICS COURSE

1 Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
2 Atyrau University named after Kh. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

Abstract: The article discusses the ways of developing environmental competence and the use of test technologies for the organization of testing students knowledge when studying a physics course. The authors of this article believe that solving environmental issues and dealing with the consequences of the ecological crisis is difficult, including in the field of education. The article presents the experience of work on environmental education, which is carried out in the process of teaching physics in secondary school.

Key words: sustainable development, environmental education, ecological competence

Introduction. The study of the essence of ecological culture and the definitions of environmental competence of specialists allows us to interpret environmental competence as a professional and personal characteristic based on the integration of knowledge, skills and moral attitude to nature in the field of ecology. Environmental competence is becoming an important component not only of the professional competence of a specialist of various industries and levels, but also of the civic competence of a person, his social adaptation to life in a modern environmentally changing environment [1]. A. N. Zakhlebny emphasized that environmental competence of a person is the ability to apply knowledge about the environment and actions of people, environmental risks to health and act ecologically competently in real life situations.

The link between theory and practice are developed by the organizational model of a holistic educational process: the organizational model of formation of ecological competence, the base of which serve as academic, personal, professional competence and values, and the quality of the student's personality; the organizational model of relationships between functions and objectives of a holistic process of learning is a methodological basis of the project and allows the integrity of the educational process. In terms of content, it is presented as a continuous pedagogical process and includes training, education, development, psychological training, management of the pedagogical process (pedagogical activity, interaction of subjects and objects) and self-improvement.

Thus, the formation of environmental competence of university students is the preservation and improvement of environmentally important personal qualities, such as caring attitude to values related to the state of the environment, that is, a continuous process of their gradual inclusion in environmental activities through the accumulation of experience of participation in practical activities in this direction.

Materials and methods. Each element corresponds to a specific function, which is implemented through a specific task; an organizational model of professional and personal training, which allows you to determine the place of the individual in the educational process; organizational model of training content.

– presented by the curriculum of the specialty, providing the formation of ecological competence; organizational model of integration of disciplines through interdisciplinary connections – its structure and content modules (subjects, topics disciplines); organizational model of formation of ecological competence is a model optimized for the systematic flow and comprehension of the material and temporal distribution, continuity of knowledge, abilities, skills, attitudes (motivation) for the upcoming professional activity; organizational algorithm of actions of the teacher is manifested as the logical-constructive process, the essence of which translates a certain sequence of actions; the organizational model of the complex psycho-pedagogical methods aimed at the formation of competence in training (represented by a model step-by-step training scheme) and control corrective (presented algorithm reproducing the training cycle, within the disciplines) stages.

We investigated the composition of ecological competence and the methodology of formation of ecological competence with the concept of the whole person; the role of humanization of education in the process of formation of ecological competence of future specialists. An organizational model for the formation of environmental competence, a model for the environmental competence of a future specialist, and a model for the formation of environmental competence have been developed.

Methodological approaches to the formation of environmental [2] competence are defined:

– a systematic approach (V.G. Afanasyev, I.B. Blauberg, O.E. Lebedev, V.N. Sadovsky, E.G. Yudin), which consists in considering the process of forming environmental competence from the perspective of an integral system of its components in the variety of their connections and relations that are in constant development. It allows you to identify integrated system properties and quality characteristics that are not present in the components that make up the system;

– personal-oriented approach and personal-activity approach (E.V. Bondarevskaya, N.V. Bordovskaya, I.A. Zimnaya, Yu.N. Kulyutkin, V.Yu. Pityukov, V.V. Serikov, I.S. Yakimanskaya). The personality-oriented approach with its focus on subjectivity involves shifting the focus from the teacher to the student and taking into account the personal characteristics of the student, the involvement of all students in the process of mutual learning. Thus, the conditions for the intellectual and value development of the student as a free individual are provided, which contribute to the actualization of personality characteristics in the learning process, the acquisition of the student himself as a subject of future professional activity, his self, and creativity. The personal-activity approach allows us to consider the process of assimilation of knowledge, social experience in the form of activity;

– integrative-holistic approach (V.S. Ilyin, V.V. Kraevsky, I.L. Lerner, N.K. Sergeev), which assumes the consideration of the developing educational system as a whole, organically including the procedural and resultant components, making it possible to manage them;

– contextual approach (A.A. Verbitsky) considers learning as a process in which the subject and social content of professional work is dynamically modeled, thereby providing conditions for the transformation of the student's educational activity into the professional activity of a specialist;

– acmeological approach (A.A. Bodalev, A.A. Derkach, N.V. Kuzmina, A.K. Markova), considering the category of «professionalism» in the dialectical unity of the manifestations of activity and personality-professionalism of activity and professionalism of personality;

– professional and personal approach (L.V. Parinova) involves the creation of conditions in the educational process that contribute to the formation of professionally significant qualities of future specialists, the disclosure of the personal potential of students;

– humanistic approach (Amonashvili Sh.A., Bondarevskaya E.V.), focused on the development of the inner world of the subject, the formation of a person in partnership with other people, based on humane interpersonal relationships, trust and openness.

Results and discussion. The set of approaches made it possible to study the phenomena of the planned pedagogical process in such links that reveal their important values for the formation of environmental competence. With its use, it is possible to deepen and improve the existing system of training for the safety of life without losing it by establishing new connections between the existing elements of the education system on the basis of pedagogical experience.

Through the model, the principles of reality and predictability, integration, complementarity, consistency and consistency, compliance with nature, variability, pluralism, equality and dialogue can be implemented, and with its help a strategic direction for the formation of environmental competence is formed. Using this model, a strategic direction for the formation of environmental competence is built [3].

In higher education, environmental education is based on the principles of integration and interdisciplinary connections and is based on fundamental scientific knowledge. At this stage, individual training is used, training according to flexible curricula and special programs. When studying the section of electrodynamics in physics, students can be

introduced to the following environmental issues: the electric field and its impact on the plant and animal world; the production and efficient use of electricity, environmental benefits compared to other types of energy; the use of electricity in the national economy, the electrification of production and agriculture; the importance of atmospheric electrification in the life of terrestrial organisms.

When teaching the topic of electric field strength, the content of physics can be ecologized in the following way, and when checking homework, test questions can be given in order to determine the environmental knowledge and concepts of students on the material passed. In response to these questions, a review of the material covered, a repetition of the theoretical part, the practical application of the electric field, and an analysis of the environmental side were conducted [4].

1. What factor does the electric field belong to?
  - A) short-term
  - C) valid only during the validity period
  - C) long-term
  - D) Biotic
2. Physical quantity that characterizes the electric field in nature
  - A) tension, potential
  - C) magnetic induction
  - C) acceleration of free fall
  - D) wavelength
3. What kind of anthropogenic factor is the electric field, sound and radio waves, the transition of matter from one state to another?
  - A) Mechanical
  - B) Physical
  - C) Chemical
  - D) Biological
4. What types of fields do we know?
  - A) Gravitational, electric, strong
  - B) Magnetic, electromagnetic, weak
  - C) Gravitational, electric, magnetic
  - D) Weak, strong, gravitational, electromagnetic
5. Physical quantity representing the force characteristic of an electric field in the environment
  - A) electric capacity
  - B) potential difference
  - C) strength
  - D) resistance
6. The main properties of the electric field in nature, its effect on ... forces
  - A) Charged particles
  - B) Atoms and molecules
  - C) Permanent magnets
  - D) Ions

Analyzing the answers to these questions, the main parameter that characterizes the electrostatic field is a description of the environmental impact of the concept of voltage. The heterogeneity of the electric field on the Earth's surface is also caused by the influence of human activity, various buildings, and plant chimneys.

Strong winds, hurricanes, and snowstorms increase the voltage of the electric field in the atmosphere and cause large displacements in the air mass. As a result, electric field discharges occur. In order to prevent these discharges, devices will be installed to regulate the magnitude of strong electric fields, such as large production facilities, fuel and lubricants, oil storage tanks, transmitters, receivers [5]. Among the atmospheric electrification, the most dangerous for humans is lightning.

Conclusion. Environmental competence can only be formed in a holistic pedagogical process. As a result, the process of formation of competence is an integral system, consisting of interdependent and interdependent elements - organizational subsystems that are in constant interaction and development and support the entire system. All this, in turn, makes it possible to single out individual essential guidelines for the upcoming educational activity, training components, training content, subject them to a more scrupulous logical analysis, identify the necessary and stable properties and connections of system elements, and build a technology for the formation of environmental competence.

Reference:

- 1 Environmental code of the republic of Kazakhstan, Code of the Republic of Kazakhstan dated January 2, 2021.
- 2 Zakhlebny A.N., Suravegina I.T. Environmental education of schoolchildren in extracurricular activities: A Guide for Teachers. – M.: Education, 1984. – 254 p.
- 3 Rakhmetova M, Imashev G. The development of ecological knowledge and skills in teaching physics courses, Monograph. – Atyrau: «Raz project» centre, 2020. – 132 p.
- 4 Imashev G., Rakhmetova M.T. Ecological education at a new stage, «Modern directions of theoretical and applied research 2011» // International scientific and practical conference. – Odessa. – 2011. – vol. 22. – P. 93-96.
- 5 Imashev G. Ecological aspects of electrodynamics course. // Middle East Journal of Scientific Research. – 2013. – Vol. 14 (8).

Б.А. ПЫСБЕКОВА **MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article author analyzes modern educational technologies: method of projects and student-centered teaching and upbringing using a foreign language, involving students creative activity and cooperation technologies. The current education development stage is characterized by some distinctive features associated with scientific and technological progress, the rapid growth of educational information. The formation of cognitive interest and curiosity is of fundamental importance for the conscious assimilation of the material. The use of project activities, student-centered learning, information and communication technologies (ICT), multilevel and problem-based learning contributes to the activation of educational and cognitive activities and the individual's targeted development.

Keywords: educational technologies, computer, informational technologies, cognitive, pedagogical activity, critical thinking

Modern pedagogical research proves that the main problem today is the loss of attractiveness of the educational process. The number of students who do not want to receive higher education has increased, motivation to study and academic performance have decreased. It is necessary to use innovative educational technologies in teaching. The modern education system should transfer a certain set of knowledge, skills, and abilities and

the individual's intellectual and moral development. The training's main goals are forming creative and critical thinking, operating with the information received, and applying knowledge in practice in various situations. The main goal of training is developing intellectual and creative abilities, self-realization, independent thinking, and making important decisions. Working on projects makes it possible to think, independently search, analyze, generalize, process the necessary information. During the project activity, students realize their creative abilities. They independently transfer the previously acquired knowledge, skills, and abilities to a new situation; they have new ideas. Students from different points of view explain and defend their opinions, relying on scientific, proven facts, on their own and others' experience. Project activity helps foster a tolerant attitude towards interlocutors, teaches them to listen and hear, and interact with each other. American educators developed the project method in the 1920s as a practical implementation of the concept of instrumentalism. The project method attracted the attention of Russian teachers at the beginning of the 20th century. We came up with project-based teaching ideas almost parallel with American teachers' developments; a small group was organized to use project-based methods in teaching practice. Later, these ideas began to be widely implemented in schools in the USA, Great Britain, Belgium, Israel, Finland, Germany, Italy, and other countries.

A complete classification of projects is the classification proposed in the textbook by E.S. Polat, M.Yu. Bukharkina, etc. It can be applied to projects used in teaching any academic discipline. In teaching the language, the project method began to be especially actively used in the late 1980s. Since that time, leading publishing houses in the USA and Europe have been publishing methodological manuals using projects in teaching foreign languages. In the domestic practice of teaching foreign languages, the project method has been actively used since the late 90s of the last century and is becoming more widespread. Special attention within the framework of this method is now paid to telecommunication projects. «The method of projects is a certain way organized, search, the research activity of students, individual or group, which provides not just the achievement of a result, formalized in the form of a specific practical output, but the organization of the process of achieving this result» [1]. The project methodology's essence is that the classes' goal and the ways to achieve it should be determined based on interests, individual characteristics, needs, motives, and abilities.

As a result, personality-oriented learning, which is the basis of the project methodology, presupposes a change in the traditional scheme of interaction, subject-object, to the scheme of partner educational cooperation subject-subject. When teaching a foreign language, a pedagogical and psychological problem arises from the initial creation, formation, and preservation of communication in a foreign language. Consequently, the general principle on which the project method is based is to establish a direct connection between educational material and life experience. Student-centered learning – learning in collaboration. To a certain extent, project methods allow solving motivation, creating a positive attitude in studying a foreign language, revealing the student's potential [2].

When teaching a foreign language, a pedagogical and psychological problem arises from the initial creation, formation, and preservation of communication in a foreign language. Consequently, the general principle on which the project method is based is to establish a direct connection between educational material and life experience. Student-centered learning – learning in collaboration. To a certain extent, project methods allow solving motivation, creating a positive attitude in studying a foreign language, revealing the

student's potential. Types of project assignments: research, creative, role-playing, informational, applied, educational and cognitive.

Research projects require a well-thought-out structure, designated goals, substantiation of the relevance of the research subject for all participants, designation of sources of information, well-thought-out methods, results. They are completely subordinate to a small study's logic and have a structure close to a truly scientific study. Creative projects presuppose the appropriate design of the results. They do not have a detailed structure of the joint activities of the participants. It is only outlined and further develops, obeying the logic of joint activities adopted by the group and the project participants' interests. The project results presentation requires a well-thought-out structure in a video script, dramatization, and a holiday program [3].

Role projects in them, the structure is also only outlined and remains open until the end of the project. Participants take on certain roles due to the nature and content of the project and the problem's peculiarity.

Information projects are initially aimed at collecting information about an object, phenomenon; familiarization of project participants with this information, analysis, and generalization of facts intended for a wide audience [4]. Such projects require a well-thought-out structure, the possibility of frequent adjustments in the project's course of work. Such a project's structure can be designated as follows: the purpose of the project, the subject of information retrieval, sources of information; ways of information; information search result; presentation.

Applied projects are distinguished by a clearly defined result of the project participants' activities from the beginning, which is necessarily focused on their social interests. Such a project requires a well-thought-out structure, even a scenario of all the activities of its participants with the definition of the functions of each of them, clear results of joint activities, and the participation of each in the design of the final product. As a rule, educational and educational projects are carried out within the framework of one academic subject. Simultaneously, the most difficult sections or topics of the program are selected; for example, in the foreign language course, these are topics related to regional, social, historical topics, etc. Of course, work on mono projects involves applying knowledge from other areas for solving a particular problem. Nevertheless, the problem itself lies in the mainstream of philological, linguistic, and cultural knowledge proper. Such a project also requires careful structuring by lessons with a clear indication of the project's goals and objectives and the knowledge and skills students are supposed to acquire [5]. The logic of work in each lesson is planned in groups, the form of presentation chosen by the project participants independently.

Often, work on such projects is continued in the form of individual or group projects. Interdisciplinary projects are usually carried out after school hours. These can be small projects affecting two or three subjects and sufficiently voluminous, lengthy, planning to solve one or another rather complex problem that is significant for all project participants. Such projects require highly qualified coordination of specialists, well-coordinated work of many creative groups with clearly defined research tasks, well-developed forms of intermediate and final presentations. Of course, in real practice, it is often necessary to deal with mixed types of projects in which there are signs of research and creative projects, for example, both practice-oriented and research projects. The project can be long-term, full-scale, short-term, taking one lesson, research, and creative, mono project and group. The project implementation process develops imagination, fantasy, creative thinking, independence, and other personal qualities. Developing learning reserves are revealed most densely if a favorable psychological climate in

the lesson and acceptable behavior as a speech partner contribute to this. The project can be conducted either individually or in groups. In the latter case, the joint project participants should be assigned roles and explain that overall success depends on each participant's contribution. The project starts in a lecturer-led lesson, and the project is presented in the next lesson. It is important to organize work on the project, creating the most favorable conditions for the disclosure and manifestation of the participants' creative potential. Particular attention should be paid to the presentation of the project, which should be carried out, as a rule, in the classroom of English [6]. It is imperative to organize work on the project, creating the most favorable conditions for the disclosure and manifestation of students' creative potential. To do this, you need to make sure that the project's theme is suitable for all group members, according to their hobbies and temperaments. It is necessary to convince them to use various working methods: expressive writing, design, a selection of illustrations and photographs, and, if necessary, audio or musical design. The design method is viewed as a kind of alternative to the classical system. The activities of students are aimed at striving for self-learning and self-improvement through active methods of action. In a foreign language course, the project method can be used within the program material on almost any topic since selecting topics is carried out, taking into account the practical significance. This pedagogical technology requires significant resource expenditures of time, materials, information sources, consultants, the expected result is not always predictable, and having found the objective reasons for difficulties, one should think about how to avoid them in the future, if successfully implemented, purposefully work towards a successful final result. The defense is sometimes not entirely successful, but it is individual progress towards success, which must be supported. The use of computer and multimedia technologies in English classes allows us to conclude that multimedia technologies accelerate the learning process, contribute to a sharp increase in students' interest in the subject, improve the quality of learning, make it possible to individualize the learning process, make it possible to avoid the subjectivity of assessment. motivation, classes become more diverse and interesting, contribute to the teacher's self-development and self-education. When applying the design technology, strong and deep assimilation of knowledge occurs. A high level of students' independent work is ensured, a high level of scientific knowledge develops the ability to work in a group and unites the team. One of the most important methodological principles that effectively use information and communication technologies is computer technologies with traditional ones. Information technologies should be used only if they provide a higher educational process than other teaching methods. The computer can replace most of the visual aids and models, and they are sometimes too voluminous and cumbersome, and the number of manuals is not always sufficient to provide. When organizing practical work, the computer becomes an effective assistant. Electronic textbooks equipped with three-dimensional illustrations contribute to the development of spatial thinking. The use of computer models promotes imaginative thinking and better assimilation of the material. In the classroom, computer technologies can be used when studying new material, during the initial consolidation of the knowledge and skills acquired in the lesson, during the development of skills, during the workshop, and during the control and correction of knowledge. The use of computers in the classroom makes it easier to work out the material, contributes to an increase in cognitive interest in the subject, the development of the desire and ability to learn makes it possible to carry out an individual approach to teaching. It allows you to assess the knowledge of students objectively. Computer technology enhances perception, facilitates the assimilation and memorization of the material, and affects the student's information channels at once. The main educational value of information technology is that it allows you to create an immeasurably brighter multisensory interactive learning environment with almost unlimited potential. Unlike

conventional technical teaching aids, information technologies allow saturate students with a large amount of knowledge and develop the intellectual, creative abilities, independently acquire new knowledge, and work with various information sources.

References:

- 1 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя. – М.: АРКТИ: Глосса, 2000. – 165 с.
- 2 Гуленко Т.Н. Проблемы внедрения метода проектов в школе//Образование в современной школе. – М., 2004. – №12. – С. 15-21.
- 3 Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам сегодня. – М.: Школа Китайгородской, 2002. – 176 с.
- 4 Корнеева Л.П. Применение метода проектов на уроках английского языка// Иностранные языки в школе. – М., 2006. – №5. – 112 с.
- 5 Коптюг Н.М. Интернет-проект как дополнительный источник мотивации учащихся // Иностранные языки в школе. – 2003. – №3.
- 6 Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 1999.

N. RYSBEKKYZY EFFECTIVE USE OF ICT IN THE ORGANIZATION OF ONLINE CLASSES

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The use of new information technology tools in various spheres of human activity, including in education, is becoming increasingly important. In domestic and foreign publications computerization of the educational process is considered as one of the actual factors of the organization of education. To improve students` English by Information Communication Technology is one of the effective way on teaching. This paper focuses on the increase of using ICT in English classes.

Key words: ICT, improvement, FLT, new technologies

Introduction. We live in the computer age. Currently, there is an active process of informatization in the field of education, which involves the intensive introduction and application of new information technologies, the use of all means of communication that may be useful in the formation of an intellectually developed person who is well oriented in the information space. The rapid introduction of information processes in various areas of life requires the development of a new model of the education system based on modern information technologies. It is about creating conditions for the disclosure of the creative potential of the student, the development of his abilities, education needs self-improvement and responsibility. Knowledge and qualification are become priority values for a person. Accordingly, the education system should be aimed not so much at mastering the amount of ready-made knowledge, but rather at the formation of intellectual skills, skills of independent cognitive activity. This is a different system of education compared to the one that was previously claimed by society.

The purpose of innovative technologies is the formation of the personality of a future specialist who is able to independently build his educational and cognitive activity. In turn, the use of ICT contributes to the achievement of the main goal of the modernization of

education, that is, improving the quality of education, as well as increasing the availability of education and ensuring personal development.

K.D. Ushinsky said: «If you enter a class from which it is difficult to attain a word, start showing pictures, and the class will speak, and most importantly, will speak freely ...». Despite the fact that times have changed, these words are relevant to this day, only the pictures have clearly changed. The teacher had the opportunity, not with the help of imagination, to push the walls of the school room to dive into the colorful world of knowledge, but with the help of ICT resources. Thus, students have a sense of the reality of events, as well as interest and desire to learn more. Creating an effect of presence: «I saw it myself!» Is one of the most important advantages of interactive lessons. After such bright and lively lessons, students, when they come to school, often ask, «What will be new today? What's interesting?». This means that children have learning motivation. And one of the most important tasks of a teacher is to develop and support this motivation [1].

Language is one of the significant elements that affects international communication activities. Students utilize different parts of English language skills such as listening, speaking, reading, and writing for their proficiency and communication (Grabe & Stoller, 2002). In addition, Ahmadi (2017) stated that one of the important elements for learning is the method that instructors use in their classes to facilitate language learning process. According to Becker (2000), computers are regarded as an important instructional instrument in language classes in which teachers have convenient access, are sufficiently prepared, and have some freedom in the curriculum. Computer technology is regarded by a lot of teachers to be a significant part of providing a high-quality education [2].

The main part. Modern education requires profound changes, the transition to new educational standards. As a result, an innovative generation will be formed that will be able to master the knowledge system faster and more efficiently, as well as expand, update and fully utilize it in practice.

For the teacher it is necessary to be able to obtain information from various sources, to use or create it yourself. The use of ICT can open up new opportunities for a teacher in foreign language teaching. And precisely because of this, the use of information and communication technologies in the educational process is one of the main means of increasing the motivation of students in modern education. The use of computer technology allows you to more productively solve all the tasks of the lesson. In the English language lessons, students develop the ability and willingness to communicate in foreign languages and to achieve mutual understanding with native speakers, that is, communicative competence is formed.

A modern teacher is required to own technical equipment, such as creating multimedia presentations, using a computer or an interactive whiteboard. All this allows us to expand the scope of the lesson and make the learning process more productive and effective [3].

The use of ICT in foreign language lessons provides an opportunity to present the material clearly, helps to improve the quality of education and reduce student fatigue. Technical training tools help the teacher to increase the rate of presentation of the material and to meet the needs and curiosity of students. It is no secret that students like to study in computer classes, perhaps because the lessons there are held in an informal setting. Students have the opportunity to apply their knowledge and skills in other conditions, and show their knowledge in the field of ICT. In this case, the assimilation of new material is much faster and easier. The elements of the game in foreign language lessons in various tasks cause only positive emotions among students, which contributes to the practical consolidation of the material studied. It can be concluded that ICT solves many problems of various aspects of the language [4].

We, teachers of the English language, use ICT for various purposes: improving professional skills, improving language and speech skills, searching for information, correspondence with friends and colleagues, creating didactic material for lessons, checking homework, working on projects of different levels.

Only a textbook and a teacher are not enough for the formation of independent thinking, the ability to reflect (thinking, self-observation, self-assessment). A wide range of information is needed, reflecting different points of view on the same problem, providing students with food for thought, critical analysis, generalizations, independent conclusions and solutions [5].

Let us consider the main types of linguodidactic tasks that can be solved with the help of ICT, that is, the linguistic and methodical possibilities of using computer learning tools in mastering aspects of the language, forming skills and abilities in various types of speech activity.

In teaching any foreign language there paid more attention to the development of four skills and abilities of students as listening, reading, writing and speaking. In my practice are always used too many Internet resources to improve my students the given abilities. Further, I would like to describe these Internet resources in detail.

When developing listening skills:

- formation of phonetic listening skills;
- control of the understanding of the text heard;
- ability to understand authentic speech.

In our work, we also use ICT capabilities to solve complex problems, so multimedia lessons and tasks are used to train skills and listening skills. Sources of such tasks are multimedia lessons and the Internet. The Internet is a rich source of audio recordings. For example, there is a site as www.lyricstraining.com where popular English songs with texts while listening to music you will fill in the graphs with words what you hear. It is sometimes used at the end of the lesson in order to inspire students` mood. Singing a song is also one of the teaching methods of the language.

ICT is often used pronunciation visualization techniques. Multimedia features allow you to listen to the speech in the target language, adapting it in accordance with your level of perception, and the regulation of the speed of sound allows you to split the phrases into separate words, simultaneously matching the pronunciation and spelling of words. Using a microphone and automatic pronunciation control allows you to adjust phonetic skills.

One of the resources is www.vocaroo.ru. www.vocaroo.ru is a very simple tool that allows students to record their voice for up to five minutes and then send the resulting recording as an email. It is perhaps one of the easiest audio recording tools on the internet and works literally at the click of just one button. The students don`t even need to open an email client to send the recordings. They simply record, play back the recording and then write in the email address of the person they want to send the recording to. The receiver can then click on the link and listen to the recording. The recordings can also be downloaded onto the students` computer.

In the classroom teacher can make a competition about how has the best recording and may work with the students` incorrect pronunciation.

The second an important website for learners and teachers of English language is www.englishbreakingnew.com. This website includes authentic texts about world`s latest news in the type of lesson. There are given various exercises for developing students` all four skills The full information about this website is in following:

- The lessons are free.
- There are 7 levels, from elementary to advanced.

- Lessons have up to 26 pages of printable activities / handouts.
- There is a new lesson every two days.
- All lessons are based on stories currently in the news – as the world's news breaks, teach it.
- All lessons are also downloadable PDF format.
- There are 30 + online quizzes for each lesson.
- Listening files in British and North American English can be downloaded in mp3 format or subscribed to via a podcast.
- Classroom handouts are readily reproducible.
- There is graded listening with each lesson.
- Thousands of teachers and students say they love using the news lessons.

In improving students` lexics and vocabulary I rarely try to use the third website www.learningchocolate.com and www.languageguide.com. The goal of this website is to help students and children to memorize English vocabulary in an easy and efficient way, by using image, pronunciation and game. It is free and fun. Here are given group of words from A to Z. In order to memorize them you will do five different exercises. The next websites is recommended are www.ello.org and www.engvid.com. Just opening this www.ello.org the students can listen to various and authentic dialogues with texts and can watch videos with quiz [6].

One of the modern tools for teaching speaking to students can be the use of podcasting in the learning process. Podcasts began to be used in 2004 for the transmission of audio or video broadcasts on the Internet. The word "podcast" "comes from English iPod and broadcast and means an audio or video file that "is distributed free of charge via the Internet for mass listening or viewing". Educational podcasts devoted to the study of foreign languages, allow to solve a number of methodological tasks, including the formation of auditory skills and understanding of speaking foreign languages, the formation and improvement of listening skills, the expansion and enrichment of lexical vocabulary, the formation and improvement of grammatical skills, development skills of speaking and writing [7].

In conclusion, I would like to note that the modern teacher just needs to be able to work with modern teaching aids in order to ensure one of the most important rights, namely, the right to quality education. Today, a teacher who acts within the framework of a familiar traditional technology of teaching a foreign language, using only chalk and a textbook, is significantly inferior to his colleagues who teach using ICT. Finally, I would like to once again note that ICT in English lessons is an excellent teacher's assistant, which should not be underestimated, but ICT should not be used just for the sake of novelty.

References:

- 1 Jager A.K., Lokman A.H. Impacts of ICT in education. The role of the teacher and teacher training. // Paper Presented at the European Conference on Educational Research, Lahti. – Finland 22 - 25 September 1999.
- 2 Innovations in learning technologies for English language teaching Edited by Gary Motteram, British council, 2013.
- 3 Kostina E.V. Using e-book at the English lesson at the practice period of students of foreign department. // MordSPI. Humanitarian science and education. – 2014. – № 2. – P. 34-36.
- 4 Minasyan N.A. ICT as a tool of rising motivation of students at the English lesson //Scientific-methodical electronic journal "Concept". – 2017. – № S8. URL: <http://e-koncept.ru/2017/470104.htm>.
- 5 Lebedeva M.V. Application of modern educational technologies in teaching foreign language. // Bulletin of Moscow state university. Series: Education. – 2016. –№2.

6 Russel Stanard www.teachertraining.com

7 Mark Warschauer, Carla Meskill. Technology and Second Language Teaching. URL: http://www.education.uci.edu/person/warschauer_m/tslt.html

М.М. САПИРОВА **ЖАС ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ МАҚСАТҚА БІРІГІП ЖЕТУІНІҢ** **ЖОЛДАРЫ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Басқаны үйреткен кісі қайталау арқылы меңгерген білімдерін нығайтумен ғана емес, пәнге үңілуге мүмкіндік алумен де өзін-өзі үйретеді. Сондықтан да асқан дарынды Иохим Форций өзі жайында: – не естіп, не оқысам да, соның бәрі тіпті бір айдың ішінде-ақ ойымнан шығып кетеді, ал басқаларға үйреткенімді өзімнің бес саусағымдай соншалық айқын білемін, – дейді екен. Сондықтан ол зор табыстарға жету үшін шәкірттеріне өздеріне шәкірттер тауып, оларға күн сайын өздері үйреніп жатқан нәрселерін үйретіп отыруды кеңес қылады.

Ян Амос Коменский

Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады.

К.Д.Ушинский

Әлемді өзгерту керек болса білім саласынан бастау керек. Ал білім саласын өзгерту үшін білімгермен жұмыс жасау керек. Білімгермен жұмыс жасау жауапкершілікті талап етеді. Ең алдымен мен оқытушылыққа қалай келдім? Немесе осы жолда қандай мақсатқа қол жеткіземін? ол үшін не істеп жатырмын? Ойлап көріңізші? Егер сіз осы сұрақтың жауабын бірден табатын болсаңыз онда сіз өзіңіздің дүптеген мақсатыңызға айқын жетудесіз және өз уақытында келе жатыр деген сенімдеміз. Ал егерде сіз ойланып қалатын болсаңыз онда сізге мақсатыңыз бойынша әлі де жұмыс істеу керек деп айтқым келеді.

Атақты миллионер Джордж Мартин өзі кішкентай кезінен бастап ертегілерді, кітаптарды көп оқып, ертегілер құрастырған және құрастырған ертегілерін кішкентай кезінен сата бастаған, есейе келе күлкілі әңгімелер жазып сатылымға шығара бастаған, ең соңында ол ең мықты кәсіпкерге айналып миллионерге айналды.

Уолт Диснейде кішкентай кезінен бастап қабырғаға сурет салғанды ұнатады, сөйтіп сурет салып жүріп көршісі ақ параққа жылқының суретін салып беруін сұрайды және жылқының суретін салып бергені үшін ақы төлейді. Ол өзінің сүйікті ісі, сурет салудан, пайда табуға болатынына көзі жетіп, содан сурет салып жүріп миллионерге айналды.

Демек сүйікті ісіңмен айналысу керек сонда ғана нәтиже болады. Мүмкіндік бәрінде бар! Бірақ сол мүмкіндікті адам дұрыс пайдалана білу қажет. Жас оқытушылар өздерінің сүйікті ісімен айналысу арқылы мықты нәтижеге жетуге болады.

Егер әлемді өзгерту керек десе білім саласынан бастау керек дер едім. Ал білім саласын өзгерту үшін кімдермен жұмыс жасау керек? Әрине, студенттермен

1. Жоспарлау – ең алдымен адам бір істі бастамас бұрын оны өлшеп, қиып, түрін-түсін таңдап алу керек. Сондықтан оқытушыға да жоспарлау керек. Жоспарсыз сабақ ойдағыдай шықпайды.

2. Қол жетімді әдіс-тәсілдермен оқыту кейбір білімгерлер көру, кейбірі есту арқылы, кейбірі оқулықтан, кейбірі тәжірибеден қабылдауы мүмкін, ойлау деңгейлері әр түрлі білімгерлерді әр түрлі тәсілмен оқытып көру керек.

3. Қайталау. Сабақта берген маңызды ақпаратты міндетті түрде қайталату керек. Кейбір оқытушылар осындай кемшіліктер жасап жатады, қайталап сұрау бермеңдер деген. Өткен сабақты қайталау жарнама түрінде болуы тиіс, егер жарнаманы бірнеше рет қайталап көре берсең жаттап аласың, сабақтағы қайталауда жарнама сияқты болуы керек.

4. Шәкіртке үлгі болу керек мықты ұстаздан білімді шәкірт шығады. Мықты ұстаз үнемі ізденіс істінде жүреді, көп оқиды. Яғни мықты ұстаздар сұранысқа ие. Олардан басқалар да үйренгісі келеді, сондықтан сізде жас шәкіртке үлгі болыңыз.

5. Студентті қолдау! мақтау! мойындау!

Оқытушы өзінің білімін тұрақты түрде дамыту керек. Әркім өз білімін өзі көтеріп, қоғамның дамуына байланысты үнемі даму үстінде болуы шарт. Оқытушы өзін дамытуды тоқтатқанда оның кәсібилігі жойылады. Ол өз саласында күнде тұрақты түрде кәсіби біліктілігін арттырып отыруды қажет етеді.

Кәсіби ресурстарды дамытудың 2 түрі бар:

1. Сыртқы ресурстар
2. Ішкі ресурстар.

Сыртқы ресурстар деп отырғанымыз мұғалімнің әр түрлі семинарлар, курстар, конференцияларға, лекцияларға т.б қатысып отыру.

Ішкі ресурстар – тұрақты түрде, күнделікті түрде, ұдайы өзінді дамытып отырумен сәйкес болып табылады. Ал ішкі ресурстарды домалатып өздігінен шыңдалып, білімділікті артырады.

«Әрбір адам кемелдіктен өзіне белгілі бір үлес қана алады, ол оның алған бұл үлесін көбірек немесе азырақ болуы мүмкін неге десеңіз ол көптеген адамнан көмек алмайынша барлық кемелдікке жападан жалғыз жете алмайды. Адам жаралытысындағы қасиеттің бірі-сол, ол өзінің көздегеніне талпынуда басқа адаммен немесе басқа жұрпен байланыс жасайды. Сондықтан әрбір адам өзінің шамасы келерлік кемелдікке жету үшін басқа адамдардың арасында да жүріп, солармен бірігуге мұқтаж болады».

Әбу – Насыр Әл – Фараби «Бақытқа жету жайында» трактаты.

Ұстаным дегеніміз- мұғалімдер яғни бір бірімен тікелей қарым-қатынаста, байланыста болу керек. Олай болмаса кәсіби өспейді. Қашанда қарым-қатынас болу керек. «БІрыс алда ынтымақ» деп айтпақшы ынтымақ жүрген жерде бәріде болмақ.

Браин Трейси әр адамның проблемасы оның ішінде миның 85% деп айтады.

Білім беру жүйесінің бүгінгі дағдарысы синергиялық сипатта. Константин Ушаковский Синергия заңы $1+1=11$ 11 энергияның бірігуі) күш қуаты, аурасы. Бірлесе жұмыс жасау өте тиімді.

Mc Kinsey компаниясының негізін қалаушы М.Барбер мен М.Муршедтің тапсыруымен жасаған зерттеуінде – мұғалімдер кәсіби біліктілігін тек өздерінің жұмыс орында және бірлесе отырып алады делінген. Өз жұмыс орны дегеніміз- өз сабағында оқытушы үшін әр сабақ эксперимент пен зерттеу лабораториясы болып табылады.

Оқытушылар тек бір-бірінен үйренеді және олардың әрекеттері тек бірлескенде ғана тиімді мұғалімдердің бірлескен тиімді әрекеттері студенттердің оқуына ең тиімді ықпал жасайтын фактор (285 фактордың ішінде). Дон Хэтти

Әлемнің көптеген табысты мемлекеттерінде мыс: Финляндия, Италия, Сингапур, Жапонияның оқытушылары өзара бірлесіп жұмыс жасау және тәжірибе

алмасуы міндеттелген. Заңдарына енгізіліп қойылған. Шанхайда кемдегенде тәжірибе алмасу мақсатында білімді, мамандардың, профессорлардың сабағына қатысуды 8 рет қатысып тұруды міндеттеп қойған.

Бізде Қазақстанда олай емес. Біздің оқу орнында ондай жүйе дамымаған деп айтуға болады. Силау, сенім, өзара көмек болуы керек. Amazon, Microsoft, Google, Facebook деген әлемнің алпауыт фирмаларының жұмыс жасауда үш қағидатты ұстанады олар: силау, сенім арту, өзара көмек. Біздегі оқу орындарында көп несе жеке дара ғана бағаланады, мыс оқытушы олимпиадаға немесе конференцияға студент дайындап ол студент жетістікке жетсе бағаланады. Сондай-ақ жас мамандардың біліктілік деңгейі төмен, олардың қателігін көрсетіп дұрыс бағытқа, балап, жол көрсетіп, тәжірибесі мен бөлісіп отратын жоғарғы санатты мамандар олар жасап жатпайды.

Білімде бәсеке болмауы шарт. Бұл өндіріс орны емес. Бәсеке болған жерде білім болмай қалуы мүмкін. Сондықтан бірлесе көтерген жүк жеңіл болады деп бірлесе әрекет жасау керек. Оқытушы рефлексия жасап отыру қажет. Әрбір пән, сабақ рефлексия түрінде, дедактикалық тұлғада болуы шарт. Рефлексиялық тұлға қалыптастыру біздің міндетіміз. Рефлексия өзіңе – өзің есеп беру, өз әрекеттеріңді талдау, бағалау.

Сабақты зерттеудің (lesson stude) негізгі идеялары:

1. Бірлесе тәжірибені зерттеу.
2. Бірлесе сабақ жоспарлау.
3. Сабақ өткізу.
4. Бірлесе бақылау.
5. Бірлесе талқылау.
6. Ұжымдық рефлексия жасау.
7. Бірлесе жақсарту.
8. Тәжірибемен алмасу.

Жас педагогтың қате жасауы заңдылық, бірақ сол қатемен жұмыс істей білу керек. Бірлесіп талқылау керек. Білмегеннің сұрауы танымның жартысы дейді Синергия мен жасасын қате әйгілі эниссоның өзі неше рет қателескен. Көркем сұрақ – танымның жартысы деген сөз бар. Мұхаммед Пайғамбар. Жас мамандардың міндетті түрде тәлімгері болуы керек бетпе – бет немесе визуальды. Үйренуге оқуға, тоқуға жалықпай үнемі ізденіс үстінде болуы керек. Күнделікті жоспарын өздері үшін жасауы керек.

Таным – қарым – қатынастың маңыздылығын түсінуден басталады. Джордж Вашингтон. Ортаға өнеріңмен емес мінезіңмен сиясың (Абай). XX ғасыр басындағы (Әлихан Бөкейхан) ұлтына қызмет ету білімінен емес мінезден дейді. Көп білгеннен не пайда, қасына жинап жақсыны білгендігін айтпаса, көп дүниені білгенмен оны ортаға шығару қажет. Бірлескен жұмыс:

- Жұптық жұмыс.
- Топтық жұмыс.
- Ұжымдық жұмыс.

Сабақ, семинар, жиналыс конференция, тренинг, отырыс, кеңес, пед кеңес, әдістемелік кеңес. Жоспардың потенциалы өте жоғары.

Жас мамандар білімді біліп қана қоймай оны жүзеге асыру қажет. Алматыда жас педагогтар қауымдастығы жұмыс жасайды ол тек Алматы қаласында бар. Білім бағытында жүрген әрбір ұстаз жауапкершіліктің жарқын үлгісі болуы қажет!

Әдебиеттер:

- 1 Мижериков В.А. Введение в педагогическую деятельность. – М., 2005.

- 2 Садыков Т.С. и др. О разработке ведущих идей в профессиональной подготовке будущего специалиста // Вестник АГУ им. Абая. – 2001. – №5(5).
- 3 Педагогика: дәрістер курсы. – Алматы «Print-S», 2005.
- 4 Намазбаева Ж.И. Психология. – Алматы: Принтс, 2005.
- 5 Тәжібаев Т. Жалпы психология. – Алматы: Қазақ университеті, 1993.
- 6 Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1987.

Ш.Т. САУДАНБЕКОВА

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной работе мы предлагаем рассмотреть компьютерные программы, социальные сети как вспомогательный элемент в преподавании и изучении иностранного языка.

Ключевые слова: иностранный язык, компьютерные программы, онлайн обучение.

Весной 2020 года система образования по всему миру пережила колоссальную встряску из-за пандемии. Но были и плюсы, обстоятельства вынудили профессоров из самых престижных университетов мира, выдающихся педагогов и всех учителей планеты вложить свой творческий и профессиональный потенциал в онлайн-образование.

На сегодняшний день существует огромное количество методик преподавания иностранного языка как зарубежных, так и отечественных авторов. Доступ к мировой сети Интернет позволяет ознакомиться с различными техниками преподавания и активно использовать их в изучении иностранного языка. С каждым днем, жизнь современного человека становится все более и более насыщенной, количество предлагаемой информации увеличивается, при том, что количество свободного времени уменьшается с рекордно высокой скоростью. Успешный представитель современного общества должен обладать рядом навыков и умений, требования к которым увеличиваются постоянно. В этом случае важна мобильность и доступность информации. Одним из эффективных путей решения данной проблемы является информатизация образования. Совершенствование технических средств коммуникаций привело к значительному прогрессу в информационном обмене [1]. Что это означает на практике? Появление новых информационных технологий, связанных с развитием компьютерных средств и сетей телекоммуникаций, дало возможность создать качественно новую информационно-образовательную среду как основу для развития и совершенствования системы образования. Остановимся более подробно на значении слова «инновация». Итак, инновация-это те явления культуры, которых не было на предшествующих стадиях ее развития, но которые появились на данной стадии и получили в ней признание, иначе говоря – «социализировались»; закрепившиеся (зафиксированные) в знаковой форме и (или) в деятельности посредством изменения способов, механизмов, результатов, содержаний самой этой деятельности [2].

В данной работе мы предлагаем рассмотреть компьютерные программы как вспомогательный элемент в преподавании и изучении иностранного языка.

Что же представляет собой данная программы? Skype, ZOOM, MICROSOFT TEAMS – это компьютерные программы для общения в сети интернет. Они являются достойными продолжением клиента ICQ, в отличие от последнего позволяет

общаться не только посредством переписки и аудио связи, но и с помощью передачи видеозображение от пользователя к пользователю [3].

Характеристики:

1. возможность общения при помощи текстовых сообщений, аудио и видео связи;
2. возможность проведения видео конференций с несколькими людьми одновременно. Среднестатистическая программа рядового пользователя выглядит примерно так.

На первый взгляд данная программы обладает лишь небольшим набором функций и предназначена лишь для общения через сеть Интернет. Однако можно расширить функции эти программы и использовать их в изучении иностранных языков. Объектом данного исследования является применение программы Skype, ZOOM, MICROSOFT TEAMS в изучении иностранного языка. Однако, как показывает опыт других стран, данная методика приемлема и при изучении других дисциплин. Для того чтобы определить необходимость дополнительных методик преподавания нами было проведено анкетирование студентов факультета Востоковедения различных специальностей. Всего в анкетировании приняло 45 студентов первого, второго и третьего курсов различных специальностей. Итак, 44% опрошенных испытывают сложности при изучении иностранного языка.

47% опрошенных испытывают «языковой барьер» при общении с носителями языка. Практика изучения иностранного языка посредством инновационных технологий развита не так давно, но уже имеет место быть во многих странах. Преподаватель и студент посредством связи проводят занятие, находясь на большом расстоянии друг от друга. При этом качество данного занятия определяет лишь квалификация преподавателя. В зависимости от уровня знаний и желаний студента определяется курс обучения [4].

Далее на конкретном примере рассмотрим более подробно, как проходит процесс обучения. Для этого рассмотрим образовательные услуги, которые предлагает одна из компаний ориентирующаяся на обучение японцев русскому языку [5].

Преподаватель составляет график своих занятий в зависимости от собственных предпочтений и наличия свободного времени (что наглядно демонстрирует гибкий график преподавателя).

Обучаемый выбирает преподавателя из заранее составленного списка с указанием контактных данных и краткой информации о преподавателе, далее, согласно расписанию выбранного преподавателя, выбирает часы занятий.

Чтобы подготовиться к уроку преподаватель может просмотреть историю занятий ученика, уровень владения иностранным языком и общую информацию о студенте.

Далее в назначенное время преподаватель запускает программу и начинает занятие. Разница поясов также учитывается, при заполнении расписания преподаватель наглядно видит соответственное время урока, как в своем часовом поясе, так и по времени ученика.

По окончании занятия преподаватель заполняет индивидуальный лист успеваемости студента, где отмечает тему пройденного урока, ставит оценки по пяти параметрам. Занятие проводится онлайн, ход занятий определяется индивидуально в зависимости от пожеланий обучаемого. Формы проведения занятий разнообразны, от совместного чтения текстов до проведения тестирований.

Итак, к преимуществам такого изучения для студента можно отнести:

- 1) индивидуальный подход (преподаватель-студент)
- 2) возможность смены преподавателя

3) гибкий график занятий

Соответственно, к преимуществам данной методики преподавания для преподавателя являются:

1. гибкий график работы
2. мобильность

Итак, использование данной методики преподавания удовлетворяет как обучаемого, так и преподавателя.

Следующим пунктом данной работы было определение результативности данной методики преподавания. Для того чтобы определить уровень владения русским языком студентов, был разработан тест, который представлен в приложении. Задания были разработаны на основе пробных тестов, предназначенных для иностранных граждан Центра тестирования.

Тестирование студентов было проведено в ходе занятия:

1. студенты, которые обучаются продолжительный период времени, затратили меньшее количество времени, нежели только начавшие свое обучение студенты.
2. затруднений, связанных с пониманием задания не наблюдалось.

Изучение иностранных языков, освоение новых программ и платформ, развитие дополнительных навыков – все это демонстрирует работодателю заинтересованность соискателя в личном и профессиональном развитии.

Сегодня мы живем в век передовых технологий, век, когда количество информации увеличивается изо дня в день. Современная молодежь активна, образована, мобильна, конкурентно способна. Чтобы поддерживать конкурентоспособность на должном уровне нужно постоянно обновлять свои знания, при этом учитывая парадокс современности о нехватки времени, образование должно быть доступным и качественным. Программа Skype как методика преподавания подтвердила свою практическую значимость в преподавании русского языка. Следующим шагом, было бы практично предопределить развитие казахского языка, внедрение его в мировое сообщество, представление казахского языка как конкурентоспособного языка, возможность использования на уровне языка межнационального общения.

Литература:

- 1 Пацекина М.С. Статья по теме «Инновационные технологии в образовании» – опубликовано 10.11.2011.
- 2 Алексеева Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента.–2004.–№3.–С. 78.
- 3 http://ru.wikipedia.org/wiki/%CD%E8%E2%E5%EB%FC_%FF%E7%FB%EA%E0
- 4 <http://luboznaiki.ru/opredelenie/skayp.html>
- 5 <http://russiar.jp/>

С.Д. СЕЙДЕНОВА **РАЗВИВАЮЩИЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ** **ПРОГРАММ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена сегодняшним изменениям в высшем образовании Казахстана в сторону повышения профессионализма и качества на трех ступенях обучения в соответствии с общими стратегиями, рамками и инструментами развития высшего образования в европейской системе вузов. В связи с этим тенденции к децентрализации

образования, свобода в выборе содержания и системы подготовки, форм и методов обучения, учет потребностей на рынке труда и конкретных требований работодателей к выпускнику расширяют возможности научного обеспечения и повышения качества образовательных программ в подготовке высококвалифицированного специалиста с личностно-ориентированной траекторией развития. На практическом уровне проводится анализ образовательных программ на одном из факультетов университета.

Ключевые слова: модернизация образовательных программ, цели современного образования, качество обучения, квалификация выпускников, европейское образовательное пространство.

Модернизация образовательных программ (ОП) продиктована необходимостью соответствия международным стандартам в связи с присоединением Казахстана к Болонскому процессу, как страны-участницы и принятием на себя обязательств по выполнению его основных параметров. Единое образовательное пространство позволит национальным системам образования укрепить связи и сотрудничество между вузами Европы и Казахстана за счет модернизации образовательных программ, повышения мобильности студентов, преподавателей, управленческого персонала и т.д. Для обеспечения «гармонизации» национальные системы высшего образования должны стать «прозрачными», максимально сравнимыми, что может быть достигнуто за счет широкого распространения однотипных образовательных циклов (бакалавриат-магистратура-докторантура), введения единых систем образовательных кредитов (зачетных единиц), одинаковых форм фиксирования получаемых квалификаций, взаимной признаваемости академических квалификаций, развитых структур обеспечения качества подготовки специалистов.

Так, обновленная ОП содержит описание результатов обучения на основе Дублинских дескрипторов и компетенций, определение общих и предметных компетенций. В связи с этим, содержание учебных дисциплин должно соответствовать содержанию образовательной программы, созданной на передовых научных теориях, имеющих мировое признание.

Образовательная программа играет ключевую роль в развитии вуза и выпуске будущих профессиональных кадров. Подготовка высококвалифицированных специалистов является самым важным критерием, который нужно учитывать при разработке каждой образовательной программы. ОП определяется целой системой документов, содержащих цели и ожидаемые результаты, логику образовательно-научного процесса в университете и условия его реализации.

Вузы должны внедрять процессы студентоцентрированного обучения в свои программы, где Преподаватель на основе профессиональных стандартов совместно с работодателями планирует ожидаемые результаты обучения и обеспечивает их достижение в системе профессионально-деятельностных компетенций, а Студент выбирает по ожидаемым результатам обучения нужную ОП (дисциплину) для реализации своих индивидуальных образовательных потребностей.

Методы, посредством которых реализуются программы, должны стимулировать студентов к активной роли в совместном построении образовательного процесса. Как следствие, оценка студентов должна отражать этот подход. В связи с этим, практическая направленность учебного процесса по ОП на формирование конкретных профессиональных компетенций определяется способностью практического использования приобретенных в процессе обучения знаний, умений и навыков в профессиональной деятельности.

Компетенции приобретаются студентами на основе полученных результатов обучения и практического опыта. Компетенция включает: когнитивные элементы (теории, понятия); функциональные аспекты (технические навыки), межличностные качества (социальные или организационные навыки) и этические ценности.

Таким образом, вуз обеспечивает обучающихся не только высокими знаниями, достаточными умениями и помогает будущим профессионалам развить навыки, но и предоставляет им возможности для всестороннего развития личности. Важно отметить, что основная образовательная программа должна обновляться в связи с усовершенствованием науки и технологий.

Результаты обучения ОП формулируются и отображаются в соответствии с дескрипторами квалификаций (Дублинскими дескрипторами), национальными рамками квалификаций, отраслевыми рамками квалификаций и профессиональными стандартами. Национальная система квалификаций (НСК), как совокупность механизмов правового и институционального регулирования спроса и предложений на квалификации специалистов со стороны рынка труда, включает следующие элементы: 1) национальная рамка квалификаций (НРК) – структуризация квалификационных уровней, признаваемых на рынке труда; 2) отраслевые рамки квалификаций (ОРК) – структуризация квалификационных уровней, признаваемых в отрасли; 3) профессиональный стандарт (ПС) – стандарт для конкретной области профессиональной деятельности требования к уровню квалификации и компетентности, к содержанию, качеству и условиям труда. НСК помогает: а) государству – в повышении качества образования и профессиональной подготовки, насыщении рынка труда востребованными кадрами; б) работодателю – в формировании кадровой политики, в управлении персоналом, при организации обучения и аттестации работников, при разработке должностных инструкций, при тарификации работ; в) сфере образования – в разработке образовательных программ, соответствующих требованиям работодателей; г) работнику – планировать свое профессиональное развитие, получить подтверждение своих квалификаций, определить карьерную цель и стратегии.

Следует отметить, что Национальная рамка квалификаций (НРК) сопоставима с Европейской рамкой квалификаций (ЕРК). Ведется подготовка к самосертификации. В связи с этим, ориентированность ОП на качество профессиональной подготовки специалистов, их соответствие квалификационным требованиям (по НРК; ОРК и ПС) является на сегодняшний день актуальной. В связи с упомянутыми выше актуальными вопросами модернизации ОП члены учебно-методического совета на факультете филологии и мировых языков под руководством профессора Екшембеевой Л.В. проводят проектное исследование на тему «Образовательные программы и их модернизация». На 1-м этапе осуществлен анализ соответствия содержания учебных дисциплин содержанию образовательной программы по направлению подготовки кадров с высшим и послевузовским образованием и анализ соответствия содержания учебных дисциплин содержанию передовых образовательных теорий. Кроме того, проведена работа по определению степени ориентированности ОП на качество профессиональной подготовки специалистов, их соответствие квалификационным требованиям (по НРК; ОРК и ПС) и качественный анализ соответствия содержания образовательных программ требованиям национальной системы квалификаций (НСК) [1-10].

Кроме того, нами проведены количественный и статистический анализы по общему количеству, видам и особенностям образовательных программ на трех уровнях обучения (бакалавриат-магистратура-докторантура). Также осуществлен анализ образовательных

программ по направлению подготовки кадров: соотношение 01- Педагогические науки и 02 - Искусство и гуманитарные науки – 13/25, что показывает превалирование филологического образования. На факультете филологии и мировых языков реализуются 38 образовательных программ на трех уровнях обучения: в бакалавриате – 10, в магистратуре – 17, в докторантуре – 11). Виды ОП: бакалавриат – действующая/новая – 6/4; магистратура – действующая/новая – 9/8; докторантура – действующая/новая – 7/4. Всего – действующая/новая – 22/16. Особенности ОП (двудипломная, major+minor и др.): магистратура – совместная/двудипломная – 2/4; докторантура – совместная/двудипломная – 0/2; итого – совместная/двудипломная – 2/6. Особенности по направлению обучения в магистратуре: научно-педагогическое – 15 (все на 2 года); профильное направление – 2 (одна на 1,5 года, одна на 1 год). ОП с трёхступенчатым (бакалавриат-магистратура-докторантура) обучением – 8 ОП: 02 Иностранная филология (западные языки; 01 Иностранный язык: два иностранных языка; 02 Казахская филология; 01 Казахский язык и литература; 02 Литературоведение; 02 Переводческое дело (западные языки); 02 Русская филология; 01 Русский язык и литература;

Согласно решению нашего университета о приостановке приема абитуриентов на педагогические специальности новые ОП на уровне бакалавриата позволяют сохранить преемственность выпускников для последующей ступени обучения: 02 Иностранные языки и межкультурная коммуникация; 02 Русский язык и межкультурная коммуникация.

На первом этапе работы проекта по модернизации образовательных программ нами были проанализированы соответствия результатов обучения содержанию передовых образовательных теорий. Современная система обучения должна вооружать выпускников тремя главными компетенциями, как: а) поведенческие навыки и личностные качества вроде умения принимать решения и брать на себя ответственность (softskills); б) профессиональные навыки, позволяющие каждому специалисту четко действовать любых условиях (hardskills); в) владение современными технологиями (digitalskills). В результате нами выявлено, что все три основные навыки проявляются в полной и частичной мере. Также установлено, что вышеназванные навыки четко прописаны в результатах образовательных программ.

Определена степень ориентированности ОП на качество профессиональной подготовки специалистов, содержания образовательных программ требованиям их соответствие квалификационным требованиям национальной системы квалификаций (НСК) было выявлено некоторые трудности для каждого уровня обучения.

Проведенный анализ на соответствие требованиям НРК; ОРК, ПС и ДД дал следующее: по НРК часто указывается трудность соответствия критерию, как международное признание квалификаций, полученных в Казахстане. Следует отметить, что Национальная рамка квалификации проходит модернизацию, (см. Отчет по самосертификации Национальной рамки квалификаций Казахстана для высшего образования с рамкой квалификаций Европейского пространства высшего образования от 06.01.2020). Самосертификация проводится в целях обеспечения признания квалификаций выпускников казахстанских высших учебных заведений и повышения их конкурентоспособности как внутри страны, так и за рубежом.

Определены трудности с развитием требований к квалификации и компетенциям специалистов и выпускников учебных заведений; развитием структурной характеристики квалификационных уровней, признаваемых на рынке труда также связаны с выполнением требований НРК 2020 года. Выявлены трудности по ОРК, как разработка процедуры оценки результатов образования и сертификации квалификаций;

планирование различных траекторий карьерного роста в процессе трудовой деятельности путем повышения уровня квалификации, подтверждения квалификации; развивать объем применения квалификаций, трудовую миграцию, траектории профессионального развития; создание образовательных программ по профилям направлений с учетом требований работодателей на основе отраслевых рамок; единые требования к квалификации работников и выпускников для программ профессионального образования.

Проанализированы трудности по Профстандартам (ПС), как расширение требований к квалификации, отвечающей современным запросам рынка труда; повышение конкурентоспособности национального продукта; выработки единых требований к содержанию профессиональной деятельности, уточнения квалификационных требований с учетом появления новых технологий и потребностей рынка труда.

Определены трудности по Дублинским дескрипторам (ДД), как широкое толкование новых достижений теории и практики; внесение вклада посредством оригинального исследования, расширяющего рамки существующих знаний путем разработки существенного труда, некоторые аспекты которого отражены в национальных или международных реферированных публикациях; развитие новейших теорий, их интерпретаций, методов и способов; умение сообщать информацию, идеи, проблемы и решения как специалистам, так и неспециалистам. Даны рекомендации от разработчиков ОП, как включение непрерывной педагогической практики в учебную программу бакалавриата. Результаты исследования ОП по факультету будут обобщены в Методических рекомендациях по модернизации образовательных программ на факультете.

Говоря о перспективах развития образовательных программ, следует также отметить, что основными задачами образовательных программ являются: формирование личности; социализация личности в обществе; выбор профессии и освоения профессиональных образовательных программ. Образовательные программы основываются на принципе преемственности, то есть каждая последующая программа базируется на предыдущей и включает документы, необходимые для раскрытия содержания образования.

В чем выражается развивающий потенциал образовательных программ? Доказано, что студенты, которые лучше всего подготовлены к будущему, могут стать источником и активным носителем перемен. Они могут оказывать положительное влияние на свое окружение, влиять на будущее, понимать намерения и чувства других и предвидеть краткосрочные и долгосрочные последствия того, что они делают. Поэтому концепция компетенций подразумевает больше, чем просто приобретение знаний и навыков; она предполагает мобилизацию знаний, навыков, взглядов и ценностей для удовлетворения комплексных требований. Студентам, готовым к будущему, потребуются как широкие, так и специализированные знания. Предметные знания будут по-прежнему важны как основа-сырье, из которой разрабатываются новые знания, вместе со способностью мыслить за пределами дисциплин. Эпистемические знания или знания о дисциплинах, например, умение думать, как филолог, математик, историк или ученый, также будет иметь важное значение, позволяя студентам расширить свои предметные знания. Процедурные знания приобретаются путем понимания того, как что-то делается или выполняется через серии шагов или действий, предпринятых для достижения цели. Некоторые процедурные знания относятся к предметной области. Обычно они

развиваются посредством практического решения проблем, например, посредством творческого и системного мышления.

Студентам потребуется применить свои знания в неизвестных и меняющихся обстоятельствах. Для этого им потребуется широкий спектр навыков, включая когнитивные и метакогнитивные навыки (например, критическое мышление, творческое мышление, обучение и саморегуляция); социальные и эмоциональные навыки (например, сочувствие, самоэффективность и сотрудничество); а также практические и физические навыки (например, использование новых устройств информационных и коммуникационных технологий).

Сегодня очевидно, что выбор приоритетов и технологий организуемого преподавателем образовательного процесса должен отвечать требованию максимально возможного соединения динамично меняющегося содержания знаний и оптимальной системы технологических средств.

Основываясь на трех ключевых «преобразующих компетенциях», необходимо решить растущую потребность молодых людей быть новаторскими, ответственными и осведомленными: 1) создание новой ценности; 2) преодоление противоречий и дилемм; 3) принятие на себя ответственности. Для создания новой ценности, именно инновации, студенты должны уметь мыслить творчески, разрабатывать новые продукты и услуги, новые процессы и методы, новые способы мышления и жизни, новые бизнес-модели и новые социальные модели. Все чаще инновации возникают благодаря сотрудничеству с другими. Конструкции, лежащие в основе компетенций, включают адаптивность, креативность, любопытство и непредубежденность.

Чтобы быть готовыми к будущему, студенты должны научиться думать и действовать более комплексно, принимая во внимание: взаимосвязи между противоречивыми или несовместимыми идеями, различные позиции, краткосрочные и долгосрочные перспективы, другими словами, они должны научиться мыслить системно.

Третья преобразующая компетенция является предпосылкой двух других. Работа с новинками, изменениями, разнообразием и двусмысленность предполагает, что люди могут думать самостоятельно и работать с другими. Точно так же креативность и решение проблем требуют способности учитывать будущие последствия своих действий, оценивать риски и вознаграждения, а также принимать на себя ответственность за результаты своей работы. Это предполагает чувство ответственности, моральную и интеллектуальную зрелость, с которой человек может размышлять и оценивать свои действия в рамках своего опыта, и выражать личные и общественные цели, критически оценивать их. Центральное место в этой компетенции занимает концепция саморегуляции, которая включает в себя самоконтроль, самоэффективность, ответственность, решение проблем и приспособляемость.

Итак, эффективные цели и задачи образовательной программы должны иметь два основных результата. Во-первых, студенты должны получать одинаковые знания на одних и тех же курсах, независимо от преподавателя. Во-вторых, студенты должны закончить курс, готовые перейти к следующему курсу или этапу, сохраняя преемственность. В частности, цели всегда более дальновидны, чем задачи, и как таковые обычно основываются на идее, что они помогают обучающимся стать более продуктивными членами своего общества. Необходимо ставить цели, которые можно наблюдать и измерить. Развивающий потенциал данных образовательных программ очевиден. Его реализация во взаимодействии со студентами позволяет достаточно основательно осуществлять исследовательский подход к разрешению многообразных

реальных, но дидактически оформленных проблем и раскрывать в ходе исполняемой процедуры интеллектуальные возможности нового поколения специалистов.

Литература:

1 Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.07.2018 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747.

2 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы.

3 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32372771#pos=1;-189.

4 Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями от 06.04.2016 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832#pos=2;-203.

5 Национальная рамка квалификаций Республики Казахстан (2016 г.) <http://palata.kz/ru/services/16-professional-nye-standarty>.

6 Рамка квалификаций Европейского пространства высшего образования <http://www.ehea.info/cid102843/overarching-framework-of-qualifications-of-the-ehea-2009.html>.

7 Методические рекомендации по разработке и оформлению отраслевых рамок квалификаций, 2016. <http://palata.kz/ru/services/16-professional-nye-standarty>.

8 Государственный общеобязательный стандарт высшего образования <http://egov.kz/cms/ru/law/list/P1200001080>.

9 Государственный общеобязательный стандарт послевузовского образования <http://egov.kz/cms/ru/law/list/P1200001080>.

10 Международная стандартная классификация образования (МСКО) <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/iscsed-2011-ru.pdf>.

С. А. СЕЙДЕХАНОВ, Г. ДАИРБАЕВА **ТЕЛЕГРАМ КАК ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ** **ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗАХ: СТРАТЕГИЯ И** **ТАКТИКА**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Сегодня на фоне продолжающейся пандемической ситуации в мире вопрос о дистанционном образовании не теряет своей актуальности. Преподаватели вузов и учителя средних школ за это время приобрели базовые навыки работы в режиме онлайн и продолжают осваивать новые технологии. В данной публикации авторы предлагают рассмотреть и добавить к этому также возможности работы с популярным мессенджером Telegram.

Ключевые слова: Telegram, мессенджер, кроссплатформенный, контент, стратегия, тактика, мини-уроки.

Согласно «Википедии» Telegram – это кроссплатформенный мессенджер, позволяющий обмениваться сообщениями и медиафайлами многих форматов. Клиентские приложения Telegram доступны для Android, iOS, Windows Phone, Windows, macOS и GNU/Linux. Пользователи могут отправлять сообщения и обмениваться фотографиями, стикерами, голосовыми и видео сообщениями, файлами любого типа, а также делать аудио- и видеозвонки. Количество ежемесячных активных пользователей сервиса, по состоянию на январь 2021 года, составляет около 500 млн человек. Помимо обмена сообщениями в диалогах и группах, в мессенджере

можно хранить неограниченное количество файлов, вести каналы (микроблоги), создавать и использовать ботов.

Примечательно, что, согласно сообщениям различных СМИ, в период противостояния Дональда Трампа и его администрации с владельцами крупнейших социальных сетей Америки и мира количество новых пользователей Telegram росло в объеме 25 млн. чел. в день. Мессенджеры уже относительно давно активно применяются в организационной работе кафедр и в учебной работе преподавателей со студентами. Они удобны, подразумевают быстрый ответ на коммуникацию, обладают мультимедийностью (рассылка фото-, видео-, аудиофайлов) [1]. Сегодня без WhatsApp сложно себе представить коммуникацию между сотрудниками кафедр и студентами. Стремительно набирает популярность и Telegram, который, помимо всех прочих своих достоинств, позволяет уверенно работать при слабом Интернете. Это немаловажно в случаях, когда у студентов ограничен доступ к Сети через wi-fi, и они вынуждены обходиться исключительно мобильным трафиком. Кроме того, Telegram дает возможность в максимально удобной форме потреблять мультимедийный контент на смартфоне (не у всех студентов на сегодняшний день имеются ноутбуки) [2-4]. Ну, и конечно же, к числу существенных преимуществ мессенджера можно отнести высоконадежную и стабильную веб-версию Telegram (в отличие от WhatsApp), что представляется крайне полезным и эффективным в условиях работы на компьютере.

Telegram предоставляет возможность создавать 5 публичных каналов или групп и 500 закрытых каналов или групп на базе одного мобильного номера [3]. Тактика, которую мы предлагаем, подразумевает возможность использования закрытого канала с привязанной к нему группой. Это логично с точки зрения того, что преподавателю удобнее работать именно с закрытым каналом и группой. Он может рассылать своим студентам пригласительную ссылку (invite link) на группу и таким образом сформировать пул участников своего телеграм-проекта в необходимом ему объеме. Поэтому количество закрытых каналов и групп, которое позволяет создавать Telegram для одного мобильного номера, представляется более чем достаточным и даже избыточным.

Типология контента для телеграм-каналов:

По типам телеграм-контент можно разделить на:

- новостной;
- познавательный;
- продающий;
- обучающий;
- полезный;
- имиджевый;
- презентационный.

По форматам обучающий контент в Telegram может классифицироваться следующим образом:

- текстовые посты;
- однокартиночные посты (фото, графика инфографика);
- альбомные посты (фото, графика, инфографика);
- лонгриды;
- квизы;
- опросы;
- видеопосты (квадратные, круглые, вертикальные, горизонтальные, GIF – информационные, инструктивные, познавательные и презентационные, ютуб-ссылки);

- полезные PDF-материалы (чеклисты, инструкции, памятки и пр.);
- подкасты.

Стратегия работы с Telegram для педагога. Стратегию применительно к внедрению этого мессенджера можно сформулировать следующим образом: обеспечение максимально удобного потребления образовательного контента студентами через смартфон (сегодня смартфоны есть у всех) в любом месте и в любое время в качестве дополнительной учебной активности с высоким уровнем эффективности с точки зрения результатов образовательной деятельности. Кроме того, доступен формат работы с применением персонального компьютера [5].

Тактика работы с Telegram для педагога.

Рисунок 1 – Пример мини-урока в формате открытки

С точки зрения тактики преподаватель имеет конкретные возможности организовать работу по обучению студентов на базе телеграм-проекта, состоящего из закрытого канала и закрепленной за ним группы. При этом следует отметить, что Telegram позволяет студентам потреблять контент, как говорится, не отходя от смартфона и дозированно, акцентированно.

- Создание закрытого канала и закрепленной группы.
- Формирование пула подписчиков (в рамках группы студентов) через прямую ссылку на телеграм-группу и добавления подписчиков на канал самим преподавателем (из списка контактов в телефоне).
- Добавление необходимых для работы ботов (CommentsBot, QuizBot, Telepost.me).
- Применение форматов контент, перечисленных выше в типологии контента.
- Разработка контент-плана (с использованием специальных шаблонов).
- Типы заданий: квизы, эссе (в т.ч. с использованием Telegra.ph), РРТ-доклады, доклады в формате круглого видео, аудиосообщения.
- Ответы на вопросы преподавателя студентами в комментариях под постом (в т.ч. с прикреплением файлов, аудио- и видеосообщений).
- Дозированный контент (один пост – одна идея).
- Опросы.
- Прикрепление заданий и важных тем вверху экрана (pinned message).
- Настройка у студентов возможности просмотра файлов без загрузки на телефон.
- Телеграм-марафоны на разные темы.

Возможность создания автоматизированных мини-курсов на базе чатботов.

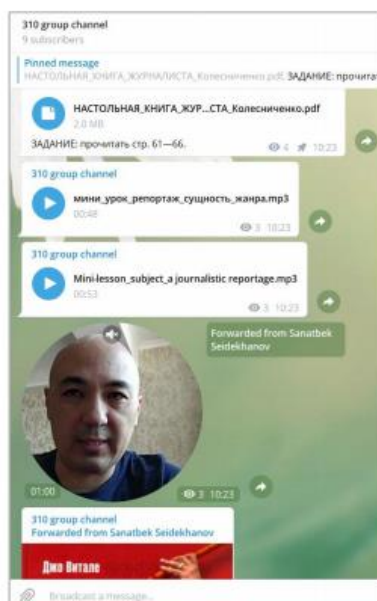

Рисунок 2 – Пример мини-урока в формате круглого видео и в формате аудиорока

Telegram как инструмент для педагога имеет, по нашему мнению, большой потенциал и будет активно развиваться. В частности, на факультете журналистики КазНУ им. аль-Фараби при кафедре печати и электронных СМИ в 2021 году была создана Школа Telegram-педагогике, в рамках которой проводятся онлайн мастер-классы по алгоритму запуска телеграм-проектов педагога, применению всех инструментов, а также планированию и реализации контента. Аналогичные школы могут появиться и на других факультетах КазНУ им. аль-Фараби, в частности, на механико-математическом факультете. Это послужит трамплином для популяризации данного подхода к образовательным услугам и повысит эффективность взаимодействия преподавателей со студентами во благо совершенствования учебного процесса в соответствии с мировыми трендами в онлайн-образовании.

В заключении хочется отметить, что свободное владение современными технологиями работает на развитие престижности профессии педагога в противовес тому сложившемуся положению дел на постсоветском пространстве, когда преподаватели и учителя попадали в систему образования по остаточному принципу.

Литература:

1 Habr.com. Исследование: СМИ идут за контентом в телеграм-каналы. – [Электрон. ресурс]. – 2019. – URL: <https://habr.com/ru/post/449382/> (дата обращения 22.02.2021).

2 Абакумов А.А., Сидоров Д.Г., Егунова А.И. Использование мессенджеров для информирования слушателей учебных заведений // Образовательные технологии и общество. – 2018. – Т. 21, № 3. – С. 330-336.

3 Habr.com. История Telegram: от идеи до собственной криптовалюты». – [Электрон. ресурс]. – 2020. – URL: <https://habr.com/ru/post/489252/>. (дата обращения 19.02.2021).

4 Habr.com. Как вести и продвигать канал в Telegram – полное руководство», – [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <https://habr.com/ru/post/327302/> (дата обращения 21.02.2021).

5 Textterra.ru. Руководство для авторов каналов в Telegram», – 2017. – URL: <https://textterra.ru/blog/rukovodstvo-dlya-avtorov-kanalov-v-telegram.html> (дата обращения 21.02.2021).

Ж. СЕЙІТНҰР, З. ТЛЕУГАБЫЛОВА **ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТӘСІЛДЕМЕНИҢ БАСТЫ** **ЭЛЕМЕНТІ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада құзыреттілік тұғырдың маңызды әдіснамалық мәселесі қарастырылады. Құзыреттілік ұғымындағы ұлттық құндылықтың алатын рөлі негізделеді. Білім беру бағдарламасын іске асыру кезінде оқыту нәтижелерін тұжырымдау, қол жеткізу және бағалау теориясы мен практикасы әдіснамасының негіздерін әзірлеу.

Түйін сөздер: құзыреттілік, әдіснама, ұлттық құндылық, оқыту мақсаты.

Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаев тәуелсіздігіміздің 30 жылдығын мерекелеу жөніндегі Мемлекеттік комиссияның алғашқы отырысында сөйлеген сөзінде: «Тәуелсіздіктің 30 жылдығын тек мерейтой деп санауға болмайды. Ең алдымен, бұл тарихи оқиғаға идеологиялық тұрғыдан қарауымыз керек, – деді [1]. Бұл білім мен ғылым саласы үшін де аса маңызды бағыт-бағдар боп табылады. Сондай-ақ, өткізілетін іс-шараларда айқын көзқарас, нақты ұстаным болуы шарт екені айтылды. Мемлекет басшысы адам капиталының сапасын арттыру жүргізіп отырған саясаттың негізгі бөлігі екенін айтып отыр. Біздің ойымызша, кез келген реформалар мен жаңғырту жұмыстары қазақ ұлтының мүмкіндіктерін ашуға бағытталуы тиіс. Тәуелсіздік факторының Қазақстан халқының басым бөлігін құрап отырған байырғы халықтың, әсіресе қазақтілді қауымның әлеуетін ашуға мүмкіндік бермесе қандай құндылығы мен мән-мағынасы бар? Не үшін автохтон этностар саяси тәуелсіздік алуға ұмтылады? Ұлт-азаттық қозғалыстар неліктен орын алады? Осы іргелі сұрақтың басын ашып алмай ұлттың дамуы туралы және білім беру жүйесіндегі өзгерістер туралы сөз қозғаудың мағынасы жоқ сияқты.

Бүгінгі таңда білім беру саласында құзыреттілік тәсілдемесі (компетеностный подход) жаңа парадигма ретінде қарастырылып жүр. Шетелдік және отандық зерттеушілердің жарық көрген теориялық және ғылыми-әдістемелік еңбектерінде құзыреттілік тәсілдемесінің мәні және білім беру жүйесінің әр түрлі деңгейлерінде қалай құзыреттіліктерді қалыптастыру мәселелері талданады [2-8]. Ғалымдар «құзыр» (компетенция), «құзырет», «құзыреттілік» (компетеность), «құзыреттілік тәсілдеме» сияқты ұғымдардың қандай мағынаға ие екендігі, бұл ұғымдардың еліміздің білім беру жүйесінде маңыздылығы неде деген сауалдар төңірегінде пікір таластыруда. Негізі білім беру саласына «құзыреттілік» (компетенность) термині бізге шетелдік білім беру тәжірибесінен келді. Мамандар жалпы құзыреттілік тәсілдемеге көшу білімдік парадигмадан жаңа деңгейге көтерілуді білдіреді дейді. Зерттеушілердің басым бөлігінің пікірі бойынша, құзырет түсінігі тек білімдер, дағдылар ғана емес, оны қолдана алуды, яғни, тұлғаның меңгерген білімді мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігін көрсетеді екен. Педагогтар құзыреттілік тәсілдеменің пайда болуына себепші фактор ретінде бүгінгі таңдағы білім беру мазмұнының заманауи экономика мен өркениеттің сұранысына сәйкес болмауынан туындап отыр дейді. Өйткені, жаңа жағдайлар білім беру мәселесінде жаңа талаптар қояды. Алайда, құзыреттілік тұғырдың іске асу барысы көптеген сауалдар тудып отыр.

Ең алдымен, құзыреттілікке негізделген оқыту теориясына қатысты әдіснамалық және әдістемелік проблемалар бар. Біріншіден, терминология мәселесі айқын шешілмеген. Қазіргі кезде «құзырет» (компетенция) және «құзыреттілік»

(компетентность) ұғымдары педагогика теориясы мен білім беру практикасында берік орын алды. Алайда тәсілдеменің негізін құрайтын басты ұғымдардың өзі нақты анықталмаған. Қаншама мақалалар, монография мен кітаптар жарық көрсе де еліміздегі құзыреттілікке негізделген білім беру теориясының жеткілікті әзірленіп, өңделмегені туралы айтуға болады. «Құзырет» және «құзыреттілік» түсініктерін қазіргі білім беруде дәйекті қолданудың өзі жеке бір мәселе боп отыр. Бұл ұғымдардың жалпы түсіндірілуі бар болғанмен терминдердің өзі дәл анықталмаған, жоғары білім беру педагогикасындағы мақсаттар мен өлшемдерді анықтауда қолданылатын басқа ұқсас ұғымдармен өзара байланысы мен арақатынасы, айырмасы сенімді ашылмаған. Мәселен, «құзыреттілік» және «біліктілік» терминдерін түсіндірудегі айырмашылықтар қандай?

Жалпы әр саланың өкілдері «құзыреттілік» ұғымына өзіндік анықтама береді. Психология саласында терминді алғаш рет 1959 жылы американдық психолог Р.Уайт енгізген. Ол құзыреттілікке келесідей анықтама берді: адамның қоршаған ортамен тиімді өзара әрекеттесу қабілеті. Оның әріптесі Д.Макклелланд бұл ұғымды әлеуметтік психология тұрғысынан қарастырды. Ол кәсіптік білімнің де, жинақталған жұмыс тәжірибесінің де қызметкердің өз жұмысын дұрыс атқаруына кепілдік бере алмайтындығын негіздей отыра өзінің танымал «құзыреттілік концепциясын» ұсынды. Менеджментте «құзыреттілік» деп ұйым қызметкерлерінің жеке және кәсіби қасиеттеріне қойылатын талаптардың жиынтығы түсініледі.

Зерттеуші педагогтардың пайымдауынша, жаңа кезеңде білімге бағдарлау парадигмасы құзыреттілікке негізделген білім беру тәсілдемесімен ауыстырылуы тиіс. Алайда, шын мәнінде «құзыреттілік» ұғымы дәстүрлі мағынадағы «білім, білік, дағдылар» ұғымын жоққа шығармайды, керісінше практикалық бағдар, жеке тиімділікті ескере отырып оны кеңейтеді дейді. Жетекші мамандар мен реформаторлар жаңа парадигманы нанымды негіздеп бермегендіктен оны практиктер мен атқарушылар қалай түсінбек? Бұл түбегейлі өзгеше педагогикалық жүйе бола ма немесе сәл жаңарған ескі үлгі ме? Құзыреттілікке негізделген білімге көшу университетте білім сапасының жақсаруына әкеледі ме? Академиялықтан бас тартып қолданбалыққа басымдық беру іргелі зерттеулерге қалай әсер етеді? Теория мен практиканы қарама-қарсы қою қаншалықты орынды? Теория, салыстыру мен талдау – бұл өмірдегі дұрыс жолды табуға арналған құралдар екенін қаперден шығармауымыз керек.

Жалпы құзыреттілік тәсілдемесін (тұғырын) түсінуде екі ұстаным бар. Алғашқылардың ұстанымы бойынша, ол жаңа парадигма және құзыреттілік кешенді әрі синергиялық құбылыс боп табылады. Ол нәтижеге бағдарланған білім мазмұнына көшу қажеттілігінен туындаған. Құзыреттілік тәсілдемесі бірінші орынға білім алушының хабардарлығын емес, нақты қаракет жасай білуін көрсетуі тиіс. Шын мәнінде, мәселе бұл білім беру мазмұнында іс-әрекеттік сипатта болу идеясының енуімен байланысты. Білімді қолдана білу технологиясы, маманның жасай алу қабілеті алға шығуы керек. Ал келесі бір ұстаным, яғни скептик, күмәншіл әрі сыни қарайтын топтың көзқарасы бойынша, жаңа парадигма туралы айту асыра сілтегендік. Принципті жаңа тұжырымдама, теория пайда болған жоқ. Бұл терминдік қана өзгеріс, Батыстан енген неологизм ғана. «Жаңа ыдысқа құйылған ескі шарап» сияқты. Түбегейлі, принципті айырмашылық жоқ деп санайды. Өйткені, құзыреттілік білім, ептілік, дағды ұғымдарын да қамтиды. Тіпті білімсіз қалай құзыретті маман туралы айтуға болады деген уәж айтуда. Сондықтан «құзыреттілік» пен «ептілік», «құзыреттілік» пен «кәсіпқойлық», «құзыреттілік» пен «білік», «құзыреттілік» пене «білімдарлық» түсініктерінің арақатынасын анықтауда маңызды.

Құзыреттілікке негізделген тәсілдеме шеңберінде «құзыр» (компетенция) және «құзыреттілік» (компетентность) деген екі ұғымды жиі қолданады. Алайда бұл ұғымдарды әлі күнге дейін бір мағыналы тұрғыда түсіндіру жоқ. Құзыреттілік тәсілдемесі іске асырыла бастағанымен, әлі күнге дейін терминологияда шатасушылық бар, бұл тәсілдеменің негізгі ұғымдарының бірыңғай, ортақ бекітілген түсіндірмесі жоқ. Жалпы негізгі ұғымдардың мәнін айқын түсіну жұмысты саналы ұғынып жүргізуге ықпал етеді. Сол себепті білім беру үдерісіндегі құзыреттілік тұғырды қолдану үшін негізгі ұғымдарды анықтап алмаса тағы болмайды. Ғалымдардың едәуір бөлігі құзыретті (компетенция) білім, білік және дағдылардың жиынтығы ретінде қарастыратындығы анықталды. Өйткені, біз «білім – білік – дағдылар» делінетін классикалық үштікті әдеттегідей өлшейміз және оны құзыреттілік деп атаймыз. Өйткені, құзыреттіліктің қалыптасу дәрежесін көп жағдайда анықтау және бақылау қиын. Ең күрделісі «құзыреттілікті» әркім әрқалай түсінеді.

Педагогтардың бір бөлігі еліміздің білім саласына «нәтижеге бағдарланған білім беру» идеясы пайда болуына байланысты «білім», «білік», «дағды», «ептілік», «іскерлік» сияқты дәстүрлі ұғымдардың орнын «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарымен алмастырылуы қажет деп санайды. Алайда «құзыреттілік» түсінігінің мән-мағынасын анықтау психологтардың, педагогтардың, маман-практиктердің және т.б. арасындағы бірталай пікірталас тудырып отырған әдіснамалық мәселе болып отыр. Жаңа психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау қазіргі уақытта «құзыреттілік» түсінігінің мәнін анықтау мәселесінде, оның құрылысы мен мазмұнын толықтыруда ортақ келісімнің жоқтығын көрсетеді. Ғылыми әдебиеттерді оқығаннан ұққанымыз, «құзыреттілік» ұғымы жетік біліктілік пен нәтиже жасаушылықты көрсету үшін қолданылады. Өнімділік пен нәтиже шығару аспектісін қамтиды. Қазақша ғылыми әдебиеттерде «компетенция» терминін құзыр, құзырылық, құзырет деп аудару кездеседі. Қазақша түсінігі «жасай алу» деген мағынаны білдіреді. Алайда идея түсінікті болғанымен «құзыреттілік» ұғымын операциялдану күрделі боп отыр. Ғылыми жұмыста қолданылатын ұғымдар мен көрсеткіштерді өлшеу үшін таңдалған әдістер, әдістемелер арасында байланыс болуы қажет. Егер құзыреттілік ептілікке, дағдыларға, стандарттарға және өлшемдерге байланысты болса оларды практикаға көшіру, трансфер мәселесі қалай шешіледі?

XX ғасырдың 90-жылдарынан бастап педагог ғалымдардың зерттеулерінде құзыреттілік педагогикалық үрдісті басқару мен педагогтың кәсіби іс-әрекетін қамтитын білім берудің жаңа мақсаты, маңызды компоненті ретінде қарастырыла бастады. Compete — негізгі латын термині, ол «білу», «істей білу» және «табысқа жету» дегенді білдіреді екен. Бұл мағыналар жалпы түрдегі құзыреттіліктің мәнін ашады. Семантикалық тұрғыда «білімді қолдану қабілеті», яғни психологиялық-педагогикалық білімдерін кәсіби әрекетінде қолдана білу іскерлігі, қазіргі білім беру технологияларын меңгеру және т.б. мазмұнды қамтиды. Педагогикада саласында компетенция (еп-білік) дегеніміз – білім алушының белгілі бір салада тиімді және нәтижелі қызмет етуі үшін қажетті білім дайындығына қойылатын нормативтік талап. Бұл талап бастапқыда студенттен бөлектенген және оны педагог алдын-ала қояды. Ал құзыреттілік дегеніміз – оқушының тиісті еп-білікті иеленуі, оның оған және іс-әрекет пәніне қатынасын білдіреді, яғни, бұл оқушының өнімді жүзеге асыруға қажетті және жеткілікті жеке қасиеттерінің жиынтығы.

Әр ұлттың концептосферасы әр түрлі болатындықтан, «компетенция» мен «компетентность» терминін қазақшаға дәл аудару мәселесі туындап отыр. Алғашқысы екіншісінің құрамына кіретін болса, олардың ара-жігін ажырату

маңызды. Біздің жорамалымыз бойынша, «компетенция» сөзін «еп-білік» деп, ал тұлғалық интегралдық қасиет болғандықтан «компетентность» – «құзыреттілік» боп аударылғаны дұрыс. Сонымен, еп-білік – бұл сырттан берілген норма, ал құзыреттілік – бұл осы норманы иеленуді сипаттайтын тұлғаның жеке қасиеті.

Батыста құзыреттілікті анықтаудың бірнеше тұғырлары бар: американдық көзқарас бойынша құзыреттіліктерді қызметкерлердің мінез-құлқының үлгісі ретінде қарастырады. Қызметкер қажетті дағдылар мен білімге ие болса, жақсы нәтижелер көрсетеді. Еуропалық тұрғы бойынша, құзыреттілікті жұмыс міндеттері мен жұмыстың күтілетін нәтижелерін сипаттау ретінде қарастырады. Яғни, қабылданған стандарттарға сәйкес әрекет ету қабілеті маңызды. Құзыреттіліктің әр түріне дағдылар, білімдер, икемділіктер жиынтығы кіреді. Олар қызметкерлерде әртүрлі дәрежеде көрінеді. Адамның жеке қызығушылығы мен өзін-өзі актуализациялау емес, оның ұйымның талаптарын сай болуына көңіл аударылады. Жұмыс берушінің мүддесі қызметкерлерден басым тұрады. Бизнес тұрғы деуге болады. Біздің ойымызша, құзыреттілік тәсілдемесі әдіснамалық тұрғыда прагматизм мен инструментализм жағына ойысқан деп санаймыз. Аксиологиялық аспект көп ескеріле бермейді.

Біз құзыреттілікті ұлттық құндылықтармен байланыстыруды жөн көріп отырмыз. Оны бұл категорияның негізгі элементтерінің бірі ретінде қарастыруды ұсынамыз. Қоғам тарапынан да ұлттық білім жүйесін қалыптастыру керектігі айтылуда. «Құзыреттілікке негізделген тәсілдеме» термині ұғымдық мазмұнының ауқымдылығы молдығымен ерекшеленетінін де ескеруіміз қажет. Жыл өткен сайын оның мазмұны толығуда. Біз үшін маңыздысы құзыреттілік тұрғы, тәсілдеме қазақ ұлтының даму стратегиясына сай келе ме?

Әдетте стратегия деп белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған іс-әрекеттің ұзақ мерзімді жоспарын айтамыз. Стратегия негізгі мақсаттар мен басымдықтарды белгілеуді, мақсаттарға жету үшін іс-әрекеттерді анықтауды және іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін ресурстарды жұмылдыруды көздейді. Бірінші қатардағы басымдық берілетін дүниелер бар. Қазақ ұлтының мүддесі стратегиялық жоспарлаудың негізгі мазмұнын құрау керек. Ал бізде өкінішке орай басқаша боп шығып жатыр. Елдің әлеуетін дұрыс пайдалануымыз керек. Қазақтілділер де зияткерлік капитал деп саналуы тиіс. Өйткені, шетелге қашпай, атамекенінде қалуға мүдделі қауым ретінде ң алдымен, автохтон халық боп табылатын қазақтар екенін мойындауымыз керек. Стратегиялық жоспарлауда төлнұсқа (аутентті) шынайы қазақтарды адам капиталына жатқызуды ұмытып кетіп жатамыз. Түпнегіз ұлтсыз мемлекет болмайды.

Жалпы қоғам болған соң онда әр алуан идеологиялар мен түрлі ағымдар көп, алайда ұлт мұраты мен тәуелсіз ел болу мақсаты біреу ғана. Ол – қазақ этносының ұлт ретінде жойылып кетпеуі. Төл тілін, мәдениеті мен құндылықтарын, ата-бабалары аманат ретінде қалдырған жерді, табиғи байлығымыз мен тарихымызды сақтап қалуымыз маңызды. Яғни, стратегиялық мақсат-міндет – ұлт ретінде тірі қалу. Жасаған іс-әрекетіміздің мәні стратегиялық мақсат-міндеттен шықсақ қана орынды болады. Егер мемлекеттің стратегиясы оны құрушы этностың (мемлекет құрушы ұлттың) дамуы мен өркендеуіне жетелейтін болса, онда оны ұлттық деп санауға болады, әйтпесе оны антиұлттық деп бағалаймыз. Тарих ғылымында да өткенді түсіндірудің негізгі әдіснамасы ретінде осы ұстанымды басшылыққа алған жөн. Біз бұл әдіснамалық ұстанымды «қазақцентризм» деп атауды ұсынамыз. Қазақцентризмнің мәнісі – қазақ мүддесіне бағытталған, бағдарланған ұстаным. Жетістік өлшемі – қазақ ұлтына пайдалы болу. Қазақ ұлтына қызмет ету. Білім мен ғылым саласы қазақ ұлтын көркейтуге бағытталмаса оның құны қандай? Кез келген реформа, жаңғырту осы үдеден шығуы тиіс. Университеттің жұмысы мен жетістігі жергілікті

автохтон ұлттың білім сапасы мен құзыреттілігі артуымен өлшеуге болады. Қазақ тіліндегі өнімдердің сапасы мықты болу керек. Мемлекеттік тілдегі өнімге назар аудару маңызды. «Мемлекеттік тілдік құзыреттілік» болашақ мамандарды даярлаудың құрамдас бөлігі болуы тиіс. Өзге тілдің бәрі ана тілді дамыту құралы ғана. Әлем тілдерінің өзі қазақ тіліне қызмет ету керек. Аударма жұмысын жандандыруды күн тәртібіне қайта қою, қазақ тілін стратегиялық мақсатқа кіретін түйінді бөлік деп тану маңызды. Бұл тілдік бәсекеде ана тілімізді жоғалтпаудың шарты. Ұлттық стратегиялық мақсат болмаса онда біздің барлық істеген әрекеттеріміз бен тірлігіміз бекер болғаны. Ұлтымыздың болашағы мен қауіпсіздігі осыған байланысты. Күллі экономикалық шешімдер де осы тұрғыдан бағалануы керек. Бұл мақсатты ұлттық идеологияға айналдыруға болады. Байырғы халық өкілдеріне әлеуметтік лифт, өзін-өзі жүзеге асыруға мүмкіндік туғызу қажет. Қазақтың әлеуметтік жағдайын жақсарту, қазақтың саяси тұрғыдан өзін-өзі билеуі қазақцентризм методологиясының ажырамас бөліктері. Кез келген оқыту нәтижелерін бағалаудың әдіснамалық ұстанымы осыдан шығуы тиіс. Оқыту теориясы мен практикасы әдіснамасының негіздерін әзірлеуде де мұны басшылыққа алу ләзім. Егер мемлекет мәдени және ұлттық бағыттағы миссиясын жоғалтса, университеттің болашағы қандай болмақ? Университеттерге тек бизнес әлемнің басқару әдістерін кіргізу қандай қауіп-қатер әкелетінін ғалымдар да түсіну керек. Дәстүрлі университеттік мұрат ұлттық құндылықтарға теріс қарамайды.

Әдебиеттер:

- 1 Тәуелсіздік игіліктерін әрбір қазақстандық сезінуге тиіс // Egemen Qazaqstan. – 2021. – №26 (30005).
- 2 Кенжебеков Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. (монография). – Астана, 2001. – 275 б.
- 3 Давыдов Л.Д. Модернизация содержания среднего профессионального образования на основе компетентностной модели специалиста: Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 2006. – 26 с.
- 4 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5.
- 5 Иванов Д.А., Митрофанов К.Г., Соколова О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий. Учебно-методическое пособие. – М.: АПКИПРО, 2003. – 101 с.
- 6 Тұрғанбекова Б.А. «Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе». – Алматы: Рауан, 2005. – 250 б.
- 7 Хуторский А.В. Ключевые компетенции: технология конструирования // Народное образование. – 2003. – № 5.
- 8 Хуторской А.В. Методологические основания применения компетентностного подхода к проектированию образования // Высшее образование в России. – 2017. – № 12 (218). – С. 85-91.

Ж. СЕЙІТНҰР, З. ТЛЕУГАБЫЛОВА **ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БАҒЫТ-ТӘСІЛДЕГІ МОТИВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада құзыреттілік көзқарас-тәсілдегі маңызды құрауыш ретіндегі мотивация мәселесі қарастырылады. Құзыреттілік ұғымындағы мотивацияның алатын рөлі негізделеді.

Түйін сөздер: құзыреттілік, еп-біліктер, мотивация, оқыту мақсаты.

Әлемдік білім беру кеңістігінде орын алып жатқан трендерге байланысты елімізде жалпы білім беру мазмұнын жаңарту қолға алынды. Қазақстанда Батыс елдері мен Ресей сияқты құзыреттілік бағыт-тәсіліне (approach) көше бастады. Ғылыми-педагогикалық жұртшылық «құзыреттілік», «компетенция» (еп-білік) терминдерін кең қолдануда. Алайда күні бүгінге дейін осы ұғымдардың араласып кетуі, синонимдік қолданудан бастап өзара алмастыруға дейін бытысып шатасуы орын алуда. Бұл білім берудегі құзыреттілікке негізделген тәсілдің ортақ теориясын жасауға кедергі келтіруде. Осы проблемаға арналған әдебиеттерді, әсіресе оның қалыптасу тарихын талдау екі ұғымның өзін түсіндірудегі күрделілікті, олардың көпөлшемділігі мен екіұштылығын көрсетеді. Кез келген жаңа бағытты, әдіснаманы енгізуден бұрын оның түп-тамырына көз жүгірту маңызды. Идея қайдан шықты, нені көздейді және кімге пайдалы? Өйткені, кез келген бағыттың методологиясымен қатар идеологиясы бар екені белгілі.

Ең алдымен, айтарымыз, бұл бағыт басқа мәдени-тарихи топырақта пайда болды. Құзыреттілік, еп-білік (компетенция) – бұл бізге англосаксондық білім беру дәстүрінен келген ұғым. АҚШ-та психолінгвистика саласынан басталып өзге саларға енді (Н.Хомский). Сөйтіп, түрлі мағыналық өзгерістерге ұшырады. Құзыреттілік бағыт-тәсіл теориясы мен практикасын жасаушылар мұны ескере ме?

Шетелдік зерттеуші И.А. Зимняя құзыреттілік бағыт-тәсілдің дамуында үш кезеңді бөліп көрсетеді: Бірінші кезең (1960-1970 жж.) ғылыми аппаратқа «еп-білік» (компетенция) категориясын енгізумен, құзыреттілік (компетентность) пен еп-білік ұғымдарының ара-жігін ажыратудың алғышарттары қалыптасуымен сипатталады.

Екінші кезең (1970-1990 жж.) негізінен ана тілін оқыту теориясы мен практикасында, сонымен қатар басқару мен менеджмент саласында құзыреттілік пен еп-біліктер категорияларын қолданумен сипатталады.

Үшінші кезең (1990-2001 жж.) – құзыреттілікке негізделген бағыт-тәсілді бекіту – білім беруде құзыреттілік пен еп-білік категориясын белсенді қолданумен сипатталады. ЮНЕСКО материалдарында білім берудің қалаулы нәтижесі болып саналатын бірқатар еп-біліктерді ұсынады. 1996 жылы Еуропа Кеңесі демократиялық қоғамды, көптілділікті сақтауға мүмкіндік беретін және еңбек нарығының жаңа талаптары мен экономикалық өзгерістерге сәйкес болу үшін «негізгі еп-біліктер» түсінігін енгізді [1].

Еп-білік, құзыреттілік терминдері педагогикалық аспектіде, АҚШ-та құзыреттілікке негізделген білім (competence-based education) қалыптаса бастаған кезде қолданыла бастады, оның мақсаты еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау болды. Байқағанымыздай, шетелдік зерттеушілер құзыреттілікке негізделген білім беру мәселесін ХХ ғ. 70-ші жылдардан бастап дамытып келеді. 1997 және 2003 жылдар аралығында Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) негізгі еп-біліктерді (құзыреттерді) анықтау үшін «Definition and Selection of Competencies» (құзыреттерді анықтау және таңдау) жобасын жүзеге асырды.

2010 жылдан бастап Болон процесіне қосылған соң Қазақстанның жоғары білім беру жүйесі елеулі өзгеріске ұшырады. Отандық білім беруді еуропалық стандарттарға сәйестендіруге ұмтылды. Содан бері құзыреттілік бағыт-тәсілі үстем парадигмаға айналды. Алайда, құзыреттілік бағыт-тәсілдің маңыздылығы және оны білім беру жүйесінде енгізу қажеттілігіне қарамастан, онда бірқатар қарама-қайшылықтардың, проблемалардың барын ескеруіміз қажет. Біздің жағдайда оның жүзеге асуы бірқатар қиындықтарға тап болды. Саяси-экономикалық, ұлттық-мәдени және менталитеттегі айырмашылықтар өзіндік ықпалын тигізді. Қазірдің өзінде белгілі бір қорытынды

жасауға болады. Ескі оқыту жүйесі барлық жерде жойылды, ал жаңасы еуропалық стандарттардың көбіне сыртқы түрі, формасын көшірді. Айта кету керек, АҚШ-тың өзі де елдегі екі білім беру жүйесін конвергенция жасауға тырысса да Болон стандарттарына бейімделе алмады. Оларды біріктіру идеясынан екі жыл өткен соң бас тартыпты. Сонымен қатар, Оксфорд, Сорбонна, Лейден университеттері және басқа да көрнекті университеттер Болон процесіне қатыспайды екен. Қазақстан халықаралық білім бәсекесіне еш дайындықсыз, білім министрлерінің жиі ауысуы жағдайында қосылды, мұнда олардың әрқайсысы өзіндік субъективті қателіктер жасап, бұлардың бәрі айналып келгенде жоғары сапалы білімнің нашарлауына әкелді. Қаржы жақсы бөлінетін бірен-саран тандаулы оқу орындары болмаса бұқараға арналған жоғары білім жүйесі мықты мамандарды даярлаудан қалды. Бұрынғы іргелі академиялық білімі мен кең көзқарасы бар мамандардың өзінен айырылып қалдық. Еуропаның өзінде жоғары білімді жастар арасында жұмыссыздық көп екен. ЖОО түлектері Болон процесі елдерінде жұмыспен қамтылады үміт ақталмай еңбек нарығында үлкен проблемалар туындады. Қағаз жүзіндегі арман-мұрат пен шынайы өмір алшақ боп шықты. Ендігі бір үміт құзыреттілік бағыт-тәсілді білім жүйесіне дұрыстап енгізумен байланысты. Ол үшін оның плюсы мен минусын объективті саралау қажет.

Құзыреттілік бағыт-тәсіл аясында білім беру нәтижесі түлектің еңбек нарығына кәсіби дайындығы болуымен анықталады. Ал еңбек нарығының өзгермелі екендігін ескерсек білім беру бағдармаларының икемді болуы маңызды. Бірақ практикада оқу траекториясын күрт өзгерте салу оңай емес. Озық болу жаңашылдық пен тәуекелді және жауапкершілікті өз мойнына алуды талап етеді. Оның үстіне, құбылмалы әлемде болашақты күнілгері абсолюті болжау мүмкін емес. Ешкім коронавирус инфекциясының пандемиясы орын алатынын күткен жоқ.

Қазіргі ғылымда білім берудегі құзыреттілік бағыт-тәсіл (тұғыр) ұғымын әр түрлі түсіндіру орын алған. Оны түсінудің әртүрлі аспектілері бар: жалпы тілдік, психологиялық, педагогикалық. Біреулер оны өмірде табысқа жетумен байланыстырса, екіншілері алған білімді қолдана білушілікпен байланыстырады. Дағдылы сана оны пысықтық пен іс жүзіндегі, қажеттік тұрғысындағы мүдделерді көздейтін әрі пайдалы нәтиже беретін прагматизм ретінде қабылдайды.

Құзыреттілікке негізделген бағыттың идеологтары жоғары мектеп студентке білім бермеуі керек – оны өмірге дайындауы керек дейді. Бүгінгі таңда педагогика саласында «білімді адам» (яғни білім, білік және дағдылар жүйесімен қаруланған адамның) парадигмасы «өмірге дайындалған адам» (яғни, белсенді және креативті ойлауға және әрекет етуге қабілетті, құзыретті адам) парадигмасымен алмастырылуы қажет деп саналады. Оқу тапсырмаларындағы емес, өмірлік міндеттерді шешудегі тәжірибе маңызды. Идеалды түлек дегеніміз – кең дүниетанымы бар эрудит емес, бірақ мақсат қоюды, оған жетуді, тиімді қарым-қатынас жасауды, ақпараттық және көпмәдениетті әлемде өмір сүруді, саналы таңдау жасап, ол үшін жауапкершілікті сезінуді, стандартты емес мәселелерді шешуді білетін адам, өз өмірінің қожайыны болатын тұлға. Осы қасиеттердің әрқайсысы «құзыреттілік» деп аталады. Бұл жерде жоғары мектеп өзінің тікелей өкілеттік құқығы шеңберінен шығып кетіп отыр. Кәсіби маман ғана емес, өмірлік мәселелерді шешкіш тұлға даярлауды көздейді. Демек, білім беру саласында күллі еп-біліктерді біржолата толық қалыптастыра алмаймыз. ЖОО негізінен кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуына жауапты. Оқыту процесінен тыс қалыптасқан құзыреттілікті қалай бағалаймыз? Негізгі еп-біліктер тізіміне нені енгіземіз? Еп-біліктер (компетенция) саны қаншаға дейін артады? Шегі бар ма? Осылай түсінілген құзыреттілік бағыт-тәсіл еліміздегі барлық жастардың және

табысы төмен әлеуметтік топ өкілдерінің бұл өмірде жетістікке жетуіне қажетті дағдылар мен біліктіліктерге ие болуын қамтамасыз ете алса, онда ол өз борышын орындады деп санар едік. Ал іс жүзінде қалай?

Университеттерге құзыреттілік бағыт-тәсілін енгізу маман даярлауды жетілдіреді, оқу үдерісінің тиімділігін арттырады, сәйкесінше білім сапасы артады деген пікір айтылды. Сондықтан күтілетін нәтижелерге бағдарланған оқытудың жаңа стандарттарын, жаңа типтік пен жұмыс бағдарламаларын, оқу-әдістемелік кешендерді, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендерді әзірлеу қолға алынды. Бірақ бізде өкінішке орай, бір шектен екінші шекке шығу дәстүрі қалыптасқан. Терең ойламастан көзсіз еліктеу жағы басым. Оның үстіне, құзыреттілікке негізделген бағыт-тәсіл жалғыз ғана тәсілдеме еместігін естен шығарып аламыз. Педагогика ғылымында басқа да білім бағыт-тұғырлары бар. Бұрын университеттің оқу үдерісінде көптеген тұғыр-тәсілдер қатар қолданылатын еді: жеке тұлғаға бағдарланған, мәдениетанулық, контекстік, аксиологиялық, іс-әрекетке бағытталған және т.б. Негізі ғылыми ортада жалғыз бір ғана дұрыс бағыт-тәсіл болмайды. Ғылыми білім әрдайым күмәндануды, дәлелдеуді қажет ететін сала. Сондықтан ұстанымдар мен қағидаларды үнемі тексеріп отыру керек. Мәселе құзыреттілік бағыт-тәсіліне тез және жаппай толық ауысуда емес. Оның тиімді жағы мен кемшіліктерін қатар ескеріп отыру. Кәсіби еп-біліктер, құзыреттілік ілгеріде студенттер университетте оқып жүргенде, олар бүгінгідей еп-білік, құзырет деп аталмаған кезде де қалыптасатын еді. Тек акцент басқашалау болды.

Көптеген зерттеушілер отандық және шетелдік дерек көздерінде «еп-білік» (компетенция) және «құзыреттілік» ұғымдары түсіндірмелерінің өте көп екендігін орынды атап өтеді. Бұл жерде мынадай табиғи сұрақ туындайды: егер барлық жоғары оқу орындары еп-білік, «құзыреттілік» ұғымын өзінше түсінсе, онда барлық университеттердің білім беру қызметінің бірыңғай стандартқа сәйкестігін қалай қамтамасыз етуге болады? Әркім өз еп-біліктері тізбесі мен құзыреттіліктер нұсқаларын дұрыс деп санауы заңдылық.

Идея бойынша, жалпы және арнайы еп-біліктерді анықтауға академиялық қауымдастықпен қатар жұмыс берушілер мен соңғы жылдардағы түлектер де қатысады. Нәтижесінде білім беру жүйесі еңбек нарығының сұраныстарына тезірек жауап бере алады және бітіруші түлектердің жұмысқа орналасу мәселесі шешілуі тиіс. Қағаз жүзінде бәрі дұрыс. Іс жүзінде оған ешқандай кепілдік жоқ. Кәсіби құзыреттілік тұрғысынан оқыту бағдарламасы меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптар кәсіптік стандарттар негізінде орындалуы керек. Кәсіптік стандарт жұмысшы мен жұмыс беруші арасындағы қатынасты реттейтін еңбек шартын құрудың негізі ретінде жарияланды. Жұмыс берушінің не қалайтынын кім зерттейді? Олардың талабын кім сауатты тұжырымдайды. Сұранысты еп-біліктер мазмұнына айналдырып беретін кім? Кәсіптік стандарттардағы маманның іс-әрекетін сипаттау үшін қажетті профессиограмма мен психограмманы, маманның профилін кім жасауы қажет? Жұмыс берушіге кім ұнайды? Сондықтан кәсіби білім беруде бәрін қамту, бәрінің көңілінен шығу мүмкін емес. Түлектерге деген еңбек нарығындағы сұранысты зерттейтін арнайы мамандар болуы керек сияқты. Динамикалық талаптарды, сұраныстарды алдын ала болжайтын орталықтар да қажет. Оның үстіне студенттердің, түлектердің өзінің әлеуметтік және жеке күтулерін қайда қалдырамыз? Болашақ маманның кәсіби дайындығының оңтайлы деңгейін кім анықтайды?

Психология ғылымында құзыреттілікті мотивациямен байланыстыру орын алған. Жалпы еп-біліктер мен құзыреттілік ұғымдарының кең тарауына әсер еткен

американдық психолог Дэвид МакКлелланд пен британдық психолог Джон Рэйвеннің (Равен) еңбектері еді. 1973 жылы Дж. Макклелланд «American Psychologist» журналында IQ тестілері мен тұлғалық тестілерді сынайтын мақала жариялайды, олардың тиімділігі төмен екенін дәлелдейді және оның орнына еп-біліктерді (құзыреттерді) бағалауды ұсынады. Көшбасшылық және басқару мәселелерімен айналысу барысында Макклелланд адам қабілетінің мінез-құлықтық деңгейін «еп-біліктер» (құзыреттер) деп атады [2;3]. Ол сондай-ақ, еп-біліктер білімге және дәстүрлі жеке тұлғалық қасиеттерге қарағанда қалаулы жоғары білім нәтижелерінде қаншалықты маңызды екенін көрсетуге тырысты (Winter, McClelland and Stewart, 1981). Бұл бағалау технологиясының түбегейлі өзгеруіне, атап айтқанда, құзыреттілік концепциясының пайдасына қабілеттер теориясына сүйенуден бас тартуға әкелді. Еп-біліктер (құзыреттер) деп кәсіп бойынша анықталған міндеттер ауқымын тиісті деңгейде жеңе білу мен дайындық деп түсініле бастады.

Макклелланд адамның мотивациясы үш басым қажеттілікке – жетістікке, билікке және тиістілікке негізделген деп тұжырымдады. Макклелланд әр қажеттіліктің салыстырмалы маңыздылығы адамдар мен мәдениеттер арасында әр түрлі болады деп санады.

Дэвид МакКлелланд «Адам бостандығын кеңейту үшін мотивациясын басқару» (1978) атты мақаласында: «Адамның мотивациясын түсіну жақсы дүние болуы керек. Бұл бізге арналмаған кемпірқосақты қуып жүрмеу үшін және шынымен нені қалайтынымызды түсінуге көмектесуі тиіс. Егер біз өмірдегі мақсаттарымызға жету үшін мотивациялардың принциптерін қолданатын болсақ, бұл бізге өзін-өзі дамыту мүмкіндіктерін ашуы керек» [4]. Кейінгі зерттеулер көрсеткендей, қызметкерлердің мотивациясы оның практикалық дағдыларынан гөрі маңызды. Ынталандырылған (мотивтендірілген) қызметкерді оқыту ең жақсы нәтижеге жеткізеді. Ағылшындар: «Тіпті күркетауықты да ағашқа өрмелеуге үйретуге болады, бірақ осы мақсаттар үшін тиінді жалдаған дұрыс» дейді екен. Сөйтіп, Макклелланд үшін, еп-білік (компетенция) қандай да бір жұмысты лайықты деңгейде орындауға мотивтендіру (ынталандыру) қабілеті болып шықты. Ұғымдардың мәнін түсініп жұмыс істеу толық ұғынбай көзсіз және ойланбай нұсқаулықтарды орындаудан тиімді.

Британдық психолог Джон Рэйвен (Равен), құзыреттілікті зерттеуде тұлғаның құндылық-мотивациялық жағына тоқталды. Ол өзінің 1984 жылы Лондонда жарық көрген «Қазіргі қоғамдағы құзыреттілік: анықтау, дамыту және енгізу» атты еңбегінде құзыреттіліктің психологиялық теориясы ұсынылды [5]. Ол жалпы құзыреттіліктің табиғатын зерттей отырып, мотивация, мақсат қою, мінез-құлық ұғымдарына сүйенеді, құндылықты бағдарлардан тыс құзыреттілікті бағалау мүмкін емес деп санайды. Біздің модель, деп жазады Равен, қабілетті емес, мотивацияны бағалау ең маңызды деп санайды. Дж. Равен «құзыреттілік адам психикасының тереңдігінде пайда болады» дей отыра, ол адамның өмірін қоршаған ортасына байланысты қалыптасады және дамиды (немесе тежеледі, тоқырауы мүмкін). Өмір сүру ортасы дегеніміз-отбасы, балабақша, мектеп, университет, жұмыс тобы, микросоциум (достар, таныстар және т.б.).

Дж. Равеннің пікірінше, құзыреттілікке зияткерлік қана емес, сонымен қатар тиімді мінез-құлық, қабілеттер және ішкі мотивация кіреді. Ішкі мотивация жеке тұлғаның құндылықтарымен анықталады және ғалымның пікірінше, құзыреттілікті дамытуда шешуші рөл атқарады. Құзыреттіліктер тек орындалатын іс-әрекет тұлғалық мәнге ие болған жағдайларда ғана дамып, көрінуі мүмкін. Міне, сондықтан құзыреттілік компоненттерін мотивациядан бөлек қарастыруға болмайды. Мотивация – бұл құзыреттіліктің ажырамас бөлігі.

Мінез-құлық қабілеттерден гөрі мотивациямен анықталады. Меңгерілген еп-біліктер, құзыреттер қажетті нәтиже бермейді, егер оларды адамдар қолдануға мүдделі емес болса, сондықтан персоналды дамыту мен олардың мотивациясын басқару жүйесі (компетенс-менеджмент) дұрыс құрылуы керек. Қызметкерлердің еп-біліктері мен құзыреттіліктерін оқыту және мамандандырылған тренингтер арқылы өзгертуге және дамытуға болады. Психологтардың, педагогтар мен менеджерлердің негізгі міндеті – мотивацияны бағалауға күш салу. Мотивация, ең алдымен, жеке құндылықтармен, әлеуметтік және саяси сенімдермен және пікірлермен, сондай-ақ адамның өзі және басқалардың қоғамдағы және оны құрайтын ұйымдарда қандай орын алатындығы туралы идеяларымен анықталады. Ары қарайғы талдаулар көрсеткендей, психологтар үшін қабілеттерді құндылықтардан, қабылдау мен күткен үміттерден бөлек бағалаудың еш мағынасы жоқ. Жалпы адамдар өздерінің кәсіби әрі мансаптық тұрғыда өсуі және ұлтына, қоғамға пайда әкелуге мүдделі. Тек олар еңбектері мен таланттары танылып, марапатталғанын қалайды. Бірақ көптеген ұйымдар тұлғаның әлеуетін анықтауға және оны дамытуға және инновацияны қолдауға дайын емес. Ұмтылыстар мен оларды жүзеге асыру мүмкіндігі арасындағы алшақтық қызметкерлер арасында фрустрация тудырады және мотивацияның жоғалуына әкеледі.

Еліміздің білім саласында жұмыс жасайтын қызметкерлердің бәрі сауатты, кем дегенде жоғары білімі бар. Бірақ олардың шешім қабылдау процесіне қатысу мүмкіндігі қандай деңгейде? HR-менеджменте қызметкерлерді тарту концепциясы өзінің артықшылығын көрсетуде. Қатысу – бұл қызметкерлерді мүмкіндігінше жақсы жұмыс істеуге итермелейтін физикалық, эмоционалды және интеллектуалдық күй боп табылады. Ұйым жұмысына атсалысу үшін қызметкер стратегиялық мақсаттар мен жоспарды дұрыс түсінуі маңызды. Еріксіз таңылған мақсаттарға қарағанда келісілген, бірлесіп қабылданған мақсаттар анағұрлым жемісті боп келеді. Қызметкер дауысы мен кері байланыстың болуы оның ұйымға ниеттестігі мен бейілділігін арттырады. Жұмсақ HR-менеджмент «қатаң» HR-М-ге қарағанда қызметкерлердің ниеттестігін жақсы қалыптастырады әрі адам капиталын дамытуға мүмкіндік жасайды. Еңбек қатынасында экономикалық, құқық еңбек шарттарынан көрі психологиялық келісімшарттардың маңызы артуда. Ұйым мен қызметкердің бірі бірінен не күтетіні, өзара үміттері ескерілуі қажет. Психологиялық тұрғыдан да оқыту процесі барысында да диалогтың болуы, мағыналық құрылымның жалпы қоры болуы маңызды. Ол студент бойында ортақ мақсат пен ортақ мотивті қалыптастыратын болса ғана мүмкін болады. Қазақ психологы С.М. Жақыпов негіздегендей, оқыту процесінің тиімділігі көрсеткіші оқытушы мен студенттің арасында қалыптасатын бірлескен диалогтық танымдық іс-әрекет [6]. Мотивация факторын ескеретін отандық психолог ғалымдардың еңбектерін еп-біліктер (құзыреттер) жүйесі ретінде оқыту нәтижелерін бағалаудың әдіснамалық тұжырымдамасын негіздеуге батыл қолдануға болады.

Сонымен, құзыреттілік бағыт-тәсілдегі нәтиже тұлғаның орындауға деген ұмтылысы мен мотивациясына байланысты. Құзыреттілік ұғымындағы мотивацияның алатын рөлін әрдайым естен шығармауымыз қажет.

Әдебиеттер:

1 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34-42.

2 McClelland D.C. Testing for competence rather than intelligence. // American Psychologist. – 1973. – 28. – P.1-14.

- 3 McClelland D.C. Identifying competencies with behavioral event interviews. // Psychological Science. – 1998. – 9. – P. 331-339.
- 4 McClelland D. C. Managing motivation to expand human freedom. // American Psychologist. – 1978. – 33 (3). – P. 201-210.
- 5 Raven Dzh. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release Unionville. – New York: Royal Fireworks Press, 1984, Revised 1997 – 425 p.
- 6 Джакупов С.М. Психологическая структура процесса обучения. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 312 с.

А. СМАҒҰЛОВ
«MICROSOFT TEAMS ТҰҒЫРНАМАСЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ»
БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША МАМАНДАРДЫ
ДАЯРЛАУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК КАРТАСЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Құзыреттілік тәсілге және көптілділікке, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, экономиканың барлық салаларының әртүрлі деңгейдегі кәсіпорындары мен ұйымдарының, сондай-ақ мемлекеттік басқару органдарының жұмыс істеуінің үнемі өзгеріп отыратын жағдайларын талдауға қабілетті, практикалық дағдылары мен көшбасшылық қасиеттері бар, 6B050700 білім беру бағдарламасы бойынша өз бетінше жұмыс істеу үшін экономика және бизнес саласында жоғары білімі бар мамандар сапасына қойылатын қазіргі заманғы талаптарға сай бакалаврларды даярлауға бағытталған оқытудың цифрлық технологияларын пайдалануға.

Түйін сөздер: құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, еңбек функциялары, сандық білім беру технологиялары; «Microsoft Teams»; қашықтықтан білім беру процесі.

Экономиканың инновациялық дамуы барлық кезеңдерде кез келген сала кәсіпорындарының білікті қызметкерлерінің қатысуын талап етеді. Қазіргі заманғы бизнес-процестерді сүйемелдейтін ақпараттың көлемі мен сапасының қарқынды өсуі экономика және басқару саласында қабылданатын шешімдердің сапасына жоғары талаптар қояды.

Нарықтық қатынастар субъектілерінің қызметінде жетістікке жету үшін қызметкерлерге, ең алдымен, ақпараттық ортаның құрылымы, экономикалық қатынастар туралы терең білім, Экономикалық даму процестерін сауатты талдау, олардың ықтимал оң және теріс салдарын объективті бағалау, бірнеше тілді еркін меңгерген кәсіпорындар мен тұтастай экономиканың дамуын болжай білу қажет.

В.И. Байденконың анықтамасы бойынша құзыреттілік тәсіл деп білім беру нәтижелерін оның сапасының нормалары ретінде модельдеу әдісі түсініледі [5]. Елдің тиімді әлеуметтік-экономикалық дамуы және экономикада болып жатқан өзгерістер ҚР-дағы әлеуметтік, экономикалық процестер туралы толық және дұрыс статистикалық ақпаратты уақтылы дайындау және талдау қажеттілігімен байланысты. Ғалымдардың пайымдауынша, «ақпараттық-білім беру ресурстары-бұл болашақта келесі ұрпаққа берілетін педагогикалық тәжірибе банкі ретінде сандық форматта білім беру контентінің жүйелі жинақталуын қамтамасыз ететін Ұлттық қазына» [2].

Жекелеген мемлекеттерде (Норвегия, Сингапур, Қытай) білім беру мазмұнын цифрлық жеткізгіштерге толық ауқымды көшіру жүзеге асырылып жатыр, қағаз жеткізгіштерде дәстүрлі оқулықтар шығару төмендеуде. АҚШ-та сандық мазмұн дегеніміз-оқушыға бірлескен жұмыс барысында ақпаратты іздеуге және өңдеуге, оқу

процесіне қатысудың әртүрлі тәсілдерін дайындауға және пайдалануға мүмкіндік беретін мультимедиялық материал [2].

«6B050700-Менеджмент» ББ бойынша бакалаврдың кәсіби қызметінің объектілері олардың қызмет түріне, меншік нысанына, қатысушылар санатына (ҚР резиденттері мен бейрезиденттері), ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан ұйымдар мен кәсіпорындардың экономикалық, қаржылық, маркетингтік, өндірістік-экономикалық және талдау қызметтері, республикалық және жергілікті деңгейдегі мемлекеттік органдар; ғылыми-зерттеу институттары, бастауыш кәсіптік, орта кәсіптік, жоғары кәсіптік білімнің білім беру мекемелері болып табылады [3].

«6B050700-Менеджмент» ББ бойынша бакалаврдың кәсіби қызметінің мәні саланың немесе жеке кәсіпорынның нақты жағдайларында экономикалық процестерді дамытудың жалпы, жеке және ерекше экономикалық заңдарының іс-әрекеттері мен көрініс формаларын, сондай-ақ оңтайлы шығындар кезінде үздік нәтижелерге қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін резервтерді анықтау шарттары мен факторларын зерделеу болып табылады.

Маманның құзыреттілік картасы: жалпы білім беру құзыреті: мемлекеттің тарихи дамуының негізгі кезеңдері мен заңдылықтары туралы білімді меңгеру, белсенді азаматтық позицияны, патриотизмді, Қазақстан халықтарының мәдениеті мен дәстүрлеріне құрмет пен төзімділікті көрсету. Тұлғааралық, мәдениетаралық және кәсіби қарым-қатынас мәселелерін шешу үшін қазақ, орыс және шет тілдерін грамматикалық білу жүйесі негізінде тілдік және сөйлеу құралдарын пайдалануды жүзеге асыруға қабілетті. Жеке адамгершілік және азаматтық ұстанымды дамыту. Кәсіби этика талаптарын білу және осы талаптарға сәйкес әрекет етуге дайын болу, командада жұмыс істеу, стандартты жағдайларда шешім табу. Жинақталған тәжірибені сыни тұрғыдан қайта қарастыра білу, қажет болған жағдайда өзінің кәсіби қызметінің түрі мен сипатын өзгерту. Кәсіби қызметті жүзеге асыру үшін қажетті жаңа білім мен дағдыларды игеру дағдыларын меңгеру, қойылған міндеттерді орындауға Жоғары уәждемеге ие болу, өзін-өзі дамытуға, біліктілігін арттыруға және кәсіби шеберлігін арттыруға ұмтылу. Ғылыми зерттеулерді, жобалық қызметті жүзеге асыру, ғылымның нақты саласында зерттеудің ғылыми әдістері мен тәсілдерін пайдалану. Жазбаша және ауызша сөйлеу мәдениетін, өз ұстанымын дәлелдей білуін көрсету [3]. Алған теориялық және практикалық білімдерін кәсіби қызметте шығармашылықпен қолдана алады. Белгілі бір салада күтілетін нәтижелерге қол жеткізу үшін кәсіпкерлік қызметтің, өндірісті және бизнесті басқарудың негіздерін білу. Қойылған міндеттерді шешу үшін көзделген салада іскерлік және инновациялық белсенділік танытуға қабілетті. Экономика саласындағы ұғымдық аппаратты және терминологияны, экономикалық заңдар мен санаттарды; қолданыстағы ұғымдық аппаратты талдауға ғылыми тәсілдер дағдыларын меңгерген [4].

Негізгі құзыреттілік: экономика саласындағы тұжырымдамалық аппарат пен терминологияны, экономикалық заңдар мен категорияларды; қолданыстағы тұжырымдамалық аппаратты талдауға ғылыми көзқарастардың дағдыларын біледі. Қазақстандық және әлемдік экономиканың даму құрылымдары мен үрдістері туралы жүйелі түсініктерді біледі, қазіргі әлемдегі экономикалық процестердің алуан түрлілігін, олардың қоғамда болып жатқан басқа процестермен байланысын түсінеді.

Экономика саласында қабылданатын және іске асырылатын шешімдерді негіздеуге қабілетті аппаратқа техникалық-экономикалық талдау жүргізу әдістерін біледі. Экономикалық құбылыстар мен процестерді талдау және модельдеу, болжау кезінде экономикадағы математикалық әдістер мен модельдердің қолданылуын біледі.

Бухгалтерлік есеп пен аудиттің, қаржылық менеджменттің, халықаралық экономикалық қатынастардың негіздерін, сондай-ақ экономикалық және басқарушылық шешімдерді қабылдау мен іске асыру қағидаттарын біледі.

Әлемдік және отандық экономика, жүйелік талдау принциптеріне ие, түрлі құбылыстарды сипаттау және болжау үшін үлгілерді құрастыра және қолдана алады, олардың сапалық және сандық талдауын жүзеге асыра алады. Ұйымдастырушылық құрылым дағдыларын, экономикаға қатысты тиімділік критерийлерін басқару және реттеу әдістерін, сондай-ақ қазіргі заманғы білім беру технологияларын пайдалану бойынша білімді меңгерген.

Оқу нәтижелері:

– мансап қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін маркетинг, менеджмент, экономика саласындағы білім мен дағдыларды, жағдайларды талдау, проблемаларды шешу үшін кәсіби шешімдерді құру және таңдау арқылы сыни ойлау қабілетін көрсету;

– қаржы, есеп, аудит, статистика және талдау саласындағы іргелі білім мен дағдыларды кәсіби өсу және компаниялардың қызметін ұйымдастыру үшін басқарушылық шешімдерді әзірлеу үшін қолдану;

– макро және микро деңгейлерде Экономикалық зерттеулер жүргізу әдістемесі саласында білім мен дағдыға ие болу, экономикадағы қазіргі заманғы процестер мен болжамдарды бағалау, сондай-ақ экономикалық есептерді шешу үшін математикалық әдістер мен ақпараттық технологияларды пайдалану.

– кәсіпорынның өндірістік-шаруашылық қызметіне экономикалық талдау жүргізу әдістемесі саласындағы білімді қолдану, инвестициялық және инновациялық жобаларды әзірлеу құнын бағалау, кәсіпорын қызметінің тиімділігін және олардың қаржылық жағдайын бағалауды анықтау.

Бейіндік құзыреттілік: жоспардың экономикалық бөлімдерін, есептеулерді жасауға қажетті негізгі функциялар мен операцияларды жүзеге асыруға, оларды негіздеуге және ұйымда қабылданған стандарттарға сәйкес жұмыс нәтижелерін ұсынуға қабілетті. Шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметін сипаттайтын экономикалық және әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерді есептеу үшін қажетті бастапқы деректерді жүйелеуге және талдауға қабілетті.

Шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметін сипаттайтын негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерді қоса алғанда, қолданыстағы нормативтік-құқықтық базаның әдістемесін есептеуге қабілетті. Бизнес-жоспарды әзірлеу, экономика саласындағы теориялық және эксперименттік зерттеулер, жан-жақты гуманитарлық және жаратылыстану-ғылыми білімдері мен қызығушылықтары бар тұлғаның кәсіби өсуін өзін-өзі жетілдіру процесінде қажетті шешімдер дағдыларын меңгерген.

Экономикалық процестер мен құбылыстарды сипаттау негізінде стандартты теориялық және эконометрикалық параметрлерді құруға, алынған нәтижелерді талдауға және мазмұнды түсіндіруге, сондай-ақ басқарушылық шешімдер қабылдауға қабілетті.

Оқу нәтижелері:

– кәсіпорынның өндірістік-шаруашылық қызметіне экономикалық талдау жүргізу әдістемесі саласындағы білімді қолдану, инвестициялық және инновациялық жобаларды әзірлеу құнын бағалау, кәсіпорын қызметінің тиімділігін және олардың қаржылық жағдайын бағалауды анықтау;

– жоспарлау әдіснамасын әзірлеу және кәсіпорынның функционалдық даму стратегияларының әдістерін пайдалану, еңбек процестерін жобалау және Еңбекті нормалау әдістерін қолдану;

– алған білімдерін кәсіпкерлік қызметте шешімдерді әзірлеу және іске асыру, кәсіпорын мен басқаруды ұйымдастырудың экономикалық қызметінің практикалық мәселелерін шешуге дайындық үшін қолдану.

Ақпараттық білім беру ортасын әзірлеуге және енгізуге негізделген жоғары оқу орындарының студенттерін даярлау әдістемесі ақпараттандыру құралдарының әртүрлі пәндерді оқытуға енуіне, әртүрлі пәндерге қатысты өзара байланысты ақпараттық ресурстарды интеграцияланған пайдалануға, оқу материалының бақылау материалдарының мазмұнымен байланысына, студенттердің ғылыми, әдістемелік және оқудан тыс іс-әрекеттерін жандандыруға ықпал етеді, пәнаралық интеграцияны және пәнаралық ақпарат алмасуды дамыту, болашақ педагогтарды мектеп біліміне енгізілетін жаңалықтарды дайындау кезінде есепке алу; Әртүрлі білім беру мекемелерінің ақпараттық білім беру ортасын ақпараттық білім беру кеңістігіне біріктірген жөн.

Білім беру процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану динамикасы оның қашықтағы технологиялар саласындағы экономикалық бағыттар бойынша бейімделуінде көрінеді.

Цифрлық коммуникацияның әдістері мен құралдарын дамытудың қазіргі кезеңінде білім беру қызметтерін қашықтықтан ұсыну тұжырымдамасы аясында оқу-әдістемелік құралдарды интеграциялау міндеті көбінесе аяқталды деп көрінеді.

Қазіргі уақытта білім беру мекемесінің алдында қашықтықтан білім беру процесін қаржылық қамтамасыз ету және электрондық білім беру ортасы құралдарының икемділігі мәселелері туындайды, сондықтан осы зерттеу нәтижесінде:

– «Teams» негізінде қашықтықтан білім беру процесін іске асырудың техникалық ерекшеліктері, платформаның артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды, атап айтқанда: жүйеде жұмыс істеудің артықшылықтарына сапалы қашықтықтан байланысуды қамтамасыз ететін икемді құралдардың болуы, оқу орнының «Microsoft» бағдарламалық өнімдеріне жазылымы аясында электрондық платформаның таралуына байланысты қосымша инвестициялардың болмауы, оқу процесін басқарудың ыңғайлылығы және негізгі аппараттық платформаларда қолдау көрсету жатады. «Teams» ішіндегі пайдаланушылардың тұрақты жұмысын өндіруші компанияның серверлері қамтамасыз етеді.

Жүйеде жұмыс істеудің кемшіліктері аппараттық платформаның ресурстарына қатысты талаптарды (компьютерде немесе смартфонда ыңғайлы жұмыс істеу үшін екі гигабайттан астам жедел жады болған жөн), тестілеу түрінде қорытынды бақылауды жүргізу үшін қосымша модульдерді қосу қажеттілігін қарастыруға болады;

– «Teams» электронды ортасының интеграцияланған құралдары негізінде қашықтықтан білім беру процесін қамтамасыз ету тетігі әзірленді, ол аудио;

– және бейне байланыс құралдарымен топтық және жеке қашықтықтан коммуникацияны жүзеге асыруға мүмкіндік береді (конференция режимінде дәріс сабақтарын өткізу);

– интернет-қосылыстың жылдамдығына, жүйеде бір мезгілде қатысатын пайдаланушылардың санына және аппараттық платформаның техникалық мүмкіндіктеріне байланысты оны өткізудің ыңғайлы форматын таңдау), білім беру процесіне қатысушылардың чат режимінде өзара әрекеттесуі, пайдаланушыларға таныс форматтарда ақпарат алмасу;

– зерттелетін цифрлық платформа базасында қашықтықтан коммуникация құрудың әдіснамалық қағидаттары қалыптасты, оның негізінде қажетті оқу-әдістемелік материалдарды (дәрістер конспектілері, презентациялар, бейнематериалдар, пәндік саладағы заманауи зерттеулерге сілтемелер) қамтитын

электрондық білім беру курстарын құруға болады, оларға педагог пен білім алушының аумақтық орналасуына қарамастан қол жеткізуге болады.

Сонымен қатар, зерттеу мақсатын жан-жақты жүзеге асыру, қойылған міндеттерді шешумен қатар, электрондық білім беру платформасының жұмысын талдауды автоматтандыруға бағытталған «Microsoft» қосымша модульдерін қолдану арқылы қол жеткізіледі.

Біздің ойымызша, қашықтықтан оқыту технологияларын даярлау жүйесіне кезең-кезеңімен енгізу еңбек нарығында инновациялық білім беру құралдарын қолдана отырып оқытудан өткен мамандарды қабылдауға алғышарттар қалыптастырады.

Білім берудегі дәстүрлі және қашықтықтан оқыту тәсілдері арасындағы шекаралардың бұлыңғырлығы немесе тіпті толық жоғалуы уақыт мәселесі болып қала береді, сондықтан осы саладағы одан әрі зерттеулердің перспективалары жүйеде пайдаланушылар санының өсу динамикасы, «командалар» құрылымына кірмейтін қосымша модульдердің функционалдығын талдау, білім беру процесін дараландыру перспективаларын бағалау кезінде платформаның тұрақты жұмыс істеу мүмкіндіктерін бағалауда көрінеді зерттелетін сандық орта негізінде онлайн курстар құру.

Әдебиеттер:

1 Нурғалиева Г.К., Тажигулова А.И. Білім беру ұйымдарында акт енгізуді бағалау индикаторлары – НЦИ, Алматы. – 66 б. // Отв. Ред. В. И. Солдаткин. – Т. – Ресей Мемлекеттік ашық білім беру институты. – М.: ФЗИО РАО, 2012. – 680 б.

2 Бектыбаева Г.Ш. ақпараттық-білім беру ортасы педагогтердің біліктілігін арттыру сапасын қамтамасыз етудің шарты ретінде – URL: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/104125/1Бектыбаева35.pdf>.

3 Белл Д., Келе жатқан индустриалды қоғам: әлеуметтік болжау тәжірибесі /Даниэль Белл, В. Л. Иноземцев. – М.: Академия, 2015. – 783 с.

4 Хеннер Е.К. Білім және ғылым. – 2014. – № 1 (110) URL: https://cyberleninka.ru/article/v/vysokorazvitaya_informatsionnoobrazovatel'naya_sreda_vuzakak_uslovie_reformirovaniya_obrazovaniya

5 Байденко В.И., Оскарссон Б. базалық дағдылар (негізгі құзыреттер) білім беру процесінің интеграциялаушы факторы ретінде // кәсіптік білім беру және маман тұлғасын қалыптастыру. – М., 2012. – Б. 3-9.

**Г.С. СМАГУЛОВА, Ж.З. ОРАЛБАЕВА, Ж.А. АБИШЕВА,
А.З. АРЫСТАМБАЕВА
ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫН ДАЙЫНДАУҒА ОҚЫТУДЫҢ
НӘТИЖЕЛЕРІНЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ МҮМКІНДІКТЕРІН БАҒАЛАУ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада «Бизнес және басқару» мамандарды дайындау бағыты бойынша оқыту нәтижелеріне қол жеткізу мүмкіндіктерін оқу бағдарламаларын жасау барысында пайдалану мәселесі қарастырылған. Бизнес ортасында анықтаушы рөл атқаратын халықаралық сертификаттарды алу мақсатында оқытылатын пәндердің қалыптастыратын оқу нәтижелеріне шолу жасалынып, қазіргі кезде қолданыстағы оқу бағдарламаларына сараптама жасалынған.

Түйін сөздер: білім беру бағдарламасы, оқыту нәтижелері, дайындық бағыты, кәсіби құзыреттілік, сертификаттау.

ҚР «Білім туралы» Заңында білім беру бағдарламасы – оқытудың мақсатын, нәтижелері мен мазмұнын, білім беру процесін ұйымдастыруды және оларды іске асыру тәсілдері мен әдістерін, оқыту нәтижелерін бағалау өлшемшарттарын қамтитын білім берудің негізгі сипаттамаларының біртұтас кешені деп анықталған [1].

ҚР-дағы білім беру бағдарламаларды әзірлеуді анықтайтын негізгі нормативтік құжаттар ҚР Конституциясы, «Білім туралы» ҚР заңы, сондай-ақ мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары болып табылады. Білім беру бағдарламалары осы заңнамалық актілердің талаптарына сәйкес дербес әзірленеді және білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйыммен бекітіледі.

Заманауи экономика талап ететін кәсіби мамандарды даярлау білім беру бағдарламаларына түбегейлі жаңаша көзқарасты талап етеді. Оның мәні білім беру мазмұнын оқытудың нәтижелеріне бағыттау болып табылады. Оқыту нәтижелері студенттердің білім беру бағдарламасын аяқтағаннан кейін көрсете алатын білім, білік, дағды, қабілет және жеке қасиеттерінің динамикалық жиынтығы болып табылатын құзыреттіліктерді қолдану арқылы сипатталады. Құзыреттіліктер кешенді сипатқа ие бола отырып, білім компоненттерінен басқа мінез-құлық аспектісін, яғни түлекке кәсіби және кәсіби емес әртүрлі жағдайларда өзін «дұрыс» (ақылға қонымды, өнімді, айналадағылар үшін қолайлы және т.б.) ұстауға мүмкіндік беретін әлеуметтік, адамгершілік және кәсіби бағдарлар жүйесін қамтиды. Оқыту барысында құзыреттілік әртүрлі пәндерді оқу, өзіндік жұмысты орындау, тәжірибеден өту, ғылыми конференцияларға қатысу, ғылыми-зерттеу жұмыстары мен жобаларды орындау нәтижесінде қалыптасады. Демек, құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған білім беру бағдарламаларын дұрыс құрылымдау оқытудың белгіленген мақсатына жетуге мүмкіндік беретін маңызды аспект болып табылады.

«Бизнес және басқару» даярлау бағыты бірнеше білім беру бағдарламаларын біріктіреді. Бұл даярлау бағытының мақсаты еңбек нарығында туындаған жаңа міндеттерді ескере отырып, кәсіби білікті мамандар даярлау болып табылады. Осыған орай қажетті құзыреттіліктерді қалыптастыру үшін білім беру бағдарламасының мазмұны жаңартылған. Оқу жоспарлары білім берудің үш деңгейі (бакалавриат, магистратура, докторантура) бойынша сабақтастықты ескере отырып жасалынды.

Экономика және Бизнес факультетіне қатысты «6В041-Бизнес және басқару» дайындау бағытында бакалавриатта келесі оқу бағдарламалары қаралған:

ЭжБЖМ	– 01-Мемлекеттік және жергілікті басқару
«6В041- Бизнес	– 02-Менеджмент
және басқару»	– 03-Экономика
	– 05-Есеп және аудит
	– 06-Қаржы
	– 07-Маркетинг

Оқу жоспары бакалавриатта жалпы білім беру пәндерін (міндетті компонент пен жоғары оқу орнының компоненті), базалық пәндерді, бейіндеуші пәндерді (жоо компоненті мен таңдау компоненті), магистратура мен докторантурада базалық пәндер мен бейіндеуші пәндерді (жоо компоненті мен таңдау компоненті) қамтиды. Одан басқа тәжірибе түрлері мен ғылыми-зерттеу жұмысы (магистратура мен докторантурада) қарастырылған. Оқу жоспарындағы пәндер циклі бойынша күтілетін оқу нәтижелері әрбір оқу бағдарламасына сәйкес қажетті құзыреттіліктерді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

«Бизнес және басқару» даярлау бағыты бойынша білім беру бағдарламалары жоғары білім берудің жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, кәсіби стандарттарды

талқылау негізінде және жұмыс берушілердің қатысуымен әзірленді. Нәтижесінде әрбір білім беру бағдарламасы бойынша маманның кәсіби қызмет міндеттері мен еңбек функцияларының тізбесі құрылып, сәйкесінше оқытылатын пәндер анықталды.

«Б041-Бизнес және басқару» дайындау бағытында бакалавриатта келесі пәндер сабақтастығы жоспарланған:

– Жалпы білім беретін пәндер (56)	– Міндетті компонент (51)
– Базалық пәндер (112)	– Жоғары оқу орны компоненті (5)
– Бейіндеуші пәндер (60)	– Жоғары оқу орны компоненті (87)
	– Таңдау компоненті (25)
	– Жоғары оқу орны компоненті (40)
	– Таңдау компоненті (20)

Бүгінгі күні оқыту нәтижелерін анықтауға арналған құзыреттілік тәсілдерін дамыту және нақтылау оқу бағдарламаларын қалыптастырудағы өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Оқыту нәтижелерін анықтау, білім беру процесін біріздендіру және оқытудың берілген нәтижелеріне олардың жетістіктерін бағалаудың барабар әдістерін әзірлеу – оқу бағдарламаларын жобалаудың негізі болып табылады [2].

Оқу бағдарламалар – бұл жеке өнім, оны құрастыру өз біліктілігін арттыруға дайын болашақ маманның құзыреті болып табылады.

Ең алдымен, оқыту нәтижелерін қолданудың артықшылықтарына тоқталайық. Біріншіден, оқыту нәтижелерінің әдіснамасын қолдану білім беру процесінде студенттің назарын аударады, өйткені басты жетістік оның нәтижені көрсету қабілетін растайды. Бағдарлама мазмұны мен оқыту әдістері бағынышты рөл атқарады.

Екіншіден, анық жазылған оқу нәтижелері:

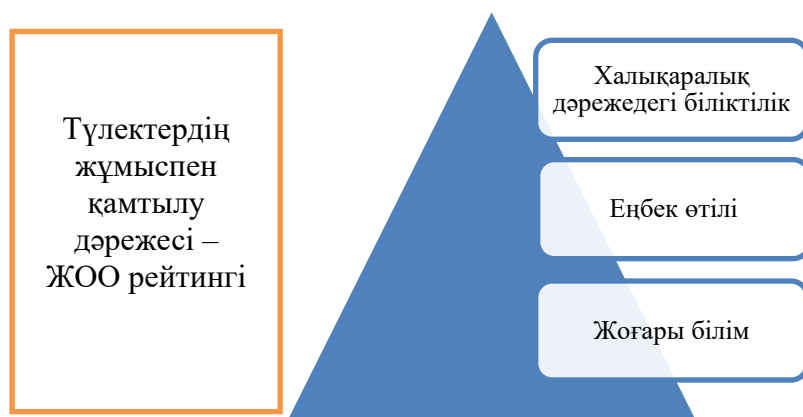
- студентке оқу процесінде одан не күтілетінін, қол жеткізілген нәтиже қалай және қандай белгілер бойынша бағаланатынын түсінуге көмектеседі;
- оқытушыларға жоспарланған нәтижеге қол жеткізуге ұмтылдырады;
- әлеуетті жұмыс берушілерге бағдарлама түлектерінің нақты мүмкіндіктері туралы нақты түсінік береді.

Бағдарлама бойынша оқу нәтижелері білім беру бағдарламасының (бакалавриат, магистратура, докторантура) таңдалған деңгейіне сәйкес келуі тиіс екенін есте ұстаған жөн.

Оқыту нәтижелері - бұл бағдарламаның бетке ұстар картасы болғандықтан, оны жұмыс берушілер мен студенттер бағалайды. Оқыту нәтижесі студенттің өз активінде еңбек сыйымдылығының немесе кредиттің тиісті санын алатын ең төменгі кедергіні белгілейтінін ескеру қажет.

Білім беру бағдарламасының мақсатын тұжырымдауға арналған бірнеше ұсыныстардың бірі – осы бағдарлама түлектерінің белгілі бір тұтынушылар тобының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бағдарламаның бағытын, осы бағдарламаның бәсекеге қабілеттілігін және оның студенттер арасында қажеттілігін қамтамасыз ету жолдарын нақты көрсету. Бағдарламаның мақсаты түлектер қызметінің жоспарланған қызмет бағыттарын қамтуы, бағдарлама түлегінің құзыреттілік моделінің негізгі ерекшеліктерін көрсетуі, оның әлеуетті мүмкіндіктерінің декларациясы болуы мүмкін. Болашақта және түлектің өндірістік қызметінің контекстінде бағдарламаның мақсатына қол жеткізу оқытудың неғұрлым нақты және тексерілетін нәтижелерімен қамтамасыз етіледі, оларға бағдарламаны сәтті игерген жағдайда қол жеткізуге кепілдік беріледі.

Жоғарыда келтірілгендей, жоғары білікті, бәсекеге қабілетті маманның өсу жолы келесі суретте сипатталғандай (сурет 1).

1-сурет – Жоғары білікті, бәсекеге қабілетті маманның қалыптасу деңгейі

Маманның қалыптасуы ЖОО-дағы алған білімінен бастау алып, еңбек өтілі ретінде тәжірибе болып қалыптасып, халықаралық деңгейдегі өз деңгейін, дәрежесін растауымен жалғасады. Әрине, бүгінгі күнгі Жоғары оқу орындарының түлектерінің жұмыспен қамтылу деңгейіне қарап сол мамандық бойынша дайындық дәрежесін бағалау жүзеге асырылуда. Бұл әрине, жақсы болғанымен, дегенмен, рейтингті қалыптастыруда тек бір фактор ретінде ғана есепке алынғаны жөн. Бұл бағалау әдістемесі білім беру барысында сәйкес қорытындылар жасап, нақты шараларды іске асыруды талап етеді.

Жалпы Жоғары оқу орнында білім беру мәселесінің басты екі мақсаты айқын:

Оқыту нәтижелері:

- 1 Кәсіби құзыреттілік
- 2 Бәсекелестік артықшылық

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында біздің университетімізде үлкен жұмыстар жүзеге асырылды, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында оқыту нәтижелері анықталған болатын. Жалпы, кез-келген дайындық бағытында маманды даярлау барысында білім беру бағдарламасы жасалып, 2019-2020 оқу жылынан бастап іске қосылған еді. Әр бағдарлама көлемінде қарастырылған пәндер бойынша оқу-әдістемелік кешенді қалыптастыруға да жаңаша көзқарас қалыптасты, бұл кешен әр пән бойынша нақты қол жеткізілуге тиісті нәтижелерді анықтады, ал олар жинақталып, «6B041-Бизнес және басқару» дайындық бағытында білім алушы түлектің кәсіби құзыреттілігінің Моделін жасауға негіз болды.

Оқыту нәтижелеріне қол жеткізу барысында есепке алынуға тиісті басты мәселе кәсіби құзыреттілік болса, екінші жағын да назардан тыс қалдыруға болмайды, ол – бәсекелестік артықшылық. Осы «6B041-Бизнес және басқару» дайындық бағытында қаншалықты Жоғары оқу орындары маман даярлауды жүзеге асыратын болса, соғұрлым бәсекелестік артықшылыққа қол жеткізуге тырысуымыз қажет. Бизнес және басқару бағытында айқындаушы халықаралық деңгейдегі сертификаттар тізімі төменде келтірілді:

Бизнес және басқару бағытында
Халықаралық біліктілік деңгейін айқындаушы сертификаттар

ACCA	FRM	CIA	CFA	CIMA
------	-----	-----	-----	------

Біріншіден, кез – келген кәсіби біліктілік-бұл, ең алдымен, жұмыста шешім қабылдаған кезде біздің түлектеріміздің өздерін сенімді сезінуге мүмкіндік беретін

таңдалған саладағы білім мен дағдылардың жиынтығы. CIMA, ACCA, CFA институты, ішкі аудиторлар институты сияқты халықаралық ұйымдар қазіргі заманғы бизнестің қажеттіліктеріне сәйкес келу және жұмыс беруші компаниялар тұрғысынан ең өзекті тақырыптарды қамту үшін оқу бағдарламаларын үнемі жаңартып отырады [3].

Екіншіден, CIMA, ACCA, CFA, CIA сияқты сертификаттар – бұл бүкіл әлемде өзін дәлелдеген және жұмыс берушіге осы бағдарламалар түлектерінің кәсібилігінің жоғары деңгейін көрсететін брендтер. Халықаралық біліктілікті алу үшін емтихандар өте күрделі болып саналады, үміткерден білімді түсінуге және оларды іс жүзінде қолдануға табандылықты талап етеді. Емтихандар тәуелсіз ұйымдарды құрайды және тексереді. Дәл осы ерекшеліктер – дайындық деңгейіне қойылатын қатаң талаптар және кандидаттарды тәуелсіз бағалау – халықаралық кәсіби біліктіліктерді бүкіл әлемдегі жұмыс берушілер үшін құнды және сұранысқа ие етеді [4].

Үшіншіден, халықаралық үлгідегі сертификатты немесе дипломды алу – бұл түпкі мақсат емес. CIMA, ACCA, CFA, CIA бағдарламаларының түлектері бүкіл әлем бойынша мыңдаған мамандарды біріктіретін беделді кәсіби қауымдастықтардың мүшесі болады. Бұл жаңа іскерлік байланыстар орнатуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мамандандырылған интернет-ресурстарға қол жетімділік ашылады және кәсіби дамуды жалғастыруға мүмкіндік беретін іс-шараларға қатысу құқығы пайда болады.

Яғни, университет бітіруші бүгінгі күнгі түлектің бұл сертификаттарға дәл қазір қол жеткізуі мүмкін емес, дегенмен біз оларды осы сертификаттарды иеленуге тырысатындай бағыт беруіміз керек және олардың біліктілік емтихандарынан өтуіне жағдай жасайтын негізгі пәндер жиынтығын анықтауымыз қажет. Өз түлектеріміздің болашағына қатысты маңызды шешім бүгінгі күні қабылдануы және жүзеге асуы қажет.

Бүгінгі күні «6B041-Бизнес және басқару» дайындық бағытында маман даярлаушы негізгі кафедралардың әрқайсы өз мүддесін көздейтіндігі анық, бірақ басты мақсатымыздан алшақтамай, өз студенттерімізге сапалы білім беру жағын қарастыруымыз керек.

Осы орайда, оқыту нәтижелеріне қол жеткізу үшін оқу бағдарламаларын дайындауға қатысты келесідей ұсыныстарымызды келтіреміз:

1) Нарық талаптарын ескере отырып, бәсекелестік артықшылық беретін жолдарды айқындау, сәйкес оқылатын пәндерді сараптау (кейбір пәндерді оқытудан алынатын нәтижелерді талдау). Айталық, Бизнес және басқару мамандығы бойынша оқытылатын «Экономикадағы математика» пәнінің осы мамандық үшін қандай оқу нәтижесін беретіндігін талдау қажет, себебі біздің мамандық бағытында оқуға түсушілер жинауға тиісті 140 баллдың 70 баллы осы математикамен байланысты, яғни, оқуға түсу үшін мысалға 120 балл жинау қажет болса, онда оның кем дегенде 50 % математикалық қабілетінің бар екендігін анықтайды. Бұл бағытта көбінесе физика-математика бағытында арнайы мектердің түлектері келетіндігі де анық. Ал, бұл пәннің орнына басқа қажетті пәндерді енгізу қажет, мысалға «Кәсіпкерлік құқық» пәні өте қажет, ол кез-келген сертификаттау бағдарламасында бар және мектепте бұл пәнге қатысты толыққанды білім қалыптастырылмайды. Сонымен қатар, «Салық және салық салу» пәні барлық мамандықтар үшін, тек болашақ экономисттер үшін ғана емес, заңгерлер, халықаралық қатынастар бойынша мамандарға да өте қажетті пән деп есептейміз.

Яғни, осындай маңызды пәндерді Оқу бағдарламасына қосу туралы нақты шешімдер қабылдау қажет.

2) Компьютерлік құрылғылар мен арнайы бағдарламаларды пайдалану сауаттылығын беретін пәндерді қосу (Excel, 1 С, т.б.). Бүгінгі күні ЖОО бітірген түлек бүгінгі күнгі IT-технологияларын меңгеруі қажет, белгілі-бір деңгейде Excel

бағдарламасын пайдалана алу дағдысы қалыптасуы қажет, яғни Оқу бағдарламаларын дайындаған кезде осындай қажеттілікті есепке алу қажет, сәйкес пәндерді енгізу керек, бұл факультет аралық деңгейде оқу бағдарламасын дайындауға мүмкін беретін еді.

Сонымен қатар, Оқу бағдарламаларының сараптамасы бойынша «Атамекеннің» тапсырысы бойынша «Есеп және аудит» мамандығы үшін Бухгалтерлік есепті компьютерлендірумен байланысты пәндерді жеке модуль ретінде қосу қажеттігі ескертілген болатын, яғни, ІС-Бухгалтерия бағдарламасын да білу ол барлық болашақ экономист мамандардан талап етіледі, осы пәнді қосу мүмкіндіктерін ескеру қажет.

3) Оқу бағдарламаларын жүзеге асыру мақсатында оқытушылардың біліктілігін көтеру мүмкіндіктерін қарастыру (нақты брендтік сертификаттар алу мүмкіндігі). Белгілі бір сертификаттау бағдарламасына кіретін пән бойынша студентке сапалы білім беру үшін оны оқытатын оқытушылар да сол сертификат иегері болғаны дұрыс болар еді, ал мұндай сертификаттарды алу үшін емтихан тапсыру, ол үшін төленетін ақыны есепке алмағанда, дайындық курстарының өзі өте қымбат, университет тарапынан оқытушыға осындай мүмкіндіктер жасалынса және мұндай сертификат иегерлерінің еңбек ақысында есепке алынғаны дұрыс болар еді, бұл тек оқытушы емес, кафедраның, факультеттің де индикативті жоспарды орындауда жоғары нәтиже алуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 27 шілде 2007 жыл, №319 (толықтырулар мен өзгерістерді ескере отырып).

2 Использование результатов обучения при проектировании образовательных программ УрФУ: /О.И. Ребин. Екатеринбург издательский дом «Ажур», 2012. – 24 с.

3 <https://vashkaznachei.ru/mezhdunarodnye-professionalnye-sertifikaty-dlja-finansistov/>.

4 <https://www.kp.ru/guide/cima.html>.

Т.С. СОКИРА, А.М.ДЖУЛАЕВА **О СОЗДАНИИ БАНКА ОЦЕНОЧНЫХ МЕТОДОВ И ИНСТРУМЕНТОВ** **КАФЕДРЫ ПО УРОВНЯМ ОБУЧЕНИЯ И ОЦЕНИВАНИЯ**

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье формируются и предлагаются методические подходы к созданию банка оценочных методов и инструментов по уровням обучения и оценивания. В своих рассуждениях авторы использовали личные наблюдения и опыт работы, а также учитывали международный опыт.

Ключевые слова: оценочные методы, оценочные инструменты, учебные достижения обучающегося, уровни обучения, уровни оценивания, образовательная программа (ОП).

Цель университета в современных условиях – обеспечить подготовку конкурентоспособных специалистов, владеющих достаточными знаниями, способных генерировать новые знания, обладающих компетенциями, соответствующими требованиям современного рынка труда. Важную роль в достижении этой цели играет повышение качества обучения в условиях реализации компетентностно-ориентированного и студентоцентрированного обучения.

Для обеспечения качества компетентностно-ориентированного обучения представляется важным: во-первых, пересмотреть концепцию оценивания

результатов обучения по образовательной программе; во-вторых, сформировать «Матрицу оценки результатов обучения по образовательной программе» с учетом уровня квалификации и форм контроля; в-третьих, создать банк методов и инструментов оценивания для каждой дисциплины и каждого уровня обучения.

Концепция оценивания результатов обучения по ОП должна основываться на следующих положениях:

1) *Качество обучения «визуализируется» и «персонифицируется» в процессе оценки учебных достижений обучающегося.* Сущность процесса оценки учебных достижений обучающегося заключается в том, что оценка учебных достижений обучающегося не является конечным этапом учебного процесса, процесс оценки запускается с самого начала учебного процесса, ведь оценивание есть инструмент мотивации обучающегося преподавателем.

Недопонимание этой сущности оценки на практике приводит к разрыву процесса обучения и процесса оценивания в деятельности преподавателя, к тому, что учебные достижения часто не соотносятся с результатами обучения, определенными в образовательной программе и силлабусе дисциплины, и сам процесс оценивания слабо связан с уровнем квалификации и с целями разных форм контроля, что с необходимостью приводит к низкой эффективности оценки и к снижению качества обучения.

Поэтому, для повышения качества обучения в практической деятельности преподавателей университетов необходимо изменить концептуальное доминирующее сегодня представление об оценке как о финальной части учебного процесса и сформировать понимание учебного процесса как «свернутой» оценки. Обучение и оценивание – две стороны целостного процесса формирования и развития компетенций обучающегося

2) *Для обеспечения качества обучения система оценивания РО по ОП, в условиях компетентностного обучения, должна быть дифференцирована с учетом уровня квалификации и формы контроля.* Понятие «учебные достижения обучающегося»:

– Отражает достижение результатов обучения на разных этапах процесса обучения и уровнях квалификации;

– На разных этапах процесса обучения результаты обучения различаются в зависимости как от вида контроля (текущий, промежуточный, итоговый), так и в зависимости от уровня сформированности компетенций;

– На разных уровнях квалификации РО имеют разное содержание, определяемое компетенциями.

3) *Для обеспечения качества обучения важно понимать, что оценивание есть инструмент мотивации индивидуального развития обучающихся.* Для повышения качества обучения в практической деятельности преподавателей университетов необходимо сформировать у преподавателей компетенции и навыки, необходимые для гибкого оценивания обучающихся, позволяющего применять инструменты оценивания как инструменты мотивации их индивидуального развития.

Для успешной реализации данной концепции на практике, необходимо разработать «Матрицу оценки результатов обучения по образовательной программе» с учетом уровня квалификации и форм контроля.

Методическая сложность оценивания в условиях компетентностного подхода к обучению обусловлена динамичным развитием и обновлением компетенций как результатов обучения (РО), определенных в силлабусе и в образовательной программе в соответствии с изменениями научных представлений, развитием инноваций и технологических возможностей, с изменением характера и средств

труда, культурных, социальных характеристик современного общества. (РО) – это очень подвижная категория. В связи с чем, развитие и обновление компетенций обуславливает необходимость применения развивающейся и обновляющейся совокупности методов и инструментов оценивания, в т.ч. и в рамках конкретной ОП и дисциплины. Это потребует постоянных и коллективных усилий преподавателей кафедры, однако, может быть успешно реализована путем создания Банка различных методов и инструментов оценивания.

Выбор методов и инструментов оценивания из их развивающейся и обновляющейся совокупности обусловлен типом формируемых компетенций обучаемых, планируемых РО.

Для разработки методов и инструментов оценивания в рамках курса и ОП, или для их выбора из созданного на кафедре Банка методов и инструментов оценивания преподаватель должен иметь четкое понимание связи: типа формируемых компетенций обучаемых с результатами обучения (РО), планируемыми преподавателем в Силлабусе курса обучения, с учетом каждого уровня квалификации.

Результаты обучения характеризуют уровень освоения компетенций, вместе с тем, результаты [1] обучения непосредственно неизмеримы. Эту задачу выполняют индикаторы дисциплины (ИД) каждого результата обучения, которые определяют конкретные действия, которые студенты смогут демонстрировать в результате обучения.

Преподавателю необходимо сформулировать (запланировать) действия студента, которые однозначно показывают достижение необходимого результата обучения на определенном этапе образовательного процесса, используя таксономию Б. Блума. Индикаторы, характеризующие измеримое содержание результатов обучения, определяют содержание обучения.

Для повышения качества обучения в практической деятельности преподавателей университетов необходимо сформировать у преподавателей правильное понимание сущности и функций индикаторов РО в процессе обучения.

К сожалению, практика разработки курсов и их методический анализ на факультете показывает, что ППС недооценивает методическую значимость разработки индикаторов к результатам обучения, а, следовательно, не уделяет внимание качеству их определения. Как результат это обстоятельство влечет за собой низкую эффективность контроля и не репрезентативность оценки результатов обучения. Индикаторы к результатам обучения являются инструментом сопоставления фактических учебных достижений с ожидаемыми результатами обучения (рис. 1).

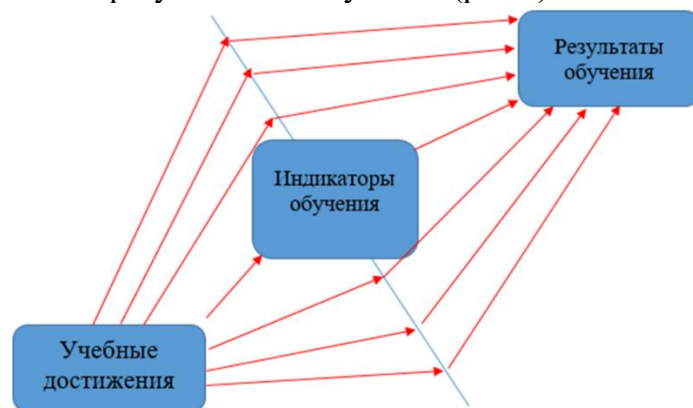

Рисунок 1 – Индикаторы как инструмент сопоставления фактических учебных достижений с ожидаемыми результатами обучения.

Для реализации данного сопоставления необходимо определение критериев оценивания индикаторов РО. Критериальное оценивание – процесс соотнесения реально достигнутых обучающимися результатов обучения с ожидаемыми результатами обучения на основе выработанных критериев. Критерий оценивания – признак, на основании которого проводится оценка учебных достижений обучающихся.

Выбор методов и инструментов оценивания результатов обучения по дисциплине на каждом уровне квалификации основан на критериях оценки индикаторов. Система методов и инструментов оценивания результатов обучения представляет сегодня обширную и разнообразную по функциональным возможностям и ограничениям структуру (таблица 1).

Таблица 1 – Методы и инструменты оценивания результатов компетентностно-ориентированного обучения

Методы оценивания	Инструменты оценивания
Традиционные методы контроля	Собеседование, Коллоквиум, Контрольная работа, отчет
Деятельностные методы контроля:	
1) Имитационные методы (неигровые)	Письменные работы, Анализ конкретных ситуаций, Обсуждение разработанных вариантов, Решение отдельных задач, Ситуационные решения, решение кейсов, Дискуссии, Проектирование
2) Имитационные методы (игровые)	Мозговой штурм, Деловые игры, Ролевые игры, Тренинг, Диспут, Дебаты
3) Неимитационные активные методы	Круглый стол, Эвристическая беседа, Олимпиада, Конференция, Форум

Для обеспечения качества обучения путем контроля достижения освоения компетенций в виде результатов обучения необходимо разрабатывать методы и инструменты оценивания результатов обучения по дисциплине или курсу на каждом уровне квалификации (6 – бакалавриат, 7 – магистратура, 8 – докторантура) и в соответствии с формой контроля.

Результаты обучения по дисциплине (курсу) выступают как учебные достижения обучающихся в зависимости от формы контроля. Основными формами контроля результатов обучения являются: текущий контроль; промежуточный контроль; итоговый контроль. Для оценки учебных достижений обучающегося к методам и инструментам измерения учебных достижений обучающихся в соответствии с уровнями квалификации и форм контроля возможно применить матричный подход.

Встает вопрос, как определить методы и инструменты измерения учебных достижений обучающихся в зависимости от уровня квалификации и с учетом вида контроля (текущий, промежуточный, итоговый). Алгоритм оценивания результатов обучения на каждом уровне квалификации состоит из следующих этапов:

- определение результатов обучения (РО);
- определение индикаторов к результатам обучения (ИД);
- определение критериев оценивания индикаторов;
- выбор методов оценивания, основанных на данных критериях;
- применение соответствующих избранному методу инструментов оценивания.

Выбор методов и инструментов для оценивания учебных достижений обучающегося зависит, прежде всего, от критериев оценивания компетенций,

обозначенных в индикаторах результатов обучения. На выбор влияют также уровень квалификации обучающихся и форма контроля.

Разработка данных матриц позволит выбрать для конкретного уровня квалификации и вида контроля соответствующие по методическому потенциалу методы и инструменты оценивания учебных достижений обучающихся.

Предлагаем для повышения качества обучения создать на кафедрах банк методов и инструментов оценивания учебных достижений обучающихся для проведения текущего, промежуточного и итогового контроля учебных достижений обучающихся, разработанных в соответствии с матрицами соответствия оценочных средств уровням квалификации и видам контроля каждым преподавателем по своим курсам с включением в авторский коллектив кафедры для получения авторских свидетельств.

Рисунок 2 – Алгоритм выбора методов и инструментов для оценивания учебных достижений обучающегося.

Таблица 2 – Матрица соответствия методов и инструментов измерения учебных достижений обучающихся уровням квалификации и видам контроля

Уровень квалификации	Текущий контроль	Промежуточный контроль	Итоговый контроль
Бакалавриат	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений
Магистратура	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений
Докторантура	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений	Критерии оценивания компетенций ИД; Методы и инструменты измерения учебных достижений

Банк методов и инструментов оценивания учебных достижений обучающихся кафедры – комплект методических материалов, нормирующих процедуры оценивания результатов обучения, т.е. установления соответствия учебных достижений

ожидаемым в ОП результатам обучения и требованиям образовательных программ, рабочих программ модулей (дисциплин).

Банк методов и инструментов оценивания учебных достижений обучающихся кафедры состоит из двух частей:

1. Матрица соответствия учебных достижений обучающегося уровням квалификации и видам контроля.

2. Матрица соответствия критериев оценивания учебных достижений, методов и инструментов измерения учебных достижений обучающихся уровням квалификации и видам контроля.

Банк методов и инструментов оценивания учебных достижений обучающихся кафедры является показателем качества обучения на кафедре. Он позволяет поднять уровень компетентности, производительности, адаптивности, дидактичности труда преподавателей в процессе обучения.

Банк методов и инструментов оценивания учебных достижений обучающихся текущего контроля и промежуточной аттестации разрабатываются по каждой дисциплине, закрепленной за кафедрой, и входят в УМК дисциплины.

База учебных заданий должна формироваться и структурироваться на основе матриц для определенного этапа контроля и оценочных процедур.

В базу заданий включаются как стандартизированные оценочные средства (анкеты, опросники, тесты), типовые задания (задачи, ситуационные задания и др.), так и творческие задания (кейс-задания, портфолио, описание проблемных ситуаций, сценариев деловых игр, исследовательские, конструкторские и др. задания) с обязательными критериями оценок.

Литература:

1 Писарева Л.И. Технология исследования качества образования и индикаторы уровня. – Проблемы современного образования №3, 2017. – С.52 – 61.

Б.Б. СУЛТАНОВА, А.Т. ЕРИМПАШЕВА, Г. К. АНДАБАЕВА ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ МОДЕЛИ КВАЛИФИКАЦИЙ ВЫПУСКНИКА КАК ВАЖНЫЙ ЭТАП ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье обобщен опыт составления компетентностной модели квалификаций выпускника (КМКВ). Формирование КМКВ является неотъемлемой частью процесса планирования и организации образовательной программы, ориентированной на конкурентоспособный рынок. Вопросы, рассматриваемые в статье, представляют большой интерес с точки зрения подробного описания процесса формирования КМКВ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление». Составлению КМКВ предшествовала предварительная работа по изучению зарубежного опыта формирования подобных моделей. Был проведен опрос выпускников магистерских программ Казахского национального университета имени аль-Фараби по данному направлению. Данные, полученные в результате опроса, позволили выявить наиболее значимые компетенции, на формирование которых и должны быть ориентированы образовательные программы по направлению «7М041-Бизнес и управление». КМКВ, сформированная на основе запросов рынка и работодателей является ориентиром как для авторов образовательных программ, так и для исполнителей. Сделан вывод о том, что детальная и итеративная проработка КМКВ

является залогом успеха реализации образовательной программы. Процесс моделирования программы позволяет не только выявить «слабые» места, но и сосредоточиться на усилении конкурентных преимуществ не только факультета, но и вуза в целом.

Ключевые слова: компетентностная модель квалификаций выпускника, компетенция, результаты обучения.

Введение. В современных условиях перед высшими учебными заведениями стоят принципиально новые задачи, обусловленные потребностями повышения конкурентоспособности и адаптации выпускников учебных заведений к изменениям рынка труда, обусловленных цифровой трансформацией общества и технологической революцией. Освоение новых технологий, рыночная конкуренция требуют подготовки специалистов, способных творчески мыслить, самостоятельно принимать решения, свободно ориентироваться в мире быстро меняющейся информации.

Компетентностная модель квалификаций выпускника является ориентиром при составлении и реализации образовательной программы. Если провести аналогию между образовательной программой и управлением проектами, то КМКВ как документ представляет собой устав проекта (для внутреннего пользования) или бизнес-план, как внешний документ к проекту, а сам процесс составления модели выпускника напоминает процессы планирования работ. В данной статье приведены методические рекомендации по формированию всесторонней КМКВ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

Согласно Европейской рамке квалификаций, данный уровень характеризуется «самоуправляемым изучением теории и практики, часть из которых находится на передовом рубеже данной специальной области, что закладывает фундамент для оригинальности при разработке и/или применении идей, часто в контексте исследований» [1]. Выпускники направления должны обладать способностью «интегрировать знания и формулировать суждения с учетом социальных и этических факторов и ответственности и осмысливать опыт при управлении изменениями в сложной среде» [1].

Современная парадигма, основанная на высокотехнологичной экономике знаний, требует от обучающихся овладения навыками высокого порядка. Целью данной статьи является разработка рекомендаций по формированию КМКВ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление», в результате чего имеется возможность сократить разрыв между фактическим уровнем образовательной программы и желаемой целью обучения. Модель выпускника позволяет определить важный перечень компетенций, на приобретение и развитие которых и должно быть нацелено содержание образовательных программ. В нашем случае образовательных программ, соответствующих квалификационным требованиям второго цикла (уровня) обучения по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

Материалы и методы. Авторами статьи был проведен детальный обзор литературы по компетентностной модели квалификаций выпускника с использованием ключевых терминов в базах данных Scopus, Springer, Science Direct и Google Scholar. Для получения полной картины о востребованных компетенциях, была принята во внимание информация с сайтов казахстанских организаций и вузов [2-11]. С помощью Google Form были проведены количественные исследования среди выпускников магистрантов Казахского национального университета имени аль-Фараби. Количество респондентов, принявших участие в опросе, составило 75 выпускников, в том числе иностранцы. Анкета состояла из четырех вопросов, касающихся общих компетенций и предметно-специализированных. В свою очередь, общие компетенции включали инструментальные, межличностные и системные.

Вопрос с множественным выбором выглядел следующим образом: «Выберите самые важные, на ваш взгляд, (не более пяти) предметно-специализированные компетенции, которые определяют успех выпускника магистерской программы» с 17 вариантами ответов. На рисунке 1 представлены результаты ответов на вопрос: «Выберите самые важные, на ваш взгляд, (не более пяти) предметно-специализированные компетенции, которые определяют успех выпускника магистерской программы»:

Отбор компетенций был произведен с помощью Парето анализа, результаты которого представлены на рисунке 2.

Рисунок 1 – Результаты опроса выпускников магистерских программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление» и экспертов относительно предметно-специализированные компетенций.

Результаты опроса показали, что на сегодняшний момент наиболее востребованными предметно-специализированными компетенциями являются следующие:

1. Применение теоретических и практических методов исследования.
2. Проведение оценки инвестиционных проектов и анализа чувствительности.
3. Подготовка технико-экономического обоснования и расчет показателей эффективности.
4. Проведение маркетинговых исследований.
5. Управление рисками предприятия/проекта.
6. Составление финансово-экономической отчетности, разработка бизнес-плана.
7. Понимание бухгалтерского учета и навыки финансового анализа.
8. Управление инновациями и изменениями.
9. Понимание бизнес-модели компании, ее стратегии и конкурентной позиции.
10. Управление проектами в соответствии с сетевыми графиками.
11. Специализированные навыки учета и финансового управления.
12. Управление проектами в соответствии с жизненным циклом проекта.

В результате реализации кафедрами совместного проекта по формированию КМКВ повысилась осведомленность преподавателей – владельцев образовательных программ, а также были выявлены слабые места программ. Важной частью процесса совершенствования программ должна стать традиция проводить опросы среди стейкхолдеров программ: среди выпускников, работодателей и обучающихся. Для повышения доверия к уровню, достигаемому

при обучении на образовательных программах по направлению «7М041-Бизнес и управление», необходимо проводить опрос среди стейкхолдеров по следующим направлениям:

Результаты обучения:

- Соответствуют ли результаты обучения требованиям, как профессиональной области, так и требованиям ОП уровня магистра?
- Соответствуют ли результаты обучения требованиям в отношении исследовательской компетентности?
- Оценивает ли заключительный этап экзамена все результаты обучения на требуемом уровне, и ясно ли, какой результат обучения оценивается на какой части этапа экзамена?

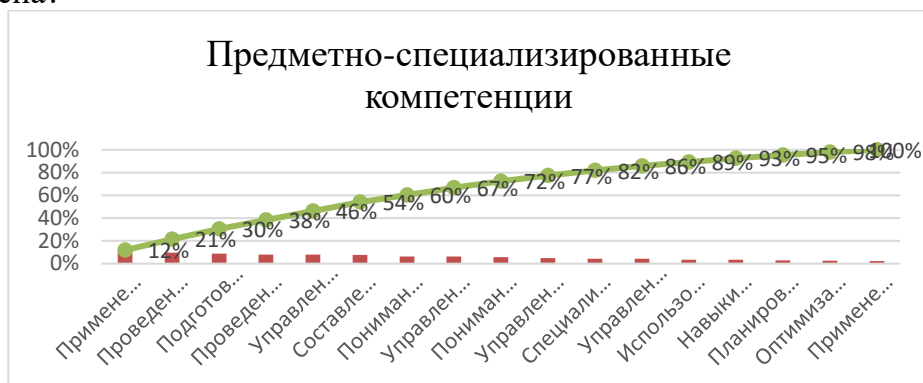

Рисунок 2 – Отбор компетенций по результатам опроса выпускников магистерских программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление» на основе Диаграммы Парето

Профессиональные задания:

- Подходят ли профессиональные задания для оценки учебных достижений?
- Контролируют ли сотрудники программы необходимую степень сложности заданий и степень самостоятельности студентов?

Оценка:

- Гарантирует ли руководство образовательной программы соответствующую компетенцию экзаменаторов для проведения надлежащей оценки?
- Гарантируют ли модели оценки достоверную, надежную и прозрачную оценку и пригодны ли модели для экзаменаторов?
- Имеются ли средства для обеспечения единой интерпретации моделей оценки экспертами?
- Является ли процесс экзамена прозрачным и соответствует ли он надежной оценке?

Анализ сайтов ведущих университетов, предлагающих образовательные программы, подобные ОП в рамках «7М041-Бизнес и управление», показал, что в течение обучения магистранты должны развивать навыки, такие как командная работа, нетворкинг, формирование стратегий поиска работы, презентация, а также понимать самого себя, осознавать свое значение и роль в личной и общественной жизни.

Владельцы образовательной программы должны предоставлять магистрантам встроенные возможности, с помощью которых они смогут взаимодействовать с компаниями и институтами с целью расширения их корпоративной сети. Примерами встроенных возможностей могут быть места практики, приглашенные практики, совместные проекты и карьерные залы (career lounges) – своего рода биржи труда, где магистранты смогут развить навыки поиска работы.

Таким образом, эффективность образовательной программы, каждой дисциплины и учебного процесса в целом напрямую зависят от целей и задач обучения, достижения результатов образования и соответствия инструментов контроля и оценки ожидаемым результатам. Вместе с тем, многообразие аудитории/контингента предполагает использование разнообразных методов, видов и типов контроля и оценки результатов образования.

Процесс обучения неразрывно связан с результатами обучения. Разработка результатов обучения должна проводиться согласно следующей схеме:

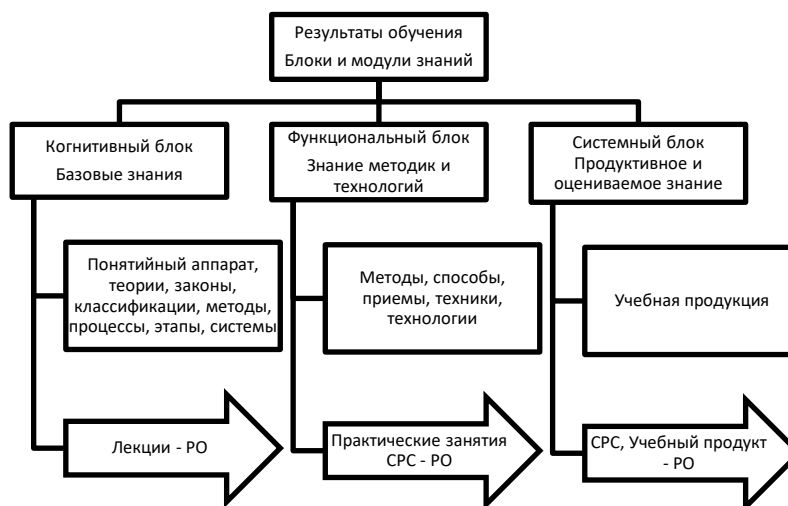

Рисунок 3 – Схема декомпозиции знаний дисциплины и преобразование их в результаты обучения

При проведении декомпозиции знаний дисциплины условно делим их на отдельные блоки (единицы знаний):

- Когнитивный блок (Базовые знания), где решаются теоретические, прикладные и интегрированные задачи через освоение понятийного аппарата, теорий, законов, видов классификаций, методов, процессов, этапов и подходов (системного, ситуационного и т.д.).
- Функциональный блок (Знание методик и технологий) позволяет на основе базовых знаний освоить методы, способы, приемы, техники и технологии.
- Системный блок (Продуктивное знание), по сути, является результатом обучения в форме учебной продукции, которая подлежит оцениванию.

Выделенные таким образом результаты обучения становятся вполне измеримыми и это, в свою очередь, делает процесс оценивания эффективным и справедливым. Результаты обучения должны быть видимыми, измеримыми и поддаваться оцениванию и способствовать тому, чтобы обучение становилось направленным, организованным и поддающимся оцениванию.

Результаты обучения являются лучшей альтернативой для определения окончательной квалификации образовательных программ и должны обеспечивать соответствие ожиданий и результатов, связанных с высшим образованием. Вовлечение магистрантов, работодателей и других заинтересованных сторон в определение учебных достижений и оценивание их достижений делает их ответственными за качество учебного процесса. Достигнутые результаты обучения – это важный инструмент для развития процесса преподавания и оценивания. Процесс преподавания не должен

превращаться в бюрократический элемент в списке, а должен использоваться как живой инструмент в классе и при разработке системы оценивания.

После определения четких ожиданий относительно свойств хорошего задания, следующим приоритетом является своевременная и конструктивная обратная связь со стороны обучающихся о выполнении работы. Sendziuk [12] описывает, как почти 22% опрошенных студентов указывали, что никогда не удосуживались получить работу с оценками (не говоря уже о том, чтобы читать комментарии преподавателя). Когда их попросили объяснить, почему, большинство студентов ответили, что ранее не получали или почти не получали личных комментариев к своей письменной работе, из чего они сделали вывод о неважности обратной связи. Преподаватели должны отказаться от подобной практики, предоставляя подробные и персонализированные комментарии к работе студентов и / или, следуя рекомендациям Sendziuk, составлять последующие задания, которые побуждали бы обучающихся к обратной связи, и требовать от студентов пересмотра своей работы в свете комментариев преподавателей [12]. И здесь обратная связь выступает важным обучающим инструментом, который направляет внимание обучающихся на определенные аспекты их работы. В случае получения информации об успеваемости, студенты могут корректировать свои последующие достижения, ожидая, что они постепенно смогут приблизиться к желаемому стандарту. Преподаватели должны учитывать то, что при получении обратной связи студенты могут чувствовать себя уязвимыми. Обратная связь должна быть сосредоточена на задании, а не на человеке, и, получив ее, студенты должны иметь четкое представление о том, как можно улучшить эту работу [12].

Заключение. Подводя итоги продолжительной совместной проектной работы специалистов двух факультетов и пяти кафедр, необходимо сказать, что кооперация была эффективной и продуктивной, которая реализовалась в трех документах, а именно: КМКВ, методических указаниях по оценке учебных достижений и проведению всех видов практик. Таким образом, были получены следующие результаты.

- Создан детализированный профиль компетенций, которыми должны обладать выпускники магистерских программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление» с учетом перспектив развития профессиональной предметной сферы.

- Сформирована компетентностная модель квалификаций выпускника в качестве главного ориентира для разработки, экспертизы, реализации и усовершенствования образовательных программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

- Выявлено современное содержание профессиональной подготовки по направлению «7М041-Бизнес и управление» условиях динамичного развития рынка труда и определены подходы к организации образовательной деятельности.

- Разработана комбинация компетенций, методов оценивания учебных достижений и форма и содержание практики обучающихся по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

- Разработана методика проведения опроса обучающихся, анализа результатов опроса и выявления актуальных компетенций для модернизации образовательных программ.

- Сформирована научно-методическая база, на основе которой формируется компетентностная модель квалификаций выпускника.

- Очерчены границы сфер профессиональной деятельности и уточнены ее объекты, перечень квалификаций и должностей, на основе которых составлены

квалификационные требования к выпускникам программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

– Сформулированы результаты обучения, которые являются очевидным свидетельством приобретения и развития профессиональных квалификаций и компетенций.

– Составлена схематическая компетентностная модель квалификаций выпускника на основе опроса выпускников магистерских программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

– Разработаны стратегии преподавания и методы оценивания в зависимости от заявленных результатов учебных достижений для обучающихся по образовательным программам направления подготовки «7М041-Бизнес и управление».

– Составлена матрица оценивания учебных достижений в рамках образовательных программ по направлению подготовки «7М041-Бизнес и управление».

Литература:

1 Европейская система квалификаций [online] // Europass. 2020. URL: <https://europa.eu/europass/en/european-qualifications-framework-eqf> (accessed: 05. 11. 2020)

2 Национальная рамка квалификаций. Республиканская трехсторонняя комиссия по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений. [online] // Atameken.kz. 2016. URL: https://atameken.kz/uploads/content/files_2016.pdf (accessed: 05. 11. 2020).

3 Отраслевая рамка квалификаций инновационной деятельности [online] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». 2019. URL: <https://atameken.kz> (accessed: 05. 11. 2020).

4 Отраслевая рамка квалификаций сферы «Образование» [online] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». 2019. URL: <https://atameken.kz> (accessed: 05. 11. 2020).

5 Отраслевая рамка квалификаций сферы «Малый и средний бизнес (сквозные профессии)» [online] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». 2019. URL: <https://atameken.kz> (accessed: 05. 11. 2020).

6 Отраслевая рамка квалификаций инновационной деятельности [online] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». 2019. URL: <https://atameken.kz> (accessed: 05. 11. 2020).

7 Профессиональный стандарт: «Сопровождение инновационного проекта» [online] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». 2017. URL: <https://atameken.kz> (accessed: 05. 11. 2020).

8 Профессиональный стандарт: «Коммерциализация инновационного проекта» [online] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». 2017. URL: <https://atameken.kz> (accessed: 05. 11. 2020).

9 Казахстан: мониторинг процесса повышения квалификации кадров посредством внедрения профессиональных стандартов [online] // Oecd.org. 2019. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/central-asia/Kazakhstan-Monitoring-Skills-Development-through-Occupational-Standards-2019-RUS.pdf> (accessed: 19. 11. 2020).

10 Типовые правила проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся в высших учебных заведениях и конкретизирующих его нормативно-методических документов уровня факультета/вуза от 18 марта 2008 года № 125.

11 Государственный общеобязательный стандарт послевузовского образования, утвержденный постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080. – Астана, – 2012.

12 Sendziuk P. Sink or swim? Improving student learning through feedback and self-assessment // International Journal of Teaching and Learning in Higher Education. 2010. – vol. 22. – P. 320-330.

Г.С. СҰЛТАНБАЕВА

DATA ЖУРНАЛИСТИКА БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Деректер журналистикасы – гуманитарлық және техникалық компоненттерден тұратын еңбек нарығындағы жаңа әрі новациялық сала. Әлемнің көп елдерінде топ-университеттер медиамәтіннің, инфографиканың, визуализацияның ерекше тартымды формаларын рәсімдеуде үлкен де ауқымды деректерді іздеу, сұрыптау, талдау және өңдеудің құзіреттерін үйртеу бағдарламаларын іске қосуда.

2019 жылы Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасы базасында ғылыми-педагогикалық бағытта «Data-журналистика» [1], 2020 жылы Стамбул университетімен «Big-data және журналистика» [2] қосдипломдық білім беру бағдарламасы ашылды. Соңғы екі оқу жылында оқуға қабылданған контингент саны – 27 магистрант.

Ақпаратты өңдеу және масс-медиа саласында жаңа технологиялық құралдар мен технологиялармен жұмыс істеу дағдысын иеленген жоғары білікті мамандарды сапалы дайындау мақсатында ашылған бағдарламаның аясында бірнеше құзіреттілік ұсынылды. Олардың қатарында:

- big-data саласында заманауи жаңа теориялардың жаңа білімдерін түсіндіру және жинақтау, data-журналистиканың негізгі ұғымдарын классификациялау;
- деректер журналистикасы саласындағы ғылыми зерттеулерді дербес жүзеге асыру;
- ғылыми зерттеулері нәтижелерін түсіндіру және статистикалық талдау құралдарын қолдану;
- өзіндік ғылыми зерттеулер контекстінде ақпараттық технологиялар мен бұқаралық коммуникация ғылымдары тоғысында білімді интеграциялау;
- ашық дерек көздерін пайдалану арқылы журналистика міндеттерін зерттеудің инновациялық әдістерінің негізінде білім беру процесі тиімді нәтижесін қамтамасыз ету;
- компьютерлік лингвистика, деректерді визуализациялау және инфографика бойынша ары қарай білім алу мен ғылыми-зерттеу қызметтерін орындауда өзіндік бағдарламалар құру.

Бағдарлама аясында деректер журналистикасын үйретуде теориялық біліммен қатар, практикалық дағыдалрдан тұратын компоненттер ерекше назарда болды.

Білім алушы магистранттардың оқудағы нәтижелері ретінде ұсынылған талаптар мынадай:

Big-data технологиялық процесін және оның журналистикада дәлелді қолданылуын, визуалды контент мен аналитика жасауда конвергенді БАҚ-пен өзара байланыс механизмдері бойынша Data-журналистиканың негізгі түсініктерін жіктеу.

Статистикалық талдау саласында тапсырмаларды салыстырып, шешіп, оларды журналистің жұмысында қолдану, зерттеу контекстінде түрлі мәтіндерді талдау.

Үлкен деректерден тұратын жобаларды жобалау, талдау және іске асыру, Python бағдарламасында негізгі бағдарламалау дағдыларын меңгеру, ақпарат дереккөздерімен жұмысын аныстыру.

Журналистиканың түрлі салаларында шешімдер қабылдауға қажетті интеллектуалды талдауларға арналған data mining-ті моделдеу мен классификациялау бойынша күрделі мәселелерді жіктеу, дәлелдеу және орындау.

Масс-медиа саласындағы жоғары сапалы мазмұн жасау үшін математикалық статистиканы пайдалана отырып, машиналық білім, жасанды интеллект және терең деректерді талдау саласында эксперимент жүргізу, нәтижелерді жинақтау және басқару.

Деректерді іздеуге, алуға және контенттерді өңдеуге және оларды интеллектуалды талдауға қажетті күрделі деректерден тұратын шешу процесін талдау және интеграциялау. Журналистің жұмысын ұйымдастыруда жасанды интеллект жасау мен басқаруға арналған жоба дайындау.

Конвергентті редакциялардың жұмысына арналған деректерді визуализациялау және инфографика үшін интерфейстерді жобалау және бағалау, оларды басқаруда толық емес немесе шектеулі ақпарат негізінде шешімдерді қалыптастыру.

Пәндік бағдарланған ақпараттық жүйелерде қолданылатын компьютерлік лингвистикадағы деректерді алу, бағалау, интеграциялау, талдау визуализациялау эксперименттерін жоспарлау, орындау, жобалау міндеттерін шешу.

Ашық деректер қолданылған цифрлық медиа бизнестің ғылыми нәтижелерін сипаттау, негіздеу және таныстыру және data журналистің жұмысын қамтамасыз ету үшін қолданбалы технологияларды пайдалану.

Data-журналистика мәселелерін кешенді шешуге және алынған нәтижелерді таныстыруға мүмкіндік беретін, алған білімді бейімдеу, жүзеге асыру, талдау және күзиретті пайдалану дағдыларын игеру.

Деректер журналистикасы міндеттерін тұтас шешуге мүмкіндік беретін мультимедиялық технологияларды қолдана отырып, интерактивті журналистика және digital-стартап бойынша зерттеу жобаларын әзірлеу.

Date-журналистика саласында өзінің жетістіктерін объективті бағалауға қабілетті, одан әрі жеке және кәсіби даму бағыттарын айқындауға күзиретті болу.

Бағдарламаның келесі ерекшелігі, оның оқу жоспарындағы модульдардың үйлесімдігі мен логикалық байланысы. Біз әзірлеген басты оқу жоспарында бұл мынадай сипатта орындалды.

Журналистика үшін жасанды интеллект. Бұл модульда Big-data туралы білімді көрсету және оны журналистикада қолдану, data журналистикасының негізгі ұғымдарын конвергентті медиамен өзара әрекеттесу механизмдерін жіктеу мәселесі негізге алынды.

Журналистиканың әр түрлі салаларында шешімдер қабылдау үшін қажетті data mining-ге арналған мәліметтерді модельдеу және классификациялаудың күрделі мәселелерін саралау, дифференциалдау және шешу мәселесі практикалық маңызды компонент. Сондықтан деректерді талдаудағы басты дағды ретінде ұсынылды.

Медиа саласындағы жоғары сапалы мазмұнды жасау үшін математикалық статистика құралын қолдану арқылы машина жасау, жасанды интеллект және терең деректерді талдау саласындағы міндеттерді жобалау және басқару дата нарығындағы күн тәрбітінде тұрған басты мәселе саналады. Білім алушы деректерді іздестіру, алу және өзгерту үшін интеллектуалды талдау үшін оларды интеграциялау үшін де осындай дағдыларды игеруі тиіс.

Машиналық оқудың принциптері мен практикасына сәйкес тұтастық процесті жобалау және енгізу, нейрондық желілерге алгоритм жасаудың дағдыларын үйренуде қызықты да қолжетімді нәтижелер ретінде сапалы журналистиканы атауға болады. Бұл, өз кезегінде, Smart журналистиканың динамикалық дамуына ықпал етеді.

Цифрлық Data-журналистика технологиясы. Бұл модульда технологиялық компонентке басымдық берілді. Ірі деректермен жобаларды әзірлеу, талдау және іске асыруда Python бағдарламасының негізін, дағдыларын меңгеру әрі медиа және ақпарат көздерімен жұмыс істеуді үйлестіре алу басты мақсат.

Ашық деректерді пайдалана отырып, цифрлық медиа бизнесі бойынша ғылыми нәтижелерді негіздеу және дәлелдеу үшін келесі білімдерді негізге алдық. Data бағытындағы интерактивті журналистиканың және digital-стартап ғылыми жобаларын әзірлеудегі озат кейстермен білімді байыту. Әдетте практикада статистикалық талдау және оларды журналистің жұмысына қолдану, салыстыру және шешу, зерттеу контекстіндегі түрлі мәтіндерді талдау қиындықтар тудыратыны рас. Сондықтан бұл мдульда лингвистикадағы деректерді алу, бағалау, біріктіру және талдау үшін эксперименттерді жоспарлау және орындау, жобалау проблемаларын шешу түйінді кадам саналды.

Data-журналистикасының ғылыми негіздері. Әрине, кез-келген жаңа білімнің теориялық негіздері болады. Біздің жағдайымызда Data-журналистикасының теориясы мен практикасын кейінгі кәсіптік қызметте пайдалану үшін оңтайлы мөлшерде оқу процесін негіздеу, ұйымдастыру және анықтау мақсаты тұрды.

Әлеуметтік-техникалық ғылымдардың, бизнес пен технологиялардың объектілері болып табылатын Data-журналистикасының негізгі ғылыми проблемаларын және ерекшеліктерін түсіндіру үшін модульдың аясында бірнеше мәселе ұсынылды.

Дербес ғылыми зерттеулер контекстінде ақпараттық технологиялар және бұқаралық коммуникациялар ғылымдарының интерфейсінде талдау, бағалау және жіктеу мәселесін аталды. Сондай-ақ әрбір білім алушыға деректерді талдау үдерісінде қолданылатын зерттеу әдіснамасын әзірлеуді қоса алғанда, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жобалау және талдау ұсынылды.

Медиа-зерттеудің түрлі парадигмалары аясында data-аналитика тәжірибесін түсіндіру және сыни бағалаудың маңызы аталды. Data-журналистикасы саласында ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, журналистің кәсіби қызметінде коммуникациялық стратегиялар мен деректерді талдау траекториясын сәтті жүзеге асыру аталмыш модульдың нәтижесі саналды.

Data-журналистикадағы визуализациялау. Аталмыш модуль дата журналистиканың ең басты да өзекті компоненті – визуализациялауға арналды. Конвергенттік басылымдардың жұмысы үшін деректерді визуализациялау және инфографика үшін интерфейстерді жобалау және бағалау саласындағы өз пікірін қалыптастыру және оны басқару мәселе алғаш назарға алынды.

Магистранттарды деректерді визуализациялау мен инфографиканы терең түсінуді, сондай-ақ көрнекі деректердің және графикалық мазмұнның әртүрлі түрлерін дайындауға дағдыландыру әдістерін және тәсілдерін талдауға үйрету екінші міндет.

Жоғары сапалы мультимедиялық мазмұнды жасау мақсатында пәнаралық деңгейде деректерді визуализациялау мен инфографика процесін қолдану және сипаттауда интерактивті технологиялардың практикалық қолданысы қажет. Сондықтан интерактивті data-журналистиканың негізгі ғылыми проблемаларын және ерекшеліктерін түсіндіріп, оларды құрастырудың кезекті мәселе. Деректерді визуализациялауға арналған жоба дайындау үшін магистранттардың кәсіби мүмкіндіктері мен әлеуетін арттыру модульдың басты талабы. Білім алушылардың зерттеу жобаларын іске асыруда интерактивті технологияларды құру әдістері мен көрсету – ең тиімді және нәтижелі әдіс. Конвергентті басылымдар үшін көрнекі деректерді алға жылжыту бойынша бағдарламалар әзірлеу және талдау бүгінде басым тренд саналады.

Компьютерлік лингвистика және медиа-талдау. Бізді ақпарат пен деректер қоғамында мәтіндердің талдамасы үлкен мәселе. Модльудың басты мақсаты да деректерді өңдеу үдерісін түсіндіру және мәтінмөндеу және оларды data-журналистикасында қолдануын кеңейту. Интеллектуалдық лингвистиканың негізгі

тұжырымдамаларын және оларды пайдалану технологияларын жинақталған басылымда талдау және жіктеу – модульдағы басты фокус.

Интеллектуалды талдау үшін деректерді іздеу, алу, өзгерту және оларды интеграциялау үшін қажетті жаңа технологияларды қолдану, көрсету және суреттеу білім алушының дағдысы ретінде қалыптасыру керек болды. Ақпараттық жүйелерде қолданылатын компьютерлік лингвистикадағы деректерді алу, бағалау, біріктіру және талдау үшін эксперименттерді жоспарлау және орындау, жобалау міндеттерін шешу осындай күрделі де жаңа мәселені күн тәртібіне қойды.

Сондықтан Data-журналистиканың әртүрлі салаларында шешімдер қабылдау үшін қажетті деректерді модельдеу және жіктеу бойынша эксперимент жүргізуге және қорытындылауға мүмкіндік береді. Медиа саласындағы жоғары сапалы контент жасау үшін математикалық статистика құралын қолдану арқылы машиналық оқыту, жасанды интеллект және терең деректерді талдау саласындағы басқару тапсырмаларын шешу, пайдалану, көрсетудің тиімділігі орасан зор.

Оқу үдерісін компьютерлік лингвистикасының әдіснамалық тәсілдеріне негізделген динамикалық жүйе ретінде құру (іс-әрекетке негізделген, студенттік-орталықтандырылған, біліктілікке негізделген, кредиттік жүйе) бізге алдағы уақытты осы бағытта тынымсыз ізденістермен жаға білімді дамытуға жол ашады.

Компьютерлік лингвистика саласында ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, оның нәтижелерін көрсету – модульдің түптілікті әрі басты нәтижесі.

Data- журналистикадағы медиа технологиялар. Білім алушының кәсіптік қызметінде data-репортаждың және деректерді түрлендірудің теориясы мен тәжірибесінің қазіргі жай-күйін талқылау модульдың практикалық салмағын танытады. Деректерді сауатты әңгімелеп берудің әдіснамалық мәселелерін талдауға, медиа-технологиялар құралдарын пәнаралық деңгейде қолдануға және сипаттауға редакциялық саясат пен медиазаманның ағымы деп қаарған жөн.

Әлеуметтік және техникалық ғылымдардың, бизнес пен технологияның объектілері болып табылатын деректерді қайта құрудың негізгі ғылыми проблемаларын және ерекшеліктерін түсіндіру және модельдеу модульдағы басты компонент.

Медиа-менеджмент пен бизнесте деректерді талдаудың негізгі ғылыми-әдістемелік мәселелерін жүйелеу нарығы бүгінде сапалы мамандарға зәру екендігін ескерсек. Білім алушының дербес ғылыми зерттеулер контекстінде деректер сауаттылығы мен әңгімелеу туралы білімдерін үйлестіру ЮНЕСКО-ның цифрлық сауаттылық бағдарламасы талаптарына сай орындалған компонент.

Әлемде жаңалықтар дайындайтын және оны аудиторияға ұсынатын робот журналистердің пайда болуы бүгінде жаңалық емес. «Робо-журналистика» бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын әзірлеп, талдау және нәтижелерді ұсыну осы модульдың басты мәзірі деп санауға болады. Роботтарды, авторларды құру, ремаркетинг құралдарын игеру бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу; үлгіні құрастыру мазмұны басты компоненттер. VR/AR құрылғыларындағы виртуалды, кеңейтілген және аралас шындық туралы деректерді талдауға, журналистің жұмысын бағалауға және басқаруға арналған табысты коммуникациялық стратегияларды және траекторияларды енгізу – модульдың түпкі нәтижесі.

Анимация және дизайн ілгерілету. Дата туралы сөз болғанда, оның соңғы нүктесі, әрине – көрнекілігі. Сондықтан кәсіби қызметте графикалық дизайн мен бағдарламалау процесін көрсету, түсіндіру және контекстендіру модульдағы басты мәселе.

Графикалық дизайнның және бағдарламалаудың әдістемелік мәселелерін талдау, веб-дизайн құралдарын қолдану және сипаттау білім алушыға шығармашылық және креатив позитив форумасын ұсынады.

Заманауи медиа-индустрияда графика, бейне және анимация арасындағы өзара әрекеттестіктің жаңа жолдарын зерттеу және ұсыну басты трендте. Әлеуметтік және техникалық ғылымдар мен технологиялар объектілері болып табылатын графикалық жобалау мен бағдарламалаудың негізгі ғылыми проблемаларын және ерекшеліктерін түсіндіру және модельдеу біздің білім алушылар үшін де басты әрі қажетті компонент.

Ғылыми зерттеулер контекстінде графикалық дизайн және бағдарламалау бойынша негізгі ғылыми-әдістемелік сұрақтарды жүйелеу әрбір білім алушының дағдылық траекториясын қруы тиіс.

Промошун-дизайн және веб-анимацияны құру бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын құрастырып, талдау және нәтижелерді ұсынуда қазір бәсекестік нарық қалыптасып, және ол бірнеше есе жылдам дизайнын нарығын ұсынды.

Анимациялық жобалау құралдарын, құралдарды және жеке басын куәландыру құралдарын пайдаланып маркетингтің табысты қарым-қатынас стратегияларын және траекториясын іске асыратын маман күн санап нарықта сұранысқа ие. Сондықтан графикалық жобалардың бүкіл өндірістік циклін жүзеге асыру үшін қажетті құралдарды қолдану тәжірибесін жетілдіру әдістерін көрсету – маңызды компонент ретінде таңдалды.

Ақпараттық бағдарламалар мен операциялық графиканың графикалық дизайнын бойынша ғылыми-зерттеу жобасын әзірлеу және ұсыну – модульдың басты нәтижесі.

Орталық Азиядағы дата журналистика білім беру интеграциясы. Біздің білім беру бағдарламаларының нарықтағы тәжірибесі Орталық Азия елдеріндегі академиялық салаға оң ықпал етті. Соның бір дәлелі – Журналистика факультеті ЮНЕСКО Халықаралық коммуникация даму бағдарламасы аясында (IPDC) Орталық Азия университеттеріндегі деректер журналистикасы бойынша оқу бағдарламаларын интеграциялау жобасын орындайды.

Халықаралық бағдарламаның басым бағыты БҰҰ № 4 Сапалы білім және № 17 Тұрақты даму мүддесіндегі серіктестік мақсаттарын орындауда журналистік білімді жетілдіру мен жақсартудың жаһандық бастамасы дайындаған ресурстарды пайдалана отырып дамыту саналады.

Журналистика және коммуникация саласындағы Тұрақты даму мақсаттары коммуникациялық жобаларын қолдайды және басқа Орталық Азия журналистика университеттерінің зерттеулерімен, ЮНЕСКО-ның оқу бағдарламасымен, гендерлік ағыммен, сондай-ақ БҰҰ қызметімен үйлестіру жобаның институционалдық негіз саналады. Сондай-ақ Баспаөз және электронды БАҚ кафедрасы Қазақстан, Тәжікстан, Өзбекстан және Қырғызстан университеттерінде зерттеу журналистикандағы үлкен деректер бойынша семинарларын ұйымдастырады, ЮНЕСКО-ның нұсқаулықтарын таратып, ресурстарымен бөлісіп, көмек береді.

Орталық Азиядағы 55 журналистика университеті журналистика білімі бойынша ЮНЕСКО-ның оқу бағдарламаларына мұқтаж. Қазіргі таңда Орталық Азия журналистерінде дата журналистика – интерактивті графика мен визуалды мазмұнды пайдаланудың тиімді құралына айналды. Бірақ осы бір кезеңде ең маңызды фактілер мен тарихи деректер жойылатындықтан, ЮНЕСКО-ның деректер журналистикасының оқу бағдарламасын зерттеу журналистикасында тиімді қолдануға бейімдеу мақсатында оқытушылар мен зерттеушілерді оқыту қажет.

Журналистика деректерін пайдаланатын зерттеу журналистикасы Орталық Азия елдерінде әлі жеке жанрға айналған жоқ. Бұл жоба Орталық Азия аймағындағы 19 университетінің журналистика факультеттерінде деректер журналистикасы бойынша білім сапасын жақсартуға ықпал етеді әрі зерттеу журналистикасының тиімділігін арттырады. Ұсынылып отырған жоба ЮНЕСКО-ның зерттеу журналистика оқу бағдарламасын, Орталық Азия елдерінде білім беру, гендерлік, денсаулық сақтау салалары бойынша журналистік зерттеу жүргізу үшін интеграциялауға және бейімдеуге бағытталған. Журналистика және коммуникация саласындағы тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге Орталық Азия университеттері журналистика және коммуникация ассоциациясы мүшелері болып табылатын журналистика факультеттері ғалымдары үлес қосады. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да 2019 жылдан бері инновациялық «Data-журналистика» және Стамбул университетімен қосдипломдық «Big Data және журналистика» магистрлік білім беру бағдарламаларын іске қосты.

Орталық Азия университеттері IPDC журналистік білім берудегі озық тәжірибелер негізінде жаһандық бастамаға сәйкес деректер журналистикасы бойынша білім сапасын арттырады.

Дата журналистика саласында халықаралық және ұлттық мамандардың қатысуымен аталмыш университеттерде оқу жоспарын әзірлеуге арналған тренингтер Алматы, Душанбе, Ташкент және Бішкек қалаларында өтеді.

Жаңа білімді, біліктілікті игеруге бағытталған тернингтер нәтижесінде қатысушы елдер арасында тәжірибе алмасу мен жетілдіру басты нәтиже саналады.

Орталық Азиядағы Ұлттық журналистика және коммуникация университеттерінің деректер журналистикасын интеграциялау БҰҰ Тұрақты Даму Мақсаттарының басым бағыттарының бірі.

Әдебиеттер:

- 1 https://welcome.kaznu.kz/kz/education_programs/magistracy/speciality/1399
- 2 https://welcome.kaznu.kz/kz/education_programs/magistracy/speciality/1862
- 3 <http://ru.unesco.kz/central-asian-data-journalism-webinars>
- 4 <https://unesco-org.zoom.us/meeting/register/tJYudeihpzMiG9XIUobuqat72vIjkKxllLajY>

Т.Л. ТАЖИБАЕВА, Н.В. ВОРОНОВА, К.Д. АБУБАКИРОВА, А.К. ТАНЫБАЕВА

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА ПО ЭКОЛОГИИ КАК МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация. В статье обсуждается проблемы и перспективы внедрения компетентностного подхода при моделировании выпускника бакалавриата. Рассматривается создание новой ОП по экологии в КазНУ имени аль-Фараби при участии ученых зарубежных университетов и казахстанских работодателей. Показано, что приоритетами такой образовательной программы являются: компетентностный, практико-ориентированный подход, сфокусированный на результаты обучения и основанный на междисциплинарности экологического знания и учете потребностей работодателей; кредитно-модульная технология и вариативность модулей; использование проектно- и личностно-ориентированных технологий обучения. Доказано, что востребованность выпускников на рынке труда является одним из важнейших показателей эффективности образования.

Ключевые слова: образовательная программа по экологии, бакалавриат, компетенции, международные стандарты, рынок труда, результаты обучения.

Современное профессиональное образование в Казахстане активно реформируется. Свидетельством этого являются создание единой системы непрерывного образования, интеграция внутреннего и международного рынка образовательных услуг, развития инновационного характера образовательного процесса, которые в совокупности направлены на повышение качества образования. Конечным результатом деятельности университета является подготовка мобильного профессионально-компетентного выпускника, умеющего ориентироваться в социально-экономических условиях региона, страны и за рубежом.

Переход на компетентностный подход ставит перед специалистами, преподавателями, работодателями и студентами достаточно много вопросов, которые необходимо решать при создании модели выпускника вуза: проектирование паспортов и формирование компетенций, разработка образовательной программы по направлениям подготовки и другие документы [1, с.3].

Согласно Болонскому процессу компетентностный подход определяется как социальная стратегия в сфере образования, ориентированная на личность, готовую к осуществлению свободного гуманистически ориентированного выбора; как обновление содержания образования в ответ на изменяющуюся социально-экономическую реальность; как приоритетная ориентация на цели-векторы образования: обучаемость, самоопределение, самоактуализацию, социализацию, развитие индивидуальности [2, с.8].

Реализация компетентного подхода в образовательном процессе вуза предусматривает: замену парадигмы преподавания (*Teaching Paradigm*) на парадигму продуктивного обучения (*Learning Paradigm*); междисциплинарный характер обучения и воспитания; развитие личности студентов для выполнения профессиональной и социальной деятельности в современных условиях; изменение всех элементов: цели, содержание, средства, методы, формы обучения и воспитания, результаты обучения и воспитания; перевод студентов с репродуктивного уровня усвоения знаний на уровень формирования компетенций; изменение позиций преподавателя и студента, переориентация на студенто-ориентированный характер обучения и воспитания; переход на модульные образовательные технологии организации образовательного процесса; изменение акцента внимания на результате образования, причем в качестве результата рассматривается не сумма усвоенной информации, а способность человека действовать в различных ситуациях; перенос акцента содержания и ожидаемых результатов образования с преподавателя на студента, что является проявлением существенного усиления студенто-ориентированного характера обучения; изменение процедур оценки результата образования студентов; расширение образовательного пространства, интернационализация, интеграция с социальной средой [3, с.11].

Современная подготовка специалистов по экологии основана на междисциплинарной системе знаний в области фундаментальных и прикладных проблем экологии, направленная на приобретение студентами практических навыков и компетенций для комплексного решения вопросов управления окружающей средой и устойчивого развития на национальном и глобальном уровнях. Новая образовательная программа (ОП) по экологии фокусируется на глобальном характере и первостепенной важности решения экологических проблем для Казахстана и всего мирового сообщества в XXI веке. Содержание модулей и дисциплин подготовлены в соответствии с Целями устойчивого развития, принятыми Парижским соглашением в 2015 году [4]. Вместе с этим, возрастающая интернационализация рынка труда

выдвигает требования по скорейшей интеграции казахстанского экологического образования в международную образовательную систему, способствуя повышению профессиональной конкурентоспособности выпускников.

Цель ОП – подготовка современных высококвалифицированных специалистов в области экологии, обладающих определенными знаниями и компетенциями, востребованными на отечественном и международном рынке труда.

Новизна Программы характеризуется следующим: применение лучших мировых образовательных практик и рекомендаций ученых зарубежных университетов; компетентностный, практико-ориентированный подход, сфокусированный на результаты обучения и основанный на междисциплинарности экологического знания и потребностях работодателей; кредитно-модульная технология и вариативность модулей; использование проектно- и личностно-ориентированных технологий обучения; создание инновационного учебно-методического обеспечения на казахском, русском и английском языках; обновление до 60% содержания модулей и дисциплин (32 новых инновационных модулей и дисциплин).

Практическая значимость Программы направлена на: повышение конкурентоспособности выпускаемых специалистов на республиканском и международном рынке труда, что значительно расширяет сферу их трудоустройства; скорейшую интеграцию казахстанского экологического образования в международную научно-образовательную систему; привлечение иностранных студентов для обучения в Казахстане; полилингвокультурную адаптацию казахстанских студентов (рис.1).

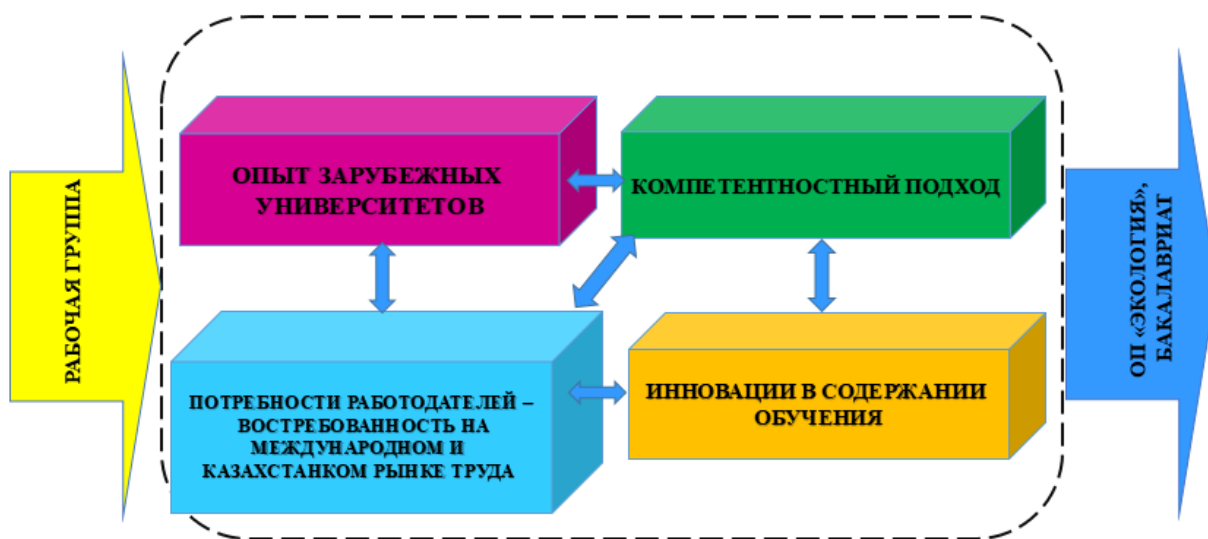

Рисунок 1 – Приоритеты формирования ОП по экологии

Инициатором к разработке новой ОП выступило Министерство образования и науки РК. В число разработчиков программы вошли сотрудники таких ведущих университетов мира, как Middlesex University (Великобритания), Polytechnic University of Valencia, (Испания), Porto Polytechnic Institute (Португалия), University of Urbino (Италия) и другие. Отечественными разработчиками выступили сотрудники Казахского национального университета имени аль-Фараби (КазНУ имени аль-Фараби), Назарбаев университета, Казахского агротехнического университета имени С.Сейфуллина, университета НАРХОЗ, Филиала «Назарбаев Интеллектуальная

школа» в г. Атырау. КазНУ имени аль-Фараби стал базовым университетом для реализации этого проекта, победив в открытом республиканском конкурсе на разработку новой ОП по экологии для бакалавриата. Данная ОП соответствует Национальной рамке квалификации, согласована с Дублинскими дескрипторами и Европейской рамкой квалификации.

В соответствии с Дорожной картой проведен детальный анализ учебных программ по окружающей среде ведущих зарубежных университетов, входящих в ТОП 200 рейтинга QS, которые положены в основу формирования содержания ОП по данной специальности. Их приоритетом является система профессиональных компетенций, которая опирается на анализ требований работодателей, зарубежных квалификационных рамок, а также квалификационных характеристик, описанных в профессиональных стандартах разных стран.

ОП спроектирована на основе модульной системы изучения дисциплин и содержит следующие модули: социально-гуманитарный; инструментальный; блок профессиональных модулей; модули индивидуальных образовательных траекторий; междисциплинарный модуль; профессиональная практика (по видам практик), формирующие общекультурные и профессиональные компетенции. С целью выявления результатов обучения и компетенций выпускников был проведен Международный семинар по разработке ОП по специальности «6В05202 – Экология» («5В060800-Экология»).

На основе всестороннего анализа современных тенденций развития знаний об окружающей среде и потребностей работодателей рабочая группа, состоящая из зарубежных и отечественных экспертов в области экологического образования и специалистов – практиков, сформировала следующие компетенции бакалавров: когнитивные А1-А3, функциональные В1-В5, системные С1-С3, социальная (коммуникативная) Д1. Компетентностный подход предполагает конструирование содержания сверху вниз, а способов его освоения снизу вверх, т.е. сначала четко определяется модель выпускника, а затем под эту модель подбирается содержание модулей и дисциплин по формированию и развитию компетенций, а также методов (способов освоения) обучения [3, с.13].

Для формирования компетенций будущих экологов основополагающим является содержание модулей общеобразовательных, базовых, профилирующих элективных дисциплин, разработка каталог элективных дисциплин (КЭД), целей и задач практик, обсуждение которых происходило с участием зарубежных ученых: профессор Л. Ланди (Великобритания), профессор Ж. Квадрадо (Португалия), профессор А. Фарино (Италия) и других. Так, по результатам обсуждения были предложены новые инновационные модули, такие как «Интегрированное управление экосистемами», «Прикладная «зеленая» экономика», «Устойчивое управление энергетикой», «Адаптация к изменению климата» и дисциплины: «Глобальные вызовы и цели устойчивого развития», «Управление земельными ресурсами», «Управление водными ресурсами», «Устойчивое недропользование», «Зеленая экономика», «Зеленые технологии», «Возобновляемая энергия», «Изменение климата», «Урбанистика», и другие. Наряду с этим, планируется углубленная подготовка по математической обработке информационных данных и компьютерному моделированию, расширению навыков проведения технических расчетов и прогнозирования при оценке рисков экологических воздействий и управлению отходами, что обосновывает включение в учебный план дисциплин «ГИС в

окружающей среде, (STEM-модуль), «Статистические методы в экологии», а также «Методы и модели управления отходами».

Задачи реализации компетентного подхода в профессиональном образовании предполагают обязательное внедрение инновационных методов и технологий обучения, организации и управления учебным процессом. Инновационные методы и технологии обучения должны быть ориентированы не на знаниевый, а на деятельностный подход [5, с.15]. Отсюда большое внимание в реализации данной ОП отведено интерактивным методам обучения и оценочным средствам, предполагающим активное обсуждение и актуализацию экологических проблем глобального, регионального и локального уровней, а также решение конкретных, ситуационных задач по охране окружающей среды на предприятии: деловые и ролевые игры, кейс-метод, портфолио, тренинги, дискуссии, круглый стол, дебаты, метод инцидента предусматривающие сочетание индивидуальной и командной работы. Для организации учебного процесса по кредитно-модульной технологии выбрана эффективная политика оценивания: критериальное оценивание применяется для определения степени сформированности компетенций; суммативное оценивание применяется к показателям качества выполнения учебной программы дисциплины. Она способствует повышению мотивации студентов к систематической работе в течение семестра и активизации их самостоятельной работы.

Востребованность выпускников образовательных учреждений на рынке труда является одним из важнейших показателей эффективности образования. Нами установлены тесные контакты с потенциальными потребителями выпускников на региональном и международном уровнях. Потребность в специалистах в области экологии и охраны окружающей среды испытывают промышленные предприятия и производства разного профиля, ведущие природоохранную деятельность и использующие природные ресурсы [6].

Генеральный директор Республиканского научно-производственного и информационного центра «КазЭкология», д.г.н. Скаков А.А. считает, что необходимы специалисты по международному и казахстанскому экологическому законодательству, способные работать в команде с зарубежными специалистами над экопроектами, предлагает усилить практическую направленность в подготовке специалистов, расширить базы практик и виды деятельности, включить новые дисциплины «Экологический проект», «Экологические услуги и маркетинг». Директор международного агентства «Environment Europe Ltd», Оксфорд, Великобритания, С. Шмелев акцентировал внимание на экономической составляющей в подготовке специалистов-экологов, знающих основы природопользования, владеющие практическими расчетами по оценке воздействий на окружающую среду. Профессор Политехнического университета Валенсии Хавьер Родриго Иларри в числе достоинств программы отметил: единство и взаимосвязь всех курсов через систему пре- и пост рекевизитов, междисциплинарность и английский язык обучения, что должно обеспечить конкурентоспособность выпускников в Казахстане и на международном рынке труда.

Согласование проекта компетенций будущего выпускника с работодателями позволило определить следующие результаты обучения:

1. Проводить междисциплинарные экологические исследования, опираясь на законы естествознания.
2. Организовать природоохранную деятельность и интерпретировать закономерности функционирования, состояние и свойства компонентов окружающей среды на основе биогеохимических процессов.

3. Применять методы программного обеспечения на основе математических, геоинформационных и картографических технологий для оценки состояния окружающей среды и геоэкологической изученности.

4. Оценивать экологические риски для определения уровней экологической безопасности.

5. Дать оценку воздействия вредных факторов окружающей среды на живые организмы, биогеохимические ландшафты и здоровье человека для анализа причин возникновения экологических проблем.

6. Проводить мониторинг состояния экологических ситуаций глобального, регионального и локального уровней современными методами лабораторных и полевых исследований с использованием физико-химических, биологических и геоэкологических методов.

7. Внедрять механизмы «зеленой» экономики, обобщая мировой опыт в области глобальных климатических изменений для обоснования приемов рационального природопользования.

8. Выбирать необходимые мероприятия и средозащитные технологии для снижения уровня воздействия эмиссий загрязняющих веществ с целью достижения стандартов качества окружающей среды.

9. Составлять экологические обоснования для разработки экологических проектов промышленных предприятий, городов и особо охраняемых природных территорий.

10. Оценивать современное состояние и тенденции изменения биологических и социально-экономических механизмов сохранения биоразнообразия на основе принципов устойчивого развития.

11. Планировать и управлять процедурами нормирования, сертификации, аудита, лицензирования, экспертизы в целях прогнозирования последствий антропогенного влияния на экосистему.

12. Руководствоваться законами социально-гуманитарного развития современного общества, тенденциями взаимодействия человека и природы, для поиска путей стабилизации социально-экологических отношений и формирования здорового образа жизни, используя лингвокультурологические знания, информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.

Литература:

1 Солодянкина О.В. Разработка документов по моделированию и определению путей формирования компетенций выпускника вуза (теоретические и методические аспекты): Учебное пособие/О.В. Солодянкина, – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2015. – 70 с.

2 Байденко В.И. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 86 с.

3 Ефремова Н.Ф. Формирование и оценивание компетенций в образовании. – Р/на /Д: Аркол, 2010. – 386 с.

4 ЮНЕСКО и Цели устойчивого развития. –<https://ru.unesco.org/sdgs>

5 Компетентностный подход. Инновационные методы и технологии обучения. учебно-методическое пособие / сост. Н.В. Соловова, С.В. Николаева. – Самара: «Универс групп», 2009. – 137 с.

6 Tanybaeva A., Voronova N., Abubakirova K., Tazhibayeva T., Javier Rodrigo Illarri. Development tendencies of higher ecological education // Вестник КазНУ. Серия географическая. – 2019. – №1. – С. 130-134.

A.G. TANKIBAYEVA, A.S. AKTYMBAYEVA, YE. NURULY,
A.ZH. SAPIYEVA

**FORMATIVE PEER ASSESSMENT AS A LEARNING METHOD:
METHODOLOGICAL CONSIDERATIONS FOR ASSESSMENT PURPOSES
AND INVOLVEMENT OF LEARNERS**

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article develops a perspective on peer assessment as a learning method. Authors present an analytical model for identifying motivational and knowledge-enhancement potential of peer assessment tasks to a learner's involvement. Findings from the conduct of peer assessment exercise in a sample of 91 undergraduate students support multidimensional effect of peer assessment tasks to a learner's self-directedness and self-assessment toward achievement of learning outcomes. Role of teachers as facilitators of student learning through peer assessment is discussed, followed by suggested areas for further research.

Keywords: peer assessment, formative assessment, involvement of learners, learning outcomes.

Introduction. Peer assessment activities are not entirely new instruments of instruction and learning. However, the links between forms of peer assessment and configurations of the learning process continue to be of ample interest to researchers and practitioners [1, 2]. The existing literature applies contested conceptualization of peer assessment. This article adopts the definition of peer assessment as an activity when students deliver some form of assessment to each other's learning accomplishment. This work places peer assessment within the 'assessment as learning' paradigm [3, 4]. This paradigm examines how assessment facilitates student engagement in relation to intended learning outcomes. In line with the paradigm, this paper underscores the potential of peer assessments to position a learner as an engaged and reflective co-constructor of the learning process. The main objective of the work is to explore some methodological considerations about peer assessment as a learning method and implications of such for learners' involvement.

Purpose of assessment. The reviewed literature differentiates two functions that assessment performs in pedagogical realm. In the first, assessment is seen as a tool to facilitate learning, including collaborative learning [5]. These peer assessment tasks have a more explicit focus on engaging and motivational components. At the same time, assessment is a recognizable tool to guide student learning toward achievable and measurable learning outcomes [6]. Two functions do not conflict but complement each other, leading to a range of assessment forms and purposes.

The methodological literature identifies diagnostic, formative and evaluation purposes of assessment. The distinction is very subtle and all purposes are intertwined to form a process that helps a learner internalize their knowledge in an effective way [7]: Diagnostic assessment identifies each student's knowledge bases and inventory of skills in relation to intended learning outcomes [8]. Evaluative assessment (summative) is usually carried out for the purpose of grading and assigning a formal mark.

The focus of this study is formative assessment due to its inextricable linkage to didactics of a learning process per se [9, 10]. This assessment contains instructional design elements that allow students to receive ongoing feedback on their learning with the purpose of (re)configuring their own learning strategies.

Peer assessment forms. The formative peer assessments constitute multiple learning activities – they can be done by peer to peer, individual to group of peers, or collaboratively by multiple groups. Besides, peer assessment contains a self-assessment component: a reply to a peer feedback

or writing a reflective essay. Dialogical forms between assessed and assessors are also commonly applied: such as for example, debates, student-lead structured discussions, etc. Table 1 presents examples of peer assessment instructional forms compatible with formative assessment purpose.

Table 1 – Examples of peer assessment instruction designs by assessment purposes

Purpose of assessment	Examples of peer-to-peer form	Examples of individual-peer group form	Examples of peer group-to-peer group	Examples of self-assessment
Formative	Peer to peer marking of a written or oral work; Exchanging feedback in pairs	One student designs a task for a group and moderates group's solution toward correct answer	Each group is asked to develop jointly a solution to complex tasks; Each group is a part of learning game/simulation where progression to each next step depends on performance in a preceding one	Reflective essay, followed by its discussion with peers / teacher; Taking part in learning game / simulation where progression to each next step depends on performance in a preceding one

Learner's and teacher's role in formative peer assessments. Peer assessment as compared to instructor-lead assessment manifests some important differences in a learner's role in learning process. Peer-assessments imply greater extent of a student's participation in construction of learning process [12]. Malan and Stegmann [13] observed positive effects of peer-assessments to students' self-defined responsibility for their own learning. The reviewed literature provides research evidence that peer assessment entails a complex learners' behavior: At the diagnosis stage, learners develop self-consciousness about areas of knowledge they are not aware of [12, 14]. For a learner, formative and evaluative peer-assessment tasks present peers additional sources of evaluation, trustworthiness of whose judgement has to be analyzed and critically appraised. Formative assessment is well compatible with gamified instructional designs and can be designed as a series of related tasks.

Table 2 – Learner's and teacher's roles by peer assessment purposes

Task example	'Identify correct and incorrect answers. For each incorrect answer write a short recommendation on how to develop a solution. If all answers are correct provide a 5-7 sentence feedback about particularly strong points in a peer's answer'
Learner's involvement	Students critically analyze organization of a peer argument / solution of a mathematical problem. A student formulates correct solutions resulting in reinforcement, evaluating and/or reconfiguring their own knowledge.
Instructional design	Teacher may scan works in advance and distribute works to students in order to ensure each student has a peer's work suitable for assessment. Teacher may prepare a list of correct answers as student peer-assessment aid

Table 2 illustrates an active role of a learner and facilitating role of a teacher during conducting peer assessment tasks. The social and natural science paradigms may have different assumptions about the nature of knowledge and its methods. Nonetheless, literature is in consensus that peer assessments tasks have engaging effects and also induce students in all disciplines to practice learning skills [12, 16]

Besides that, formative assessment intensifies a learner's involvement in knowledge acquisition [15]. In an evaluation performed by an instructor a learner is a recipient of an evaluation with possibility to reflect on it. In an evaluation performed for a peer or for

oneself learners have to recollect on and formulate their own conceptual inventory in regard to a peer answer, thus be actively involved in knowledge generation [16].

Empirical evidence. We conducted formative peer assessment tasks in 6 groups of students varying from 12 to 30 students. The study had exploratory purpose and aimed at initial study of peer assessment potential for learner involvement as perceived by students themselves. Sampling was a purposive convenience type and involved 91 students, of whom 60.4% were at their second year of study, 37.4% at third and a small group of fourth-year students – 2.2%.

Each group received a discipline-related learning exercise followed by a peer assessment task of formative purpose. Students performed peer assessment individually and in groups after which expressed their perception on motivational and learning aspects of the peer assessment exercise and its effectiveness. The analytical model (figure 1) for exploration of a learner involvement consisted of questions to evaluate: motivational aspects such as increased interest to learning process due to novelty/unconventionality (MN), due to self-directedness and self-reflective effects (MS), and due to sense of responsibility for evaluation of a peer performance (MP). The questions identifying aspects of learning effectiveness aimed to analyze student perceptions on increased knowledge of course-related concepts (LK), increased confidence in applying concepts for problem-solving (LA), self-awareness about self-standing (strengths and gaps) in relation to intended learning outcomes – (LSA), and identifying own approach for learning (LL). We introduced two control factors: understanding of task given for assessment (C1) and student recollection of difference between peer assessment and expert (teacher) assessment (C2).

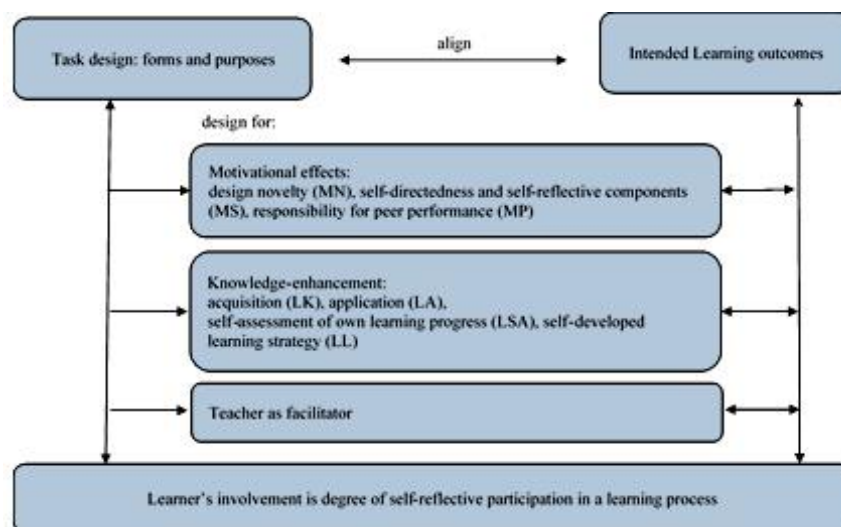

Figure 1 – Analytical model of a learner's involvement

Results. Students appreciated motivational and knowledge-enhancement components (Figure 2).

From motivational perspective, the majority of students fully agree that novelty and non-routiness (68,9%), self-directedness and self-reflection (65,6%) and responsibility for peer scores (67,8%) are factors perceived as engaging. Students perceived effects on team dynamics by accentuating the sense of responsibility and fairness when assessing peers. Some students mentioned collaborative effects, as for instance: 'I liked this methodology. It stimulates interaction with peers and makes me more responsible'. In regard to intended learning outcomes, overall, 75,6% of students fully agreed that peer assessment exercise positively affected their learning outcomes. It appeared that students most appreciated the potential of peer assessments to develop their own learning strategy (72,2% fully agree) and

understand strengths and gaps in course-related knowledge (70% fully agree), followed by perceived confidence in applying concepts (fully agree 62,2%) and concept acquisition (fully agree 61%). However, statistical analysis will be performed to test significance of relative importance of dimensions. From the initial analysis of survey results, positive perception of students about each dimension of peer assessment is apparent.

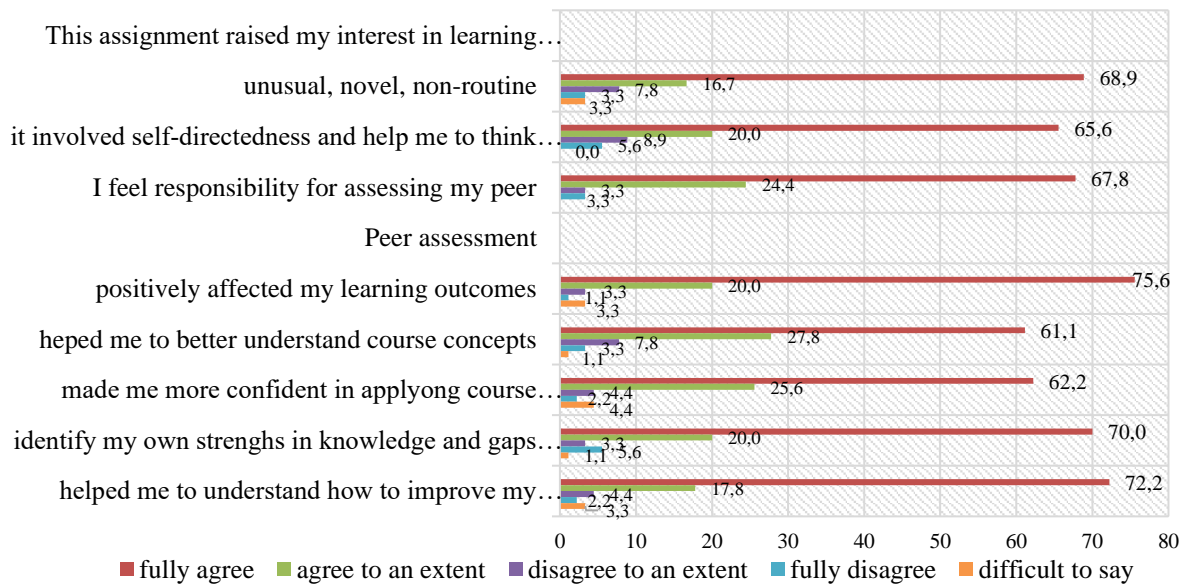

Figure 2 – Peer assessments potential for a learner’s involvement

The results draw particular attention to the role of a task design and role of a teacher. Two of motivational effects – self-directedness and self-reflection (MS) and responsibility for peer performance (MP) are incorporated into the notion of peer assessment itself. Teacher can moderate extend of self-directedness by suggesting various forms of assessment guide and criteria. Sense of novelty (MN), however, depends on the instructional design, type of tasks, frequency of delivery in the structure of a course, and student previous exposure to a particular peer assessment task.

The exercises in our study did not offer a list of criteria along which students could assess peers answers. Some students expressed the need for assessment guides, whereas others appreciated the degree of self-directedness allowable in evaluation. This difference in instructional designs to a learning process and outcomes should be further researched. Peer assessments, apparently, have to be aligned with other instructional elements of a learning process.

For knowledge-enhancement effects, peer-assessments, as our study suggests, require a teacher’s role in preparation and facilitation of student peer-assessment activities. It is a misconception that peer-assessment activities can be conducted without instructional guidance [15]. Peer-assessments of complex concepts and complex learning behavior may require preparatory work by a student, while a teacher should choose forms of peer assessment appropriate for shaping student acquisition of knowledge and skills toward intended learning outcomes.

Suggestions for further research. Future trajectory of our study will aim to validate the model by laying statistical data analysis method. The generic Future research should acknowledge that peer assessment may significantly depend on socio-psychological context. Any implementation of peer assessment should account for factors as peer-to-peer trust, trust to an instructor’s pedagogy and teaching ethics, students perceptions of psychological safety and self-confidence, among others. The structural characteristics that can affect

assessment process and outcomes include, for example, class size, size of teams, degree of team cohesion and online vs offline learning modes. Future research will have to examine peer assessment as exposed to socio-psychological and other contextual influences.

Conclusions. The study concludes that peer assessment can fulfil motivational and knowledge-enhancement learning objectives. Peer assessment tasks can position a student as co-constructor of learning outcomes, however there is no one-fits-all approach to their design and delivery. Teachers assume roles of facilitators of student peer assessments. Design of peer assessment tasks defines the extent to which a peer assessment will serve motivational or knowledge-enhancement learning objectives. Further research will have to attend to exploration of the proposed analytical model with account for socio-psychological and other context-related variables, as well as use of statistical methods for data analysis.

References:

- 1 Ndoye A. Peer/Self Assessment and Student Learning // *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*. – 2017. – № 29(2). – P. 255-269.
- 2 Ashenafi M.M. Peer-assessment in higher education–twenty-first century practices, challenges and the way forward // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – 2017. – 42(2). – P. 226-251.
- 3 Lee I., Mak P., Yuan R.E. Assessment as learning in primary writing classrooms: An exploratory study // *Studies in Educational Evaluation*. – 2019. – 62. – P. 72-81.
- 4 Assessment as learning in music education: The risk of “criteria compliance” replacing “learning” in the Scandinavian countries / Almqvist, F.C et al. // *Research Studies in Music Education*. – 2019. – № 39(1). – P. 3-18.
- 5 Kollar I., Fischer F. Peer assessment as collaborative learning: A cognitive perspective // *Learning and instruction*. – 2010. – № 20(4). – P. 344-348.
- 6 Tillema H., Leenknecht M., Segers M. Assessing assessment quality: Criteria for quality assurance in design of (peer) assessment for learning—a review of research studies // *Studies in Educational Evaluation*. – 2011. – № 37(1). – P. 25-34.
- 7 McCallum S., Milner M.M. The effectiveness of formative assessment: Student views and staff reflections // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – 2020. – P. 1-16.
- 8 A review of students’ common misconceptions in science and their diagnostic assessment tools / Soeharto S. et al. // *Journal Pendidikan IPA Indonesia*. – 2020. – № 8(2). – P. 247-266.
- 9 Ninomiya S. The possibilities and limitations of assessment for learning: Exploring the theory of formative assessment and the notion of “closing the learning gap” // *Educational Studies in Japan*. – 2016. – №10. – P. 79-91.
- 10 Dixson D.D., Worrell F. Formative and summative assessment in the classroom, Theory into Practice. – 2016. – № 55 (2). – P. 153-159.
- 11 Broadbent J., Panadero E., Boud D. Implementing summative assessment with a formative flavour: A case study in a large class // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – 2018. – № 43(2). – P. 307-322.
- 12 Kearney S. Improving engagement: the use of ‘Authentic self-and peer-assessment for learning to enhance the student learning experience // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – 2013. – № 38(7). – P. 875-891.
- 13 Malan M., Stegmann N. Accounting students’ experiences of peer assessment: A tool to develop lifelong learning // *South African Journal of Accounting Research*. – 2018. – № 32(2-3). – P. 205-224.
- 14 PEDALE—A peer education diagnostic and learning environment / Konert J. et al. // *Journal of Educational Technology & Society*. – 2012. – № 15(4). – P. 27-38.
- 15 Wanner Th., Palmer E. Formative self-and peer assessment for improved student learning: the crucial factors of design, teacher participation and feedback // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – 2018. – № 43(7). – P.1032-1047.
- 16 Nicol D., Thomson A., Breslin C. Rethinking feedback practices in higher education: a peer review perspective // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – 2018. – № 39:1. – P. 102-122.

А.А. ТЕМІРБАЕВА
СТУДЕНТТІҢ ӨЗ БЕТІНШЕ АТҚАРАТЫН ЖҰМЫСЫН
ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ
ҰЙЫМДАСТЫРУ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Прогрессивті қоғам өндірісті дамытудың жоғары деңгейімен сипатталады, бұл студенттерді даярлау мәселелерінде кәсіптік білім беру жүйесіне қойылатын жағдайлардың өзгеруіне әкеледі. Бұл жағдайда әр түрлі өндірістік мәселелерді шеше алатын және өмір бойы өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті шығармашылық, кәсіби білікті және бәсекеге қабілетті сарапшыларды даярлау қажеттілігі туындайды. Белгіленген қиындықты шешу үшін кәсіптік білім беру мазмұнында өзгерістер қажет.

Мақалада электрондық ресурстарды пайдалана отырып студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру мәселелерін зерттеу жүзеге асырылады. Өзіндік жұмыстың әртүрлі нысандары және оларды жүзеге асыру мүмкіндіктері қарастырылады.

Түйін сөздер: өзіндік жұмыс, оқу процесі, компьютерлік технологиялар.

Қазіргі заманымызда қоғамға өз бетімен жұмыс атқаратын, еркін де кеңінен ойлайтын, өздігінен алдына мақсат қойып және оған жетудің әдіс-тәсілін шығармашылықпен анықтап, сондай-ақ қолдана алатын кәсіби-маман тұлғасы болуы керек. Мұндай тұлғаның дамуына бағытталған білім берудің негізі болып тұлғаның өздігінен білім алу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін жетілдіру процесі жатады.

Бүгінгі таңда кәсіптік білім беру өздігінен білім алу дағдылары мен қабілеттеріне және кәсіби өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі жүзеге асыруға дайын өмірлік дағдылары бар мобильді, бәсекеге қабілетті маман даярлауға бағытталған. Орта кәсіптік білім беруде оқушының өздігінен білім алуы мен өзіндік жұмысына баса назар аударылады.

Ғалымдардың пікірінше, студенттерге білім беруде өзіндік жұмыс үлкен маңызға ие. Ол шығармашылық ойлаудың дамуына ықпал етеді, жаңа, ерекше шешімдерді іздеуді ынталандырады, «ақылға тамақ береді» және ойлауды динамикалық және мобильді етеді. Сонымен қатар, студенттердің өзіндік жұмысы өзін-өзі тәрбиелеуге дайындығын қалыптастырады, үздіксіз білім алуға, біліктілігін үнемі жетілдіруге және қайта даярлауға мүмкіндік туғызады.

Студенттердің танымдық қызметі барысында өзіндік жұмыстарын ұйымдастырудың маңызы зор. Бұл мәселеге көптеген ғалымдар, мысалы, Ястребова Е.Б., Ерецкий М.И., Гарунов М.Г., Блохина Р.А., Сабодашев В.П., Вербицкий А., т.б үлкен мән беріп, зерттеген. Бұл зерттеулердің өзектілігі – студенттердің теориялық және практикалық білімді саналы игеріп, интеллектуалдық қызмет жасай білуге тәрбиелеу болып табылады. Сонымен бірге студенттер жай ғана беріліп жатқан дайын біліммен шектеліп қана қоймай, білімді тауып, ізденіп алуына, яғни студенттерді оқи білуге үйрету маңыздырақ.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде «өзіндік жұмыс» ұғымын анықтауда әртүрлі тәсілдер қолданылады: оқытушының нұсқауы бойынша белгіленген мерзімде, бірақ оның қатысуынсыз орындалатын жұмыс; оқушылардың танымдық қабілеттерін, олардың өмір бойғы білім алуға бағытын қалыптастыратын құрал; студенттерді өзіндік танымдық іс-әрекетпен, оны логикалық және психологиялық ұйымдастырудың құралымен таныстыру процесі; позитивті

мотивтерді, өзін-өзі басқаруды, студенттердің бастамасын ынталандыратын белсенді әдіс; мұғалімнің тікелей қатысуынсыз жүретін, бірақ ол басқаратын студенттердің білім мен дағдыларды игерудегі белсенділігі; «Кәсіби білім беру бағдарламасын әзірлеуге арналған оқу-танымдық іс-әрекеттің түрі, белгілі бір жүйеде жүзеге асырылады, оны жоспарлауда мұғалімнің серіктестік қатысуымен және белгілі бір жетістікке жетуімен бағалау нәтиже».

Ақпараттық-инновациялық технологиялардың прогрессивті дамуына байланысты оларды одан әрі жақсарту, тиімді енгізу және қолдану үшін білім беру процесінің мазмұнына қойылатын талаптар өзгеруде. Қазіргі уақытта мұғалімдер білім беруді ғана емес, сонымен қатар студенттерді білім алуға үйретуі керек, басқалардың көмегінсіз білім толықтыру көздерін іздеуі керек. Сондықтан қазіргі заманғы ақпараттық-инновациялық технологиялар негізінде құрылған оқытудың жаңа моделіне қажеттілік пайда болды, олар ақпаратқа қол жеткізуді жеңілдетіп қана қоймай білім беру жүйесін қайта құруға мүмкіндік береді.

«Біз қазіргі нағыз шындыққа дейінгі қиялдар сипатталмайтын жылдамдық-пен азаятын әлемде өмір сүріп жатырмыз», дейді реалист жазушы М.Горький ХХ ғасырдың басында.

Бұл классикалық сөздер технологияның дамуы жеті қадаммен жүретін сәтте өте маңызды. Білім беру процесінде жаңа IT-технологияларды қолдану оқу процесін жандандыруға, сабақ қарқынын арттыруға, оқушылардың өзіндік және жеке жұмыстарының көлемін арттыруға мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологиялар – бұл объектінің немесе қандай да бір іс әрекеттің, процестің жай-күйі туралы ақпарат алу үшін деректерді өңдеудің техникалық құралдары мен тәсілдерінің кешені. Бұл саладағы прогресс мультимедиялық технологиялар негізінде жасалған, мәтіндік, графикалық, бейне және аудио ақпараттың әртүрлі формаларында деректерді ұсынуға мүмкіндік беретін білім беру процесіне жоғары сапалы өнімді қосуға мүмкіндік бере отырып, айтарлықтай олардың дидактикалық құндылығын арттырады.

Білім беру процесіне электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) енгізу – бұл білім берудің қазіргі заманғы талабы. Оқушылардың өзіндік жұмысында электронды білім беру ресурсын енгізу өте тиімді. Білім алушылардың өзіндік жұмыс көрсеткіштерін ұйымдастыруға және бақылауға көмектесетін электрондық ресурстардың келесі түрлерін бөлуге болады:

- электронды оқулық;
- оқытушының web-сайты;
- әлеуметтік желілердегі топтар;
- қашықтан қолдау курстары.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыру үшін электрондық білім беру ресурстарын пайдалану келесі мүмкіндіктерді береді:

- Теориялық материалды жағымды түрде көрсету.
- Оқытуда жеке көзқарасты қамтамасыз ету.
- Өзіндік жұмысқа деген ынтаны қамтамасыз ету.
- Студенттің өзін-өзі оқытуында шығармашылықты ұйымдастыру.

Өздік жұмыс студенттерді оқыту мен тәрбиелеудің маңызды элементтерінің бірі ретінде зерттеледі. Осындай жағдайда мұғалім білім беру процесін ұйымдастырушыға айналады, студенттердің танымдық іс-әрекеттерін бағыттай отырып, олардың ұйымдастырылуын арттырады.

Өздік жұмыстың өнімділігі оның құзыретті ұйымымен анықталады. Оқушылардың өзіндік жұмысының негізгі ерекшеліктеріне мыналар жатады:

- сәттіліктің психикалық жағдайлары;
- пәндердің кәсіби бағдары;
- студент уақытының шектеулігі.

Әр студент үшін өзіндік жұмыс міндетті, оқу жоспарымен анықталады және маман даярлау процесінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Оқу жұмысының құрылымында ол бүкіл оқу уақытының үштен бірінен үштен екісіне дейін созылады.

Өздік жұмысты ұйымдастыру студенттерді оқытудың барлық кезеңінде ұйымдастырылады. Студенттердің дербестігі мен белсенділігі өзара тығыз байланысты, өйткені тәуелсіздік студенттердің жұмыс сипаты мен әдісімен анықталатын іс-әрекеттің ең жоғары түрі болып табылады. Студенттердің өзіндік жұмысының негізі – білім алушының білім беру үдерісіне саналы қатынасы, басқаша айтқанда, ойлаудың ең жоғарғы дәрежесі. Студенттердің өзіндік жұмысының әр кезеңінде білімді және дағдыларды игеруді, мүмкіндіктерді дамытуды дәл, өзекті және тиімді бақылау және тексеру қажет. Алайда, зерттеулер көрсеткендей, мұғалімнің бақылауды жүзеге асыруы студенттердің өзіндік оқу жұмысын жетілдіру мәселесін үнемі шеше бермейді. Өзін-өзі басқаруға, бағалауға, өзіне деген сенімділікке айналдыру ғана өзіндік жұмыстың өнімділігін қамтамасыз етеді. Өзіндік жұмыстың терең мотивациясын қамтамасыз ету үшін пәннің қорытынды бағалауына өзіндік жұмыс модулін қосу қажет, егер осы модуль бойынша оң баға осы пән бойынша семестрлік бақылауға кірудің қажетті шарты болса. Сонымен, студенттердің өзіндік жұмысы – бұл студенттердің дербестігін қалыптастыруға және олардың білім, білік және дағдылар жиынтығын игеруге бағытталған, сәйкесінше іске асыру критерийлерінде жүзеге асырылған тәрбие жұмысының ерекше түрі.

Ол мамандық бойынша және белгілі бір пән бойынша типтік тапсырмалар жүйесі арқылы оқу іс-әрекетін болашақ кәсібіне жақындатуға мүмкіндік береді, басқаша айтқанда дайындықтың кәсібиленуін жүзеге асырады. Өзіндік жұмыс пәннің мазмұнын тереңірек зерттеуге көп үлес қосады, ұтымды жауаптар, шешімдер таба білу қабілетін қалыптастырады, ғылыми мүмкіндіктер; цифрлық кітаптармен, бастапқы дереккөздермен жұмыс істеу қабілеттерін дамытады, ақпарат алудың заманауи құралдарын пайдалану қабілеттерін қалыптастырады; студенттерге материалды зерттеудің әр кезеңінде өзін-өзі бақылауды жүзеге асыруға, оқытушымен кеңесуге немесе екінші қатысушының пікірін тыңдауға мүмкіндік береді.

Студенттің өзіндік жұмысы – бұл мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес оқылатын пәндер көлемінде білім, білік және дағдыларды дамытуға бағытталған оқу жұмысының түрі.

Өзіндік жұмыс бастаманың көрінуіне ықпал етеді, басқарусыз, сырттан қолдаусыз әрекет етуге, шығармашылықпен айналысуға, импровизация жасауға мүмкіндік береді. Жеке тұлғаның өзінің динамикалық жұмысынсыз болашақ білікті қызметкерді мақсатты түрде қалыптастыру процесі мүмкін емес.

Студенттердің өзіндік жұмысы болашақ қызметкерді дайындаудың іргелі буыны болып табылады. Бұл тәуелсіздікті қалыптастырудың алғашқы қадамдары, онсыз кәсіби маман орын ала алмайды.

Өздік жұмыс оқу үрдісінің әр деңгейінде, сонымен қатар жаңа материалды игеру процесінде ұйымдастырылуы керек. Студенттерді белсенді позицияға қою керек, оларды оқу процесінің тікелей қатысушылары етіңіз. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру студенттердің білім беру мотивациясының дамуына ықпал етуге міндетті.

Өздік жұмыс мақсатты және дұрыс айтылуы керек. Өзіндік жұмыстың мазмұны толық және терең толықтығын қамтамасыз етуі керек студенттерге арналған. Өздік жұмыс барысында студенттердің репродуктивті және нәтижелі оқу жұмысының үйлесуін қамтамасыз ету қажет. Өзіндік жұмысты ұйымдастырған кезде адекватты кері байланыс беру керек, басқаша айтқанда басқару жүйесін дұрыс ұйымдастыру қажет.

Ақпараттық технология өнімдерін енгізе отырып, студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың тапсырма түрлері мен формаларына толығырақ тоқталайық:

- желідегі ақпараттарды іздеу және өңдеу – реферат-рецензия жазу, библиографиялық тізімді құру, практикалық сабақтарға дайындалу, веб-шолғыштарды, мәліметтер базасын, ақпаратты іздеу және ақпараттық-анықтамалық жүйелерді, автоматтандырылған кітапханалық жүйелерді, электронды журналдарды қолдану арқылы істерді шешу;

- тіркелген хабарламалар үшін презентацияларды дайындау. Жұмыстың бұл формасымен мазмұн, сипатталған процестерді терең түсіну, қызықты пікірталас материалы, ғылыми лексиканы пайдалану, дизайн, графика, сауаттылық ескеріледі;

- ақпараттық ресурстарды қолдана отырып, тақырыптық кестелерді құрастыру және толтыру;

- интернеттегі ұсынылған тақырып бойынша графикалық кескіндер мен бейнелерді таңдау. Тапсырманың бұл түрі ақпараттық ресурстардың кітапханасын едәуір кеңейтеді және оқу сабақтарын қызықты әрі бай өткізуге мүмкіндік береді;

- пән бойынша тақырыптық электронды энциклопедияларды құру үшін фотосуреттерді, анимацияларды іздеу;

- жобалық іс-шараларға қатысу, ал студенттер зерттеудің негізгі әдістерін (әдебиеттерді талдау, ақпарат көздерін іздеу, мәліметтерді жинау және өңдеу, алынған нәтижелерді ғылыми түсіндіру, жаңа мәселелерді, болжамдарды, әдістерді көру және насихаттау) білімдері мен иеліктерін көрсетеді. олардың шешімдері); ақпаратты енгізу және редакциялау үшін компьютерлік сауаттылыққа ие болу; коммуникативті дағдыларды меңгеру.

Өздік жұмысты ойдағыдай ұйымдастыру үшін келесі шарттарды сақтау керек:

1. Өздік жұмыс міндетті түрде мақсатты болуы керек. Әр тапсырманың мақсаты орындалуы керек. Бұған жұмыстың мақсатын нақты тұжырымдау арқылы қол жеткізіледі. Студенттер проблеманың не екенін және оның орындалуы қалай тексерілетінін нақты білуі керек.

2. Өздік жұмыс шынымен тәуелсіз болуы керек және оны орындау барысында студенттің көп жұмыс істеуге талпындыруы керек.

3. Біріншіден, студенттерде өз бетінше жұмыс істеудің қарапайым қабілеттерін дамыту қажет. Өзіндік жұмыста студенттер өз білімдеріне, пәндік дағдыларына, осы пәнді оқып-үйрену тәжірибесіне, сондай-ақ оқу құралдарын, сонымен қатар электрондық ресурстарды пайдалану қабілеттеріне сүйенеді.

Ақпараттық технологиялар қазіргі кезде адамның еңбек ету саласына органикалық түрде сай келеді және адамды ақпараттық қоғамдағы өмірге бейімдеудің негізгі құралдарының біріне айналады.

Студенттердің ақпараттық технологияларды, веб-технологияларды енгізетін өзіндік жұмысы – бұл оқытудың белсенді тәсілі, оның барысында студенттер оқытушының нұсқауы бойынша және оның басшылығымен білім беру мәселесін шешіп қана қоймай, сонымен қатар қажетті қабілеттерді алады компьютермен, әртүрлі ақпаратпен жұмыс істеу. Бұл әдістің енжарлығы бірінші кезекте студенттің өздік жұмысында өзі жүзеге

асыратын, ол үшін өмірлік маңызы болатын және жұмыс мотивтері туындайтын мақсатымен анықталады:

- білімін кеңейту, жаңа нәрселерді табу қажеттілігі;
- компьютермен жұмыс істеу қабілетін алу;
- тәуелсіздікті көрсетуге және тапсырманы ешкімнің көмегінсіз орындауға ұмтылу;
- өз білімін тексеру қажеттілігі;
- өз жұмысының көрсеткіштерін көпшілікке ұсыну мүмкіндігі.

Өзіндік жұмыс барысында студент өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі басқару, өзін-өзі рефлексиялау қабілеттеріне ие болады және тәрбие жұмысының белсенді дербес субъектісіне айналады.

Ақпараттық коммуникация технологияларын енгізе отырып студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруға қойылатын талаптар:

1. Қажетті компьютерлік дағдылардың болуы.
2. Вебпен жұмыс жасау мүмкіндігі.
3. Белгілі бір мақсаттың болуы.
4. Нақты тапсырманың болуы.
5. Өздік жұмыс нәтижесін білдірудің нақты формасы.
6. Өздік жұмысты тексеру формасын анықтау.
7. Тапсырма алған әр студенттің өздік жұмысын міндетті түрде орындауы.
8. Тапсырмалардың мазмұны мен әдістемелік аппараты когнитивті тәуелсіздік деңгейлерінің әрқайсысында (репродуктивті, ішінара ізденушілік, шығармашылық) танымдық белсенділікті қамтамасыз етуі керек.
9. Өздік жұмыстардың сәтті орындалуын қамтамасыз ету үшін жекелендіруге арналған тапсырмалар.

Студенттердің өзіндік жұмыстары: студенттердің алған теориялық білімдері мен практикалық дағдыларын жіктеу және бекіту; теориялық білімді тереңдету және кеңейту; нормативтік, заңнамалық, анықтамалық құжаттаманы және арнайы әдебиеттерді қолдану дағдыларын қалыптастыру; оқушылардың танымдық мүмкіндіктері мен белсенділігін дамыту: шығармашылық ізденістер, дербестік, жауапкершілік пен ұйымшылдық; ой тәуелсіздігін, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін қалыптастыру; ғылыми дағдыларды дамыту. Нәтижесінде орта кәсіптік білім беру жүйесіндегі Ақпараттық коммуникация технологиялары студент өзгенің көмегінсіз іздеу, ақпарат көздерін таңдау, кәсіби этикасына қосылу қабілетін дамытқанда, өздігінен білім беру жұмысының мәдениетін дамытушы фактор болып табылады. Байланыс уақытты үнемдеу, өзінің әлеуетін, өзінің іскерлік және жеке қасиеттерін объективті және дәлелді бағалау өнерін меңгеру. Мұның бәрі білімді бүкіл өмірге емес, бүкіл өмір бойы жетілдіруге ықпал етеді.

Әдебиеттер:

- 1 Атыякина Т.В. Модель формирования умений самообразования будущих техников-программистов/Т.В. Атыякина, В.В. Кузнецов//Вестник ОГУ. – 2016. –№9.– С.8-14.
- 2Использование электронных образовательных ресурсов нового поколения в учебном процессе: научно-методические материалы / Бордовский Г.А., Готская И.Б., Ильина С.П., Снегурова В.И. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. – 31 с.
- 3 Онищук В.А. Урок в современной школе. 2-е изд. – М., 1985.
- 4 Махмутов М.И. Современный урок. 2-е изд. – М., 1985.
- 5 Кириллова Г.И. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения. – М., 1980.

**И.А. ТЕРЕЙКОВСКИЙ², Ш.Ж. МУСИРАЛИЕВА¹,
Ж.М. АЛИМЖАНОВА¹, Н.С. БАЙМУЛДИНА¹
О ВОПРОСАХ ДОСТИЖЕНИЯ ОЖИДАЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПО
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ «СИСТЕМЫ
ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»**

1 Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

2 Киевский Политехнический Университет, Киев, Украина

Аннотация. В данной публикации отражены текущие задачи, стоящие перед образовательной программой ОП СИБ, определена актуальность и своевременность развития образовательной программы. В связи с этим планируется открытие новой образовательной программы, с траекторией, охватывающей новые профессии и формирующие соответствующие им новые компетенции. Для реализации предполагается введение, в рамках программы, новых дисциплин.

Ключевые слова: образовательная программа, профессиональные стандарты, информационная безопасность, трудовые функции, компетенции.

Целью ОП СИБ является подготовка специалистов, обладающих высоким уровнем профессиональных компетенций, конкурентных на рынке специалистов по информационной безопасности, обладающими современными знаниями и навыками по анализу и обеспечению защиты информации. Формировать компетентные кадры, которые способны решать многоплановые комплексные задачи по обеспечению хранения, передачи, обработки и безопасности информации, с учетом новейших тенденций в области информационных технологий, а также обладающих глубоким аналитическим аппаратом в области математики и информатики. Основной задачей, определяемой образовательной программой «Системы информационной безопасности» является подготовка специалистов, способных обладать высокой конкурентной стойкостью на республиканском и международном уровне, способным решать новые сложные задачи и самостоятельно повышать свой профессиональный уровень в среде информационной безопасности.

Необходимые предпосылки ждя создания компетентностной модели выпускника являются подготовка высококвалифицированных специалистов в области информационной безопасности, обладающих знаниями и компетенциями, востребованными для работы на производстве по направлению ИКТ, формирование кадрового потенциала высококвалифицированных специалистов конкурентоспособных на отечественном и международном рынке труда в соответствии с их запросами и перспективами развития страны и региона.

Образовательная программа «Системы информационной безопасности» охватывает три уровня подготовки: бакалавриат, магистратура и докторантура, и организована по кредитной системе обучения. Бакалавры по ОП и успешному завершению данного модуля студенты должны быть способны:

1. Выявить некоторые факторы, обуславливающие необходимость обеспечения сетевой безопасности;
2. идентифицировать и классифицировать конкретные примеры атак;
3. определить условия уязвимости, угрозы и атаки;
4. идентифицировать физические точки уязвимости в простых сетях;
5. сравнить симметричные и асимметричные системы шифрования и их уязвимость к атаке, а также объяснить характеристики гибридных систем;

6. использовать новые методы и средства обеспечения сетевой безопасности;
7. определить новые подходы к реализации стратегии защиты информации;
8. демонстрировать знание интегрированных в решение систем защиты от сетевых атак.

Выпускнику данной образовательной программы присваивается академическая степень «Бакалавр технических наук». По специальности Системы информационной безопасности следующие виды профессиональной деятельности:

- специалист по информационной безопасности;
- IT-менеджер;
- системный администратор по безопасности;
- специалист по IT-поддержке;
- исследователь алгоритмов безопасности.

Смежными видами профессиональной деятельности по специальности «6В061 – Системы информационной безопасности» являются:

- специалист по информационной безопасности;
- ERP- и Web-программист;
- менеджер интернет-проектов;
- программист Java, Python, C#, PHP и др;
- контент-менеджер;
- технический писатель;
- инженер-программист.

Образовательная программа уровня магистратуры прошла международную аккредитацию агентства ASIIN, и по итогам НААР и НАОКА занимает первое место в РК.

Направлена профессиональной деятельности, к которым готовится выпускник ОП СИБ маг это:

- научно-исследовательская;
- организационно-управленческая;
- педагогическая;
- производственная.

Объектами профессиональной деятельности выпускников магистров являются предприятия и организации, а также объекты хозяйственной деятельности и бизнеса, нуждающиеся в стабильном и безопасном использовании информационных систем; научно-исследовательские и проектные отраслевые институты; средние технические учебные заведения; оборонные предприятия, банки и телекоммуникационные службы.

Предметами профессиональной деятельности магистранта по ОП – системы информационной безопасности являются: информационные системы и сети, программное обеспечение, аппараты и оборудование обеспечивающие информационную безопасность объекта, аппаратные средства защиты – электронные, электромеханические и другие устройства, непосредственно встроенные в блоки автоматизированной информационной системы или оформленные в виде самостоятельных устройств и сопрягающиеся с этими блоками. Программные средства защиты предназначены для выполнения логических и интеллектуальных функций защиты и включаются либо в состав программного обеспечения автоматизированной информационной системы, либо в состав средств, комплексов и систем аппаратуры контроля.

Виды профессиональной деятельности (магистры) по образовательной программе – Системы информационной безопасности могут выполнять следующие виды профессиональной деятельности:

- организационно-технологическая;

- производственно-управленческая;
- проектная;
- научно-исследовательская;
- образовательная.

Магистр по ОП «Системы информационной безопасности» осуществляет в зависимости от сферы, объектов свою профессиональную деятельность.

Сфера приложения профессиональной реализации магистров по системам информационной безопасности:

- разработчики систем информационной безопасности;
- аналитики по информационной безопасности;
- консультанты по вопросам информационной безопасности;
- руководители отдела информационной безопасности;
- инженера информационной безопасности.

Профессиональные стандарты, разработанные Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен», формирующие задачи, в рамках действия ОП СИБ уровня магистратуры:

1. Профессиональный стандарт «Специалисты-профессионалы по безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» – 2018.

2. Профессиональный стандарт «Обеспечение безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» – 24.12.2019.

3. Профессиональный стандарт «Педагог» – 8.06. 2017 года.

Виды профессиональной деятельности, отраженные в рамках профессиональных стандартов, ориентирующие траекторию ОП СИБ магистратуры на текущий момент 2020-2021уч. года:

– Профессиональный стандарт «Специалисты-профессионалы по безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» – 2018: «Аудитор по информационной безопасности».

– Профессиональный стандарт «Обеспечение безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» – 2019: «Специалист по вопросам безопасности (ИКТ)», «Специалист по защите информации», «Шифровальщик данных».

– Профессиональный стандарт «Педагог» – 8.06. 2017: «Педагог. Преподаватель колледжа», «Педагог. Преподаватель вуза».

Оснащение образовательных программ по специальности Системы информационной безопасности в Казахском национальном университете имени аль-Фараби это:

1. Оснащенные лаборатории, являющиеся филиалами известных мировых IT-компаний и оборудованные современными установками, аппаратным и программным обеспечением.

2. Современные учебные пособия, учебники и электронные ресурсы.

3. Высококвалифицированный профессорско-преподавательский состав, состоящий из казахстанских специалистов, а также преподавателей зарубежных вузов.

Перспективы развития специальности ОП СИБ уровня магистратуры. В связи с развивающейся тенденцией в сфере информационно-коммуникационных технологий, как следствие, актуализируется потребность в новых высококвалифицированных специалистах в области информационной безопасности, а также возникает и развивается окно новых профессий, связанных с областью использования систем информационной безопасности. Это неизбежно приводит к дефициту специалистов и, соответственно сопряжено с увеличением количества и качества поступающих на данную специальность студентов

магистратуры. Возникает естественная необходимость в повышении уровня квалификации магистранта в тех направлениях информационной безопасности, которые ранее не отражены, или же отражены косвенно в рамках текущей образовательной программы.

Так, согласно профессиональному стандарту «Обеспечение безопасности информационной инфраструктуры и ИТ от 2019 года» Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан, определена профессия: 2524-0-008 «Специалист-криминалист по цифровым технологиям», ранее не охваченный ОП СИБ основной целью деятельности, которой является анализ и расследование событий, в которых фигурируют компьютерная информация как объект посягательств, компьютер как орудие совершения преступления, а также какие-либо цифровые доказательства. Данный дефицит специалистов также актуален с введением в 2019 году новой редакции Уголовного Кодекса РК, с включенной Главой 7: «Преступления, совершенные с применением информационных и телекоммуникационных технологий».

Сопровождающей профессией, имеющей общие компетенции и задачи, является профессия:

2524-0-002 «Аудитор по информационной безопасности», профессиональный стандарт «Специалисты-профессионалы по обеспечению безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» от 2018 года.

Компетенции, определенные в данной специальности, нуждаются с введением в рабочую программу, новые дисциплины, отражающие трудовые функции, определяемые профессиональными стандартами:

- расследование компьютерных преступлений;
- проведение анализа экспертных данных;
- планирование, обеспечение и контроль аудита информационной безопасности;
- выполнение аудиторского задания.

Исходя из задач профессионального стандарта, и компетенций, определенных данной специальностью, возникает потребность в создании образовательной программы, в рамках СИБ: «Экспертиза информационной безопасности». Основная траектория которой определяется формированием профессий:

– 2524-0-008 «Специалист-криминалист по цифровым технологиям», профессиональный стандарт «Обеспечение безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» от 2019 года.

– 2524-0-002 «Аудитор по информационной безопасности», профессиональный стандарт «Специалисты-профессионалы по обеспечению безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» от 2018 года.

Исходя из вышесказанного, планируется разработать и внести в новую образовательную программу, наряду с текущими дисциплинами, новые, формирующие компетенции, связанные с траекторией вводимых профессий.

1. Принципы построения поисковых систем.
2. Использование электронных библиотек распознавания и идентификации.
3. Знание нормативно-правового аспекта проведения, изъятия информационной продукции, а также профессиональное формирование доказательной базы.
4. Аудит сетевой безопасности.
5. Аудит и аттестация информационной безопасности (присутствует в КЭД ОП СИБ магистратуры КазНУ им. Аль-Фараби от 2019 г).

Заключение. Определена актуальность задач, стоящих перед ОП СИБ КазНУ им. Аль-Фараби, в связи с ростом и развитием проблем в сфере информационно-

коммуникационных технологий, особенно среды информационной безопасности. В связи с необходимостью расширять компетенции специалистов, выпускаемой образовательной программой, планируется создание новой ОП «Экспертиза информационной безопасности». Разработанная компетентностная модель выпускника по направлению подготовки по специальности «Системы информационной безопасности» необходима для подготовки высококвалифицированных специалистов в области информационной безопасности, обладающих знаниями и компетенциями, востребованными для работы на производстве по направлению ИКТ, формирование кадрового потенциала высококвалифицированных специалистов конкурентоспособных на отечественном и международном рынке труда в соответствии с их запросами и перспективами развития страны и региона.

Литература:

1 Профессиональный стандарт «Специалисты-профессионалы по безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» – Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен», 2018.

2 Профессиональный стандарт «Обеспечение безопасности информационной инфраструктуры и ИТ» – Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен», 24.12.2019.

3 Байденко В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): Методическое пособие. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 114 с.

4 Васильев, Л.И. Мамцев А.Н. Компетентностный подход при модульной технологии организации обучения в вузе // Высшее образование сегодня. – М., 2006. – №12. – С. 40-43.

Р.М. ТОҒАЙБАЕВ **ҚҰҚЫҚТАНУ ПӘНДЕРІ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУДЕГІ** **ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада қазіргі уақыттағы құқықтану пәндері бойынша білім берудегі оқытудың интерактивті технологиялары мен ерекшеліктері қарастырылған. Осы бағытта білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар туралы жазылған.

Түйін сөздер: Интерактивті технологиялар, Инновация, Ақпараттық технологиялар

Кіріспе. Қоғам ешқашанда бір орнында тоқтап қалған емес, ол әрдайым даму үстінде. Себебі қоғамды дамытатын ол – білім. Білім барлығымызға қажет, білімсіз біз мақсатымызға жете алмаймыз, яғни дами алмаймыз. Билл Гейтс айтқандай (Білім – ең маңызды аспап), алға жетелейтін құрал. Сондықтан қазіргі заманды өткен заманмен салыстыра алмаймыз.

Қазіргі заман ол ақпараттық технология заманы, айналамызды қаптаған пайдалы да, пайдасызда ақпараттар. Осындай заманда білім алушылардың білімге деген құштарлығын оятып, білікті, білімді, нарықтық экономикаға төтеп беретін маман шығаруымыз ол оқытушылардың басты мақсаты, әрі міндеті.

Интерактивті технологиялары оқыту әдістерінен оқу процессінде студенттердің өзіндік тәжірибелерін пайдалану арқылы есте тұрақты сақтауымен, ақпараттарды

саралап, талқылап, топтастыру арқылы өзіндік (жеке) және кәсіптік қабілеттерін аша алуымен ерекшеленеді. Сондай-ақ, интерактивті оқыту қажетті мәліметтерді игеруге уақытты мейлінше көбірек бөлуді, саралауда, бағалауда жаңа, күрделі бірліктерді, өлшемдерді қолдануды керек етеді, білім алушылардың танымдық іс-әрекетін басқаруда тәжірибесі аз оқытушыларға көптеген қиындықтар туғызады.

Жалпы интерактивті технологиялар әдістерін тиімді пайдаланып құқықтану пәндері бойынша басты мақсаттарға жету үшін, белсенді (активті) оқытудың өзіндік нысандарын ескере отырып, алғышарттарын қанағаттандыруымыз керек.

Шынында, білімді деп барлық затты білетін адамды айта алмаймыз, білген затын тәжірибеде қолдана алатын адамды ғана білімді дей аламыз. Сондықтан құқықтану пәндері бойынша оқыту кезінде оқытушы мен білім алушының және білім алушылардың арасындағы байланысты күшейтетін барлық әдіс тәсілдерді қолдану керек. Оқытушының білім алушыға үйретуіне, білім алушының ізденуіне уақыт жағынан, біліктілік жағынан мүмкіндік берілуі тиіс.

Қазақстан Республикасының Білім туралы заңына сәйкес білім берудің саясатының қағидаларын басшылыққа алсақ, кез келген әдістер, технологиялар арқылы жеке адамның білімдарлығын ынталандыру және дарындылығын дамыту болып табылады. Сол себепті оқытушы мен білім алушылардың арасында тығыз байланыс орнатуға интерактивті технологиялардың әсері өте зор.

Интерактивті технологиялар дегеніміз – білім беру барысында оқытушы мен білім алушының арасында өзара әрекеттестіктерінің жоғары деңгейге жетелеген амал тәсілдердің жиынтығы. Интерактивті сөзі – ағылшын тілінен аударғанда, *inter* – аралық, *action* – әрекет дегенді білдіреді. Білім беру барысында оқытушы мен білім алушының арасында өзара әрекеттестік әдетте, белгілі бір мәселенің түйінін шешу, ол шешімнің туралығы, тиімділігі туралы ой бөлісу, талқылау түрінде болады.

Білім алушыға тек ақпаратты беріп қана қоймай, білім алушының өздігінен ақпаратты менгере біліп, пайда болған сұрақтарға, проблемаларға шешімін таба білуі ол интерактивті оқытудың мақсаты болып табылады.

Бізге белгілі оқытуды интерактивті технологияларын пайдаланудың төрт түрлі бағыты бар:

- білім алушылардың жеке өздігінен ізденуге мүмкіндік алуы;
- білім алушыларға топтасып оқып-үйренуге жағдай туғызу;
- ізденушінің, білім алушының бір-біріне н/е өзара бағалату;
- әр бір іс-әрекет түсында білім игеруге жол табу.

Жан жағымызды қоршаған ақпараттық заманда, нені біліп, нені ұмытып қалатынымызды да білмейміз. Сондықтан білім алушының пәнге деген қызығушылығын оятып, білім алушыларға жағдаятты тапсырмалармен (есептермен) жұмыс жасаған тиімді. Себебі адам баласы кездескен проблемаларды, қиындықтарды ешқашан ұмытпайды. Білім алушылар өздеріне берілген жағдаятты тапсырмаларға, өздері жауабын іздейді, өздері шешімін табады және құқықтық норманың тәжірибеде қалай қолданылатынын білетін болады.

Пассивті және активті оқыту технологиясын қолданатын білім алушылар, тек ақпарат алатын және өздерінің қатысуынсыз берілген ақпараттарды, білім алушылардың жадында сақтауы төмен болады. Бәрімізге белгілі құлақпен естігеніміздің он пайызын, оқығанымыздың жиырма пайызын, қолмен істегеніміздің сексен пайызын жадымызда (есімізде) сақтай аламыз. Бұл деген білім алушының келешекте білімін арттыруына үлкен септігін тигізеді.

Адам өзінің қабілетіндегі төл мүмкіндіктерінің он пайызын ғана пайдаланады. Есті дамытып, жетілдіріп отырудың басты шарты – адамның әр түрлі іс-әрекеттері. Ақыл-ойды тарих жасаған білім қорымен үнемі байытып отыруға ұмтылу естің мән-мазмұнын тереңдете түспек. Есте қалдырудың сапасы оны қайталай алуға да байланысты. Қорыта келе, ерікті есте сақтау студенттер белгілі бір ақпаратты бірнеше рет қайталау арқылы еріксіз түрде жадында сақтады. Осылайша адамның есте сақтау қабілетінің артуын байқауымызға болады [1].

Білім алушылардың оқу жылының соңында барлығын тәжірибеден өту үшін қаладағы соттарға жібереміз, осы тәжірибе соның дәлелі. Мылтық атуды үйрену үшін, оны қалай ату керектігін біреудің түсіндіргені, оны кітаптан оқып алудың өзі жеткіліксіз болады. Ол үшін мылтықты қолмен ұстап, нысанаға дәлдеп атқаны дұрыс. Сондықтан іскерлік тәжірибеде білім алушы өзін жетілдіре отырып, алған білімдерін қайта өңдеп, белгілі бір нәтижеге қол жеткізеді.

Құқықтану пәндері бойынша білім берудегі оқытудың Интерактивті технологияларын пайдаланудың негізгі мақсаты – білім алушыға ақпарат беру емес, оны үйрету болып табылады. Қандай норма қай жерде, қалай қоданамыз, заң тұрғысынан дұрыс қолдануды үйретеміз. Пәнге байланысты білім алушылардан жағдаятты сұрақтарға қалай қабылдай аласыздар, жауабы қиын мәселерді шешу сіздерге қалай әсер етеді деген сұраққа:

- Жағдаятты есептерге байланысты, объективті ойлауды.
- Жинаған ақпаратты қолдануды, қайталап есте түсіруді.
- Ұқсас нормаларды салыстыруды, олардың айырмашылығын білуді.
- Жағдаятты есептің шешімін тапқаннан кейінгі, пәнге деген құлшыныстарын артқанын.

– Бір жағдаятқа бірнеше пікірдің пайда болғаны, бір – бірімен пікір таластығын, пікірлердің көптігін түсінесін деп жауап береді.

Жоғарыда аталғандарды «Үйрене білу» деген ұғымға сыйдыруға болады. Яғни, үйрене білу – адам бойында қалыптасқан дағды, өйткені ол интеллектуалды тәуелсіздіктің негізі болып табылады және барлық дамыған және дамушы елдердегі азаматтар үшін қажет.

Өзара әрекеттесуге бағытталған процесс барысында білім алушы істеп жатқан ісінің мәніне көңіл аударады. Білім алушыларға дайын жауаптары бар тапсырмалар бергенде, олардың танымдық белсенділік деңгейі жоғары болмайды. Ал, өз ойын тиянақтап, оны қорғау кезінде танымдық белсенділік деңгейі күрт артады [2].

Өзара әрекеттесу үрдісінің негізгі мәні өзара тәжірибе алмасу болмақ. Өйткені, сыныптағы білімалушылардың белгілі бір салада ортақ білімдері бар болғанымен, олардың тек өздері ғана білетін білімдері де бар екені айқын.

Танымдық іскерлікті қажетті интеллектуалды дағдылар деңгейіне қарай жіктеуге болады. Тиімді оқыту бағдарламасы студенттердің төмендегі іскерліктерін практикада қолдануды көздейді, олар:

- Фактілерді есте сақтау (аса көп күшті қажет етпейді).
- Құбылыстардың мәні мен маңызын түсіну.
- Білімдерді дағдылы және жаңа жағдайларда қолдану.
- Анализ (біз бір нәрсені құрамдас бөліктерге бөлу).
- Синтез (идеяларды жаңа нәрсе жасау үшін топтастыру).
- Бағалау (бір нәрсенің сапасы туралы пікір бөлісу) [3].

Бүгінгі таңда елімізде, тек бізде емес бүкіл әлемде болып жатқан індеттің арқасында, оқу жүйесі күрт өзгерді. Әлем қашықтықтан оқуды жүзеге асырып жатыр.

Қашықтықтан оқудың пайдасы білім алушы өз қызығушылығымен, өзінің іс әрекетімен білім ізденуге, үйренуге, танып жетілуіне мүмкіндігінің мол екеніне көзін жеткізіп отыр. Сондықтан оқытушылар мен білім алушыларды және өзара бір-бірімен байланыстыратын интерактивті технологиялардың арқасында көп деген жетістіктерге жете аламыз.

Әдебиеттер:

1 Альмурад Б., Умбетьярова Л.Б., Маутенбаев А.А. // Журнал: Вестник КазНМУ. – Алматы, 2019.

2 Дузбаева Р.М. Дидактические основы формирования готовности студентов к интерактивному обучению: Автореф ... канд. пед. наук: – Алматы: АГУ им.Абая, 2002. – 30 с.

3 Досова Ж. Жаңа технологияны оқытуда қолдану. // Педагогикалық кеңес. – 2009. – №4. – Б. 16-25.

А.А.ТОКБЕРГЕНОВА, С.С.АБДЫГАЛИЕВА, А.С. ИКАНОВА ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ СОВРЕМЕННОГО ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЯ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы, какую подготовку должен пройти студент, чтобы стать землеустроителем, компетентным в решении задач в производственной деятельности по окончании ВУЗа и, соответственно, какие результаты обучения должны быть предусмотрены в образовательной программе при компоновке модулей и подборе дисциплин.

Ключевые слова: землеустроитель, компетентность, модуль, модульно-компетентностный подход, образовательная программа «6В07303 – Землеустройство».

Модернизация образовательных программ КазНУ им. аль-Фараби является ответом на вызовы времени, и она направлена на подготовку современных специалистов, конкурентоспособных на отечественном, а также и на международном рынке труда. Образовательные программы университета соответствуют государственным программам современного инновационного развития общества и текущим тенденциям развития профессионального образования в мире [1].

Исходя из поставленных задач подготовка специалистов-землеустроителей должна основываться на компетентности, т.е. готовности к выполнению производственных обязанностей. Компетентность в данном случае – это способность применять теоретические знания, практические умения, полученные в стенах высшего учебного заведения, а также личностные качества для успешной деятельности в области землеустройства, управления земельными ресурсами.

Профессиональные компетенции делятся на специальные и ключевые. Специальные компетенции – это профессиональная деятельность в конкретной области деятельности, когда после получения образования специалист готов выполнять профессиональные задачи любой сложности и при этом принимать оптимальное решение с наилучшими результатами и с наименьшими затратами.

Ключевые компетенции — это когда человек может взаимодействовать с другими людьми, сотрудничать, совместно решать производственные задачи, использовать информацию независимо от профессиональной деятельности и

решают общие для любого вида профессии задачи. Поэтому ключевые компетенции одинаково важны для всех видов деятельности человека.

Следовательно квалификация специалиста – это совокупность специальных и ключевых компетенций, которые подобраны и утверждены в установленном порядке для выполнения профессиональных обязанностей, в определенной области.

При модульно-компетентностном подходе профессиональная компетенция, которая состоит из специальных и ключевых, формируется из нескольких модулей. Требования современного рынка труда быстро меняется. В данной ситуации модульное построение образовательных программ дает возможность своевременно и без кардинальных изменений основных направлений ввести дополнительные модули, содержащие дисциплины необходимые для соответствия требуемой квалификации специалистов определенного направления подготовки [2].

В производственную деятельность землеустроителя входит решение различных задач (компетенций), начиная с изучения состояния земель, планирования, прогнозирования, проектирования и организации рационального использования земель и их охраны. Также в землеустройство входит образование землепользований различного назначения, внутренняя организация территории сельскохозяйственных предприятий, установление на местности границ объектов землеустройства.

Такое разнообразие задач, решаемых землеустроителями, обусловлены объектом изучения и проектирования. Земля – это место размещения всех отраслей экономики страны и условия жизни людей. В разных отраслях народного хозяйства она имеет различное назначение, которое связано с различными свойствами земли [3].

При разработке ОП «БВ07303-Землеустройство» применяется модульно-компетентностный подход в образовании. Целью данной модели организации учебного процесса является формирование необходимых специальных и ключевых компетенций. А модульное формирование содержания и структуры программы является средством достижения поставленной цели [4].

В рамках программы модули представлены как взаимосвязанное целое, объединяющееся определенным тематическим единством, а в структуре программы они представлены как автономные единицы обучения, блоки дисциплин [5].

Формирование вышеназванных компетенций в образовательной программе (ОП) БВ07303-Землеустройство осуществляется освоением концептуальных и процедурных знаний, состоящих из совокупности модулей, направленных на овладение определенными компетенциями, в которые входят дисциплины: «Пространственное планирование, прогнозирование использования земельных ресурсов», «Межхозяйственное землеустройство», «Внутрихозяйственное землеустройство агроформирований», «Участковое землеустройство», «Региональное землеустройство в Республике Казахстан», «Земельно-хозяйственное устройство и планировка населенных мест». Освоение концептуальных и процедурных знаний по этим дисциплинам дает возможность формирования системных компетенций для разработки проектов землеустройства.

Проекты по землеустройству связаны с мероприятиями по улучшению сельскохозяйственных угодий, освоением новых земель, восстановлением и консервацией земель, рекультивацией нарушенных земель, защитой земель от эрозии, селей, подтопления, заболачивания, вторичного засоления, иссушения, уплотнения, загрязнения отходами производства и потребления, радиоактивными и химическими веществами, заражения и других негативных воздействий.

Для того чтобы будущий землеустроитель был компетентным в решении данных проблем в ОП «6В07303-Землеустройство» включен модуль «Исследования и улучшения земель», в которое входят дисциплины: «Геоботанические изыскания с основами ландшафтоведения», «Почвоведение с основами агрохимии и мелиорации земель», «Адаптивно-ландшафтные системы земледелия». Эти специальные компетенции нужны землеустроителю если он будет разрабатывать проекты по образованию землепользований сельскохозяйственных предприятий, проекты внутрихозяйственного землеустройства и рекультивации земель и улучшения сельхозугодий.

Кроме проектно-изыскательских работ землеустроитель может работать в структурах управления земельными ресурсами и регулирования земельно-имущественных отношений, в земельной инспекции, которые осуществляют государственный контроль использования и охраны земель. Для этих видов деятельности землеустроитель должен иметь хорошую подготовку по земельному законодательству, а также по другим отраслям юриспруденции. Так как земля имеет статус недвижимости, регулирование землепользования опирается и на другие Законы, решения и постановления Правительства и т.д.

Поэтому 240 академических кредитов, конечно, мало для охвата всех сторон деятельности землеустроителя широкого профиля. Поэтому можно использовать такие возможности как разные траектории ОП или возможности образовательной программы «Major + Minor».

Major формирует профессиональные компетенции, поэтому является основной образовательной программой. А Minor формирует дополнительные компетенции, поэтому представляет собой дополнительную образовательную программу, изучаемые по ней дисциплины являются непрофильными для основного направления подготовки, они могут представлять собой как взаимосвязанную траекторию обучения с дисциплинами – пререквизитами и постреквизитами, так и набор не связанных между собой дисциплин [6].

В ОП «6В073030-Землеустройство» для расширения компетенции специалиста – землеустроителя в управлении земельными ресурсами и в регулировании земельно-имущественных отношений кроме базовых дисциплин «Земельное право», «Управление земельными ресурсами», «Государственный контроль за использованием и охраной земель» в качестве Minor включили дисциплины «Правовая охрана окружающей среды», «Гражданское и уголовное право», «Государственное регулирование земельно-имущественных отношений», «Юридическая ответственность за нарушение земельного законодательства».

Еще одно обстоятельство, которое необходимо учитывать при подготовке специалистов любого направления – это особенность современной действительности, в которой оказывается молодой специалист – это быстро меняющийся информационный поток. Также новые технологии, техника: так легко «отстать» от жизни. Поэтому выпускник ВУЗа должен быть готов к постоянному самосовершенствованию и повышению своей квалификации.

Землеустроительные изыскания, создание плановой основы, проектирование и перенос проекта на местность связаны с применением современных геодезических инструментов и компьютерных программ. Поэтому к тем базовым дисциплинам «Геодезии», «Фотограмметрия и дешифрирование аэрокосмических снимков», «Геоинформационные технологии в землеустройстве», «Системы автоматизированного проектирования в землеустройстве» в ОП «6В073030-Землеустройство» введен модуль под названием «Новые технологии в

землеустройстве», который содержит дисциплины: «Основы аэро съемки и цифрового картографирования» и «Обработка космических снимков», а в цикле профилирующих дисциплин модуль «Моделирование и ГИС анализ» с дисциплинами «Экономико-математическое моделирование в землеустройстве и кадастре» и «ГИС анализ».

Соблюдение принципа минимизации площади несельскохозяйственного землепользования при одновременном обеспечении территориальной основы функционирования того или иного несельскохозяйственного объекта диктует необходимость глубокого и всестороннего экономического и социального, экологического и юридического обоснования проектов межхозяйственного землеустройства по отводам земельных участков. Компетентность в решении данного и других вопросов экономического обоснования принятых решений обеспечивает «Модуль экономики», который содержит дисциплины: «Экономика землеустройства» и «Ценовое зонирование и оценка земель».

А также землеустроитель из большого количества решений, обусловленных различными факторами, должен быстро и правильно выбирать единственное, которое дает наибольший эффект. Сложность заключается как раз в том, что не всегда сразу можно рассчитать величину получаемой выгоды от проектных решений, или она вообще не подлежит измерению: например, экологическая или социальная (создание удобных условий для жизни и производственной деятельности людей).

Из вышесказанного следует, что землеустроитель должен быть специалистом широкого профиля и каждое его решение должно быть индивидуальным, нет возможности использования типового решения. В некоторых случаях, например, при определении площадей применяется метод аналогов, но с учетом различных факторов делаются корректировки.

Поэтому молодому специалисту-землеустроителю, выпускнику высшего учебного заведения, нужны не набор определенного количества знаний, а навыки принятия самостоятельного решения и пополнения знаний.

В паспорте образовательной программы «6В073030-Землеустройство» представлены 12 результатов обучения, которые на основе удачно разработанных и сочетающихся модулей обеспечивает подготовить молодых специалистов землеустройства, соответствующих компетенций.

Компетентный в самостоятельном решении производственных задач специалист – землеустроитель также готов представить свою точку зрения по социально-экономическим, производственным проблемам, по земельному законодательству и юриспруденции относительно землепользования и владения земельным участком; работать в многонациональном и поликультурном коллективе; по соблюдению и пропаганде социально значимых положений о здоровом образе жизни. Применять умения и навыки коммуникации на государственном и русском языках в письменной и устной формах [7].

Итак, для подготовки специалистов-землеустроителей в условиях модернизации экономики страны нужно учитывать условия использования земельных ресурсов и современные методы рационального землепользования. В условиях деградации земель, увеличения роста городов и инженерных коммуникаций остро стоит вопрос соблюдения основного принципа землеустройства: приоритета сельского хозяйства на землю. Поэтому будущий специалист должен с использованием космических снимков, данных дистанционного зондирования земли и технологии ArcGis создавать карты сельскохозяйственных земель, для того чтобы наблюдать за происходящими изменениями и своевременно принимать компетентные решения.

Новые техники и технологии, освоение которых предусмотрены в принятых модулях ОП, повышают компетенции выпускников в управлении земельными ресурсами, в контроле за использованием и охраной земель, в разработке проектов землеустройства и в других должностных обязанностях.

В разработанной нами образовательной программе «6В073030-Землеустройство» учтены все основные направления в подготовке конкурентоспособных кадров. Наша ОП отвечает всем вышеназванным требованиям по подготовке современных специалистов-землеустроителей.

Литература:

1 Концепции модернизации образовательных программ КазНУ им. аль-Фараби. – Алматы, 2018.

2 Методика проектирования учебных материалов на модульно-компетентностной основе для системы довузовского профессионального образования. Методическое пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт, Федеральный институт развития образования, 2006. – 177 с.

3 Абдыгалиева С.С. Роль и значение землеустройства и кадастра в управлении земельными ресурсами в современных условиях. // Конференция 2012г. КазНУ им. аль-Фараби.

4 Шапоринский С.А. Обучение и научное познание. – М., 1981.

5 Медведев В.П., Денисова Л.Н. «Модульно-компетентностный подход к новым государственным образовательным стандартам». // Педагогические науки. – №2. – 2009. – С. 96-99.

6 О разработке образовательных программ MAJOR+MINOR. Из доклада проректора по учебной работе Хикметов А.К. – Алматы. КазНУ им. аль-Фараби. –2019.

7 Паспорт образовательной программы по специальности «6В073030-Землеустройство». – Алматы, 2019.

ZH. B. TOKTAROVA PROJECT-BASED TRANSLATION TEACHING

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The purpose of this paper is to propose a curriculum design for a project-based translation practice class for learners of the Korean-Kazakh / Russian translation programme. The theoretical background and the project-based approach in translation education were discussed first. Furthermore, a detailed description of the project-based translation practice lesson plans was provided based on the literature review and precedent studies. By thoroughly discussing the purpose and content of the classes, teaching approach and materials, and evaluation methods, the importance of curriculum development components was emphasized. In addition, the roles of the instructors, learners, and materials were clearly presented to help design the course.

Key words: project-based teaching, translation teaching, translation competencies, curriculum design.

I. Introduction. The field experience is a series of time pressures, professional responsibilities, and self-assessment, which allow learners to study more actively, contributing to the improvement of translation competencies [1]. In addition, field experience provides learners with opportunities for cooperation. Collaborative work helps learners build translation competencies [1]. Instructors need to improve existing teaching methods as they have an obligation to cultivate the ability of learners to act as professional translators outside the university. According to a survey of 37 students

majoring in translation in Kazakhstan, 40,5% of the respondents answered "lectures" when asked, "Which teaching method is most commonly used in your translation class?" [2]. At this point, translation instructors in Kazakhstan only serve as a knowledge transferor, and learners are just knowledge recipients. Project-oriented education will improve learners' passive attitudes to active educational attitudes and help them understand field experiences. Therefore, the purpose of this study is to propose a project-oriented translation course design for students of Korean-Kazakh / Russian translation majors.

II. Theoretical background and related prior study

A. Project-driven approach

Project-centered education was first applied in classes such as science and history, and has also been extended to second language education, recognizing the importance of the learner-centered approach [3]. The learner-centered approach is based on constructivist theory and can provide practical experience for students to experience field language use [4]. Learner-centric learning represents the practicality of experience and language and motivates students [5]. Beckett (2006) calls it a suitable approach for teaching critical thinking, higher thinking skills, and problem-solving skills [6]. Stoller (2006) listed the characteristics of the project's work as follows:

1) Project work focuses on content learning rather than the language of a particular target. For students, the real world's work and their topic of interest can be the content of a project.

2) Although instructors provide support and guidance to students in the project, project work is student-centered.

3) Project work is more collaborative than competitive. Students can complete projects by themselves, in small groups, or in class, and share information, ideas, and expertise.

4) Project work mirrors real-world work, following the processing of information from various sources and the true integration of technologies.

5) Project work is completed with final results that can be shared with others (e.g., verbal presentations, poster sessions, bulletin board displays, reports or stage performances), giving the project a practical purpose. However, the value of this project lies not only in the results but also in the process. Thus, project work has both process and outcome orientation and provides students with the opportunity to focus on fluency and accuracy at the granular project stage.

6) Project work is potentially motivating, stimulating, empowering and challenging. This usually teaches students confidence, pride, and autonomy, improving their language skills, content learning, and cognitive skills [5].

B. Project-driven approach in translation education

Project translation performance is one of the qualities professional translators have. Therefore, project-oriented education methods in the translation curriculum will help students grow into professionals. The translation training method, which simulates field experience, allows learners to experience the actual work of professional translators in advance and has the potential to increase their capabilities. Li (2000) strongly argued that students should provide practical translation training to avoid feeling "real word shock" in the workplace [7]. Risku (1998) states that unlike simply performing tasks, project translation creates self-reliance, responsibility, emotional involvement, motivation, and motivation to initiate action [1].

Project translation is distinguished in two forms: translation-oriented and research-oriented. Translation-oriented projects translate real-world projects or simulation projects by

learners. Research-oriented projects begin with learners presenting translation-related research questions. Working on research-oriented projects, learners work together to find answers to their research questions [8].

Although there has been steady progress in the field of translation education research to this day, developing a curriculum that satisfies the needs of society is still lacking [9]. Kiraly (2012) said that actual cooperation projects should be the basic unit of the curriculum, and instructors should choose suitable projects to develop translation competencies needed in real life as professional translators [10].

III. Project-based Translation class design plan

Hurtado (2007) said it is necessary to think about "what to teach" (purpose and content), "how to teach" (methods and materials), and "how to evaluate what" (evaluation) [11].

1) "What to teach?"

Class name	Translation Practice
Class description	This class is designed for third-year students to carry out practical translation projects and to help them have a deeper understanding of the translation field. The class provides the opportunity to improve AB/BA translation competencies while dealing with texts which include various topics.
Class objectives	<ul style="list-style-type: none"> - Learn what project translation is and learn about each step of the project translation. - Gain hands-on experience by carrying out projects - Improve translation competencies by actually performing 3 project translations (topic competency, tool competency, etc.) - Monitor self-development through portfolio creation
Class evaluation	60% – Project (20%) *3 20% – Portfolio 10% – Discussion and Discussion 10% – Attendance
Class rules	What learners need to: 1. Participate actively in Translation practice classes 2. Prepare for the Translation practice class (collecting data, creating a vocabulary book related to the topic, etc.) 3. Do your part well so that not to harm other students 4. Create a portfolio 5. Submit project translation before the deadline

2) "How to teach"

2-1. Teaching procedures

Before starting the translation project, the plan is prepared with the help from the instructor. The overall project composition was covered by F. Stoller (1997) and Fried-Booth (2002) [12]. With reference to these studies, the project completion steps are suggested below.

In the planning step, learners play a role as managers, correctors, translators, and clients. They analyze the translation material and share data among each other. After role assignment, learners decide how to perform the project. Learners make project plan and project managers write translation project plans. For example, subtitle translation requires the use of CAT tools, and learners need to decide which tools to use. Translators collect data for background knowledge before starting translation work. They also determine the glossary, style to maintain the same translation style.

In the performance step, learners work on real translation. If necessary, translation monitoring is carried out at each stage during translation work, utilizing CAT tools. After the translation is completed, the proofreading work is carried out. Also, during the project, learners write portfolios.

Planning	Determining group structure and management procedures Creating a project plan Analyzing projects and sharing translation materials in groups Learning about using CAT tools Collecting data (glossary, style guide, previous translations, etc.) Discussing terms and styles
Performance	Performing actual translation Monitoring project translation Using CAT tools Proofreading work Creating a portfolio during the project
Monitoring results	Self-assessment Discussion of the outcome of the translation work Submit Portfolio

In the monitoring step, it should be explained whether the client is satisfied with the translation results. After receiving feedback from the client, the translation will be modified if necessary. After completing the project, learners discuss the translation results and give their thoughts. Finally, learners submit their portfolios.

2-2. The Role of Learners

After the planning step, learners perform their own projects without the help of teachers. Learners should act as project managers, proofreaders, clients, and translators. The project manager should have good time management skills. Also, the project manager should understand the task at hand, assign it between translators, and predict the time it takes to complete. In addition, the project manager should negotiate with the customer while maintaining a good relationship with them (deadlines, charges and other aspects). The project manager controls project finance and prepares project documents. The proofreader reads the translated document from the end user's point of view. The proofreader should ensure that the translated text is complete from the user's point of view. The proofreader should also check for grammatical/lexical errors and typos, ensure that the document is formatted correctly and meets the requirements of the outline. Students assigned to the role of the client shall evaluate whether they are satisfied with the translation services provided. Translators divide large-scale projects and translate their parts. Before starting the translation work, the same format is established, such as key terms, translation style, etc.

Group participants: All projects are carried out as group activities. Students familiar with individual learning may need some adaptation to group engagement activities.

Adventurer: While working at each stage of the project, learners will need to understand the content and complete the project translation, although they lack translation competencies and previous experience.

Leaders: Students should organize projects efficiently (e.g., divide parts to negotiate the creation of translation styles/collections of terms).

2-3 The Role of Instructors

Facilitator: provide an educational atmosphere in which students have the opportunity to achieve their potential.

Monitoring: observe students' performance without distributing tasks, and intervene only in critical situations.

Selecting a project: select a project based on the learner's needs and interests.

Preparing the project for learners: provide learners with an overview of the project translation, project completion steps, and translation markets so that learners can successfully complete the project.

Motivating students: motivate students to invest their mental energy in project completion and support student motivation levels at various stages of the project.

2-4. The Role of Class Materials

Project materials use projects performed by instructors. As can be seen in Toktarova (2018), learners expressed their desire not only for Korean-Kazakh / Russian but also for Kazakh/Russian-Korean. Materials written in Kazakh/Russian are prepared to reflect learners' needs.

Materials: authentic materials

- 1) Introduction of business companies (Korean) – ppt translation, document translation
- 2) Medical tourism (Korean) – guidebook translation
- 3) 'Welcome to Korea for the first time' (Russian)/The life of the Kazakh people in Mongolia (Kazakh) - translation of subtitles

Technology: any CAT tool that learners can get on their own (free online translation machines, subtitle translation programs, etc.)

3) "What to evaluate and how to evaluate"

Before starting the project translation, the instructor discusses the evaluation criteria with the learner to determine the evaluation items. After completing the project, learners have to submit their portfolios. Learners can improve competencies needed by translators not only during the project execution process but also during portfolio creation. The following materials must be included in the portfolio (Hurtado, 2007):

- A glossary of the most frequent literalisms (contrastive)
- A list of the most common contrastive difficulties (contrastive)
- An analysis of parallel texts (contrastive)
- Synthetic translations (methodological)
- A selection of basic translation problems (methodological)
- A selection of basic translation errors (methodological)
- A report on the most useful documentation tools (instrumental)
- A report on the translation job market (occupational)
- A list of the most difficult cultural references to negotiate and possible solutions (extralinguistic)
- Translations (including a report on problems found, and strategies and documentation used) (textual)

After all project translations are carried out, the learners will be surveyed to evaluate the lecture.

IV. Conclusion. This study proposes a project-based translation training course design for third-year students of Korean-Kazakh / Russian translation major. Applying project-based translation practices will improve translation competencies and translator competencies by experiencing the situations learners will face after graduation.

Various preparations are needed in advance to conduct project-based translation practice classes, and instructors should choose the appropriate project to operate the curriculum more efficiently. Learners should receive translation training in advance if they have no experience in translating projects.

References:

- 1 Kiraly D. Project-Based Learning: A Case for Situated Translation. // *Meta*. – 2005. – 50(4). – P. 1098-1111.
- 2 Toktarova Zh. A fundamental study on the needs analysis of the students in the Korean-Kazakh/Russian translation and interpretation department and directions for materials development for "Introduction to Translation". // *Studies in Foreign Language Education*. – 2018. – 32(4). – P. 295-320.

- 3 Eyring, Janet Louise. Is project work worth it? Washington, DC: ERIC Document Reproduction Service No. ED 407838, 1997.
- 4 Fried-Booth D.L. Project work (2nd ed.). – New York: Oxford University Press, 2002.
- 5 Stoller F. Establishing a theoretical foundation for project-based learning in second and foreign language contexts. In G. H. Beckett & P. C. Miller (Eds.), Project-based second and foreign language education: past, present, and future. – Greenwich: Information age publishing, 2006. – P. 19-40.
- 6 Beckett G.H. Project-based second and foreign language education: theory, research, and practice. In G. H. Beckett & P. C. Miller (Eds.), Project-based second and foreign language education: past, present, and future. – Greenwich: Information age publishing, 2006. – P. 3-19.
- 7 Li D. Tailoring Translation Programmes to Social Needs: A Survey of Professional Translators // Target. – 2000. – 12(1), 2000. – P. 127-149.
- 8 Li D., Zhang Ch., He Y. Project-based learning in teaching translation: students' perceptions. // The Interpreter and Translator Trainer. – 2015. – 9(1). – P. 1-19.
- 9 Hurtado A. The Acquisition of Translation Competence. Competences, Tasks, and Assessment in Translator Training. // Meta. – 2015. – 60(2). – P. 256-280.
- 10 Kiraly D. Growing a Project-Based Translation Pedagogy: A Fractal Perspective. // Meta. – 2012. – 57(1). – P. 82-95.
- 11 Hurtado A. Competence-based Curriculum Design for Training Translators. // The Interpreter and Translator Trainer. – 2007. – 1(2). – P.163-195.
- 12 Stoller F. Project work: A means to promote language content. English Teaching Forum. – 1997. – 35(4), 1997. – P. 2-7.

М.С. ТУЛЕГЕНОВА

О ГЛАВНЫХ ФАКТОРАХ ПОВЫШЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ДОКТОРАНТУРЫ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. По мере выбывания из рядов ППС ученых старшего поколения, на смену приходят молодые доктора философии (PhD). Среди них есть успешные выпускники бакалавриата, магистратуры и докторантуры вуза, показавшие знания по специальности и склонность к научным исследованиям, преданные альма-матер. Однако наметилась тенденция набора в докторантуру по государственному гранту тех, кто не имеет базового образования по специальности, но «получил» сравнительно высокий балл по иностранному языку, с неизвестным уровнем исследовательских способностей. Между тем, растет отток талантливой молодежи за рубеж с целью получения качественного образования и трудоустройства. Данная статья написана на основе опыта научного руководства докторантами.

Ключевые слова: преподаватель-исследователь, докторантура, PhD, педагог по призванию, государственный образовательный грант.

Одной из самых обсуждаемых проблем в научных изданиях и в СМИ стал вопрос о статусе педагога, заработной плате в образовательных учреждениях. Повышается заработная плата, сокращается педагогическая нагрузка. Ожидаемый эффект проявится в среднесрочной, и возможно в долгосрочной перспективе. Поскольку подготовка специалиста длится по меньшей мере 15-18 лет. Вуз является завершающим звеном в подготовке специалистов для всех структур государства. Вузы готовят обучающие кадры, в этом и видится мультипликативный эффект качества высшего образования и докторантуры как института подготовки научно-педагогических кадров.

Известно, что в «науке нет столбовой дороги» и при всех трудностях научного поиска, творческих дерзаний и терзаний работа над диссертацией приносит интеллектуальное удовлетворение и успех и докторанту, и консультанту при условии, если конкурсный отбор проходят достойные претенденты. Для этого кафедра должна отслеживать способных студентов с первого курса обучения в бакалавриате, рекомендовать желающих – в магистратуру, затем – в докторантуру. Поступать в докторантуру желательно с 2-х летним стажем преподавательской деятельности, чтобы понять правильность выбора профессии. Кроме того, претендент должен показать аналитические способности, представив тезисы выступлений на конференциях молодых ученых, показав основные способности стиля устного и письменного изложения на экзамене по специальности и при собеседовании с ведущими профессорами вуза.

Преподаватель вуза – это призвание, что и является основанием для получения государственного образовательного гранта. В таком случае кафедра получает мотивированного потенциального научного исследователя, нацеленного на успешную и своевременную защиту. После успешной защиты вуз получает ценного преподавателя-исследователя. А у администрации не будет причин для поиска механизмов наказания научных консультантов, а у докторантов – «выдумывания» оснований для академического отпуска и уклонения от завершения диссертационной работы.

Однако в последние годы наметилась тенденция снижения уровня не только базового образования и элементарной грамотности докторантов, но и не понимание значимости исследовательской работы, необходимости кропотливого изучения научного наследия, новых направлений в теории, статистической информации и анализа. В результате вузы получают потенциально «бесполезных» докторантов, которые выйдут из стен вуза либо без диплома доктора философии, либо, получив его, никогда не вернуться в вуз для научно-педагогической деятельности. В лучшем случае будут полезны в другой сфере, работая по призванию и используя навыки, полученные в докторантуре во благо национальной экономики, тем самым, подтвердят заслуженность государственного образовательного гранта. Следует отметить, что в дипломах докторов философии нет определения «академическая», «учёная», хотя обязательны требования публикации научных статей в высокорейтинговых журналах желательно, закрытых, в которых редакция отдаёт предпочтение ведущим ученым мира. В аналитических публикациях до сих пор нет определенности степень доктора философии в Казахстане является учёной или академической [2].

В западных вузах докторантура является третьей ступенью высшего образования и по результатам аттестации присваивается академическая степень PhD. Лишь после успешного завершения постдокторантуры присваивается учёная степень доктора философии, позволяющая занимать должность профессора.

При поступлении в докторантуру определяющим являются уровень знаний по специальности и личностные качества будущего специалиста научно-педагогического направления. Эти способности и мотивированность будущего обладателя гранта на обучение выявляются при собеседовании. Эту часть отбора, на наш взгляд, целесообразно, закрепить государственно-административными нормативами, как обязательного условия процедуры поступления. Что касается стипендии докторантам, то их выдача во многих европейских университетах осуществляется траншами по результатам сессий и отчетов по научным исследованиям.

Что ожидает остепененного доктора философии при выборе профессии преподавателя вуза? Молодые преподаватели с «неизвестной» степенью доктора философии с первых дней профессиональной деятельности получают учебную

нагрузку по нескольким дисциплинам, зачастую не имея базовых знаний ни по одной из них, т.е. приходится обучать студентов, «на ходу» осваивая материал дисциплины. Параллельно готовит пакет документов УМКД по каждой из них. Из-за размера заработной платы, вынужден работать на полставки, а может и подрабатывать в другой организации. При этом публикует статьи научные в высокорейтинговых журналах, имиджевые в СМИ, выполняет культурно-воспитательную работу, дежурит в общежитии, участвует в различных мероприятиях по поручению администрации. Во время трудового отпуска (48 рабочих дней отпуска научно обоснованы и имеют правовую основу во всех странах Запада и СНГ) работают в приемной комиссии. Денежная компенсация не восстанавливает нервно-психологическое здоровье. Только призвание и любимое дело мобилизуют внутренние ресурсы, но и они не безмерны!

Такой подход в условиях нашей страны, возможно, исключил бы желание многих претендентов «проучиться» 3 года и не напрягаться над диссертационной работой. Возникают классические вопросы: кто виноват и что делать?

Искать виноватых не стоит, поскольку персональную ответственность в таких случаях никто не несет. Коммерциализация всей экономической системы и финансовая зависимость от международных организаций, выделяющих кредиты на экономическое развитие постсоветских стран, в т.ч. на образование, обязывают профильное ведомство правительства следовать рекомендациям реформаторов и инвесторов и разрабатывать соответствующие нормативы для образовательных организаций.

Но у вузов, особенно у национальных, есть некая академическая свобода, позволяющая корректировать формат обучения, однако чрезмерное регулирование ККСОН МОН РК, ограничивает возможности вузов в повышении эффективности подготовки докторов. К числу основных факторов повышения качества подготовки докторов философии предлагаются отнести следующие:

1. Реальная академическая свобода вузов в конкурсном отборе претендентов в магистратуру и докторантуру без приоритета результатов тестирования по иностранному языку.

2. Определение количества мест в докторантуру, исходя из потребностей кафедры.

3. Вузам восстановить курсовые работы (с учетом реальных трудозатрат и студентов, и преподавателей), спецсеминары по изучению фундаментальных научных трудов.

4. КазНУ им. аль-Фараби вернуть в учебные корпуса читальные залы с трудами классиков и периодической научной литературой.

5. Восстановить институт повышения квалификации молодых преподавателей, для научно-педагогической стажировки с отрывом от работы, со сроком не менее 3 месяцев и аттестацией на основе разработанного нового спецкурса.

6. Кафедрам регулярно проводить теоретические семинары с презентацией основных идей новых научных трудов молодыми преподавателями и докторантами.

7. Сократить поток документооборота по поручению администрации, зачастую повторной информации.

8. Сократить чрезмерные требования по разработке УМКД и их ежегодное обновление, тем более что студенты знакомятся с силлабусом лишь для информации по разбалловке и темам занятий.

9. Освободить преподавателей от разного рода непрофильной деятельности: дежурство в общежитии, обсуждение со студентами 100 книг. Гораздо полезнее интеллект-шоу по специальности.

Основанием для пп. 3 и 4 является катастрофическая неграмотность многих обучающихся всех уровней, неспособность написать конспект в объеме 10-15 страниц на основе изучения раздела, понять главную мысль и самостоятельно лаконично изложить собственную интерпретацию материала, изложенного преподавателем на лекции. Практика показывает, что есть молодые исследователи, сетующие на невозможность изучить статью в научном журнале, поскольку его нет в открытом доступе в интернете. Понятия не имеют, что есть читальные залы, библиотеки, никогда их не посещали!

Необходимо осознать, что конкурентоспособность национальной экономики зависит от конкурентоспособности предприятий, где работают основными выпускниками вузов. Преподаватель вуза обучает и формирует личность этих специалистов. От качества подготовки преподавателя-исследователя зависит качество специалистов на макро- и микроуровне всей страны. Более того, вуз воспроизводит кадры для всей образовательной системы и этот процесс заслуживает государственной поддержки.

Литература:

1 Закон Республики Казахстан «О статусе педагога» от 27 декабря 2019 г. http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/glavoi-gosudarstva-podpisan-zakon-respubliki-kazahstan-o-statuse-pedagoga

2 Ирина Черных. Программа PhD в Казахстане: затянувшийся транзит или догоняющее развитие? http://www.nauka.kz/page.php?page_id=16&lang=1 &news_id=7512

**К.Б. ТЫНЫШТЫКБАЕВ, Е.К. ИГИСИНОВ, Ж.М. ТАЙСУЛТАНОВ,
Н.З. АХТАЕВА**

ӘСКЕРИ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ОҚУ ПӘНДЕРІНІҢ ОҚУ ЖОСПАРЛАРЫН ҚҰРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Радиоэлектроника және байланыс әскери-инженерлік институты, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада әскери-инженериядағы білім беру пәндердің білім беру мақсаттарын жобалау мәселесі қарастырылған, дәл анықталған мақсаттар жүйесі пәннің мазмұнын талдауға, оның дамуы мен жетілуін бақылауға негіз бола алатындығы көрсетілген. Танымдық белсенділік деңгейлері мен білім деңгейлерін талдауға негізделген білім беру жүйесінің мақсаттарын екі өлшемді классификация – таксономия негізінде қалыптастыру ұсынылады. Толығырақ мақсаттарды нақтылау және оларға осындай форма мен мазмұн беру, олардың жетістіктерін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Келтірілген нәтижелер қазіргі заманғы білімнің құзыреттілікке негізделген әдісті енгізу кезінде білім беру мақсаттарын жобалауға негіз бола алады.

Түйін сөздер: білім беру мақсаттарын жобалау, деңгейлерін көрсету, танымдық белсенділік, білім деңгейлері, мазмұнды талдау

Әскери білімге қойылатын талаптардың үздіксіз артуы оқыту үдерісін жандандыру, оның тиімділігін арттыру қажеттілігін қалыптастырады. Оқу үдерісін тиімді деп санауға болады егерде ол қойылған мақсаттарға жетуді қамтамасыз етсе. Бұл жағдайда студенттің алдына қойылған мақсатпен және ол қол жеткізетін нәтижелерді салыстыру керек болады. Әскери білімнің тиімділігін арттыру бұл әсіресе маңызды, әскери пәндерді оқу кезінде тек пәндік-кәсіби ғана емес, сонымен қатар кілттік, негізгі құзыреттіліктерді игеруді қамтамасыз етеді. Бұл мәселені шешу үшін оқытудың мақсатты жобасы қажет және оларды пәннің ақпараттық мазмұнымен, жиынтыққа қол жеткізуді диагностикалау үшін бағалау құралдарымен салыстыру.

Жақсы сипатталған оқу мақсаттары:

1. Оқу материалының мазмұнын анықтауға, пайдаланылатын оқу көздері мен оқыту әдістеріне негіз болады;

2. Оқыту нәтижелерін бағалауға мүмкіндік береді – студенттерден талап етілген материалды игеруі;

3. Студенттерге ұсынылған материалдың маңызды мәселелеріне назар аударуға көмектеседі, осы мақсаттарға қол жеткізе отырып, оларды оқыту үдерісінде білім беру процесінің саналы қатысушыларына айналдырады.

Оқу мақсаттарын жобалаудың міндеті студенттердің іс-әрекетінде көрсетілген оқу нәтижелері бойынша оларды нақты, айқын сипаттау.

Басқаша айтқанда, оқу мақсаттары – бұл студенті көрсететін мінез-құлықты сипаттау, студенттің осы сұрақ бойынша өз құзыреттілігін дәлелдеу мақсатында. Бұл жағдайда мақсат оқу процесін емес, күтілетін нәтижені сипаттайды.

Қазіргі жағдайда білім беру нәтижелері – бұл нақты күтілетін және өлшенетін жетістіктер, білім беру бағдарламасын немесе оның бір бөлігін аяқтаған соң студент немесе түлек көрсете алатын құзыреттіліктер, білім, білік, дағды, дағдылар тілінде көрсетілген.

Оқу нәтижелерін іс-әрекет тіліне аудару және мұның бір мағыналы болуын қамтамасыз ету аударма екі мәселені шешуді қажет етеді:

– мақсаттарды нақты тілде тұжырымдау – оларды нақтылау;

– мақсаттардың иерархиялық жүйесін құру, оның ішінде олардың категориялары және дәйекті деңгейлері белгіленген.

Бұл проблемалар әсіресе инженерлік білім беруде өзекті болып табылады, өйткені оларда инженерлік-жаратылыстану пәндері мета-тақырыпқа жатады, оларға математика, жаратылыстану және жалпы инженерлік пәндер әдістері мен аппараттары кіреді.

Әскери пәндердегі техникалық шешімдерді талдау, бағалау, генерациялау процестері көбінесе нашар ресімделеді, бұл студенттердің үлгерімін бақылауды қиындатады.

Сонымен, соңғы буындардың білім стандарттары енгізілгенге дейін, техникалық университеттердің отандық немесе шетелдік оқытушылары студенттер қол жеткізген өз жұмысының жетістігін нәтиже түрінде көрсетуге ынталы болған жоқ.

Бұл мақаланың мақсаты – әскери білім беру бағдарламаларындағы оқу пәндердің оқытудың тиімділігін арттыру үшін заманауи әдістердің қолданылуын талдау.

Білім беру стандарттарындағы оқыту нәтижелеріне қойылатын талаптар әдетте өте жалпы түрде тұжырымдалады. Сондықтан қалыптасқан білімді, олардың өлшемдерін бағалау үшін, мақсаттарды нақты, дәл қою қажет.

Нақтылау (конкретизация) процесі жетістіктерді объективті бағалауға мүмкіндік беретін осындай форма мен мазмұндағы мақсаттарды береді.

Жақсы сипатталған нақты мақсаттарды жобалау алгоритмі құрылымдық модельді кезең-кезеңімен жүзеге асыру болып табылады, ол халықаралық педагогикада 1996 жылдан белгілі және қысқартылған атауы ABCD.

ABCD моделі қалыптасқан білім беру мақсатының құрамына бірқатар маңызды элементтерді қосуды қарастырады (кесте 1).

Осы модель бойынша конкретизация нәтижесі мақсатты тұжырымдап төмендегідей сұрақтарға жауап беруі керек:

– біздің білім алушы кім?

– оқуды аяқтағаннан кейін ол нақты не істей алады?

– ол қандай жағдайда мұны істей алады?

– ол мұны қаншалықты жақсы жасай алады?

Кесте 1 – ABCD білім беру мақсатының функционалды моделі

A	Audience	Аудитория	Екінші жоғары білім беру, біліктілікті арттыру бағдарламаларына түскен курсанттар, мамандар, магистранттар, докторанттар,
B	Behavior	Күтілетін көрсеткіштерді, сипаттамаларды тұжырымдау	Білім алушының нені көрсете алатынын сипаттау. Бұл тиісті мақсатқа қол жеткізудің нәтижесі
C	Condition	Шарттар	Оқытудың нәтижелерін көрсете алатын жағдай
D	Degree	Жетістік дәрежесі	Ол мұны көрсете алатын деңгей.

Егер әр сұраққа нақты жауап беру мүмкін болса, біз мақсатты жақсы анықталған деп есептей аламыз, сондықтан оқу мақсаттарын жақсы анықтауға мыналар жатады:

- білім алушының деңгейі мен ерекшеліктерін ескере отырып;
- қол жеткізетін оқыту нәтижелерін нақты тұжырымдау әрекеттерімен көрсету;
- шарттардың анықтығы;
- нәтижені бағалау критерийлері туралы ақпарат.

Сонымен, толық формада мақсаттың тұжырымдауын анықтауы керек: кім студент, ол не істей алады, процесті немесе орындалу нәтижесін сипаттайды, белгілі бір шарттар бойынша және қанша екенін белгілей отырып, тиісті әрекеттер жақсы өнімділікте қалай орындалу керек (оның қолайлы деңгейі қандай).

Оқыту мақсаттары кім үшін тұжырымдалатыны контекстен айқын болса (оқушының типі көрсетіледі) оқу мақсатын тұжырымдауы мыналарды қамтуы керек:

- әрекет, орындау;
- әрекеттің шарты;
- іс-әрекеттің орындалу деңгейінің критерийлері.

Әрекет. Дәстүрлі мақсат сипаттамаларында «білу керек», «түсіну керек» сияқты етістіктер кездеседі. Алайда, бұл етістіктер «білетін және түсінетін» студенттің күйін көрсетеді, өз кезегінде бұл күйді белгілі бір әрекеттермен көрсетуге болады.

Әрекет пен күйді әр түрлі сөздер тобы сипаттайды:

Сипаттайтын сөздер	
Әрекет:	күйі:
жазу	түсіну
тізбелеу	білу
белгілеу	жасай білу
ақпаратты көрсету	ақпаратқа ие болу
белгілі затты көрсету	бағалау
таңдау	таным болу
анықтау	сезіну
тұжырымдау	елестету

Мақсаттарды нақтылау барысында терминдерді екінші бағанадан алып тастау керек, бірінші бағандағы терминдермен тиісті ауыстыру.

Курсанттардың қалаған әрекеттерін сипаттау кезінде кейбір әрекеттерді айқын түрде байқауға болады. Алайда, көптеген әрекеттер оймен орындалады, олардың орындалуын бақылау мүмкін емес. Мақсатты тұжырымдау кезінде қол жеткізілетін мақсатты көзге көрінетін әрекетпен байланыстыру керек.

Қарастырылған оқу мақсаттарының функционалды моделі оларды нақты және нақты сипаттауға мүмкіндік береді, бұл өте айқын тұжырымдау. Тәжірибе көрсеткендей, кешенді оқу материалы үшін, мысалы оқу құралы немесе дәрістер

курсы, білім беру мақсаттарын тұжырымдау жеке бөлімдер, модульдер бойынша жасау қажет. Мысалы, дәріс курсының модулі үшін мақсат келесідей болуы мүмкін.

«Жалпы әскери жарғылар» модулін оқығаннан кейін курсанттар игере алады:

1. әскери қызметкерлердің, командирлердің және басқа да тікелей бастықтардың жалпы міндеттерін, сарбаздың, отряд пен взвод командирінің міндеттерін;

2. негізгі ұйымдар және күнделікті қызметтің орындалуы, ротадағы кезекші, қарауыл және қарауыл бастығының міндеттерін;

3. тәртіптік жарғының жалпы ережелерін, ротаның лауазымды адамдарының жеке құрамды көтермелеу және жазалау шараларын қолдану құқығын.

Мұндай нәтижелерді салыстыру олардың танымдық іс-әрекет категориялары бойынша айтарлықтай ерекшеленетінін көрсетеді.

Сонымен, осы тізімде 1 және 2 мақсаттарға жету үшін студент есте сақтау керек және оқу туралы ақпараттың белгілі бір мөлшерін түсіну.

Сонымен қатар, 3 мақсат білімалушының талдау жасау қабілетін қарастырады ақпарат, оны бағалау, құрылымдау және берілген нысанда ұсыну.

Бұл салыстыру оқу мақсаттарының ауқымы өте кең екенін айқын көрсетеді: студенттердің нақты ақпаратты және қызмет түрлерін игеруі (бастапқы деңгейлер) жеке тұлғаның ойлау қабілетін сипаттайтын қасиеттерін қалыптастыруға дейін.

Мақсаттың бастапқы деңгейлері (есте сақтаңыз, көрсетіңіз, түсініңіз) қажет, бірақ негізделген білім беру процесінің жоғары мақсаттары құзыреттілікке негізделген тәсіл, білімалушының өз бетінше дағдыларын қалыптастыру оқу, өз бетінше білім алу.

Бұл үшін талдау, салыстыру сияқты интеллектуалды дағдылар қазіргі білім берудегі практикалық дағдылармен (есептеулер, өлшемдер және т.б.) бірге синтез, абстракция, жүйелеу, жалпылау инженерлік жоғары деңгейдегі оқыту стандарттары кілттік, негізгі құзыреттердің бөлігі болып табылады.

Әскери білім беру тиімділігін арттырудың негізгі жолы құзыреттіліктің жоғары деңгейлерін игеру, пәндердің барлық спектрін зерттеудегі интеллектуалды дағдыларды меңгеру болып табылады.

Бұл мәселені шешу үшін оқу мақсаттарын жобалау қажет, пәннің және бағалаудың сәйкес ақпараттық мазмұны қойылған мақсаттарға жетудің диагностикасын қамтамасыз ететін құралдар.

Білімалушының интеллектуалды дағдыларды игеруіне мүмкіндік беретін оқу процесін құрудың негізі кешенді қызмет ете алатын иерархиялық тәртіптегі пәннің мақсаттары жүйесінің классификациясы.

Педагогикадағы білім беру мақсаттарының классификациясы таксономия деп аталады.

Жаңартылған таксономияның түпнұсқамен салыстырғанда негізгі айырмашылығы – жаңа таксономия бөлшектейді

- танымдық белсенділік деңгейлері;
- танымдық іс-әрекетте алынған білім деңгейлері.

Айқын анықталған, нақтыланған мақсаттар оқу материалының мазмұнын, қолданылатын оқыту әдістерін құрауда негізі бола алады, олар оқыту нәтижелерін бағалау және білімалушының оқуын белсендіру үшін қолданылуы мүмкін.

Әскери пәндердің білім беру мақсаттарын жобалауға қойылатын талаптар білім беру бағдарламалары сияқты сипаттамаларды талдауды қамтуы керектанымдық белсенділік деңгейі және соның нәтижесінде алынған білім деңгейі.

Бұл сипаттамаларды екі өлшемді жіктеу түріне келтіру (таксономия) пәннің білім беру мақсаттарының жиынтығын ақылға қонымды түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Г.А. ТЮЛЕПБЕРДИНОВА, Ф.С. ТЕЛГОЖАЕВА ФУНДАМЕНТАЛДЫ ПӘНДЕР БОЙЫНША ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада рационалды білім беру жағдайларын құру проблемасы, білім алушылардың интеллектуалды қабілеттерін пайдалану және интеллектуалды жүйеде инженерлік-техникалық құзыреттіліктерді қалыптастыру «пайдаланушы-компьютер-оқытушы» қарастырылады. Ұсынылып отырған интеллектуалды оқыту жүйесінің сипаттамасы келтірілген: білім беруші мен білім алушының функцияларының құрылымы, таралуы, ұйымдастыру әдісі компьютердің көмегімен интерактивті өзара әрекеттесу. Жалпы дидактикалық авторлық құқықпен қорғалған бағдарламалық өнімдерге қойылатын талаптар және білім беру мүмкіндіктері оларды оқу үдерісіне енгізу туралы жазылған.

Түйін сөздер: интеллектуалды қабілеттер, жасанды интеллект, интеллектуалды оқыту жүйесі, интерактивті өзара әрекеттесу, диалог, табиғи интеллект.

Интеллектуалды оқыту жүйесі адамға кез-келген іс-әрекетті үйрету жүйесі десек болады. Ғалымдар интеллектуалды оқыту жүйесінің құрылымын ұсынды[1]: интеллектуалды интерфейс, дидактикалық жоспарлау жүйесі, блок, түсініктемелер, қорытынды блогы, мәліметтер базасы және білім базасы.

Интерактивті білім пайдаланушымен жүйе арасындағы ақпарат алмасуы үшін интеллектуалды интерфейс жасалуы керек және. Әдетте интеллектуалды интерфейс когнитивті графика блогы мен жаратылыстану блогын қамтиды. Танымдық бірлік графика пайдаланушыға графикалық кескіндермен жұмыс істеу мүмкіндігін ұсынады және жаратылыстану блогы пайдаланушының интерактивті өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді және табиғи тілдегі жасанды интеллект жүйелері орын алады. Дидактикалық жоспарлау жүйесі дайындық деңгейінің жас ерекшеліктері ескерілуін қамтамасыз етеді және жұмыс режимін жеке таңдаумен ерекшеленеді. Қорытынды блогы мәліметтер базасынан қажетті ақпаратты іздейді және белгілі бір шешім алгоритмін таңдауға арналған ақпараттық жүйенің блоктары білім беру мәселесін шешудің мүмкін жолдарын ұсынады. Мәліметтер қорына тақырыптық аймақ туралы ақпараттар кіреді. Білім қоры жүйенің жұмысына қажетті білімді қамтиды және қамтуы мүмкін пәндік саланы білу, оқу қызметін ұйымдастыруды білу, білім алушылардың практикалық шешім барысында жіберетін мүмкін қателіктері туралы нақты оқу пәнінің тапсырмалары қарастырылады. Түсіндіру блогы шешімдерді бағалау кезінде пайдаланушының сұрауы бойынша шақырылады. Білім қорының қалыптасуының күрделілігі оның дамуында, жалпы оқу пәнінің оқытушысы, әдіскер академиялық пәннің пәндік саласы, когнитолог және бағдарламашы. Осы мамандардың бірлесіп шешетін негізгі міндеттері, білім алушының іс-әрекетінің алгоритмін болжау болып табылады. Типтік білім беру тапсырмалары, сондай-ақ алгоритмді іске асыру процесінде оның барлық мүмкін болатын қателіктері қарастырылуы керек. Алайда, әр білім алушының жеке ерекшелігін ескеру де керек болады. Оның барлық мүмкін болатын қателерін «есептеу» мүмкін емес және алдын-ала анықталған шешім алгоритмдері түпнұсқа шығармашылық шешімнің пайда болуын (сыртқы түрін) жоққа шығарады.

Пайдаланушылардың әрекеттерін жобалау және мүмкін болатын барлық жағдайларды болжау, қателіктер, сондай-ақ пайдаланушыға кедергіні түсіндіру және

оның дұрыс шешілуін қамтамасыз ету зияткерлік жүйеге сұраныс бойынша білім алушыны келесі мүмкіндіктерден айырады:

– барлық параметрлер болуы мүмкін стандартты емес тапсырмалармен жұмыс жасау;

– типтік (стандартты) білім беру тапсырмаларында стандартты емес шешімдерді іздеу;

– мүмкіндіктер лабиринтінде оңтайлы шешімді шығармашылық іздеуді жүзеге асыру;

– қателіктер жіберіп, өз қателіктеріңіздің себептерін талдау және өзін-өзі көрсету барысында интеллектуалды, жалпы мәдениетті дамыту және жетілдіру.

Қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық зерттеулер бойынша егер білім алушы көрсетілген мүмкіндіктерден айырылса, қайта жасауға мүмкіндік беру керек.

Қарқынды дамып келе жатқан технологияларды: мультимедия, интернет, хабарлама тақталары, форумдар, интерактивті пікірталастар, электронды кітапханалар және басқа да интернет-технологияларды бойына сіңіріп, сонымен қатар өзінің ашықтығы, еркін және кеңейтілетін архитектурасының арқасында интеллектуалды оқыту жүйесі ең танымал болды. Оның көмегімен оқу ортасы, әртүрлі пәндер бойынша қашықтықтан курстар көптеп құрылды. Бірақ бәрі уақыт және заман талабына сай өзгеруі тиіс. Жасанды интеллекттің жаңа жетістіктерінің пайда болуы АҚШ-тың әзірлеушілеріне 2000-шы жылдардың басында оқытудың жаңа буынын – табиғи тілде сөйлесетін коммуникациясы бар интеллектуалды оқыту жүйесін құруға көшуге мүмкіндік берді [2]. Айта кету керек, бұл бағыттағы әзірлемелер біршама алға жылжыды. Мұны қазіргі интеллектуалды оқыту жүйелерінің атқаратын функциялары бойынша бағалауға болады:

1. Бүгінгі таңда компьютерлік экранда анимациялық кейіпкерді оқушымен табиғи тілде сөйлейтін етіп көрсететін оқыту жүйелері белсенді түрде дамып келеді. Білім алушының ақпараты жүйеге микрофон арқылы немесе компьютердің пернетақтасы арқылы енеді. Сонымен қатар, кейбір жүйелер сізге сөйлеушінің мимикасын бақылауға және білім алушының іс-әрекетіне лайықты жауап беруге мүмкіндік береді.

2. Интеллектуалды жүйелер оқытушының мінез-құлқына еліктей отырып, білімді игеруді жоғары тиімді бағалауды жүзеге асырады, яғни оқушының табиғи тілдегі жауаптарының алдыңғы сұрақтарға дәлдігіне байланысты сұрақтар тізбегін тұжырымдайды.

3. Білім алушының жеке ерекшеліктерін, сонымен қатар оның білімін енгізу және ағымдағы бақылау нәтижелерін ескере отырып, оқу стратегиясын автоматты түрде бейімдеу.

4. Ненің дұрыс емес немесе толық қамтылмағанын және қате үшін жетіспейтін немесе дұрыс емес білімді көрсетіңіз.

5. Оқыту процесінде тыңдаушыға оның қателікті аңғаруы немесе келіспеушілігі бойынша кезең-кезеңімен көмек және кеңес беріңіз.

Шетелдік сарапшылардың пікірінше, мұндай жүйелердің тиімділігі дәстүрлі қашықтықтан оқыту жүйесінің тиімділігінен кемінде екі есе жоғары [3].

Студенттерді тиімді оқыту үшін жаңа деңгейдегі оқыту жүйесін құрудың жүйелі тәсілі қазіргі заманғы оқыту жүйелерінің барлық компоненттерін әлеуметтік тапсырыс талаптарымен тығыз байланыста қарастыруға мүмкіндік береді. Білім беру процесін модельдеу әрекеттері оған күрделі динамикалық жүйе ретінде қарауға және компьютерлік оқыту құралдарын пайдалану арқылы ашылатын мүмкіндіктерді

ескеруге көмектеседі. Білім беру процесін зерттеу барысында модель оның компоненттерінің байланыстары мен бейнелеудің маңызды құралы ретінде әрекет етеді. Тиісінше, оқу процесін ұйымдастыру және ғылыми зерттеу үшін модельдеу өзекті болып отыр. Үнемі жанартылатын модель жасанды интеллект элементтері бар оқыту жүйесін құрудың бастапқы кезеңі және алғышарты болуы керек.

Қорыта келгенде біріншіден интеллектуалды оқыту адаптивті оқыту диалогын жүзеге асыруға, оқу ақпаратын іздеу мен өңдеуге және сапалы оқыту процесін ұйымдастыруға арналған, біртұтас тұтастыққа біріктірілген техникалық, бағдарламалық-алгоритмдік және ақпараттық-әдістемелік құралдар жиынтығы. Интеллектуалды оқыту жүйесі білім алушының пәндік аймақ моделіне, білім алушы моделіне, білім алушының білім жүйесін басқару моделіне және жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің, оқытушының талаптарына сәйкестендіруге негізделі отырып дайындалуы керек. Екіншіден оқытуды дараландыру – бұл оқыту сапасын арттырудың факторларының бірі. Әрбір білім алушыға жеке көзқарас оқу үрдісінің бақылау параметрлерін өзгерту негізінде жүзеге асырылатын оқыту жүйесінің бейімділігін қамтамасыз етеді, білім алушының моделі мен білім алушының білім жүйесінің басқару моделінің параметрлерін өзгертеді. Оқыту жүйесінің құрылымына кіретін ішкі жүйелердің жұмысын жүзеге асыру осы модельдерге негізделген.

Үшіншіден білім алушының көпкомпонентті моделін қалыптастыру оқыту жүйесін нақты білім алушыға бейімдеуге мүмкіндік береді. Сондықтан ол оқытудың мақсаты туралы ақпаратты қамтуы керек. Оқылатын пән шеңберінде білім алушының білімі туралы оқыту үдерісінің қазіргі жағдайы, оқу материалдарын ұсынудың ерекшеліктері және бақылау тапсырмалары мен сұрақтарын таңдау туралы сұрақтар ескерілуі керек.

Әдебиеттер:

1 Остроумова Е.Н. Информационно-образовательная среда вуза как фактор профессионально-личностного саморазвития будущего специалиста // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 4. – С. 37-40.

2 Знаков В.В. Психология понимания: Проблемы перспективы. – М.: Институт психологии РАН, 2005. – 448 с.

3 Новиков В.Н. Образовательная среда вуза как профессионально и личностно стимулирующий фактор // Психологическая наука и образование. – 2012. – № 1. – С.110-120.

4 Semradova I., Hubackova S. Virtual Learning Environment and the Development of Communicative Competences // Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2013. – Vol. 89. – P.450-453.

А.К. УВАРОВА, А.А. ЖАКУПОВА, Р.В. ПЛОХИХ
ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ В КАЗНУ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
УЧЕБНОЙ ПРАКТИКИ В ДИСТАНЦИОННОМ ФОРМАТЕ ПО
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ БАКАЛАВРИАТА
«РЕСТОРАННОЕ ДЕЛО И ГОСТИНИЧНЫЙ БИЗНЕС»

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Учебная практика студентов – это обязательная часть образовательной программы высшего профессионального образования. В 2020 году в связи с пандемией коронавирусной инфекции COVID-19 вузы Казахстана перешли на дистанционный режим работы и учёбы. В связи с переходом к дистанционной форме была выполнена корректировка цели и задач практики с учётом технических возможностей Интернет и

обеспеченности компьютерной техникой студентов. Для прохождения практики были определены семь основополагающих требований и девять специальных задач. Организационные и корректирующие действия позволили сохранить ориентацию практики на выработку компетенций студентов, предусмотренных в результате её прохождения в очной форме.

В 2020 году весь мир столкнулся с проблемой, охватившей всё человечество – пандемией коронавирусной инфекции COVID-19. Этот вирус внес кардинальные коррективы в жизнь и профессиональную деятельность людей. Было принято единственное возможное решение – перейти на дистанционный режим работы и учёбы с целью предотвращения распространения вируса. Высшие учебные заведения перешли к форме дистанционного обучения (ДО). С марта 2020 года и до весны 2021 года она преобладает в большинстве вузов Казахстана, и в КазНУ имени аль-Фараби, в частности.

Учебная практика по образовательной программе «6В11103-Ресторанное дело и гостиничный бизнес» (ОП «РДиГБ») предусмотрена согласно основному учебному плану для студентов 1-го курса по завершении весеннего семестра. Она имеет продолжительность две недели [1, 2]. Программа практики в дистанционной форме (ДФ) была подготовлена в связи приказом № 118 от 13.03.2020 года об организации перехода на дистанционное обучение на период карантина по коронавирусу COVID-19 и согласно учебной программе.

Учебная (ознакомительная) практика – это составная часть основной образовательной программы высшего профессионального образования, направленная на закрепление теоретических знаний, полученных студентами в ходе изучения общеобразовательных и базовых дисциплин, а также выработку общепрофессиональных практических навыков в разных областях будущей профессиональной деятельности. В процессе практики студенты собирают и анализируют фактический материал о предприятиях гостеприимства и характерных для них производственных и технологических процессах, особенностях управления трудовым коллективом и принятия управленческих решений. В связи с переходом к ДФ была выполнена корректировка цели и задач практики с учётом технических возможностей Интернет и обеспеченности компьютерной техникой студентов, живущих в разных частях Казахстана, а также тех, кто был за рубежом и не мог выехать домой по завершении программ академической мобильности. Базой организации практики стала кафедра рекреационной географии и туризма факультета географии и природопользования КазНУ имени аль-Фараби в сотрудничестве с Казахстанской ассоциацией гостиниц и ресторанов (КАГиР).

Для прохождения учебной (ознакомительной) практики в ДФ были определены следующие основополагающие требования: 1) обязательное участие каждого студента в установочной видеоконференции с инструктажем от преподавателей-руководителей практики в программе Zoom в первый день практики; 2) своевременное выполнение каждым студентом общих и индивидуальных заданий, которые указаны в программе практики и сформулированы преподавателем-руководителем практики; 3) регулярные консультации с преподавателем-руководителем практики и консультантом от предприятия сферы гостеприимства посредством видеоконференций в программе ZOOM и чате мобильного приложения для сотовых телефонов WhatsApp; 4) обязательное участие каждого студента в мастер-классах от представителей предприятий сферы гостеприимства в программе Zoom; 5) своевременная отправка студентами мини-отчетов о выполненной работе

согласно программе практики посредством корпоративной электронной почты Outlook / личной электронной почты и заполнение индивидуального электронного дневника практики в системе «Univer 2.0»; 6) работа над ошибками по результатам проверки преподавателем-руководителем практики правильности и полноты заполнения индивидуального электронного дневника и отчета о практике, прикрепленных в системе «Univer 2.0»; 7) обязательное участие в заключительной видеоконференции в программе ZOOM в последний день практики с отчетом о выполненной работе, обсуждением полученных результатов и выставлением оценки на коллегиальной основе всеми преподавателями-руководителями практики.

Целью практики в ДФ были определены обобщение и детализация знаний, полученных в ходе теоретического обучения, и отработка практических умений, связанных с их использованием в профессиональной деятельности. Программа практики включила следующие специальные задачи:

1) анализировать организационную структуру и особенности разных видов предприятий гостеприимства на основе творческих индивидуальных и микрогрупповых проектов и специально подобранных видеороликов с платформ Интернет;

2) составлять характеристику предприятий гостеприимства с использованием типового плана и специально подобранных видеороликов с платформ Интернет;

3) выполнять сравнительный анализ предприятий гостеприимства и их особенностей с использованием разных методов изучения и представления информации, описываемых в специально созданных и подобранных видеороликах с платформ Интернет;

4) демонстрировать организационную структуру и состав подразделений предприятий гостеприимства в форме логических схем и мультимедийной презентации с устными пояснениями в виде самостоятельно подготовленного видеоролика;

5) проектировать структуру и составлять каталог предприятий гостеприимства на примере региона своего местожительства на основе поисковых систем Интернет, информации из блогов, мобильных приложений и возможностей программы Microsoft Excel;

6) составлять цепочки взаимодействия между подразделениями предприятий гостеприимства с детальными описаниями на основе графических элементов SmartArt программы Microsoft Word или программы Microsoft PowerPoint на выбор;

7) анализировать и применять правила санитарии и гигиены, охраны труда и техники безопасности, противопожарной защиты для предприятий гостеприимства на основе ситуационных заданий и специально подобранных видеороликов с платформ Интернет;

8) изучать функциональные обязанности и приемы работы сотрудников предприятий гостеприимства на основе ситуационных заданий и специально подобранных видеороликов с платформ Интернет;

9) составлять профессиональный отчет о выполненной работе в рамках пройденной программы учебной практики.

Предварительные организационные и корректирующие действия позволили даже при ДФ проведения практики сохранить ориентацию на выработку компетенций студентов, предусмотренных в результате её прохождения в очной форме. Студенты, как и при очном режиме, должны были закрепить теоретические знания и выработать умения: выполнять сбор, анализ, систематизацию и презентовать информацию о предприятиях гостеприимства, их характеристиках и особенностях сервиса; анализировать предприятия гостеприимства, их виды, типологии и классификации, особенности; составлять организационные схемы предприятий и связей между структурными подразделениями; описывать организацию работы и требования к производственным помещениям;

каталогизировать и выполнять территориальный анализ предприятий гостеприимства региона своего местожительства; применять правила санитарии и гигиены, охраны труда и техники безопасности, противопожарной защиты для предприятий гостеприимства; обсуждать и объяснять функциональные обязанности и приемы работы сотрудников разных подразделений предприятий гостеприимства.

В период практики каждый студент был обязан выполнить все задания и требования программы, систематизировать, обобщать и анализировать фактический и видео материал, необходимый для подготовки отчета и дневника практики. Самостоятельно и в микрогруппах студенты выполняли задания, предусмотренные программой, ежедневно заполняли электронный журнал практики с кратким описанием выполненной работы. Преподаватели-руководители практики проводили консультации и рекомендовали участие в видео вебинарах, которые согласовывались с задачами учебной практики. Каждый студент был обязан добросовестно выполнять все задания и нес ответственность за полученные результаты, которые тщательно анализировались преподавателями-руководителями практики.

В течение 12 дней в период практики студенты выполняли следующие виды самостоятельной работы: описательное воспроизведение информации; преобразующее воспроизведение информации; контент-анализ и реконструкция информации по документальным источникам; самостоятельные работы по образцу; эвристические самостоятельные работы; творческие (исследовательские) самостоятельные работы. Виды работ по дням практики:

1) организационная конференция в ДФ: а) для разъяснения программы практики с акцентом на обязательных требованиях, графике и видах работ, правилах консультирования студентов в рабочие дни и часы, отчетной документации и процедуре оценивания результатов практики; б) для инструктажа по правилам охраны труда, техники безопасности и производственной санитарии;

2) изучение и анализ производственной структуры (схема управления, структура подразделений по видам деятельности) и документов, определяющих статус и особенности работы предприятий, согласованности основных целей и задач предприятий со стратегическими документами Казахстана и возможностей для участия в государственных программах и проектах;

3) изучение и анализ материально-технической базы предприятий гостеприимства, истории образования и корпоративной культуры;

4) изучение и анализ географии деятельности и информации о филиалах и дочерних представительствах предприятий, основных показателей и видов деятельности;

5) изучение и анализ производственно-технологических процессов и системы организационно-коммуникационной деятельности предприятия;

б) изучение и анализ менеджмента персонала предприятий: а) требования к образованию и квалификации согласно профессиональным стандартам; б) режим работы сотрудников; в) должностные инструкции; г) должностные обязанности; д) повышение квалификации и переподготовка сотрудников;

7) изучение и анализ системы документооборота предприятий: перечень документов, необходимых для работы и производственной деятельности; формы документов (договоры, бухгалтерская документация, диспетчерские журналы, журналы регистрации, картотеки и др.);

8) изучение и анализ продуктов и услуг, технологий работы с клиентами и партнерами, особенностей компьютерных программ и информационного обеспечения для работы предприятий и обслуживания клиентов, деятельности в области

маркетинга и продвижения продукции и услуг;

9) подготовка окончательного отчета о практике и отправка его преподавателю-руководителю практики;

10) получение замечаний и рекомендаций от преподавателя-руководителя практики;

11) редактирование отчета о практике и работа над ошибками;

12) защита и обсуждение отчета о практике.

Были разработаны методические рекомендации для всех видов работ, которые предстояло выполнить студентам в период практики. Например, для изучения правил охраны труда, техники безопасности и производственной санитарии были предложены следующие задания: 1) подготовить список нормативных документов в области охраны труда, техники безопасности и производственной санитарии РК с использованием: а) Информационно-правовой системы нормативных правовых актов РК: <http://adilet.zan.kz/rus>; б) Единого государственного фонда нормативных технических документов РК: <https://www.egfntd.kz/rus/page/index.html>; 2) внимательно просмотреть видеоролики: проверка знаний требований охраны труда «<https://www.youtube.com/watch?v=3zittluqc4k>»; инструктаж по пожарной безопасности «<https://www.youtube.com/watch?v=mptklm9jbt>»; производственная санитария и гигиена труда на предприятии, правила производственной санитарии «<https://www.youtube.com/watch?v=buhol8ehqak>»; первая помощь при поражении электрическим током «<https://www.youtube.com/watch?v=meMbxq6GUZo>»; гигиена и безопасность на кухне «<https://www.youtube.com/watch?v=cxp9znmhcm4o>»; что маркируют в общественном питании (кафе, бары, рестораны, столовые) «<https://www.youtube.com/watch?v=3mnt-lnsv94>»; работа кухни ресторана «Эрмитаж» согласно сертификации НАССР «<https://www.youtube.com/watch?v=eKVu51gqqds>» и др.; выполнить краткий анализ каждого видео ролика по плану: а) основная цель; б) какие вопросы рассмотрены; в) какие полезные знания я получил(а).

Во время практики студент был обязан: 1) вести электронный дневник (раздел «Практика» в системе «Univer 2.0»), в котором должен быть отражен ход выполняемой работы, проблемные вопросы, тематика бесед с руководителями и специалистами, объём выполненной работы (по дням); 2) предоставить письменный отчет согласно видам самостоятельной работы и деятельности в период практики; 3) получить характеристику руководителя с описанием положительных и отрицательных сторон своей деятельности за период практики; 4) подготовить презентацию результатов практики для защиты отчета. Индивидуальный дневник и отчет студента о производственной практике – главные формы контроля её выполнения.

Дневник практики студент должен был заполнять ежедневно. В нём необходимо было описать: задания на текущий день; описание самостоятельной работ; степень выполнения заданий и проблемы, связанные с этим; сведения о завершённых предыдущих заданиях (если они не были выполнены в срок); участие в совещаниях или получение консультации; участие в других мероприятиях и выполнение дополнительных видов деятельности. Если по уважительной причине студент не мог выполнить своевременно или в целом задание программы практики, он должен был указать объективную причину. Например, на протяжении трёх дней отсутствовало подключение к Интернет, что подтверждаю документом; не загружался сайт с источником информации, что подтверждает скрин экрана компьютера. Указанные документы / скрин необходимо было вставить в распечатку электронного дневника, которая была представлена в отчете студента о практике. Не допускалось указывать в качестве причины: болел(а); не было времени; сломался компьютер / ноутбук; были причины личного характера и т.п.

В ходе практики студент готовил отчет. Назначение отчета – определить степень выполнения студентом программы практики. В приложение к отчету студентам было рекомендовано предоставить самоанализ качества собственной профессиональной подготовленности к реализации профессиональных функций с ответами на ниже приведенные вопросы: Какие задачи решал в ходе практики? Выполнен ли план, что сделано сверх него? Чему научился? Какими умениями и навыками овладел? Что осознал? Над чем необходимо дополнительно работать? Какая учебная информация была наиболее полезна? Недостаток каких знаний испытывал? С какими трудностями столкнулся? На что нужно обратить внимание в теоретической подготовке? Чем доволен? Что хотел бы изменить в пройденной практике? Какие имею общие выводы, пожелания, предложения?

При оценивании результатов работы студента в период практики принимались во внимание и поощрялись все дополнительные виды работ, а не только выполнение обязательной программы практики. Руководители практики определяли оценку студенту согласно следующей шкале: 0–10%: программа практики выполнена в полном объеме или включает дополнительные виды деятельности, все виды заданий подготовлены без ошибок, отчет включает иллюстративный материал, грамотно составлен и верно оформлен; 70–89%: студент допустил незначительные ошибки и не принципиальные неточности в выполнении программы практики и написании отчета; 50–69%: студент допустил серьезные ошибки и неточности в выполнении программы практики и написании отчета; 0–49%: студент не выполнил 50% заданий программы практики и допустил серьезные ошибки и просчеты в написании отчета или не предоставил его своевременно по субъективным причинам. Комиссия, принимающая отчет о производственной практике студента, коллегиально определяла оценку согласно представленным ниже критериям: соблюдение студентом производственной дисциплины – 20%; своевременность и полнота выполнения заданий и заполнения дневника практики – 20%; качество материала отчета о практике – 20%; правильность оформления отчета о практике – 20%; качество защиты студентом отчета о практике – 20%; всего (максимальная оценка) – 100%. Итоговая оценка указывалась согласно балльно-рейтинговой и буквенной системам.

Литература:

1 Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования // Приказ Министра образования и науки РК от 31.10.2018 г. № 604. Зарег. в МЮ РК 01.11.2018 г. № 17669.

2 Каталог дисциплин по образовательной программе «6В11103 – Ресторанное дело и гостиничный бизнес» (рукопись). – Алматы: Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 2019. – 220 с.

М.Е. УТЕГЕНОВА

СИСТЕМА ЭЛЕМЕНТОВ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОГРАММАМ И УЧЕБНЫМ ДИСЦИПЛИНАМ: СТАНДАРТЫ

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Актуальность выбранной темы обусловлена необходимостью дать обзор системе элементов оценивания результатов обучения по образовательным дисциплинам и разобрать актуальность разрабатываемых стандартов и основные моменты Государственного общеобязательного стандарта технического и профессионального образования.

Ключевые слова: стандарты, критерии оценки, академический период, ТиПО.

За последние 20-25 лет большое количество стран, начали модернизацию системы образования, признали важность оценивания улучшения обучения всего образовательного процесса, как основополагающего создания систем оценивания обучающихся всех уровней образования, такие как дошкольное, начальное, среднее, общесреднего, технического, профессионального, послесреднего, высшего и послевузовского образования.

В данной работе хотелось бы сделать обзор общей характеристике системы оценки качества образования в Республике Казахстан и описать ее основные элементы оценивания результатов обучения по образовательным программам и учебным дисциплинам Государственного общеобязательного стандарта технического и профессионального образования.

Оценивание всех уровней образования является важной и необходимой составной частью образовательного процесса, т.к. выполняет функцию обратной связи, выявляющей не только уровень освоения программы учащимися, но и степень эффективности педагогического инструментария и выступает в роли регулирующего элемента, способствующего поддержанию единства всей системы образования. В процессе оценивания должно происходить соотнесение достигнутых результатов учащихся с изначально поставленными целями по заранее определенным критериям оценивания. Процессы оценивания с помощью государственных утвержденных стандартов стали проводиться во всех постсоветских странах. Разрабатывались стандарты и нормы оценивания обучения. Проводились процедуры по оцениванию, которые по мере их ведения становились элементами основных систем оценки качества образования. Во многих странах проводились эффективные процедуры по системе оценки качества образования. Они включали в себя цели и задачи, элементы. Такие как национальные экзамены, итоговые аттестации, вступительные экзамены в вузах, ноциональные мониторинги, международные мониторинговые исследования, внутривузовские, внутри колледжовские оценивания при технических и профессиональных образованиях. Происходил постепенный переход от проведения процедур разового оценивания к системе непрерывного оценивания, что дало возможность проследить тенденцию качественного прироста образования по новым происходящимся изменениям в сфере оценивания всех уровней образования.

Национальная система оценки качества образования включает себе независимые объективные формы оценки и контроля, также совершенствования системы управления качеством образования и обеспечения всех участников образовательного процесса. Основными задачами решения являются:

- Оценивания качества образования во всех уровнях образования.
- Внешнее оценивание учебных достижений обучающего.
- Проведение системного и сравнительного анализа качества образовательных услуг в организациях образования.
- Получение объективной информации о состоянии системы образования.
- Проведение оценки уровня знания преподавателей.
- Совершенствования процесса преподавания и обучения.
- Информирование общества для достижения прозрачности в оценивании качества образования.
- Мониторинг учебных достижений [1].

В Республике Казахстан утвердили государственный общеобязательный стандарт образования всех уровней образования. Данный стандарт образования основывается статьи 5 Закона Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании». Общеобязательный стандарт утвердил:

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения.
2. Государственный общеобязательный стандарт начального образования.
3. Государственный общеобязательный стандарт основного среднего образования.
4. Государственный общеобязательный стандарт общего среднего образования.
5. Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального образования.
6. Государственный общеобязательный стандарт послесреднего образования.
7. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования.
8. Государственный общеобязательный стандарт послевузовского образования.

Вышеперечисленные стандарты являются основой для проведения оценки качества по образовательным программам. Мы будем рассматривать стандарт технического и профессионального образования. Через вышеуказанные стандарты можем оценивать качества оценивания уровней образования в технических и профессиональных уровнях. Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального образования разработан в соответствии со статьей 5 и статьи 56 Закона Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании» и определяет требования к содержанию образования, максимальному объему учебной нагрузки, к уровню подготовки обучающихся и сроку обучения по образовательным программам технического и профессионального образования (далее – образовательные программы ТиПО), основной стандарт применяется организациями образования, реализующими образовательные программы ТиПО, в том числе в военных, специальных учебных заведениях, независимо от форм собственности и ведомственной подчиненности, и разработчиками образовательных программ ТиПО. Если останавливаться терминам стандарта академический период – период теоретического обучения при кредитной технологии обучения, устанавливаемый самостоятельно организацией ТиПО в одной из трех форм: семестр, триместр, квартал; академический час – время контактной работы обучающегося с преподавателем по расписанию на всех видах учебных занятий, специальная учебная программа технического и профессионального образования – учебная программа, направленная на профессиональное обучение и развитие лиц (детей) с особыми образовательными потребностями, учитывающие психофизические особенности и познавательные возможности обучающихся и воспитанников, определяемые с учетом рекомендаций психолого-медико-педагогических консультаций (для несовершеннолетних) и медико-социальной экспертизы (для совершеннолетних), индивидуальный учебный план – учебный план обучающегося, способствующий реализации индивидуальных образовательных потребностей на выбор образовательной траектории, в том числе на ускоренное обучение, в пределах осваиваемой образовательной программы ТиПО, критерии оценки – показатели для принятия решения по оцениванию результатов обучения на соответствие предъявленным требованиям к компетентности, кредит – унифицированная единица измерения объема учебной работы обучающегося (преподавателя) в рамках образовательных программ, обязательный компонент – перечень учебных дисциплин и (или) модулей и соответствующих минимальных объемов кредитов, установленных типовым учебным планом и изучаемых обучающимся в обязательном порядке по программе обучения, рабочая учебная программа (силлабус) – документ, разрабатываемый организацией

технического и профессионального образования для конкретного модуля (дисциплины) рабочего учебного плана, рабочий учебный план – документ, разрабатываемый организацией ТиПО, регламентирующий перечень, последовательность и объем учебных дисциплин и (или) модулей, формы контроля, срок обучения – срок освоения образовательной программы ТиПО по конкретной форме обучения (очное, вечернее, заочное); компонент по выбору – перечень учебных дисциплин и (или) модулей и соответствующих минимальных объемов кредитов (или академических часов), предлагаемых организацией ТиПО при кредитной технологии обучения, самостоятельно выбираемых обучающимся в любом академическом периоде с учетом их пререквизитов и постреквизитов. Организация учебного процесса по подготовке кадров с техническим и профессиональным образованием (далее – ТиПО) осуществляется на основе:

- 1) образовательных программ ТиПО по специальностям;
- 2) учебно-программной документацией – типовыми и рабочими учебными программами и планами, индивидуальными планами обучения (за исключением ВСУзов), а также комплексом учебно-методического сопровождения учебного процесса, разработанных в соответствии с требованиями стандарта.

Данные основы, используемые в стандартах образования, нужны для широкого понятия гражданам о государственном общеобязательном стандарте уровня образования. Содержание обучения на уровне ТиПО определяется образовательными программами ТиПО и ориентируется на результаты обучения. Содержание образовательных программ ТиПО предусматривает изучение – при подготовке квалифицированных рабочих кадров:

- 1) общеобразовательных, общегуманитарных, общепрофессиональных, специальных дисциплин или изучение общеобразовательных и интегрированных в базовые и профессиональные модули общегуманитарных, общепрофессиональных, специальных дисциплин;
- 2) выполнение лабораторно-практических занятий;
- 3) прохождение производственного обучения и профессиональной практики;
- 4) прохождение промежуточной и итоговой аттестации при подготовке специалистов среднего звена;
- 5) общеобразовательных, общегуманитарных, социально-экономических, общепрофессиональных, специальных дисциплин или изучение общеобразовательных и интегрированных в базовые и профессиональные модули общегуманитарных, социально-экономических, общепрофессиональных, специальных дисциплин;
- 6) выполнение лабораторно-практических занятий;
- 7) прохождение профессиональной практики;
- 8) выполнение курсового и дипломного проектирования (работы), если иное не предусмотрено рабочим учебным планом;
- 9) прохождение промежуточной и итоговой аттестации.

Типовые учебные программы и планы разрабатываются по конкретным специальностям ТиПО. В типовых учебных планах по кредитной технологии обучения определяется трудоемкость обязательного компонента и каждого вида учебной деятельности (теоретического обучения, производственного обучения, профессиональной практики (войсковой стажировки), промежуточной и итоговой аттестации, написания дипломного проекта работы) в кредитах, а компонент по выбору указывается общим количеством кредитов и часов. Уровень полученных знаний, умений, навыков и компетенций обеспечивается следующими видами контроля: текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации.

В плане учебного процесса отражаются промежуточная и итоговая аттестация. Организации образования самостоятельны в выборе форм, порядка и периодичности осуществления текущего контроля успеваемости и проведения промежуточной аттестации обучающихся. Оценка уровня учебных достижений обучающихся проводится в балльно-рейтинговой буквенной системе. Контрольные работы и зачеты проводятся за счет учебного времени, отведенного на изучение дисциплины, в том числе интегрированной в модули – в сроки, отведенные на промежуточную или итоговую аттестацию. Для ВСУЗов по всем дисциплинам предусматривается проведение промежуточной аттестации, основной формой которой является экзамен. Промежуточная аттестация по общеобразовательным дисциплинам, в том числе интегрированным в модули, предусматривает проведение экзаменов по: языку, литературе, истории Казахстана, математике и выбору организации ТиПО. По полному завершению освоения образовательной программы ТиПО проводится итоговая аттестация. Итоговая аттестация проводится в форме написания и защиты дипломной работы или дипломного проекта, или комплексного экзамена. Образовательные программы ТиПО включают воспитательные компоненты, направленные на привитие национальных ценностей, формирование патриотизма и гражданственности, развитие разносторонних интересов и способностей обучающихся.

Требования к уровню подготовки кадров определяются содержанием образовательных программ ТиПО, базовыми и профессиональными компетенциями в соответствии с уровнем образования. Образовательные программы ТиПО в зависимости от их содержания и предусмотренного уровня квалификации подготовки обучающихся направлены на приобретение компетенций:

1) вести деятельность под руководством с определенной долей самостоятельности, применять основные базовые знания, выполнять практические задания, выбирать способ действий по заданному инструкциями алгоритму, корректировать действия в соответствии с условиями рабочей ситуации;

2) вести деятельность с определенной долей самостоятельности исходя из поставленной задачи, применять базовые, общеобразовательные и практико-ориентированные профессиональные знания, решать стандартные и простые однотипные практические задачи, выбирать способы действий из известных на основе знаний и практического опыта, корректировать деятельность с учетом полученных результатов;

3) вести руководство стандартной работой других с учетом значимых социальных и этических аспектов, нести ответственность за собственное обучение и обучение других, применять профессиональные (практические и теоретические) знания для осуществления деятельности и практического опыта, решать типовые практические задачи широкого спектра, требующие самостоятельного анализа рабочей ситуации и ее предсказуемых изменений, выбирать технологические пути осуществления деятельности, вести текущий и итоговый контроль, выполнять оценку и коррекцию деятельности.

Требования, предъявляемые к уровню подготовленности обучающихся в организациях ТиПО, предусматривают возможность:

1. присвоения рабочей квалификации – по результатам итоговой аттестации при полном освоении образовательной программы подготовки квалифицированных рабочих кадров, или по итогам промежуточной аттестации в случае сдачи квалификационного экзамена и ухода обучающегося на рынок труда;

2. присвоения квалификации специалиста среднего звена – по результатам итоговой аттестации при полном освоении образовательной программы подготовки

специалистов среднего звена, для военных специальностей по завершению обучения в ВСУЗах и прохождения итоговой аттестации обучающихся;

3. присвоения рабочей квалификации по конкретной специальности при полном завершении специальной учебной программы для лиц с особыми образовательными потребностями с выдачей документа об образовании государственного образца.

Уровень подготовки обучающихся при модульной технологии обучения предусматривает освоение базовых и профессиональных модулей для формирования базовых и профессиональных компетенций [3].

Базовые компетенции разрабатываются для специальности и затрагивают вопросы социальной ответственности, организации работы, взаимоотношений с другими людьми на рабочем месте, а также ответственности за окружающую среду.

Профессиональные компетенции разрабатываются по каждой квалификации на основе профессиональных стандартов (при их наличии) и (или) функционального анализа рынка труда, с учетом требований работодателей и социального запроса общества.

По этим стандартам мы можем видеть, что изменения в сфере оценивания результатов обучения является главным приоритетом оценки качества по образовательным программам. Стандарты дают общую характеристику на дальнейшее оценивание качества образования в Республике Казахстан.

Литература:

1 Кисикова А.М Управление образованием: теория и практика «Обзор опыта Республики Казахстан: система оценки качества образования Казахстана и ее основные элементы», 2018.

2 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31.10.2018 года № 604.

3 Решетникова О.А. [электронный ресурс] «Особенности и перспективы развития процедур оценки качества образования», ФГНУ ИОУ РАО, 2018.

Т. ХАКИМОВА, М.Ж. САКЫШБЕКОВА, Ж.Х. СПАБЕКОВА ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖЕЛІЛІК ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Уақыттың талабына сай індітке байланысты қашықтықтан оқыту білім саласының өзекті мәселесі болды. Онлайн оқытуда білім алушы мен білім берушінің арасындағы байланысты орнату үшін интернет желісін пайдалану қажет. Білім беруде оқытудың желі технологиялары қарастырылған. Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша оқытушының негізгі міндеттері қарастырылады. Қашықтықтан оқытудың моделі қарастырылады. Модельге сәйкес оқытушылардың біліктілігін арттыру курсының құрылымы және мазмұны анықталады.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, АКТ, қашықтықтан оқыту жүйесі, ҚОЖ.

Қашықтан оқытудың білім саласындағы мақсаты: білім берудің біртұтас ақпараттың жүйесін құру арқылы оқушылар мен студенттердің білім деңгейін көтеру.

Желілік-технология – білім алушы, оқытушылар, әкімшілік арасындағы интерактивті өзара әсері мен оның оқу-әдістемелік құралдармен жабдықталуын қамтамасыз етуде телекоммуникациялық желіні қолдануға негізделген. Оқытудың желілік-технологиясы:

- Интернет желісін пайдалану.
- Электрондық поштаны пайдалану.
- Телекоммуникациялық құрылғыларды пайдалану.
- Мультимедиамен жабдықталған, Интернетке шығу мүмкіндігі бар желелік компьютерлік класс.

Желілік технология мүмкіндігі төмендегі суретте көрсетілген.

Сурет 1 – Желілік технология

Электронды почта тыңдаушыларға курстың негізгі мәселелері бойынша конфиденциалды хат жазысуға мүмкіндік береді. Электронды почта арқылы ақпаратты жоғары жылдамдықпен жіберу мүмкіндігінің арқасында тыңдаушыға көмек дер кезінде, сұранысты алған соң бірден көрсетіледі. Интернет көмегімен тыңдаушылармен кері байланыс орнатып қана қоймай, олардың оқу қызметін бақылауға, бағалауға болады және бұл мүмкіндіктер төмендегі суретте көрсетілген [4].

Сурет 2 – Оқыту схемасы

Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша оқытушының негізгі міндеті білім алушының келесі түрдегі орындалатын өз бетінше жұмысын басқару болып табылады: туындайтын мәселелерді қарастыру; мақсат пен міндеттерді қою; білім, тәжірибелерді беру; ұйымдастыру қызметі; білім алушылардың арасында өзара байланысты ұйымдастыру; оқу процесін бақылау. Тыңдаушылар қашықтықтан оқыту

кезінде білім беру процесінің негізін қолайлы уақытта, ыңғайлы орында, тиімді темптегі өз бетінше жұмыс құрайды. Сондықтан тыңдаушылар өз бетінше жұмыстың техникасы мен әдістемесін, жоғарғы деңгейде білімді өз бетімен толықтыру негіздерін меңгеруі қажет. Сонымен бірге нәтижелі түрде оқу үшін жаңа ақпараттық технологияның құралдарымен жұмыс істей білуі тиіс [5].

Сонымен, қашықтықтан оқыту – адамның білім алуға және ақпарат алуға деген құқықтарын іске асыратын үздіксіз білім беру жүйесі нысандарының бірі ретінде мамандардың негізгі қызметін атқара жүріп білімін, біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқыту бойынша оқытушылардың кәсіби құзырлылықтарын қалыптастырудың әдістемелік жүйесінің моделі суретте берілген. Берілген модель қашықтықтан оқыту бойынша оқытушыларды даярлаудың құрылымы мен мазмұнын анықтайды. Қашықтықтан оқыту бойынша оқытушылардың кәсіби құзырлығын қалыптастырудың әдістемелік жүйесінің моделі суретте көрсетілген.

1-кесте – Қашықтықтан оқыту бойынша оқытушылардың кәсіби құзырлылығын қалыптастырудың әдістемелік жүйесінің моделі.

Жоғары оқу орнында оқытушылардың кәсіби құзырлылығын қалыптастырудың әдістемелік жүйесі	<i>Мақсаттық компонент</i>	Қашықтықтан оқыту бойынша оқытушылардың кәсіби құзырлылығын қалыптастыру
	<i>Мазмұндық-технологиялық компонент</i>	<ul style="list-style-type: none"> – мазмұнын анықтау; – мазмұнын құрастыру; – жеке тұлғаға бағытталған қашықтықтан оқыту технологиясы; – қашықтықтан оқыту құралдары мен әдістері; – қашықтықтан оқытудың білім беру ресурстары; – қашықтықтан оқытудың бағдарламалық қамтамасыз етуі; – қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру формалары.
	<i>Бақылаушы-коррекциялық компонент</i>	<ul style="list-style-type: none"> – қашықтықтан оқытуда бақылау және өзіндік бақылау құралдары; – қашықтықтан оқыту бойынша кәсіби құзырлылықтың қалыптасу деңгейлері.

Қашықтықтан оқыту қабықшаларының салыстырмалы сипаттамасы. Қашықтықтан оқытудың ақпараттық-білім беру ортасында жұмысы бойынша оқытушылардың кәсіби құзырлылықтары біріншіден, интеграция құзырлылықтары: білімдерді құрылымдау, білімнің өзектілігі, жинақталған білімнің өсуінің кеңейтілуі ретінде айқындалады. Ақпараттық-білім беру ортасында кәсіби қасиеттерінің көрінуі қоғаммен, студенттермен өзара әрекеттестігіне қатысты болғандықтан, екіншіден, әлеуметтік өзара әрекеттестік құзырлылықтары және қарым-қатынас құзырлылықтары, ақпараттық-білім беру ортасында қашықтықтан оқытуды жүзеге асыру іс-әрекетпен байланысты болғандықтан, үшіншіден, оқытушылардың танымдық іс-әрекет құзырлылықтары, қызмет, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзырлылықтарын қарастыру мүмкіндігі болу керек. Қашықтықтан оқыту бойынша оқытушыларды дайындау және олардың кәсіби құзырлылықтарын қалыптастыру қашықтықтан оқыту моделін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қашықтықтан оқытуға кәсіби бағытталған ақпараттық-білім беру ортасында жүзеге асыруды қажет етеді.

Қазіргі кезде қолданылып жүрген АКТ қашықтықтан оқыту кадрларын дайындауға қажеттілік жағынан іріктеу лицензиялық келісім, оқытушы-тыңдаушы интерфейсін ұйымдастыру, тест моделі және т.б. халықаралық стандарттарға сәйкес болу, әзірленген ресурстардың экспорт-импорт мүмкіндігінің болуы, білім беру

үдерісінің барлық қатысушылары үшін жабдықталған интерфейс қосымша білімнің болуын және компьютерге қосымша бағдарламалық құралдарды орнатуды талап етпеуі, жоспарлау, басқару, әзірлеу және желі курстарын тестілеу құралдарының болуы, синхронды-асинхронды қатынас түрлері сияқты коммуникация құралдары, алуан түрлі конференциялар, аудио және бейне-форматты қалыпты түрде ұстап тұру, тестілеу құралдары, студенттердің өзін-өзі тестілеуі, ағымдағы үлгерімді бақылау, оқыту мониторингі және білім беру үдерісінің статистикасын беру, сыртқы бағдарлама құралдарына жүгіну мүмкіндігі (мысалы, on-line мәліметтер базасына, мәтіндік және графикалық редакторларға, навигациялық құралдарға және т.б.) талаптарын қанағаттандыру керек [2].

Модельге сәйкес оқытушылардың біліктілігін арттыру курсының құрылымы және мазмұны төмендегідей анықталады:

Ашық білім беру жүйесіне кіріспе. Қашықтықтан оқытудың дидактикалық және ұйымдастырушылық модельдері. Қашықтықтан оқытудың педагогикалық технологиялары.

Қашықтықтан оқытудың АКТ. Қашықтықтан оқыту жүйесінде (ҚОЖ) қашықтықтан оқыту технологиясының тезаурусы. Оқу үдерісі барысында ҚОЖ қызмет етуі, көріну аймағы және пайдаланушылар рөлі. ҚОЖ сервері, клиенттік компьютер. ҚОЖ компоненттері.

Қашықтықтан оқыту жүйесінің қызметтік мүмкіндіктерін оқып-үйрену.

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі. Пәннің электрондық оқу-әдістемелік кешені құрамының нормалық талаптары.

Әртүрлі пәндер бойынша электрондық оқу-әдістемелік кешендерді даярлау.

Қашықтықтан оқу курсы жоспарлау. Дәріс оқушы, тьютор, әкімшіліктің міндеттері.

«Тесттер дизайнері»-нде әртіпті тесттік тапсырмаларды әзірлеу.

Форумда, чатта және бейне-конференц-байланыс арқылы алғашқы электрондық семинарлар.

Вебинарларды, ситуативтік талдауларды, жобалық іс-әрекеттерді, рөлдік және іскерлік ойындарын интерактивті жабдықтардың көмегімен жүргізу.

ҚОЖ-інде электрондық құжаттар және есептер.

«Курстар дизайнері» - лектрондық оқу – әдістемелік құралын әзірлеу.

Электрондық оқу – әдістемелік құралын Интернетте жариялау.

Жарияланған электрондық оқу-әдістемелік кешендердің коммуникативті және дидактикалық қасиеттерін бағалау.

АКТ-ның ішінде ақпаратпен ашық жұмыс жасау үшін, қашықтықтан оқыту жүйесіне оңтайлы қол жеткізу үшін желілік болып табылатын Интернет-технологияны пайдаланады. Қазіргі кезде қолданылып жүрген АКТ қашықтықтан оқыту кадрларын дайындауға қажеттілік жағынан іріктеу лицензиялық келісім, оқытушы-тыңдаушы интерфейсін ұйымдастыру, тест моделі және т.б. халықаралық стандарттарға сәйкес болу, әзірленген ресурстардың экспорт-импорт мүмкіндігінің болуы, білім беру үдерісінің барлық қатысушылары үшін жабдықталған интерфейс қосымша білімнің болуын және компьютерге қосымша бағдарламалық құралдарды орнатуды талап етпеуі, жоспарлау, басқару, әзірлеу және желі курстарын тестілеу құралдарының болуы, синхронды-асинхронды қатынас түрлері сияқты коммуникация құралдары, алуан түрлі конференциялар, аудио және бейне-форматты қалыпты түрде ұстап тұру, тестілеу құралдары, студенттердің өзін-өзі тестілеуі, ағымдағы үлгерімді бақылау, оқыту мониторингі және білім беру үдерісінің статистикасын беру, сыртқы

бағдарлама құралдарына жүгіну мүмкіндігі (мысалы, on-line мәліметтер базасына, мәтіндік және графикалық редакторларға, навигациялық құралдарға және т.б.) талаптарын қанағаттандыру керек.

Қорытынды. Қазақстандағы білім беру жүйелерінің құрылымдарында елеулі өзгерістер болып жатыр. Оқу мен білім технологиясы қаржы қорының байыбына жетіп түсінудің, нарықты өркендету жолында күресудің тиімді құралына айналып отыр. Осы ретте қазіргі замандағы технологиялық жетістіктерге негізделген қашықтықтан білім беру жетекші рөл атқарады. Дүние жүзі бойынша қашықтан білім беру жүйесін өркендетудің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың кез келген мектептер, колледждер мен университеттердегі оқу бағдарламалары бойынша оқып, білім алуларына жағдай туғызу болмақ. Осындай жағдайда, студенттердің бір елден екінші елге орын ауыстыруларына іріктеу қойып, кедергілер туғыздан гөрі көзқарастар жүйелерінің бір арнаға тоғыстырылған идеяларымен қаруланып, білім беру ресурстарын өзара алмастыру жағдайында болашағы зор жаңа істерді өркендете түсуге мүмкіндік туады. Коммуникациялық каналдарды ауқымды түрде тарату қурысы маңызды міндеттерді ойдағыдай іс жүзінде асыруға септігін тигізбек.

Әдебиеттер:

- 1 <https://infourok.ru/saraptama-zhyesi-zhasandi-intellekt-kl-254508.html>
- 2 Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» Заңы. Астана, Ақорда, 2007 жылғы қаңтардың 11-і, №217 – III ҚРЗ.
- 3 Истрофилова О.И. Инновационные процессы в образовании: Учебно- методическое пособие. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гос. ун-та, 2014. – 133 с.
- 4 Хакимова Т.Х. Инновационные методы обучения информатике. – Алматы: Изд-во «NURPRESS», 2013. – 270 с.
- 5 Хакимова Т.Х. Қашықтан оқыту технологиясы. Оқу-әдістемелік-құралы. –Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 200 б.

А. ХАЛЕЛ

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫСЫМДЫҚ КӘСІБИ ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МАЗМҰНЫ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мәдениетаралық қатынастар жүйесін дамыту мен модификациялаудың, Қазақстанның әлемдік постиндустриалды қоғамдастыққа интеграциялануының және мемлекеттік және аймақтық деңгейлердегі халықаралық байланыстардың кеңеюі жас мамандардың халықаралық қатынастар саласында жұмыс істеу қажеттілігін тудырды. Ұзақ уақыт бойы халықаралық сарапшылар негізінен сыртқы істер органының қызметкерлерімен және сыртқы істер органымен тығыз жұмыс істейтін кеден және шекара қызметтерінің өкілдеріне қатысты болды. Бүгінгі таңда бұл тек кәсіби мамандар, бизнесмендер, журналистер, заңгерлер ғана емес, сонымен қатар, олардың қызметі негізінде шетелдік сапарлармен және шетелдік серіктестерді қабылдаумен байланысты қызметкерлер: ұлттық және халықаралық компаниялардың көптеген қызметкерлері, БАҚ, қаржыгерлер, экологтар және туризм индустриясының қызметкерлері. Дискурсты оның табиғаты тұрғысынан қарастыра отырып, біз оның қалыптасуы мен қабылдау процестерінің тығыз байланысы ашылатын дискурстық қызметтің көптеген аспектілерін коммуникативтік-танымдық тұрғыдан мақаламызда қарастырамыз. Сонымен бірге, адамның дискурсивті іс-әрекеті әлемнің ұлттық бейнесінің коммуникативті мінез-құлық формаларында көрініс ретінде түсіндіріледі, ал қарым-қатынас процесінде қолданылатын тілдік құралдар қоғам мүшелері

бөлісетін білім, бағалау және құндылық бағдарларын көрсететін мәдени анықталған мағыналар жүйесін іске асыру тәсілі ретінде қолданылады.

Түйін сөздер: кәсіби терминология, мәдениетаралық қатысымдық, дискурс, интегративтік, этноәлеуметтік, модификация.

Кіріспе. Кәсіби дискурс – бұл кәсіби, заңды, лингвистикалық және әлеуметтік сала, онда маман өзінің кәсіби қызметін жүзеге асырады, басқа коммуниканттармен ақпарат алмасады. Халықаралық сарапшылар үшін кәсіби дискурс – бұл халықаралық қатынас саласы, оның ішінде саясат (экономикалық саясат), қоғамдық және мемлекеттік өмірдегі проблемалар мен оқиғалар. Қазіргі әлемде халықаралық байланыстың рөлі мен сапасы өзгерді. Сонымен қатар, халықаралық сарапшылар мемлекеттік және аймақтық деңгейде ішкі және сыртқы саяси және экономикалық кеңістікте жұмыс істейді. Сыртқы саясатты, экономикалық және әлеуметтік-мәдени мәселелерді шешудің сәттілігі көбінесе олардың кәсібилігі мен біліктілігіне байланысты, сондықтан болашақ халықаралық жұмысшыларды халықаралық ортада жұмыс істеуге даярлау шұғыл мемлекеттік проблема болып табылады.

Мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайындық кезінде бірінші кезекте шет тілдерін үйрену керек. Осыған байланысты соңғы онжылдықта халықаралық дипломаттардың кәсіби дайындық деңгейі мен сапасына қойылатын талаптар өзгерді. Бұл өз кезегінде мәдениетаралық аспектілердің кәсіби ерекшелігі және жаһандану жағдайында мәдениетаралық коммуникациядағы кедергілерді еңсеруге халықаралық сарапшыларды даярлау саласындағы ғылыми және практикалық зерттеулерді күшейтті. Еліміздің дипломатиялық мектебінің дәстүрлері әлемдік кәсіби практика үшін халықаралық сарапшылардың бойында кәсіби сапаларды қалыптастыру: қоғамдастық, қораптан тыс ойлау қабілеті, жұмыс істеу қабілеті, бір елдің позитивті имиджін қалыптастыру, адамдардан жеңіске жету және қабылдаушы елдің қоғамында осындай позицияны қалыптастыру, бұл осы елдің сыртқы саясатын қалыптастыруға қатысатын адамдарға әсер етуге мүмкіндік береді.

Негізгі бөлімі. Шет тілдік яғни ағылшын, түрік тілінің ғаламдық тіл ретіндегі қызметі және мәдениетаралық қарым-қатынасқа тілді даярлаудың байланысты проблемалары халықаралық мамандарды даярлау үшін ерекше маңызды. Тіл мен мәдениет бірге белгілі бір ұлтқа немесе этникалық топқа тән әлемнің тілдік бейнесін ұсынады. Өз кезегінде әлемнің лингвистикалық көрінісі дүниені қабылдаудың ұлттық логикасында, ұлттың менталитетінде көрініс табады және ол этникалық топты білдіретін әрбір жеке адамның психикасында болады.

Соңғы онжылдықта халықаралық дипломаттардың кәсіби дайындық деңгейі мен сапасына қойылатын талаптар өзгерді. Бұл өз кезегінде мәдениетаралық аспектілердің дипломатиялық ерекшелігі және жаһандану жағдайында мәдениетаралық коммуникациядағы кедергілерді еңсеруге халықаралық сарапшыларды даярлау саласындағы ғылыми және практикалық зерттеулерді күшейтті. Отандық дипломатиялық мектебінің дәстүрлері әлемдік кәсіби практика үшін халықаралық сарапшылардың бойында кәсіби сапаларды қалыптастыру: қоғамдастық, қораптан тыс ойлау қабілеті, жұмыс істеу қабілеті, бір елдің позитивті имиджін қалыптастыру, адамдардан жеңіске жету және қабылдаушы елдің қоғамында осындай позицияны қалыптастыру. Бұл осы елдің сыртқы саясатын қалыптастыруға қатысатын адамдарға әсер етуге мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде Болон процесі туралы қызу пікірталастар жүріп жатыр. Білім берудің және оны модернизациялаудың көптеген мәселелері талқыланады.

Қазақстандық білім беру жүйесі алдында лингвистикалық білімнің теориясы мен тәжірибесін қайта қарастырмай шешуге болатын стратегиялық міндеттер тұр. Қазіргі кезеңдегі лингвистикалық білім берудің басым бағыты – бұл диалогтық ынтымақтастыққа мүмкіндік беретін мәдениаралық коммуникация. Осыған байланысты коммуникативтік құзіреттіліктің рөлі артып келеді, оның ажырамас бөлігі дискурстық құзіреттілік болып табылады, бұл «дискурстардың әртүрлі түрлерін және оларды құру ережелерін білу, сондай-ақ оларды коммуникациялық жағдайды ескере отырып құру және түсіну қабілеті» [1].

Дискурс түсінігі тіл білімінде өткен ғасырдың 70-ші жылдарында сөз мәтінінің синонимі ретінде қолданыла бастады. Кейінірек лингвистер дискурс тек мәтін ғана емес, сонымен қатар белгілі бір тілден тыс факторлардың жиынтығы: әлем туралы білім, көзқарастар, көзқарастар мен мақсаттар туралы тұжырымға келді. Осылайша, дискурс ұғымы шет тілдерін оқыту теориясында тәуелсіз өмір сүру құқығына ие болды.

Мәтіннен айырмашылығы, дискурс белгілі бір коммуникативті ниеттерді белгілі бір коммуникативті жағдай аясында және белгілі бір серіктеске, басқа мәдениеттің өкілі, сәйкес лингвистикалық және тілдік емес тәсілдермен көрініс табуы көздейді.

Дискурсивті құзіреттілікті қалыптастыру бойынша жүргізілген әр түрлі зерттеулерге қарамастан, болашақ мамандардың шет тіліне кәсіби бағытталған қарым-қатынасын оқытуда құзіреттіліктің бұл түрін қалыптастыру мәселесі біздің ойымызша жеткіліксіз зерттелген. Оқу процесінде дискурстың қолданылуы студенттерді белгілі бір коммуникативтік жағдай контекстінде басқа тіл мен мәдениеттің сөйлеушілерінің сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық заңдылықтарымен таныстыруға мүмкіндік береді.

Үлгі ретінде студенттерге шет тілін үйрету барысында көбінесе белгілі бір тақырыпты зерделеу үшін негіз ретінде ұсынылатын бірқатар мәтіндер ұсынылады. Әдетте, тақырып бойынша жұмыс тек қана осы мәтіндерді жаттап алуға мүмкіндік бермейді. Біздің ойымызша, студенттер мәтінді белгілі бір тақырыпты жүзеге асырудың кейбір мысалдары ретінде жаттап алмауы керек, коммуникативті мақсат пен қарым-қатынас жағдайына негізделген дискурстар құруы керек. Сондықтан, аудиторияда қарым-қатынас жасай отырып, студенттер, ең алдымен, олардың коммуникативті мақсатын анықтауы керек, соның негізінде олар кейіннен дискурстың тақырыбы мен түрін таңдайды. Сөз жоқ, бұл әрекеттерді орындау үшін қажет сөйлеу дағдылары өте күрделі және оларды қалыптастыру дискурстық құзіреттіліктің қалыптасуын қамтамасыз ететін ұрпақты оқыту мен дискурстарды қабылдауға бағытталған әдістемені қажет етеді.

Қазақстан Республикасындағы білім саласында қоғамдық-әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық білім тұрғысынан маманның кәсіби білім жүйесін жетілдірудің әдістемесі туралы (А.Ш. Абдраман, Г.К. Ахметова, К.М. Арынғазин, Б. Әдбікәрімұлы, С.Ә. Әбдіманапов, А.Е. Әбілқасымова, Б.А. Әлмұханбетов, А.Ә.Жайтапова, Б.А.Тұрғынбаева, Б.З. Батталханов, Е.Ы. Бидайбеков, К.Ә. Дүйсенбаев, М.Ж. Жадрин, Т.С. Күшеров, С.Т. Каргин, Ж.Ж. Наурызбай, А. Құсайынов, М.Н. Сарыбеков, Ш. Таубаева, А.П. Сейтешов, В.Г. Храпченко) және т.б. зерттеулер кең өріс алған [2].

Ғалым С.С. Құнанбаеваның ұсынған шет тілін оқытудың танымдық-лингвистикалық-мәдени әдістемесі мәдениетаралық және коммуникативті құзіреттілікті «іске асырылған мақсат және мәдениетаралық және коммуникативтік оқытудың қалыптасқан нәтижесі» ретінде анықтайды [3, 245 б.].

Ал орыс ғалымы, Л.В. Щерба «оқыту әдістемесі – салыстырмалы лингвистиканың практикалық қолданылуы» деп жазды [4]. И.В. Рахманов оқыту әдістемесіне «ғылыми пән ретінде, яғни тілді оқыту теориясының өзіндік зерттеу пәні бар - бұл әдіс ретінде ғылым ретінде өмір бойы жинақталған білімнің жиынтығы, оның әртүрлі объектілерді оқыту теориясы түріндегі объектісі туралы, процесстегі әдістемелік ұсыныстар, оқыту әдістері мен құралдары және оларды көбейту жолдары» деп тұжырым жасайды [5].

Шет тілдерін оқыту әдістемесі – бұл оқыту процесінің заңдылықтары және оны оңтайландыру мақсатында оған әсер ету жолдары туралы білім жүйесі болып табылады. Шетел тілін оқыту әдістемесі шет тілін оқыту заңдылықтарын ашады және негіздейді. Оның негізгі категориясына – оқыту әдістері жатады.

Шет тілдерін оқыту әдістемесі негізгі және сабақтас ғылымдармен байланысты. Негізгі ғылымдарға философия, педагогика, психология, психолінгвистика, лингвистика, коммуникация теориясы және т.б. жатады. Сабақтас ғылымдардың деректері әдіснамада оларды зерттеудің тиімділігі мен сенімділігін қамтамасыз ету құралы ретінде қолданылады. Сондықтан шет тілдерін оқыту әдістемесі лингвистика, психология (Л.С. Выготского, С.Л. Рубинштейна, А.Н. Леонтьева), психолінгвистика (В.А. Артемова, Б.А. Беляева), дидактика, кибернетика және т.б. ғылымдарымен тығыз байланысты. Шет тілдерін оқыту әдістемесі тек осы негізгі ғылымдармен байланыспен шектелмейді, сонымен қатар басқа ғылым деп аталатын ғылымдардың білімдері мен әдістерін қолданады.

Біздің ойымызша, әдістеме оқытудың мәселелерін ғана емес, сонымен қатар дидактика зерттейтін мәселелер шеңберіне кірмейтін шет тілі арқылы білім беру мәселелерін де шешеді. Теориялық әдістеменің маңызды міндеттерінің бірі – негізгі және сабақтас ғылымдарды олардың диалектикалық біртұтастығында ғылыми синтездеу және олардың мақсаттарын, кезеңдерін және оқу жағдайларын ескере отырып, оларды өзгертілген түрде қолдану деп ойлаймыз.

Әдістеме. Әдістеме алдында келесі мәселелерді шешу қажеттігі туындайды:

- шет тілін пән ретінде анықтау;
- білім берушінің іс-әрекетін зерттеу (оқытудың формаларын, әдістерін, әдістерін әзірлеу);
- білім алушының іс-әрекетін зерттеу (тиімділігін тексеру, қолданылатын әдістер, оқушының дамуын зерттейтін);
- нақты заңдарды белгілеу, ғылымдардың әдіснамасына қатысты заңдардың көлемін анықтау және әдістедегі олардың нақты сынуын анықтау.

Шет тілдерін оқыту әдістемесінде әдіс мақсатқа жету тәсілі болып саналады, бірақ ол әртүрлі мағынада белгілену үшін қолданылады. Бұл әдіс белгілі бір мақсаттарымен, мазмұны мен оқыту принциптерімен сипатталатын шет тілдерін оқытудағы негізгі бағытты білдіреді (грамматика және аударма әдісі, тікелей әдіс және т.б.).

Әдістеме теориясы бойынша оқытудың екі түрлі: дәстүрлі және дәстүрден тыс әдістері бар [6].

Дәстүрлі оқыту әдістеріне:

- грамматикалық-аударма әдісі. Бұл әдіске сәйкес тілді білу – бұл грамматика мен сөздікпен жұмыс жасаудан тұрады. Процесті жетілдіру бір грамматикалық схемадан екіншісіне ауысу ретінде түсініледі. Бұл әдісті қолдаушылардың қатарына Г.Оллендорф, Хорнби, Эккерсли және т.б. шет елдік әдіскер-ғалымдарды атап өтуге болады;
- табиғи әдіс. Табиғи әдістің мәні шетел тілін оқытуға бірдей жағдай жасау және білім алушының ана тілін табиғи меңгеруіне бірдей әдіс қолдану болды. Демек,

әдістің атауы: табиғи немесе шынайы. Бұл әдістің ең көрнекті өкілдері М.Берлиц, Ф.Гюен, М.Вальтер және басқалары болды, олардың ішінде ең танымалсы М. Берлиц, олардың курстары мен оқулықтары Еуропада және АҚШ-та, біраз уақыт Ресей мен КСРО-да таратылды. Табиғи әдіспен оқытудың негізгі мақсаты – студенттерді шет тілінде сөйлеуге үйрету. Бұл әдісті қолдайтындар сөйлеуді үйреніп, студенттер өздері оқып жатқан тілде оқи алады және жаза алады;

– тікелей оқыту әдісі. Табиғи әдіс негізінде пайда болған шет тілдерін оқыту әдісі. Психологтар мен лингвисттер (В. Фиетор, О. Джесперсен), сондай-ақ әдіскерлер (С. Швайцер, Г. Уендт, Э. Симоно және басқалар) ХІХ ғасырдың аяғы – ХХ ғасырдың басында негіздеп, әдістеменің дамуына үлес қосқан. Ғалымдардың алға қойған басты мақсаты – студенттерге практикалық тілдік дағдыларды үйрету, бастапқы кезеңде – негізінен оның ауызша формасы. Лексикалық материалдарды таңдау қарым-қатынас тақырыбымен реттелді, ал грамматикадан қазіргі нормаға сәйкес келетіндерді ғана зерттеу ұсынылды. Тікелей оқыту әдісін жасаушылар индукцияны, яғни тілдік материалды және студенттерге өздігінен ережелерді кейінірек жүйеге енгізуді бақылауды кеңінен қолдануға кеңес берді. Тікелей оқыту әдісі мен табиғи әдіс келесідей сараланады: а) жаңа материалды арнайы дайындалған жоспарға сәйкес тікелей оқыту әдісімен зерттеу (табиғи әдіске қарағанда); б) зерттелетін материалды табиғи әдіске жол бермейтін тікелей оқыту әдісімен түзетуге арналған қажетті ережелер саны; в) табиғи әдіспен көзделмеген, тікелей оқыту әдісімен жаңа материалды шоғырландыруға ықпал ететін оқу мен жазуды орынды қолдану;

– жанама әдістер. Жанама әдістер жаттығудың мақсатына байланысты күрт бөлінеді: репродуктивті техника (Дж. Палмер, Л. Блумфилд және басқалары) және тілді рецептивті игеру әдісі (М. Вест және басқалар). Жанама әдісті қолдайтындар дәстүрлі грамматика ережелеріндегі нұсқауды тіл құрылымдарындағы оқытумен алмастыруға тырысады (С. Фриз, Р. Ладо және басқалары). Олар әр түрлі техникалық құралдар арқылы тілдік ортаны құруға тырысады. Шет тілін оқыту әдістемесіндегі осы бағыттың көрнекті өкілдерінің бірі - Г. Палмер – ағылшын тілін шет тілі ретінде оқыту проблемаларына арналған 50-ден астам теориялық еңбектер, оқулықтар мен оқу құралдарының авторы. Г. Палмер студенттерге ағылшын тілін еркін үйрету үшін практикалық міндеттермен оқытуды басты орынға қойды (яғни, ауызекі сөйлеу тілін түсіну, сөйлеу, оқу және жазу), ал тілді меңгеру деңгейі ана тілінде сөйлейтіндердің осы тілді білу деңгейіне мүмкіндігінше жақын болуы керек деп есептеді. Г.Пальмердің бұл әдісі «The Scientific Study and Teaching of Languages» еңбегінде толық жинақталып, шет елдердің оқытушыларының тәжірибесінде көптеп қолданылады [6];

– аудио-лингвалды әдіс. Ч.Фреза мен Р.Ладоның бұл әдісі оқытуға деген мінез-құлық тәсіліне және тіл біліміндегі құрылымдық бағытқа негізделген. Әдістің мәні – тіл «мінез-құлық» арқылы үйретілуі керек деп түсіндіріледі. Бұл әдіске сәйкес тіл аз көлемді және қиыншылыққа қарай бөлінетін бірліктер түрінде, студенттер қайталайтын, алмастыратын, түрлендіретін және т.б. игеретін құрылымдар түрінде берілуі керек. Шет тілін жан-жақты меңгеру немесе ауызша және жазбаша қарым-қатынастың барлық түрлері. Бұл әдістің бірқатар кемшіліктері бар, олардың ішіндегі ең бастысы: білім алушылардың енжарлығы, оқытушының бастамашылдықтың болмауы, зерттеліп жатқан құбылыстың маңыздылығына сүйенбестен тілдік форманы оқыту, сонымен қатар танымдық оқу процесі мен жазудың рөлін дұрыс бағаламау;

– аудио-визуалды әдіс. Бұл әдіс «әскер әдісі» негізінде пайда болды. «Әскери әдістің» кейбір ережелерін - жаттығудың қарқындылығы, жасанды орта құру және т.б. – аудио-визуалдық әдісті жасаушылар оны айтарлықтай өзгертті және оны тіл білімі мен

психологияның мәліметтерімен негіздеуге тырысты. П. Хуберина (Загребтегі фонетика институтының директоры) және П.Риван (Париждегі Сент-Клаудтағы ғылыми-әдістемелік орталық директорының орынбасары) бұл әдістің негізін қалаушылар деп саналады. Аудио-визуальды әдістің негізгі мақсаты – студенттерді ауызекі сөйлеуге үйрету. Әдістің атауы белгілі бір дәрежеде оның негізінде жатқан принциптерді көрсетеді. Ол дыбыстық-визуалды деп аталады, өйткені барлық жаңа материалдарды студенттер ұзақ уақыт бойы тек құлақ арқылы қабылдайды және оның мағынасы визуалды айқындылықтың көмегімен ашылады. Бұл әдіс құрылымдық-ғаламдық деп те аталады, өйткені тіл үйрену арнайы таңдалған құрылымдарда (модельдерде) қабылданған тұтастай (жаһандық) жүзеге асырылады;

– шет тілін оқытудың коммуникативті әдісі. Шет тілдерін оқытудың коммуникативті әдісі бүгінде әлемдегі ең танымал әдістердің бірі болып табылады. Көп ғалымдар бұл әдісті ең прогрессивті және тиімді деп санайды. Коммуникативті әдіс ағылшын тілінде біртіндеп халықаралық қатынас тілі мәртебесін ала бастаған кезде, 60-70 жылдары пайда болды. Содан кейін сол кездегі сыналған және сыналған дәстүрлі әдістер ағылшын тілін үйренетін көптеген шетелдіктердің қажеттіліктерін қанағаттандырмайтыны белгілі болды. Бұл әдіс тілдік ортада тиімді қарым-қатынасты үйретуге арналған әдістер жиынтығы. Оның негізгі әдістерінің бірі – студенттерді белсенді «сөйлеуге» ынталандыруға арналған нақты өмірдегі жағдайларды іріктеу. Сонымен қатар, студенттердің күнделікті өміріне, оларды толғандыратын мәселелерге қатысты тақырыптардың өзектілігі өте маңызды. Коммуникативті әдіспен өткізілетін сабақтарда сабақ барысы оқушылардың өздеріне байланысты – олардың жауаптары, реакциялары және т.б. Сонымен қатар, студенттердің күнделікті өміріне, оларды толғандыратын мәселелерге қатысты тақырыптардың өзектілігі өте маңызды. Коммуникативті әдіспен өткізілетін сабақтарда сабақ барысы білім алушылардың өздеріне байланысты – олардың жауаптары, реакциялары және т.б. бәрі ескерілуі тиіс.

Дәстүрден тыс әдістер:

– суггестопедиялық әдіс (Лозанов әдісі). Бұл әдіс 1960 жылдары Болгарияда психиатр және оқытушы Г.Лозановтың жетекшілігімен жасалып, сыналды. Бұл әдістің өзіндік ерекшелігі – есте сақтау резервтерін ашу, оқушылардың зияткерлік белсенділігін арттыру, ұсыныстарды қолдану, релаксация. Г.Лозановтың әдісі адами ресурстардың мүмкіндіктерді жандандыруға негізделген, олар педагогика мен шет тілін оқыту әдістерінде жеткіліксіз пайдаланылады, бірақ есте сақтау қабілетін едәуір арттырады және бір уақытта көп материалды есте сақтауға көмектеседі. Г.Лозановтың ұсынған-педопедиялық әдісі отандық әдістемеді бірқатар интенсивті әдістердің дамуына негіз салды, олардың негізгілері: жеке тұлға мен ұжымның резервтік мүмкіндіктерін белсендіру әдісі, иммерсия әдісі (А.С. Плесневич), гипнопедия (Е.В. Сировский), ритмопедия, релопедия т.б.;

– эмоционалды-семантикалық әдіс. Шет тілдерін зерттеудің эмоционалды-семантикалық әдісінің негізін салған пациенттерді емдеу кезінде жұмыс істеген болгар психиатры Лозанов. Ол «Қызығушылық топтары» деп аталатын топтар құрып, шет тілін үйретуді медициналық құрал ретінде пайдаланды;

– саналы және тәжірибелік әдіс. Университеттік білім беру контекстіндегі шет тілдерін оқытудың жетекші әдісі (атауды 60-жылдары белгілі кеңес психологы және әдіскері Б.В.Беляев ұсынған, ол психологиялық тұрғыдан әдістің негіздемесін берген). Бұл әдіс саналы болып табылады, өйткені сабақ барысында студенттер қарым-қатынасқа қажетті тілдік формаларды тануы керек, бірақ сонымен бірге бұл әдіс практикалық, өйткені шет тілі мен сөйлеу практикасы оқытудың шешуші

факторы ретінде танылады. Саналы-тәжірибелік әдіс бойынша сабақтардың негіздері келесідей тұжырымдалады:

Талдау.

1) оқушылардың ана тілінің ерекшеліктері ескеріледі, бұл бір жағынан шет тілін үйрену кезінде ана тілінің жағымсыз әсерін (араласуын) жеңуге және екінші жағынан ана тілінен оқылатын тілге оң ауысуды пайдалануға көмектеседі;

2) жаттығу сөйлемдерді ең төменгі сөйлеу бірлігі (байланыс бірлігі) ретінде бөлу арқылы синтаксистік негізде жүзеге асырылады;

3) тілдің грамматикалық құралдарын игеруге практикалық тәсіл жасалады;

4) байланыс құралдары оқытудың мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін көлемде зерттеледі және осыған байланысты мұндай құралдарды барынша азайту жүзеге асырылады;

5) лексикалық және грамматикалық материалдардың ағымы мен орналасуындағы концентрацияны қамтамасыз етеді;

6) функционалдылық принципі оқу материалын ұйымдастыруда және тапсыруда жетекші болып саналады;

7) құрылымдық-семантикалық тәсілге сәйкес топтастырылған сөйлемдердің модельдері грамматика сабақтарының негізі болып табылады.

– лингвосоциомәдени әдісі. Сарапшылар ағылшын тілін үйренудің лингвосоциомәдени әдісін дұрыс деп айтуға болады. Бұл тілге деген осындай көзқарастың арқасында студенттер тек тілдік формаларды ғана емес, сонымен бірге ана тілінің әлеуметтік ортасы мен мәдениетін де ескеретіндігімен түсіндіріледі. Бұл әдісті жақтаушылардың пікірінше, оның мәдениетінен айырылған тіл өлі және пайдасыз болып қалады. Бұл әдіс екі бағытты біріктіреді: белгілі бір елдің тілін және оның халқының мәдениетін зерттеу. Шет тілін, атап айтқанда, ағылшын тілін үйренудің лингвомәдени-мәдени әдісінің жақтаушыларының пікірінше, олар барлық сөйлеу қателіктерінің елу екі пайызы ана тілінің әсерінен пайда болды деп санайды, ал қырық сегіз пайызы әлеуметтік өмірдің мәні мен зерттелетін тілде сөйлеушілердің мәдениетін жете түсінбеуімен байланысты;

– эксплицитті (айқын) әдістер. Грамматикалық дағдылар мен дағдыларды қалыптастыруға нақты көзқарас аясында екі әдісті бөлуге болады: дедуктивті және индуктивті. Дедуктивті әдіс атауы «шегеру» сөзінен шыққан, яғни жалпыдан нақтыға қорытынды жасалады. Дедуктивті әдіс арқылы дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудың бірінші кезеңі – танысу ереже мен мысалдармен танысу процесінде жүзеге асырылады, екінші кезең – жаттығу – оқшауланған формальды операцияларды орындау, үшінші кезең – сөйлеу тәжірибесі – аударма жаттығулары негізінде ұйымдастырылады. Индуктивті әдіс индукция сияқты индивидтің ой формасынан туындайды, ол жалпылама фактілерден жалпы болжамға көшуді көздейді. Индуктивті әдіс студенттерге шет тілін үйрену кезінде кездесетін құбылыстарға негізделген ереже қалыптастыруға мүмкіндік береді;

– имплицитті (жасырын) әдістер. Грамматикалық дағдыларды қалыптастыруға анық емес тәсіл әртүрлі модификациялары бар екі әдісті қамтиды, атап айтқанда құрылымдық және коммуникативті. Құрылымдық әдістерге әр түрлі авторлар оларды ауызша, белсенді, құрылымдық – функционалды және т.б. деп атаған әдістер аясында дамыған грамматикалық дағдыларды қалыптастыруға арналған бірқатар әдістер жатады. Құрылымдық, грамматикалық дағдыларды қалыптастырудың бұл әдістерін негізін формула арқылы бейнеленген құрылымдық модельдер немесе сөйлем модельдері

кұрайды, мысалы: S – V – O, мұндағы S – есімдік, V – етістік, ал O – толықтауыш. Құрылымдық модельдерді лингвистикалық немесе сөйлеу модельдері деп те аталады;

– проблемалық іздеу әдісі. Жалпы дидактикалық оқыту әдісі, 70-ші жылдары шет тілдерін оқыту практикасында кеңінен таралды. Бұл әдісті қолдану барысында сабақта проблемалық жағдай туғызу, оларды шешудің ықтимал тәсілдерін ұжымдық талқылауды ұйымдастыру, оқытушы мен білім алушы арасындағы нақты қарым-қатынас жағдайларына мүмкіндігінше жақын әр түрлі қарым-қатынас түріндегі жаттығуларды орындау сияқты оқыту әдістері қолданылады. Атап айтқанда, шет тілдерін оқыту әдістемесінде «инициативтік» деп аталатын жаттығулар ұсынылады, олар сөйлесуді бастау, қарым-қатынас серіктесін қызықтыру, әңгімелесушінің назарын аудару және т.б. Әдістің әртүрлі нұсқалары бар: оқу материалын проблемалық түрде таныстыру, проблемалық эвристикалық әңгімелер, проблемалық-іздеу сипатындағы жаттығуларды орындау және т.б.;

– жеке тұлғаға бағытталған әдіс. Бейімделген оқыту жүйесі, кез-келген басқа оқу моделі сияқты, оны қолданудың қағидаларына негізделеді. Сондықтан, ең алдымен, бұл әдіс оқу үрдісін ұйымдастыруда және шет тілі сабақтарында оқыту кезінде жалпы теориялық мағынада да, практикалық тұрғыдан да оқу процесін индивидуализациялау принципін қолдануы керек. Оқу процесіне бейімделудің мәні басқа позициялардан басталмайды, өйткені ол оқу процесіне жеке бейімделуге, әр адамның коммуникативті құзыреттілігін оның жеке қабілеті мен білім деңгейіне қарай қалыптастыру ұғымына қайшы келеді. Бейімделген оқыту жүйесіндегі оқу процесінде әр адам өзінің оқудың түпкі мақсатына ұмтылып, оқу процесінің қалай жүретінін және жеке басының резервтері мен оқушының әлеуеті пайдаланылатынын үнемі сезініп, түсініп отыруы өте маңызды. Шет тілін оқыту процесінде сәттілік қағидасы – пәнді оқуға деген қызығушылықты үнемі сақтаудың маңызды қағидасы және шарты.

Қорытынды. Оқыту әдістері оқытудың технологияларымен тікелей байланысты. Мәдениетаралық қарым-қатынас құзіреттілігін қалыптастыру үшін біз келесі технологияларды қолдандық: кәсіби оқиғаларды талдау, негізгі ақпарат берушіні талдау, кәсіби саланың мәдени таңбаланған шет тілдік құралдарын талдау, рефлексия әдісі. Болашақ маманның жұмыс бағытын жіктеудің негізінде және кәсіби және коммуникативті дағдыларды қамтамасыз ету үшін біз шетелдік дипломаттарға кәсіби білім берудің коммуникативті кешені ретінде ұсынамыз. Ал бірқатар зерттеушілер тұлғалық-бағдарлы білім берудің ұстанымдарына сәйкес технологиялардың алты түрін белгілейді: білім берудің диалогты әдістері; ойын технологиялары; тренингті технологиялар; интеграцияланған тұлғалық-бағдарлы технологиялар; оқу-кеңістік ортасы; сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиялары [7].

Тұлғалық-бағдарлы білім беру негізінде білім алушылардың коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруды диалогтық және топтық қарым-қатынастарға негізделген интерактивті технологиялар арқылы жүзеге асырады. Олар: сократтық әдіс, еркін микрофон, миға шабуыл, ашық ойлар сәті, «үлкен шеңбер», «вертушка», «аквариум».

Дәстүрлі әдістерді қолдана отырып, әртүрлі білім саласындағы дағдыларды игеру мүмкін емес. Оларда, әдетте, тек теориялық білім алынады және оларды практикалық шоғырландыру мүмкіндігі болмайды. Оқытудың дәстүрлі формаларынан айырмашылығы, оқытуға мінез-құлық модельдерін белсенді қосу және топ мүшелерінің тәжірибе алмасуы кіреді. Тренинг жеке тұлғаның танымдық, эмоционалды, мінез-құлық салаларын қамтиды.

Әдебиеттер:

1 Демьянков В.З. Язык науки как элемент культур // Роль гуманитарных наук в современном обществе: Состояние и перспективы. Сборник статей. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2015. – С. 149-161.

2 Николаева Т.К. Краткий словарь терминов лингвистики текста // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. Лингвистика текста / Сост., общая ред. Т.М. Николаевой. – М.: Прогресс, 1978. – 480 с.

3 Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 136-137.

4 Макаров М.Л. Основы теории дискурса. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2008.

5 Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. Изд. стереотип. URSS. 2020.– 272 с.

6 Халел А. Болашақ дипломаттардың мәдениетаралық қатысымдық дискурсын шеттілдік білім беру барысында қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері / PhD. дис. – Алматы, 2020. – 83 б.

7 Кубрякова Е.С. О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике: обзор // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты: сборник обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 7-25.

М.М. ХАРАСОВА

«ПРИМЕНЕНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНИКА НА УРОКЕ ИНФОРМАТИКИ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ»

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. Цифровизация в сфере образовательного процесса нового общества – это уникальная возможность использования электронных ресурсов при дистанционном обучении. Формирование интегрированных форм в образовательном процессе при использовании электронного учебника по информатике предоставила возможность использовать инновационно-цифровые технологии как способ для повышения учебной мотивации.

Ключевые слова: цифровые технологии, электронный учебник, учебная мотивация, дистанционное обучение, видеофрагменты, TurboSite.

Инновационно-цифровые технологии дают новые возможности для развития профессионального обучения студентов. Использование новых средств цифровых инноваций послужило быстрой адаптации студентов при обучении в режиме онлайн. Формирование интегрированных форм дистанционного обучения предоставила возможность использовать инновационно-цифровые технологии как способ для повышения учебной мотивации. Появилась возможность создавать и применять тематические презентации, записанные видеоуроки, электронные учебники по изучаемым дисциплинам, которые наглядно, в доступной и понятной форме показывают и предоставляют как теоретический, так и практический материал для обучающихся.

Цифровизация в сфере образовательного процесса нового общества – это не только уникальная возможность использовать электронные инструменты, а современная площадка, которая открывает возможности и перспективы непрерывного обучения в свободное время, где можно запланировать график индивидуальных занятий и выполнение практических заданий.

Электронно-цифровая среда колледжа КазНУ имени аль-Фараби предоставляет комплекс электронных ресурсов в виде учебно-методических разработок, предназначенных для решения базовых и профессиональных задач в процессе

обучения студентов по дисциплине информатика. Обучающимися 1-х курсов по специальностям «Вычислительная техника и программное обеспечение», «Правоведение» и «Переводческое дело» по предмету информатика при использовании платформы Teams, интернет-технологий и мобильных устройств, расширяют горизонты их научного познания, включение в самостоятельный поиск и обработку информации по изучаемой теме.

Цифровые технологии открывают возможности преподавателям отказаться от свойственных традиционному обучению рутинных видов деятельности преподавания, предоставив ему, возможность использовать инновационные методы и формы обучения, освобождают от изложения значительной части учебного материала, связанных с отработкой умений и навыков. Благодаря новым цифровым технологиям, стало возможным использовать компьютерные программы как иллюстративный материал, проводить онлайн-тестирование и контрольные работы, решать творческие задачи, участвовать в дистанционных уроках, сочетать традиционные домашние задания с заданиями, для выполнения которых используются компьютеры, создавать уроки-конкурсы для каждого обучающегося, что дает возможность не только лучше выучить специальную дисциплину, но и научиться свободно владеть компьютерными технологиями. Так как при работе с мультимедийными технологиями обучающиеся с самого начала вовлечены в активную познавательную деятельность. В ходе такого обучения они учатся не только приобретать и применять знания, но и находить необходимые для них средства обучения и источники информации, уметь работать с этой информацией и принимать участие в научно-исследовательской деятельности формирует у студентов компетенции, запланированные в стандарте и образовательной программе Министерства образования и науки Республики Казахстан.

В колледже при дистанционном обучении в синхронном режиме с помощью платформы Teams на лекционных и практических занятиях, я активно использую электронный учебник по дисциплине: «Информатика». Электронный учебник является основным элементом содержания учебно-методического материала, разработанным преподавателем информатики на основании рабочей программы, календарно-тематического плана и силлабуса. При создании данного учебника был подготовлен весь лекционный и практический материалы по разделам с рисунками и схемами, методические рекомендации по выполнению практических заданий, самостоятельных работ, видео инструкций, презентации, основная и дополнительная литература. А также разработан комплекс тестовых заданий и вопросов по каждому разделу для проверки компетенций и знаний, обучающихся 1-го курса по информатике. И от того, как преподаватель оформит и преподнесет материал будет зависеть активная учебная деятельность студентов на практических занятиях. С целью повышения учебной мотивации на уроках информатики при дистанционном обучении с помощью электронного учебника на лекционных занятиях составляю план, расписываю новые понятия и термины, объясняю основной материал изучаемой темы, показываю примеры в виде рисунков и схемы, видео. В купе представленной технологией обучения дает хороший результат при закреплении данной темы. Следующим этапом осуществляется подготовка к практическому занятию, где также составляется план, указывается форма и вид занятия, знакомство с практическими заданиями и методическими рекомендациями по их выполнению. В электронном учебнике по информатике данная информация представлена в понятной и доступной форме в виде гиперссылок на теорию, заданий, видеосюжетов что позволяет во

внеаудиторных занятиях студенту еще раз просмотреть теоретический материал и выполнить индивидуальные задания в свободное ему время.

Электронный учебник разрабатывается с целью представления углубленной информации по информатике, который обеспечивает развитие знаний, умений и навыков учащихся при решении практических задач.

Важным преимуществом в использовании электронного учебника является:

- Продуктивность обновления содержания лекционных и практических материалов.
- Открытость базы данных по всем изучаемым темам.
- Психолого-педагогическая коммуникация: меньше проблем и барьеров в общении у студентов с преподавателем.
- Мотивация студента на раскрытие своих творческих индивидуальных способностей, креативность и гиперактивность.
- Эргономичные элементы: студенты могут использовать материал электронного учебника в свободное время.
- Сокращение раздаточного материала на бумажном носителе.

При использовании учебного материала данного источника студентам осуществляется обратная связь, помогает открыть необходимую информацию, что существенно ускоряет время при обращениях к гипертекстовым объяснениям в виде краткого изложения лекций и схем, таблиц и примеров. Студент может систематизировать и контролировать свои знания и умения, проверить результаты познания в области информатики в виде тестовых заданий по каждому разделу.

Электронный учебник эффективен на практических и семинарских занятиях потому, что он обеспечивает мобильную и виртуальную поддержку при решении сложных задач, дает возможность в короткое время для сбора и анализа полученных путей решения и их графического осмысления. Преподавателю можно дополнительно проводить асинхронные занятия в виде самостоятельной работы учащегося за компьютером, оставляя за собой роль наставника и ассистента, что позволяет оперативно и точно контролировать уровень знаний студентов по изучаемой теме, выдавать содержание и уровень сложности практических заданий и проектов по информатике.

Самоанализ в методической практике при изучении информатики позволил мне выделить особенную важность использования электронного учебника при проведении лекционных занятий, где предоставляется наглядное и ясное объяснение материала, за счет представления информации в интерактивной форме. На лекциях преподаватель может продемонстрировать презентацию в виде слайд-показов, сопровождая объяснение видеотректами, чертежами, схемами, рисунками и т. п. из электронного учебника, что позволяет организовать активную и познавательную деятельность студентов, тем самым дополняя содержание учебника. На лекционных и практических занятиях очень важно ставить цели урока, чтобы обучающиеся четко и ясно знали ответы на поставленные задачи, что ожидается после изучения материала. Поставленные цели предоставляет возможность учащимся выполнить задания и подвести итоги по изучаемым вопросам. Постановка целей необходима для каждого лекционного и практического занятия, так как позволяет сосредоточиться на формировании активной и когнитивной деятельности студентов, и знать на каком этапе они находятся. Правильно поставленные цели и компетенции позволяют студентам настроить внимание на тему обучения, важные вопросы и проблемы, хорошо подготовиться к тестовым заданиям и другим средствам оценивания. Деятельность должна быть спроектирована в соответствии со сформулированными целями.

Особое внимание уделяется процессу анализа и синтеза полученных умений, знаний и навыков по информатике. При выполнении практических или семинарских занятий исключаются трудность, сложность и трудоемкость вычислений при решении задач, которых применяются традиционными методами. Это дает уникальную возможность многократно находить решение задачи с учетом различных изменений исходных данных, формировать новые задачи на базе ранее решенных и хранящихся в памяти компьютера и проводить анализ полученного решения.

Электронный учебник должен содержать: лекции и семинары, видеофрагменты, схемы, таблицы, чертежи, презентации, справочник и глоссарий, методические инструкции по выполнению практических задач, комплекс тестовых заданий, экзаменационных вопросов, темы самостоятельных работ для студентов, карта методического обеспечения по дисциплине: «Информатика». Использование электронно-цифровых средств на занятиях дает усилие к мотивации и повышению интереса к выбранной специальности. Применение электронного учебника обуславливает мою методическую тему: «Активизация познавательной и творческой деятельности учащихся на занятиях информатики», что и соответствует компетенциям изучаемой дисциплины. Студент, изучая модули электронного учебника, познает материал в своем понимании и видении, формирует учебный материал, создает лично-ориентированный подход, основываясь на индивидуальные качества и способности.

В учебно-методической системе обучения на уроках информатики я применяю электронный учебник, созданный с помощью бесплатной программы TurboSite.

TurboSite – это практичная и удобная программа, с помощью которого можно создать сайт или электронный учебник, и при этом не владеть языком программирования HTML, а достаточно иметь навыки работы пользователя персонального компьютера. Скачать программу можно на интернет портале <http://brullworfel.ru/turbosite/> совершенно бесплатно [1]. Применение этой программы есть отличная возможность спроектировать макет и шаблон учебно-методического комплекса по дисциплине информатика, в виде содержания и гиперссылок на лекционный и практический материал. Учебный электронный материал по информатике, согласно силлабусу разделен на модули и под темы, каждая из которых раскрывает содержание темы, размещается в сети Интернет, что способствует персонализации в процессе синхронного и асинхронного обучения на удаленном доступе, дает возможность повысить учебную мотивацию каждого студента.

Этапы разработки электронного учебника с помощью платформы TurboSite предусматривает установку и запуск программы. Далее во вкладке «Начало работы» окна программы нажимаем «Создать проект». При создании нового проекта «TurboSite» сохраните новый файл в отдельной папке, чтобы в дальнейшем собирать и моделировать свои разработки по лекциям и семинарам, например, папку «Информатика 1курс». После создания общей папки внутри нее можно создать вложенные папки для 1 курса по разным специальностям. И в каждой папке закачать весь материал по лекциям, семинарам, СРС заданиям, методические рекомендации, видеофрагменты, картинки, фото, схемы, тестовые задания и контрольные вопросы.

Следующим этапом нужно перейти на вкладку «Шаблон» и выбрать из предложенного списка вариант шаблона, например, Coverage. Важным принципом оформления интерфейса является его открытость и креативность. Обратит внимание на то, что графические элементы интерфейса должны быть в сочетании с текстом и его оформлением, вместе с тем не отвлекать от основного содержания материала. Шаблон «Coverage» отлично подходит для оформления визуального учебника, теперь

мы во вкладке «Параметры сайта» записываем в полях следующие параметры рабочего окна TurboSite, которые делятся на основные и дополнительные:

- Заголовок сайта (Электронный учебник по дисциплине: «Информатика»).
- Ключевые слова (через запятую).
- Краткое описание сайта (Цель и задачи дисциплины).
- Подзаголовок (Информатика_ЕМН_1курс).
- Заголовок, списки страниц (содержание, лекции, семинары и т.д.).
- Подвал (фамилию, имя и отчество, должность и место работы, контактные данные).

После заполнения всех полей, обязательным условием является сохранение данных с помощью кнопки «Генерировать сайт», чтобы потом можно было при нажатии кнопки «Просмотр файла» увидеть интерфейс интерактивного учебника.

При добавлении страницы учебника во вкладке «Страницы» в правой части рабочей области будут отображаться темы лекций и практический занятий, а в правой их содержимое. По умолчанию автоматически будет создана главная страница (index) [2], которая обычно оставляется для оглавления, например, «Учебное пособие по информатике». Чтобы добавить последующие страницы нажмите на кнопку «Добавить» и в левой части окна вы увидите появление новой страницы, добавьте нужное количество страниц, где на каждой странице в правой части вставьте свой лекционный материал, в виде текста, с картинками, таблицами, видеоролики и т.д. В редакторе две панели инструментов: верхняя – «Вырезать», «Копировать», «Вставить», «Отменить» и др.; нижняя – Форматирование текста [2, с.12]. При наведении курсора на кнопку появляется всплывающая подсказка, какую команду выполняет эта кнопка [2, с.12]. В левой части закладки «Страницы» можно создавать навигацию по учебнику с помощью кнопок (+) «Добавить» и (-) «Удалить» [1]. Для вставки изображения есть специальная кнопка в верхней панели инструментов, а можно с помощью правой клавиши «мыши» выбрать вставку «Изображения из контекстного меню» [2, с.12].

Программа Turbosite дает возможность легко и быстро создавать контрольные вопросы в виде тестовых заданий. Для того что бы создать в Вашем электронном учебнике простейшие тестовые задания на выбор правильного ответа достаточно перейти в дополнительную вкладку «Параметры страницы» и в нижней части этой вкладки нажать на кнопочку «Создать». При нажатии вкладки «Создать», открывается окно другой программы Simple с двумя вкладками – «Параметры» и «Задания». Заполняем поля «Название», например, «Тест №1 модуль: «Разработка мобильных приложений» и «Автор», например, «преподаватель информатики Харасова М.М.», а также в поле «Сообщение о завершении теста» указываем «Тест завершен!», для того чтобы студент увидел данное сообщение после завершения тестовых вопросов. Они располагаются на отдельных страницах, и создается только один тип вопросов – с множественным выбором и одним правильным ответом. Варианты ответов пишутся обязательно в столбик, правильный ответ начинается со звездочки (*). Для того чтобы перейти к созданию второго, третьего и т.д. вопросов, необходимо с помощью кнопки «+» добавить новые страницы, – столько, сколько потребуется. Когда все вопросы будут созданы, тест необходимо сохранить. Для этого нужно зайти в меню Файл, выбрать «Сохранить» (или «Сохранить как...») и сохранить подготовленные тестовые вопросы, название [2, с.17]. Все заранее подготовленные материалы лучше вложить в одну папку. После этого окно с тестом можно закрыть. Отработанный весь материал электронного

учебника будет находиться в общей папке «public_html», чтобы открыть и пользоваться интерактивным учебником, достаточно запустить файл «index.html», который находится внутри общей папки «public_html». Электронный учебник должен максимально облегчить понимание и запоминание наиболее существенных понятий, утверждений и примеров, мотивируя студентов в творческий процесс профессионального обучения!

Проектирование и разработка интерактивного учебного материала по дисциплине «Информатика» позволит преподавателю при дистанционном обучении предоставить объёмный материал с применением всех инновационных и активных методов, что и будет являться успешной мотивацией и заинтересованности студентов. Учитывая запрос и интерес обучающегося к информатике, дает уникальную возможность организовать и спроектировать учебный процесс, так чтобы цель и задачи дисциплины были достигнуты, и каждый студент обладал формируемыми компетенциями профессионального специалиста.

Электронный учебник является одной из приоритетных форм и средств представления изучаемого лекционного материала для студентов синхронного и асинхронного формата при дистанционном обучении, который содержит в себе syllabus, календарно-тематический план и все необходимые практические примеры и задачи, видеоуроки, интеллектуальные карты, тестовые и экзаменационные вопросы. Учитывая тот факт, что сегодня дистанционное обучение занимает особое место среди всех систем обучения, а также отличается от традиционного обучения на расстоянии обучаемого и обучающего, повышение активного участия студента в процессе обучения и подбором видео материалов, важной проблемой для формирования инновационных технологий и методологии обучения.

Литература:

- 1 Гадратова С. Что такое Электронный учебник и каким он может быть. [электр. ресурс], 2014. – 14 с.
- 2 Молчина Л.И. «Технология разработки электронных учебно-методических комплексов: УМП для преподавателей и слушателей системы повышения квалификации и переподготовки кадров». – Минск: БНТУ, 2015. – 63 с.
- 3 Белых М.Д. Электронный учебник. Визуальные редакторы: руководство по созданию электронного учебника в TurboSite, 2014. – 86 с.

Г.Қ. ШУЛАНБЕКОВА, А.А. УРИСБАЕВА **ПАНДЕМИЯ (COVID-19) ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН** **РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА** **ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ РӨЛІ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Аталған мақалада автор Пандемия (COVID-19) жағдайында қашықтықтан оқыту нысанының білім беру жүйесіндегі маңызы мен ерекшеліктеріне тоқталады.

Түйін сөздер: төтенше жағдай, қашықтықтан оқыту, білім порталы, электронды оқулықтар, онлайн және офлайн режиміндегі оқыту.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2020 жылдың 16-наурызынан бастап Қазақстан Республикасы халқының қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында елімізде төтенше жағдай енгізген болатын. Жоғарғы оқу орындары

мен барлық білім беру ұйымдары Covid-19 жұқпалы дерттің таралу қаупіне байланысты жарияланған төтенше жағдайда өз жұмыстарын тоқтатып, білім алушыларды қашықтықтан оқытуға кірісті.

Қашықтықтан оқытудың жергілікті жүйесі белгілі бір білім және жекелеген қала (университет) шеңберінде жұмыс атқарады, оның құрамына тек жоғары оқу орындары ғана емес, мектептер, гимназиялар мен колледждер де кіреді. Осындай жүйенің аясында жұмыс жасаудың алғашқы сатысында зиялылық потенциалын, компьютерлік техниканы ұтымды пайдалана отырып, үздіксіз білім беру принциптерін ойдағыдай іске асыру қажет. Осыған орай, мектептер мен жоғары оқу орындары жергілікті және аймақтық желіні пайдаланып, шығармашылық жұмыстарын таратып, оқыту үрдісінде әдістеме бойынша тәжірибе алмасуы қажет.

Оқытудың ауқымды және жергілікті жүйелерін ойдағыдай пайдалана білудің нәтижесінде білімнің базалық және деректердің банкілік мәліметтеріне, клиент – сервер, мультимедиа, компьютерді оқып-үйренуші жүйелерге, электрондық оқулықтарға, оқу-әдістемелік материалдарға, қашықтықтан оқыту жүйесінің технологиясымен үйлесімді болып келетін, алдағы уақытта оқыту тәсілдерінің ішінде кең тараған бес аспап әрі өміршең түрлері бола алатындай жайлы оқулықтарға, бағдарламаларға еркін кіруге болады [1, 41].

Қашықтықтан білім беру мүмкіндігін ұсынатын оқу орындарының барлығы бір бірінен белгілі қасиеттері бойынша ерекшеленеді. Олардың ерекшеліктері білім беру мазмұны мен деңгейі, білім алушылардың саны мен құрамы, техникалық және қаржылай мүмкіндігі бойынша ерекшеленеді. Қашықтықтан білім беру жүйесі дамытылған елдер де мемлекет деңгейінде қаржыландыру арқылы жүргізіледі. Дүниежүзіндегі дамушы елдердің барлық жоғарғы оқу орындары қашықтықтан білім беру технологиясымен жұмыс жасауда. Мысалы, алпауыт елдердің бірі Америка құрама штаттарында 1995 жылдан бастап жоғарғы оқу орындарының 58% қашықтықтан оқыту технологиясына тәжірибе жасап, бұл технологияның тиімді екенін алға тартқан. Қазірде бұл елде мындаған оқу орындары осы технология бойынша жұмыс жасауда.

Осындай сан қырлы, әрі күрделі мәселелерді жүзеге асыруда оқытушының атқарар рөлі орасан. Оған әрі ауыр, әрі жауапты міндет жүгі жүктеледі: ол курстың бағдарламасының құрылымын дайындап, оны қашықтықтан білім беру жүйесімен астастырып бейімдейді, оқу үрдісінің барысын қадағалап, тапсырмаларды орындау барысында, өз бетімен бақылау-пысықтау жұмыстарын орындау жөнінде ұсыныстар береді. Бұл ретте қашықтықтан оқыту жүйесінің әдістерінде көрсетілгеніндей, көңіл-күй, психологиялық қарым-қатынас бой көрсетеді. Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс жүргізу ісін орындау шарт.

Қашықтықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

Оқытушы компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.

Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.

Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, оқушыларды таныстыра білуі қажет.

Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет.

Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.

Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.

Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет.

Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша оқытушының негізгі міндеті білім алушының келесі түрдегі орындалатын өз бетінше жұмысын басқару болып табылады: туындайтын мәселелерді қарастыру; мақсат пен міндеттерді қою; білім, тәжірибелерді беру; ұйымдастыру қызметі; білім алушылардың арасында өзара байланысты ұйымдастыру; оқу процесін бақылау. Тыңдаушылар қашықтықтан оқыту кезінде білім беру процесінің негізін қолайлы уақытта, ыңғайлы орында, тиімді темптегі өз бетінше жұмыс құрайды [2, 53]. Сондықтан тыңдаушылар өз бетінше жұмыстың техникасы мен әдістемесін, жоғарғы деңгейде білімді өз бетімен толықтыру негіздерін меңгеруі қажет. Қашықтықтан оқыту нысаны негізгі үш технологиялар бойынша жүзеге асырылуы мүмкін:

– желілік технология (автономды желілік курстар немесе виртуалды кафедралар, Интернетті пайдаланатын университеттер);

– кейс-технологиялар негізінде қашықтықтан оқыту;

– ТВ-технологиялар негізінде қашықтықтан оқыту.

Сонымен бірге нәтижелі түрде оқу үшін жаңа ақпараттық технологияның құралдарымен жұмыс істей білуі тиіс.

Сонымен, қашықтықтан оқыту – адамның білім алуға және ақпарат алуға деген құқықтарын іске асыратын үздіксіз білім беру жүйесі нысандарының бірі ретінде мамандардың негізгі қызметін атқара жүріп білімін, біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудағы маңызды кезең виртуальдық (синхрондық немесе асинхрондық) өзара іс-қимыл. Синхрондық өзара іс-қимыл студент пен оқытушының нақты уақыт режиміндегі қатынасты қарастырады. Бұл үшін қашықтықтан оқыту жүйесінің чаттары немесе бейне конференциялар қолданылуы мүмкін. Асинхрондық өзара іс-қимыл студент пен оқытушы нақты уақытта қарым-қатынаста болмаған жағдайда жүзеге асырылады, бұл жағдайда қашықтықтан оқытудағы байланыстар жіберу тізімдерінің немесе телеконференциялардың көмегімен электрондық пошта бойынша хат алмасу арқылы ұйымдастырылады. Оқытушының кеңесі (синхрондық немесе асинхрондық) – қашықтықтан оқытуды орындаудың міндетті шарттары.

Білім беру жүйесінде ақпараттық және телекоммуникациялық технологияны дамытудың тиімді құрылымы – білім порталдары болып табылады. Порталдың негізгі міндеті жоғары технологиялы оқу процесінің қолдауы арқылы бірыңғай білімді ақпараттандыру ортасын дамуына өз үлесін қосатын маңызды функциялармен толықтырылады. Порталдың білім және технологиялық саясаты, сонымен бірге оның ағартушылық қызметі әдістемелік және технологиялық арнаға ақпараттандыру процесін бірте-бірте ендіру әдісі болып табылады.

Электрондық оқулықтар жасаудың педагогикалық технологиясының құрылымы оқыту үрдісінің заңдылықтарына негізделіп, бір-бірімен байланысты төрт бөліктен тұрады: мотивациялық-мақсатты, мазмұндық, операциялық және бағалы-нәтижелік.

Электрондық оқулықтың мотивациялық-мақсатты бөлігі модульдер мен шағын модульдерді құрастырудан тұрады. Модуль-пән салаларындағы жүйелік және

қызметтік білімнің жиынтығы. Ол электрондық оқулық арқылы оқытуды ұйымдастырудың «қызметтік түйіні» болып табылады.

Электрондық оқулықтың мазмұндық бөлігі гипермәтін арқылы жүзеге асады. Бұл мәліметтер жиынтығы ретіндегі ақпараттық оқу ортасы. Ол білім беру міндетті білім деңгейі талаптарына сай электрондық оқулықты жасаушы автордың көзқарасымен іріктеледі. Гипермәтіндер сол пән саласы бойынша бейнематериалдармен толықтырылған. Мәтін қазақ, орыс және кейбір кітаптарды ағылшын тілінде дыбысталған.

Электрондық оқулықтың операциялық бөлігі интерактивті режимдегі тапсырмаларды орындауға негізделген. Бұл әдістің жүзеге асуы, негізінен, оқыту әдістемесіндегі педагогикалық мәселенің дайындалу деңгейіне және сонымен қатар қашықтықтан оқыту әдістемесіне байланысты.

Қашықтықтан оқыту технологияларын қолдана отырып оқу процесін ұйымдастырудың негізгі міндеттері:

- оқытуды даралау;
- оқытудың тиімділігін (сапасын) арттыру;
- дәстүрлі оқыту нысаны қолайсыз болып табылатын тұлғалар үшін
- білім беру қызметін ұсыну болып табылады.

Білім беру ұйымдарында қашықтықтан оқыту жүйесін ұйымдастыру және дұрыс қызмет етуі үшін мынадай функцияларды орындау қажет:

- оқу курстарын қолдау;
- білім алушыларға оқу материалдарын жеткізу;
- кеңестер беру;
- білім алушылармен кері байланысты ұйымдастыру;
- білім алушылардың білімдерін бақылау. Білім беру ұйымдарында:
- білім алушылар үшін оқу-әдістемелік және оқу-әкімшілік ақпараттарынан тұратын беттері бар білім беру Интернет-порталының;

– телекоммуникациялық желіге шығатын (Интернет, спутниктік теледидар) жабдықтардың;

– әртүрлі терминалдардың: мультимедиялық сыныптардың, электрондық оқу залдарының;

– CD, DVD дискілеріне арналған оқу контентінің (жеке меншік және немесе сатылып алынған);

- желілік оқу мультимедиа контентінің (жеке меншік және сатылып алынатын);
- тестілеу кешендерінің;

– тиісті дайындықтан өткен профессор-оқытушы, оқу-көмекші және техникалық персоналдардың;

– жеке меншік контентін (локалдық және желілік) құру үшін мультимедиа зертханаларының;

- желілік тестілеу кешендерінің;

– оқытуды басқарудың желілік жүйелері (Learning Management Systems – LMS);

– оқыту контентін басқару жүйелерінің (Learning Content Management Systems LCMS) бар болуы қашықтықтан оқыту нысаны кезінде оқу процесін ұйымдастырудың қажетті шарттары болып табылады.

Қашықтықтан оқытудың базалық жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқытудың жетекшісі басқаратын және өзінің құрамында мынадай міндетті қызметтері арнайы құрылым (факультет, орталық, бөлім және басқа) құрылады:

- оқу процесін ұйымдастыру және басқару;
- қашықтықтан оқытудың дидактикалық құралдарын әзірлеу;

– ақпараттық-техникалық қамтамасыз ету.

Қашықтықтан оқыту нысанына түсуші тұлғалар үшін білім беру ұйымдары оқу сабақтары басталғанға дейін қашықтықтан оқытудың технологиялары және жүйелерімен танысу жөнінде кіріспе курстарын өткізеді.

Білім беру ұйымы білім алушылардың мүмкіндіктерін есепке ала отырып, телекоммуникациялық құралдарды пайдаланумен бірге оқу процесіне қатысушылардың өзара іс-қимылы арқылы білім алушыларды ғылыми және әдістемелік көмекпен қамтамасыз етеді. Сессиялар арасындағы кезеңде қашықтықтан оқыту нысаны білім алушыларға теориялық материалдарды өз бетінше зерделеуді және тьюторлардан қашықтық кеңестерін алуды ұсынады. Студенттің өзіндік жұмысына электрондық оқу-әдістемелік кешенімен және қосымша материалдармен атқарған жұмысы жатады. Оқытушы-тьютордың жетекшілігімен жүргізілетін студенттің өзіндік жұмысына барлық оқу пәндерінің материалдары бойынша интерактивті консультация жатады (чат, форум арқылы).

Жоғары оқу орны білім алушылардың ағымдық, аралық және қорытынды аттестаттау жүйесін, олардың білімдері мен біліктерін және тәуелсіз бағалау әдістерін, қол жетімділікті шектейтін электрондық әдістерді қолдану арқылы бұрмалауларға, жалғандыққа қарсы қорғауларды, аумақтан тысқары аттестаттау комиссиясының көпшілік қорғау жұмыстарын бағалаудағы әділдігін ұйымдастырады. Бітірушілерді қорытынды мемлекеттік аттестаттау (мемлекеттік емтихан, дипломдық жұмыстарды, жобаларды қорғау) базалық жоғары оқу орындарында дәстүрлі әдістермен жүргізіледі [3, 119].

Жоғары оқу орны білім алушыларды мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарымен көзделген, кәсіптік практиканың барлық түрлерінен өткізу мүмкіндіктерімен қамтамасыз етеді. Білім алушылар практиканы виртуалды зертханаларда, кіруге рұқсат етілмеген зертханаларда немесе виртуалды оқу фирмаларында өтеді. Мұндай практиканы жоғары оқу орындарының өздері, сондай-ақ жоғары оқу орындары тиісті ақпараттық ресурстары бар кәсіпорындардың, мекемелердің және басқа да ұйымдардың арасындағы шарттар негізінде ұйымдастырады. Сонымен қатар, практика жоғары оқу орны мен практикадан өту үшін орындар бөлетін кәсіпорындар, мекемелер және басқа да ұйымдардың арасындағы шарттардың негізінде ұйымдастыру-құқықтық нысандарына қарамастан жүзеге асырылады.

Қашықтықтан оқыту бойынша білім алушылар үшін оқу жоспарында көзделген практика ретінде мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында қарастырылған сағаттар көлемінде бейіндік кәсіпорындардағы, мекемелердегі немесе басқа да ұйымдардағы жұмыстары есептелуі мүмкін.

Жалпы немесе жеке оқу жоспарларына сәйкес таңдауы бойынша мамандықтарға сәйкес оқу бағдарламаларын толық орындаған, яғни теориялық оқытуды аяқтаған және дипломдық жобаны (жұмысты) қорғаған студенттерге мемлекеттік үлгідегі білім туралы құжат беріледі.

Жоғары оқу орны білім берудің компьютерлік ақпараттық жүйесінің көмегімен білім алушылардың біртума немесе лицензияланған, жетекші электрондық жеке істерін барлық білім алушылардың оқу процесінің қорытындысын есепке алу мен мұрағаттық сақтауды жүргізеді.

Қазіргі қойылатын талапқа сай жаңа технологиялар – берілетін білім деңгейінің кенейтілуінің және студенттердің білім дәрежесінің артуын талап етіп отыр.

Қорыта келгенде, қашықтықтан оқыту технологиясы білім берудің ортасында тұратын оқыту жүйесін құру мүмкіндігін береді. Бұл жүйеде оқытушы студенттің

жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің ортасында студент тұратынын ескерсек, оқыту жүйесі тұтасымен өзгереді. Оқытушы студентке арналған өзіндік жұмыстарды ұйымдастырумен шұғылданады. Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдану да оқытушының рөлі арта түседі және өзгереді. Сырттай бөлім мен қашықтан оқытуды араластыруға болмайды деген позицияны кейбір авторлар ұстанып отыр. Олардың басты ерекшелігі, қашықтан оқыту кезінде интервентіліктің жүйелілігі және тиімділігі қамтамасыз етіледі. Қашықтан оқытуда күндізгі бөлімде оқытылатын материалдар қолданылады. Осымен байланысты қашықтықтан оқыту технологиясын қолданып жүргізілетін білім беру сапасын бақылауды дұрыс жүргізу және жүзеге асыру мәселесі туындайды.

Әдебиеттер:

- 1 Журнал «Информатика и образование». – 2016. – № 7. – Б. 41-45.
- 2 Журнал «Информатика и образование». – 2016. – № 2. – Б. 49-57.
- 3 Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы. – Б. 18-19; 38-39; 118-119; 460-461.

Оглавление

Ж.Т. Кожамкулова

РОЛЬ ИТОГОВОГО КОНТРОЛЯ В РЕАЛИЗАЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ..... 3

Б.Т. Кожаметов, Ж.К. Мукалиев

ФОТОГРАММЕТРИЯДА ЖӘНЕ ЖҚЗ ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН БАҒДАРЛАМАЛЫҚ КЕШЕН 8

А.А. Кохаева

БОЛОНСКАЯ КОНВЕНЦИЯ И КАЧЕСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РК..... 12

А.Ф. Көшім, Р.Т.Бексеитова

ЖЕКЕ ПӘН БОЙЫНША ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ БІЛІКТІЛІКТІ МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ..... 16

Г.А.Куаналиева, Г.К.Шуланбекова

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢӘЛЕУМЕТТІК СЕРІКТЕСТІКТІ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ..... 21

Қ.Е. Кубаев, Қ.С. Байшоланова, Н. Байшолан

ТҮЛЕКТЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІК МОДЕЛІН ТҮРҒЫЗУ АРҚЫЛЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНА ӘСЕРІ..... 25

Г.М. Курманова, В.Р. Долгих

ОЦЕНИВАНИЕ ДОСТИЖЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ ЭКЗАМЕНА СТУДЕНТОВ 2 КУРСА СТОМАТОЛОГИИ КАЗНУ ИМ. АЛЬ - ФАРАБИ..... 30

Г.М. Курманова, А.Б. Бугибаева

ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКОГО ЭКЗАМЕНА В УСЛОВИЯХ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ 3 КУРСА ОБЩЕЙ МЕДИЦИНЫ КАЗНУ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ..... 34

Ш.А. Танкаева, Г.М. Курманова, А.Б. Бугибаева, С.Е. Салгабаева, Р.К. Битемирова

ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА КАЧЕСТВА ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ НА ПРИМЕРЕ РУБЕЖНОГО КОНТРОЛЯ СТУДЕНТОВ 3 КУРСА 38

А.М. Кустубаева, А.Т. Камзанова, М.К. Жолдасова, Г.К. Датхабаева

НОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА «НЕЙРОНАУКА»: ТРУДНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ 43

И.Т. Кушегенова, А.Б.Туманова

К ВОПРОСУ ОЦЕНИВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА..... 47

У.Т. Кыдырбаева

ЖАППАЙ АШЫҚ ОНЛАЙН КУРСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЛАТФОРМАЛАР 51

Е.А. Қуанышбаев

ҚАЗАҚ ТІЛДІ АУДИТОРИЯДА ТҮРІК ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ ФОНЕТИКА-СЕМАНТИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДЕР 53

А.В. Ловинская, З.А. Инелова, Л.К. Бактыбаева

РАЗРАБОТКА КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ МОДЕЛИ КВАЛИФИКАЦИИ ВЫПУСКНИКА ПО НАПРАВЛЕНИЮ ПОДГОТОВКИ «БИОЛОГИЧЕСКИЕ И СМЕЖНЫЕ НАУКИ» 56

Г.А.Мадьярова, Б. Бөрібаев

БІЛІМ АЛУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПОРТФОЛИО ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ РЕТІНДЕ 60

Л.Х. Мажитова, Г.К. Наурызбаева, Г.Л. Габдуллина, Н.Н. Кальшев

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ВУЗА (НА ПРИМЕРЕ ФИЗИКИ)..... 64

К.Н. Макашева

<i>МОДЕЛЬ ВЫПУСКНИКА ВУЗА В СВЕТЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА.....</i>	<i>69</i>
<i>Мансурова М.Е., Бельгибаев Б.А</i>	
<i>ПРОЕКТНО-ПРОТОТИПНАЯ МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ ВЫПУСКНИКОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ «ИНЖЕНЕРИЯ И ИНЖЕНЕРНОЕ ДЕЛО» .....</i>	<i>72</i>
<i>М.Е.Мансурова, А.Турсынова, Ф.Р.Гусманова</i>	
<i>ВОПРОСЫ ОЦЕНКИ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В РАМКАХ НЕФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ.....</i>	<i>80</i>
<i>Н.Қ. Мәтбек</i>	
<i>ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ РӨЛІ .....</i>	<i>84</i>
<i>S.A. Mettibayeva, A.A. Turgenbay</i>	
<i>THE SYSTEM OF CRITERIA BASED ASSESSMENT OF STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS: MODERN TECHNOLOGIES FOR ASSESSING STUDENTS ACADEMIC ACHIEVEMENTS .....</i>	<i>86</i>
<i>А.С. Молдагалиева</i>	
<i>ЖОО БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ «ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ» МЕН «ОНЛАЙН ОҚЫТУ» ҰҒЫМЫНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ.....</i>	<i>89</i>
<i>Ж.К. Мукалиев, Ж.М. Жұматаева</i>	
<i>ГОДЕЗИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУЫ .....</i>	<i>93</i>
<i>Ж.К. Мукалиев, Б.Т. Кожасхметов</i>	
<i>ГЕОДЕЗИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ.....</i>	<i>97</i>
<i>Ж.К. Мукалиев Ж.К., Б.Т. Кожасхметов, Г.Б. Аубакирова, П.А. Бакирбаева, Д.П. Екейбаева</i>	
<i>КАДАСТР ЖӘНЕ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЖҰМЫСТАРЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ЖАБДЫҚТАР МЕН ӘДІСТЕРІ .....</i>	<i>101</i>
<i>Г.А. Муратбаева</i>	
<i>ИНСТРУМЕНТАРИИ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ</i>	<i>104</i>
<i>А.Г. Мурзагалиева, Г.Ревальде, Б.А. Джугембаева</i>	
<i>РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ ТРЕНИНГОВЫХ ЗАНЯТИЙ КАК ПОВЫШЕНИЕ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К МОДЕЛИ «УНИВЕРСИТЕТ 4.0» .....</i>	<i>110</i>
<i>А.К. Мусина, К.Т. Нарбаева, Ж.А. Жанабаева</i>	
<i>КОМПЕТЕНТНОСТНАЯ МОДЕЛЬ ВЫПУСКНИКА – ГИДРОЛОГА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ КАК СПЕЦИАЛИСТА .....</i>	<i>114</i>
<i>Т.Н. Мухажанова, Б.С. Асанова</i>	
<i>ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КІТАПХАНА МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУДЫҢ ӨЗІНДІК ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІН ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДАМУЫ .....</i>	<i>118</i>
<i>С. Мұстафаұлы</i>	
<i>ПӘН ОҚЫТУ ӘДІСІН ДҰРЫС ТАҢДАУДЫҢ ОҚУ ӨНІМІН ЖОҒАРЛАТУДАҒЫ ТИІМДІЛІКТЕРІ ЖАЙЫНДА .....</i>	<i>125</i>
<i>Д.Б.Мұхамедиев</i>	
<i>ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БІЛІМГЕРЛЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ .....</i>	<i>127</i>
<i>Г.Е.Надирова</i>	
<i>«ПЕРЕВЕРНУТОЕ ОБУЧЕНИЕ» (FLIPPED LEARNING) НУЖДАЕТСЯ В «ПЕРЕВЕРНУТЫХ ПРЕПОДАВАТЕЛЯХ» (FLIPPED PROFESSORS).....</i>	<i>133</i>
<i>Ш.М. Надыров, Ф.Ф.Якубов, А.Т. Мылқайдаров</i>	
<i>МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ ПСИХОЛОГО-ФИЗИОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ.....</i>	<i>139</i>
<i>Р.Т. Наралиева</i>	

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ САПАСЫН ЖАҚСARTУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	143
<i>А.С. Наурызбаева</i>	
СОВРЕМЕННАЯ КУЛЬТУРА И ПАРАМЕТРЫ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ ПОДГОТОВКИ «ДИЗАЙН»	147
<i>Г.Г. Нурахметова</i>	
СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ И КОНТРОЛЯ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПЕРИОД ПРОХОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРАКТИК ПРИ УЧАСТИИ ВНЕШНИХ ЭКСПЕРТОВ – РАБОТОДАТЕЛЕЙ	150
<i>Р.О. Нурканова, М.Н. Аппакова</i>	
ОРГАНИЗАЦИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В КОЛЛЕДЖЕ В ПЕРИОД КАРАНТИНА	155
<i>А.С. Нурмаханова, С.Т. Назарбекова, А.А. Аметов, А.Ж. Чилдибаева, Б.М. Тыныбеков</i>	
«6В05102-БИОЛОГИЯ» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ ОҚУ-ДАЛАЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ	158
<i>Б.Е. Нурпеисова</i>	
ҚҰЖАТТАНУ ЖӘНЕ МҰРАҒАТТАНУ МАМАНДЫҚТАРЫНА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДАҒЫ НӘТИЖЕЛЕРДІ БАҒАЛАУ	162
<i>А.Е. Нурхайдарова, О.Т. Абишева</i>	
ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ОП «ДИЗАЙН»: РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	166
<i>Г.Н. Нүсіпова, А.А. Токбергенова, Д.М. Калиева</i>	
ҒАЖ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ НЕГІЗІНДЕ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУШЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ГЕОАҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	173
<i>Г.Н. Нюсупова, Л.Б. Кенеспаева, А.Н. Мусағалиева, М.К. Кадылбеков</i>	
КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД ПРИ ПРОЕКТИРОВАНИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПО ГЕОГРАФИИ	176
<i>Л.Н. Оразбекова</i>	
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА БАҒДАРЛАМАСЫН ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ БАҒЫТТАУ ТҮРҒЫСЫНДА ЖОБАЛАУ	181
<i>К.Ш. Оразымбетова, Ж.Р. Медеу</i>	
«ГЕОГРАФИЯ» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	185
<i>Р.М. Оспанов</i>	
НОВАЯ МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	188
<i>Г.Т. Оспанова</i>	
КӨРКЕМ ШЫҒАРМА АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУ	191
<i>Ш. Өмірхан, К.А. Қасымова</i>	
ФИЗИКА ПӘНІН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӘРТҮРЛІ САЛАЛАРМЕН БАЙЛАНЫСТРА ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ	197
<i>А.В. Прохоров</i>	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БАЛЛЬНО-РЕЙТИНГОВОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ЮЖНО-УРАЛЬСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ	201
<i>А.Ю. Пыркова</i>	
ПРИНЦИПЫ И ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ С ЦЕЛЬЮ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ	204
<i>Л.Б. Рахимжанова, А.Р. Турганбаева, Г.А. Мадьярова</i>	

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК ПО ИНФОРМАТИКЕ.....	208
<i>Д.Ж. Рахматуллаева, А.А. Ережепова</i>	
ИНТЕГРАЦИЯ ОНЛАЙН-КУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС – ХОРОШАЯ ОСНОВА ДЛЯ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА.....	214
<i>М. Rakhmetova, G. Imashev</i>	
DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL COMPETENCE IN THE STUDY OF THE PHYSICS COURSE	219
<i>Б.А. Рысбекова</i>	
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES	223
<i>N. Rysbekkyzu</i>	
EFFECTIVE USE OF ICT IN THE ORGANIZATION OF ONLINE CLASSES.....	227
<i>М.М. Сапирова</i>	
ЖАС ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ МАҚСАТҚА БІРІГІП ЖЕТУІНІҢ ЖОЛДАРЫ.....	231
<i>Ш.Т. Сауданбекова</i>	
СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	234
<i>С.Д. Сейденова</i>	
РАЗВИВАЮЩИЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	236
<i>С. А. Сейдеханов, Г. Даурбаева</i>	
ТЕЛЕГРАМ КАК ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗАХ: СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА.....	242
<i>Ж. Сейітнұр, З. Тлеугабылова</i>	
ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТӘСІЛДЕМЕНІҢ БАСТЫ ЭЛЕМЕНТІ	246
<i>Ж. Сейітнұр, З. Тлеугабылова</i>	
ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БАҒЫТ-ТӘСІЛДЕГІ МОТИВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ	250
<i>А. Смағұлов</i>	
«MICROSOFT TEAMS ТҰҒЫРНАМАСЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК КАРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	256
<i>Г.С. Смағұлова, Ж.З. Оралбаева, Ж.А. Абишева, А.З. Арыстамбаева</i>	
ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫН ДАЙЫНДАУҒА ОҚЫТУДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІНЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ МҰМКІНДІКТЕРІН БАҒАЛАУ.....	260
<i>Т.С. Сокира, А.М.Джулаева</i>	
О СОЗДАНИИ БАНКА ОЦЕНОЧНЫХ МЕТОДОВ И ИНСТРУМЕНТОВ КАФЕДРЫ ПО УРОВНЯМ ОБУЧЕНИЯ И ОЦЕНИВАНИЯ.....	265
<i>Б.Б. Султанова, А.Т. Еримпашева, Г. К. Андабаева</i>	
ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОЙ МОДЕЛИ КВАЛИФИКАЦИЙ ВЫПУСКНИКА КАК ВАЖНЫЙ ЭТАП ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ	270
<i>Г.С. Сұлтанбаева</i>	
DATA ЖУРНАЛИСТИКА БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ИНТЕГРАЦИЯСЫ.....	277
<i>Т.Л. Тажыбаева, Н.В. Воронова, К.Д. Абубакирова, А.К. Таныбаева</i>	
ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА ПО ЭКОЛОГИИ КАК МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ.....	282
<i>А.Г. Tankibayeva, А.С. Aktymbayeva, Ye. Nuruly, A.Zh. Sapiyeva</i>	
FORMATIVE PEER ASSESSMENT AS A LEARNING METHOD: METHODOLOGICAL CONSIDERATIONS FOR ASSESSMENT PURPOSES AND INVOLVEMENT OF LEARNERS	288

<i>А.А. Темірбаева</i>	
СТУДЕНТТИҢ ӨЗ БЕТІНШЕ АТҚАРАТЫН ЖҰМЫСЫН ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	293
<i>И.А. Терейковский, Ш.Ж. Мусиралиева, Ж.М. Алимжанова, Н.С. Баймулдина</i>	
О ВОПРОСАХ ДОСТИЖЕНИЯ ОЖИДАЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ «СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ».....	298
<i>Р.М. Тоғайбаев</i>	
ҚҰҚЫҚТАНУ ПӘНДЕРІ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	302
<i>А.А.Токбергенова, С.С.Абдығалиева, А.С. Иканова</i>	
ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ СОВРЕМЕННОГО ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЯ	305
<i>Zh. B. Toktarova</i>	
PROJECT-BASED TRANSLATION TEACHING	309
<i>М.С. Тулегенова</i>	
О ГЛАВНЫХ ФАКТОРАХ ПОВЫШЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ДОКТОРАНТУРЫ.....	314
<i>К.Б. Тыныштықбаев, Е.К. Игусинов, Ж.М. Тайсултанов, Н.З. Ахтаева</i>	
ӘСКЕРИ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ОҚУ ПӘНДЕРІНІҢ ОҚУ ЖОСПАРЛАРЫН ҚҰРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	317
<i>Г.А. Тюлепбердинова, Ф.С. Телгожаева</i>	
ФУНДАМЕНТАЛДЫ ПӘНДЕР БОЙЫНША ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ .	321
<i>А.К. Уварова, А.А. Жакупова, Р.В. Плохих</i>	
ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ В КАЗНУ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ УЧЕБНОЙ ПРАКТИКИ В ДИСТАНЦИОННОМ ФОРМАТЕ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ БАКАЛАВРИАТА «РЕСТОРАННОЕ ДЕЛО И ГОСТИНИЧНЫЙ БИЗНЕС»	323
<i>М.Е. Утегенова</i>	
СИСТЕМА ЭЛЕМЕНТОВ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОГРАММАМ И УЧЕБНЫМ ДИСЦИПЛИНАМ: СТАНДАРТЫ.....	328
<i>Т. Хакимова, М.Ж. Сақыпбекова, Ж.Х. Спабекова</i>	
ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖЕЛПІК ТЕХНОЛОГИЯСЫ	333
<i>А. Халел</i>	
МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫСЫМДЫҚ КӘСІБИ ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МАЗМҰНЫ.....	337
<i>М.М. Харасова</i>	
«ПРИМЕНЕНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНИКА НА УРОКЕ ИНФОРМАТИКИ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ».....	345
<i>Г.Қ. Шуланбекова, А.А. Урисбаева</i>	
ПАНДЕМИЯ (COVID-19) ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ РӨЛІ.....	350

Ғылыми басылым

**«ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ АЯСЫНДА
БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ЖӘНЕ ОҚУ ПӘНДЕРІ БОЙЫНША
КҮТІЛЕТІН ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУ ТӘСІЛДЕРІ» атты
51-ші Халықаралық ғылыми-әдістемелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ**

2021 жылдың 17-19 наурызы

2- кітап

Жинақ авторлық редакциямен беттеліп, жарыққа шықты

ИБ №

Басуға .05.2021 жылы қол қойылды. Формат 60x84 ¹/₈.

Көлемі 12,4 б. т. Тапсырыс № . Таралымы дана.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.

Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.